

Allan Tiitta

Tieteen tukijoukot

Suomalaiset säätiöt tieteen ja
korkeimman opetuksen kehittäjinä

1917–2017

Tieteen tukijoukot

Allan Tiitta

Tieteen tukijoukot

Suomalaiset säätiöt tieteen
ja korkeimman opetuksen
kehittäjinä 1917–2017

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© Allan Tiitta ja WSOY 2018
Graafinen suunnittelu Martti Ruokonen
Infografiikka © Jyri Öhman/Kilda Creative ja Kaskas Media
ISBN 978-951-0-43762-9
Painettu EU:ssa

Sisällys

Johdanto 15

I Säätiöt Suomen tiedepolitiikassa

Suomen tieteen varhaiset tukijat (1640–1916) 23
 Ensimmäiset rahastot ja säätiöt 23
 Tieteelliset ja kirjalliset seurat ja yhteisöt 27

Köyhä maa, isot säätiöt (1917–1939) 33
 Tieteen alku itsenäisessä Suomessa 33
 Säätiöt yliopistojen perustajina ja tieteen turvana 38
 Tiede ja säätiöt laman vuosina 42
 Säätiölainsäädännön synty ja 1930-luvun uudet säätiöt 45
 Viimeiset rauhan vuodet 46

Yhteiskunnan puolustaminen ja eheyttäminen (1940–1953) 51
 Säätiöt sotavuosina 51
 Säätiöt ja tieteelliset seurat tietokirjallisuuden tukijoina 52
 Sotakorvausaika 57
 Säätiölaitos torjuu uhan ja kantaa vastuun 65

Säätiöiden huippukausi (1954–1961) 73
 Tiede retorisena voimavarana 73
 Säätiöiden tiederahoitus voimistuu 78

Murroksen vuodet (1962–1981) 89
 Tiede yhteiskunnan ohjaukseen 89
 Kamppailu säätiöiden olemassaolosta 106
 Liikuntatieteitten kehitys 115

Uuden tekniikan läpimurto (1982–1999) 119
Tiede- ja teknologiahallinnon rakentuminen 119
Säätiöt 1900-luvun lopulla 130
Säätiörahoitus ja viralliset tilastot 132

Kolmannen sektorin voimatekijä (2000–2017) 139
Tiede- ja teknologiapolitiikka talouden paineissa 139
Säätiökentän muutokset 159
Suunnitelmallista sijoittamista mallisalkussa 166

II Säätiöt tieteiden ja korkeimman opetuksen tukijoina

Tiedettä ja korkeinta opetusta tukevien säätiöiden perustamistavat ja tarkoitukset 173
Perustamistavat ja perustajat 173
Tarkoitukset 176

Apurahapolitiikan päälinjat 179
Tuen lähtökohdat 179
Tuen rajat 181
Apurahapolitiikan uudistuminen sotien jälkeen 183
2000-luvun uudet tukimuodot ja avaukset 185

Apurahojen määrän kehitys 201
Huikea kasvu 201
Eniten tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneet säätiöt 206

Apurahojen jakautuminen 215
Säätiöiden apurahojen yleinen jakautuminen eri saajaryhmille 215

Säätiöiden tutkijoille myöntämien apurahojen
jakautuminen 222
Apurahojen jakautuminen eri tieteenaloille 224
Säätiöiden apurahojen jakautuminen
luonnontieteille 229
Säätiöiden apurahojen jakautuminen humanistisille
tieteille 232
Säätiöiden myöntämien matka-apurahojen
jakautuminen 235
Ruotsinkielisiä korkeakouluja ja tutkijoita tukeneiden
säätiöiden osuus säätiöiden tiederahoituksesta 245
Eniten tuetut tutkijat 249
Säätiöiden apurahan saajat tieteenaloittain ja
sukupuolittain 251

Säätiöiden tuen vaikuttavuus 257
Tutkimuksen vaikuttavuuden mittaaminen 257
Säätiöiden vaikuttavuuden ulottuvuuksia 262
Säätiöiden vaikutus viiden tieteenalan kehitykseen
1920–1959 272

Komea kaari 289

Kiitokset 299

Viitteet 301

Säätiöhistorioiden viitteet 311

Lähteet 314

Säätiöhakemisto 338

Henkilöhakemisto 342

Taulukot

Taulukko 1. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen perustamistavat • 174

Taulukko 2. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden, rahastojen ja seurojen keskeiset tieteelliset tarkoitukset • 177

Taulukko 3. Eniten tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneet säätiöt ja 20 suurimman säätiön osuus tuesta vuosikymmenittäin 1920–2010 sekä 2010–2017 ja vuonna 2017 • 210

Taulukko 4. Apurahojen jakautuminen eri tieteenaloille tasavuosisikymmenittäin 1920–2010 ja 2015 • 224

Taulukko 5. Apurahojen jakautuminen eri luonnontieteille tasavuosisikymmenittäin 1920–2010 ja 2015 • 230

Taulukko 6. Apurahojen jakautuminen eri humanistisille tieteille 1920–2015 • 233

Taulukko 7. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden myöntämien matka-apurahojen jakautuminen kohdemaittäin ja -alueittain 1920–1959 • 236

Taulukko 8. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja tieteellisten seurojen myöntämien matka-apurahojen kohdemaat ja alueet tasavuosisikymmenittäin 1960–2010 ja 2015 • 239

Taulukko 9. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja tieteellisten seurojen myöntämällä matka-apurahoilla Suomeen 1980–2015 saapuneet tutkijat ja opiskelijat • 241

Taulukko 10. Pääosin ruotsinkielistä opetusta ja ruotsinkielisiä tutkijoita tukevat säätiöt ja seurat • 245

Taulukko 11. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden eniten tukemat tutkijat 1919–1959 • 249

Taulukko 12. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden apurahan saaneet tutkijat tieteenaloittain ja sukupuolittain 1919–1959 • 252

Liite. Tilastokeskuksen rahanarvonkerroin 1860–2017 • 295

Kuviot

Kuvio 1. Naisten ja miesten prosentuaalinen osuus tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen apurahojen myöntäjissä 1920–2015 • 161

Kuvio 2. Valtion tutkimus- ja kehittämismenot, Suomen Akatemian tiederahoitus sekä tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen tuki tieteelle ja korkeimmalle opetukselle 1970–2017 • 168

Kuvio 3. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen perustamistavat 1745–2017 • 175

Kuvio 4. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen tarkoitukset 1745–2017 • 178

Kuvio 5. Väitöskirjatyöhön myönnetyt apurahat ja apurahan suuruus keskimäärin 1950–2015 • 189

Kuvio 6. Maistereille ja lisenssiaateille myönnetyn apurahan keskiarvo 1920–2015 • 190

Kuvio 7. Apurahojen jakautuminen saajan oppiarvon mukaan vuosina 1920–2015 • 191

Kuvio 8. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden, rahastojen ja seurojen lukumäärän kumulatiivinen kehitys ja niiden myöntämien apurahojen määrän kehitys 1917–2017 • 202

Kuvio 9. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden, rahastojen ja seurojen apurahojen kokonaissumman kehitys ja Suomen bruttokansantuotteen vuotuinen muutos 1950–2017 • 205

Kuvio 10. Eniten tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneet säätiöt 1917–2017 • 208

Kuvio 11. Säätiöiden, rahastojen ja seurojen myöntämien apurahojen kokonaismäärän kehitys vuosina 1917–2017 taustatekijöineen • 213

Kuvio 12. Apurahojen jakautuminen eri saajaryhmille vuosina 1920–2010 ja vuonna 2015 (arvon perusteella) • 216

Kuvio 13. Apurahojen jakautuminen eri saajaryhmille vuosina 1920–2010 ja vuonna 2015 (lukumäärän perusteella) • 217

Kuvio 14. Yliopistojen varainkeruukampanjoihin vuosina 2008–2011 ja 2015–2017 eniten lahjoittaneet säätiöt • 220

Kuvio 15. Yliopistojen säätiöiltä saamat lahjoitukset varainkeruukampanjoissa 2008–2011 ja 2015–2017 • 221

Kuvio 16. Apurahojen jakautuminen eri tieteenaloille 1920–2015 • 226

Kuvio 17. Apurahojen kokonaisjakaantuminen eri tieteenaloille 1920–2015 • 227

Kuvio 18. Apurahojen jakautuminen eri luonnontieteille 1920–2015 • 231

Kuvio 19. Apurahojen kokonaisjakautuminen eri luonnontieteille 1920–2015 • 232

Kuvio 20. Apurahojen jakautuminen eri humanistisille tieteille 1920–2015 • 234

Kuvio 21. Apurahojen kokonaisjakautuminen eri humanistisille tieteille 1920–2015 • 234

Kuviot 22 ja 23. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja tieteellisten seurojen myöntämien matka-apurahojen kohdealueet maailmanlaajuisesti ja Euroopan sisällä 1920–2015 • 241

Kuvio 24. Pääosin ruotsinkielisten tutkijoiden ja yliopistojen tukemiseen keskittyneiden säätiöiden osuus säätiöiden tieteelle ja korkeimmalle opetukselle suuntaamasta kokonaishoituksesta • 247

Kuvio 25. Nais- ja miestutkijoiden prosentuaalinen osuus apurahan saajissa tasavuosisikymmeninä 1920–2010 ja 2015 • 255

Tutkimuksessa mukana olevat säätiöt,
rahastot sekä tieteelliset ja kirjalliset seurat
Perustamisvuosi, lakkautusvuosi tai muu muutos

SÄÄTIÖ	PERUSTETTU	LAKKAUTETTU TAI MUU MUUTOS
Suomen tieteen varhaiset tukijat (1745–1916)		
Helsingin yliopiston rahastot	1745	
Finska Läkaresällskapet	1835	
Finska Vetenskaps-Societeten/Suomen Tiedeseura	1838	
Duodecim	1881	
Svenska folkskolans vänner	1882	
Svenska litteratursällskapet i Finland	1885	
Kamarineuvos Herman Rosenbergin rahasto	1896	
Kommerserådet Otto A. Malms donationsfond	1898	
Svenska kulturfonden	1908	
K. H. Renlunds stiftelse	1915	
Köyhä maa, isot säätiöt (1917–1939)		
Stiftelsen för Åbo Akademi	1917	
Turun Suomalainen Yliopistoseura	1917	
Karjalan Kulttuurirahasto	1918	
Alfred Kordelinin säätiö	1918	
Stiftelsen Brita Maria Renlunds Minne	1918	
Liikesivistysrahasto	1919	
Viipurin Taloudellinen Korkeakouluseura	1919	
Niilo Helanderin säätiö	1927	
Turun yliopisto -säätiö	1927	1974
Leo ja Regina Wainsteinin säätiö	1928	1999
Ravitsemuksen Tutkimussäätiö (alk. Kemiantutkimus-Säätiö)	1929	
Sigrid Jusélius Stiftelse	1930	
Stiftelsen Svenska Handelshögskolan (i Helsingfors)	1932	
Bergsrådinnan Sophie von Julins Stiftelse (myös Rachel von Julins fond, perustettu 1976)	1932	
Harry Schaumans Stiftelse	1933	
Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse	1935	

SÄÄTIÖ	PERUSTETTU	LAKKAUTETTU TAI MUU MUUTOS
Raf. Haarlan säätiö puun kemiallista tutkimusta varten	1936	1981
Yksityisyrittäjäin Säätiö	1936	
Emil Aaltosen Säätiö	1937	
Outokumpu Oy:n Säätiö	1938	2010
Waldemar von Frenckells stiftelse	1938	
Suomen Kulttuurirahasto	1939	

Yhteiskunnan puolustaminen ja eheyttäminen (1940–1953)

Jenny ja Antti Wihurin rahasto	1942	
WSOY:n kirjallisuussäätiö	1942	
Eevi ja Eemil Tannisen säätiö	1943	
Oskar Öflunds Stiftelse	1944	
Ammattilääketieteen tutkimussäätiö	1945	
Sven Hallinin tutkimussäätiö	1946	
Henry Fordin säätiö	1947	
Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse	1948	
Syöpäsäätiö	1948	
Metsämiesten Säätiö	1948	
Maa- ja vesitekniikan tuki	1949	
Tekniikan edistämissäätiö	1949	
Turun Kauppakorkeakoulun Säätiö	1949	
Alkoholitutkimussäätiö (alk. Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö)	1950	
Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö	1950	
Urlus-Säätiö	1951	
Kyösti Haatajan rahasto	1952	
Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki	1952	
Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö	1952	
Alli Paasikiven Säätiö	1952	
Urheiluopistosäätiö	1952	
Suomen 1920–1940-luvun historian säätiö	1953	1990

Säätiöiden tiederahoituksen huippukausi (1954–1961)

Yrjö Jahnssonin säätiö	1954	
Tampereen tuberkuloosisäätiö	1954	
Victoriastiftelsen	1954	
Osk. Huttusen säätiö	1955	

SÄÄTIÖ	PERUSTETTU	LAKKAUTETTU TAI MUU MUUTOS
Kansan Sivistysrahasto	1955	
Olvi-säätiö	1955	
Koneen Säätiö	1956	
Kaupallisten ja teknillisten tieteiden tukisäätiö KAUTE	1956	
Orionin Tutkimussäätiö (alk. Orionin Tieteellinen Tutkimusrahasto)	1956	
August Johannes ja Aino Tiuran maatalouden tutkimussäätiö	1957	
Jalmari ja Rauha Ahokkaan Säätiö	1957	
Suomen Lääketieteen Säätiö	1960	
Viestintäalan tutkimussäätiö (alk. Graafisen tekniikan tutkimussäätiö)	1960	
William Thuring's stiftelse	1960	
Juho Vainion Säätiö	1960	
Inez och Julius Polins donationsfond	1960	
Silmäsäätiö	1960	
Murroksen vuodet (1962–1981)		
Lastentautien tutkimussäätiö	1962	
Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälän rahasto	1963	
Magnus Ehrnrooths stiftelse	1963	
Neste Oy:n säätiö	1964	2001
Paulon Säätiö	1965	
Saastamoisen säätiö	1968	
Paavo Nurmen Säätiö	1968	
Sydäntutkimussäätiö	1970	
Instrumentariumin tiedesäätiö	1970	
Walter och Andrée de Nottbecks stiftelse	1970	
Maj ja Tor Nesslingin säätiö	1972	
OP Ryhmän tutkimussäätiö (alk. Osuuspankki- järjestön Tutkimussäätiö)	1972	
Tampereen Yliopiston Tukisäätiö	1973	
Lääke Oy:n Tutkimus- ja Tiedesäätiö (myöh. Orionin Tutkimussäätiö)	1973	2006
Bergsrådet Tekn. och Ekon. dr h.c. Marcus Wallenbergs Stiftelse för Företagsekonomisk Forskning	1973	
Folkhälsans forskningsstiftelse - Kansanterveyden tutkimussäätiö	1974	
Turun Yliopistosäätiö	1974	
Helsingin kauppa- ja kauppakorkeakoulun tukisäätiö	1974	

SÄÄTIÖ	PERUSTETTU	LAKKAUTETTU TAI MUU MUUTOS
Diabetestutkimussäätiö	1976	
Teknillisen korkeakoulun tukisäätiö	1979	
Uuden tekniikan läpimurto (1982–1999)		
Imatran Voiman Säätiö	1982	2001
Lappeenrannan teknillisen yliopiston tukisäätiö	1984	
Helsingin Sanomain 100-vuotissäätiö	1985	2005
Suomen Arvopaperimarkkinoiden Edistämissäätiö	1986	
Arvo ja Lea Ylppö Säätiö	1986	
Tampereen teknillisen yliopiston tukisäätiö	1987	
Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiö	1987	
Mary och Georg C. Ehrnrooths stiftelse	1987	
Päivikki ja Sakari Sohlbergin säätiö	1988	
Palkansaajasäätiö (alk. STS-Säätiö)	1989	
Viestintäalan (taloudellinen) tutkimussäätiö	1990	2010
Kunnallisalan kehittämissäätiö	1990	
Högskelestiftelsen i Österbotten	1990	
Helsingin yliopiston tiedesäätiö	1990	
Neste Oy:n Tutkimussäätiö	1990	2009
Biomedicum Helsinki -säätiö	1991	
K. Albin Johanssons stiftelse	1995	
Nokia Säätiö	1995	
Hengityssairauksien tutkimussäätiö	1997	
Kolmannen sektorin voimatekijä (2000–2017)		
Fortumin säätiö	2001	
Jane ja Aatos Erkon säätiö	2002	
Ruth ja Nils-Erik Stenbäckin säätiö	2002	
Teknologiäteollisuuden 100-vuotissäätiö	2003	
Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT) -säätiö	2004	
Helsingin Sanomain Säätiö	2005	
Eino Jutikkalan rahasto	2007	
Tiina ja Antti Herlinin säätiö	2014	

Johdanto

Säätiölaitos kuuluu niihin suomalaisiin instituutioihin, joiden yhteiskunnallinen rooli ei juuri ole kiinnostanut suurta yleisöä. Aiemmin varsinkin isojen säätiöiden apurahojen jakotilaisuudet uutisoitiin näkyvästi tiedotusvälineissä, mutta nykyisin ne ylittävät julkaisukynnyksen vain harvoin. Myös säätiöihin liittyvä tieteellinen tutkimus on ollut vähäistä. Tutkimus on keskittynyt yksittäisiin säätiöihin, säätiölaitoksen merkityksen yleisluonteiseen arviointiin ja säätiöitä koskevan lainsäädännön sekä tilinpidon analysointiin. Sen sijaan säätiöiden toimintaa, tuloksia sekä yhteiskunnallista vaikuttavuutta koskevat tutkimustiedot ovat niukkoja ja hajanaisia, ja niiden tulokset ovat perustuneet puutteelliseen tutkimusaineistoon.

Tutkimuksen vähäisyys johtuu suurelta osin säätiökentän laajuudesta ja monimuotoisuudesta. Suomessa on noin 2 800 rekisteröityä säätiötä, joiden toiminta kattaa lähes inhimillisen elämän koko kirjon. Suurin osa säätiöistä on toiminnallisia säätiöitä, jotka toteuttavat tarkoitustaan tuottamalla palveluita muun muassa sosiaali- ja terveysalalla, sivistys- ja opetusalalla sekä urheilun ja nuorisotyön aloilla. Apurahoja jakavia säätiöitä on noin 800, ja ne toimivat pääosin koulutuksen, kulttuurin, taiteen ja tieteen aloilla.

Säätiöiden ja rahastojen huomattava asema tieteen ja korkeimman opetuksen tukijana on kyllä tunnustettu jo pitkään, mutta asia on yleensä todettu vain yleisluonteisesti ilman riittävää perustelua. Selvitettyäni Suomen tietesiin, tutkimustyön tukemiseen ja yksittäisiin säätiöihin liittyviä kysymyksiä liki 10 vuoden ajan tuntui tärkeältä ryhtyä tutkimaan asiaa. Tavoitteenani oli aluksi selvittää kotimaisten apurahoja jakavien säätiöiden vaikutusta Suomen humanististen sekä talous-, oikeus- ja yhteiskuntatieteiden kehitykseen 1920–1959. Jo ensimmäisen tutkimusvuoden aikana ymmärsin, että tarkasteluun on syytä ottaa mukaan myös muut tieteet ja korkeakoululaitos. Taloudelliset edellytykset tuolle säätiöiden varhaista toimintaa käsitellelle tutkimukselle loi Koneen Säätiö, jonka 2012–2013 myöntämän kahden apurahan turvin saatoinkin keskittyä tutkimustyöhön.

Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta julkaisi keväällä 2015 tutkimustyön pohjalta laatimani raportin *Säätiöiden vaikutus Suomen tieteen ja korkeimman opetuksen kehitykseen 1917–1959*. Se osoitti, että kotimaiset säätiöt olivat vaikuttaneet suomalaiseen tieteeseen huomattavasti aiemmin tiedettyä voimakkaammin ja laajemmin. Säätiöt perustivat ja ylläpitivät useita maan yliopistoista ja korkeakouluista, edistivät usean tieteenalan kehitystä ja vaikuttivat monin tavoin Suomen tiede-elämän kehittämiseen ja kansainvälistymiseen.

Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan ehdotettua vielä laajempaa tutkimusta hanke voitiin ulottaa koskemaan koko itsenäisyyden aikaa. Tavoitteena oli täydentää laajan uuden aineiston avulla Suomen tieteen, tutkimuksen ja korkeimman opetuksen yleistä historiaa ja selvittää samalla, miten yksityisten säätiöiden tieteelle suuntaama rahoitus on kehittynyt ja vaikuttanut itsenäisyyden aikana.

Tähän tutkimukseen on otettu mukaan 118 säätiötä, rahastoa sekä tieteellistä ja kirjallista seuraa. Mukana ovat kaikki tiedettä pisimpään ja merkittävimmin rahoittaneet säätiöt ja rahastot sekä lisäksi joitakin sellaisia säätiöitä, joiden synty ja toiminta liittyvät tietyn aikakauden poliittiseen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Näiden tutkimukseen sisältyvien säätiöiden ohella eri yhteyksissä nostetaan esiin lisäksi säätiöitä, joilla on ollut merkittävää vaikutusta tietyissä tilanteissa. Näin on haluttu korostaa säätiöiden niveltymistä osaksi yhteiskuntaa, jonka arvoja ja tavoitteita ne ovat halunneet edistää. Säätiöt edustivat kolmatta sektoria jo vuosikymmenien ajan ennen kuin tämä käsite luotiin.

Säätiöiden lisäksi tutkimuksen kohteena on joitakin pitkään vaikuttaneita tieteellisiä ja kirjallisia seuroja ja yhteisöjä. Ne on otettu mukaan sekä käytännön syistä että European Foundation Centerin omaksuman ja kansainvälisesti hyväksytyyn kannan mukaisesti: Ne toimivat pitkälti samojen perusteiden mukaisesti kuin säätiöt, ja niiden yhteyteen on usein perustettu rahastoja, joiden apurahoja jaetaan samaan tapaan kuin säätiöiden apurahoja. Näin niiden mukaan ottaminen auttaa saamaan kattavamman kokonaiskuvan apurahojen vaikutuksesta Suomen tieteen kehitykseen.

Tutkimus luo aluksi kokonaiskuvan kotimaisten tiedettä ja korkeinta opetusta tukevien säätiöiden nivoutumisesta osaksi Suomen tiedepolitiikan yleistä kehitystä. Tarkastelun kohteena ovat säätiölaitoksen kehityksessä havaittavat yleiset piirteet, säätiöiden yhteistyön muotoutuminen ja niiden yhteiskunnallisen aseman muuttuminen. Kustakin mukana olevasta säätiöstä ja seurasta annetaan lyhyt kuvaus, jossa esitellään muun muassa sen perustamistapa ja perustajat, tarkoitukset ja taloudelliset lähtökohdat. Se, että jotakin säätiötä kuvataan vain lyhyesti, ei merkitse

arviota sen merkityksestä, vaan se kertoo yleensä siitä, että säätiötä koskevat tiedot ovat olleet liikuttavan vähäiset.

Tutkimuksen toinen osa keskittyy säätiöiden rooliin Suomen tieteen ja korkeimman opetuksen tukijoina sekä julkisen tiedepolitiikan täydentäjinä ja lopulta myös haastajina. Huomio suuntautuu apurahojen määrän ja jakautumisen kehittymiseen sekä niihin perusteisiin, joiden mukaan tukipäätökset ovat syntyneet. Keskeinen teema on selvittää, miten ja miksi tuen kohdentumiset ovat vaihdelleet itsenäisyyden aikana: miten tuki on jakautunut korkeakouluille, tutkijoille ja eri tieteenaloille, milloin on pyritty tukemaan suuria tutkimustehtäviä, ulkomaisia opintoja ja tutkimusmatkoja ja väitöskirjojen tekijöitä. Tarkastelussa kiinnitetään huomiota myös siihen, kuinka sukupuoli näyttäytyy säätiörahoituksessa.

Tutkimuksessa selvitetään, miten valtiollisen tiederahoituksen kehitys on vaikuttanut säätiöiden tuen suuntautumiseen ja miten valtion tiedepäätäjät ovat suhtautuneet säätiörahoitukseen. Säätiöiden apurahojen määrää verrataan valtion tutkimus- ja kehittämismenojen sekä valtion tieteellisten toimikuntien ja Suomen Akatemian tiederahoituksen kehitykseen. Säätiöiden osalta vertailuun on otettu mukaan vain niiden jakamat apurahat, ei niitä hallinnollisia ja muita kuluja, joita apurahojen myöntöprosessi synnyttää.

Koska kysymyksessä on yli sadan vuoden tutkimusjakso ja säätiöiden, rahastojen sekä tieteellisten ja kirjallisten seurojen sen aikana myöntämien apurahojen määrä nousee satoihin tuhansiin, tutkimus oli tehtävä pääosin otantatutkimuksena. Jokaiselta vuodelta on otettu huomioon säätiöiden myöntämät kokonaissummat, kun taas tarkat tiedot apurahoista ja niiden jakautumisesta on koottu vain tasavuosikymmeniltä 1920–2010 ja vuodelta 2015. Jos jokin säätiö ei jakanut apurahoja juuri tasavuosikymmeninä, mukaan on otettu lähin vertailukelpoinen jakovuosi. Vaikka näin saatu yksityiskohtainen aineisto käsittää vain runsaat kymmenen prosenttia säätiöiden kaikkiaan myöntämistä apurahoista, se on kuitenkin riittävän kattava luotettavan yleiskuvan saamisen kannalta. Suomessa 20 suurinta säätiötä on jakanut aina vähintään 60 prosenttia säätiöiden kaikkiaan jakamista apurahoista.

Tutkimusta vaikeutti säätiöitä koskevan lähdeaineiston hajanaisuus ja erilaisuus. Useista säätiöistä on kirjoitettu historioita, ja niiden arkistot ovat erinomaisessa järjestyksessä, ja säätiöt myös toimittivat aineistoja niin postitse kuin sähköpostitsekin. Mutta sitten oli joitakin säätiöitä, joilla oli hallussaan vain järjestämättömiä arkistoja ja lopulta jopa säätiöitä, joilla ei ollut minkäänlaisia arkistoja ja yleensäkin juuri mitään tietoja varhaisimmasta toiminnastaan.

Pääosa säätiöistä päästi tutkijat vapaasti tutkimaan järjestämättömiä arkistoja niiden toimistoissa tai jopa toimihenkilöiden kotioloissa, mutta eräät säätiöt asettuivat vastahankaan tai eivät olleet halukkaita tietojen luovutukseen. Myös yliopistot suhtautuivat pääsääntöisesti nuivasti – Aalto-yliopistoa ja Åbo Akademia lukuun ottamatta – pyyntöihin lahjoittajatietojen saamisesta. Turvatakseen tietojen saannin tutkijat laativat yhdessä Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan kanssa sopimuksen säätiöiden tutkimushankkeelle luovuttamien aineistojen käytöstä ja rekisterikysymyksistä.

Myös tutkimusaineiston kokoaminen eri lähteistä osoittautui haasteelliseksi. Koska tutkimuksessa keskityttiin vain tieteelle suunnattuihin apurahoihin, seurojen ja säätiöiden apurahaluetteloista oli usein yksitellen poimittava mukaan otettavat apurahat. Kaikilla säätiöillä ja seuroilla ei myöskään ollut yhtenäisiä apurahaluetteloita, vaan tiedot oli kerättävä eri lähteistä, pöytäkirjoista ja vuosikertomuksista.

Tutkimuksen perusaineiston muodostavat kuitenkin viralliset tilinpäätöstiedot, jotka säätiöiden on täytynyt luovuttaa viranomaisille säätiölain voimaantumisen jälkeen 1930-luvun alusta alkaen. Tilinpäätöstietoja koottiin pääosin oikeusministeriön ja Patentti- ja rekisterihallituksen arkistoista, Kansallisarkistosta sekä Patentti- ja rekisterihallituksen sähköisestä Virre-palvelusta.

Rahasummien vertailtavuuden helpottamiseksi eri vuosien markkamäärät on muutettu vuoden 2017 rahanarvoon rahanarvonkertoimella, jonka avulla on mahdollista verrata rahan ostovoimaa eri aikoina. Taloushistorioitsijat ovat todenneet, että rahanarvonkerroin ei anna tismalleen oikeaa kuvaa rahanarvon muuttumisesta vuosien kuluessa eli siis siitä, mitä rahalla voitiin minäkin vuonna hankkia. Tällaisissa pitkän aikajakson ja monia erilaisia osatekijöitä käsittävässä esityksissä rahanarvonkertoimeen turvautuminen on kuitenkin käytännössä lähes ainoa johdonmukainen vaihtoehto jonkinlaisen vertailtavuuden saamiseksi.

Tutkimus on toimeksiannon tulos, mutta sain sen toteuttamiseen täyden tutkijanvapauden. Vastuu kannanotoista, tulkinnoista ja mahdollisista virheellisyyksistä on yksin minun.

Helsingin Meilahdessa Kalevalan päivänä 2018
Allan Tiitta

I

Säätiöt Suomen
tiedepolitiikassa

Suomen tieteen varhaiset tukijat (1640–1916)

Ensimmäiset rahastot ja säätiöt

Säätiöiden rekisteröinti alkoi Suomessa vasta säätiölain voimaantulon yhteydessä 1931, mutta säätiöiden ja rahastojen historia ulottuu Suomessa huomattavasti kauemmaksi. Suomen ollessa osa Ruotsia säätiöitä perustettiin kuninkaan vahvistuksesta ja autonomian aikana aluksi keisarin, vuodesta 1883 senaatin ja myöhemmin myös kuvernöörin antaman luvan perusteella.

PITKÄ PERINNE

Yksityiset ihmiset rahoittivat aluksi pääosin kirkkojen toimintaa, sairaanhoitoa ja hyväntekeväisyyttä, mutta myös korkein opetus sai varhain ensimmäiset yksityiset tukijansa. Itse asiassa yksityisen rahan ja tieteen yhteys ulottuu Suomessa kauemmaksi kuin kotimaisen yliopistolaitoksen historia. Varakkaat aatelissuvut ryhtyivät jo 1500-luvun jälkipuoliskolla tukemaan suomalaisten nuorukaisten opiskelua Euroopan huippuyliopistoissa, erityisesti Wittenbergissä ja Rostockissa. Aateliston opillisen koulutuksen keskittymisellä yliopistoihin oli tärkeä vaikutus tieteellisen koulutuksen kehitykseen aiempaa monipuolisempaan ja käytännöllisempään suuntaan. Varhaiset opintomatkat loivat edellytykset sille, että aateliset alkoivat tukea 1640 perustettua Turun akatemiaa.¹

Professori Michael Wexionius piti Turun akatemian avajaisissa 15.7.1640 puheen, jossa hän mahtipontiseen tyyliin rukoili Jumalaa auttamaan,

»että tätä Turkulaista Akatemiaa ylistettäisiin koko maailmassa kuin Kreikkalaisten Ateenalaista; että se Teologisissa opinnoissa olisi Wittenbergin, Helmstedtin ja Rostockin veroinen. Ettei se Lainopin

HELSINGIN YLIOPISTON RAHASTOT

Helsingin yliopiston vanhin tunnettu rahasto on porvoolaisen tykistöluutnantin Erik Ekestubben testamentin perusteella Turkuun 1745 perustettu stipendirahasto. Ekestubben rahasto myönsi stipendejä syntyperäisille suomalaisille, jotka aikoivat harjoittaa opintoja maataloudenhoidon, teknologian tai vuoritoimen alalla. Stipendejä myönnettäessä etusijalle asetettiin uutterat ja määrätietoiset opiskelijat, mutta suhtautuminen stipendiaattien toimintaan oli lempeän ymmärtäväistä. Laiskalta, juopottelevalta tai intohimoihinsa taipuvaiselta opiskelijalta stipendi evättiin vasta kolmen varoituksen jälkeen. Rahasto toimii nykyisin osana maatalous-metsätieteiden rahastoa, joka on yksi 1900-luvun lopulla perustettujen Helsingin yliopistojen rahastojen 180 nimikkorahastosta.^{1A}

Ekestubben rahaston ohella Turun akatemian muita merkittäviä 1700-luvun rahastoja olivat Haartmanin rahasto ja Bilmarkin lahjoitusrahasto. Professori Johan J. Haartmanin lahjoitukseen 1783 ja testamenttiin 1786 perustunut rahasto tuki anatomian, kirurgian ja lapsenpäästöopin professuurin perustamista ja myönsi stipendejä lääketieteen opiskelijoille. Historian ja moraalin professorin Johan Bilmarkin testamenttiin 1779 tekeutuneen rahaston varat oli tarkoitettu stipendeihin, historian ja luonnonoikeuden apulaisen palkkaamiseen, kirjastonhoitajan palkan korottamiseen sekä konsistorin käytettäväksi yliopiston ja tieteen hyväksi.^{2A}

KOMMERSERÅDET OTTO A. MALMS DONATIONSFOND

Vuonna 1898 kuollut pietarsaarelainen laivanvarustaja ja liikemies Otto A. Malm määräsi testamentissaan perustettavaksi Kommerserådet Otto A. Malms donationsfondin korkeamman opetuksen, kansanvalistuksen, yleishyödyllisten laitosten sekä tutkimuksen edistämistä varten. Rahasto myönsi aluksi varoja pääosin Pietarsaaren sairaalan toiminnan tukemiseen ja kaupungin yleisen ilmeen kohentamiseen mutta ryhtyi 1930-luvulla jakamaan apurahoja myös ruotsin- ja suomenkielisille tutkijoille.^{3A}

SVENSKA KULTURFONDEN

Svenska kulturfonden perustettiin 1908 kansalaiskeräyksen tuottaman pääoman turvin. Keräys onnistui hyvin, ja kun rahasto sai nopeasti vastaanottaa myös paljon lahjoituksia ja testamentteja, siitä tuli Suomen oloissa varakas. Toiminnan alkuvaiheessa apurahat menivät pääosin suomenruotsalaisen koulutus-, sivistys- ja kulttuuritoiminnan yleiseen tukemiseen, mutta myös ruotsinkieliset tutkijat alkoivat saada apurahoja vuodesta 1922 alkaen.^{4A}

K. H. RENLUNDS STIFTELSE

K. H. Renlunds stiftelse perustettiin 1908 kuolleen rautakauppiaan ja liikemiehen K. H. Renlundin testamentin nojalla. Vuonna 1915 toimintansa aloittaneen säätiön tehtävänä oli kehittää malmien ja hyödyllisten mineraalivarojen sekä teknisesti hyödynnettävien kivi- ja maa-ainesten etsimistä ja hyväksikäyttöä Suomessa. Se perusti heti Renlundin vuorilaboratorion, jonka toiminnan hiljennettyä 1930-luvulla säätiö ryhtyi rahoittamaan tutkimusprojekteja. Renlundin testamentin perusteella perustettiin myös 1918 hänen äitinsä muiston kunnioittamiseksi Stiftelsen Brita Maria Renlunds Minne, jonka toiminta suuntautui aluksi lasten huolto- ja hyväntekeväisyystyöhön.^{5A}

opinnoissa jäisi Marburgin, Altdorfin, Leipzigin tai Jenan jälkeen. Että se Lääketieteellisessä tiedekunnassa vastaisi Padovaa, Freiburgia, Strasbourgia ja Pariisia. Että se filosofian puhtaudessa kilpailisi kaikkien näiden ja muiden mainitsematta jääneiden kanssa».

Wexioniuksen ajatus Turun akatemian noususta Euroopan maineikkaimpien yliopistojen rinnalle oli retoriikkaa, joka oli kovin kaukana käytännön elämästä. Puheen tavoitteena oli juhlistaa tilaisuutta ja pörhistää kuulijoiden ylevää mieltä – ja siinä se onnistui niin hyvin, että ylisanat ovat yhä olennainen osa suomalaista tiedepoliittista tavoitteenasettelua.²

Käytännössä Turun akademia alkoi kouluttaa virkamiehiä kirkon ja valtion palvelukseen. Sen yhteiskunnallinen vaikuttavuus oli hyvä alusta alkaen, tieteellinen vaikuttavuus ei niinkään, varsinkin jos asiaa tarkastellaan akateemisten kriteerien kannalta. Vaikka mahdollisuus saada kotimaassa korkeinta koulutusta laajeni, Suomen tieteen taso laski. Yliopiston opettajakunnan tieteellinen pätevyys jäi alhaiseksi, ja opinkäynti ulkomailla väheni. Ruotsin suuressa Pohjan sodassa kokematappio ja isoviha lopettivat yliopiston toiminnan liki kymmeneksi vuodeksi. Yliopiston aloitettua uudelleen toimintansa 1722 sen opettajakunta vaihtui lähes täysin, mikä joudutti uusien tieteellisten virtausten tuloa Turkuun.³

Vapauden aikana tunnettu ajanjakso (1719–1772) merkitsi akatemialle vähittäisen nousun aikaa. Yliopiston taloudellinen tilanne koheni, kun akateeminen tutkimus ja koulutus haluttiin saada hyödyntämään yhteiskuntaa. Tutkimuksen asemaa auttoi se, että yliopiston yhteyteen perustettiin useita yksityisiä stipendiraistoja, jotka edustivat ensimmäistä askelta kohti modernia apurahajärjestelmää.

AUTONOMIAN AIKA

Suomen siirrettyä Haminan rauhassa 1809 Ruotsin yhteydestä Venäjän keisarikunnan osaksi korkeimman opetuksen voimavarat lisääntyivät huomattavasti. Keisarilliseksi Aleksanterin-yliopistoksi nimensä muuttanut opinahjo sai niin suuren lisärahoituksen, että siitä tuli tavallaan uusi oppilaitos. Pian vallalle noussut humboldtilainen tiedekäsitys ei muuttanut yliopiston ja valtiiovallan työnjakoa: yliopiston tuli huolehtia koulutusvelvollisuudestaan, mutta muuten se sai keskittyä itsenäisesti tutkimukseen – toki varoen asettumasta esivaltaa vastaan. Tiedekäsitys korosti opetuksen ja perustutkimuksen merkitystä: se oli selkeästi erotettu hyötyä tavoittelevasta soveltavasta tutkimuksesta. Pyrkimys suojella perinteisiä perustutkimusta harjoittavia tieteenaloja näkyi siinä, että maatalous- ja

metsätieteet sekä tekniset ja kaupalliset alat nousivat korkeakoulutasolle vasta 1900-luvun vaihteessa.⁴

Perinteisen tieteen asemaa paransi myös se, että se sai mesenaatteja Venäjän johtavista piireistä ja yliopistoon syntyi uusia stipendiraastoja, joita kertyi vuosisadan loppuun mennessä yli 60. Yliopiston muutettua Helsinkiin 1828 perustettiin matka-apuraha nuorille kirjailijoille, joilla tarkoitettiin tieteenharjoittajia. Erityisesti venäjän kielen opiskelua varten oli vuodesta 1841 käytettävissä stipendejä, ja seuraavana vuonna perustettiin Aleksanterin matkastipendi, joka myönnettiin vuoden kestävästä ulkomaanmatkaa varten. Aleksanterin stipendi pysyi yliopiston suurimpana apurahana vuoteen 1897 saakka, jolloin Herman Antellin testamenttilahjoituksella isänsä muistoksi perustama kamarineuvos Herman Rosenbergin rahasto myönsi ensimmäisen stipendinsä.⁵

Vaikka tutkijat saattoivat hakea matka-apurahoja Tullivarain rahastosta ja myös yliopiston kansleri, rehtorin *fiscus* eli kassa sekä yksityiset lahjoitusrahastot, kuten Henningin, Sahlbergin ja Hallonbladin rahastot, myönsivät stipendejä, Aleksanterin ja Rosenbergin apurahoista käytiin kovaa kilpailua. Ne mahdollistivat monivuotisen tutkimuksen ulkomailla ja olivat tärkeitä myös tiedepoliittisesti vahvistamalla stipendin saaneen tutkijan edustaman tieteenalan asemaa yliopistoaikoina. Tällainen aine oli esimerkiksi maantiede, jonka edustajat Ragnar Hult ja J. E. Rosberg saivat 1883–1885 ja 1900–1901 Aleksanterin stipendin ja J. G. Granö Rosenbergin stipendin 1913–1916.⁶

Suomessa murehditaan usein, että maa on ollut niin pieni, syrjäinen, maatalousvaltainen ja pääomaköyhä, ettei tänne ole voinut syntyä suurta yksityistä varallisuutta isojen maiden tai esimerkiksi Ruotsin ja Norjan tapaan. Yliopistojen rahastojen rinnalle perustettujen yksityisten säätiöiden suuri määrä osoittaa kuitenkin, että Suomessa on 1800-luvulta lähtien ollut varakkaita henkilöitä, jotka ovat halunneet jättää omaisuutensa tai ainakin osan siitä tieteen palvelukseen.

Ensimmäinen tieteen kannalta merkittävä rahasto perustui tunnetun lahjoittajan, sahayrittäjä ja ruukinpatruuna Erik Johan Längmanin testamenttiin vuodelta 1859. Kaksi kolmasosaa Längmanin suuresta omaisuudesta säätiöitiin Ruotsiin, mutta yksi kolmasosa tuli Suomeen, jonne perustettiin A-rahasto edistämään taloudellista ja sosiaalista toimintaa ja B-rahasto jakamaan apurahoja Suomen tieteen, taiteen ja valistuksen edistämiseksi.⁷

Säätyjen valvoma ja Suomen Pankin hallinnoima B-rahasto myönsi vuodesta 1882 alkaen varoja muun muassa tieteellisille ja kirjallisille seuroille sekä useille eteville tutkijoille, kuten Viljo Tarkiaiselle, Väinö

Voionmaalle ja A. K. Cajanderille. Vaikka rahaston pääoman hallinnosta vastasivat Suomen parhaat sijoittamisen asiantuntijat, lopputuloksena oli katastrofi. Rahasto menetti pääosan maksuvoimastaan ensimmäisen maailmansodan synnyttämään inflaatioon, ja lopulta sen varat (runsaat viisi miljoonaa markkaa, lähes 1,7 miljoonaa euroa), siirrettiin 1985 Suomen Kulttuurirahaston nimikkorahastoksi.⁸

Monien varhaisten säätiöiden kokemat taloudelliset takaiskut olivat opettavaisia esimerkkejä, jotka auttoivat 1800–1900-luvun vaihteessa perustettuja säätiöitä, rahastoja ja yhteisöjä hoitamaan talouttaan suunnitelmallisemmin ja rakentamaan toimintansa siten kestäväälle pohjalle. Näihin lukeutuivat muun muassa Kommerserådet Otto A. Malms donationsfond, Svenska kulturfonden ja K. H. Renlunds stiftelse, jotka osoitautuivat pitkäaikaisiksi ja tärkeiksi tieteen tukijoiksi.

Tieteelliset ja kirjalliset seurat ja yhteisöt

Suomalaiselle tieteelle oli 1800-luvun alkupuolella ominaista Suomi-projekti, oman maan luonnon ja identiteetin hahmottaminen, sen historian ja kansanperinteen kartoittaminen. Tärkeänä pidettiin maamme eläimistöön, kasvistoon ja koko luontoon samoin kuin kieleen, tapoihin ja muihin kansan henkisiin elinoloihin liittyvän aineiston kokoamista. Tämän materiaalin mahdollisimman täydellisen kartoituksen nähtiin lujittavan Suomen ja suomalaisuuden identifioimista, mikä puolestaan oli olennainen osa kansallista rakennustyötä.⁹

Tiede kietoutui kansallisuus- ja kielitaisteluun sekä vuosisadan lopulla myös kamppailuun maan autonomian puolesta Venäjän käynnistämää valtakunnan yhtenäistämispolitiikkaa vastaan. Nousu kansallisen sivistysohjelman toteuttajaksi vahvisti yliopiston yhteiskunnallista asemaa ja antoi sen professoreille tärkeän aseman valtakunnan politiikassa. Yliopistoon luotiin eri tieteiden laitoksia, ja yliopisto-opettajat perustivat 1800-luvun lopulla lukuisia eri tieteenalojen erikoisseuroja, jotka saattoivat organisaatioltaan jäykkää yliopistoinstituutiota paremmin toteuttaa tieteellisiä projekteja ja tehtäviä. Moni aloite oli lähtöisin tieteellisiltä seuroilta, ja myös tieteellinen julkaisu-toiminta jäi niiden huoleksi yli sadan vuoden ajaksi. Seurojen yhteys yliopistoon oli kiinteä, koska pääosa seurojen jäsenistä oli yliopiston opettajia ja opiskelijoita.¹⁰

Seurojen toiminta ei rajoittunut vain tieteelliseen työhön, sillä ne ryhtyivät toteuttamaan monia syntymässä olleen kansalaisyhteiskunnan rakentamiseen liittyviä tehtäviä. Läheinen yhteys muuhun yhteiskuntaan

näkyi siinä, että seurojen syntyyn ja toimintaan vaikutti huomattavasti suomen ja ruotsin kielen asemasta käyty kiista, joka kuumennuttuaan 1800-luvun alkupuolella nousi keskeiseksi jakolinjaksi vuosisadan jälkipuoliskon puolueuudostuksessa. Fennomaanit ryhtyivät vaatimaan suomen nostamista virka- ja hallintokieleksi, sillä ylivoimainen enemmistö maan asukkaista oli suomenkielisiä. Fennomanian vastapainoksi syntyi svekomania, joka ajoi ruotsinkielisen väestön oikeuksia oman kulttuurinsa jatkamiseen.¹¹

Kielikiista johti siihen, että useille tieteenoille perustettiin ruotsin- ja suomenkieliset tieteelliset seurat. Koska ruotsi oli pitkälti 1800-luvun loppuun asti sivistyneistön ja yliopiston kieli, ensimmäiset seurat olivat ruotsinkielisiä. Turussa 1797 perustettu Suomen Talousseura ei ollut varsinainen tieteellinen seura, mutta se toimi yhteistyössä yliopiston opettajien kanssa ja pyrki edistämään maanviljelyn ja muun taloudellisen toiminnan kehittymistä valistustoiminnalla sekä tunnustus- ja rahapalkinnoilla. Maan vanhin varsinainen tieteellinen seura on Societas pro Fauna et Flora Fennica (SFFF), jonka Turun akatemian luonnonhistorian ja taloustieteen professori Carl Reinhold Sahlberg perusti 1821.¹²

Kielen ja siihen liittyvän kulttuurin kartoittajaksi perustettiin 1831 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), jonka toiminnan ensimmäiset viisi vuosikymmentä olivat suomalaisen identiteetin etsintää ja tietoista rakentamista, suomen kielen opetuksen, sen virallisen aseman ja kirjallisen käytön kehittämistä ja sanakirjojen, kielioppien ja alkeistietokirjojen sekä sanataiteen tuottamista suomeksi. Seura ryhtyi tukemaan Suomen Muinaismuistoyhdistyksen (perustettu 1870) ja Suomen Maantieteellisen Seuran (1888) tutkimusretkiä, mutta sen mahdollisuudet apurahojen jakamiseen olivat suhteellisen vähäiset. Kansainvälisesti huomattavaan saavutukseen ylsi Suomalais-ugrilainen Seura (1883). Sen Otto Donnerin johdolla ja osin rahoittamana järjestetty suomensukuisten kansojen tutkimusohjelma (1884–1914) oli mittavimpia hankkeita, joita on toteutettu Suomen humanististen tieteiden piirissä. Tutkimushankkeen rahoittamiseen osallistuivat myös yksityiset mesenaatit, kuten Juho Lallukka ja Antti Ahlström.¹³

Vuonna 1835 perustettu Finska Läkaresällskapet oli Suomen ensimmäinen lääketieteellinen seura. Seura perustettiin lääkintöhallituksen pääjohtajan Carl von Haartmanin aloitteesta, ja se oli tarkoitettu kaikille maan lääkäreille. Seuran 1848 saamien uusien sääntöjen mukaan sen tarkoituksena oli edistää lääketieteen opetusta Suomessa, mikä johti siihen, että siitä tuli merkittävä alan tutkimuksen kehittäjä ja rahoittaja. Seura on myöntänyt vuodesta 1960 lähtien kahden vuoden välein arvostetun

J. W. Runebergin palkinnon, jonka saajina on ollut ansioituneita lääketieteen professoreja. Seuran myöntämät apurahat on tarkoitettu tieteelliseen työskentelyyn väitöskirja- ja post doc -tutkijoille. Matka-apurahoja se jakaa Anita Friskin rahastosta.¹⁴

Suomenkieliset lääkärit perustivat 1881 Suomalaisen Lääkäriseura Duodecimin, joka ryhtyi lääketieteen tukemisen ohella kehittämään alan suomenkielistä terminologiaa. Seuran ensimmäinen rahasto oli 1887 perustettu Konr. Relanderin rahasto, joka oli Suomen ensimmäinen lääkäriseuran hallinnoima tieteellinen korkorahasto. Vuonna 1907 seura julisti ensimmäisen kerran julkisesti haettavaksi apurahan tutkimustyöksi luonnehdittavaa työskentelyä varten.¹⁵

Duodecimin tavoin monet muut suomenkieliset seurat keskittyivät kehittämään alojensa suomenkielistä terminologiaa, josta tuli myös suomalaisen kouluopetuksen keskeistä perustaa. Vuoteen 1880 mennessä maahan oli perustettu kaikkiaan 22 tieteellistä seuraa, mutta seuraavina vuosikymmeninä perustamistahti nopeutui siten, että 1910-luvun loppuun mennessä seuroja oli 56. Vuosisadan aikana tapahtunut tieteellisen tutkimuksen laajentuminen ja eriytyminen johti siihen, että 2000-luvun alussa seuroja oli jo yli 220.¹⁶

Suomen ensimmäinen kaikki tieteenalat kattava yleisseura eli tiedeakatemia on 1838 perustettu Finska Vetenskaps-Societeten – Suomen Tiedeseura. Tiedeseura vaikutti huomattavasti Suomen tieteen kehitykseen erityisesti organisoimalla tutkimushankkeita useilla aloilla, kuten meteorologia, maapallon magneettikentän mittaus ja merentutkimus, jotka eivät olleet saaneet sijaa yliopistossa. Se alkoi myös myöntää tutkimusapurahoja ja palkintoja sekä hallinnoida sen yhteyteen liitettyjä rahastoja. Tiedeseura sai 1908 rinnalleen toisen yleisseuran, kun Suomalainen Tiedeakatemia perustettiin edistämään suomenkielisen tieteen asemaa ja suomenkielisten tutkijoiden yhteistyötä ja urakehitystä. Tiedeakatemia perusti 1913 Sodankylän geofysiikan observatorion, mutta sen mahdollisuudet tutkimuksen taloudelliseen tukemiseen olivat pitkään vähäiset omien pääomien puutteen vuoksi.¹⁷

Vaikka varhaisimmat seurat olivat yleensä ruotsinkielisiä, yleiseen sääntöön oli poikkeuksia. Näistä huomattavin oli Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS), joka perustettiin »vasta» 1885, yli 50 vuotta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jälkeen. Svenska litteratursällskapetin tarkoituksena oli vaalia ja kehittää suomenruotsalaista kulttuuria, minkä vuoksi siitä tuli myös merkittävä tutkimustyön kehittäjä. Sen hallintaan liitettiin myöhemmin runsaasti yksityisiin lahjoituksiin perustuvia stipendirahastoja.¹⁸

Ruotsinkielisen väestön palvelemiseen keskittyi myös 1882 perustettu Svenska folkskolans vänner -yhdistys, jonka alkuperäisenä tehtävänä oli edistää kansakoulujen ja kirjastojen rakentamista Suomen ruotsinkieliselle väestölle. 1900-luvun aikana seuran tavoitteet laajentuivat, ja se ryhtyi jakamaan stipendejä ja palkintoja professoreille ja muille tieteenekijöille. Yhdistys alkoi 2010-luvulla tukea myös kasvatustieteellistä tutkimusta ja opetusta Helsingin yliopistossa.¹⁹

Tieteellisiä seuroja sekä säätiöitä ja rahastoja yhdisti kaksi piirrettä. Joillakin seuroilla oli alusta alkaen omia pääomia, joiden avulla ne ryhtyivät tukemaan edustamiaan tieteenaloja. Lisäksi seurat olivat toiminnassaan säätiöiden tavoin sekä aloitteellisia että tavoitteellisia. Ne käynnistivät monia hankkeita ja rahoittivat niitä niin kauan, että voitiin todeta, miten ne kehittivät. Jos hankkeet osoittautuivat onnistuneiksi ja tärkeiksi, ne saattoivat siirtyä vähitellen julkisen rahoituksen piiriin. Jos ne epäonnistuivat, säätiöiden ja seurojen oli helpompi lopettaa ne kuin julkisten toimijoiden. Tämä köyhän tiedemaan taktiikka toimi varsin hyvin 2000-luvun vaihteeseen saakka, jolloin valtio ei enää ottanut julkisen tuen piiriin yksityisen tuen varassa kehittyneitä tieteenaloja tai tukimuotoja.²⁰

VAKAAN RAHANARVON AIKA

Säätiöiden, rahastojen ja tieteellisten seurojen toimintaa auttoi Suomen talouden nopea kehitys 1800-luvun jälkipuoliskolla suurten nälkävuosien aiheuttaman katastrofin jälkeen. Kasvun yhtenä tärkeänä laukaisijana oli 1860 toteutettu rahauudistus, joka johti Suomen markan käyttöönottoon. Markka sidottiin aluksi neljäsosan arvoisena hopearuplaan ja viisi vuotta myöhemmin oikeaan hopeakantaan, ja siirtyminen kultakantaan toteutettiin 1878.

Uudistusten ansiosta Suomi irtaantui Venäjän ruplasta ja integroitui osaksi läntisen Euroopan kultakantajärjestelmää. Kultakannan tarjoama rahajärjestelmän vakaus lisäsi Suomen uskottavuutta kansainvälisillä pääomamarkkinoilla, minkä ansiosta ulkomaisten luottojen saatavuus parani ja niistä maksettavat korot alentuivat. Rahatalouden yleistymisen ansiosta maan talous kehittyi suotuisasti, ja valtio saattoi käynnistää suuria infrastruktuurihankkeita, kuten rautatieverkon rakentamisen.²¹

Elinkeinoelämän kehittyminen näkyi myös siten, että Suomeen perustettiin tutkimuslaitoksia, jotka keskittyivät suoraan käytännön sovelluksiin tähdänneeseen tavoitetutkimukseen. Maan pääelinkeinoihin, metsä- ja metalliteollisuuteen ja maatalouteen, liittyvät tutkimustarpeet ratkaistiin perustamalla Geologinen komissioni (1886), Maatalouden koelaitos (1898) ja viimein Metsätieteellinen koelaitos (1917), jolla oli selvä kytkentä

tuotantoon eli metsäteollisuuden raaka-ainehuoltoon. Hydrografinen toimisto perustettiin 1907 ja Valtion väliaikainen seerumlaboratorio 1910.²²

Valtion tutkimuslaitosten rinnalle alkoi vähitellen syntyä yksityisiä tutkimuslaitoksia. Voinvientiosuusliike Valio perusti 1916 kemiallis-bakteriologisen laboratorion, ja samana vuonna metsäteollisuus perusti oman tutkimuslaitoksen, Keskuslaboratorio Oy:n. Se keskittyi aluksi kehittämään selluteollisuuden laadunvalvontamenetelmiä, sillä metsäteollisuustuotteiden myynnin kannalta laadun yhtenäistäminen oli keskeinen tavoite.²³

Näiden tutkimuslaitosten harjoittamaan tutkimustyöhön verrattuna korkeakoulujen tutkimuspanoksen merkitys oli teollisuudelle pitkään lähinnä marginaalinen, vaikka 1900-luvun alussa käynnistettiin myös korkeakoulutasoinen tuotantoelämää palveleva opetus. Vuonna 1909 aloitti Helsingissä toimintansa Polyteknillisestä opistosta Teknilliseksi korkeakouluksi muuttunut oppilaitos. Suomen liikemiesten kauppaopiston yhteyteen 1907 perustetuista ylioppilasluokista muodostettiin 1911 yksityinen Helsingin kauppakorkeakoulu, joka oli Pohjoismaiden toiseksi vanhin alan korkeakoulu pari vuotta aiemmin perustetun Tukholman kauppakorkeakoulun jälkeen. Korkeakoulut olivat aluksi luonteeltaan lähinnä ammatillisia korkeakouluja.²⁴

Talouselämän ripeä kehitys ja tutkimustyön laajentuminen loivat yhdessä raha- ja hintaolojen vakauden kanssa säätiöille, rahastoille ja seuroille suotuisat edellytykset tukitoimintansa jatkamiseen. Pitkään jatkunut myönteinen kehitys esti niitä näkemästä vaaroja, joita rahanarvon heikkenemiseen liittyi. Kun säätiöiden varat oli pääsääntöisesti sijoitettu pankkitalletuksiin tai obligaatioihin, niiden arvo oli yhden kortin, Suomen markan, varassa. Kun Suomen markan arvo romahti ensimmäisen maailmansodan aikana, monet pienet säätiöt, rahastot ja seurat joutuivat kriisiin, josta vain vahvimmat selviytyivät. Tässä tutkimuksessa mukana olevat yhteisöt kuuluivat selviytyjiin, sillä kaikkien niiden toiminta jatkui 2000-luvulle saakka.²⁵

Köyhä maa, isot säätiöt (1917–1939)

Tieteen alku itsenäisessä Suomessa

Suomen taloustilanne oli synkkä itsenäisyyden alkuvuosina. Ensimmäinen maailmansota oli katkaissut lähes kokonaan kauppasuhteet länteen, Venäjän vallankumous romahdutti itämarkkinat vuosikymmeniksi, inflaatio pysyi korkeana ja maa kärsi nälänhädästä. Vuoden 1918 alussa puhjennut sisällissota, vankileirikatastrofi ja liittoutuminen kohti tuhoutumistaan etenevän Saksan kanssa johtivat siihen, että Suomi kykeni aloittamaan länsimaihin tukeutuneen talouselämän elvyttämisen vasta vuoden 1919 puolella. Tilanne pysyi vaikeana vuoteen 1922 saakka, minkä vuoksi itsenäisyyden alkuvuosien lamakaudesta tuli Suomen 1900-luvun taloushistorian pahin.²⁶

Vaikean taloustilanteen vuoksi valtion mahdollisuudet tieteen tukemiseen olivat huomattavasti huonommat kuin 1900-luvun vaihteen »kultakauden» aikana. Itsenäisen valtion infrastruktuurin rakentaminen, ulkomaanyhteyksien hoito, maanpuolustuksen luominen ja kansanopetuksen sekä ammattikoulutuksen järjestäminen veivät pääosan julkisista varoista. Opetusministeriön osuus valtion meno- ja tuloarviossa kasvoi 1920-luvun aikana, mutta ministeriön suosiessa kansansivistystyötä, oppi- ja kansakouluja sekä ammattikoulutusta tutkimukselle ja korkeimmalle opetukselle jäi suhteellisen vähän varoja. Suomen tieteen rahoitus oli selvästi vähäisempää kuin Ruotsissa, ja eräiden laskelmien mukaan myös 1918 itsenäistynyt Viro rahoitti tiedettä suhteellisesti enemmän kuin Suomi.²⁷

Maan johdossa ymmärrettiin tieteen vaikea asema, minkä vuoksi senaatti päätti E. N. Setälän aloitteesta asettaa lokakuussa 1918 Tieteellisen keskuslautakunnan avustamaan hallitusta tiede-elämään liittyvien asioiden käsittelyssä. Keskuslautakunta peri Suomen Tiedeseuran ase-

man valtion tiedepoliittisena asiantuntijaelimenä. Sen johtosääntö tarjosi useita mahdollisuuksia tieteen aseman edistämiseen, mutta määrärahojen niukkuuden vuoksi sen tärkeimmäksi tehtäväksi jäi käytännössä tieteellisten seurojen valtionavustusten jakaminen. Vuonna 1929 tiede alkoi saada taiteen tavoin osansa myös budjettiin liitetyistä raha-arpajaisvaroista, mutta tukisummat valuiivat pääosin pieninä noroina useille kohteille.²⁸

Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä Suomen tiede-elämää hallitsi Helsingin yliopisto, joka siirtyi eduskunnan ja opetusministeriön alaisuuteen. Kun yliopisto oli autonomian loppuajankana osoittanut kansallisen merkityksensä, sen oikeudet turvattiin 1919 hyväksytyssä hallitusmuodossa, jossa sille taattiin itsehallinto. Oikeutta itsehallintoon tarkennettiin vielä 1923 annetulla Helsingin yliopiston järjestysmuotoa koskevalla lailla. Yliopisto säilyi valtionyliopistona, jonka tehtävänä oli edistää vapaata tutkimusta ja tieteellistä sivistystä Suomessa sekä kehittää sen nuorisoa kykeneväksi palvelemaan isänmaata.

Helsingin yliopiston vahva asema näkyi siinä, että Suomen tärkein korkeakouluviranomainen oli pitkään yliopiston kansleri ja merkittävin korkeakoulupoliittinen päätöksentekoeelin yliopiston suuri konsistori. Suomen itsenäisyysjulistuksesta syksyyn 1944 maassa oli 22 hallitusta, joista kymmenessä pääministeri tuli Helsingin yliopistosta. Yliopiston opettajakunnasta rekrytoitiin myös suuri osa ulkomaanedustuksen diplomaateista. Uusista viroista ja opintosuunnista päätti eduskunta budjettivaltansa nojalla ja professorit nimitti tasavallan presidentti, mutta edelliset asiat ratkaistiin yleensä ja jälkimmäiset säännöllisesti konsistorin kannottojen mukaisesti. Tutkinnoista, opetussuunnitelmista ja tutkimustyön sisällöstä yliopisto päätti itse. Helsingin yliopisto saneli ehdot myös sille, miten uudet yksityiset yliopistot ja korkeakoulut saattoivat aloittaa toimintansa.²⁹

Pääsy korkeampiin oppilaitoksiin edellytti pääsääntöisesti ylioppilastutkinnon suorittamista tai ainakin siihen verrattavaa oppimäärää. Vuonna 1925 Helsinkiin perustettu Kansalaiskorkeakoulu pyrki ulottamaan tasa-arvon periaatteen korkeakoulusivistykseen, joten sinne pääsyn ehtona ei ollut valkolakkia. Pääasiassa valtionavun, Helsingin kaupungin avustuksen ja oppilasmaksujen varassa toiminut ja opetusministeriön alainen oppilaitos muutti 1930 nimensä Yhteiskunnalliseksi Korkeakouluksi siirryttyään uuteen toimitaloon Helsingin Kallioon. Samalla kouluun perustettiin ensimmäiset varsinaiset akateemiset tutkinnot.

Jyväskylän seminaari muutettiin kansakoulunopettajia valmistavaksi kasvatusopilliseksi korkeakouluksi 1934, mutta käytännössä se jatkoi seminaarin tehtävää, tosin ylioppilas pohjaisena. Askelia tieteellisen

STIFTELSEN FÖR ÅBO AKADEMI

Stiftelsen för Åbo Akademin 24.10.1917 hyväksytytjen sääntöjen mukaan säätiön pääoman tuotto tuli käyttää ruotsinkielisen yliopiston perustamiseen Turkuun ja sen sekä sen yhteydessä toimivien laitosten toiminnan ylläpitämiseen. Säätiölle perustettiin valtuuskunta ja seitsenhenkisen hallitus.

Perustamisasiakirjan nojalla 35 lahjoittajaa luovutti säätiölle 3 470 000 markkaa. Summa karttui nopeasti useilla suurilla lahjoituksilla. Heti perustamisen jälkeen veljekset Ernst ja Magnus Dahlström lahjoittivat sille neljän miljoonan markan omaisuuden. Talvella 1918 tuli vuorineuvos Seth Sohlbergin kolmen miljoonan markan testamenttilahjoitus, ja pian vapaa-herratar Greta von Julinin miljoonan markan lahjoitus. Kun myös muita anteliaita lahjoittajia kertyi, Åbo Akademin perustamiseen tarvittavat varat saatiin nopeasti kokoon. Yliopisto aloitti 1919 korkeakouluna, joka koostui humanistisesta, matemaattis-fyysisestä ja valtiotieteellisestä tiedekunnasta. Pian perustettiin myös kemiallis-teknillinen ja teologinen tiedekunta ja 1927 erillinen kauppa- ja korkeakoulu, Handelshögskolan vid Åbo Akademi.

Säätiö luovutti perustamisestaan lähtien vuosikymmenien ajan enemmän varoja korkeimman opetuksen ja tieteen tukemiseen kuin mikään muu suomalainen säätiö. Se pysyi eniten tiedettä tukevana säätiönä 1900-luvun lopulle asti, jolloin Suomen Kulttuurirahasto ohitti sen maan tärkeimpänä tiedesäätiönä. Tieteelle ja korkeimmalle opetukselle olemassaolonsa aikana myöntämän kokonaissumman perusteella Stiftelsen för Åbo Akademi on yhä Suomen merkittävin tiedesäätiö.^{6A}

TURUN SUOMALAINEN YLIOPISTOSEURA > TURUN YLIOPISTO -SÄÄTIÖ

Vuonna 1917 perustettu Turun Suomalainen Yliopistoseura luopui 1927 sille kuuluvasta määräämis-oikeudesta yliopiston asioissa ja luovutti koko omaisuutensa Turun yliopiston hallintaan. Seura avusti yliopistoa eri tavoin vuoteen 1974 saakka, jolloin yliopisto valtiollistettiin. Tämän jälkeen Yliopistoseura keskittyi yliopiston tukemiseen, yliopiston perinteiden säilyttämiseen,

kesäyliopiston tukemiseen sekä yliopiston ja kaupungin suhteiden tiivistämiseen.

Turun yliopistosta tehtiin 1927 juridisesti itsenäinen säätiö, Turun yliopisto -säätiö, jonka hallitukseen tuli kuulumaan kolme Turun Suomalaisen Yliopistoseuran valitsemia jäsentä. Myönnettyjen apurahojen määrällä mitattuna Turun yliopisto -säätiö oli perustamisestaan lähtien yliopiston valtiollistamiseen saakka Stiftelsen för Åbo Akademin jälkeen Suomen toiseksi merkittävin tiedesäätiö.

KARJALAN KULTTUURIRAHASTO

Myös Viipurissa, juuri itsenäistyneen Suomen toiseksi suurimmassa kaupungissa, työskenneltiin oman yliopiston perustamisen puolesta. Kaupunki oli tunnettu kansainvälisestä ilmapiiristään ja vilkkaasta kaupankäynnistään, joka ulottui eri puolille maailmaa ja erityisesti Itämeren alueelle. Lakitieteen kandidaatti Jonas Castrén perusti 23.1.1918 Karjalan Kulttuurirahaston tukemaan Viipurin läänin väestön henkistä ja aineellista vaurastumista. Toisen maailmansodan jälkeen tuen kohteeksi tuli Viipurin läänin alueelta siirtynyt väestö ja yleensä Karjalaa ja karjalaista kulttuuria koskeva tutkimus ja karjalainen kulttuuriyö. 1970-luvun vaihteessa rahasto ryhtyi tukemaan myös Lappeenrannan teknillistä korkeakoulua, nykyistä yliopistoa.^{7A}

ALFRED KORDELININ YLEINEN EDISTYS- JA SIVISTYSRAHASTO

Itsenäistymisen ajan vaikeassa tilanteessa suomalaisten tutkijapiirien toiveet kohdistuivat Alfred Kordelinin rahastoon, joka perustettiin venäläisen matruusin Mommilassa 7.11.1917 murhaaman maanviljelysneuvoksen testamentin perusteella. Kordelin oli kouluja käymätön raumalaisen merimiehen poika, joka oli noussut taitavilla ja osin häikäilemättömillä liiketoimilla yhdeksi Suomen rikkaimmista miehistä. Nuorsuomalaisiin lukeutunut Kordelin lahjoitti elinaikanaan varoja oikeastaan vain lakitieteellisen kirjallisuuden edistämiseen, mutta hänen testamenttinsa sisälsi muun muassa 200 000 markan lahjoituksen Kauppa- ja korkeakoululle, Kultarannan huvilan luovutuksen Turun Suomalaiselle

Yliopistoseuralle ja määräyksen Alfred Kordelinin rahaston perustamisesta.^{8A}

Ajatuksen nimeään kantavasta rahastosta Kordelin oli ehkä saanut Erik Johan Längmanin testamentista, sillä hän määräsi jälkisaädöksessään, että hänen omaisuuttaan tuli käyttää nimenomaan tiedettä, taidetta, kirjallisuutta ja kansansivistystyötä edistäviin tarkoituksiin. Ongelmaksi nousi kuitenkin se, että testamentin toimeenpanijoiksi ja pesänselvittäjiksi määrätty Kordelinin lainopillinen neuvonantaja Risto Ryti, yliopiston rikosoikeuden professori Allan Serlachius (myöhempi Särkilahti) ja Kordelinin sukulaisia edustanut varatuomari Kaarlo Wahnlund (myöhempi Vähä-Kirvelä) eivät löytäneet jäämistöstä selkeää suunnitelmaa rahaston organisaatiosta tai toimintaohjelmasta.

Pattitilanteen selvitti Suomalaisen Tiedeakatemia yleissihteeri Gustaf Komppa, joka kehotti testamentin toimeenpanijoita turvautumaan Tiedeakatemia asiantuntijoiden apuun rahaston perustamisessa. Avuntarjous ei ollut aivan pyyteetön, sillä Kompan tavoitteena oli turvata Tiedeakatemia ja suomenkielisten tiedemiesten edut Kordelinin varojen käytöstä päätettäessä. Näin myös tapahtui, sillä taidejärjestöjen toiveet varojen painottamisesta taide-elämän edistämiseen eivät toteutuneet. Tiedeakatemia johdolla laadittu ohjesääntö vahvistettiin vuoden viimeisenä päivänä 1918. Säätiön nimeksi tuli Alfred Kordelinin Yleinen Edistys- ja Sivistysrahasto, ja se jakautui neljään jaostoon: tieteen, kirjallisuuden, taiteen ja kansanvalistuksen jaostoon, jotka kaikki kuvastivat Kordelinin tärkeinä pitämiä asioita.

Kordelinin säätiöstä tuli perustamishetkellään Suomen suurin yleinen tiederahasto. Se jakoi ensimmäiset tieteen apurahat 1920, rahoitti Helsingin yliopistoon 1922 perustetut kauppaoikeuden ja agraaripolitiikan professuurit ja ryhtyi tukemaan pääosin suomenkielisiä tiedemiehiä. Vuosittaisten apurahojen lisäksi säätiö myönsi sekä kunniapalkintoja, joiden esikuvana olivat Nobelin palkinnot, että suuria, »suomalaista kulttuuria tehokkaasti edistäviin tarkoituksiin» suunnattuja apurahoja. Ensimmäisen 100 000 markan (vajaat 36 000 euroa) kunniapalkinnon sai 1923 säveltäjämestari Jean Sibelius, toinen myönnettiin 1925 historioitsija J. R. Danielson-Kalmarille. Ensimmäinen suurstipendi, 250 000 markkaa (yli 77 000 euroa), luovutettiin 1927 Suomalaiselle Tiedeakatemialle.

Rahaston toivottiin nousevan suomenkielisen tutkimuksen veturiksi, mutta haaveet karisivat nopeasti, kun se joutui inflaation kouriin. Pesänselvittäjien oli rahaston sääntöjen mukaan luovuttava kiinteästä omaisuudesta niin nopeasti kuin mahdollista ja sijoitettava näin vapautuneet varat pääosin obligaatioihin ja kiinnelainoihin. Kun tämä oli tehtävä tilanteessa, jossa Suomen markan arvo laski vuoteen 1923 saakka, rahasto sai lopulta haltuunsa vain pienen osan suurliikemiehen varallisuudesta ja senkin tuotto jäi alhaiseksi. Ongelmista huolimatta Kordelinin rahasto oli maailmansotien välisenä aikana tärkein laajasti suomalaista tiedettä tukenut säätiö. Sen merkitys alkoi pienentyä 1940-luvulla verojen ja inflaation vuoksi, mutta vuosisadan lopulla se nousi jälleen Suomen 20 suurimman tiedettä tukevan säätiön joukkoon.

LIIKESIVISTYSRAHASTO

Kauppakorkeakoulun tueksi päätettiin Wainö Bondorffin esityksestä 1919 perustaa Liikesivistysrahasto, jonka pääoma oli tarkoitus koota suurkeräyksellä. Rahaston perustamiskirja allekirjoitettiin 7.11.1919, ja keräys onnistui taitavan strategian ansiosta hyvin, vaikka samaan aikaan oli käynnissä myös keräys Turun Suomalaisen Yliopiston perustamiseksi. Kun rahasto oli saanut elokuuhun 1921 mennessä lahjoituksia ja lahjoitussitoumuksia yhteensä lähes 6,3 miljoonaa markkaa, se voitiin rekisteröidä 29.10.1921. Se jakoi ensimmäiset apurahat 1922.

Liikesivistysrahaston lähtökohtana oli keskittyä koko maan liike-elämän tarpeiden tasapuoliseen tyydyttämiseen, minkä vuoksi tuki kohdistettiin pääosin Kauppakorkeakoululle, joka koulutti asiantuntijoita maan kaikkiin osiin ja kaikille liike-elämän erityisaloille. Rahasto tuki merkittävästi korkeakoulun toimintaa, sen uuden toimitalon rakentamista 1940-luvun lopulla ja lisärakennuksen Chydenian hankkimista 1970-luvun vaihteessa. Kauppakorkeakoulun valtiolistamisen (1974) jälkeen rahasto keskittyi tieteellisen tutkimustyön avustamiseen. Rahasto kuului viiden huomattavimman tiedesäätiön joukkoon 1950-luvulle saakka, jolloin sen suhteellinen asema heikkeni hieman. Satavuotiskauden 1917–2017 aikana eniten tieteelle jakaneiden säätiöiden listalla Liikesivistysrahasto on seitsemäs.^{9A}

korkeakoulutuksen suuntaan olivat 1930-luvulla syntyneet ensimmäiset tutkimusyksiköt, pienet psykologian ja fonetiikan laitokset.³⁰

Soveltavan tieteen merkityksen kasvu johti siihen, että elinkeino- ja tuotantoelämää palvelemaan perustettiin tutkimuslaitoksia, jotka keskittyivät käytännön sovelluksiin tähdänneeseen tutkimukseen. Vuonna 1918 valtiollistettiin Ilmatieteen keskuslaitos. Samana vuonna siirtyivät merentutkimus ja geodeettinen tutkimus valtion hoitoon; niistä oli kuten Ilmatieteen laitoksestakin huolehtinut Suomen Tiedeseura. Metsätieteellisen koelaitoksen toimittua 10 vuoden ajan sen nimi muutettiin 1928 Metsätieteelliseksi tutkimuslaitokseksi. Samalla laitokseen perustettiin professorinvirat suotutkimuksia ja metsätaloudellisia tutkimuksia sekä 1930-luvulla metsäteknologiaa ja metsäbiologiaa varten. Laitos irrotettiin Metsähallituksen valvonnasta suoraan maatalousministeriön alaisuuteen 1929, mikä oli omiaan turvaamaan sen riippumattoman kehityksen.³¹

Myös yksityiset tutkimuslaitokset tehostivat toimintaansa edistääkseen edustamiensa alojen asemaa kotimaan- ja maailmanmarkkinoilla. Keskuslaboratorio Oy panosti myynnin kannalta keskeiseen laadunvalvontamenetelmien ja paperilaatujen standardisointiin ja käynnisti massojen valmistusta koskevat tutkimukset. Valion laboratorion johtoon 1921 tullut A. I. Virtanen kehitti nopeasti laitoksensa Suomen johtavaksi biokemialliseksi tutkimusyksiköksi. Virtasen huomattavimmat saavutukset olivat AIV-voisuola ja AIV-rehu, jotka olivat taloudellisesti erittäin merkittäviä.³²

Keskuslaboratorio ja Biokemiallinen tutkimuslaitos kattoivat yhdessäkin vain pienen osan teknologian jatkuvasti laajenevasta tutkimuskentästä. Lähinnä sahateollisuutta palveleva Puun mekaanisen tekniikan kannatusyhdistys rahoitti tutkimustoimintaa Teknillisessä korkeakoulussa. Muutenkin Suomen teknisen tutkimuksen tarpeen tyydytti toiseen maailmansotaan asti Teknillinen korkeakoulu ja sen yhteydessä oleva, 1890-luvun alussa perustettu aineenkoetuslaitos. Teknilliseen tutkimukseen erikoistunutta tutkimuslaitosta suunniteltiin Suomeen 1930-luvun alusta lähtien, mutta hanke toteutui vasta toisen maailmansodan aikana 16.1.1942, jolloin perustettiin Valtion teknillinen tutkimuslaitos (VTT, 1972–2010 Valtion teknillinen tutkimuskeskus, vuodesta 2015 Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy) harjoittamaan erityisesti rakennusteknistä sekä metallurgista ja metallografista tutkimusta. Korkein teknillinen opetus poikkesi monista tieteenaloista siinä, että se onnistui ajoittaisista eriyttämispyrkimyksistä huolimatta säilymään kielijaottelun ulkopuolella.³³

Säätiöt yliopistojen perustajina ja tieteen turvana

Suomessa toimi 1917 Helsingin yliopiston lisäksi kaksi muuta yliopistoa, Teknillinen korkeakoulu ja yksityinen Helsingin kauppakorkeakoulu, jotka olivat kauppa- ja teollisuusministeriön alaisia. Ylioppilaiden määrän kasvun vuoksi jo 1800-luvun lopulla oli esitetty ajatuksia yliopistojen perustamisesta Helsingin ulkopuolelle. Erikoiskorkeakoulujen lisäksi suunniteltiin sekä ruotsin- että suomenkielisen yliopiston perustamista. Uusina yliopistokaupunkeina esitettiin muun muassa Jyväskylää, Kuopiota, Tamperetta, Viipuria ja Turkuu.³⁴

Koska valtiolla ei ollut varoja uusien yliopistojen perustamiseen eikä maassa ollut riittävän varakkaita yksittäisiä mesenaatteja, korkeimman opetuksen laajentaminen oli käytännössä mahdollista vain säätiöiden avulla. Turussa ryhdyttiin 1910-luvun alussa suunnittelemaan sekä suomen- että ruotsinkielisen yksityisen yliopiston perustamista. Maailmansodan syttyminen hidasti hankkeita, mutta vuonna 1917 alkoi tapahtua. Stiftelsen för Åbo Akademin perustamiskirja allekirjoitettiin alkukesällä 1917, ja sen säännöt hyväksyttiin 24.10.1917.

Stiftelsen för Åbo Akademin tuen turvin Turussa voitiin pitää loka-kuussa 1919 yliopiston avajaiset liki 300 vuoden tauon jälkeen. Yliopisto turvasi ruotsinkielisen virkamiehistön koulutuksen mutta loi samalla vahvan perustan ruotsinkieliselle tutkimukselle.

Turun Suomalainen Yliopistoseura päätettiin perustaa keväällä 1917, ja hanke toteutui 4.11.1917. Koska suomenkielisen yliopiston puuhamiehet eivät voineet tukeutua ruotsinkielisten tapaan suuriin yksityisiin lahjoituksiin, heidän oli käynnistettävä valtakunnallinen »hattu kourassa»-keräys eli koottava varat kääntymällä yhteisen suomenkielisen kansan puoleen. Keräyksestä vastasi koko maan kattanut asiamiesverkko, joka onnistui kesään 1919 mennessä saamaan varoja yli 10 miljoonaan markkaan asetetun tavoiterajan.³⁵

Yliopisto perustettiin 1920 nimellä Turun Suomalainen Yliopisto. Yliopistoseura vastasi yliopiston taloudesta ja hallinnosta. Rahan arvon alentuessa tehtävä ei ollut helppo, minkä vuoksi seura jatkoi keruutoimintaa ja onnistui saamaan suuriakin lahjoituksia, kuten P. C. Rettig & Co:n 4,7 miljoonaa markkaa 1922. Taloudellista tilannetta helpotti myös Alfred Kordelinin testamentin perusteella syksyllä 1919 saadun Kultarannan myynti valtiolle 1923 tasavallan presidentin kesäasunnoksi.

Vuonna 1911 perustetun Kauppakorkeakoulun toiminta alkoi hyvin, mutta ensimmäisen maailmansodan ja sisällissodan kiihdyttämä inflaatio

VIIPURIN TALOUDELLINEN KORKEAKOULUSEURA

Karjalan Kulttuurirahaston ohella Viipuriin syntyi 21.1.1919 toinen tieteen kannalta merkittävä säätiö, Viipurin Taloudellinen Korkeakouluseura. Lahjoitusvaroilla perustetun säätiön tarkoituksena oli saada Viipuriin suomenkielinen Taloudellinen kauppakorkeakoulu. Jo Turun Suomalaisen Yliopiston perustamiseen keskeisesti vaikuttanut filosofian maisteri K. N. Rantakari perusti kauppakorkeakoulun perustamista sillä, että viipurilaiset ja karjalaiset olivat osoittaneet erityistä lahjakkuutta liiketalouden eri osa-alueilla. Korkeakouluseuran varallisuus karttui yksityishenkilöiden, Savo-Karjalan Osake-Pankin ja yritysten lahjoitusten avulla. Merkittävin lahjoitus saatiin kauppaneuvos Feodor Sergejeffiltä, joka luovutti Korkeakouluseuran käyttöön 500 000 markkaa sillä ehdolla, että taloudellinen korkeakoulu perustetaan nimenomaan Viipuriin. Tavoitteeksi asetettuun 10 miljoonan markan keräystuloon ei ehditty päästä ennen talvisodan syyttymistä 1939.^{10 A}

Sotien jälkeen Viipurin Taloudellisen Korkeakouluseuran uudeksi tarkoitukseksi määriteltiin 1947 taloudellisen opetuksen aikaansaaminen Itä-Suomeen ja erityisesti Karjalaan sekä karjalaista syntyperää olevien opiskelijoiden ja tutkijoiden avustaminen. 1960-luvulla seura ryhtyi ajamaan korkeakoulun perustamista Lappeenrantaan. Tavoitteen toteuduttua 1969 seura on rahoittanut Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun toimintaa, ja 1984 se perusti Lappeenrannan kaupungin kanssa teknillisen korkeakoulun tukisäätiön. Se keskittyi tukemaan erityisesti korkeakoulun tuotantotalouden osastoa, jonne perustettiin kauppatieteiden laitos 1991. Tuolloin korkeakouluseuran tavoite kauppatieteellisen alan tutkimuksesta ja koulutuksesta Itä-Suomessa täyttyi.

NIILO HELANDERIN SÄÄTIÖ

Niilo Helander kuului niihin suomenmielisiin ja isänmaallisiin liikemiehiin, jotka halusivat tukea suomalaista kulttuurityötä. Hän aloitti uransa Heinolassa, jossa hän nousi 1900-luvun alussa merkittäväksi tukku-kauppiaaksi, kunnallisvaikuttajaksi ja valtiopäivämieheksi. Hän osoitti isänmaallista mieltään muun muassa ostamalla Ruotsista Suomeen Eetu Iston tunnetun *Hyökkäys*-maalauksen.^{11A}

Laajennettuaan omaisuuttaan kiinteistösjoinnalla Helander muutti 1922 Heinolasta Helsinkiin, josta hän hankki pian pääosan Hermes-taloyhtiön osakkeista Aleksanterinkatu 19:ssä. Vuoden 1927 alussa hän päätti seurata Alfred Kordelinin esimerkkiä perustamalla nimeään kantavan säätiön, jonka tehtävänä oli edistää suomalaista kulttuurityötä tieteen ja taiteen aloilla, samoin kuin työtä kaupan ja teollisuuden kehittämiseksi. Hänellä oli suuria tavoitteita säätiön suhteen, minkä vuoksi hän kutsui sen hallitukseen maan johtavia talous-, yhteiskunta- ja yliopistoelämän vaikuttajia.^{12A}

Säätiön toiminta sai murheellisen alun. Apurahojen jakoa ei ollut kyetty aloittamaan taloudellisten vaikeuksien vuoksi ennen kuin Niilo Helander kuoli vuoden 1930 alussa liikenneonnettomuudessa saamiinsa vammoihin. Säätiö jakoi ensimmäiset apurahat 1931 mutta joutui jo parin vuoden kuluttua vähentämään huomattavasti stipendien määrää, koska sen oli säädekirjan mukaan huolehdittava Helanderin lesken ja lasten toimeentulosta. Kun talvi- ja jatkosodan jälkeiset omaisuudenluovutusverot heikensivät edelleen säätiön taloudellista tilannetta, se saattoi jatkaa 1939 kokonaan keskeytynyttä apurahojen jakoa vasta 1951. Säätiö nousi pian keskisuurten tiedesäätiöiden joukkoon.^{13A}

LEO JA REGINA WAINSTEININ SÄÄTIÖ (JA RAHASTO)

Leo ja Regina Wainstein olivat Neuvosto-Venäjältä Suomeen paenneita emigrantteja. Regina (o.s. Trilling) Wainsteinin perhe oli omistanut Moskovassa hyvin menestyneen villan tukkukaupan, jonka toiminta-edellytykset loppuivat Venäjän keisarikunnan kaatumiseen. Leo Wainstein oli onnistunut ennen perheen muuttoa Suomeen joulukuussa 1918 lähettämään edeltä osan omaisuuttaan, jota hän ryhtyi kartuttamaan erilaisilla liiketoimilla. Osoittaakseen kiitollisuutta uutta kotimaataan kohtaan Wainsteinit perustivat vuoden 1928 lopulla Leo ja Regina Wainsteinin säätiön. He myös onnistuivat kokoamaan säätiölleen tiede-, kulttuuri- ja talouselämän huippua edustavan hallituksen, joka suuntasi apurahat pääosin taiteen ja tieteen edistämiseen. Ensimmäiset apurahat jaettiin 1929, mutta tiede pääsi tuen piiriin vasta 1933. Säätiö jakoi apurahoja 1990-luvun lopulle asti, jolloin se päätettiin liittää Suomen Kulttuurirahastoon Leo ja Regina Wainsteinin rahastoksi.^{14A}

KEMIAANTUTKIMUS-SÄÄTIÖ

A. I. Virtasen saavutukset Valion laboratorion johtajana olivat perustana sille, että osuusliike Valio, useat muut osuustoiminnalliset keskusliikkeet ja pankit perustivat kesäkuussa 1929 Kemiantutkimus-Säätiön. Sen tavoitteena oli harjoittamalla ja edistämällä erityisesti biokemiallista tutkimusta hyödyttää maa- ja metsätaloutta sekä niihin perustuvaa tuotantoa. Se sai rahoitusta perustajaliikkeiltä ja valtiolta ja osin myös Yhdysvalloista. Rockefeller-säätiö myönsi laitokselle ensimmäisen kerran rahoitusta talvisodan jälkeen 1940. Rockefeller-säätiö oli ryhtynyt tukemaan suomalaista terveydenhuoltotyötä jo 1920-luvun alussa. Tuolloin Suomi kuului säätiön katsannossa sekä kehitysmaaluokkaan että niihin maihin, joita tuli tukea Neuvostoliiton vaikutusvallan kasvun ehkäisemiseksi.^{15A}

Rockefeller-säätiön myöntämän tuen turvin rakennettiin 1931 Biokemiallinen tutkimuslaitos, joka muodostui Kemiantutkimus-Säätiön laboratorion ja Valion laboratorion. Virtanen oli tehnyt huomattavimmat keksintönsä AIV-voisuolan ja AIV-rehun ja Valion laboratorion johtajana, mutta Biokemiallisen tutkimuslaitoksen johtajuus loi hänelle edellytykset kehittää ja puolustaa keksintöjään ja nousta maailman biokemistien kärkikaartiin. Työ palkittiin 1945, jolloin Virtaselle myönnettiin Nobelin kemianpalkinto, Suomen ensimmäinen tieteen Nobelin palkinto. Säätiö lakkautettiin 1980, ja sen toimintaa perustettiin jatkamaan Ravitsemuksen Tutkimussäätiö.^{16A}

SIGRID JUSÉLIUS STIFTELSE

Vuonna 1930 perustettiin porilaisen puutavarakaupiaan, liike- ja teollisuusmies Fritz Arthur Juséliuksen testamentin nojalla hänen 11-vuotiaana menehtyneen Sigrid-tyttärensä muistoksi Sigrid Jusélius Stiftelse. Säätiön tavoitteena oli tukea ja edistää lääketieteellistä tutkimusta, jonka päämääränä oli ihmiskunnalle tuhoisien sairauksien voittaminen. Testamentin mukaan säätiön omaisuuden tuli karttua vähintään 100 miljoonan markan suuruiseksi ennen apurahojen jaon aloittamista. Varallisuus kasvoi aluksi nopeasti mutta kun se pienentyi toisen maailmansodan aikaisten ja jälkeisten menetysten vuoksi, apurahojen jako alkoi vasta 1948.^{17A}

Juséliuksen säätiö nousi jo 1950-luvulla Suomen kolmen suurimman tiedesäätiön joukkoon, ja siitä tuli myös ylivoimaisesti merkittävin lääketiedettä tukeva säätiö. Sen apurahoista vähintään kolme neljäsosaa on varattu kotimaisille tutkijoille. Kansainvälistä tutkimusta säätiö tukee jakamalla apurahoja väittelyn jälkeiseen työskentelyyn ulkomailla sekä tukemalla ulkomaisten tutkijoiden työskentelyä Suomessa. Säätiö järjestää myös noin joka toinen vuosi kansainvälisen lääketieteellisen symposiumin.^{18A}

ajoi sen suuriin taloudellisiin vaikeuksiin. Sen toimintaa ei kyetty enää vuosikymmenen lopulla pyörittämään lukukausimaksujen, lahjoitusten ja yksityisiltä yrityksiltä saadun tuen turvin, minkä vuoksi se tuli lähes kokonaan riippuvaiseksi julkisesta rahoituksesta ja uhkasi jäädä opistotason opinahjoksi.³⁶ Kauppakorkeakoulun tueksi päätettiin vuoden 1919 lopulla perustaa Wäinö Bonsdorffin esityksestä Suomalainen Liikesivistysrahasto, jonka pääoma oli tarkoitus kerätä suurkeräyksellä.

Yksityisten yliopistojen toiminta laajeni vuosien 1926–1927 vaihteessa, jolloin toimintansa aloittanut Svenska Handelshögskolan i Helsingfors (Hanken) jatkoi 1909 perustetun Högre Svenska Handelsläroverket i Finlandin työtä. Korkeakoulua ylläpiti aluksi rakennusosakeyhtiö, mutta vuodesta 1932 lähtien sen toiminnasta vastasi pääosin yksityisten lahjoitusten varassa toiminut Stiftelsen Svenska Handelshögskolan i Helsingfors.³⁷

Yliopistojen perustamisen lisäksi säätiöiden ja rahastojen toivottiin tukevan myös tieteellistä tutkimusta. Niiden asema oli kuitenkin vaikea rahan arvon heikennyttyä rajusti ensimmäisen maailmansodan aikaisen ja jälkeisen inflaation ja maan itsenäistymisen aiheuttamien ongelmien vuoksi. Pelkästään 1918 inflaatio oli 238 prosenttia eli hinnat yli kolminkertaistuivat yhden vuoden aikana. Markan arvo Yhdysvaltain dollariin verrattuna onnistuttiin vakauttamaan vuoden 1922 vaiheilla tasolle, joka merkitsi vajaan 90 prosentin devalvoitumista vuoden 1913 dollariin verrattuna.³⁸

Romahdus oli niin suuri, että edes Längmanin lahjoitusrahastoja hoitanut Suomen Pankki ei osannut varautua siihen. Kun maan johtavat finanssiasiantuntijat eivät olleet ottaneet huomioon korkean inflaation synnyttämää uhkaa, ei ollut ihme, että lähes kaikki rahastot joutuivat tavallisten säästäjien tavoin suuriin taloudellisiin vaikeuksiin. Esimerkiksi 1887 perustetun Konr. Relanderin rahaston pääoman huippuarvosta oli 1920 jäljellä enää yhdestoista osa, ja Helsingin yliopiston stipendivarat menettivät lähes kokonaan arvonsa lukuun ottamatta Rosenbergin rahastoa, joka sekin säilytti osittain merkityksensä vain eduskunnan myöntämien määrärahojen ansiosta. Kun Rosenbergin rahaston pääoma ei 1900-luvun lopulla mahdollistanut useana vuonna minkäänlaista apurahojen jakoa, se liitettiin Helsingin yliopiston rahastoihin.³⁹

Kordelinin säätiön ja monien Helsingin yliopiston rahastojen kova kohtalo 1920-luvun alun inflaation kourissa vaikutti siihen, että tiedesäätiöiden perustaminen hiipui. Uusi vaihe alkoi vasta vuosikymmenen lopulla, jolloin lama alkoi vihdoon hellittää. Suomen palatessa 1926 kultakantaan markan arvo määritettiin niin alhaiseksi, että vienti alkoi jälleen vetää ja talous pääsi vauhtiin. Luottamus tulevaisuuteen johti neljän sää-

tion perustamiseen: Niilo Helanderin säätiön, Leo ja Regina Wainsteinin säätiön, Kemiantutkimus-Säätiön ja Sigrid Jusélius Stiftelsen.

Vaikeat ajat olivat antaneet säätiöiden perustajille hyvän syyn kiinnittää heti alusta alkaen huomiota peruspääomansa ja yleensä taloutensa hoitoon. Säätiöt saattoivat jakaa apurahoja vain sen verran kuin oman pääoman tuotto salli, joten tärkeintä oli huolehtia tuoton riittävydestä ja uusien varojen saamisesta. Perustamistapojensa, pääomiensa ja tarkoituksiperiensä suhteen säätiöt olivat erilaisessa asemassa, minkä vuoksi niiden vaiheet poikkeavat toisistaan.

Tiede ja säätiöt laman vuosina

Valtion voimavarojen vähäisyyden vuoksi tieteellisten seurojen ja säätiöiden asema oli itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä keskeinen, sillä ne vastasivat monien tieteellisten hankkeiden ja kehittämistoimien käynnistämisestä ja organisoinnista. Myös Tieteellisen keskuslautakunnan jäsenistö muodostui pääosin niiden edustajista. Säätiöt toimivat itsenäisesti, mutta ne pyrkivät ottamaan huomioon sekä muiden säätiöiden ja rahastojen myöntämät stipendit että valtion tiedemiehille myöntämät tuet. Näin haluttiin varmistaa apurahojen mahdollisimman tehokas käyttö. Säätiöiden määrän pysyessä vähäisenä yhteistyön kehittämiseen ei tunnettu tarvetta, sillä tiedot apurahojen saajista levisivät nopeasti tiedeyhteisön tietoisuuteen.⁴⁰

Tieteellinen keskustoimikunta vaali 1920-luvulla puhtaan tieteen ihanetta ja tuki kansallisen tieteen hengessä pääosin suomalaiskansallista kulttuuria tukevaa ja maalle tieteellistä arvonantoa antavaa tutkimusta. Tieteen merkitys ymmärrettiin pääosin henkisenä voimavarana, jonka tehtävänä oli tukea kansakunnan rakentamista ja kansallista ideologiaa, vahvistaa maan asemaa kulttuurikansojen joukossa ja kartoittaa sen taloudellisia resursseja. Tälle kannalle asettui myös eduskunta. Kun Mauno Pekkala (sd.) ja eräät muut kansanedustajat esittivät 1928 eduskunnalle aloitteen, jonka mukaan tieteen hyväksi jaettava raha-arpajaisten voittovaroja olisi käytettävä ennen muuta sellaisen tieteellisen työn tukemiseen, »jolla on merkitystä taloudellisessa ja teknisessä suhteessa», eduskunnan enemmistö torjui ehdotuksen ja hyväksyi päätöksen, jonka mukaan avustuskohteina saattoivat olla vain »tutkimukset, – – jotka edistävät yleistä kulttuuria ja hankkivat maalle tieteellistä arvonantoa – – eivätkä tarkoita aineellista etua».⁴¹

Ratkaisu ei tarkoittanut sitä, että eduskunta ei olisi arvostanut lainkaan soveltavaa tutkimusta, vaan kysymys oli eräänlaisesta tasapuolisuuden

STIFTELSEN SVENSKA HANDELSHÖGSKOLAN (I HELSINGFORS)

Svenska Handelshögskolan i Helsingfors -säätiön tarkoitus oli tukea samannimistä kauppakorkeakoulua ja edistää sen tarkoituksia. Stiftelsen Svenska Handelshögskolan i Helsingfors omisti korkeakoulun kaiken omaisuuden, myös budjetti ja tilinpäätös olivat yhteiset. Säätiön hallitus oli samalla korkeakoulun hallitus ja korkeimman vallan käyttäjä. Korkeakoulu sai lähes alusta alkaen myös valtionapua ja Helsingin kaupungin tukea, ja vaikka säätiön lisäksi monet yksityiset lahjoittajat tukivat sen toimintaa, opiskelijoiden maksamat lukukausimaksut olivat korkeat.

Svenska Handelshögskolan muuttui »ammattikorkeakoulusta» korkeakouluksi 1934, kun viiden aineen »vanhemmat opettajat» saivat professorin arvon. Säätiön organisaatiota uudistettiin 1945, jolloin sille luotiin lähes kokonaan korkeakoulusta erillinen hallintomuoto, ja sen nimestä poistettiin lisäys i Helsingfors. Uuden toimitalon rakentaminen 1950-luvun alussa kiristi säätiön taloudellista asemaa, mutta tilanne helpottui nopeasti, ja se pysyi merkittävänä korkeimman opetuksen tukijana.^{19A}

BERGSRÄDINNAN SOPHIE VON JULINS STIFTELSE

Vuorineuvos Albert von Julinin lapset perustivat 1932 äitinsä muiston kunniostamiseksi säätiön, Bergsrådinnan Sophie von Julins Stiftelsen, jonka tarkoituksena oli jatkaa tämän aloittamaa sairaanhoito- ja hyväntekeväisyystyötä Pohjan kunnassa. Säätiön toiminta oli pienimuotoista vuoteen 1976, jolloin von Julinin tytär Rachel von Julin testamenttasi omaisuutensa säätiölle. Lahjoituksesta muodostettiin säätiön yhteyteen Rachel von Julins fond, jonka turvin säätiö ryhtyi tukemaan ympäristön parantamiseen liittyviä projekteja ja organisaatioita sekä korkeakoulup opiskelua.^{20A}

HARRY SCHAUMANS STIFTELSE

Varakkaaseen vaasalaiseen liikemiesperheeseen 1879 syntynyt Harry Schauman teki aloitteen Svensk-österbottniska samfundetin perustamisesta. Yhdistyksen tehtävänä oli edistää erityisesti tiedettä, koulutusta ja kulttuuria ruotsinkielisellä Pohjanmaalla. Turvatakseen yhdistyksen toiminnan jatkuvuuden Schauman päätti perustaa 1928 nimeään kantavan säätiön tukemaan sen toimintaa. Schaumanin kuoltua ja testamentattua säätiölle pääosan omaisuudestaan Harry Schaumans Stiftelse rekisteröitiin 1933. Säätiöstä kehittyi merkittävä yhteiskunnallinen ja tieteellinen vaikuttaja Vaasassa, Pohjanmaalla sekä yleensä Suomen ruotsinkielisessä yhteisössä.^{21A}

ELLA OCH GEORG EHRNROOTHS STIFTELSE

Vuonna 1935 kuollut vuorineuvos Georg Ehrnrooth määräsi testamentissaan, että hänen omaisuudestaan oli luovutettava hänen ja hänen puolisonsa nimeä kantavan säätiön peruspääomaksi 1,5 miljoonaa markkaa. Perillisten kaksinkertaistettua pian pääoman kolmeen miljoonaan markkaan Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse perustettiin joulukuussa 1935. Säätiö tuki perustamisestaan lähtien laajasti tieteellistä ja kirjallista toimintaa. Sen toiminta oli aluksi sidoksissa pääosin Suomen ruotsinkielisiin tieteenharjoittajiin, mutta tämä periaate ei ollut ehdoton. Säätiö osoittautui jo 1930-luvulla huippututkijoiden työn ymmärtäjäksi myöntämällä apurahoja sekä Ragnar Granitille että Lars Ahlforsille.^{22A}

RAF. HAARLAN SÄÄTIÖ PUUN KEMIALLISTA TUTKIMUSTA VARTEN

Suomalaiselle puunjalostusteollisuudelle oli ominaista 1920- ja 1930-luvulla keskittyä kilpailukykyisten puolivalmisteiden tuottamiseen uusien menetelmien ja tuotteiden kehittämisen sijasta. Tämän vuoksi ala ei juuri panostanut tutkimus- ja kehittämistoimintaan. Harvoja poikkeuksia yleiseen sääntöön oli paperi- ja selluloosatehtailija Rafael Haarlan 1936 perustama Raf. Haarlan säätiö puun kemiallista tutkimusta varten.

Säätiö myönsi ensimmäiset apurahansa jo 1938, mutta sen jälkeen apurahoja myönnettiin vasta toisen maailmansodan jälkeen. Säätiö lakkautettiin 1981.^{23A}

YKSITYISYRITTÄJÄIN SÄÄTIÖ

Suomen Tukkukauppiaitten Liitto, Vähittäiskauppiasliitto sekä Myynti- ja Mainoskoulu (nykyisin Markkinointi-Instituutti) perustivat 1929 Taloudellisen Valistuskeskuksen kehittämään vähittäiskauppiaitten mainontaa. Kun sen toiminta ei lamavuosina päässyt kunnolla käyntiin, sen työtä jatkamaan perustettiin 1933 Yksityisyrittäjien Liitto. Sen tukemiseksi perustettiin 1936 Yksityisyrittäjien Säätiö tarkoituksenaan »koota ja käyttää varoja yksityisyritteliäisyyden vahvistamiseksi ja kehittämiseksi Suomessa». Jäseniltään saamiensa vuosimaksujen ja lahjoitusten lisäksi säätiö kasvatti varojaan arvopaperisijoitusten avulla. Säätiön jakamien apurahojen määrät vaihtelivat 1900-luvulla vuosittain suuresti, suurelta osin Suomen talousuhdanteiden mukaisesti.^{24A}

EMIL AALTOSEN SÄÄTIÖ

Vuorineuvos Emil Aaltonen perusti loppuvuonna 1937 suurella lahjoituksella omaa nimeään kantavan säätiön. Sen tarkoituksena oli tukea suomenkielisten tutkijoiden luovaa tieteellistä työtä. Säätiötä voidaan pitää Suomen ensimmäisenä yksinomaan luovaa tieteellistä tutkimusta tukevana säätiönä. Aaltonen kutsui säätiön hallitukseen suomalaisen tieteen johtohahmoja, kuten Helsingin yliopiston kanslerin Hugo Suolahden sekä professorit Rolf Nevanlinnan, Olli Heikinheimon ja V. A. Koskenniemen, jotka tutkivat itse apurahahakemukset ja tekivät jakopäätökset 1950-luvun lopulle saakka. Säätiö jakoi ensimmäiset apurahat vuoden 1940 lopulla. Tuolloin apurahan saaneista 14 tutkijasta 10 sai myöhemmin professorin viran tai arvonimen. Emil Aaltosen Säätiö kohosi 1940-luvulla Suomen kymmenen suurimman tiedesäätiön joukkoon, jossa se on pysynyt 2010-luvulle saakka.^{25A}

OUTOKUMPU OY:N SÄÄTIÖ

Suomen geologinen tutkimus sai 1930-luvun lopulla K. H. Renlundin säätiön jälkeen toisen merkittävän tukijan, kun Outokumpu Oy:n johtokunta perusti 1938 Outokumpu Oy:n Säätiön vuoritekniikan, metallurgian ja geologian opetuksen ja tutkimuksen edistämistä varten. Säätiö ryhtyi 1938 tukemaan Teknillisen korkeakoulun vuoriteollisuuteen liittyvän opetuksen ja tutkimuksen kehittämistä rahoittamalla professuurien perustamista, oppikirjatuotantoa ja tutkijoiden ulkomaanmatkoja. Korkeakoulussa oli mahdollista edetä tohtoriksi asti, mutta tarve opintoihin erityisesti Yhdysvalloissa ja Englannissa kasvoi alan tekniikan nopean kehityksen vuoksi.^{26A}

WALDEMAR VON FRENCKELLS STIFTELSE

Valtioneuvos ja liikemies Waldemar von Frenckell ja hänen puolisonsa Sigrid von Frenckell halusivat, että heidän omaisuutensa käytetään pääosin yleishyödyllisiin tarkoituksiin ja Suomen Syöpäyhdistyksen perustettuun Waldemar von Frenckellin rahastoon syöpätautien torjumiseksi. Koska Frenckellin testamentissa ei ollut Syöpäyhdistystä lukuun ottamatta tarkkoja määräyksiä siitä, miten rahat olisi tullut käyttää, kuolinsäntä uskottu miehet päättivät, että pääosa varoista sijoitettiin Waldemar von Frenckells stiftelseen. Vuonna 1938 perustetun säätiön tarkoituksena oli edistää tieteellistä tutkimusta, palkita isänmaallisia ja kulttuuri-saavutuksia sekä tukea yhteiskunnallista ja tieteellistä toimintaa. Säätiö jakoi ensimmäiset stipendit 1939. Ensimmäisen ja suurimman apurahan sai Frans Emil Sillanpää – juuri ennen Nobelin kirjallisuudenpalkintoa. Sotavuonna 1941 säätiö myönsi kuusi apurahaa, joista yhden sai samana vuonna väitellyt filosofi Georg Henrik von Wright. Aluksi joitakin apurahoja myönnettiin suomenkielisille tutkijoille, mutta vuosikymmenen lopulta lähtien stipendit menivät lähes yksinomaan ruotsinkielisille tutkijoille ja yhteisöille.^{27A}

tavoittelusta. Valtio oli samana vuonna perustanut yliopiston Helsinkiin siirtymisen 100-vuotispäivän muistoksi erityisrahaston, Vuoden 1928 stipendirahaston. Rahastosta myönnettiin stipendejä nuorille tieteenharjoittajille yhteiskunta- ja taloustieteellistä tutkimusta sekä sellaisia luonnontieteellisiä tutkimuksia varten, joiden tarkoituksena oli edistää maan taloudellista toimintaa.⁴²

Taloudellisen toiminnan edistäminen olisi ollut tarpeen, sillä muuttaman vuoden kestänyt taloudellinen nousukausi päättyi, kun lokakuussa 1929 tapahtuneen New Yorkin pörssiromahduksen käynnistämä maailmanlaajuinen lama ulottui seuraavana vuonna Suomeen. Tilannetta pahensi se, että maan talous oli jo ennestään vaikeuksissa muun muassa sahatavaran vientikysynnän heikentymisen ja vuoden 1928 huonon sadon vuoksi. Kansainvälisesti vertaillen Suomi selvisi lamasta vähällä, sillä uusi nousu alkoi 1932 Suomen luovuttua Englannin ja Ruotsin esimerkkiä seuraten kultakannasta. Kun korko- ja palkkatason alentuminen ja markan devalvoituminen paransivat suomalaisten tuotteiden kilpailukykyä, teollisuus ylitti vuoden 1929 tuotannon arvon jo 1934. Taloustilanteen parantuminen ja kieltolain kaatumisen johtivat liike-elämän laajentumiseen ja antoivat vauhtia muun muassa mainonnan kasvulle.⁴³

Tiede oli päässyt nauttimaan raha-arpajaisten voittovaroista 1920-luvulla, mutta niiden avulla ei kyetty täyttämään kaikkea tarvetta, varsinkaan kun lähes kolmannes varoista meni suuriin sanakirjatoihin. Lama vähensi tieteen entisestäänkin niukkaa julkista rahoitusta, minkä vuoksi uusi säätiöraha olisi voinut helpottaa tilannetta. Vaikeassa taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa Suomeen syntyi 1930-luvun alkupuolella vain viisi uutta myös tieteen tukemista harjoittanutta säätiötä, joista yksi oli jo aiemmin mainittu Stiftelsen Svenska Handelshögskolan i Helsingfors (Hanken) ja muut Sigrid Jusélius Stiftelse, Bergsrådinnan Sophie von Julins Stiftelse, Harry Schaumans Stiftelse ja Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse. Muut neljä edustivat vanhaa perinnettä siinä mielessä, että niiden perustajat tulivat ruotsinkielisestä väestönosasta. Niiden kaikkien taustalla oli pääosin teollisuus- ja liiketoiminnasta kertynyt yksityinen varallisuus.

Säätiölainsäädännön synty ja 1930-luvun uudet säätiöt

Säätiöiden tuki tieteille oli kasvanut onnistuneiden yliopistokeräysten jälkeen vuoden 1922 jälkeen hitaasti, mutta juuri lamavuosina 1931–1932 tapahtui käänne tukisummien lisääntyessä selvästi. Samalla säätiöiden

yhteiskunnallinen asema vakiintui, kun säätiölain pitkään käynnissä ollut valmistelutyö saatiin päätökseen. Tehtävän vastuulleen 1918 saanut Ilmari Tawaststjerna oli antanut mietintönsä ja lakiehdotuksensa jo 1.9.1921, mutta asian käsittely vei koko vuosikymmenen. Eduskunnan hyväksyttyä säätiölain 5.4.1930 se tuli voimaan vuoden 1931 alussa.⁴⁴

Uusi laki koski vain itsenäisiä, yksityisoikeudellisia säätiöitä. Lain mukaan lupa säätiön perustamiseen oli haettava oikeusministeriöltä, jolta samalla oli pyydettävä säätiön sääntöjen vahvistamista. Hakemus oli tehtävä kirjallisesti, ja siihen oli liitettävä säädekirja tai testamentti, säätiön säännöt sekä selvitys siitä, että testamentti oli saanut lainvoiman. Uuden lain hyväksymisen jälkeen rekisteröitiin paljon myös ennen lain voimaantuloa syntyneitä säätiöitä.⁴⁵

Yhteiskunnallisten levottomuuksien rauhoituttua ja talouselämän päästyä taas käyntiin myös edellytykset säätiöiden perustamiseen paraniivat. Vuosikymmenen loppupuolella perustettiin kuusi uutta säätiötä, joista puolet tukeutui yksityisten henkilöiden testamentteihin ja lahjoituksiin. Kahden rahoitus tuli yritysmaailmasta ja yksi syntyi laajamittaisen kansalaiskeräyksen tuloksena. Kielipoliittisesti kausi oli merkittävä, sillä enemmistö sen aikana perustetuista säätiöistä oli suomenkielisiä, ja niiden joukossa oli uusi suomalaisen kulttuurin lippulaiva, Suomen Kulttuurirahasto.

Viimeiset rauhan vuodet

Tieteellisen tutkimuksen kenttä laajentui 1930-luvun aikana. Kun korkeakoulut ja soveltavaa tutkimusta harjoittavat tutkimuslaitokset hajautuivat usean ministeriön alaisuuteen ja yksityinen tutkimustoiminta alkoi voimistua, Suomeen muodostui kaksi erillistä ja erilaista tutkimusyksikköä: Korkeakoulujen oppiainelaitokset, joissa opettajat sekä opettivat että tutkivat, ja yhteiskunnan eri sektorien tarpeisiin tiedettä soveltamaan perustetut valtion ja yksityiset tutkimuslaitokset, joissa toimi tutkijoiden ammattikunta. Tutkijoiden ja itse tutkimustyön kannalta perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen välillä ei välttämättä ollut ristiriitaa. Monet tutkijat, kuten A. K. Cajander ja A. I. Virtanen, toimivat samaan aikaan sekä tutkimuslaitoksissa että yliopistossa.

Ensimmäistä maailmansotaa seurannut inflaatio oli laskenut voimakkaasti professorien ja muiden korkeiden virkamiesten reaali-palkkoja. Vuonna 1924 korkeimpien virkamiesten palkat olivat enää alle 60 prosenttia vuoden 1914 lähtötasosta. Vuosikymmenen lopulla puhjenneesta lamasta virkamiehet selvisivät useimpia muita palkansaajaryhmiä paremmin, mutta 1930-luvulla heidän asemansa heikkeni jälleen.⁴⁶

SUOMEN KULTTUURIRAHASTO

Suomen Kulttuurirahaston perustaminen 1939 oli vuosikymmenen merkittävin suomalaiskansallinen kulttuuripoliittinen voimainponnistus, joka nimettiin myös koko vuosisadan kulttuuriteoksi Vuosisadan Kulttuurigaalassa Turussa 18.10.2017. Suomalaista kulttuurielämää, tiedettä ja taidetta laajasti tukevan uuden rahaston perustamisesta oli keskusteltu pitkin 1930-lukua, sillä itsenäisyyden alkuaikoina virinnyt toiveikkoisuus suomalaisen kulttuurin noususta oli hiipunut taloudellisiin vaikeuksiin.^{28A}

Rahaston perustaminen sai alkunsa 13.2.1937, jolloin L. A. Puntila julkaisi *Suomen Kuvalehdessä* kirjoituksen »Missä on Suomalainen Kulttuurirahasto». Siinä tuotiin esiin suomalaista sivistyselämää vaivannut epäkohta: stipendirahastojen perustamiseen johtanutta kulttuuritahtoa oli esiintynyt pääasiassa vain maan ruotsinkielisissä piireissä. Puntila katsoi, että säätiön tuli toiminnassaan tukeutua snellmanilaisen fennomanian perusajatukseen, jonka lähtökohtana oli, että henkinen ja taloudellinen kehitys olivat toistensa edellytyksiä. Hankkeen taustavoimiin kuuluivat Puntilan ohella monet kulttuurivaikuttajat ja tiedemiehet, kuten A. I. Virtanen ja V. A. Heiskanen, joka lausui omassa puheenvuorossaan: »Kun meillä ei ole

Rockefellereitä tai Carnegieta, jotka yksikseen voivat saada aikaan isot rahastot, niin meidän täytyy pienemmistä lahjoituksista, joissa yksikköinä ovat: 10, 100, 1000, 10000, 100000, 1000000 ja 10000000 markkaa, luoda suuri kulttuurirahasto, joka voi tukea suomalaista kulttuuria sen kaikissa luvallisissa ilmenemismuodoissa».^{29A}

Hankkeen toteuttamiseksi organisoitiin laajamittainen kansalaiskeräys. Siihen osallistuivat monet ammattiryhmät ja noin 30000 kansakoululaista, jotka kiersivät syksyllä 1938 ovelta ovelle maan jokaisessa kunnassa. Perustamiskirjakeräyksen ohella toimitettiin lahjakirjakeräys, joka oli suunnattu varakkaammille lahjoittajille, ja myös yrityksiltä tuli lahjoituksia. Kaikkiaan lahjoituksia kertyi vuoteen 1939 mennessä 20 miljoonaa markkaa (lähes 7 miljoonaa euroa).^{30A}

Suomen Kulttuurirahaston perustamisjuhlaa vietettiin Kalevalan päivän aattona 27.2.1939, jolloin se jakoi ensimmäiset apurahat. Rahasto nousi jo 1930-luvulla Suomen kymmenen suurimman säätiön joukkoon, mutta todelliseksi mahtisäätiöksi se nousi toisen maailmansodan jälkeen, jolloin se vaikutti myös maan kulttuuri- ja tiedejärjestelmän kehittymiseen. Vuosisadan lopulla Kulttuurirahasto ohitti Stiftelsen för Åbo Akademin eniten tiedettä tukevan säätiön paikalta.

Huonon palkkatason lisäksi yliopistotutkimus kärsi resurssien puutteesta, ahtaista tiloista ja vanhentuneesta tutkimusvälineistöstä. Myös kiivaaksi yltynyt kielitaistelu vaikeutti yliopiston toimintaa. Akateeminen Karjala-Seura, Isänmaallinen Kansanliike, maalaisliitto ja kokoomus muodostivat aitosuomalaisen rintaman, joka ryhtyi ajamaan Helsingin yliopiston ja Teknillisen korkeakoulun suomalaistamista. Korkeimman opetuksen suomalaistaminen nähtiin lujan kansallisvaltion synnyn edellytyksenä ja suomalaisten tutkijoiden aseman parantajana tilanteessa, jossa tieteen yksityistä rahoitusta hallitsivat ruotsinkieliset säätiöt.⁴⁷

Vaikeasta tilanteesta huolimatta yliopistot vastaanottivat vuosi vuodelta enemmän ylioppilaita. Ylioppilaiden lukumäärän kasvaessa vuodesta 1917 vuoteen 1938 vajaasta 3 500:sta lähes 8 900:aan eli noin 2,5-kertaiseksi professorien aika kului suurimmalta osin opetukseen. Ylioppilasmäärän kasvuun vaikutti merkittävästi naisopiskelijoiden määrän kasvu. Vuosina 1925–1932 maan yliopistojen ja korkeakoulujen naisopiskelijoiden määrä enemmän kuin kaksinkertaistui, mikä johti siihen, että opiskelevien naisylioppilaiden määrä oli suhteellisesti tarkasteltuna Suomessa suurempi kuin missään muussa maassa. Helsingin yliopistossa oli jo 1930-luvun alussa naisia yli 40 prosenttia kaikista uusista ylioppilaista.⁴⁸

Osaa korkeakoulutetuista lamavuosina kohdannut työttömyys kiihdytti keskustelua siitä, uhkasiko Suomea »ylioppilastulva» ja oliko ylioppilaiden opiskelu liian tehotonta. Tilanne helpottui 1930-luvun puolivälin jälkeen, kun myönteisen taloudellisen kehityksen ansiosta tutkimukseen voitiin suunnata aiempaa enemmän varoja. Valtion meno- ja tuloarviossa varattiin 1936 varoja nuorten tutkijoiden apurahoiksi, ja 1938 perustettiin myös joitakin tutkimusassistentin toimia.⁴⁹

Tieteenharjoituksen ongelmat nostivat esiin myös ajatuksia jonkinlaisen kirjallisuus- tai tiedeakatemian perustamisesta. Suunnitelmia esittivät muun muassa Uno Hannula (1929), Yrjö Kivimies (1932) ja V. A. Heiskanen (1935). Edistyspuolueen puheenjohtaja ja metsäntutkija A. K. Cajander kannatti vielä 1936 korkeakouluopetuksen ja tieteellisen tutkimuksen tehostamista muun muassa perustamalla yliopistoon akateemikon virkoja »erityisen lahjakkaita tiedemiehiä» varten, mutta tultuaan pääministeriksi maaliskuussa 1937 myös hän oli päätenyt kannattamaan akatemian perustamista.⁵⁰

Asiaa koskeva lakiesitys viimeisteltiin hallituksessa syksyllä 1938. Sen mukaan akatemiaan oli tarkoitus perustaa vähintään kuusi peruspalkkaista akateemikon virkaa, joista yhtä monen tuli »edustaa tietopuolista kuin käytännöllispäämääräistä tiedettä». Tasavallan presidentin vahvistettua lain Suomen Akatemiasta tammikuussa 1939 valtioneuvosto asetti

akatemia- ja tutkimuslaitosten, jotka laati ehdotuksen akatemian järjestysmuotoa koskeviksi asetukseksi. Toisen maailmansodan syttymisen vuoksi hallitus lykkäsi lokakuussa 1939 lain voimaantuloa vuodelle, ja sama ratkaisu toistui vielä kahdesti, kunnes eduskunta lykkäsi joulukuussa 1942 annetulla lailla akatemialain voimaantuloa vuoden 1950 alkuun asti.⁵¹

* * * *

Valtion tiederahoituksen pysyessä niukkana itsenäisyyden alkuvuosi- kymmeninä säätiöillä, rahastoilla ja tieteellisillä seuroilla oli huomattava merkitys Suomen tutkimuksen ja korkeimman opetuksen kehittymiselle. Vaikeasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta säätiöt lahjoittivat 1939 tieteelle varoja viisi kertaa enemmän kuin 1920-luvun alussa. Kauden aikana perustetusta 22 säätiöstä viisi, Stiftelsen för Åbo Akademi, Sigrid Jusélius Stiftelse, Suomen Kulttuurirahasto, Emil Aaltosen Säätiö ja Liikesivistysrahasto, kuului vielä 2010-luvun alussa Suomen kymmenen suurimman tiedesäätiön joukkoon. Myös Alfred Kordelinin säätiö, Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse ja Harry Schaumans Stiftelse osoittautuivat merkittäviksi tieteen tukijoiksi. Suurin osa kauden säätiöistä perustettiin yksityisten lahjoitusten varaan, mutta Turun Suomalainen Yliopistoseura, Kauppakorkeakoulun perikadolta pelastanut Liikesivistysrahasto ja Suomen Kulttuurirahasto keräsivät alkupääomansa Svenska kulturfondenin tapaan kansalaiskeräyksellä, joka oli pääomaköyhälle Suomelle erityinen tapa kerätä yksityistä lahjoitusvarallisuutta.

Kauden säätiöt osoittautuivat myös pitkäikäisiksi, sillä joukosta on poistunut kokonaan vain kolme säätiötä. Turun yliopisto -säätiön toiminta loppui yliopiston valtiollistamiseen 1974, Raf. Haarlan säätiö puun kemiallista tutkimusta varten lakkautettiin 1981 ja Outokumpu Oy:n Säätiön toimintaa ryhtyi osin jatkamaan Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiön yhteyteen 2009 perustettu Metallinjalostajien rahasto. Leo ja Regina Wainsteinin säätiö liitettiin rahastoksi Suomen Kulttuurirahastoon 1999.

Yhteiskunnan puolustaminen ja eheyttäminen (1940–1953)

Säätiöt sotavuosina

Toinen maailmansota vaikutti pysäyttävästi Suomen tieteeseen, sillä maan kaikki voimat jouduttiin kytkemään Neuvostoliiton hyökkäyksen torjumiseen. Suuri osa yliopistojen opettajista ja 1942 perustetun Valtion teknillisen tutkimuslaitoksen tutkijoista sijoitettiin rintamille, muualle armeijan palvelukseen tai erilaisiin maanpuolustustehtäviin, ja vain pieni osa toimi erilaisissa sodankäyntiä palvelevissa tutkimusyksiköissä tai tuotantolaitoksissa. Näistä merkittävin oli Valtion lentokonetehdas, jossa työskenteli suuri joukko eteviä insinöörejä ja tutkijoita, tulevia Teknillisen korkeakoulun professoreita ja VTT:n laboratorien johtajia.⁵²

Sodan syytminen vaikutti säätiöihin samalla tavoin kuin koko suomalaisen yhteiskuntaan. Kun päävastuu kansakunnan kohtalosta siirtyi sotilaiden ja poliitikkojen harteille, säätiöt sopeuttivat toimintansa vastaamaan sotatilan olosuhteita. Apurahojen määrä putosi alimmillaan 1942 noin 60 prosenttiin vuoden 1939 reaalitasosta, mutta säätiöt tukivat yhä merkittävästi tiedettä ja osallistuivat maanpuolustuksen turvaamiseen. Erityisesti Kordelinin säätiö, Leo ja Regina Wainsteinin säätiö, Kemiantutkimus-Säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto sekä uusi Jenny ja Antti Wihurin rahasto tukivat Suomen puolustustaistelua. Kommerserådet Otto A. Malms donationsfond lahjoitti 140 000 markkaa (noin 40 000 euroa) tasavallan presidentti Kyösti Kallion perustamalle säätiölle, joka tuki kaatuneiden sotilaiden vähävaraisia perheitä. Ainoa huomattavasti vähentynyt tukimuoto oli ulkomaisten matka-apurahojen myöntämi-

nen, sillä sotatilan vuoksi tutkijat matkustivat pääosin vain Saksaan ja Ruotsiin.⁵³

Suomalaisten uskoa tulevaisuuteen osoitti, että sotavuosina 1940–1945 perustettiin viisi uutta tiedettä tukenutta säätiötä. Ensimmäinen sotavuosina perustetuista säätiöistä oli Jenny ja Antti Wihurin rahasto. Antti Wihuri oli vaatimattomista oloista lähtenyt merikapteeni, joka nousi 1930-luvulla yhdeksi Suomen merkittävimmistä laivanvarustajista ja rikkaimmista miehistä. Kun talvisota syttyi 1939, Wihuri myi yhden laivoistaan ja lahjoitti 20 miljoonaa markkaa (lähes 7 miljoonaa euroa) puolustusvoimien käyttöön. Parin vuoden kuluttua hän päätti myydä loput laivoistaan ja perustaa rahaston, joka kantoi hänen ja taloudellisena neuvonantajana toimineen puolison Jennyn nimeä. Ratkaisun taustalla oli Wihurin halu turvata Alfred Kordelinin tapaan suomalaisen kulttuurin jatkuvuus.⁵⁴

SÄÄTIÖT JA TIETEELLISET SEURAT TIETOKIRJALLISUUDEN TUKIJOINA

Suomessa on muutamia säätiöitä ja tieteellisiä seuroja, jotka ovat keskittyneet kirjallisuuden tukemiseen palkitsemalla ja rahoittamalla kirjailijoita sekä alan tutkijoita. Erityisen huomion ansaitsevat Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Otavan kirjäsäätiö ja WSOY:n kirjallisuussäätiö, joiden myöntämä tuki on painottunut suomenkielisen kirjallisuustoiminnan tukemiseen. Ruotsinkielisen tietokirjallisuuden apurahoittamisessa keskeisessä roolissa on Svenska litteratursällskapet i Finland.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustivat 1831 Helsingin yliopistossa toimineet suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimukseen perehtyneet miehet. Seuran tehtävänä oli suomen kielen vaaliminen, ja se on ollut perustamisestaan lähtien myös keskeisimpiä suomalaisia muistiorganisaatioita. Kansanrunousarkisto perustettiin 1934 ja kirjallisuusarkisto 1971. Seuran tehtävä suomen kielen ja kirjallisuuden vaalimisessa näkyy sen myöntämässä tuissa.

Seura on tukenut kansanperinteen ja kirjallisuuden tutkimusta myöntämällä apurahoja tieteelliseen tutkimukseen ja väitöskirjatutkijoille ja kirjallisuuspalkintoja myös tutkijoille kuten kirjallisuuden ja suomen kielen professoreille. Apurahat ovat kasvaneet 2000-luvulla muutamasta tuhannesta eurosta noin 10 000 euroon.

Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) perustettiin kieli-
taistelun melskeissä 1885 tukemaan ruotsinkielistä kulttuuria Suo-

nessa. Seuran tehtäväksi tuli ruotsinkielisen historiallisen aineiston kokoaminen, säilyttäminen ja tutkiminen. Lisäksi se julkaisi tutkimusta ja kirjallisuutta tukemiltaan aloilta. Seura on julkaissut omassa tutkimussarjassaan satoja kirje- ja muita lähdekokoelmia sekä nyttemmin avannut myös tärkeitä digitalisoituja kokoelmia verkkoon. SLS:n omat arkistot ja kirjastot ovat keskeisiä alan tutkimukselle.

Aluksi SLS:n oma tutkimustoiminta oli pienimuotoista: opiskelijoita lähetettiin maaseudulle keräämään tietoja mm. kansanparannuksesta ja -viisauksista, saduista, käsityöstä ja elinkeinoista. 2000-luvulla SLS:n oma tutkimustoiminta on kasvanut voimakkaasti, ja nimikkorahastoistaan se myös rahoittaa merkittävällä tavalla humanistista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta yliopistoissa ja korkeakouluissa. SLS on jakanut apurahojen ohella myös palkintoja vuodesta 1889, ja paristakymmenestä vuotuisesta palkinnosta Tollanderska priset on nykyisin merkittävin, 40 000 euroa.

Werner Söderström Osakeyhtiö perusti 1942 WSOY:n kirjallisuussäätiön, joka aloitti toimintansa seuraavana vuonna. Säätiön tarkoituksena on ollut perustamisesta lähtien kansalliskirjallisuuden edistäminen. Varsinkin säätiön alkuaikoina apurahat olivat luonteeltaan eräänlaisia ylimääräisiä tekijänpalkkioita, joten apurahan saaminen edellytti kustannussopimuksen tekoa WSOY:n kanssa. Apurahat olivat haettavissa, mutta säätiö saattoi jakaa niitä myös oma-aloitteisesti.

Kirjallisuussäätiön »tieteen rahaston» tavoitteena oli suomalaisen tieteen tukeminen jakamalla tutkijoille apurahoja ja avustuksia tieteellistä kirjoittamista varten. Tietokirjallisuudelle myönnettiin aluksi huomattavasti enemmän apurahoja kuin kaunokirjallisuudelle, ja vaikka tilanne kääntyi toisinpäin 1950-luvulla, kirjallisuussäätiö oli sodan jälkeisinä vuosikymmeninä Suomen tärkeimpiä humanististen tieteitten rahoittajia.

Suuri osa WSOY:n kirjallisuussäätiön palkitsemista tutkijoista oli kansallisia tieteitä edustavia professoreita. Erityisen suopeasti säätiö suhtautui oikeustieteilijöihin, jotka julkaisivat teoksiaan yhtiön sarjoissa, mutta myös Suomen historiaan ja kansatieteeseen sekä kansanrunouteen suunnattiin paljon tukea. 1950-luvulla säätiö rahoitti paljon muun muassa sota- ja henkilöhistoriaan sekä poliittiseen historiaan liittyviä teoksia, mutta kansatieteellisten teosten tukemisesta se luopui lähes kokonaan. Jonkinlaisena kumarruksena kansallisen perinteen suuntaan voi pitää WSOY:n julkaisemaa *Oma maa* -teosta, jonka toimittamiseen Helsingin yliopiston Rooman kirjallisuuden

professori Edwin Linkomies sai säätiöltä 1955 ja 1958 yhteensä 2,9 miljoonan markan (yli 87 000 euron) apurahat.

WSOY:n kirjallisuussäätiön tukimuodot jakautuvat nykyisin kauno-, oppi- ja tietokirjallisuuden aloille. Lisäksi säätiö on rahoittanut erilaisia kirjallisuutta tukevia hankkeita. Melko harvinaisena tukimuotona säätiö myöntää myös kuukauden pituisia residenssikausia Edinburghista vuokrattuun huoneistoon kirjailijoille ja kääntäjille.

Kustannusosakeyhtiö Otava perusti yhtiön nimeä kantavan kirjassäätiön 1945. Säätiön tehtäväksi annettiin kirjallisuuden ja kirjallisuuden edistäminen ja tukeminen, mitä se on tehnyt myöntämällä apurahoja kauno-, oppi- ja tietokirjallisuudelle. Kustannusosakeyhtiön toiminnassa keskeisessä asemassa 1800-luvun lopulta lähtien olleet Reenpään suvun jäsenet ovat vaikuttaneet säätiön hallituksissa koko sen toiminnan ajan.

Säätiö myönsi alkuvuosikymmeninä vuosittain vain muutamia apurahoja ja yksittäisiä opintomatka-apurahoja. Tietokirjallisuuden apurahan saajissa oli usein professoreita ja muita pitkälle edenneitä tutkijoita. 2000-luvulla säätiö on jakanut satoja apurahoja, jotka jakautuvat kauno-, tieto-, lasten- ja nuorten- sekä oppikirjallisuudelle. Kustannusalan muutoksesta kertovat sähköiseen kustantamiseen myönnetyt apurahat.

Oppikirjallisuuden kirjoittaminen ja julkaiseminen on ollut tärkeä osa monen suomalaisen tutkijan työtä, minkä vuoksi molemmat kustantajien perustamat kirjallisuussäätiöt ovat tukeneet tekijöitä runsaasti. Oppikirjojen kirjoittajat ovat useimmiten työskennelleet useista asiantuntijoista koostuneissa ryhmissä, minkä vuoksi henkilökohtaiset apurahat ovat yleensä olleet melko pieniä. Kirjallisuussäätiöt jakavat kirjallisten seurojen tavoin kirjallisuuspalkintoja. Kauno- ja kirjailijoiden lisäksi säätiöt myöntävät palkintoja tietokirjailijoille, joiden joukossa on myös tutkijataustaisia ja tutkimustietoa popularisoivia kirjailijoita.⁵⁵

Maaria Gråsten

JENNY JA ANTTI WIHURIN RAHASTO

Jenny ja Antti Wihurin rahasto perustettiin 1942. Sen tarkoituksena oli edistää ja tukea henkistä ja taloudellista toimintaa, avustaa maan jälleenrakennustyötä ja lujittaa maanpuolustustahtoa. Toisen perustajan Jenny Wihurin kuoltua kesäkuussa 1943 rahaston yhteyteen perustettiin seuraavana vuonna Wihurin Tutkimuslaitos. Sen tavoitteena oli luoda yhdelle tai useammalle erittäin etevälle suomalaiselle luonnontieteiden, lääketieteiden tai teknillisten tieteiden edustajalle edellytykset kehittää uutta tietoa, josta olisi hyötyä koko ihmiskunnalle. Wihurin Tutkimuslaitoksen yhteyteen liitettiin 1.1.1945 Salus-sairaala, jonka sisarukset Ida ja Maria Rytönen olivat lahjoittaneet syksyllä 1944 rahastolle.

Wihurin Tutkimuslaitoksen ja samalla Salus-sairaalan ensimmäisenä johtajana toimi Alvar Wilska. Häntä kiinnostivat monet lääketieteen keskeiset ongelmat jo ennen kuin niitä alettiin yleisesti tutkia, esimerkiksi kariesin synty sekä liikalihavuuden ja kolesterolin yhteys sydän- ja verisuonitauteihin. Wilska oli tekninen nero, joka rakensi muun muassa yhden maailman ensimmäisistä elektronimikroskoopeista, elävien solujen tarkastelun mahdollistaneen anoptraalimikroskoopin ja stereoröntgenlaitteen kirurgisia leikkauksia varten. Wilska erosi tutkimuslaitoksen johtajan toimesta alkuvuonna 1947, koska hän halusi paneutua keksintöjensä kehittämiseen. Työtä ryhtyi jatkamaan Pentti Halonen, jonka johdolla tutkimuslaitos keskittyi suomalaisen kardiologian kehittämiseen.^{31A}

Wihurin Tutkimuslaitoksen lisäksi rahasto tuki monipuolisesti suomalaista tiede-elämää. Tuki painottui lääke-, luonnon- ja taloustieteisiin, mutta apurahoja myönnettiin myös humanistisille tieteille ja yhteiskuntatieteille. Antti Wihuri perusti 1952 »Wihurin Kansainvälisten palkintojen rahaston», jonka tavoitteena oli edistää ja tukea ihmiskunnan henkistä ja taloudellista kehitystä. Ensimmäisen palkinnon sai 1958 Rolf Nevanlinna matemaattisesta tutkimustyöstä. Jenny ja Antti Wihurin rahasto nousi 1940-luvulla Suomen kymmenen suurimman säätiön joukkoon, jossa se pysyi 2010-luvulle asti.^{32A}

EEVI JA EEMIL TANNISEN SÄÄTIÖ

Eevi ja Eemil Tannisen säätiö perustettiin viipurilaisen kauppaneuvos Eemil Tannisen 23.9.1942 tekemän testamentin perusteella. Tanninen oli perustanut puolisonsa kanssa jo 1937 nimikkorahaston Suomen Kulttuurirahastoon, mutta hän halusi luoda vielä itsenäisen säätiön tukemaan taloustieteiden opiskelua ja yleisiä kulttuuriharrastuksia. Helmikuun alussa 1944 toimintansa aloittaneen säätiön ensisijainen tarkoitus oli talousalan opintojen, viljelyn ja muun yleishyödyllisen toiminnan tukeminen Karjalassa ja Savossa. Koska säätiön omaisuus koostui miltei yksinomaan kaupunki- ja maakiinteistöistä, sen varallisuus heikkeni huomattavasti sodan seurausten vuoksi. Sen ensimmäinen jakotilaisuus järjestettiin 1945, jolloin Kauppakorkeakoululle myönnettiin 150 000 markan apuraha opintojen ja tutkimuksen tukemiseen. 1950-luvulla säätiö ryhtyi tukemaan myös yksittäisiä taloustieteiden tutkijoita sekä suoraan että Helsingin ja Turun kauppakorkeakoulujen kautta.^{33A}

OSKAR ÖFLUNDS STIFTELSE

Suomen graafisen teollisuuden johtohahmoihin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä kuulunut talousneuvos Oskar Öflund perusti 1944 lahjoituksella omaa nimeään kantavan säätiön, jonka tarkoituksena oli jakaa avustuksia tieteellisen työn ja sivistystoiminnan tukemiseen sekä hädän ja kärsimyksen lieventämiseen tähtäävään toimintaan. Oskar Öflunds Stiftelse jakoi ensimmäiset apurahansa toukokuussa 1946, jolloin neljä eri tieteitä edustavaa tutkijaa sai 50 000–100 000 markan stipendin. Öflund teki vielä samaisena keväänä säätiölle 500 000 markan lahjoituksen ennen kuolemaansa helmikuun lopulla 1947. Säätiö jakoi vuosittain apurahoja, joista huomattava osa suuntautui lääke- ja luonnontieteiden tutkijoille mutta joita osoitettiin myös humanististen ja yhteiskuntatieteiden edustajille. Öflundin säätiö kohosi 1950-luvun lopulla Suomen 20 merkittävimmän tiedesäätiön joukkoon.^{34A}

AMMATTILÄÄKETIETEEN TUTKIMUSSÄÄTIÖ > KUNTOUTUSSÄÄTIÖ

Ammattilääketieteen tutkimussäätiö perustettiin keväällä 1945 tukemaan alan tutkimus-, koulutus- ja valistustyötä, joka oli alennustilassa sodan jälkeen. Säätiön perustamisen välttämättömyydestä vallitsi suuri yksimielisyys, sillä ilman kunnollista terveydenhoitoa jälleenrakennustyö olisi vaarantunut. Säätiön ensimmäinen hallitus oli yhteiskunnallisesti edustava, sillä puheenjohtajana toimineen Lääkintöhallituksen pääjohtajan Oskari Reinikaisen ohella siihen kuului Helsingin yliopiston professoreita ja työmarkkinajärjestöjen johtohenkilöitä. Tutkimussäätiö sai jo syksyllä 1945 runsaasti lahjoituksia, ja pian se sai tukea myös Maailman Terveysjärjestöltä, British Councililta ja erityisesti Rockefeller-säätiöltä, joka osallistui edelleen suomalaisen kansanterveystyön kehittämiseen. Tutkimussäätiö myönsi apurahoja 1945–1949 mutta siirsi sitten toimintansa painopisteen perustamansa Työterveyslaitoksen kehittämiseen. Säätiön nimi muuttui 1954 Ammattilääketieteen säätiöksi, 1970 Työterveys-säätiöksi ja 1979 Kuntoutussäätiöksi.^{35A}

MAA- JA VESITEKNILLINEN TUTKIMUSSÄÄTIÖ > SVEN HALLININ TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Maanviljelysinsinöörit olivat keskeisessä asemassa Suomen sodanjälkeisessä jälleenrakennustyössä, sillä heidän panoksensa oli tärkeä siirtoväen asuttamisessa. Heidän työtään auttoi huomattavasti ruotsalaiselta maanviljelysinsinööriltä Sven Hallinilta saatu lahjoitus. Hallin oli 1930-luvulla hankkinut suomalaisten yritysten osakkeita, jotka hän luovutti helmikuussa 1946 Teknillisen korkeakoulun maatalouden vesirakennuksen professorille Pentti Kaiteralle. Kaiteran ansiosta lahjoituksen hallinnointia varten perustettiin 1946 säätiö, Maa- ja vesiteknillinen tutkimussäätiö. Sen pääoma muodostui pääosin Sven Hallinin rahastosta sekä Weikko Niirasen ja Tuva Oy:n tutkimussäätiön lahjoitusvaroista. Säätiön tueksi perustettiin 1949 kannatusyhdistys, jonka nimi muutettiin 1955 muotoon Maa- ja vesiteknikan tuki ry. Myös yhdistyksestä kehittyi merkittävä alan tutkimuksen ja opetuksen kehittäjä.^{36A}

Tutkimussäätiön tarkoituksena oli yleishyödyllisen maa- ja vesiteknillisen tutkimus- ja opetustoiminnan edistäminen. Se aloitti maatalouden vesirakentamiseen liittyvän tutkimus- ja koetoiminnan eri puolilla Suomea ja myönsi vuodesta 1948 alkaen apurahoja. Koska Hallinin rahaston varat olivat moninkertaiset säätiön muihin varoihin verrattuna, säätiö ja rahasto yhdistettiin 1979. Samalla säätiön nimi muuttui Sven Hallinin tutkimussäätiöksi.

HENRY FORDIN SÄÄTIÖ

Suomen Pankin pääjohtaja Sakari Tuomioja ja Oy Ford Ab:n toimitusjohtaja Magnus Rydman allekirjoittivat 9.3.1947 Henry Fordin säätiön perustamiskirjan. Säätiön tarkoituksena oli edistää moottoroidun liikenteen ja mekanisoidun maanviljelyn opetus- ja tutkimustyötä Suomessa. Oy Ford Ab maksoi säätiölle vuoden 1946 lopulla viiden miljoonan markan peruspääoman ja lisäsi sitä 10 miljoonalla markalla huhtikuussa 1947. Moottoriliikenteen kasvu ja maatalouden koneistuminen nostivat liikenneturvallisuustyön, työmenetelmien rationalisoinnin ja työsuojelun keskeisiksi tuen kohteiksi. Henry Fordin säätiö oli Suomen ensimmäinen moottoroitua liikennettä ja koneellista maataloutta tukenut säätiö.^{37A}

SIGNE OCH ANE GYLLENBERGS STIFTELSE

Pankkiroitomisto Ane Gyllenbergin omistaja Ane Gyllenberg perusti vaimonsa Signen kanssa yli 10 miljoonan markan lahjoituksella Signe och Ane Gyllenbergs stiftelsen 1948. Säätiön tarkoituksena oli tukea lääketieteellistä ja siihen liittyvää luonnontieteellistä tutkimusta sekä ylläpitää ja kartuttaa taidekokoelmaa. Tieteellisen työn tuki kohdistui erityisesti henkisten ja sielullisten tekijöiden vaikutusta ihmisen fyysiseen olemukseen koskevaan tutkimukseen sekä verentutkimukseen. Lisäksi säätiö tuki Rudolf Steinerin oppien mukaan suuntautunutta lääketieteellistä tutkimusta. Säätiön toiminta käynnistyi virallisesti 1950, jolloin se jakoi myös ensimmäiset apurahansa. Vuodesta 1954 lähtien apurahoja ryhdyttiin jakamaan joka toinen vuosi. Jako toteutetaan kahden jaoston kautta:

Teksti jatkuu sivulla 59.

Sotakorvausaika

JÄTTIURAKKA

Suomi onnistui irtaantumaan toisesta maailmansodasta viime hetkellä syksyllä 1944. Vaikka Moskovan välirauhansopimuksen ehdot olivat Suomelle raskaat ja Lapissa sota saksalaisia vastaan jatkui vielä puolen vuoden ajan, maan itsenäisyys säilyi.⁵⁶ Sodan seuraukset olivat raskaat. Noin 86 000 suomalaista menetti henkensä ja 70 000 vammautui pysyvästi. Aluemenetykset käsittivät lähes 12,5 prosenttia maa-alasta, ja 420 000 henkeä eli 12 prosenttia väestöstä joutui jättämään kotikontunsa ja siirtymään uusien rajojen sisäpuolelle. Suomi menetti huomattavan osan teollisista tuotantolaitoksistaan ja joutui maksamaan Neuvostoliitolle suuren sotakorvauksen.⁵⁷

Haaste oli valtava, sillä teollisuuden tekniikan tila oli tasolla, johon se oli jäänyt talvisodan syttyessä 1939. Sotakorvaukset pakottivat Suomen kehittämään teollista rakennettaan ja ammattikoulutusta mutta merkitsivät vakavaa suoneniskua jo ennestään köyhälle maalle. Korvausten määrän noustessa enimmillään kuudesosaan valtion budjetista yhteiskunnan muut voimavarat oli suunnattava pääosin sodan tuhojen korjaamiseen, siirtoväen asuttamiseen ja kotirintaman sopeuttamiseen rauhan aikaan. Samaan aikaan oli toteutettava poliittinen uudelleensuuntaus palauttamalla kommunisteille yhteiskunnalliset toimintamahdollisuudet.⁵⁸

KÖYHÄN MAAN AKATEMIA

Sodan aikana tiede valjastettiin ensimmäisen kerran täydellisesti palvelemaan sotaponnistuksia. Tiedemiehet ponnistelivat maidensa sodanpäämäärien hyväksi niin sotateollisuuden palveluksessa kuin rintamalla. Sodan luomat pakko-olosuhteet vaikuttivat ratkaisevasti teknologisten innovaatioiden valintaprosesseihin, ja sota merkitsi sekä vanhojen tutkimusperinteiden katkeamista että uusien syntyä. Suomen tieteen vanha suunnannäyttäjä Saksa menetti asemansa, ja Yhdysvallat nousi maailman tieteen johtomaaksi.⁵⁹

Tutkijat kehittivät sodan aikana ydinaseen, rakettimeoottorin ja muun aseteknologian ohella myös rauhanomaiseen käyttöön soveltuvaa teknologiaa. Tutkan ja elektronisten tietokoneiden ohella huomattavia edistysaskelia saavutettiin muun muassa yleisen kielitieteen, sähköisen viestinnän, antibiootihoidon ja rokotusohjelmien aloilla. Nopea kehitys lisäsi maailman johtavien valtioiden hallitusten luottamusta tieteen ja teknologian tarjoamiin mahdollisuuksiin. Uskottiin, että perustamalla suuria tutkimusryhmiä ja varustamalla ne kunnollisin resurssein voitiin luoda

utta tietoa, jonka avulla oli mahdollista ratkaista teknologisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia ongelmia.⁶⁰

Myös tieteellisen työn luonne muuttui, kun syntyi uusia tieteenharjoituksen muotoja, kuten ryhmätyöskentely sekä tilaus- ja sopimus pohjaiset tutkimusprojektit, ja tutkimustyö ammattimaistui koulutuksen kasvun vauhdittamana. Samalla tieteellistä tutkimusta alettiin yleisesti pitää taloudellisen kasvun edellytyksenä. Uuden aikakauden alkua viitoitti Vannevar Bushin 1945 ilmestynyt raportti *Science, the Endless Frontier*, jossa korostui perustutkimuksen ja tieteellisen koulutuksen tukemisen strateginen välttämättömyys. Bushin esittämä tiedepoliittinen ohjelma sai vastakaikua miltei kaikissa teollisuusmaissa ja johti tieteellisen työn koordinaatiota hoitavien valtiollisten tiedepoliittisten elinten perustamiseen.

Suomella ei ollut taloudellisia edellytyksiä seurata läntisten teollisuusmaiden esimerkkiä. Sota oli paljastanut, että maa oli jäänyt jälkeen tieteen ja teknologian johtavista maista, mutta mahdollisuudet tilanteen muuttamiseksi olivat huonot sekä taloudellisesti että henkisesti. Ruotsista tuli kuitenkin viesti, joka toi hieman valoa harmauteen. Marraskuun 15. päivänä 1945, samana päivänä, jolloin Suomessa aloitettiin Neuvostoliiton vaatimuksesta sotasyllisyysoikeudenkäynti, Tukholmasta saapui Helsinkiin tieto, että AIV-rehun kehittäjälle – monen säätiön vaikuttajalle – A. I. Virtaselle oli myönnetty Nobelin kemianpalkinto. Uutinen antoi uutta voimaa ajatukselle, että maahan oli perustettava akatemia, joka antaisi parhaille tiedemiehille mahdollisuuden luovaan työhön.⁶¹

Kun Cajanderin akatemialain voimaantuloa oli päätetty siirtää vuoteen 1950 asti, usko sen tarkoituksenmukaisuuteen oli alkanut hiipua. Sen tilalle erityisesti L. A. Puntila oli ryhtynyt 1943 professorien Rolf Nevanlinna ja Väinö Voionmaa kannattamana ajamaan kieli- ja kirjallisuusakatemia perustamista. Hyvin liikkeelle lähteneeltä hankkeelta oli loppumassa puhti, kun vetovastuun tempaisi itselleen nuori matemaatikko Leo Sario, Suomen Kulttuurirahaston kirjallisen toimiston päällikkö.⁶²

Sarion hanke eteni aluksi nopeasti, mutta pian eteen tuli mutkia. Kun määrärahaesitys Suomen Akatemiasta ja valtion apurahoista korkeimman hengenviljelyn edistämiseksi eteni syksyllä 1946 eduskuntaan, uusi poliittinen voima SKDL katsoi, että valtion vähiä varoja ei tullut sijoittaa muutamien nerojen palkitsemiseen vaan stipendijärjestelmän luomiseen lahjakkaiden tutkijoiden ja taiteilijoiden työskentelyn turvaamiseksi.

Myöskään tiedekentän suhtautuminen akatemiaan ei ollut yksinomaan myönteistä. Näkyvimmin akatemiaa nousivat vastustamaan Teknillisen korkeakoulun rehtori Martti Levón ja geodesian professori V. A. Heiskanen sekä Helsingin yliopiston metsäpolitiikan professori Eino Saari,

yleisestä jaostosta jaettiin lääketieteellisen tutkimuksen apurahat ja Steiner-jaostosta antroposofisen tutkimuksen apurahat. Säätiö on järjestänyt lääketieteellisiä symposiumeja vuodesta 1972.^{38A}

SYÖPÄSÄÄTIÖ

Syöpäsäätiön säädekirja allekirjoitettiin 12.2.1948. Perustajina oli 10 yksityishenkilöä. Säätiön tarkoituksena oli taistella syöpätauteja vastaan, minkä vuoksi se aloitti heti lahjoitusten keruun. Vuoden loppuun mennessä lahjoituksia oli kertynyt yli 450 000 markkaa. Sairaaloiden, syöpäklonikoiden ja laboratorioden rakentaminen vei kuitenkin niin suuren osan lahjoitusvaroista, että niitä ei juuri muuhun riittänyt. Syöpäsäätiön ensimmäinen tutkimusapuraha meni 1950 laboratoriohiirien hankkimiseen.^{39A}

Voidakseen tukea laaja-alaisesti syöpätutkimusta säätiö päätti 1949 yhdessä Suomen Syöpäyhdistyksen kanssa perustaa tasavallan presidentin J. K. Paasikiven 80-vuotispäivän kunniaksi hänen nimeään kantaneen rahaston, Tasavallan Presidentti J. K. Paasikiven rahaston syöpätautien tieteellistä tutkimustyötä varten. Ratkaisussa kuvastui sekä suomalaisen kansanterveystyön kentässä nopeasti tapahtunut muutos että vanhan presidentin kokemus henkilökohtainen suru. Paasikiven valintaan vaikutti se, että hänen vanhin tyttärensä arkkitehti Annikki Paasikivi menehtyi syöpään Helsingin Diakonissalaitoksella vain muutamaa päivää ennen isänsä syntymäpäivää vietettyään sairaalassa jo useita kuukausia.^{40A}

Rahaston peruspääoman lahjoittivat yhteisesti Suomen Syöpäyhdistys ja Syöpäsäätiö, ja sen varallisuutta kartutettiin lähes koko vuoden 1951 kestäneellä kansalaiskeräyksellä. Hyvän keräystuloksen jälkeen Syöpäsäätiö ja Suomen Syöpäyhdistys vaki-naistivat 1952 yhteistoimintansa siten, että Syöpäsäätiön tehtäväksi jäi erityisesti tieteellisen tutkimustyön tukeminen.

Syöpäsäätiö jakoi ensimmäiset tutkimusapurahansa Presidentinlinnassa Paasikiven syntymäpäivänä 27.11.1951. J. K. Paasikiven rahastosta huolimatta syöpäjärjestöjen mahdollisuudet tutkimustyön tukemiseen jäivät jälleenrakentavassa ja pääomaköyhässä Suomessa vähäisiksi, mutta syöpätutkimuksen kannalta

tilannetta helpotti se, että yhdysvaltalainen säätiö Damon Runyon Memorial Fund tuki Syöpäyhdistyksen kautta merkittävästi suomalaisia alan huippututkijoita 1952–1967. Syöpäsäätiö nousi 1980-luvulla Suomen kymmenen suurimman säätiön joukkoon, jossa se pysyi 2010-luvulle saakka.

METSÄMIESTEN SÄÄTIÖ

Metsämiesten Säätiön historia nivoutuu sotavuosien ja sotakorvauksien vaikeisiin oloihin. Ankan säännöstelyn mukaiset korttiannokset eivät riittäneet täyttämään raskaan metsätyön vaatimaa päivittäistä energiantarvetta. Tämän vuoksi marraskuussa 1940 perustettiin Metsätyömaiden Muonitustoimisto, joka sai vastuulleen metsä- ja uittotyöntekijöiden ruoka-huollon. Olojen parannuttua Muonitustoimiston toiminta kävi tarpeettomaksi. Kun sen omaisuuden, yli 42 miljoonan markan, jakaminen kaikille sadoille asianosaisille olisi ollut hankalaa, päätettiin 1948 perustaa yleishyödyllinen metsäalaa palveleva säätiö, Metsämiesten Säätiö. Sen tarkoituksena oli metsäalalla toimivien ihmisten henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin edistäminen sekä metsätyön ja -työmenetelmien kehittäminen. Säätiön apurahat suuntautuvat muun muassa metsäalan tutkimukseen ja koulutukseen.^{41A}

TEKNIKAN EDISTÄMISSÄÄTIÖ

Vuonna 1949 perustetun Tekniikan edistämissäätiön synnyn taustalla oli Teknillisen korkeakoulun 100-vuotisjuhlan lähestyminen. Se nostatti esiin ajatuksen, että teollisuus saattoi parhaiten tunnustaa korkeimman teknisen opetuksen ja tutkimuksen arvon perustamalla oman tukisäätiön. Säätiön perustajina oli 61 teollisuuden ja talouselämän merkittävä yhtiötä, organisaatiota ja henkilöä. Sen peruspääoma oli yli 10 miljoonaa markkaa.^{42A}

Säätiön tarkoituksena oli edistää tekniikan kehitystä Suomessa tukemalla siihen liittyvää koulutus- ja tutkimustoimintaa. Lisäksi sen tuli monipuolistaa teknillisen toiminnan edellytyksiä elinkeinoelämän eri aloilla ottaen huomioon kunakin ajankohtana kokonaisuuden kannalta tärkeät tehtävät. Siksi sen tavoitteena oli koota jatkuvasti varoja, joita käytettäisiin

tehokkaasti lahjoittajien määräämiin erikoistavoitteisiin. Säätiö järjesti ensimmäisen jakotilaisuuden perustamisvuonna 1949 ja kohosi nopeasti Suomen tärkeiden tiedesäätiöiden joukkoon. Se tuki erityisesti tekniikan tutkimusta mutta myönsi apurahoja myös muun muassa kemian, geotieteiden, sotatieteen ja oikeustieteen edustajille.

TURUN KAUPPAKORKEAKOULUN SÄÄTIÖ

Turun Kauppakorkeakoulun Säätiö perustettiin paikallisilta liikemiespiireiltä kerätyn miljoonan markan peruspääoman turvin 1949. Säätiön tavoitteena oli ylläpitää korkeakoulua, josta tuli seuraavana vuonna Suomen 11. yliopisto. Uusi opinahjo erosi muista kauppakorkeakouluista siinä, että kauppaopiston käyneillä merkonomeilla oli mahdollisuus jatkaa siellä opintojaan ilman ylioppilastutkintoa. Säätiö luopui 1950-luvun alun jälkeen pääosin apurahojen myöntämisestä ja keskittyi korkeakoulun toiminnan varmistamiseen. Säätiö keräsi lahjoituksia hyvin, mihin osaltaan vaikutti onnistunut kampanja, jonka ansiosta korkeakoulu sai oman toimitalon 1959. Säätiö lakkautettiin korkeakoulun valtiollistamisen jälkeen 1978. Sen toimintaa tukijana ryhtyi jatkamaan Turun Kauppakorkeakoulun Tukisäätiö, jonka tehtävänä oli hankkia varoja kauppakorkeakoulun toiminnan tukemiseen ja erityisesti kansainvälisten suhteiden kehittämiseen. Turun kauppakorkeakoulu yhdistyi osaksi Turun yliopistoa 2010, mutta tukisäätiön toiminta keskittyi edelleen kauppakorkeakoulun tukemiseen.^{43A}

ALKOHOLITUTKIMUSSÄÄTIÖ

Väkijuomakäytön tutkimussäätiö, myöhempi Alkoholitutkimussäätiö, perustettiin Pekka Kuusen aloitteesta vuonna 1950. Säätiön tarkoituksena oli tukea sellaista tieteellistä tutkimusta, jonka kohteena oli alkoholin käyttö yleensä sekä alkoholi yksilön ja yhteiskunnan ongelmana. Myös huumausainetutkimus kuului tuen piiriin. Säätiön tehtäväksi tuli koota alkoholitutkimuksesta kiinnostuneita ryhmiä, jotka valtiojohtoisen alkoholiyhtiön, Alkon, rahoituksen turvin saattoivat tutkimustuloksillaan edistää maan alkoholipolitiikan kehittämistä. Tavoite johti siihen,

että säätiön tukemalle tutkimukselle oli ominaista monitieteisyys. Se kokosi yhteen tutkijoita, jotka edustivat lääketieteen ohella useita muita tieteenaloja, kuten sosiaalipolitiikkaa, psykologiaa, sosiologiaa ja historiaa. Säätiön vaikutus ulottui laajasti suomalaisen sosiaalitutkimukseen muun muassa tutkimusmenetelmien monipuolistajana sekä haastattelututkimusten luotettavuuden analysoinnin, tilastollisten monimuuttujamenetelmien soveltamisen ja kvalitatiivisten havainnointimenetelmien kehittäjänä.^{44A}

KARJALAISEN KULTTUURIN EDISTÄMISSÄÄTIÖ

Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö perustettiin 1950 tukemaan karjalaisen kulttuurin jälleenrakentamista. Alkuvuosina lahjoitukset olivat säätiön keskeinen tulonlähde, mutta toiminnan vakiinnuttua säätiön talous perustui sijoituskiinteistöistä saatuihin tuottoihin. Aarne Cederbergin säätiölle 1966 lahjoittama Vihdin kunnassa sijaitseva Tuohilammen tila kartanoineen mahdollisti Martta ja Aarne Cederbergin rahaston perustamisen, josta säätiön rahastoihin pohjautuva toiminta sai alkunsa. Nimikkorahastokäytäntö vakiintui 1970-luvulla, jolloin säätiöön perustettiin lahjoittajien mukaan nimettyjä rahastoja lähes vuosittain. Säätiö jakoi apurahoja ja avustuksia, rahoitti tutkimus- ja julkaisu-toimintaa ja ryhtyi tukemaan myös pohjoiskarjalaisten nuorten opiskelua. Tiederahoitus kohdistui ennen kaikkea humanistisiin tieteisiin, ja 1987 tehdyn tutkimuksen mukaan säätiö oli apurahojen määrällä mitattuna maan kahdeksanneksi merkittävin humanistisia tieteitä tukeva säätiö. Vuonna 1985 perustettu Pohjois-Karjala Säätiö sulautui 2017 Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiöön.^{45A}

URLUS-SÄÄTIÖ

Urlus-Säätiö perustettiin 25.1.1951. Säätiön tarkoituksena oli tukea Suomen ja etenkin Helsingin kaupungin liikuntakasvatus- ja urheiluelämää sekä edistää muilla tavoilla maanpuolustuksellista ja maan itsenäisyyttä tukevaa toimintaa. Säätiön toiminnan voidaan katsoa

Teksti jatkuu sivulla 63.

jotka katsoivat vuoden 1947 alussa, että valtion voimavarat oli keskitettävä korkeakouluille, tutkimuslaitoksille ja suurten tutkimusryhmien rahoittamiseen.⁶³

Kiista ratkesi huhtikuussa 1947, kun nobelisti A. I. Virtanen asetti akatemian perustamisen kannalle. Virtanen katsoi, että vaikka ratkaisu oli tieteellisesti kestävä, se oli isänmaallisesti välttämätön. Se oli »kaunis ajatus», joka saattoi olla alkulaukaus maan korkeakoulu- ja tutkimusjärjestelmän kehittämiseksi. Eduskunta hyväksyi syksyllä 1947 lain Suomen Akatemiasta ja valtion apurahoista korkeimman hengenviljelyn edistämiseksi.⁶⁴

Akatemiaa ja valtion apurahoja koskevan lain monipolvinen synty johti siihen, että akatemialaki koostui kahdesta elementistä. Lain ensimmäisessä luvussa säädettiin Suomen Akatemiaa koskevat asiat ja toisessa ja kolmannessa luvussa apurahoista varttuneille ja nuorille tieteen ja taiteen harjoittajille. Käytännössä tieteen apurahojen jaosta vastasivat yliopistojen kanslerit tai rehtorit hakemuksesta.

Akatemian perustamisen liittyminen Suomen sodanjälkeiseen jälleennrakennustyöhön näkyi siinä, että se oli täysin kansallinen ratkaisu. Akatemikon virkoja oli 12, joista neljän tuli edustaa luonnontieteitä, kolmen henkítieteitä ja kolmen taiteita, kaksi virkaa oli vaihtuvia. Kysymyksessä oli köyhän maan akatemia, sillä sen kautta kanavoitui tieteelle sen toiminta-aikana vain noin viisi prosenttia siitä, mitä säätiöt jakoivat tieteelle samana aikana.⁶⁵

TOIMIKUNTAJÄRJESTELMÄN SYNTY

A. I. Virtanen oli tietoinen siitä, että Akatemian perustaminen ei riittänyt nostamaan Suomen tiedettä toivottuun kasvuun. Siksi hän sai aikaan sen, että Akatemian kollegio esitti 1949 valtion luonnontieteellisen ja humanistisen toimikunnan perustamista. Tavoitteena oli luoda Ruotsin mallin mukainen toimikuntajärjestelmä, joka rahoittaisi tieteellistä tutkimusta ohi korkeakoulujen, tutkimuslaitosten, tieteellisten seurojen ja säätiöiden, joten tutkijoiden mahdollisuudet apurahojen saantiin paransivat huomattavasti. Virtasen suunnitelma toteutui 1950, jolloin valtion Tieteellinen keskuslautakunta lakkautettiin ja valtion luonnontieteellinen ja humanistinen toimikunta sekä näiden yhteiselin, tieteellinen keskus-toimikunta, perustettiin. Ratkaisu teki tieteellisistä toimikunnista opetusministeriön asiantuntijaelimen tutkimusmäärärahojen ja tieteellisten seurojen valtionavustusten jakoa varten, ja lisäksi ne saivat käyttöönsä varoja, joiden käytöstä ne päättivät itsenäisesti. Nyt säätiöt saivat rinnalleen tieteen tukemiseen keskittyneen valtiollisen organisaation.⁶⁶

Toimikuntien määräysvallassa olleiden määrärahojen osuus valtion tutkimusrahoituksesta jäi aluksi selvästi pienemmäksi kuin Suomen Akatemian perustamisen yhteydessä luodun apurahajärjestelmän ja ratkaisevasti pienemmäksi kuin yksityisten säätiöiden. Toimikunnilla oli kuitenkin mahdollisuus vaikuttaa opetusministeriön myöntämien määrärahojen jakautumiseen, ja ne käynnistivät myös laajoja tutkimushankkeita, joihin yksittäisillä säätiöillä ei ollut mahdollisuuksia. Suurissa taloudellisissa vaikeuksissa kamppailevien nuorten tutkijoiden työskentelymahdollisuuksien turvaamiseksi tarjottiin stipendejä, ja lisäksi yksittäisille tutkijoille myönnettyistä apurahoista huomattava osa meni aputyövoiman palkkaamiseen, mikä tarjosi väylän tutkijoiden kouluttamiseen. Toimikunnat ryhtyivät noudattamaan rahanjaossa säätiöiden käytäntöä, jonka mukaan raha annettiin tutkijoille verovapaina stipendinä, ei palkkana.⁶⁷

Toimikuntajärjestelmän perustamisella oli merkittäviä tiedepoliittisia seurauksia. Ratkaisu pyykitti eri tieteenaloja edustavan toimikuntajärjestelmän opetusministeriön alaisuuteen ja synnytti ministeriön ja korkeakoulujen sekä tutkimuslaitosten väliin elimen, jolla oli itsenäistä päätäntävaltaa ja joka vakiinnutti eri tieteenaloille annettavien osuuksien likimääräiset suhteet pitkäksi aikaa eteenpäin. Tutkijat kantoivat yhä päävastuun toimikuntien päätöksistä, sillä tieteelliset keskusseurat Suomalainen Tiedeakatemia ja Suomen Tiedeseura ehdottivat toimikuntien jäsenet ja opetusministeriö valitsi itsenäisesti vain puheenjohtajan.

Tieteellinen keskustoimikunta teki esitykset tieteellisille seuroille ja aikakauskirjoille myönnettävistä valtionavuista ja raha-arpajaisten voittovarojen jaosta, ja toimikunnat alkoivat hoitaa yhteyksiä ulkomaisiin tieteellisiin laitoksiin ja järjestöihin. Kun ne ryhtyivät myös seuraamaan sektoritutkimuksen piirissä noudatettua projektirahoitusmenetelmää, yliopistot ja tutkimuslaitokset alkoivat menettää päätösvaltaansa tutkimustyön rahoituksesta. Samalla tutkimuksen tukeminen alkoi erkaantua korkeimman opetuksen kehittämisestä.⁶⁸

Toimikuntajärjestelmän perustaminen oli yksi vastaus kysymykseen, miten yhteiskunnan varoja voitiin parhaiten käyttää tutkimuksen edistämiseen. Ratkaisu kokosi yhteen tiedehallinnon kolme keskeistä toimijaa: tiedeyhteisön, opetusministeriön ja poliittisen vallan. Se salli kuitenkin samalla sen, että näiden toimijoiden suhteellinen painoarvo saattoi muuttua itse järjestelmän hajoamatta. Opetusministeriö päätti poliittisen vallan käyttäjänä itse suurimmasta osasta tieteellisiin tarkoituksiin myönnettyistä varoista, mutta tieteellisten toimikuntien varoista päättivät pääosin Suomen Tiedeseuran ja Suomalaisen Tiedeakatemian nimeämät tutkijat

varsinaisesti alkaneen, kun se 1951 sai luovutuskirjalla Urlus-osuuskunnalta omistukseensa Pohjois-Hesperiankatu 15:ssä sijainneen kiinteistön. Kiinteistö oli kuulunut Suojeluskuntajärjestölle, joka oli ennen lakkauttamistaan siirtänyt sen 1.11.1944 osuuskunnan omistukseen suojaan mahdolliselta takavarikolta. Syntyhistoria selitti sen, että säätiö pyrki pitkään toimimaan siten, että siitä tiedettiin mahdollisimman vähän. Esimerkiksi tuen saaneita henkilöitä kiellettiin kertomasta, mistä apurahat olivat peräisin. Salailun taustalla oli pelko siitä, että jos kommunistit tai Suomi-Neuvostoliitto-seura saisivat tietää, että Suojeluskuntajärjestön omaisuuden perijät jakoivat varoja maanpuolustustyöhön tai kommunismin vastaiseen toimintaan, ne tulisivat vaatimaan säätiön varojen ottamista yhteiskunnan haltuun.^{46A}

Urlus-Säätiö järjesti ensimmäisen apurahojen jakotilaisuuden 1953, jolloin se myönsi varoja muun muassa Sotakorkeakoulun toiminnan tukemiseen. Säätiö tuki Sotakorkeakoulua vuosittain vuosikymmenen lopulle asti, ja muutamina vuosina se myönsi apurahoja myös yksittäisiin sotatieteellisiin hankkeisiin. Toiminnan painopistealueiksi muodostuivat pian maanpuolustus, liikunta ja urheilu sekä nuorisotyö, minkä vuoksi tieteen osuus jäi vähäiseksi.

KYÖSTI HAATAJAN RAHASTO

Kun Osuuskassojen Keskus Oy päätti kokouksessaan 17.2.1951 perustaa puheenjohtajansa Kyösti Haatajan 70-vuotispäivän kunniaksi 10 miljoonan markan rahaston, professori Haataja määräsi sen tavoitteeksi maaseutuväestön ja erityisesti viljelijäväestön taloudellisten, yhteiskunnallisten ja oikeudellisten olojen tutkimisen ja niitä koskevan julkaisutoiminnan edistämisen. Etusija oli osuuskassatoimintaa koskevilla ja sitä lähellä olevilla tutkimuksilla. Säätiö perustettiin 1952.^{47A}

Säätiö järjesti ensimmäisen apurahojen jakotilaisuuden 1953, jolloin se jakoi yhden 500 000 markan kunniapalkinnon ja neljä 100 000–200 000 markan tutkimusapurahaa. Kunniapalkinnon sai säätiön puheenjohtajaksi valittu Haataja tunnustukseksi maatalouden eri aloja ja osuustoimintaa käsittelevistä julkaisuista. Yksi apurahan saajista oli maalaisliiton johtoon kuu-

lutun maatalous- ja metsätieteiden tohtori Johannes Virolainen, jonka tutkimuksen aiheena oli *Rakennuspääoma eräillä tiloilla, joille on tehty uusia rakennuksia vv. 1945–1951*. Säätiöstä tuli tärkeä maatalous- ja metsätieteiden tukija, mutta se jakoi apurahoja myös muiden tieteiden edustajille, kuten oikeustieteilijöille.

SUOMALAISEN YHTEISKUNNAN TUKI

Vuonna 1952 perustettu Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki keräsi rahoituksensa pääasiassa teollisuudelta, pankeilta, yrityksiltä ja elinkeinoelämän järjestöiltä. Säätiöllä oli hyvät yhteydet tiedemaailmaan. Sen lähipiiriin kuului monia yhteiskuntatieteilijöitä, taloustieteilijöitä ja historiantutkijoita, kuten Aimo Halila, Arvi Korhonen, Jan-Magnus Jansson, Heikki Waris ja Erik Allardt. Säätiö turvautui ennakkoluulottomasti uusiin tutkimusmenetelmiin, kuten gallup-tutkimukseen. Yhteiskunnallista tutkimusta pyrittiin Suomessa käyttämään hyväksi ensin markkinoinnissa ja kommunismin vastaisessa kamppailussa.

Säätiö järjesti ensimmäisen jakotilaisuuden keväällä 1953. Tuetut hankkeet käsittelivät maataloustiedettä, lehdistö- ja valtio-oppia, sosiologiaa ja sosiaalipolitiikkaa. Seuraavana vuonna säätiö ryhtyi tukemaan haastatteluihin perustuvaa tutkimusta, jonka tavoitteena oli selvittää SKDL:n kannattajien motiiveja. Arvostelun välttämiseksi säätiö pyrki Urlus-Säätiön tavoin välttämään julkisuutta, minkä vuoksi se vuotta 1957 lukuun ottamatta vältti nostamasta esiin aiheita, joille se myönsi tukea.

SUOMEN LUONNONVARAIN TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Suomen Hiilikauppiaitten Yhdistyksen aloitteesta 1942 perustettiin Kivihiilen ja koksen hinnantasauskassa tuontihintojen tasoittamiseksi. Kansanhuoltoministeriön valvoma kassa jatkoi toimintaansa kesäkuuhun 1949 asti, jolloin hintasäännöstely lopetettiin. Koska kassa oli määritellyt hiilen ja koksen hinnan varmuuden vuoksi varsin korkeaksi, sen toiminta oli tuottanut voittoa. Neuvottelujen tuloksena päätettiin perustaa yleishyödyllinen säätiö, jolle kassan varat luovutettiin. Vuonna 1952 perustettiin Suomen Luonnonvarain

Tutkimussäätiö, jonka hallituksen jäsenet edustivat 11 tieteellistä sekä teollisuuden ja maa- ja metsätalouden aloilla toimivaa organisaatiota.

Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö sai haltuunsa huomattavan omaisuuden, jonka tuotto päätettiin suunnata tutkimusaloille, joita valtio ei tukenut. Kun säätiö aloitti apurahojen jaon 1953, se nousi heti tärkeäksi tieteellisen työn tukijaksi. Sen tavoitteena oli edistää tutkimus- ja koetointia Suomen metsä- ja muiden luonnonvarojen tuoton ja teknillistaloudellisen hyväksikäytön kehittämiseksi, mutta se jakoi myös huomattavia yksittäisiä apurahoja.^{48A}

ALLI PAASIKIVEN SÄÄTIÖ

Tasavallan presidentin J. K. Paasikiven puolison Alli Paasikiven Säätiö perustettiin syyskuun 20. päivänä 1952. Perustajajäsenet olivat professori V. J. Sukselainen, teollisuusneuvos Yrjö Laine ja lääketieteen lisen-siaatti Leo Kaprio. Alli Paasikivi oli suostunut säätiön suojelijaksi ja kunniapuheenjohtajaksi, ja hän toimi tässä tehtävässä kuolemaansa 13.7.1960 asti. Säätiön perustajat luovuttivat säätiön käyttöön pienen rahasumman, mutta varsinaisen peruspääomansa se sai 1952, jolloin valtioneuvosto luovutti sille 1944 lakkautetun Lotta Svärd -järjestön ne varat, jotka olivat sodan jälkeen joutuneet sisäasiainministeriölle. Vuoden 1952 loppuun mennessä säätiö vastaanotti 75 miljoonaa markkaa (noin 2,4 miljoonaa euroa), josta viidennes koostui arvopapereista.^{49A}

Säätiön tarkoituksena oli lisätä perheiden sosiaalista turvallisuutta ja edistää kotien aineellista ja henkistä tilaa. Tämän tehtävän toteuttamiseksi se alkoi myöntää apurahoja muun muassa kotien taloudellisiin ja sosiaalisiin kysymyksiin liittyvän tutkimus- ja kehittämistyön tukemiseksi sekä jakaa tunnustuspalkintoja ansiokkaasta toiminnasta säätiön toimialueella. Säätiö myönsi ensimmäiset apurahat 1954, ja seuraavana vuonna se otti käyttöön sosiaalisen elämän eri puolia painottavan kolmivuotisen kokonaisuohjelman, jonka mukaisesti tuen piiriin tulivat vuosittain eri tieteenaloja edustavat tutkimukset. Ohjelman laatimisessa Alli Paasikiveä auttoi muun muassa L. A. Puntila, jolla

oli kokemusta Suomen Kulttuurirahaston vastaavanlaisesta järjestelystä.

Säätiön myöntämä tuki suuntautui pääasiassa kasvatustieteelliseen, sosiaalipoliittiseen ja lääketieteelliseen tutkimukseen. Pääoman pienentymisen vuoksi säätiö ryhtyi 1980-luvulla jakamaan apurahoja joka toinen vuosi.

URHEILUOPISTOSÄÄTIÖ

Urheiluopistosäätiö perustettiin Suomen Työväen Urheiluliiton liittoneuvoston kokouksessa 13.1.1952. Säätiön synty kytkeytyi sosiaalidemokraattien ja kommunistien väliseen valtataisteluun, joka ulottui myös urheiluelämän puolelle. Sosiaalidemokraattien enemmistö halusi liiton omaisuuden haltuunsa, minkä vuoksi säätiölle lahjoitettiin Työväen Urheiluliiton omistama Pajulahden urheiluopisto ja myöhemmin suuri osa liiton muusta kiinteästä omaisuudesta. Säätiön tavoitteena oli aluksi tukea vain suomalaista liikunta- ja urheilukasvatusta, mutta 1990-luvulta alkaen se on jakanut apurahoja myös liikuntatieteellisiin ja -lääketieteellisiin tutkimuksiin. Vuonna 2001 se ryhtyi tukemaan liikuntatieteellistä tutkimusta omien nimikkorahastojen apurahoilla.^{50A}

SUOMEN 1920–1940-LUVUN HISTORIAN SÄÄTIÖ

Suomen 1920–1940-luvun historian säätiön perustivat professorit 1953 Vilho Annala ja Bruno A. Salmiala sekä maanviljelijä Paavo Rantala, ja sen hallitukseen kuului heidän lisäksi professori Aulis J. Alanen. Sen toiminta käynnistyi varsinaisesti vuoden 1955 alussa, jolloin sen asiamiehiksi valittu everstiluutnantti Paavo Susitaival ryhtyi kokoamaan materiaalia, alkuperäisiä asiakirjoja, kuten pöytäkirjoja ja kirjeitä, sekä nauhoittamaan haastatteluja magnetofoninauhalle. Keräystyö jatkui muutaman vuoden ajan, kunnes säätiön hallitus päätti 21.2.1958, että sen toimesta koottu historiallinen aineisto luetteloidaan ja tallennetaan sen jälkeen Valtionarkistoon eli nykyiseen Kansallisarkistoon. Säätiön toiminta lakkasi 21.11.1990.^{51A}

asiantuntijalautakuntien avulla. Tutkimuspolitiikan ja tiederahoituksen suhteen 1950-luku oli vielä tieteellisten seurojen ja säätiöiden vuosikymmen, sillä valtiiovallan eli käytännössä opetusministeriön merkitys tieteen hallinnossa oli heikkojen henkilöstöressurssien vuoksi vaatimaton.

Säätiölaitos torjuu uhan ja kantaa vastuun

ALOITE SÄÄTIÖIDEN VALTIOLLISTAMISESTA KAATUU

Säätiölaitos oli kuulunut yhteiskunnan rakentajiin ja perinteen kantajiin, minkä vuoksi myös se joutui sodan jälkeen hallitusvastuuseen nousseen ääriivasemmiston hyökkäyksen kohteeksi. Lokakuussa 1944 perustetun SKDL:n kansanedustaja Anna Nevalainen teki huhtikuussa 1945 eduskunnassa toivomusaloitteen kulttuurijärjestöjen ja -rahastojen saattamisesta valtion hallintaan. Hänen ja muiden aloitteentekijöiden mukaan vanhaa oikeistolaista hegemoniaa edustavat kulttuurijärjestöt, säätiöt ja rahastot tuli siirtää valtion hallintaan tai ainakin niiden hallintoon tuli asettaa valtion edustajia. Näin voitaisiin estää apurahojen jakaminen poliittisin perustein, porvareita ja suomenruotsalaisia suosien.⁶⁹

Avoin hyökkäys nosti esiin ajatuksen säätiöiden yhteistyön käynnistämisestä. Muutamien säätiöiden edustajat keskustelivat asiasta heti kesällä, mutta ratkaisujen tekeminen siirtyi syksyyn. Suomen Kulttuurirahaston hallituksen oli tarkoitus käsitellä kysymystä kokouksessaan 14.9.1945, mutta aikataulusyistä asian käsittely jouduttiin siirtämään seuraavaan kokoukseen 18.10.1945. Tässä välissä aloite siirtyi Jenny ja Antti Wihurin säätiölle, joka lähetti Kulttuurirahaston lisäksi Alfred Kordelinin rahastolle, Liikesivistysrahastolle, Emil Aaltosen Säätiölle ja WSOY:n kirjallisuussäätiölle kutsun kokoontua 22.10.1945 neuvonpitoon. Säätiöiden vastattua myönteisesti kutsuun koolla olivat keskeiset tieteitä tukevat säätiöt, joilla oli laajoilla verkostoillaan hyvät edellytykset ryhtyä vasta-toimiin.⁷⁰

Säätiöiden puolustustaistelu osoittautui menestyksekkääksi. Kun Nevalaisen aloitetta käsiteltiin eduskunnan sivistysvaliokunnassa, kuultavana olleet säätiöiden edustajat, merenkulkuneuvos Antti Wihuri (Jenny ja Antti Wihurin rahasto), tohtori Aarne Anttila (Kordelinin säätiö), professori Lennart Simons (Svenska kulturfonden) ja tohtori L. A. Puntila (Suomen Kulttuurirahasto), torjuivat jyrkästi väitteet säätiöiden toiminnan yksipuolisuudesta ja toivat esiin yksityisten säätiöiden merkittävän roolin Suomen kulttuuri- ja tiede-elämän kehittämisessä. Tämä käsitys sai 1946 eduskunnan luottamuksen, ja Nevalaisen aloite hylättiin. Kun

poliittinen tilanne vakiintui äärivasemmiston kärsiessä kesän 1948 eduskuntavaaleissa raskaan tappion, luottamus palautui ja myös eduskunnan asettama säätiöiden sosialisointikomitea lakkautettiin 1949.⁷¹

Lokakuun 1945 neuvonpidossaan säätiöt keskustelivat lakkautusuhan torjumisen lisäksi yhteisen stipendiaattikortiston pitämisestä, yhteistyöstä suurten kansallisten tehtävien toteuttamiseksi, kulttuurityön arvostuksen lisäämiseksi sekä erilaisten taloudellisten ja kulttuuristen ongelmakysymysten ratkaisemiseksi. Ne päättivät kutsua mukaan yhteistyöhön säätiöiden lisäksi myös muut stipendejä jakavat elimet, kuten yliopistot ja korkeakoulut, ja opetusministeriön. Näin haluttiin varmistaa se, että taloudellisten tilanteiden muutoksista ja yksittäisten säätiöiden jakoperusteiden vaihteluista huolimatta apurahoja voitaisiin jakaa vuosittain mahdollisimman kattavasti eri aloille.⁷²

Kun keskeisistä asioista oli päästy nopeasti yhteisymmärrykseen, säätiöt päättivät aloittaa yhteistoiminnan kokouksessa sovittujen suunta-viivojen mukaisesti. Asiaa kehittämään valittiin toimikunta, johon kuuluivat Wihurin säätiön asiamies Olle Salmi, Kulttuurirahaston yliasiamies L. A. Puntila ja hallintoneuvos Urho Miettinen, joka toimi säätiöiden asioiden esittelijänä oikeusministeriössä. Arvovaltaisen toimikunnan perustamisesta huolimatta yhteistoiminta hiipui nopeasti, ja säätiöiden yhteistyö jäi hajanaiseksi. Syynä oli ilmeisesti se, että säätiöiden johtohenkilöt eivät halunneet luopua itsenäisestä päätösvallastaan yhteisen hyvän vuoksi. Kokouksen ainoaksi konkreettiseksi tulokseksi jäi Kulttuurirahastoon perustettu stipendiaattikortisto, johon koottiin tiedot vuodesta 1932 lähtien jaetuista stipendeistä ja jonka täydentämisen rahasto otti vastuulleen. Kortiston kokoamista jatkettiin vuoteen 1997 asti.⁷³

Kokonaan yhteistyö ei silti loppunut, sillä 1940–1950-luvun vaihteessa Suomen huomattavimpien kulttuurisäätiöiden asiamiehet keskustelivat sekä keskenään että Tieteellisen keskuslautakunnan edustajien kanssa uusien lakien vaikutuksesta säätiöiden toimintaan. Säätiöiden edustajat suhtautuivat asiaan myönteisesti, sillä ne katsoivat valtion tuen lisääntymisen helpottavan niiden apurahoihin kohdistuvaa painetta. Koska ne olivat toiminnassaan joustavampia kuin valtiolliset päättäjät, ne saattoivat tukea nopeasti ajankohtaisia tutkimushankkeita tai -projekteja. Pian kävi ilmi, että valtion tukimahdollisuudet osoittautuivat paljon odotettua pienemmiksi, joten säätiöiden tuen merkitys vain kasvoi 1950-luvun aikana.⁷⁴ Vuosina 1945–1948 syntyi kuusi uutta, tämän tutkimuksen piiriin kuuluvaa säätiötä: Ammattilääketieteen tutkimussäätiö, Maa- ja vesiteknillinen tutkimussäätiö, Henry Fordin säätiö, Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse, Syöpäsäätiö ja Metsämiesten Säätiö.

SÄÄTIÖT TOIPUVAT NOPEASTI

Kun tieteen julkinen tuki jäi sodan jälkeen pieneksi, säätiöiden ja yleensä yksityisen rahoituksen merkitys nousi suureksi. Säätiöiden toimintamahdollisuuksia rajoitti kuitenkin se, että niiden taloudellinen tilanne pysyi pitkään vaikeana. Kysymys ei ollut vain sodan aikana koetuista menetyksistä vaan tulojen niukkuudesta lahjoittajien kärsiessä sodan menetyksistä ja maaomaisuuden pakkolunastuksista. Inflaatio koetteli pääomia, osakesijoitukset tuottivat heikosti, samoin obligaatiot ja lainapaperit. Vuokrasäännöstelyn jatkuessa kireimmillään 1940–1950-luvun vaihteeseen saakka ja osin kauemminkin myös kiinteistötuotot jäivät alhaisiksi. Lisäksi säätiöiden oli maksettava talvi- ja jatkosodan jälkeen raskaita omaisuudenluovutusveroja, joita kerättiin siirtoväelle maksettavien korvausten rahoittamiseksi. Vero oli progressiivinen, joten se oli varsin raskas varakkaille säätiöille. Ne saivat maksunsa takaisin 1950-luvun alussa, mutta korvausten reaaliarvo oli pienentynyt huomattavasti inflaation vuoksi.⁷⁵

Vaikeasta ajasta huolimatta säätiöt eivät olleet menettäneet uskoaan Suomen tieteen tulevaisuuteen. Päinvastoin ne ymmärsivät, että kaikki voimat oli nyt suunnattava jälleenrakennukseen ja kansan yhtenäisyyden säilyttämiseen, oli varmistettava perinteisen koulutus- ja tutkimusjärjestelmän jatkuvuus ja palautettava nopeasti suhteet sodan läntisiin voittajavaltioihin. Apurahojen saatavuuden varmistamiseksi säätiöt muuttivat omaisuuttaan rahaksi, järjestivät konsertteja ja muita tapahtumia sekä kehittivät uusia keinoja tulojensa lisäämiseksi. Esimerkiksi Maa- ja vesitekniikka tutkimussäätiö (myöhempi Sven Hallinin tutkimussäätiö) hankki menestyksellisesti tutkimusvaroja järjestämällä arpajaisia ja myymällä Yhdysvalloista tuotuja nylonsukkia.⁷⁶

Vähitellen taloustilanne alkoi helpottaa onnistuneiden keräyskampanjoiden ja säätiöiden yhteyteen perustettujen erikois- ja nimikkorahastojen sekä maakuntarahastojen ansiosta. Rahastojen perustamisella suuren säätiön yhteyteen voitiin säästää hallintokuluja, mutta niiden perustajan nimi jäi elämään ja hänen tavoitteensa varojen käyttämiseksi toteutuivat. Nimikkorahastoja perustettiin testamentti- tai muun lahjoituksen perusteella tai esimerkiksi eläkkeelle siirtymisen, syntymäpäivän tai vaikkapa yrityksen merkkipäivän yhteydessä.

Ensimmäiset erikois- tai nimikkorahastot syntyivät jo 1800-luvulla, mutta niiden perustamiseen liittyvät käytännöt alkoivat vakiintua vasta 1930-luvulla. Tuolloin esimerkiksi Liikesivistysrahastoon perustettiin useita nimikkorahastoja, joiden lahjoittaja määräsi varojen tuoton käyttötarkoitukset. Juuri sitoutuminen noudattamaan tiukasti erikoisrahaston

perustajan sanelemia ehtoja vaikutti siihen, että lahjoittajien luottamus säätiöitä kohtaan lisääntyi huomattavasti.⁷⁷

Toisen maailmansodan jälkeen nimikkorahastojen lukumäärä kasvoi nopeasti. Esimerkiksi Tekniikan edistämissäätiöön syntyi 22 erikoisrahastoa vuoteen 1961 mennessä, Lastentautien tutkimussäätiöön perustettiin 1970-luvun jälkipuoliskolla kaikkien maan viiden lastenklinikan yhteyteen lahjoittajien nimikkorahastot, Svenska litteratursällskapetiin syntyi 1980-luvulle mennessä yli 30 nimikkorahastoa ja Suomen Kulttuurirahastoon pelkästään 1970- ja 1980-luvulla yli 130 nimikkorahastoa.

Luodakseen perustaa kulttuurielämän alueelliselle laajentumiselle Suomen Kulttuurirahasto loi myös maakuntarahastojen järjestelmän. Pohjois-Suomen rahasto aloitti toimintansa jo 1953, mutta varsinaisesti maakuntarahastojen perustaminen käynnistyi Erkki Salosen yliasiamieskaudella. Vuoteen 1971 mennessä oli perustettu 19 maakuntarahastoa, viimeisenä Päijät-Hämeen rahasto.⁷⁸ Rahoituksen tarve oli kaikilla aloilla niin suuri, että Suomen Kulttuurirahasto katsoi 1940-luvun jälkipuoliskolla parhaaksi tinkiä pyrkimyksensä tukea vain isoja hankkeita ja ryhtyi jakamaan aiempaa enemmän ja entistä pienempiä apurahoja. Vuonna 1950 se palasi jälleen aiempaan käytäntönsä, jonka mukaan eri tutkimusalat tulivat jakovuoroon kolmen vuoden välein.⁷⁹

Vähitellen pahin kurimus alkoi hellittää Suomen taloudellisen tilanteen vakaannuttua. Tämä näkyi siinä, että säätiöiden Suomen tieteelle luovutettava rahamäärä ylitti sotaa edeltäneen tason selvästi 1940-luvun lopulla, kun vanhojen säätiöiden toiminta alkoi voimistua. Sigrid Jusélius Stiftelse nousi heti ensimmäisellä jakokerrallaan 1948 suurten säätiöiden joukkoon, ja Suomen Kulttuurirahasto jakoi 1949 ensimmäisen kerran apurahoja yli seitsemän miljoonaa markkaa; kaksi kertaa edellisvuotisen määrän.⁸⁰

Turvataksien apurahojen määrän kasvun säätiöt alkoivat 1950-luvulla kiinnittää aiempaa enemmän huomiota omaisuutensa arvon säilyttämiseen ja ryhtyivät sijoittamaan varojaan pankki- ja teollisuusosakkeisiin ja osin myös valtion obligaatioihin. Onnistuneiden ratkaisujen ansiosta ne kykenivät myöntämään kahden vuoden apurahoja lahjakkaimmille tutkijoille ja lisäämään huomattavasti matka-apurahojen määrää kansainvälisen vuorovaikutuksen lisäämiseksi.

1940-luvun lopussa ja 1950-luvun alussa perustettiin useita, eri aloilla toimivia säätiöitä. Tuolloin ajankohtaisten kysymysten ratkaisijoiksi ja tutkimuksen tueksi syntyivät Tekniikan edistämissäätiö, Turun Kauppa- korkeakoulun Säätiö, Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö eli myöhempi Alkoholitutkimussäätiö, Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö ja Urlus-Säätiö.

SÄÄTIÖT YHTEISKUNTARAUHAN TAKAAJINA

Suomalaiset olivat hyvin selvillä siitä, miten Neuvostoliitto kohteli läntisen tieteen peruspilareita miehittämissään Itä-Euroopan maissa. Perinteiset yliopistot joutuivat luopumaan monista vanhoista opetus- ja tutkimusperinteistään, ja niiden tilalle tuotiin Moskovasta uudet sisällöt. Suomen tiedeyhteisö, säätiöt ja tieteelliset seurat torjuivat jyrkästi idästä tarjotun uuden tiedejärjestelmän ja seisoivat lujasti läntisen tiedekulttuurin tukena. Tässä työssä tiedeyhteisö sai runsaasti tukea Suomen talouselämältä, joka ymmärsi kansainväliseen tieteelliseen yhteistyöhön osallistumiseen liittyvät isänmaalliset kytkennät.⁸¹

Kun lopullinen rauhansopimus oli allekirjoitettu Pariisissa ja valvontakomissio oli poistunut maasta syksyllä 1947, suomalaiset halusivat osoittaa Suomen Akatemian avulla, että perinteiset kansalliset arvot olivat maassa yhä voimissaan. Myös tieteen opetus- ja tutkimusohjelmissa pyrittiin korostamaan vanhoja traditioita sekä läntisen tiedeperinteen teoreettisia ja metodisia lähtökohtia. Vaara ei kuitenkaan ollut ohi, sillä Neuvostoliitto pyrki muuttamaan Suomen yhteiskuntajärjestelmää. Maan poliittisen liikkumatilan kaventuessa säätiöt tarjosivat mahdollisuuden perinteisen yhteiskuntajärjestelmän puolustamiseen tieteellisen tutkimuksen avulla.⁸²

Säätiöiden toiminta nivoutui siihen patoamispolitiikkaan, jonka Yhdysvallat käynnisti Suomen jouduttua torjumaan Marshall-avun. Lännen suurvallan pyrkimyksenä oli välttää Neuvostoliiton avoin haastaminen mutta estää sen vallan leviäminen. Asiaa edisti Yhdysvalloissa 1948 hyväksytty Smith-Mundtin laki (*Information and Educational Exchange Act, Public Law 80-402*), joka asetti kansainvälisen yhteistyön opetuksen ja tieteen alalla osaksi maan ulkopoliittikkaa. Pitääkseen Suomen erillään Neuvostoliiton hallitsemasta Itä-Euroopasta ja varmistaakseen länsimielisen ilmapiirin säilymisen maassa se tarjosi suomalaisille kommunistien Moskovasta saaman rahoituksen vastapainoksi läntistä valuuttaa. Sitä suunnattiin paitsi poliittiseen työhön myös eri tavoin tutkimustyön tukemiseen.⁸³

Suomalaisen kulttuurielämän ja tiedeyhteisön nopeasti sodan jälkeen avautuneet kanavat Yhdysvaltoihin tiivistyivät 1950. Tuolloin Yhdysvaltain Suomelle myöntämien valtionlainojen korot ja lyhennykset ohjattiin Amerikan Suomen Lainan Apurahat -ohjelmaan (Asla), josta myönnettiin apurahoja suomalaisten opiskeluun ja tutkimus- ja opetustyöhön yhdysvaltalaisissa yliopistoissa. Senaattori J. William Fulbrightin mukaan nimetty Fulbright-ohjelma sai alkunsa 1947 siitä ylijäämästä, joka kertyi Yhdysvaltojen liittoutuneille sotatarvikkeiden ostoon myöntämistä lainoista. Varat ohjattiin kulttuuriseen, akateemiseen ja eri ammattialojen

väliseen vaihtoon. Suomelle tarjottiin Fulbright-sopimusta jo 1947, mutta se solmittiin vasta 1952, kun oli päästy varmuuteen siitä, että sopimus ei vaaranna suhteita Neuvostoliittoon. Vuonna 1986 yhdistettyjen ohjelmien avulla tuhannet suomalaiset matkustivat Yhdysvaltoihin, ja vastaavasti sadat yhdysvaltalaiset ylittivät Atlantin toiseen suuntaan.⁸⁴

Asla- ja Fulbright-stipendit sekä monien muiden yhdysvaltaisten säätiöiden, yliopistojen ja virastojen, kuten National Institute of Health, apurahat olivat tärkeitä Suomen tieteen kansainvälistymisen kannalta, sillä ne toivat Suomeen myös yhdysvaltalaisia tutkijoita ja opiskelijoita, osin suomalaisten tutkijoiden solmimien henkilökohtaisten kontaktien avulla. Helsingin yliopiston rehtorin Risto Ihamuotilan 1995 tekemän laskelman mukaan ainakin sata yliopiston entistä tai silloista professoria oli käynyt Asla-ohjelman puitteissa Yhdysvalloissa, ja yliopiston kanslereista Edwin Linkomies, Paavo Ravila, Ernst Palmén ja Lauri Saxén olivat Asla- ja Fulbright-kävijöitä, osa tutkijoina, osa johtajastipendeillä.⁸⁵

Osa tutkijoista palkitsi hyvät kokemukset toimimalla yhteistyössä läntisten tiedustelupalvelujen kanssa. Esimerkiksi geodesian professori ja Geodeettisen laitoksen pitkäaikainen johtaja ja vuosia Yhdysvalloissa toiminut V. A. Heiskanen solmi läheiset yhteydet maan keskustiedustelupalveluun CIA:han. Hän oli luomassa Suomeen aikanaan maailman tarkinta geodeettista mittausjärjestelmää, joka tarjosi hyvät mahdollisuudet seurata Neuvostoliiton ydinaseohjelman kehittymistä Novaja Zemljan koealueella vuodesta 1960 lähtien. Heiskanen sai tutkimusmatkoihinsa ja tutkimuksiinsa runsaasti tukea myös suomalaisilta säätiöiltä.⁸⁶

Stipendijärjestelmien ohella Yhdysvallat välitti Suomeen salaista rahoitusta, jota voitiin käyttää muun muassa Villa Lantessa toimivan Suomen Rooman-instituutin toiminnan avustamiseen ja Yhdysvalloissa asuvien suomalaisten opiskelijoiden tukemiseen. Myös 1953 Suomen teollisuuden ja liike-elämän tuen varaan perustettu Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiö saattoi turvautua yhdysvaltalaiseen rahoitukseen ja tietotaitoon pyrkiessään kehittämään suomalaisten tuotteiden kilpailukykyä sekä kotimaassa että ulkomaisilla markkinoilla.⁸⁷

Yhdysvaltalaisen rahoituksen välittymiseen Suomeen vaikutti keskeisesti Henry Fordin säätiön hallituksen jäsen Sakari Tuomioja, joka toimi 1940- ja 1950-luvulla Suomen Pankin pääjohtajana, valtiovarainministerinä sekä kauppaja- ja teollisuusministerinä. Suomi oli nauttinut 1920-luvun lopulta lähtien Yhdysvalloissa myönteistä huomiota luotettavana lainanmaksajana, mutta toinen maailmansota oli vaurioittanut maiden välisiä suhteita. Tuomiojan tavoitteena oli palauttaa vanhat luottamukselliset suhteet ja saada taas Suomeen lännen taaloja.⁸⁸

Yhdysvalloissa katsottiin, että taloudellisen tuen avulla Suomi oli mahdollista estää vajoamasta Neuvostoliiton satelliittivaltioksi. Tuki aloitettiin julkisilla lainoilla, mutta kun Suomen valtiollinen olemassaolo alkoi näyttää turvalta, sitä ryhdyttiin täydentämään salaisilla rahavirroilla ja erilaisilla muilla järjestelyillä.⁸⁹

Koska yli puolet siirtoväestä oli toiminut maatalousammateissa, Suomessa jouduttiin toteuttamaan maareformi, joka oli Euroopan perusteellisimpia. Ratkaisu synnytti myös ongelmia, jotka pahenivat sitä mukaa kuin elinkeinorakenne muuttui, maa- ja metsätyöt koneellistuivat ja pienviljely kävi kannattamattomaksi. Tilanne alkoi purkautua 1960-luvulla muutto liikkeenä Pohjois- ja Itä-Suomesta aluksi Etelä-Suomeen ja sitten Ruotsiin. Vuonna 1950 noin kolmannes Suomen väestöstä asui kaupungeissa mutta 1970 jo puolet. Poliittiset päättäjät olivat tietoisia asutuspolitiikkaan liittyneistä riskeistä, mutta akuutin ongelman hallinta oli kuitenkin tärkeämpää kuin pitkän aikavälin rakennepolitiikka. Myös tutkijat kiinnostivat asiaan huomiota.

Huhut kommunistien suunnittelemasta vallankaappauksesta keväällä 1948 kuumensivat pitkään Suomen poliittista ilmapiiriä. Epäily kommunistien salahankkeista sai elinkeinoelämän asevelihenkiset johtomiehet perustamaan 1952 Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön edistämään suomalaisen yhteiskunnan kehitystä ja lujittamaan valtiollisen itsenäisyyden perusteita. Säätiön päätehtävänä oli aluksi torjua kommunismin eteneminen Suomessa.⁹⁰

Vielä Urlus-Säätiötä ja Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiötä voimakkaammin Suomen 1920–1940-luvun historian säätiön synty osoittaa, kuinka voimakkaasti oikeistolaiset piirit pelkäsivät vielä 1950-luvun alkupuolella Suomen joutumista ääriivasemmiston ja Neuvostoliiton hallintaan. Huhtikuussa 1953 perustetun säätiön tarkoituksena oli koota 1920–1940-lukuihin liittyvää, pääosin Isänmaallista kansanliikettä ja Lapuan liikettä koskevaa aineistoa, jonka pelättiin olevan vaarassa hävitä kokonaan kommunistien noustessa valtaan.⁹¹

* * * *

Kaudella 1940–1953 perustettiin 22 uutta tämän tutkimuksen piiriin kuuluvaa säätiötä ja yhdistystä. Kauden erikoisluonne näkyi siinä, että 16 yksityis- ja yhteisölahjoittajan perustaman ja yhden keräyksellä perustetun säätiön lisäksi maahan syntyi eri syistä viisi muuta säätiötä. Niiden taustalla oli pääosin se, että poliittiset päättäjät katsoivat säätiöiden tarjoavan joustavimman keinon valtion haltuun tulleiden varojen ohjaamiseen yleishyödylliseen toimintaan. Valtiollisen tilanteen epävarmuus näkyi

myös säätiöiden tarkoituksessa. Kun yhdeksän säätiötä keskittyi eri tieteiden, yliopistojen ja kulttuurin yleiseen tukemiseen, kolmen säätiön tavoitteena oli perinteisen suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen jatkuvuuden turvaaminen.

Sota- ja sotakorvausvuosina perustetut säätiöt osoittautuivat pääosin pitkäikäisiksi, sillä vain yksi säätiö lakkautettiin kokonaan: Suomen 1920–1940-luvun historian säätiö 1990. Turun Kauppa- ja korkeakoulun Säätiön toimintaa ryhtyi jatkamaan korkeakoulun tukisäätiö. Kauden aikana perustetuista säätiöistä kaksi, Jenny ja Antti Wihurin rahasto ja Syöpäsäätiö, kuului satavuotiskaudella 1917–2017 tiedettä eniten tukenneen 10 säätiön joukkoon. WSOY:n kirjallisuussäätiön merkitys oli suuri 1940-luvulla, ja seuraavalla vuosikymmenellä Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse, Tekniikan edistämissäätiö, Alkoholitutkimussäätiö ja Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö nousivat tärkeiksi tieteen tukijoiksi.⁹²

Säätiöiden huippukausi (1954–1961)

Tiede retorisena voimavarana

Vuodet 1954–1961 muodostivat Suomen historiassa omaleimaisen jakson. Sen alkua leimasi optimismi, jota olivat synnyttämässä vuoden 1952 suuret kansalliset ilonaiheet: Armi Kuuselan valinta Miss Universumiksi, Helsingin olympiakisat ja sotakorvausurakan päättyminen. Kun viimeinen sotakorvausjuna oli lähtenyt Vainikkalan asemalta kohti Neuvostoliittoa, kansakunnan voimavaroja imenyt urakka oli saatu päätökseen. Suomi oli ainoa maa maailmassa, joka toisen maailmansodan jälkeen maksoi sille määrätty raskaat sotakorvaukset.⁹³

JÄLLEENRAKENNUKSEN VUODET

Kun pakon edessä voimistuneen teollisen toiminnan tuotteet eivät enää menneet itärajan taakse, niiden avulla voitiin ryhtyä kohentamaan oman maan oloja. Myös poliittinen ja sotilaallinen uhka tuntui hiipuvan, kun Josif Stalinin kuolema 5.3.1953 käynnisti Neuvostoliitossa muutaman vuoden kestäneen sisäisen valtakamppailun. Suurvaltojen kokoonnuttua Geneveen kesällä 1955 huippukokoukseen kylmän sodan paine hellitti hetkeksi ja Eurooppaan levisi liennytyksen henki. Suomi hyötyi tilanteesta, kun se saattoi samana vuonna liittyä Pohjoismaiden neuvostoon ja Yhdistyneisiin kansakuntiin ja Neuvostoliitto veti 1956 joukkonsa pois Porkkalan tukikohdasta.⁹⁴

Suomalaisten elämää 1930-luvun lopulta lähtien hallinneesta säännöstelytaloudesta päästiin lopullisesti eroon vasta maaliskuussa 1954, jolloin Sakari Tuomiojan virkamieshallitus vapautti kahvin säännöstelystä. Runsaan vuoden kuluttua esitettiin Suomen ensimmäinen julkinen televisiolähetys, ja elämä alkoi muutenkin laventua. Iloa ei kestänyt pitkään, sillä säännöstelytalouden purkamisen johti taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Lakkoilu alkoi vuoden 1955 puolella, ja maaliskuussa 1956

puhkesi maan liki kolmeksi viikoksi pysäyttänyt yleislakko. Tilanteen dramaattisuutta lisäsi se, että samana päivänä kun yleislakko alkoi, uusi presidentti Urho Kekkonen astui virkaansa. Täpärästi K.-A. Fagerholmin presidentinvaaleissa voittanut Kekkonen ei ollut vielä koko kansan presidentti vaan kiistelty ja heikko »yhden äänen presidentti».

Porkkalan palauttamisen yhteydessä Suomi ja Neuvostoliitto päättivät jatkaa 1948 solmittua YYA-sopimusta. Vuodenvaihteen 1958–1959 yöpak-kaskausi ja vuoden 1961 noottikriisi osoittivat kuitenkin, että Neuvosto-liitto piti pohjoisen länsinaapurinsa tiukasti otteessaan. Molemmat tilan-teet laukaisi presidentti Kekkonen, joka vakiinnutti ulkopoliitiikan avulla asemansa myös Suomen sisäpolitiikassa. Suomen hallitukset muodostet-tiin 1980-luvun alkuun asti niin, että ne nauttivat eduskunnan ohella Urho Kekkosen ja Moskovan luottamusta.⁹⁵

Idänsuhteiden hoidon ohella Kekkonen keskittyi lujittamaan Suomen taloudellisia siteitä Länsi-Eurooppaan. Ensimmäinen etappi oli EFTAn eli Euroopan vapaakauppaliiton kanssa 1961 solmittu erillissopimus, jonka avulla Suomi kykeni järjestämään elintärkeän ulkomaankauppansa Länsi-Euroopan kanssa.

VALTION TIEDEPOLITIikka ALKAA VAHVISTUA

Suomen Akatemian ja toimikuntajärjestelmän perustamisesta huolimatta tieteellinen tutkimus kärsi pahoista rahoitusongelmista. Tilanne uhkasi vaikeutua entisestään, kun valtiovarainministeri Juho Niukkasen budjetti-esitys vuodelle 1954 leikkasi ankarasti kulttuurin ja tieteen määrärahoja. Tämän vuoksi Akatemian esimies A. I. Virtanen aloitti loppuvuonna 1953 taistelun tieteen tuen puolesta. Opetusministeriön kokoomuslaisen kansliapäällikön Arvo Salmisen myötävaikutuksella Virtanen kääntyi suoraan eduskunnan valtiovarainvaliokunnan puoleen ja onnistui osal-taan vaikuttamaan siihen niin, että tieteelliseen tutkimukseen kohdistetut leikkaukset pyyhittiin eduskunnassa suurelta osin pois.⁹⁶

Tieteelliset toimikunnat selvisivät Niukkasen esityksestä lähes pelkällä säikähdyksellä. Eduskunnan vahvistamassa vuoden 1954 budjettiesityk-sessä ne menettivät tosin puolet perusmäärärahoistaan, mutta leikkaukset korvaantuivat moninkertaisesti sillä, että ne saivat ensimmäisen kerran käytettäväkseen sekä raha-arpajais- että veikkausvoittovaroja. Niiden ansiosta ne saivat nyt lähes puolta enemmän määrärahoja kuin kolmena edellisenä vuotena yhteensä. Silti määrä oli vain kolmasosa siitä, mitä säätiöt myönsivät tieteelle ja korkeimmalle opetukselle.⁹⁷

Virtasen saavuttama menestys lisäsi hänen uskoaan siihen, että tieteen asemaa voitaisiin parhaiten turvata lisäämällä tutkijoiden ja poliitikkojen

YRJÖ JAHNSSONIN SÄÄTIÖ

Huomattavimpiin 1950-luvulla perustetuista tiedettä tukevista säätiöistä kuului Yrjö Jahnssonin säätiö, jonka kouluneuvos Hilma Jahnsson perusti 16.12.1954 vajaan 20 vuotta aiemmin kuolleen puolisonsa muistoksi. Lapseton pariskunta oli 1925 päättänyt, että heidän yhteinen omaisuutensa säätiötäisiin molempien kuoltua. Säätiön peruspääomaksi Hilma Jahnsson lahjoitti puolisoiden yhdessä keräämän omaisuuden, joka koostui muun muassa useista asuinkiinteistöistä Helsingissä.

Yrjö Jahnssonin säätiö rajasi useista muista säätiöistä poiketen tukialueensa tarkasti. Sen tarkoituksena oli edistää suomalaista kansantaloustieteellistä ja lääketieteellistä tutkimusta ja niiden saumakohdassa olevaa terveystaloustieteellistä tutkimusta sekä ylläpitää ja tukea suomenkielisiä oppi- ja tutkimuslaitoksia. Se järjesti ensimmäisen apurahojen jakotilaisuuden vuoden 1958 lopulla, jolloin se myönsi 7,7 miljoonaa markkaa kansantalous- ja lääketieteellisiin tutkimuksiin. Tuen jakautumisesta päättivät eri alojen parhaat asiantuntijat. Erityisesti kansantaloustieteen laajentumiseen ja modernisoitumiseen säätiön merkitys oli suuri.^{52A}

TAMPEREEN TUBERKULOOSISÄÄTIÖ

Tampereen tuberkuloosisäätiö perustettiin 1954 tamperealaisen lääkärin Anna Wikanderin testamentin perusteella. Säätiön tarkoituksena oli tukea pääasiassa tieteellistä ja käytännöllistä tuberkuloosin vastustamistyötä etupäässä Tampereen kaupungissa mutta myös muiden tuberkuloosin aiheuttamien keuhkosairauksien tutkimusta. Kun tuberkuloosi saatiin pääosin kuriin 1900-luvun loppupuolella, säätiö laajensi tukeaan muiden hengityselinsairauksien tutkimukseen. Säätiön yhteydessä olevasta Eero Hämäläisen rahastosta myönnettiin apurahoja astman sekä siihen ja keuhkosairauksiin liittyvien sydänsairauksien aiheuttamien tuhojen torjumiseen ja ennalta ehkäisemiseen.^{53A}

VICTORIASTIFTELSEN

Ruotsinkielisen tyttökoulun Laurellska skolanin johtohenkilöt perustivat 1954 Victoriastiftelsenin helpottamaan koulun hallintoa. Koulun perustaneen Victoria Laurellin mukaan nimetty säätiö ryhtyi 1977 tukemaan naispuolisia korkeakouluopiskelijoita, ja vuodesta 1990 lähtien se on myöntänyt apurahoja myös tieteelliseen tutkimukseen ja tukenut yliopistoja.^{54A}

OSK. HUTTUSEN SÄÄTIÖ

Osk. Huttusen säätiö perustettiin 1955 kuolleen kauppaneuvos Oskar Huttusen testamentin perusteella. Huttunen oli itseoppinut liikemies, joka oli taitavilla liiketoimillaan koonnut mittavan varallisuuden. Perheettömänä ja lapsettomana hän halusi, että säätiö keskittyisi suomalaisen kulttuurin ja talouselämän edistämiseen myöntämällä apurahoja ja avustuksia tutkimustyön ja taiteen harjoittamiseen. Säätiön ensimmäiset apurahojen jakotilaisuudet 1958 ja 1959 nostivat sen heti keski suurten tiedesäätiöiden joukkoon. Vajaa puolet tuesta meni historiantutkijoille ja oikeustieteilijöille, mutta tukea saivat myös muun muassa lääketieteilijät, maataloustieteilijät ja monet luonnontieteiden edustajat. Apurahan saajien joukkoon lukeutui Oxfordissa 1958 väitellyt Olli V. Lounasmaa, joka kohosi vuosisadan loppuun mennessä yhdeksi Suomen kansainvälisesti tunnetuimmista fyysikoista.^{55A}

KANSAN SIVISTYSRAHASTO

Useat työväen sivistysjärjestöt ja ammattiliitot perustivat vuoden 1955 lopulla Kansan Sivistysrahaston. Rahaston tarkoituksena oli avustaa ja tukea Suomen työväen sivistyksellisiä pyrkimyksiä. Päinvastoin kuin useimmat muut säätiöt, se myönsi aluksi apurahansa hakemuksetta. Rahaston yhteyteen perustettiin 1957 Väinö Tannerin aloitteesta hänen nimeään kantanut rahasto. Sen pääomaksi Tanner lahjoitti yli kuusi miljoonaa markkaa eli puolet siitä summasta, joka oli kerätty hänen 75-vuotispäivänsä kunniaksi keväällä 1956. Väinö Tannerin rahastolle laadittiin erityinen ohjesääntö, jonka mukaan sen tarkoituksena oli avustaa

ja tukea eri aloilla ja asteilla olevia lahjakkaita vähävaraisia opiskelijoita.^{56A}

Kansan Sivistysrahasto aloitti apurahojen jaon 1957. Apurahoja myönnettiin usealle tieteenalalle, ja niitä saivat tieteen ja taiteen tekijät, opiskelijat, harrastajat, järjestöt ja työryhmät. Suurimmat apurahat on myönnetty 2000-luvulla ympäristötaloutta, työelämää ja työväenliikkeen historiaa käsitteleviin tutkimuksiin. Sivistysrahaston yhteyteen on perustettu yli sata erilaista nimikkorahastoa.

OLVI-SÄÄTIÖ

Olvi-säätiön perustivat 1955 panimoyritys Olvi Oy:n toimitusjohtaja ja pääomistaja teollisuusneuvos E. W. Åberg ja hänen puolisonsa Hedwig Åberg. Perustajien tavoitteena oli, että säätiö keskittyy tukemaan muun muassa lapsia ja vanhuksia auttavaa toimintaa, lahjakkaitten nuorten opintoja sekä kaupallisen alan ammatti- ja jatko-opintoja. Säätiö aloitti apurahojen jaon 1960, mutta toiminta pysyi pienimuotoisena 1980-luvun lopulle saakka, jolloin yhtiön OTC-listautuminen alkoi kasvattaa säätiön osinkotuloja. Vähitellen tukipolitiikka laajentui, ja säätiö ryhtyi myöntämään apurahoja tutkijoille, erityisesti väitöskirjan tekijöille. Säätiöstä muodostui merkittävä tiederahoittaja 2010-luvun vaihteessa ja 2017, jolloin se lahjoitti 1,5 miljoonaa euroa Itä-Suomen yliopiston peruspääomaan ja kolme miljoonaa euroa Itä-Suomen yliopistolle kolmen professuurin perustamiseen.^{57A}

KONEEN SÄÄTIÖ

Vuorineuvos Heikki H. Herlin ja hänen poikansa ekonomi Pekka Herlin perustivat Koneen Säätiön 1956 suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuvan kulttuurityön tukemiseksi. Säätiön ensimmäiseen hallitukseen kuului Herlinien ja muutaman sukulaismiehen lisäksi Pekka Herlinin appi, professori Kustaa Vilkuna. Vaikka säätiön perustamisen taustalla oli pyrkimys varmistaa, että Kone Oy:n omistus pysyy suvun hallussa, erityisesti Heikki H. Herlin ja Vilkuna vaikuttivat siihen, että säätiön toimintaa väritti vahva yhteiskunnallinen ja humanistinen painotus.^{58A}

Säätiön toiminta oli aluksi varsin vaatimatonta. Ensimmäisessä jakotilaisuudessa 1957 koko 46 000 markan apurahasumma myönnettiin tieteellisen kirjallisuuden suomentamiseen. Seuraavina vuosina suomenustyön tuki jatkui, mutta säätiö myönsi apurahoja myös lääketieteen ja tekniikan tutkimukseen. Säätiön toiminta vakiintui 1980-luvulla, jolloin se nousi Suomen 20 suurimman tiedesäätiön joukkoon. Vuonna 1988 hallituksen ensimmäiseksi naispuoliseksi jäseneksi tullut Hanna Nurminen muutti säätiön toimintaa ammattimaisemmaksi, ja sen varallisuus kasvoi huomattavasti Nurmisen siirrettyä sille kymmenien miljoonien eurojen ennakoperintönsä. Kun huoli ympäristön tilasta kasvoi 1990-luvulle tultaessa, ympäristöntutkimus nousi humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen rinnalle Koneen Säätiön tuen kolmanneksi keskeiseksi kohteeksi.

Hanna Nurmisen noustua 2003 Koneen Säätiön hallituksen puheenjohtajaksi säätiöllä ja yhtiöllä oli ensimmäistä kertaa eri johto. Kun Koneen hissiyhtiö menestyi erinomaisesti 2000-luvun alussa, omistamiensa osakkeiden tuotoilla vaurastunut säätiö saatoi laajentaa nopeasti toimintaansa. Säätiön myöntämien apurahojen määrä kasvoi huomattavasti, ja se nousi 2010-luvulla eniten tiedettä tukevaksi säätiöksi Suomessa. Voimakkaan kasvun vuoksi säätiö uusi strategiansa. Se asetti tavoitteekseen olla tiede- ja taidepoliittisesti aktiivinen suomalaisen tieteen ja taiteen rahoittaja, joka etsii ja tarjoaa vaihtoehtoja valtavirran mukaiselle ja julkiselle kulttuuri- ja tiedepolitiikalle.

yhteistyötä. Tämän vuoksi hän esitti helmikuussa 1953 tieteen ministerivaliokunnan perustamista. Virtasen mukaan poliitikkojen tuli tukea tiedettä, mutta määrärahojen suuntaaminen oli jätettävä tiedeyhteisölle ja erityisesti yliopistojen professoreille, jotka osasivat parhaiten määrittellä hyvän ja tarpeellisen tutkimuksen kriteerit. Hän katsoi, että poliitikot tekisivät kyllä oikeita päätöksiä, jos tutkijat vain saisivat heidät ymmärtämään, minkälaisia mahdollisuuksia tieteellisen tutkimustyön edistyminen voisi tarjota maan tuotanto- ja talouselämälle.

Virtanen näytti onnistuvan tavoitteessaan, kun hän sai jälleen tuekseen Sakari Tuomiojan hallituksen opetusministeriksi nimitetyn kansliapäällikkö Arvo Salmisen. Tieteen ministerivaliokunta perustettiin vuoden lopulla, ja se aloitti toimintansa vuoden 1954 alussa. Valiokuntaan kuuluivat pääministerin, opetusministerin ja valtiovarainministerin ohella asiantuntijoina Suomen Akatemian esimies ja molempien tieteellisten toimikuntien puheenjohtajat. Valiokunta vaikutti myönteisesti tieteen määrärahojen kehitykseen, mutta kun hallitus erosi jo saman vuoden toukokuussa, saavutukset jäivät tilapäisiksi. Valiokunnan merkitys väheni nopeasti, ja 1958 se lakkautettiin kokonaan Virtasen suureksi pettymykseksi. Virtasen luottamus poliitikkojen ymmärrykseen osoitti oikeaksi J. K. Paasikiven hänestä esittämän luonnehinnan: »Virtanen on aivan lapsi politiikassa.»⁹⁸

Vuosi 1954 jäi valtion tiederahoituksen yksittäiseksi huippuvuodeksi. Tieteen tukea ei myöskään saatu toistuvista yrityksistä huolimatta siirrettyä vakituisten menojen piiriin vaan se jäi riippuvaiseksi raha-arpajaisten ja veikkauksen voittovarojen kehityksestä. Vaikka nämä rahavarat kehittyivät myönteisesti 1950-luvulla, epäsäännöllinen ja määrältään vaihteleva rahoitus ei soveltunut pitkäjänteisen tieteellisen tutkimustyön tukemiseen.⁹⁹

Tieteellisten toimikuntien vähäiset resurssit ja ministerivaliokunnan lakkauttaminen olivat osoituksia siitä, että tieteen merkitys ymmärrettiin Suomessa pääosin yhä vain retoriikan tasolla. Kovan tulonjakotaistelun, elinkeinorakenteen muutoksen ja ankaran poliittisen kiistelystä vuoksi tutkimustyö sai väistyä käytännön ja koulutuksen tarpeiden sekä osin urheilun tukemisen tieltä. Suurin osa sivistysmenoista suunnattiin edelleen koululaitoksen kehittämiseen, sillä sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat tarvitsivat ensin kansa- ja myöhemmin oppikouluja. Tieteen osuus bruttokansantuotteesta nousi vuoden 1939 tasolle 1959, mutta sen osuus valtion kaikista menoista saavutti tuon tason vasta neljä vuotta myöhemmin.¹⁰⁰

1950-luvun aikana lisääntynyt tiederahoitus kohdistui voimakkaimmin soveltaviin tieteesiin ja korkeakoululaitukseen, jota ryhdyttiin vuosikymmenen jälkipuoliskolla laajentamaan aluepoliittisin ratkaisuin.

Vuonna 1956 vakinaistettiin Oulun väliaikainen opettajakorkeakoulu ja päätettiin siirtää Yhteiskunnallinen Korkeakoulu Helsingistä Tampereelle. Kahta vuotta myöhemmin perustettiin Oulun yliopisto, ja 1934 perustettu Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu sai filosofisen tiedekunnan. Tärkeintä oli, että poliittisissa piireissä alettiin ymmärtää ylimmän koulutuksen ja tutkimuksen merkitys yhteiskunnallisessa uudistus- ja rakennustyössä. Yksi keskeisimmistä virikkeiden antajista oli presidentti Urho Kekkonen, joka korosti uudenvuodenpuheessaan 1960 tieteellisen tutkimuksen ja opetuksen merkitystä. Samaan aikaan kun kaikkialla maailmassa pyrittiin tehostamaan korkeinta opetusta ja ryhmätyönä toteutettua tieteellistä tutkimustyötä, »koska se luo ehkä varimmat edellytykset maan kansalliselle ja kansainväliselle kehitykselle», Suomessa oli saatu vain vähän aikaan. Kekkosen mukaan nyt oli viipymättä siirryttävä aiempaa suurempaan suunnitelmallisuuteen tieteen alalla.¹⁰¹

Kekkonen piti itse huolen siitä, että tavoite alkoi täyttyä nopeasti uudella vuosikymmenellä.

Säätiöiden tiederahoitus voimistuu

TUKI KASVAA JA MONIPUOLISTUU

Säätiöiden myöntämien apurahojen määrä kasvoi kauden aikana selvästi voimakkaammin kuin edellisinä vuosikymmeninä: vuonna 1961 tuki oli kolmanneksen suurempi kuin 1953. Säätiöiden suhteellista merkittävyyttä voi hahmottaa siten, että 1959 niiden yhteenlaskettu tukisumma, yli 600 miljoonaa markkaa (lähes 14,6 miljoonaa euroa), oli yli 10 kertaa suurempi kuin Suomen Akatemian tutkimusmenot (lähes 49 miljoonaa markkaa) ja lähes 10 kertaa suurempi kuin tieteellisten toimikuntien omat määrärahat (lähes 69 miljoonaa markkaa). Säätiöiden apurahoista huomattava osa meni edelleen »omien korkeakoulujen» ylläpitämiseen, mutta julkisuudessa niiden merkitys tuotiin edelleen esiin pääasiassa »vapaiden tutkimusvarojen» myöntäjänä. Yksityiset säätiöt olivat yhä lähes kaikilla tieteenaloilla suurempia rahoittajia kuin tieteelliset toimikunnat, mutta erityisen huomattava niiden merkitys oli yhteiskunta- ja oikeustieteiden sekä lääketieteen aloilla.¹⁰²

Säätiöiden varallisuuden kasvu johtui maan talouselämän vilkastumisesta, mikä antoi niille mahdollisuuden laentaa osakesijoituksiaan sekä myöntää lainoja yrityksille ja kiinteistö- ja asunto-osakeyhtiöille. Sijoitusvaihtoehtojen monipuolistumisesta huolimatta säätiöiden ongelmaksi muodostui toimiminen kertalahjoitusten varassa »kädestä suuhun». Kun

KAUPALLISTEN JA TEKNILLISTEN TIETEIDEN TUKISÄÄTIÖ KAUTE

Suomen Ekonomiliitto SEFE ry ja Teekkaritoiminnan Edistämisyhdistys TTEY ry perustivat 1956 Kaupallisten ja teknillisten tieteiden tukisäätiön KAUTE. Sen tarkoitus oli parantaa suomalaisen teollisuuden ja liikelämän toimintaedellytyksiä myöntämällä apurahoja edustamiensa tieteenalojen opiskeluun, opetukseen ja tutkimukseen. Säätiö sai pian vastaanottaa useita lahjoituksia, joiden nojalla perustettiin erikoisrahastoja.

Säätiö järjesti ensimmäisen apurahojen jakotilaisuuden 1958, mutta ensimmäinen tieteelliseen työhön suunnattu apuraha myönnettiin vasta seuraavana vuonna. Säätiön jakamat apurahat ovat keskittyneet kaupan ja tekniikan alojen yliopistotasoisten tutkimusten tukemiseen. Valtaosa apurahoista myönnettiin 1970-luvulle saakka kauppatieteilijöille, ensimmäiset merkittävät apurahat teknillisten tieteiden tukemiseksi jaettiin 1967. Säätiön apurahat ovat 2000-luvulla kohdentuneet pääsääntöisesti lupaaville väitöskirjatutkijoille. Apurahojen lisäksi säätiö on vuodesta 2013 jakanut Vuoden nuori tutkijayrittäjä -palkintoa.^{59A}

ORIONIN TIETEELLINEN TUTKIMUSRAHASTO > ORIONIN TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Lääketehtas Orion Oy perusti tieteellisen tutkimustyön tukemiseksi 1956 Orionin Tieteellisen Tutkimusrahaston. Säätiön tarkoituksena oli edistää ja tukea Suomessa harjoitettua lääketieteen, kemian, fysiikan, farmasian ja ravintofysiologian tieteellistä tutkimustyötä. Säätiö aloitti apurahojen jaon 1957 suuntaamalla aluksi tukensa yhdeksälle säätiön toimialaa edustavalle yhdistykselle, seuralle tai liitolle. Se poikkesi selvästi useimmista muista säätiöistä, jotka jakoivat apurahat suoraan tutkijoille.

Orionin Tutkimussäätiöksi 1972 nimensä vaihtanut säätiö fuusioitui 2006 Farmoksen Tutkimus- ja Tiedesäätiön kanssa, jolloin syntyneen Orion-Farmos Tutkimussäätiön tarkoituksena oli edistää ja tukea Suomen lääketieteen, eläinlääketieteen, farmasian sekä niihin liittyvien luonnontieteiden, kuten kemian ja fysiikan, tutkimustyötä. Säätiön nimi muuttui 2015 Orionin Tutkimussäätiöksi. Siihen kuuluu Maritza ja

Reino Salosen rahasto, jonka varojen hallinnoinnista ja apurahojen myöntämisestä vastasi säätiön hallitus.^{60A}

AUGUST JOHANNES JA AINO TIURAN MAATALOUDEN TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Aino Tiura perusti 24.4.1957 August Johannes ja Aino Tiuran maatalouden tutkimussäätiön kunnioittaakseen miehensä, agronomi August Johannes Tiuran muistoa. Säätiön tarkoituksena oli tukea Suomen maatalouselinkeinon kehittämiseen suuntautuvaa tutkimustoimintaa myöntämällä yksityisille henkilöille, tutkimuslaitoksille, yhdistyksille tai muille yhteisöille stipendejä, palkintoja tai muuta taloudellista avustusta. Säätiö myönsi ensimmäiset apurahat 1958.^{61A}

Säätiön rahoituksen painopiste oli 1980-luvun alkuun asti kasvintuotannon tutkimuksessa, mutta sen jälkeen 2000-luvun alkupuolelle asti se on tukenut eniten kotieläintiedettä. Muita tukikohteita olivat muun muassa elintarviketieteet ja maatalousekonomia. Maataloustutkimuksen aihepiiri on laajentunut vuosi vuodelta, joten yhä useampi oppiaine on saanut osansa Tiuran säätiön apurahoista. Apurahoilla on ollut erityisen merkittävä vaikutus nopeasti laajentuneen maatalousalan jatko-opiskelijoille, joita tukevia säätiöitä on vähän.

JALMARI JA RAUHA AHOKKAAN SÄÄTIÖ

Jalmari ja Rauha Ahokkaan Säätiö perustettiin 2.12.1957, jolloin säätiön perustajat lahjoittivat sen peruspääomaksi viisi miljoonaa markkaa. Ahokkaan perheen varallisuus perustui sekä perittyyn omaisuuteen että Jalmari Ahokkaan keksintöjen, muun muassa Etu-sätkäkoneen, tuottamaan taloudelliseen hyötyyn. Kun perheen kaksi poikaa oli kuollut pian syntymän jälkeen, tytär kärsi terveydellisistä ongelmista ja Jalmari Ahokas sairastui tuberkuloosiin 1950-luvun vaihteessa, perhe päätti perustaa lääketieteitä tukevan säätiön. Sen tarkoituksena oli edistää, kehittää ja tukea lääketieteellistä tutkimustyötä keuhkosairauksien, psykiatrian, endokrinologian ja syöpäsairauksien aloilla. Syöpäsairauksien tutkimukseen tarkoitettut apurahat suunnattiin Helsingin yliopistossa tehtävää tutkimusta varten. Säätiö järjesti ensimmäisen apurahojen jakotilaisuuden 1958, ja 1960-luvun puolivälistä lähtien se on myöntänyt apurahoja joka toinen vuosi.^{62A}

SUOMEN LÄÄKETIETEEN SÄÄTIÖ

Duodecim-seuran yhteyteen oli perustettu jo 1800-luvulla useita nimikkorahastoja, ja ensimmäiset tieteelliseen tutkimukseen tarkoitettut apurahat oli jaettu Wärrin rahastosta 1911. Säännöllisesti Duodecim on jakanut apurahoja tieteelliseen tutkimukseen vuodesta 1935. Jaettavat summat olivat kuitenkin pieniä, eikä seuran rahastoja hoidettu kovin tehokkaasti. Kun seuran jäsenmäärä kasvoi 1950-luvulla nopeasti valtion lääketieteelle suuntaaman tuen pysyessä niukkana, se päätti 1960 perustaa apurahojen määrän kasvattamiseksi Suomen Lääketieteen Säätiön.^{63A}

Säätiön tarkoituksena oli tukea Suomessa tehtävää lääketieteellistä tutkimustyötä muun muassa jakamalla vuosittain apurahoja ja palkintoja sekä perustamalla ja ylläpitämällä tarpeelliseksi katsomiaan laitoksia. Säätiön ensimmäiset apurahat jaettiin Duodecimin 80-vuotisjuhlakokouksessa 18.11.1961. Apurahoja myönnettiin opiskelijoille, väitöskirja- ja post doc -tutkijoille sekä ulkomailta Suomen palaaville tutkijoille. Hankeapurahoja säätiö alkoi jakaa 2001, ja 2007 se ryhtyi tukemaan Suomen Molekyylilääketieteen Instituutin (FIMM) toimintaa. Vuodesta 1981

lähtien se on myöntänyt Pohjolan ja Suomi-yhtiön lääketieteen palkinnon vuosittain merkittävästä kansallisesta tai kansainvälisestä elämäntyöstä lääketieteen alalla. Säätiö kohosi 2000-luvun alussa Suomen 20 suurimman tiedesäätiön joukkoon.

GRAAFISEN TEKNIIKAN TUTKIMUSSÄÄTIÖ > VIESTINTÄALAN TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Graafisen tekniikan tutkimussäätiö perustettiin 1960 Graafisen Keskusliiton ja Graafisen Teollisuuden Työntajaliiton lahjoitusten turvin. Säätiön tehtävänä oli edistää graafisen alan teknistä tutkimusta ja rahoittaa Helsingin Teknilliseen korkeakouluun perustettavaa graafisen alan professuuria. Säätiö aloitti apurahojen myöntämisen 1961. Kun säätiöön yhdistettiin 1996 Emil Vainion rahasto ja Kirjapainotaidon Edistämissäätiö, sen toimiala laajentui graafisen tekniikan tutkimuksen tukemisesta viestintä-alan kokonaisvaltaiseen kehittämiseen ja tutkimiseen. Samalla sen nimi muutettiin Graafisen teollisuuden tutkimussäätiöksi. Vuonna 2010 Viestintäalan Taloudellinen Tutkimussäätiö sulautettiin säätiöön, ja säätiön nimi muutettiin muotoon Viestintäalan tutkimussäätiö.^{64A}

WILLIAM THURINGS STIFTELSE

Varatuomari William Thuringin testamentin turvin perustettiin 1960 hänen nimeään kantava säätiö, William Thuringin stiftelse. Säätiön tarkoituksena oli tukea tiedettä, taidetta sekä muita yleishyödyllisiä asioita, kuten terveydenhuoltoa ja kansanvalistusta. Säätiö järjesti ensimmäisen apurahojen jakotilaisuuden 1962, jolloin suurin osa rahoista jaettiin tieteellisiin tarkoituksiin. Säätiö ei myönnä tieteen apurahoja yksittäisille henkilöille tai työryhmille vaan on keskittynyt tukemaan Stiftelsen för Åbo Akademin ja Syöpäsäätiön toimintaa. Vuodesta 1968 lähtien säätiön apurahoista on suunnattu 35 prosenttia Stiftelsen för Åbo Akademiin ja 20 prosenttia Syöpäsäätiölle.^{65A}

vuosittaisten apurahojen määrä oli riippuvainen kulloinkin saaduista lahjoituksista, niiden reaaliarvo tippui rajusti suuren inflaation vuosina. Tilanne alkoi muuttua vasta 1960-luvun lopulla, jolloin Suomen Kulttuurirahasto päätti luopua vuosittaisista rahanpyyntökirjeistä ja rakentaa toimintansa ja apurahapolitiikkansa pääosin sijoitusten tuoton, lähinnä osinkojen, korkojen ja kiinteistötulojen varaan. Ratkaisun takana oli luja usko tulevaisuuteen, sillä vaikka talouskasvu ja teollistuminen olivat edenneet ripeästi vuosikymmenen aikana, pörssikurssit olivat junnanneet paikallaan. Pörssikurssien noustua jyrkästi 1970-luvun alussa monet säätiöt seurasivat Kulttuurirahaston esimerkkiä, vaikka kurssit kääntyivät pian pitkäaikaiseen laskuun.¹⁰³

SÄÄTIÖIDEN HALLINTOKÄYTÄNTÖJEN MUODOSTUMINEN

Koska säätiöiden toimintaa ei aluksi rajoittanut mikään laki, ne saattoivat järjestää toimintansa vapaamuotoisesti ja joustavasti. Suomalaisen säätiölaitoksen perustoimintamallit syntyivät 1910-luvun lopulla. Stiftelsen för Åbo Akademi loi organisaatorakenteen, jossa käytännön toiminnasta vastasi asiamies ja varsinainen hallinto oli kaksiportainen: hallituksen yläpuolella toimi valtuuskunta. Turun Suomalainen Yliopistoseura, Alfred Kordelinin rahasto ja Liikesivistysrahasto puolestaan tyytyivät yksiportaiseen hallintoon, jossa hallitus vastasi säätiön toiminnasta.

Seuraavaksi perustetuista säätiöistä Kemiantutkimus-Säätiö noudatti Stiftelsen för Åbo Akademin esimerkkiä, kun taas Niilo Helanderin säätiö, Leo ja Regina Wainsteinin säätiö ja Sigrid Jusélius Stiftelse olivat yksiportaisen hallintomallin kannalla. Hallitusten jäsenten nimeämiskäytännöt vaihtelivat, samoin tavat, joilla apurahojen jaosta päätettiin. Hallitus saattoi jakaa apurahat itse, asiantuntijoiden tai asiantuntijalautakuntien perusteella, tai sitten jaosta päättivät käytännössä erilaiset asiantuntijajaostot. Ainoan merkittävän poikkeuksen yleiseen sääntöön muodosti Svenska kulturfonden, jonka apurahojen jaosta vastasi Ruotsalainen Kansanpuolue.

Säätiöille jätettyjen apurahahakemusten ja myönnettyjen apurahojen suhteesta ei ole mahdollista esittää yhtenäistä aikasarjaa, sillä apurahahakemusten määrästä ei ole saatavilla vertailukelpoisia tietoja eivätkä säätiöt ole säilyttäneet hylättyjä hakemuksia. Tämän takia ei ole myöskään mahdollista nimetä niitä huomattavia tutkijoita, joille *ei* myönnetty uran alkuvaiheessa apurahoja. Vuonna 1931 voimaan tullut säätiölaki ei aiheuttanut juurikaan muutoksia tilanteeseen. Koska laissa ei puututtu hallinnon yksityiskohtaiseen järjestelyyn, säätiöiden organisaatiomallit pysyivät pääosin ennallaan. Säätiön käytännön toiminnasta vastasi usein täysi- tai osapäiväinen sihteeri tai asiamies.

Toiminnan kasvaminen ja monipuolistuminen pakottivat varsinkin isoja säätiöitä kehittämään organisaatiotaan. Esimerkiksi Liikesivistysrahaston ja Sigrid Jusélius Stiftelsen sihteerit muuttuivat toimitusjohtajiksi, ja Suomen Kulttuurirahaston yliasiamies sai heti alusta alkaen tuekseen rahastonhoitajan tai toiminnanjohtajan. Monet säätiöt asettivat myös erilaisia valiokuntia vastaamaan tietyistä tehtävistä tai esimerkiksi omaisuuden hoidosta ja apurahojen myöntämisestä.

Säätiöt toimivat varsin itsenäisesti toisiinsa nähden, mutta joillakin henkilöillä oli vaikutusvaltaa monissa säätiöissä. Itsenäisyyden alkuaikojen merkittävin säätiövaikuttaja oli Teknillisen korkeakoulun kemian professori Gustaf Komppa, jolle kertyi 1900-luvun alkupuolella professorin lisäksi monenlaisia tehtäviä. Hän oli Tiedeakatemian yleissihteeri (1908–1944), valtion Tieteellisen keskuslautakunnan jäsen (1918–1937), Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan puheenjohtaja (1932–1948) ja Turun yliopiston kansleri (1935–1945). Lisäksi hän toimi useiden valtion komiteoiden jäsenenä ja puheenjohtajana ja kuului monien liikeyritysten, kuten Suomen Gummitehdas Oy:n ja Oy Orionin johtokuntiin. Hän vaikutti Kordelinin säätiön ja Niilo Helanderin säätiön ohjesääntöjen muodostumiseen ja oli Kordelinin säätiön hallituksen puheenjohtaja 1919–1949, kuului WSOY:n kirjallisuussäätiön hallitukseen 1943–1945 ja osallistui myös kunniaesimiehenä Suomen Kulttuurirahaston toimintaan. Kun Komppa otti kantaa erilaisiin tiede- ja tutkimuspoliittisiin kysymyksiin, hänen katsottiin usein esiintyvän koko suomenkielisen tiedeyhteisön arvovallalla.¹⁰⁴

L. A. Puntilla oli puolestaan merkittävä asema Suomen Kulttuurirahaston perustamisajatuksen esittäjänä ja pitkäaikaisena yliasiamiehenä, mutta lisäksi hän toimi Yrjö Jahnssonin säätiön hallituksessa ja Kalataloussäätiön hallintoneuvostossa ja osallistui Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön ja Alli Paasikiven Säätiön toiminnan suunnitteluun. Muita tärkeitä useissa säätiöissä eri tehtävissä vaikuttaneita henkilöitä olivat muun muassa Antti Tulenheimo, Bruno Suviranta, Paavo Ravila, Erkki Laurila ja Martti Haavio. V. A. Koskeniemi oli Kordelinin säätiön, Suomen Kulttuurirahaston, Emil Aaltosen Säätiön, Jenny ja Antti Wihurin rahaston ja WSOY:n kirjallisuussäätiön toiminnassa mukana alusta alkaen.¹⁰⁵

Suomen kaltaisessa pienessä maassa oli luonnollista, että samat tutkijat, jotka toimivat säätiöissä, toimivat myös valtion tiedehallintoelimissä. Tämä näkyi siinä, että valtion tieteen keskuslautakuntaan 1918–1949 kuuluneista tutkijoista suurimmalla osalla oli hyvät yhteydet johonkin tai joihinkin säätiöihin joko niiden hallituksen puheenjohtajina tai jäseninä

JUHO VAINION SÄÄTIÖ

Juho Vainio oli rakentaja ja liikemies, joka oli saanut oman terveytensä kuntoon maito-kasvisravinnon, vesihoidojen ja liikunnan avulla. Vuonna 1960 hän päätti perustaa omaa nimeään kantavan säätiön edistämään Suomen kansanterveyttä ja tukemaan käytännölliseen elämään ja ammattiin valmistautuvan suomenkielisen nuorison opintomahdollisuuksia. Säätiö suunnasi aluksi tukensa valistus- ja tiedotustoimintaan, ja saatuaan taloudellisen tilanteensa vakiinnutettua se aloitti apurahojen jaon 1976.^{66A}

Juho Vainion Säätiö ryhtyi tukemaan laaja-alaisesti ravitsemus- ja liikuntatutkimusta sekä luonnonlääketieteen, kasvisravinnon, kuntoliikunnan ja terveiden elämäntapojen edistämiseen tähtäävää toimintaa. Huomattava osa apurahoista myönnettiin tutkimukseen, joka keskittyi sydän- ja verisuonitautien syiden ja ehkäisyn selvittämiseen. Säätiö jatkoi laaja-alaista tukipolitiikkaa 2000-luvun vaihteeseen saakka, jolloin se luopui lähes kokonaan erilaisen valistus- ja julkaisu-toiminnan tukemisesta ja keskitti voimavarojaan sairauksien syiden ja syntymekanismien sekä ihmisten elintapaan ja käyttäytymiseen liittyvien kysymysten tutkimiseen ja uuden tutkijapolven kouluttamiseen. Linjapäätöksen ansiosta säätiöstä tuli Suomen huomattavin yksityinen, kansanterveyden tukemiseen keskittynyt säätiö.

INEZ OCH JULIUS POLINS DONATIONSFOND

Vuonna 1960 kuollut liikemies ja kansanterveyden kunniatohtori Julius Polin jätti jälkeensä noin neljännesmiljardin markan arvoisen omaisuuden. Testamentin mukaan suurin osa varoista sijoitettiin rahastoon, jonka tehtävänä oli myöntää tukea kolmelle eri rahastolle, joista yksi oli Svenska litteratursällskapetiin perustettu Inez och Julius Polins donationsfond. Sen tarkoitus oli edistää kasvatusta ja välittää teoreettista sekä käytännöllistä tietoa suomenruotsalaisten toimeentulon, hyvinvoinnin ja kulttuurin edistämiseksi. Julius Polin ja hänen vaimonsa Inez olivat lahjoittaneet jo 1930 osakkeita Samfundet Folkhälsanille, jonka hallitus hallinnoi myös Inez och Julius Polins donationsfondia. Rahaston tuotosta on suunnattu 50 prosenttia Folkhälsanille, 30 prosenttia Svenska litteratursällskapetille ja 20 prosenttia Åbo Akademille.^{67A}

SILMÄSÄÄTIÖ

Suomen Silmälääkäriyhdistys sai 1959 lahjoituksena Oy Instrumentariumilta 200 000 markkaa ja professori Mauno Vannakselta 100 000 markkaa alkupääomaksi itsenäiselle säätiölle, jonka tarkoituksena oli edistää ja tukea silmätauteja, -vammoja ja -vikoja koskevaa tieteellistä tutkimusta. Silmätautien alalla varsinkin kliinistä tutkimusta harjoittavien oli ollut vaikea saada tukea suurista »yleissäätiöistä», joten 1960 perustettu Silmä-säätiö sai heti merkittävän aseman alan tieteellisen tutkimuksen edistäjänä. Säätiö myönsi ensimmäisen apurahan 1964, mistä lähtien säätiö on tukenut yli tuhatta tutkimushanketta ja yli sataa väitöskirjatyötä silmälääketieteen alalta.^{68A}

tai asiantuntijoina. Keskuslautakunnan viidestä puheenjohtajasta vain yhdellä, valtionarkistonhoitaja Kaarlo Blomstedtillä, ei ollut säätiöyhteyksiä, ja 24 jäsenestä yhteyksiä ei ollut kahdeksalla, ja heistäkin professori J. A. Palmén kuoli jo 1919.

Tilanne pysyi samanlaisena, kun Tieteellisen keskuslautakunnan tilalle luotiin 1950 valtion tieteellisten toimikuntien järjestelmä, luonnontieteellinen ja humanistinen toimikunta sekä näiden yhteiselin, tieteellinen keskustoimikunta. Tieteellisen keskustoimikunnan vuosien 1950–1959 kaikilla kolmella puheenjohtajalla oli tärkeitä säätiötehtäviä, samoin lautakuntien 34 jäsenestä reilulla kahdella kolmasosalla eli 25:llä. Läheiset yhteydet takasivat sen, että sekä säätiöt että valtion tiedehallintoelimet olivat hyvin perillä toistensa asioista ja suunnitelmista.

Käytännön jakotyöhön säätiöt kehittivät erilaisia ratkaisuja, joilla pyrittiin turvaamaan mahdollisimman suuri asiantuntemus mahdollisimman pienillä kuluilla. Säätiöiden hallituksissa apurahapäätöksiä tekivät eri alojen professorit, säätiöiden perustajien sukujen edustajat ja muuten arvovaltaiset henkilöt tai sitten niiden apuna oli tieteellinen toimintalautakunta tahi joukko kutsuttuja eri alojen asiantuntijoita. Esimerkiksi Suomen Kulttuurirahaston hallitus päätti apurahojen jaosta kuultuaan sitä ennen kutsumiensa asiantuntijoiden lausunnot hakijoista. Asiantuntijat eivät saaneet työstään muuta korvausta kuin illallisen rahaston vuosikokouksessa Kalevalan päivän aattona 27.2. Emil Aaltosen Säätiö oli puolestaan ratkaissut asian niin, että hallitukseen valitut eri alojen professorit jakoivat käytännössä kaikki apurahat 1950-luvulle saakka. Säätiö ei myöskään järjestänyt muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta lainkaan juhlallisia jakotilaisuuksia vaan apurahoista ilmoitettiin vain kirjeitse.¹⁰⁶

Säätiöiden tarkoitukset ja niiden omaksumat käytännöt sallivat niin tiede- ja kielipoliittiset kuin henkilökohtaiset kotiinpäin vetämiset. Alfred Kordelin oli määrännyt, että säätiön hallituksen ja jaostojen jäsenen tuli olla »toiminnallaan osoittanut harrastavansa suomalais-kansallista kulttuuria». Emil Aaltonen perusti säätiönsä tukemaan suomalaista tieteellistä työtä, ja Suomen Kulttuurirahaston tarkoituksena oli tukea laajasti suomalaista kulttuurielämää, tiedettä ja taidetta. Vastaavasti Svenska kulturfonden, Stiftelsen för Åbo Akademi, Stiftelsen Svenska Handelshögskolan, Stipendiefonden för svenska forskare i Finland ja Waldemar von Frenckells stiftelse tukivat käytännössä vain ruotsinkielisiä korkeakouluja tai suomenruotsalaisia tutkijoita.¹⁰⁷

Säätiöiden käyttämät asiantuntijat olivat yleensä eri alojen johtavia professoreita, joiden asiantuntemus oli kiistaton. Pienessä maassa monet tutkijat saattoivat osallistua kuitenkin usean säätiön toimintaan, mikä johti

tasapuolisuusongelmiin apurahojen hakijajoukon kasvaessa. Yksittäisistä tutkijoista ylivoimaisesti vaikutusvaltaisimmaksi vallankäyttäjäksi kohosi Gustaf Komppa. Hän ei itse saanut säätiöiltä suoraan kuin yhden vaatimattoman apurahan, Jenny ja Antti Wihurin rahaston 1947 myöntämän 50 000 markkaa metsätieteellisiin tutkimuksiin, mutta hänen sanansa Kordelinin säätiön hallituksen puheenjohtajana painoi voimakkaasti, kun rahasto myönsi Suomalaiselle Tiedeakatemialle 1921–1944 lähes viisi miljoonaa markkaa eli paljon enemmän kuin kenellekään yksityiselle tutkijalle.¹⁰⁸

Suomalaisen Tiedeakatemian vaikutusvaltaisena yleissihteerinä Komppa pystyi puolestaan toimimaan siten, että suurin osa Kordelinin säätiöltä tulleista apurahoista ohjautui hänen johtamiinsa tutkimuksiin tai hänen oppilaidensa tutkimushankkeille. Kun Komppa luopui yleissihteerin tehtävistä 1944, loppuivat myös Kordelinin apurahat Tiedeakatemialle, vaikka hän toimi rahaston hallituksen puheenjohtajana vuoteen 1949. Myös monien muiden säätiöiden päättäjät rahoittivat edustamiaan tahoja. Esimerkiksi WSOY:n kirjallisuussäätiössä vaikuttaneet V. A. Koskenniemi ja Martti Haavio pitivät huolen siitä, että heidän päätoimittamansa lehdet *Suomalainen Suomi* ja *Valvoja-Aika* pääsivät tuen piiriin.¹⁰⁹

Kompan ja muiden jääviyssääntöjen kanssa taiteilijoiden tutkijoiden puuhut eivät välttyneet aikalaisten kritiikiltä, joka tosin useimmiten suomalaiskansalliseen tapaan vain puhistiin takin hihaan tai painettiin lujin kirjaimin päiväkirjoihin. Hugo Suolahden päiväkirjamerkintöjen mukaan »vanhat korskuvat sotaorhit» Gustaf Komppa, Kaarle Krohn ja Gustaf Melander runnoivat apuraha- ja muita päätöksiä Tiedeakatemiassa ja Kordelinin säätiössä mielensä mukaan. Suolahden arviot kollegoidensa objektiivisuudesta ja rehellisyydestä olivat paljon puhuvia. Krohn oli Suolahden mielestä »mahdoton mies, siellä missä vähänkin objektiivista arvostelua vaaditaan» ja »siksi subjektiivinen, ettei pitäisi päästä tämmöisiin tuomarin tehtäviin». Myös Komppa sai Suolahdelta kovaa kritiikkiä puolueellisuudesta: »Hän ei ole mikään oikeamielinen tuomari» eikä »johdonmukainen».¹¹⁰

Samat ongelmat koskivat myös valtion humanistista ja luonnontieteellistä toimikuntaa, kun ne loivat omat jääviyskäytäntönsä 1950-luvun alussa. Pääsäännöksi muodostui, että toimikuntien ja asiantuntijavaliokuntien jäsenet olivat jäävejä heidän omia tai heidän sukulaistensa anomuksia käsiteltäessä, mutta he saattoivat osallistua muiden jäsenten hakemusten käsittelyyn. Vuoteen 1961 asti noudatettu käytäntö johti siihen, että toimikuntien ja asiantuntijavaliokuntien jäsenet sekä heitä lähellä olevat tutkijat menestyivät jaoissa paremmin kuin tutkijat keskimäärin.¹¹¹

Vaikka toimikunnat korostivat, että apurahojen jako tapahtui puolueettomasti ja sitoumuksetta tiedeyhteisön itsensä määrittämien kriteerien perusteella, asia ei ollut näin yksinkertainen. Kuten Erik Allardt on todennut, Suomen tiedeyhteisö oli Helsinki-keskeisyytensä, pienuutensa ja vaikutusvaltaisten, monin sitein toisiinsa liittyneiden yliopistosukujen vuoksi yhteiskunnallisesti eristäytynyt ja epädemokraattinen saareke, joka takasi yhteisön jäsenille ja lähipiirille muita paremmat menestymismahdollisuudet. Sekä tieteellisten toimikuntien että säätiöiden apurahamekanismit suosivat tai rasittivat niitä tutkijoita, joiden suhde päättäjiin oli positiivinen tai negatiivinen.¹¹²

Jääviysoongelmia on selitetty suomalaisten tiedepiirien suppeudella. Kun ulkomaisia tutkijoita ei ollut taloudellisista syistä mahdollista käyttää, kaikilta aloilta ei yksinkertaisesti löytynyt niin paljon päteviä asiantuntijoita, että apurahojen jako olisi kyetty toteuttamaan tavalla, joka olisi ollut kaikille tasapuolinen. Tämä on kuitenkin vain osatotuus, sillä järjestelmän pitkäaikaisuus johtui pääosin siitä, että se oli olennainen osa Suomen tiedemaailmaa 1960-luvun puoliväliin saakka hallinnutta oikeistosivistyneistön arvomaailmaa. Oikeistosivistyneistön keskeisenä tavoitteena oli tieteellisen tutkimuksen autonomian sekä yliopistojen ja tutkimuslaitosten itsenäisyyden vaaliminen. Valtiovallan tuli tukea tiedettä, mutta määrärahojen suuntaaminen ja käyttö oli jätettävä tiedeyhteisölle ja erityisesti yliopistojen professoreille, jotka osasivat parhaiten määritellä hyvän ja tarpeellisen tutkimuksen kriteerit ja siten päättää myös tutkimusmäärärahojen jakamisesta.¹¹³

Säätiöt jatkoivat jälleenrakennuskaudella ja kylmän sodan vuosina perinteisen suomalaisen yhteiskuntajärjestelmän turvaamista, mikä näkyi selvästi apurahapolitiikan suuntautumisessa. Läntisten tutkimus- ja opintomatkojen tukemisen ohella rahoituksessa suosittiin tutkimuksia, joilla katsottiin olevan isänmaallista arvoa. Esimerkiksi Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön apurahahakemusten suosituksia kirjoittaneilla nimekkäillä tiedemiehillä, kuten Erik Allardtilla, Heikki Wariksella, Jan-Magnus Janssonilla ja Pertti Pesosella, oli tapana viitata siihen, että myönteinen päätös palvelisi säätiön päämäärää, joka oli torjua kommunismin eteneminen Suomessa.¹¹⁴

Tämän laajan tukipolitiikan edut sai kokea myös turkulainen filosofian lisensiaatti Mauno Koivisto. Hän oli jo saanut 1953 Merenkulun säätiöltä apurahan tutkimukseen »Työsuhteet Turun satamassa», mutta kahden vuoden kuluttua Liikesivistysrahasto ei myöntänyt hänelle 50 000 markan apuraha tutkimukseen »Konttorikoulutuksen kaupallisessa oppilaitoksessa saaneiden opiskelijain elinkeinoelämään sijoittamisesta kou-

lutuksensa päättyessä». Kielteiseen päätökseen saattoi vaikuttaa se, että Koivisto sai juuri vuoden 1955 alussa professorien Esko Aaltosen ja Sven Lindmanin myönteisten lausuntojen turvin 100 000 markan apurahan Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiöltä. Säätiössä tunnettiin varmasti Koiviston ansiot vaaran vuosien kommunisminvastaisessa taistelussa Turun satamassa. Kommunistit haukkuivat Koivistoa tuolloin »Suomen rikkuriksi no 1». Hän ei peitellety taustaansa vaan markkinoi tutkimustaan käytännöllisillä perusteilla lupaamalla tehdä tutkimuksen lopussa »konkreettisia esityksiä työsuhteiden parantamiseksi».¹¹⁵

Niin säätiöiden kuin valtion tieteellisten toimikuntien jääviyskäytännöt ja sisäpiiriratkaisut saivat ankaraa kritiikkiä osakseen erityisesti vasemmistopuolueilta, joiden vaikutusvalta kasvoi nopeasti 1960-luvulla. Tieteellisten toimikuntien osalta paineet purkaantuivat 1970-luvulla perinteiseen heilurityyliin. Kun vanhat vallankäyttäjät sysättiin tyystin syrjään ja uudet päättäjät tähtäsivät suurelta osin poliittisiin päämääriin, tuloksena oli kamppailu, jossa tiede joutui pitkäksi aikaa sivuosaan. Yksityisten säätiöiden osalta siirtymä uusiin käytäntöihin tapahtui sen sijaan pikkuhiljaa, omaehtoisesti ja yhteiskunnan normien kehitystä seuraten.

MAHDOLLISUUDET APURAHOJEN SAANTIIN PARANEVAT

Säätiöiden apurahapäätöksiin liittyi monenlaisia ongelmia, mutta kokonaisuudessaan ne eivät juuri poikenneet valtiollisten elinten vastaavalaisista käytännöistä, joiden ytimenä oli »poimimismenetelmä». Se ei luonnollisestikaan ollut tieteen kannalta paras mahdollinen tai edes tasa-puolisin ratkaisutapa, mutta käytettävissä olleisiin resursseihin nähden se oli varsin toimiva. Lisäksi on otettava huomioon, että apurahojen jako perustui pääosin luottamukseen, sillä säätiöillä ei ollut mahdollisuutta myöntämiensä tukien käytön valvontaan. Vaikka saajat joutuivat yleensä antamaan jonkinlaisen selvityksen apurahojen käytöstä, aina sitä ei edellytetty ja usein riitti ylimalkainen toteamus »syvennyin tutkimustyöhön».

Helsingin tiedepiireissä liikkui vielä 1900-luvun loppupuolella puheita siitä, että se ja se tutkija oli varmistanut tutkimusrauhansa ostamalla säätiöltä saamallaan apurahoillaan rouvalleen turkin. Puheissa oli usein samaa kulkupuheille tyypillistä liioittelua kuin myöhemmissä kehuissa urheiluauton ostamisesta opintolainalla, mutta sinänsä ne kertovat siitä, että säätiöraha on hyödyttänyt – ja hyödyttää yhä – tiedettä monin ja usein epäsuorin tavoin. Säätiöt ovat voineet suhtautua asiaan soveltamalla yhdysvaltalaisen amiraalin Stephen Decaturin kuuluisia sanoja »*right or wrong, my country*» muodossa »tärkeintä on tieteen etu».¹¹⁶

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että säätiöt onnistuivat tukipäätöksissään vähintäänkin kohtuullisesti. Tieteentekijöiden maailma oli vielä 1900-luvun alkupuolella pieni, joten professorit kykenivät varsin hyvin huolehtimaan siitä, että mahdollisimman moni etevä tutkija pääsi osalliseksi apurahoista. Toisen maailmansodan jälkeen apurahan hakijoiden tilanne helpottui, kun säätiöiden määrä kasvoi. Vaikka yhteiskunnallinen asema ja suhdeverkko vaikuttivat edelleen huomattavasti tuen saantiin, myöntäjien kirjon laajeneminen lisäsi hakijoiden mahdollisuuksia.¹¹⁷

Säätiöiden perustamisvauhti pysyi vilkkaana 1950-luvun loppupuolella, jolloin syntyi kahdeksan uutta tämän tutkimuksen piiriin lukeutuvaa säätiötä: August Johannes ja Aino Tiuran maatalouden tutkimussäätiö, Jalmari ja Rauha Ahokkaan Säätiö, Suomen Lääketieteen Säätiö, Graafisen tekniikan tutkimussäätiö, William Thuringin stiftelse, Juho Vainion säätiö, Inez och Julius Polins donationsfond sekä Silmäsäätiö.

* * * *

Kauden 1954–1961 aikana perustettiin tämän tutkimuksen piiriin kuuluvia säätiöitä suhteellisesti enemmän kuin minään muuna tutkimusjaksona. Perustetuista 17 säätiöstä 11:n taustalla oli yksityisen ihmisen lahjoitus tai testamentti, ja kuuden perustamiseen pääoman antoivat yhteisöt tai yritykset, joten nyt oli palattu normaalikäytäntöön poikkeusajan jälkeen. Kuuden säätiön tavoitteena oli lääke- ja terveystieteellisen tutkimuksen tukeminen, neljä säätiötä keskittyi suomalaisen tieteen ja yhteiskunnan ja tukemiseen. Kolme säätiötä perustettiin tukemaan taloudellis-teknisiä tieteitä ja yksi viestintäalan tutkimusta. Ruotsinkielisen väestön vahva taloudellinen asema näkyi siinä, että kolme säätiötä keskitti pääosan tuestaan ruotsinkielisen tieteen ja kulttuurin tukemiseen. Suomen poliittisen aseman epävarmuudesta kertoi, että säätiöt tukivat edelleen ajankohtaisiin poliittisiin kysymyksiin liittyviä tutkimuksia ja pyrkivät turvaamaan perinteisen suomalaisen yhteiskuntajärjestelmän säilymistä.¹¹⁸

Kauden aikana perustetuista säätiöistä huomattavimmaksi kehittyi Koneen Säätiö, jonka nousu suursäätiöksi alkoi tosin vasta runsaan 40 vuoden tasaisen kauden jälkeen 2000-luvun vaihteessa. Muita merkittäviksi tutkimuksen tukijoiksi kehittyneitä säätiöitä olivat Yrjö Jahnessonin säätiö, Suomen Lääketieteen Säätiö, Inez och Julius Polins donationsfond ja Juho Vainion Säätiö.

Murroksen vuodet (1962–1981)

Tiede yhteiskunnan ohjaukseen

Presidentti Urho Kekkonen kuului niihin poliittisiin johtajiin, jotka olivat siirtämässä Suomen tiedepolitiikkaa retoriikasta konkreettisiin tekoihin. Hän vaikutti huomattavasti tieteellisen tutkimuksen voimavarojen kasvuun ja korkeakoulutuksen laajentumiseen. Hänen aloitteestaan 1959 asetettiin Edwin Linkomiehen johtama tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomitea laatimaan yleissuunnitelmaa valtion tutkimuslaitosten ja niiden sekä korkeakoulujen yhteistoiminnan kehittämistä.

Kekkonen ja pääministerinä raskaina vuosina 1943–1944 ollut Linkomies olivat joutuneet jatkosodan loppuvaiheessa vastakkain, ja sotasyylisyysoikeudenkäynti oli kiristänyt miesten välejä entisestään. Poliittisten realiteettien taju ja molemminpuolinen luottamus toisen kykyihin olivat alkaneet lähentää heitä 1950-luvun jälkipuoliskon aikana. Helsingin yliopiston rehtoriksi 1956 valittu Linkomies oli ymmärtänyt valtopolitiikan realiteetit ja asettunut tukemaan Suomen uutta idänpolitiikkaa. Kekkoselle tärkeintä oli ulkopoliittinen luotettavuus, mutta hän arvosti myös miehiä, jotka pystyivät luomaan uutta rikkomalla vanhoja rakenteita.¹¹⁹

KORKEAKOULULAITOKSEN JA TOIMIKUNTA- JÄRJESTELMÄN LAAJENTUMINEN

Komitea julkaisi 1960–1964 kolme mietintöä, joista viimeisen Linkomiehen kuoltua syksyllä 1963 saattoi valmiiksi akateemikko, teknillisen fysiikan professori Erkki Laurila. Aivan kuin pian tapahtuvaa tiedepoliittista käännettä ennakoiden komitean puheenjohtajuus siirtyi humanistilta tekniikan edustajalle.¹²⁰

Mietinnöt loivat perustan valtion tiedepolitiikan jäsentymiselle. Toimikuntajärjestelmää uusittiin 1961 siten, että vanhan luonnontieteellisen

toimikunnan sijaan tuli neljä toimikuntaa, luonnontieteellinen, lääketieteellinen, maatalous-metsätieteellinen ja teknillistieteellinen toimikunta, ja vanha humanistinen toimikunta jakaantui humanistiseen ja yhteiskuntatieteelliseen toimikuntaan. Toimikuntien yhteiselin, tieteellisten toimikuntien neuvottelukunta, sai merkitystä tutkimusmäärärahojen ja tutkijan toimien jakosuhteiden määrittäjänä ja yleisten linjojen vetäjänä. Uudistuksista tärkeimpiä oli tutkijain toimien perustaminen. Nuorten tutkijoiden ja assistentin paikkoja sekä apurahoja oli luotu jonkin verran sotavuosien jälkeen, mutta ratkaisevasti tilanne muuttui vasta tutkijain ja tutkimusassistentin toimien ansiosta. Uudet virat ja myöhemmin luodut tutkijastipendit merkitsivät tutkijain ammattikunnan syntymistä Suomeen.¹²¹

Uudistus johti toimikuntien käyttövarojen kolminkertaistumiseen 1960-luvun alussa. Ne saattoivat jakaa aiempaa enemmän apurahoja, suunnata niitä uusiin kohteisiin ja käynnistää uusia suuria tutkimustehtäviä, joista säätiöt olivat joutuneet pääosin luopumaan rahoitussyistä. Vuosikymmenen jälkipuoliskolla suuret tutkimustehtävät vaihtuivat monivuotisiin tutkimussopimuksiin, joiden ansiosta aloitettiin laajoja tutkimushankkeita.¹²²

Määrärahojen jaossa toimikuntien kesken ei tapahtunut 1960-luvulla suuria muutoksia. Luonnontieteellinen toimikunta oli edelleen ylivoimaisesti tärkein tutkimuksen tukija, sillä se jakoi eniten määrärahoja ja sillä oli eniten tutkijan toimia. Vähiten tukea oman alansa tutkijoille jakoi teknillistieteellinen toimikunta, jonka asemaa heikensi se, että sen tutkijatoimiin oli vähän hakijoita alhaisen palkkatason vuoksi. Humanistinen toimikunta oli lääketieteellisen toimikunnan jälkeen kolmanneksi suurin edustamansa alan rahoittaja, mutta toimia sillä oli toiseksi eniten. Humanisteille niiden merkitys oli suuri, koska ne olivat pitkään alan lähes ainoita päätoimisia tutkijanpaikkoja.¹²³

Linkomiehen tavoitteena oli Virtasen tavoin parantaa tieteellisen tutkimustoiminnan edellytyksiä tutkijoiden ja poliitikkojen yhteistyön avulla. Toimikunnille luotiin yhteys maan korkeimpaan poliittiseen johtoon siten, että helmikuussa 1963 perustetun valtion tiedeneuvoston muodostivat pääministeri, valtiovarain-, opetus-, maatalous- ja kauppa- ja teollisuusministerit sekä tieteellisten toimikuntien puheenjohtajat. Tiedeneuvoston tehtävänä oli käsitellä tieteellisen tutkimustyön kehittämiseen liittyviä tärkeitä kysymyksiä, ja sen työvaliokunnasta tuli 1960-luvun lopulla tieteellisten toimikuntien ja valtioneuvoston välisenä kanavana käytännössä Suomen tiedepoliittikkaa johtava elin.¹²⁴

Suomen tieteen nousun edellytyksenä oli siirtyminen pienen eliitin kouluttamisesta massojen kouluttamiseen. Vielä 1950-luvun alussa

LASTENTAUTIEN TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Arkkiatri Arvo Ylpön 60-vuotispäivän kunniaksi oli perustettu 1947 Lastentautien tutkimusrahaston kannatusyhdistys, joka oli saanut vuosittain avustusta sosiaaliministeriön UNICEF-rahastolta ja Raha-automaattiyhdistykseltä. Kannatusyhdistys muutettiin 1962 Lastentautien tutkimussäätiöksi, jonka alkuperäinen tuli lahjoituksina yksityishenkilöiltä ja yhteisöiltä sekä keräysten kautta. Sekin sai aluksi avustusta myös Raha-automaattiyhdistykseltä.^{69A}

Säätiön tarkoituksena on Suomen lasten terveyden ja hyvinvoinnin kohottamiseen pyrkivän tieteellisen tutkimustyön harjoittaminen ja tukeminen sekä tutkimustulosten tunnetuksi saattaminen. Tutkimussäätiön kehitykseen vaikutti ratkaisevasti Niilo Hallman, josta tuli Lastenklinikan ylilääkäri Arvo Ylpön jäätyä eläkkeelle ja samalla Helsingin yliopiston lastentautien professori. Hän toimi tutkimussäätiön varapuheenjohtajana säätiön perustamisesta lähtien vuoteen 2007 saakka.

Lastentautien tutkimussäätiö nousi jo 1960-luvulla 20:n eniten apurahoja jakavan tiedesäätiön joukkoon, mikä selittyi sen varallisuuden nopealla kasvulla. Sillä oli valtakunnallisten rahastojen ohella kunkin yliopistollisen lastenklinikan oma nimikkorahasto, sektori-rahastoja sekä yksityishenkilöiden ja yritysten tekemiin lahjoituksiin perustuvia rahastoja. Hyvinkääläisen apteekkarin Ulla Hjeltin 1994 tekemän lähes 17 miljoonan markan testamenttilahjoituksen avulla säätiö kykeni vuosikymmenen jälkipuoliskon aikana tukemaan merkittävästi suomalaisen tautiperinnön tutkimusta.^{70A}

VILHO, YRJÖ JA KALLE VÄISÄLÄN RAHASTO

Professori Vilho Väisälä lahjoitti 1963 Suomalaiselle Tiedeakatemialle 3000 kappaletta perustamansa ja omistamansa Vaisala Oy:n osaketta. Ratkaisu oli tärkeä Tiedeakatemialle, jonka taloudellinen tilanne oli niin huono, että se oli riippuvainen opetusministeriön myöntämästä valtionavusta. Väisälän toivomuksesta Tiedeakatemia päätti perustaa yhteiteensä Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälän rahaston. Samana vuonna hyväksytyjen sääntöjen mukaan rahasto antoi apurahoja myön-

täessään etusijan matematiikan, fysiikan, tähtitieteen, meteorologian ja geofysiikan tutkijoille. Osa apurahoista voitiin suunnata myös Vaisala Oy:n kannalta tärkeisiin innovaatio- ja tuotekehittämishankkeisiin.

Väisälän rahasto jakoi ensimmäiset apurahat 1964, mutta jakosummat pysyivät pieninä aina 1980-luvun alkuun asti, jolloin Vaisala Oy listautui pörssiin. Vuonna 1988 Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälän rahastosta muodostettiin omakatteinen rahasto, johon siirrettiin Vaisala Oy:n lisäksi KOP:n, Pohjolan ja WSOY:n osakkeita sekä Vaisala Oy:n osingot vuodelta 1988. Rahaston pääomat ja apurahat kasvoivat 1990-luvulla niin nopeasti, että siitä tuli suomalaisen Tiedeakatemia vaurauden keskeinen tekijä.^{71A}

MAGNUS EHRNROOTHS STIFTELSE

Suomen Tiedeseuran kunniajäsen, filosofian tohtori Magnus Ehrnrooth seurasi vanhempiansa Ella ja Georg Ehrnroothin esimerkkiä ja perusti lahjoituksellaan omaa nimeään kantavan säätiön 1963. Magnus Ehrnrooths stiftelsen peruspääoma koostui Ehrnroothin lahjoittamista varoista ja korollisista velkakirjoista. Säätiön hallituksen puheenjohtajana toiminut Ehrnrooth lahjoitti säätiölle seuraavina vuosina lisää varoja, joilla ostettiin pörsiosakkeita, muun muassa Nokiaa jo 1967. Lahjoitettuaan säätiölle 2,2 miljoonan markan edestä osakkeita 1978 hän ilmoitti seuraavana vuonna eroavansa hallituksesta.

Ehrnrooth halusi tukea laajasti suomalaista kulttuuria, minkä vuoksi säätiön alkuperäinen tarkoitus oli tieteellisen tutkimuksen ja kirjallisen toiminnan tukeminen. Ennen apurahojen jaon aloittamista säätiö muutti kuitenkin sääntöjään. Vuonna 1973 hyväksytyjen sääntöjen mukaan säätiön tarkoituksena oli tukea tieteellistä perustutkimusta matematiikan, tähtitieteen, fysiikan ja kemian aloilla mukaan lukien lääketieteellinen kemia jakamalla apurahoja ensisijaisesti Suomen Tiedeseuran jäsenille. Säätiö pyrki myös houkuttelemaan lahjakkaita nuoria aloittamaan luonnontieteiden opinnot yliopistossa edistämällä matematiikan ja luonnontieteiden opetusta peruskoulussa ja lukiossa. Apurahojen jaosta päätti Tiedeseuran hallitus tai sen asettama lautakunta. Säätiö jakoi ensimmäiset apurahansa vuoden 1975 alussa.^{72A}

NESTE OY:N SÄÄTIÖ > FORTUMIN SÄÄTIÖ

Neste Oy perusti vuoden 1964 lopulla kaksi säätiötä, Neste Oy:n säätiön ja Neste Oy:n säätiön tutkimus- ja korkeakouluopetustyön tukemiseksi. Säätiöiden tarkoituksena oli kemiallisen teollisuuden toimintaa palvelevan kemiallisen sekä siihen liittyvän muun opetus- ja tutkimustoiminnan edistäminen. Tutkimus- ja korkeakouluopetustyön tukemiseksi perustettu säätiö lopetti toimintansa 1970, mutta tutkimuksen kehittämiseen keskittynyt Neste Oy:n säätiö kuului 1900-luvun loppuvuosikymmeninä Suomen 20 suurimman tiederahojajasäätiön joukkoon. Se jakoi apurahoja muun muassa tutkimushankkeisiin, jatko-opiskeluun, tutkijanvaihtoon, ulkomaisiin opintomatkoihin ja korkeakoulujen tietokone- ja kirjallisuushankintoihin. Säätiö jatkoi toimintaansa vuoteen 2001 saakka, jolloin se sulautui Imatran Voiman Säätiön kanssa Fortumin säätiöksi.^{73A}

PAULON SÄÄTIÖ

Paulon Säätiö perustettiin 1965. Sen alkupääoma pohjautui 1957 kuolleen ravintoloitsijan ja liikemiehen Reko Paulon puolison Hulda Paulon ja heidän tyttärensä Marja Paulon yhteiseen testamenttiin. Säätiön tarkoituksena oli tukea ja edistää apurahoin lääketieteellistä tutkimustyötä, liikesivistyksellistä tutkimus- ja koulutustyötä sekä kuvaama- ja musiikkitaidetta. Säätiön omaisuus on karttunut paitsi oman sijoitustoiminnan myös sen saamien lahjoitusten ansiosta.

Säätiö myönsi ensimmäiset apurahat 1967 ja nousi nopeasti Suomen 20:n eniten tiedettä tukevan säätiön joukkoon. Säätiöstä tuli tärkeä lääke- ja liiketaloustieteiden opetuksen ja tutkimuksen tukija, erityisesti uuden tutkijasukupolven koulutuksen kehittäjä. Se ryhtyi 1977 tukemaan kansainvälistä tutkijavaihtoa Sapporo Medical Universityn kanssa ja pyrki muutenkin kehittämään lääketieteen kansainvälistä yhteistyötä. Vuodesta 1983 säätiö on järjestänyt Paulon lääketieteen symposiumeja, joissa luennoitsijoina on ollut kansainvälisiä huippututkijoita.^{74A}

SAASTAMOISEN SÄÄTIÖ

Vuorineuvos Osmo P. Karttunen perusti puolisonsa Liisa Karttusen kanssa 1968 Saastamoisen säätiön. Liisa Karttunen kuului Saastamoisen sukuun, joka oli kerännyt omaisuutensa teollisuudesta. Yleiseksi kulttuurisäätiöksi perustetun säätiön varallisuus perustuu pääoman pitkäjänteiseen ja aktiiviseen hoitoon.

Saastamoisen säätiö pyrkii kehittämään tieteen ja taiteen toimijoiden työtä ja verkostoitumista sekä Suomessa että kansainvälisesti ja on tukenut aktiivisesti erityisesti Kuopion yliopistoa ja Helsingin kaupparkeakoulua eli nykyisiä Itä-Suomen yliopistoa ja Aalto-yliopiston kaupparkeakoulua sekä Taideyliopiston Kuvataideakatemiaa. Tieteen tuki on ulottunut Fulbright-stipendiohjelmasta ja kansainvälisistä professuureista kantasolu- ja epilepsiatutkimuksiin. Säätiö osallistui yhteensä 1,5 miljoonalla eurolla Itä-Suomen yliopiston pääomittamiseen 2010 ja 2017.^{75A}

PAAVO NURMEN SÄÄTIÖ

Isännöitsijä Paavo Nurmi perusti nimeään kantavan säätiön 1968 luovuttamalla sille yli miljoonan markan pääoman. Säätiön tavoitteena oli lääketieteellisen tutkimuksen, erityisesti sydän- ja verisuonitautien sekä kansanterveyden tutkimisen edistäminen sekä apurahoja ja avustuksia jakamalla että muilla tarkoituksenumukaisilla tavoilla. Paavo Nurmen Säätiön hallitukseen tuli juoksijalegendan lisäksi lääketieteen, talouselämän ja oikeustieteen edustajia. Säätiön varallisuus perustuu nykyisin pääosin kiinteistöjen tuottoon, mutta se vastaa myös yhä lahjoituksia. Säätiö jakoi ensimmäiset apurahat jo perustamisvuonna 1968. Tutkimusapurahojen myöntämisen lisäksi säätiö on järjestänyt lääketieteellisiä symposiumeja ja jakanut tunnustuspalkintoja merkittävistä ansioista sydän- ja verisuonialalla. Säätiö rahoitti myös yleistieteellisen *Tiede 2000*-lehden perustamista 1979 ja osallistui 200 000 eurolla Helsingin yliopiston pääomittamiseen 2011.^{76A}

Suomen korkeakouluissa oli runsaat 14 000 opiskelijaa, mutta seuraavan vuosikymmenen puolivälissä heitä oli yli 42 000, minkä vuoksi korkeakoululaitoksen kehittäminen tuli välttämättömäksi. Presidentti Kekkonen antoi tehtävän professori Oiva Ketoselle, jonka johtaman työryhmän 1965 julkaiseman esityksen pohjalta säädettiin korkeakoululaitoksen kehittämistä vuosina 1967–1981 koskenut laki. Laki laajensi vanhoja ja synnytti uusia korkeakouluja: Joensuun korkeakoulun ja Kuopion korkeakoulun, Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun, Vaasan kauppakorkeakoulun ja Tampereen teknillisen korkeakoulun. Tampereelle siirtynyt Yhteiskunnallinen Korkeakoulu muuttui Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun tavoin 1966 yliopistoksi. Samana vuonna korkeakoululaitokselle luotiin oma katto-organisaatio, korkeakouluneuvosto.¹²⁵

Tieteellisen tutkimuksen ja korkeakoululaitoksen laajentuminen asetti haasteen Suomen tiedehallinnolle. Opetusministeriö oli valtioneuvoston pienin ministeriö, jonka uudistamista olivat vaatineet niin opetusministerinä 1958 toiminut akateemikko Kustaa Vilkuna kuin Suomen Kulttuurirahasto. Kun ministeriön uudistaminen sitten vihdoinkin toteutui 1966, siitä vastasivatkin poliittiset puolueet, jotka miehittivät sen omin voimin. Uudistettu opetusministeriö jakaantui neljään osastoon, yleiseen osastoon, kouluosastoon, kansainvälisten asiain osastoon ja korkeakoulu- ja tiedeosastoon, jossa oli kumpaakin sektoria varten oma toimisto. Samalla kun ministeriö kykeni tarjoamaan tiedeneuvostolle tiedepolitiikan kehittämistyössä tarvittavat suunnittelu- ja lainvalmistelupalvelut, se pystyi paneutumaan ylimmän opetuksen kehittämiseen ja oman valtansa kasvattamiseen. Avainasemaan nousi korkeakoulu- ja tiedeosasto, josta tuli tiedeneuvoston valmisteluelin.¹²⁶

Presidentti Kekkonen oli suhtautunut hallinnollisesti riippumattomaan Suomen Akatemiaan nyreästi sen perustamisesta alkaen. Kielteinen suhtautuminen Akatemiaan kääntyi selkeäksi hyökkäykseksi joulukuussa 1964, jolloin hän saneli valtioneuvoston pöytäkirjaan sen lakkauttamista vaativan lauselman. Kun asia ei edennyt, hän antoi keväällä 1968 lakkauttamisen opetusministeri Johannes Virolaisen tehtäväksi. Virolainen hoiti asian yhdistämällä samaan pakettiin tieteen ja taiteen aseman parantamisen sekä Suomen Akatemian lakkauttamisen. Vanhan järjestelmän kannattajia hyvitetiin antamalla uudistetulle tieteellisten toimikuntien järjestelmälle Suomen Akatemian nimi.¹²⁷

Uudistusta kannatettiin eduskunnassa niin laajasti, että se hyväksyttiin äänestyksittä loppuvuonna 1969. Ratkaisun taustalla oli se, että uusi järjestelmä tarjosi tieteelle ja taiteelle enemmän etuja kuin vanha. Vanhat akateemikot saivat pitää virkansa, ja tieteelle perustettiin 15 tutkija-

professuuria ja taiteelle kahdeksan taiteilijaprofessuuria. Tutkijan virkojen ja toimien määrä kasvoi huomattavasti, samoin tieteen ja taiteen apurahojen. Kaikkiaan uusi järjestelmä merkitsi tieteille ja taiteille tulevien määrärahojen kaksinkertaistumista. Uudistus tuli voimaan vuoden 1970 ensimmäisenä päivänä.

Suomalainen tiede hyötyi ratkaisusta. Uusien virkojen ja toimien sekä lisääntyneiden varojen turvin tieteelliset toimikunnat saattoivat rahoittaa tutkijoita ja merkittäviä tutkimushankkeita huomattavasti laajemmin kuin aiemmin. Samalla Suomen Akatemian merkitys suomalaisen tutkimuksen kehittäjänä voimistui, ja säätiöt saivat rinnalleen toisen merkittävän perustutkimuksen rahoittajan.

TIEDEPOLITIIKAN UUSI LINJA

Vanhan Suomen Akatemian lakkautus ja tieteellisten toimikuntien järjestelmän uudistus saivat paljon kritiikkiä vanhan järjestelmän kannattajilta, jotka olisivat halunneet tieteen valtarakenteiden säilyvän mahdollisimman muuttumattomina. Heidän vastustukseltaan vei kuitenkin terää Akatemian esimiehen Georg Henrik von Wrightin ja arvostetun matemaatikon Rolf Nevanlinnan sopeutumisen väistämättömäksi koettuun kehitykseen. Mukautumista edisti myös se, että tiedeyhteisön valitsemat edustajat nimitettiin uuden järjestelmän johtoon.¹²⁸

Tilanne muuttui kokonaan toiseksi, kun yleinen politisoituminen tempaisi mukaansa myös yliopisto- ja tiedemaailman. Koko läntiseen maailmaan levinnyt radikalismien aalto sai alkunsa Kalifornian kampeuksilla syksyllä 1964 puhjenneista mielenosoituksista, joissa protestoitiin Vietnamin sotaa vastaan. Liikkeen taustavoimina olivat suurten ikäluokkien tulo aikuisikään, kylmän sodan kiristämä ilmapiiri sekä median ja teknologian murros, joka toi maailman eriarvoisuudet kaikkien nähtäviksi. Etenkin nuoret hakivat marxismista ratkaisuja yhteiskunnallisiin, globaaleihin ja tasa-arvoon liittyviin ongelmiin. Leimallista oli vanhempien arvomaailman, ennen arvokkaaksi ja pyhäksi koetun kyseenalaistaminen ja pilkkaaminen.¹²⁹

Liike levisi Eurooppaan ja saapui parin vuoden viipeellä Suomeen. Ensimmäisiä airuita olivat Yhdysvalloissa vaihdossa olleet lukiolaiset ja opiskelijat, jotka toivat Suomeen anti-imperialistista sanomaa. Kun 1900-luvun alussa syntyneet sukupolvet olivat torjuneet Neuvostoliiton vaikutusvallan kasvun aseiden avulla ja hakeneet sodan jälkeen lännestä apua marxismia vastaan, sotien jälkeen syntyneet nuoret toivat marxismin Suomeen Yhdysvaltain kautta.

Teiniliitto alkoi vasemmistolaistua 1960-luvun puolimaissa ja opiskelijat muutamaa vuotta myöhemmin. 1970-luvun alussa vähemmistö-

SYDÄNTUTKIMUSSÄÄTIÖ

Sydän- ja verisuonisairaudet nousivat 1950-luvulla Suomen yleisimmäksi kuolinsyyksi ja suurimmaksi kansanterveysongelmaksi. Tämän vuoksi kaksi sydänjärjestöä, Sydänsäätiö ja Suomen Sydäntautiliitto, perustivat 1970 Sydäntutkimussäätiön johtamaan alan tutkimuksen ja rahoituksen edistämistä. Säätiön tarkoituksena oli tukea toimintaa sydän- ja verisuonitautien aiheuttamien tuhojen torjumiseksi, näiden tautien ennaltaehkäisemiseksi ja vähentämiseksi Suomessa. Sydäntutkimussäätiö sai perustajiltaan peruspääomaksi 20 000 markkaa, jota ryhdyttiin kartuttamaan lahjoituksin ja oman sijoitustoiminnan avulla. Ensimmäinen apurahojen jakotilaisuus järjestettiin 1974, jolloin myönnettiin kuusi apuraha.^{77A}

INSTRUMENTARIUMIN TIEDESÄÄTIÖ

Instrumentarium Oy perusti 1970 Instrumentariumin tiedesäätiön juhlistaakseen 70-vuotista toimintaansa. Anestesia-laitteista, tehohoidon valvontalaitteista, röntgentekniikasta ja muista terveydenhuoltoalan tuotteista tunnettu yhtiö halusi näin osoittaa kunnioitustaan juurilleen. Yhtiön perustamisen ajatukset syntyivät Suomalainen Lääkärisseura Duodecimin piirissä vuoden 1900 lopulla, jolloin seuran perustaja Matti Äyräpää kutsui ystävänsä kokoon yrityksen perustamiseksi.^{78A}

Säätiön tarkoituksena on edistää ja tukea Suomen lääketieteen, teknisten tieteiden sekä talous- ja luonnontieteiden kehitystä keskittyen erityisesti näiden tieteiden instrumentaalisten menetelmien tutkimustyöhön. Säätiö jakoi ensimmäisen kerran apurahoja 1971 ja on sen jälkeen myöntänyt apurahoja vuosittain. Apurahat on suunnattu väitöskirja- ja post doc -tutkimuksiin tutkijoille ja tutkimusryhmille, mutta säätiö on tukenut myös tutkijoiden ulkomailla tapahtuvaa työskentelyä matka-apurahoin. Tuen ohjaaminen säätiön kautta suoraan tutkijoille korvasi vuosikymmeniä jatkuneen käytännön, jonka mukaisesti yhtiön voittovaroista myönnettiin lahjoituksia yhtiötä lähellä oleville yhteisöille. Yhdysvaltalaisen teollisuusjätin General Electricin ostettua 2003 Instrumentariumin yhtiö lakkautettiin seuraavan vuoden lopussa. Tiedesäätiö pysyi kuitenkin itsenäisenä säätiönä.

WALTER OCH ANDRÉE DE NOTTBECKS STIFTELSE

Walter och Andrée de Nottbecks stiftelse perustettiin 1970. Sääntöjen mukaan säätiön tarkoitus oli tukea lääketieteen ja tekniikan kehitystä ja tutkimusta sekä lastensuojelutyötä. Säätiön hallitus päätti 1972 keskittyä tukemaan Itämereen liittyvää ympäristöntutkimusta, erityisesti mikrobiologista tutkimusta. Säätiö allekirjoitti 26.1.1973 Helsingin yliopiston kanssa yhteistyösopimuksen, jonka mukaan se rahoittaa Helsingin yliopiston Tvärminnen eläintieteellisellä asemalla suoritettavaa mikrobiologista Itämeren tutkimusta. Säätiö julkaisee *Walter and Andrée de Nottbeck Foundation Scientific Reports* -julkaisusarjaa.^{79A}

MAJ JA TOR NESSLINGIN SÄÄTIÖ

Oy Suomen Autoteollisuus Ab:n toimitusjohtajana toimineen Tor Nesslingin kuoltua 1971 hänen puolisonsa Maj Nessling toteutti pariskunnan yhteisen haaveen heidän omaisuutensa säätiöimisestä tutkimuksen hyväksi. Maj ja Tor Nesslingin säätiö perustettiin 1972. Sen tarkoituksena oli edistää teknistä ja luonnontieteellistä tutkimusta veden ja ilman saastumisen vähentämiseksi ja välilliseksi estämiseksi, saastuneiden vesistöjen puhdistusmenetelmien aikaansaamiseksi sekä muunkin ympäristönsuojelun kehittämiseksi. Säätiö aloitti jo 1970-luvulla yhteistyön Tvärminnen eläintieteellisen tutkimusaseman, Helsingin yliopiston sekä Suomen Akatemian kanssa. Se nousi heti 1970-luvulla Suomen kymmenen suurimman tiedesäätiön joukkoon ja pysyi 20 suurimman joukossa 2000-luvun alussa.^{80A}

OSUUSPANKKIJÄRJESTÖN TUTKIMUSSÄÄTIÖ > OP RYHMÄN TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Osuuspankkien Keskuspankki Oy:n hallintoneuvosto perusti Osuuspankkijärjestön Tutkimussäätiön 17.4.1972. Säätiön perustaminen liittyi Osuuspankkien Keskuspankki Oy:n 70-vuotisen toiminnan juhlistamiseen. Säätiön tarkoituksiksi määriteltiin erityisesti osuuspankkitoimintaan liittyvän taloudellisen tutkimuksen tukeminen. Osuuspankkien Keskuspankki Oy

lahjoitti säätiölle alkupääomana 250 000 markkaa. Toiminnan rahoitus pohjana olivat aluksi pääosin perustajapankin ja sen tytäryritysten vuosittaiset lahjoitukset. Lahjoitusten määrä pieneni, kun säätiön sijoitukset ja niiden tuotot kasvoivat. Vuodesta 1987 lähtien säätiön toiminta perustui yksinomaan sijoitusten tuottoihin. Säätiön nimi muutettiin 1991 Osuuspankkiryhmän Tutkimussäätiöksi, 2008 OP-Pohjola-ryhmän tutkimussäätiöksi ja 2015 OP Ryhmän tutkimussäätiöksi.^{81A}

Säätiö jakoi ensimmäiset tutkimusapurahansa ja perustamansa lisensiaatin palkinnon 1975. Palkinto myönnettiin aluksi parhaan lisensiaattitutkimuksen tehneelle jatko-opiskelijalle kansantalous-, liiketalous-, maatalous- ja metsätieteiden tai kodin taloustieteiden alalta, mutta nykyisin se myönnetään parhaan rahoitusalan väitöskirjan tekijälle. Apurahoja on 2010-luvulla myönnetty lähinnä kansantalous- ja rahoitusalan tutkimuksiin.

TAMPEREEN YLIOPISTON TUKISÄÄTIÖ

Ensimmäinen yliopistojen valtiollistamisen yhteydessä syntyneistä säätiöistä oli 1973 perustettu Tampereen Yliopiston Tukisäätiö. Sen tarkoituksena oli tukea yliopiston toimintaa myöntämällä avustuksia ja apurahoja yliopiston piirissä harjoitettavaa tutkimustyötä varten sekä muullakin tavoin taloudellisesti tukea yliopiston toimintaa. Säätiöllä oli oikeus ottaa vastaan lahjoituksia ja testamentteja sekä kartuttaa omaisuuttaan muillakin tavoin, ei kuitenkaan liiketoimintaa harjoittamalla. Tukisäätiö ryhtyi jakamaan apurahoja ja avustuksia yliopiston opettajille ja opiskelijoille sekä tukemaan heidän ulkomaanmatkojaan. Tukea jaettiin yliopistoyhteisön kaikille jäsenille perustutkinto-opiskelijoista professoreihin.^{82A}

LÄÄKE OY:N TUTKIMUS JA TIEDESÄÄTIÖ > ORIONIN TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Lääke Oy:n Tutkimus ja tiedesäätiö perustettiin vuonna 1973. Farnos Oy:n ostettua Lääke Oy:n säätiön nimi muutettiin 1984 Farmoksen Tutkimus- ja Tiedesäätiöksi. Säätiön tarkoituksena oli Suomen lääketieteen, eläinlääketieteen, kotieläintieteen ja lääketieteeseen liittyvien luonnontieteiden, kuten

farmasian, kemian ja fysiikan tieteiden tukeminen. Säätiö fuusioitui 2006 Orionin Tieteellisen Tutkimusrahaston kanssa, jolloin syntyi Orion-Farnos Tutkimussäätiö. Säätiön nimi muuttui 2015 Orionin Tutkimussäätiöksi.^{83A}

BERGSRÅDET TEKN. OCH EKON. DR H.C. MARCUS WALLENBERGS STIFTELSE FÖR FÖRETAGSEKONOMISK FORSKNING

Kunnioittaakseen hyviä yhteyksiään Suomen liike-elämään ja yhteistyötään Suomen valtion kanssa ruotsalainen teollisuusmies Marcus Wallenberg lahjoitti 1970-luvun alussa kaksi miljoonaa markkaa säätiön perustamista varten. Wallenbergin valtapiiriin kuuluneet yritykset, kuten Scania Oy Ab, Ericsson Oy Ab ja SKF Oy Ab, olivat kasvaneet Suomessa huomattaviksi yhtiöiksi ja luoneet perustaa Suomen taloudelliselle kehitykselle. Bergsrådet Tekn. och Ekon. dr h.c. Marcus Wallenbergs Stiftelse för Företagsekonomisk Forskning – Vuorineuvos Tekn. ja Kauppat. tri h.c. Marcus Wallenbergin Liiketaloudellinen Tutkimussäätiö perustettiin 1973. Säätiön tarkoituksena oli edistää liike-elämän koulutusta ja tutkimusta, erityisesti Suomessa mutta myös kansainvälisesti. Se jakoi apurahoja korkeatasoiseen tieteelliseen tutkimukseen pääasiassa post doc -tasolla ja painottaen erityisesti tutkimusta, joka suuntautuu yritysjohton alueelle tai on muuten keskeistä yritysjohton näkökulmasta. Se tukee myös ulkomaisten tutkijoiden vierailuluentojen sekä kansainvälisten seminaarien järjestämistä Suomessa.^{84A}

FOLKHÄLSANS FORSKNINGSSSTIFTELSE

Folkhälsans forskningsstiftelse perustettiin 1974 kantamaan vastuun Folkhälsanin tutkimustoiminnasta. Tutkimuslaitoksessa toimii professori- ja dosenttitason tutkijoiden johtamia tutkimusryhmiä, jotka nauttivat arvostusta sekä Suomessa että ulkomailla. Tutkimustyö on 2000-luvulla keskittynyt genetiikkaan, ehkäisevään lääketieteeseen sekä kansanterveyteen. Tutkimussäätiön yhteydessä toimii myös nimikkorahastoja. Säätiö nousi 2000-luvun alussa 20 suurimman tieteitä tukevan säätiön joukkoon.^{85A}

kommunistit eli taistolaiset saivat vahvan aseman nuorison keskuudessa, mutta politisoituminen ulottui myös porvarillisiin puolueisiin, erityisesti kokoomukseen ja keskustapuolueeseen. Nuorison näkyvin voimannäytös tapahtui marraskuussa 1968, jolloin opiskelijat valtasivat Vanhan ylioppilastalon päivää ennen Helsingin ylioppilaskunnan 100-vuotisjuhlia. Se, että radikaalien into suuntautui omaa ylioppilaskuntaa ja perinteistä frakkijuhlaa vastaan, osoitti suomalaisen liikehdinnän pohjimmiltaan demokraattista luonnetta. Kumouksellisen toiminnan sijasta uudistuksia pyrittiin ajamaan parlamentaarista tietä. Jyrkät vaatimukset ja tiukat ideologiset tavoitteet muokattiin esityksiksi, joille haettiin eduskunnan hyväksyntää.¹³⁰

Radikaalit näkemykset nivoutuivat Suomessa 1950-luvulla omaksuttuun politiikkaan, joka pyrki voimistamaan valtion roolia yhteiskunnassa. Keskushallintoa ryhdyttiin vahvistamaan, ja valtiovarainministeriön merkitys julkista sektoria ja määrärahoja ohjaavana ministeriönä kasvoi. Kun se käynnisti monivuotisten taloussuunnitelmien laatimisen, valtion tulo- ja menoarvion valmistelu sai aiempaa suuremman merkityksen.

Hyvinvointi- ja suunnitteluyhteiskunnan rakentuminen vauhdittui vasemmiston 1966 saavuttaman vaalivoiton jälkeen. Tuolloin muodostettu kolmen vasemmistopuolueen ja keskustapuolueen kansanrintamahallitus tuki voimakkaasti taloudellista kasvua, valtiollista suunnittelua ja ohjausta sekä tiede- ja teknologiaorganisaatioiden kehittämistä. Puolueet ottivat ohjelmiinsa alue- ja yhteiskuntapoliittisia tavoitteita, ja lainsäädännölle pyrittiin antamaan aiempaa keskeisempi, kehitystä ohjaava rooli. Vuoden 1968 vakauttamissopimus oli osoitus siitä, että talouselämän eri osapuolet hyväksyivät ajatuksen, että Suomesta kehitettäisiin Ruotsin tapainen hyvinvointivaltio. Tavoitteen yleistä hyväksymistä edisti sen läntinen alkuperä ja liittyminen snellmanilaiseen valtiokeskeiseen sivistysperinteeseen.¹³¹

Ruotsi oli ollut Suomen tiedepolitiikan suunnannäyttävä 1960-luvulle asti, mutta tuolloin sen tilalle nousi vuosikymmenen alussa perustettu Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD. Suomessa ryhdyttiin noudattamaan järjestön ajamaa tiedepolitiikkaa, jonka lähtökohtana oli tutkimuksen voimavarojen kohdentaminen yleisten yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden ja tutkimustarpeiden pohjalta. Linjan kiteyttäjäksi nousi Harvardin yliopiston professorin Harvey Brooksian johtaman työryhmän raportti *Science, Growth and Society* (1971). Se mielsi yhteiskunnan hyvin järjestetyksi koneeksi, jota saattoi ohjata tutkimuksilla hankittuun tiedon ja laajojen ohjelmien avulla. Yhteiskunnallisessa kehitystyössä ei ollut keskeistä taloudellinen kasvu vaan elämisen laatu, jonka katsottiin

pitkälti riippuvan julkisten palvelujen tasosta. Järjestö vaikutti kaikkiin Suomessa 1960-luvulta alkaen tehtyihin isoihin koulutus- ja tiedepoliittisiin uudistuksiin, kuten peruskouluun siirtymiseen, keskiasteen koulutuksen uudistamiseen, ylimmän opetuksen alueelliseen ja määrälliseen laajentamiseen sekä innovaatiopolitiikan kehittymiseen. Kun Suomi liittyi järjestön jäseneksi 1969, se saattoi osallistua täysipainoisesti ohjelmien hahmottamiseen.¹³²

Tiedepoliitiikan kytkeminen valtion yleiseen politiikkaan siirsi päätösvalan tieteeseen ja korkeimpaan opetukseen liittyvissä kysymyksissä konkreettisesti eduskunnalle, valtioneuvostolle, ministeriöille ja erilaisille valtionhallinnon elimille. Käytännössä vetovastuun otti aluksi erityisesti opetusministeriö, joka sai 1971 voimakkaasta vastustuksesta huolimatta hallintaansa ennen kauppa- ja teollisuusministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön alaisuuteen kuuluneet Teknillisen korkeakoulun ja Eläinlääketieteellisen korkeakoulun. Pian vuorossa olivat säätiöiden ylläpitämät yksityiset korkeakoulut, jotka olivat ajautuneet niin suuriin taloudellisiin vaikeuksiin, että ne joutuivat itse aloittamaan neuvottelut valtiollistamisesta. Ne olisivat halunneet säilyttää osan päätäntävällästä itsellään, mutta 1972–1975 toimineet Rafael Paasion ja Kalevi Sorsan hallitukset halusivat saada korkeakoulut kokonaan valtion haltuun.¹³³

Yliopistojen valtiollistamisesta vallitsi eduskunnassa suuri yksimielisyys, joten asia eteni nopeasti. Tampereen ja Turun yliopistot sekä Helsingin kauppakorkeakoulu ja Svenska social- och kommunalhögskolan siirtyivät valtiolle 1974, Svenska Handelshögskolan vuotta myöhemmin, Turun kauppakorkeakoulu ja Vaasan kauppakorkeakoulu 1977. Ensimmäinen yksityinen yliopisto eli Åbo Akademi pysyi yksityisenä myös pisimpään, sillä se liittyi joukkoon vasta 1981. Tuolloin paine yhteiskunnallistamiseen oli hieman hellittänyt, ja kun ruotsalaisen kansanpuolueen puheenjohtajat, Kristian Gestrin ja Pär Stenbäck, pitivät opetusministerinä yliopiston puolta, sen Suomen oloissa varakas säätiö sai pitää omaisuutensa. Viimeisen yksityisen korkeakoulun siirryttyä valtion omistukseen koko korkeakoululaitos oli yhtäläisen kehittämislainsäädännön piirissä.¹³⁴

Yksityisten korkeakoulujen valtiollistamisen lisäksi eduskunta joutui 1970-luvulla käsittelemään neljää korkeakouluihin liittyvää kysymystä: yliopistojen hallinnon- ja tutkinnonuudistusta, korkeakoulujen hajasijoitusta ja niiden yleistä kehittämistä. Näistä varsinkin hallinnonuudistus eli kysymys mies ja ääni -periaatteen soveltamisesta yliopistojen hallinnossa herätti paljon huomiota. Opetusministeri Johannes Virolaisen ajama uudistus kaatui jarrutukseen, kun lakiuudistuksen vastustajat,

TURUN YLIOPISTOSÄÄTIÖ

Turun Yliopistosäätiö perustettiin 1974 tukemaan valtiollistetun Turun yliopiston toimintaa. Säätiö toteuttaa tehtävänsä myöntämällä tutkimusapurahoja ja matka-apurahoja. Tutkimusapurahoilla säätiö tukee muun muassa post doc- ja väitöskirjatutkijoita, kansainvälisten kongressien ja symposiumien järjestämistä Turussa ja tutkijakoulujen seminaareja. Säätiö myöntää apurahoja myös väitöskirjojen ja tutkimusten kielentarkastus- ja painatuskuluihin. Matka-apurahoja on myönnetty tutkijoille esimerkiksi konferenssi- ja aineistonkeruumatkoihin. Yliopistosäätiö on tukenut myös ulkomaisten tutkijoiden vierailuluentoja.^{86A}

Turun Yliopistosäätiö omistaa muutamia kulttuurikohteita, joiden avulla säätiö tuo esille yliopiston toimintaa. Liedon Vanhalinna on kartanokeskus, jota yliopisto käyttää kulttuuri-, seminaari- ja juhla-keskuksena. Yliopistosäätiö hankki 2000 omistukseensa Hangon edustalla kohoavan Bengtskärin majakan ja 1998 Tartossa sijaitsevan Alvar Aallon suunnitteleman Villa Tammekannin, nykyisen Granö-keskuksen, jonka avulla se tukee Turun yliopiston ja Tarton yliopiston yhteistyötä. Maisemamaantieteen ja maantieteen metodologian kehittäjä J. G. Granö toimi molempien yliopistojen maantieteen professorina.^{87A}

HELSINGIN KAUPPAKORKEAKOULUN TUKISÄÄTIÖ

Kauppakorkeakoulun kannatusosakeyhdistys perusti 1974 Helsingin kauppakorkeakoulun tukisäätiön avustamaan ja tukemaan valtiollistetun kauppakorkeakoulun toimintaa. Tukisäätiö sai toiminnalleen hyvän perustan, sillä kansleri Klaus Waris onnistui siirtämään huomattavan osan kauppakorkeakoulun omaisuudesta sen haltuun. Muiden yliopistosäätiöiden tapaan se rahoitti toimintansa omaisuustuotoilla ja lahjoitusvaroin ja jakoi apurahoja ja avustuksia koululle, sen opettajille, tutkijoille ja opiskelijoille. Aalto-yliopiston perustamisen jälkeen 2010 säätiö ryhtyi tukemaan yliopiston kauppakorkeakoulua ja sen piirissä toimivia henkilöitä tutkimus- ja opetustoimintaa edistävillä apurahoilla ja muulla tuella.^{88A}

DIABETESTUTKIMUSSÄÄTIÖ

Diabetesliitto ja sen jäsenyhdistykset perustivat Diabetestutkimussäätiön elokuussa 1976. Säätiön tarkoituksena oli edistää suomalaista, kansainvälisesti korkeatasoista diabetestutkimusta, jonka tavoitteena oli diabeteksen ehkäisy, diabeteksen hoidon tehostaminen ja diabeetikoiden hyvinvointi. Ensimmäisen toimintavuoden aikana säätiö keskittyi varainhankintaan, joka onnistui hyvin yksityishenkilöiltä ja yrityksiltä saatujen lahjoitusten ansiosta. Ensimmäinen apuraha diabetestutkimukseen myönnettiin 1978. Sen jälkeen säätiö on myöntänyt tieteellisen valiokunnan arvion perusteella apurahoja vuosittain. Apurahat ovat jakautuneet lääketieteellisestä perustutkimuksesta käyttäytymistieteelliseen tutkimukseen, mutta lääketiede on aina ollut etusijalla.^{89A}

TEKNILLISEN KORKEAKOULUN TUKISÄÄTIÖ > AALTO-YLIOPISTON TEKNIKAN TUKISÄÄTIÖ

Teknillisen korkeakoulun tukisäätiö perustettiin suomalaisen teollisuuden myöntämin varoin 1979. Sen tarkoituksena oli yliopistossa suoritettavan teknistieteellisen tutkimuksen tukeminen ja siihen liittyvän opetustoiminnan edistäminen. Säätiön varallisuus perustuu oman pääoman tuoton lisäksi yrityksiltä ja yhteisöiltä saatuihin lahjoituksiin. Se ryhtyi myöntämään vuosittain apurahoja tekniikan alan opinnäytteisiin ja tutkimuksiin. Aalto-yliopiston rakenteen muotoutumisen jälkeen säätiön nimeksi tuli 2015 Aalto-yliopiston tekniikan tukisäätiö, ja sen toiminnan piiriin kuuluivat yliopiston tekniikan alan korkeakoulu – Insinööritieteiden, Kemian tekniikan, Perustieteiden ja Sähkötekniikan korkeakoulu – ja Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun Arkkitehtuurin laitos. Tukisäätiö tarjosi kanavan välittää yritysten rahoitusta diplomitoiden tekijöille.^{90A}

kokoomuksen, liberaalien ja RKP:n kansanedustajat, puhuivat maaliskuussa 1970 eduskunnassa niin hartaasti, että uudistusta ei ehditty viedä läpi ennen vaaleja. Myös Ulf Sundqvistin johdolla tehty toinen yritys kaatui vuoden 1973 lopulla, mutta muuten uudistajien esitykset toteutuivat hyvin.¹³⁵

Korkeakoulupolitiikan ohella eduskunta halusi määrätä myös tutkimuksen linjoista. Suomen Akatemian tieteen keskustoimikunta julkaisi 1972 valtion tiedeneuvoston esityksestä tiedepoliittisen ohjelman, joka tukeutui OECD:n suosittamaan linjaan. Ohjelman tavoitteena oli nostaa Suomen tutkimus- ja kehittämisanos kansainvälisesti vertailukelpoiselle tasolle ja ohjata tutkimusta »yhteiskunnan tutkimustarpeen kannalta keskeisiin kohteisiin» eli erityisesti neljälle painopistealueelle: luonnonvarojen hyväksikäyttöön ja teollisuuteen, terveydenhuoltoon, yhteiskunnan rakenteellisiin ongelmiin ja ympäristönsuojeluun.¹³⁶

Keskustoimikunta hyväksyi realiteetiksi sen, että tieteen tukeminen oli poliittista toimintaa, mutta tavoitteiden määrittelyn olisi tullut tapahtua poliitiikan ja tieteen vuoropuhelun kautta. Tämä linjaus ei enää riittänyt poliitikoille, jotka katsoivat, että tiede oli siirrettävä muiden yhteiskuntasektorien tapaan eduskunnan suoranaiseen kontrolliin. Koska yhteiskunta suuntasi yhä enemmän varoja tieteeseen, sitä tuli ohjata poliittisten voimasuhteiden mukaisesti. Rafael Paasion sosiaalidemokraattinen vähemmistöhallitus muutti 1972 valtion tiedeneuvoston kokoonpanoa ja tehtäviä koskeneita säännöksiä niin, että sen tieteellinen asiantuntemus heikkeni. Uudistettu valtion tiedeneuvosto julkisti 1973 oman ohjelmansa »Suomen tiedepolitiikan suuntaviivat 1970-luvulla». Ohjelmaa hallitsi pyrkimys tiedepolitiikan keskittämiseen, valtiollistamiseen ja politisointiin. Yhteiskuntapoliittisten päämäärien tuli muodostaa ne kriteerit, joille tiedepolitiikka rakennettiin. Ohjelmassa tutkimustoiminta jaettiin perustutkimukseen ja tavoitetutkimukseen, käsitteeseen, jota 1960-luvulla ryhdyttiin käyttämään soveltavasta tutkimuksesta. Perustutkimusta oli tehtävä erityisesti yliopistoissa ja korkeakouluissa, tavoitetutkimusta niiden ohella myös julkisella sektorilla eri ministeriöiden tutkimusyksiköissä ja yksityisellä sektorilla yrityksissä.¹³⁷

Tiedeneuvoston ohjelmassa määritettiin viisi »erityistä tukea tarvitsevaa tutkimuskohdetta», joita olivat kansanterveyteen kohdistuva tutkimus, väestön elinehtojen sekä kansallisen tuotantorakenteen kehitystekijäin tutkimus, ympäristönsuojelua sekä luonnonvaroja ja ympäristöä säästävien menetelmien ja tuotteiden kehittämistä koskeva tutkimus, demokratian ja tasa-arvoisuuden toteuttamista selvittävä tutkimus sekä työelämän ja työolosuhteiden tutkimus. Tiedeneuvoston ohjelma kohdisti

siten keskustoimikuntaa voimakkaammin tutkimusta yhteiskunnallisiin kysymyksiin.¹³⁸

Vaikka Kalevi Sorsan hallituksen asialistalle nousi useita vaikeita kysymyksiä, kuten EEC-ratkaisu ja Urho Kekkosen presidenttikauden jatkaminen, se paneutui myös tiedepolitiikan kehittämiseen. Hallitus hyväksyi keväällä 1973 tiedeneuvoston ohjelman, ja vallanvaihto konkretisoitui syksyllä 1973 tehtyyn asetuksenmuutokseen, jonka nojalla hallitus ja opetusministeriö ottivat suoraan päätäntävaltaansa Suomen Akatemian, tieteen tärkeimmän rahoittajaorganisaation. Ministeriön tiede- ja korkeakouluosasto ryhtyi Mikko Niemen johdolla suuntaamaan valtion tiedepolitiikkaa vieden samalla päätäntävällän Helsingin yliopistolta ja tieteellisiltä seuroilta, joita se piti vanhentuneen ja epätasa-arvoisen järjestelmän kannattajina. Niemen tavoitteena oli vähentää Helsingin yliopiston saamaa rahoitusta »niin paljon kuin vaan sisu sieti».¹³⁹

Kun korkeakoululaitoksen kehittäminen näivettyi 1970-luvun jälkipuoliskolla varojen puutteessa nollasummapeliksi, menettäjän roolin saivat Helsingin yliopisto ja Teknillinen korkeakoulu, joiden suhteellinen asema heikkeni. Suurin osa vuosikymmenen hajasijoitushankkeista kaatui kuitenkin valtionalouden heikkoon tilaan, uusista yliopistoyksiköistä kilpailevien paikkakuntien keskinäisiin erimielisyyksiin ja vanhojen yliopistojen tiukkaan vastustukseen.¹⁴⁰

AKATEMIATAISTELU

Hallituksen uusi tiedepolitiikka työnsi sivuun suomalaista tutkimustoimintaa 1960-luvun loppuun asti hallinneen perinteisen tiedekäsityksen, joka korosti tieteellisten näkökohtien ensisijaisuutta ja perustutkimuksen merkitystä soveltavan tutkimuksen kustannuksella. Päätökset siitä, mitä tutkitaan ja julkaistaan, perustuivat tutkijoiden henkilökohtaisiin ratkaisuihin, ja ne siunattiin pääosin tieteellisissä seuroissa, yhdistyksissä ja akatemioiden. Tärkeimmät ratkaisut tehtiin oikeistosivistyneistön sisäpiirissä, jota on kutsuttu Fritz Ringerin teoksen *The decline of the German mandarins. The German academic community 1890–1933* mukaan tieteen mandariineiksi. Näihin mandariineihin kuuluivat akateemikot, tieteellisten akatemioiden ja Helsingin yliopiston johtohahmot ja muut tiedevaikuttajat, jotka edustivat tiedettä myös kansallisten pankkien ja suuryritysten hallintoneuvostoissa sekä monissa säätiöissä.¹⁴¹

Vanhan linjan edustajat eivät hyväksyneet suunnanmuutosta vaan aloittivat vastakampanjan. Niin eduskunnassa kuin julkisuudessa käydyssä monivuotisessa akatemiataistelussa oli pohjimmiltaan kysymys siitä, harjoitettiin tutkimusta politiikan vai tieteen ehdoilla ja ketkä saivat

päättää sen rahoittamisesta. Taistelun peruskuvio oli selkeä. Hallituksen linjaa vastustivat erityisesti kokoomuksen ja pienten oppositiopuolueiden lisäksi talous- ja kustannuselämän sekä tiedemaailman vanhaa järjestystä puolustaneet edustajat. Heidän mukaansa tiedepoliittisen päätöksenteon tuli perustua poliittisten tavoitteiden sijasta tieteelliseen asiantuntemukseen; tutkimusrahoituksessa ratkaisuvallta tuli palauttaa Akatemiaalta korkeakouluille ja tiedeorganisaatioille ja elinkeinoelämän ja korkeakoulujen yhteistyötä oli vähentämisen sijasta lisättävä.¹⁴²

Vanhan järjestyksen puolustajiin kuuluneen Suomalaisen Tiedeakatemian esimiehen Kustaa Vilkunan mielestä tieteellisen yhteisön oli pidettävä huoli siitä, että siirtyminen valtiojohtoiseen tiedepolitiikkaan ei johtaisi »takaisin 1600-luvun ahdasmielisen oikeaoppisuuden kauteen». Vuonna 1974 hän hyökkäsi voimakkaasti tieteellisten toimikuntien uutta nimitysjärjestelmää vastaan toteamalla, että Suomen tieteelle olisi parasta, että sen suunnasta vastaisivat valtio, yliopistot, korkeakoulut sekä eräät säätiöt ja useat tieteelliset seurat.¹⁴³

Yli 85 tieteellistä seuraa muodosti 1973 Tieteellisten seurojen neuvoston puolustamaan tieteen vapautta, mutta vastustusrintaman keskeiseksi toimijaksi nousi Helsingin yliopiston kanslerin Pentti Renvallin johdolla jo neljä vuotta aiemmin perustettu Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö eli »Kanslerisäätiö» (KTTS), jonka rahoituksesta vastasivat muun muassa Elinkeinoelämän valtuuskunta eli EVA sekä Jenny ja Antti Wihurin rahasto. Korkeakoulu- ja talouseliitin hallitsema Kanslerisäätiö ryhtyi vastustamaan marxilaisten oppien leviämistä akateemiseen hengenviljelyyn ottamalla erityiseksi kohteekseen uuden tiedepolitiikan tuottamat julkaisut ja tutkimukset. Ratkaisu oli etevä, sillä vasemmistolaisten tutkijoiden into piti huolen siitä, että kiistanalaisia esimerkitapauksia, kuten TANDEM-projekti, METELI-projekti ja Pirkkalan opetuskokeilu, riitti valittavaksi asti. Samalla kuitenkin hämärtyi se seikka, että kiistan keskiöön nostettu painopisteajattelu ei ollut kopiointia Neuvostoliiton tai DDR:n tiedepolitiikasta vaan lähes suoraa lainaa OECD:n julkaisuista.¹⁴⁴

Suomen Akatemiaan liittyvät kiistat lientyivät 1970-luvun lopulla monesta syystä. Uuden tiedepolitiikan esiinnousun oli mahdollistanut se, että yhteiskunnallinen uudistuspyrkimys oli imaissut keskipuolueet mukaansa niin, että ne joko tukivat vasemmiston ajamaa politiikkaa tai eivät asettuneet selkeästi vastustamaan sitä. Vuosikymmenen puolimaissa tilanne muuttui, kun usko suunnitteluun ja jatkuvaan kasvuun sammui öljykriisin synnyttämään talouslamaan, jonka vaatimat säästötoimet kään-sivät tutkimus- ja kehittämistoiminnan määrärahat reaalisesti laskuun. Kamppailu tiedepolitiikan linjasta päättyi kompromissiin, joka palautti

tiedeyhteisölle osan sen menettämästä tiedepoliittisesta vaikutusvallasta, kytki Akatemian tukemaan huomattavasti aiempaa voimakkaammin soveltavaa tutkimusta ja salli yksityisen tiederahoituksen jatkuvuuden. Vanha tiedemandariinien ryhmä jäi sivuraiteelle.¹⁴⁵

Akatemiataistelu oli erikoinen vaihe Suomen historiassa. Uudistajien tavoitteena oli hylätä vanhat perinteet, siirtää syrjään entiset päättäjät ja keskittää yhteiskunnan voimavarat palvelemaan itse määrittämiään poliittisia tavoitteita. Niin vasemmistopuolueet kuin keskiryhmät katsoivat, että tutkimuksen tuli palvella yhteiskuntaa. Suunnannäyttäjiksi nousivat tiedepoliitikkaan perehtyneet nuoret aktiivit, jotka pääsivät eduskunnassa ääneen kansanedustajien puheiden kirjoittajina, osallistuivat lakien tekoon ja vaikuttivat eri puolueiden tiedepoliittisiin kannanottoihin. Poliittisen historian tutkijan Kimmo Rentolan mukaan koskaan aiemmin »ei nuorimmille ollut suotu tällaista valtaa». Valtakausi jäi lyhyeksi, mutta sen aikana ehti tapahtua paljon ja monille liikkeen johtohahmoille, kuten Erkki Liikaskelle, Ulf Sundqvistille ja Matti Louekoskelle, avautui herrahissin ovi.¹⁴⁶

TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISTOIMINNAN RAHOITUKSEN KASVU

Säätiöt ja rahastot olivat Suomen tiedepoliitikan keskiössä 1960-luvun jälkipuoliskolle asti. Niiden tutkimustyölle myöntämä tuki oli suurempi kuin valtion tieteellisten toimikuntien myöntämä rahoitus sekä varttuneiden ja nuorten tieteenharjoittajien apurahat yhteensä. Lisäksi ne ylläpitivät edelleen useimpia korkeakouluja. Tilanne muuttui nopeasti, kun valtion ja yrityssektorin tuki tietelle alkoi kasvaa ja kaikki yliopistot ja korkeakoulut valtiollistettiin. Vuonna 1972 uuden Suomen Akatemian tuki tietelle ylitti ensi kertaa säätiöiden ja rahastojen tietelle ja korkeimmalle opetukselle osoittaman rahoituksen.¹⁴⁷

Tiedot Suomen tiederahoituksen kokonaistasosta ovat puutteellisia ja epävarmoja vuoteen 1969 asti, jolloin Tilastokeskus aloitti kaikkia tieteenaloja ja tutkimuksen suorittajayksikköjä koskevan tutkimustilaston laatimisen. Vuonna 1971 ilmestynyt ensimmäinen tutkimustilasto kertoi, että Suomessa käytettiin vuosikymmenen vaihteessa tutkimus- ja kehittämistyöhön noin 300 miljoonaa markkaa, mikä oli noin 0,8 prosenttia bruttokansantuotteesta. Tilastossa oli seurattu OECD:n laatimia suosituksia, mikä merkitsi sitä, että tutkimusrahoituksen lähteet jaettiin neljään ryhmään: julkiseen, yksityiseen, säätiöiden ja rahastojen sekä ulkomaiseen rahoitukseen.¹⁴⁸

Koska tarkkoja tietoja ei ollut mahdollista saada, tilastoa laadittaessa turvauduttiin muutamaankin laskennalliseen ratkaisuun. Tutkimuslaitosten

ja korkeakoulujen menoista pyrittiin arvioimaan, mikä osuus niiden varoista meni tutkimukseen ja mikä opetukseen ja palvelutoimintaan. Muutamien kokeilujen jälkeen siirryttiin kansainväliseen käytäntöön: korkeakoulujen tutkimusmenoiksi merkittiin 30 prosenttia niiden kokonaiskuluista. Säätiöiden ja rahastojen osalta päädyttiin siihen, että niiden myöntämästä tuesta otettiin mukaan vain korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kirjanpidon kautta mennyt rahoitus. Sen sijaan suoraan yksittäisille tutkijoille myönnetty apurahat jätettiin kokonaan tilastoinnin ulkopuolelle. Tämä ilmeisesti työekonomisista syistä tehty mutta kokonaisuutta huomattavasti vääristänyt ratkaisu johti siihen, että tilaston mukaan säätiöiden osuus Suomen tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksesta jäi ulkomaisen rahoituksen tavoin vain 1,5 prosenttiin, kun julkisen rahoituksen osuudeksi tuli runsaat 45 ja yksityisen osuudeksi 52 prosenttia.¹⁴⁹

Tämän tutkimuksen mukaan säätiöt rahoittivat tutkimusta ja korkeinta opetusta 1970 noin 22,8 miljoonalla markalla. Siitä yliopistojen saama osuus oli 10,1 miljoonaa markkaa, ja varsinainen tutkimus sai 12,8 miljoonaa markkaa. Jos yliopistojen saamasta summasta lasketaan Tilastokeskuksen kaavan mukaan menneen 30 prosenttia eli noin kolme miljoonaa markkaa suoraan tutkimukselle, tutkimuksen saama säätiörahoitus nousi kaikkiaan noin 15,7 miljoonaan markkaan. Pelkästään tämän tutkimuksen piiriin kuuluvien säätiöiden osuus tutkimusmenoista oli yli 4,2 prosenttia eli lähes kolme kertaa niin paljon kuin se oli Tilastokeskuksen tutkimustilaston mukaan. Tämäkään luku ei ole tarkka, mutta antaa kuvan säätiörahoituksen kokoluokasta.¹⁵⁰

Tutkimustilasto osoitti, että Suomi jäi tutkimuspanostuksellaan alhaisen tutkimusintensiteetin maaksi Tanskan, Irlannin ja Itävallan tapaan. Useimmissa OECD-maissa tutkimusta tuettiin voimakkaammin. Kärkimaita olivat Yhdysvallat, Englanti ja Länsi-Saksa, mutta myös Ruotsi oli selvästi Suomea edellä. Nyt Suomessa ymmärrettiin, että vanhalla linjalla ei ollut mahdollista jatkaa. Tutkimuksen edistämiseen tarvittavia resursseja oli kasvatettu johdonmukaisesti lähes kymmenen vuotta, mutta kiista Suomen Akatemian lakkauttamisesta ja monet muut tekijät olivat johtaneet siihen, että tieteen tuki ei ollut kasvanut toivotulla tavalla.

Valtion tiedeneuvosto asetti 1973 tavoitteeksi, että tutkimus- ja kehittämistoiminnan osuus nousisi vuoteen 1980 mennessä vähintään 1,7 prosenttiin bruttokansantuotteesta. Tavoitteen toteutumisesta vastasivat käytännössä ministeriöt, joista tärkeimmät olivat opetusministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö ja maatalousministeriö, joka muuttui 1971 maa- ja metsätalousministeriöksi. Tieteen ja kehittämistoiminnan tärkeimpinä asiantuntija- ja rahoittajaeliminä toimivat valtion tiedeneuvosto, Suomen

Akatemia ja Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (vuoteen 1990 Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahasto) eli Sitra, joka perustettiin 1967 Suomen Pankin yhteyteen Suomen itsenäisyyden 50-vuotisjuhlan kunniaksi tukemaan maan tasapainoista henkistä ja taloudellista kehitystä. Tutkimuslaitoksista merkittävimmäksi kohosi Valtion teknillinen tutkimuslaitos (VTT), joka organisoitiin uudelleen 1972 ja jonka toiminnan volyyymi lähes kolminkertaistui vuosikymmenen aikana.¹⁵¹

Suomen talouden vahvan kasvun ansiosta tutkimus- ja kehittämis-toiminnan määrärahat nousivat 1971–1975 reaalisesti selvästi. Sitten talouslama pysäytti kasvun, ja tutkimusrahoitus voimistui vasta vuosikymmenen lopulla etenkin kauppaja- ja teollisuusministeriön alaisen tuen kasvaessa nopeasti. Kasvun väliaikainen pysähtyminen merkitsi kuitenkin sitä, että tutkimus- ja kehittämismenojen osuus bruttokansantuotteesta nousi 1980-luvun vaihteessa vain vajaaseen 1,1 prosenttiin eli ei lähellekään tavoitelukua. Koska lama oli yleismaailmallinen ja muutkin maat joutuivat tinkimään tutkimuspanostuksistaan, Suomen asema kansainvälisissä vertailuissa ei juuri muuttunut.¹⁵²

Kun 1970-luvun vaihde oli aloittanut perustan luomisen Suomen tiede- ja teknologiapolitiikalle, 1980-luvun vaihde merkitsi selvää käännettä kohti teknologiapainotteista tiedepolitiikkaa. Valtio oli alkanut tukea jo 1960-luvulla yritysten tutkimustoimintaa, mutta tuki muuttui merkittäväksi vasta seuraavalla vuosikymmenellä. Samalla kauppaja- ja teollisuusministeriön asema vahvistui suhteessa opetusministeriöön. Kun vuosikymmenen alussa kauppaja- ja teollisuusministeriö sai valtion tutkimus- ja kehittämiskäytöksestä vajaan viidenneksen opetusministeriön osuuden ollessa lähes 60 prosenttia, vuosikymmenen lopulla sen osuus oli noussut kolmannekseen.¹⁵³

Sama trendi näkyi myös yrityssektorin puolella. Yritysten tutkimuspanos nousi 1960-luvun lopun noin 50 prosentista 54 prosenttiin 1974. Vuosikymmenen puolivälin lama heikensi niin paljon yritysten mahdollisuuksia tutkimus- ja kehittämistyöhön, että osuus laski hieman. Tilanne muuttui vuosikymmenen lopulla, jolloin alkanut teknologialähtöisyyden kausi johti siihen, että yksityissektorin osuus maan tutkimus- ja kehittämistoiminnan menoista oli 1980-luvun lopulla yli 60 prosenttia. Vuodesta 1982 Suomen virallisena tavoitteena oli ollut, että julkisen sektorin osuus kokonaispotista ei painuisi alle 40 prosentin, mutta vuosisadan lopulla se laski runsaaseen 30 prosenttiin ja 2000-luvun alussa vielä selvästi sen alle. Syynä oli pääosin matkapuhelinjätti Nokian tutkimuspanoksen voimakas kasvuvauhti, jota valtion tiederahoittajat saattoivat seurata vain katseella.¹⁵⁴

Kamppailu säätiöiden olemassaolosta

SÄÄTIÖLAITOS VALINKAUHASSA

Tilastokeskuksen 1971 julkaisema ensimmäinen tutkimustilasto osoitti, että päävastuu Suomen tutkimustoiminnan rahoituksesta oli siirtynyt valtiolle ja yksityisille yrityksille. Vaikka säätiöiden ja rahastojen osuus kokonaisrahoituksesta näytti tilaston mukaan jäävän vain runsaan prosentin tasolle, se ei hillinnyt säätiöiden vastustajien intoa. Säätiölaitos oli perinteisen järjestelmän kannattajana niin otollinen kohde, että sen siirtämistä yhteiskunnan kontrolliin kannatti ainakin yrittää.

Valtion elimet olivat apurahapäätöksissään ottaneet huomioon säätiöiden tekemät apurahapäätökset ja säätiöyliopistot olivat saaneet valtionapua, mutta säätiöillä ei ollut virallista asemaa yhteiskunnassa. Tämä näkyi muun muassa siinä, että säätiöt ja rahastot otettiin Valtiokalenterissa huomioon ensimmäisen kerran vasta 1938, jolloin luokassa »Yhdistyksiä tiedettä ja taidetta varten» mainittiin tiedettä ja taidetta edustavien seurojen ja yhdistysten lisäksi myös Suomen Kulttuurirahaston Kannatusyhdistys. Kulttuurirahaston nousuun »puolivaltiolliseen asemaan» vaikutti ilmeisesti se, että se oli taitavasti poiminut kunniaesimiehkiseen maan ylimpään johtoon kuuluneita henkilöitä, kuten presidentti Kyösti Kallion, arkkipiispa Erkki Kailan ja Suomen Pankin pääjohtajan Risto Rytin.¹⁵⁵

Kulttuurirahaston jälkeen Valtiokalenterin toimituksen armon sai kokea Kordelinin säätiö, joka otettiin mukaan 1943. Jenny ja Antti Wihurin rahasto mainittiin 1948, samoin Suomalainen Liikesivistysrahasto, joka oli sijoitettu luokkaan »Yhtymiä eri tarkoituksia varten». Vuonna 1954 Valtiokalenteriin ilmestyi luokka »Säätiöitä ja rahastoja», jossa lueteltiin edellisten lisäksi muun muassa seuraavat säätiöt: Emil Aaltosen Säätiö, Ammattilääketieteen säätiö, Kyösti Haatajan rahasto, Niilo Helanderin rahasto, Sigrid Jusélius Stiftelse, Merenkulun Säätiö, Outokumpu Oy:n Säätiö, Alli Paasikiven Säätiö, Tasavallan Presidentti J. K. Paasikiven rahasto syöpätautien tieteellistä tutkimustyötä varten, WSOY:n kirjallisuussäätiö, Tekniikan edistämissäätiö ja Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö. Seuraavana vuonna mukaan otettiin Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö, 1957 Werner Hacklinin säätiö ja 1959 Maanpuolustuksen Tuki.

Suomenruotsalaiset säätiöt pääsivät suuresta vaikutusvallastaan huolimatta Valtiokalenterin sivuille vielä hitaammin kuin suomenkieliset. Svenska kulturfonden mainitaan ensimmäisen kerran 1968, mutta koko kauden eniten tiederahaa jakanut säätiö Stiftelsen för Åbo Akademi noteerattiin vasta 2000-luvulla. Vuonna 2015 kalenterissa mainitaan säätiöalan

kattojärjestön Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan lisäksi yli 30 tiedesäätiötä.¹⁵⁶

Säätiöiden asemasta virinnyt keskustelu sai konkreettista sisältöä Margaretha Starckin julkaistua 1970 selvityksensä apurahoja tieteille ja taiteille jakavista yksityisistä säätiöistä. Kirjailija- ja taiteilijaseura Kiilan aloitteesta ja opetusministeriön tuella tehdyn raportin tavoitteena oli hahmottaa kokonaiskuva kulttuurin rahoituksesta ja samalla selvittää, oliko säätiöillä omaa kulttuuripolitiikkaa, ketkä säätiöissä tekivät päätöksiä ja miten yhteiskunnallinen ja puoluepoliittinen edustavuus toteutui niiden hallintoelimissä. Lopputulos oli selkeän mutkaton: varsinkin suursäätiöt pönöttivät »taantumuksen tukipylyinä».¹⁵⁷

Koska säätiöistä ei ollut olemassa juuri minkäänlaista yhtenäistä esitystä, Starckin selvitys herätti huomiota ja antoi mahdollisuuden erilaisiin painotuksiin. *Helsingin Sanomissa* tutkimuksen tuloksia kuvattiin neutraaliin sävyyn, mutta *Suomen Sosialidemokraatin* ja *Kansan Uutisten* maaliskuun alussa 1970 julkaisemissa artikkeleissa säätiöitä syytettiin yksipuolisesta rahanjaosta ja lääketieteen suosimisesta erityisesti humanististen tieteiden kustannuksella. Myös säätiöiden hallintokäytäntöjä arvosteltiin: päätöksentekijät olivat vanhoja, liike-elämä oli yliedustettu, juristeja suosittiin ja asiantuntijat oli valittu väärin. Säätiöiden edustajien huomautukset siitä, että säätiöiden oli noudatettava sääntöjensä määräyksiä, sivuutettiin tyynesti toteamalla, että säätiöiden tuli mukautua tieteen ja taiteen valtakunnallisen rahoitusohjelman linjauksiin.¹⁵⁸

Starckin eräänä johtopäätöksensä oli, että säätiöiden suhteellinen merkitys suomalaisessa kulttuuripolitiikassa laskisi sitä mukaa kuin valtiontuki kasvaa. Vaikka Tilastokeskuksen seuraavana vuonna julkaisema tutkimustilasto vahvisti tämän näkemyksen oikeellisuuden, into säätiölaitoksen kuriin saattamisesta ei laantunut. Jo Starckin selvityksen julkistamistilaisuudessa nostettiin esiin kysymys, pitäisikö säätiöiden verovapaudesta luopua. Jos valtio alkaisi saada säätiöiltä verotuloja, se voisi lisätä opetusministeriön budjetin kautta tapahtuvaa poliittisesti ohjattua tieteen tukea. Valtaansa nopeasti kasvattanut opetusministeriö tarttui oitis uuteen tilaisuuteen aloittamalla valmistelun säätiölain uudistamisesta.¹⁵⁹

Säätiöt ymmärsivät, että nyt oli aika toimia. Kulttuurirahaston hallituksen puheenjohtaja Yrjö Blomstedt ja toiminnanjohtaja Matti Ilmanen kutsuivat 23 säätiön ja rahaston edustajat 15.2.1970 kokoukseen, jossa perustettiin Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta. Kokouksen keskeiseksi teemaksi nousi säätiöiden oman tiedotustoiminnan ja keskinäisen yhteydenpidon kehittäminen. Asiaa valmistelemaan asetettiin työvaliokunta, jonka vetäjäksi valittiin Blomstedt ja jäseniksi varatuomari Seppo

Hieta (Yrjö Jahnssonin säätiö), toimitusjohtaja Marcus Nykopp (Sigrid Jusélius Stiftelse), varatuomari Veikko Palotie (Paulon Säätiö) ja varatuomari Risto Piepponen (Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö). Työryhmän sihteeriksi tuli Matti Ilmanen. Samalla käytännön asioiden hoito juurtui Kulttuurirahastoon, jonka yhteyteen päätettiin toukokuussa 1971 perustaa koordinoitunaiseksi toimisto. Sen nimeksi tuli Säätiöpalvelu – Stiftelsetjänst.¹⁶⁰

Neuvottelukunta asetti tammikuussa 1971 tavoitteekseen suomalaisten säätiöiden kartoittamisen ja oikean tiedon kokoamisen säätiöiden toiminnasta, hallinnosta ja apurahojen jakoperusteista. Ennen kuin työ oli päässyt alkuun, keskustelu siirtyi uuteen vaiheeseen. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston päällikön Antti Kivivuoren todettua laatimassaan muistiossa koko säätiölaitoksen olemassaolon kyseenalaiseksi Rafael Paasion hallitus asetti 27.7.1972 komitean selvittämään säätiölaitoksen asemaa. Komitean puheenjohtajaksi nimitettiin lainsäädäntöneuvos C. G. af Schultén ja jäseniksi säätiön tarkoituksesta väitellyt apulaisprofessori Pirkko-Liisa Aro, kansanedustaja Kaino Haapanen (SKDL), Suomen Kulttuurirahaston toiminnanjohtaja Matti Ilmanen, pankkiylitarkastaja Teuvo Kallio, pääministerin sihteeri, valtiotieteen lisensiaatti Pekka Korpinen (sd.), oikeusministeriön hallitussihteeri Rafael Kyti ja varatuomari Jukka Tammi. Assistentti Ahti Saarenpää kutsuttiin komitean jäseneksi 1974.¹⁶¹

Komitean työtä hidasti säätiöitä koskevien tilastotietojen puute. Tämän vuoksi Tilastokeskus toteutti kaikille säätiöille kyselyn, jonka pohjalta Riitta Brax, Jukka Gronow ja Ahti Saarenpää julkaisivat 1974 tutkimusraportin »Tietoja säätiöistä». Tekijät esittivät kritiikkiä muun muassa säätiöiden läheisistä yhteyksistä suurpääomaan ja niiden päätäntävällän keskittymisestä harvoille henkilöille. Tärkeimpien vallankäyttäjien joukkoon nimettiin Pohjolan toimitusjohtaja Tauno Angervo, Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen pääjohtaja Pekka Jauho ja Kansallis-Osake-Pankin pääjohtaja Matti Virkkunen, jotka kuuluivat vähintään seitsemän säätiön hallintoon. Kirjoittajat pitivät säätiöiden toimintaa tehottomana, korruptoituneena ja vain omaa olemassaoloa turvaavana. He esittivät näkemyksiään myös elokuussa 1974 järjestetyssä seminaarissa »Säätiöt ja yhteiskunta», jossa huomiota kiinnitettiin erityisesti säätiölaitoksen puutteisiin.¹⁶²

Käsitystä säätiöiden kytkeytymisestä suurpääomaan ja niiden vallan keskittymistä harvoille »napamiehille» levittivät myös vasemmiston lehdet. Niiden mukaan liikepankit hallitsivat säätiöitä joko taattujen henkilöiden tai notariaattiosastojensa kautta sekä muilla keinoilla ja sää-

tiöiden nimityksistä ja apurahoista päätti pieni suljettu piiri. Syytösten kohdistaminen juuri taloudellisesti vähämerkitykselliseksi osoitettuun säätiölaitokseen oli sinänsä erikoista tilanteessa, jossa viidennestä Suomen bruttokansantuotteesta tuottavia valtion liikeyrityksiä valvoivat ja hallitsivat muutamat harvat henkilöt ja poliittisista virkanimityksistä oli juuri tulossa maan tapa.¹⁶³

Vasemmistolaiset puheenvuorot eivät juuri saaneet ymmärrystä säätiöiden piiristä, vaikka sosiaalidemokraattiseen puolueeseen liittynyt entinen »Herra Kulttuurirahasto» L. A. Puntila myönsi auliisti, että veronkierto ja yhteiskuntavastaisuus rehottivat ruotsinkielisissä säätiöissä. Useimpien säätiöiden edustajat yhtyivät Jenny ja Antti Wihurin rahaston puheenjohtajan Matti Virkkusen rahaston vuosijuhlissa pitämään puheeseen, jonka *Uusi Suomi* julkaisi 10.10.1974. Myös Kulttuurirahaston vaikuttajiin kuuluneen Virkkusen mukaan säätiöselvitys oli puutteellinen esitys, jonka ainoa johdonmukainen piirre oli pyrkimys osoittaa, kuinka häikäilemättömästi talouselämä käytti säätiölainsäädännön porsaanreikiä voittojensa maksimoimiseen. Koska säätiöt suuntasivat huomattavasti varoja muun muassa tieteen ja yliopistojen tukemiseen, hän piti selvitystä masentavana todisteena hallituksen kielteisestä suhtautumisesta yhteiskunnan yksityiseen tukemiseen.¹⁶⁴

Komitean mietintö luovutettiin oikeusministeriölle joulukuussa 1975. Se sisälsi yksityiskohtaisen ehdotuksen säätiölaiksi ja sen perustelut. Laki koskisi vain itsenäisiä säätiöitä, joten sen ulkopuolelle olisivat edelleen jääneen eläkesäätiölain piiriin kuuluneet säätiöt ja julkisoikeudelliset säätiöt. Ehdotetut muutokset koskivat muun muassa säätiön perustamista, hallintoa, toimintaa, taloudenpitoa ja valvontaa. Yleisenä tavoitteena oli siirtää säätiöt huomattavasti aiempaa tiukemmin valtion valvontaan. Siksi oikeusministeriöön tuli perustaa säätiöneuvosto, jonka tehtävänä olisi seurata alan kehitystä ja laatia suosituksia.¹⁶⁵

Komitean mietintö ei ollut yksimielinen, sillä siihen liittyi neljä eriävää mielipidettä. Säätiöiden talouteen hyvin perehtynyt, Sirola-opistosta 1950 valmistunut Kaino Haapanen esitti säätiöitä koskevan verolainsäädännön tiukentamista, sillä hän katsoi useiden säätiöiden toimivan vain varakaiden henkilöiden »omaisuuksien piilottajina ja verohelpotusten hankkijoina». Pekka Korpinen asetti kyseenalaiseksi koko säätiölaitoksen tarpeellisuuden, Pirkko-Liisa Aron mielestä kokonaisuudistukseen ei ollut tarvetta ja Matti Ilmanen kumosi täysin mietinnön esitykset ja perustelut. Oikeusministeriö sai mietinnöstä kaikkiaan 47 lausuntoa tiede- ja kulttuurialan keskeisiltä julkisilta ja yksityisiltä toimijoilta, joista säätiökenttää edustivat Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta, Suomen Kulttuuri-

rahasto, Svenska folkskolans vänner, Svenska kulturfonden ja Helsingin kaupparkeakoulun tukisäätiö. Neuvottelukunta ja Kulttuurirahasto torjuivat jyrkästi säätiöneuvoston perustamisen ja säätiöiden toimintamahdollisuuksien rajoittamisen, ja Teollisuuden Keskusliitto katsoi, että komitea suhtautui säätiölaitokseen toimeksiannon mukaisesti jo ennakolta asenteellisesti.¹⁶⁶

Suomen Akatemiaa koskeneen kamppailun tavoin kiista säätiölaitoksen asemasta laantui 1970-luvun jälkipuoliskolla. Säätiölaitoskomitean mietintö ei johtanut toimenpiteisiin, mutta neuvottelukunta katsoi parhaaksi jatkaa toimia säätiöitä koskevan tiedon lisäämiseksi. Vuonna 1977 ilmestyi Matti Ilmasen ja Ritva Kontuniemen toimittama *Säätiöhakemisto*, joka kuvasi laajasti säätiökentän historiaa ja lainsäädäntöä sekä taloudellista ja hallinnollista asemaa. Teos sisälsi tiedot 1219 säätiöstä eli liki 80 prosentista kaikista maan säätiöistä, ja mukana olivat lähes kaikki isot säätiöt.¹⁶⁷

Säätiölaitoskomitean asettaminen syvensi entisestään niitä ristiriitoja, joita politisoituminen oli synnyttänyt opetusministeriön ja säätiölaitoksen välille. Säätiöt kokivat opetusministeriön pyrkivän mitätöimään kaiken sen työn, jonka ne olivat tehneet Suomen tieteen hyväksi. Säätiöiden merkityksen häivyttämistä edisti Tilastokeskuksen tutkimustilasto, joka antoi säätiöiden tiederahoituksesta puutteellisen kuvan. Opetusministeriö ei puuttunut lainkaan tutkimustilastoinnin ongelmiin vaan sijoitti säätiöt marginaaliin: ministeriön mukaan säätiöiden tuki suuntautui vain pienille piireille eikä ollut samalla tavalla kilpailtua kuin muu tiederahoitus. Vuonna 1974 julkaisemassaan artikkelissa »Kuka tieteestä määrää» ministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen mainitsee säätiöt ohimennen vain kerran.¹⁶⁸

Säätiöiden yhteiskunnallisen aseman pysyttyä vahvana aina 1970-luvun alkupuolelle asti uusia säätiöitä syntyi edelleen paljon. Tämän tutkimuksen piiriin kuuluvia säätiöitä perustettiin 20.

SÄÄTIÖIDEN UUDET TEHTÄVÄT

Säätiöiden tuki tieteelle ja korkeimmalle opetukselle pysyi koko 1960-luvun ajan suurempana kuin Suomen Akatemian ja tieteellisten toimikuntien myöntämä rahoitus. Tietämättömyys säätiöiden kokonaistuen suuruudesta tuli kuitenkin esiin esimerkiksi Tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomitean kolmannessa mietinnössä, jonka mukaan toimikuntajärjestelmän tieteelliselle tutkimukselle antama tuki (lähes neljä miljoonaa markkaa) oli 1963 samaa suuruusluokkaa kuin säätiöiden myöntämä rahoitus. Vaikka mukaan olisi laskettu myös tieteellisten

toimikuntien kautta kanavoitunut tuki tieteellisille seuroille (runsas 1,2 miljoonaa markkaa), niiden yhteissumma ei olisi yltänyt lähellekään säätiöiden tasoa (noin 7,3 miljoonaa markkaa, runsas 15 miljoonaa euroa). Vuosi 1963 oli Suomessa myös rahauudistuksen vuosi, sillä vuoden alussa Suomen markka uudistettiin siten, että siihen saakka käytössä olleen rahan 100 markkaa vastasi yhtä uutta markkaa ja vastaavasti siihenastinen markka yhtä penniä. Summista siis vain pudotettiin kaksi nollaa pois.¹⁶⁹

Säätiöiden aseman vahvistumista oli auttanut valtiovarainministeriön 1961 tekemä päätös, jonka mukaisesti säätiöille tehdyt lahjoitukset tulivat verovähennyskelpoisiksi. Tilanne huononi kuitenkin pian, sillä valtio kiristi lahjoitusten verovapaussäännöksiä, ja 1967 verovähennysoikeus poistettiin kokonaan. Vaikka verovähennysoikeus palautettiin pian voimaan rajoitetusti, varsinkin KAUTE-säätiön tapaiset pienten lahjoitusten varassa toimineet säätiöt joutuivat taloudellisiin vaikeuksiin. Tilannetta hankaloitti se, että hyväksi koettu keino koota pääomia laajojen kansalaiskeräysten avulla ei enää toiminut yhtä hyvin kuin aiemmin.¹⁷⁰

Säätiöiden keskeinen asema tieteen rahoittajina murtui 1970-luvun lopun taantuman vauhdittamana. Monien säätiöiden yrityksiltä saamat lahjoitukset pienenivät huomattavasti. Säätiöiden tukisumman pysyessä pitkään ennallaan tutkimuksen julkinen tuki nousi 1980-luvun alkuun mennessä jo kymmenen kertaa sitä suuremmaksi. Suomen Akatemian ja valtion tutkimusmäärärahojen voimakas kasvu ja koko korkeakoululaitoksen sijoittaminen opetusministeriön alaisuuteen siirsivät 1970-luvulla tiedepoliittisen vallan eduskunnalle, hallitukselle ja erityisesti opetusministeriölle. Tutkimuksen keskeisiksi julkisiksi rahoittajiksi nousivat Suomen Akademia ja kauppa- ja teollisuusministeriön teollisuusosaston alaisuudessa toiminut teknologian toimisto. Pian vallansiirtymä jatkui edelleen, kun yksityinen yrityssektori ryhtyi rahoittamaan suurinta osaa Suomen tutkimus- ja kehittämistoiminnasta.¹⁷¹

Samaan aikaan tapahtui muutoksia myös tutkimuksen sisällä. Tieteellisiin toimikuntiin perustetut tutkijan virat loivat perustan tutkijan ammatille, ja yksittäisen tutkijan rinnalle vakiintuivat isot tutkimusryhmät. Tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomitean 1964 ilmestyneessä osamietinnössä asetettiin selvästi ryhmätyö itsenäisesti toimivan yksilön edelle. Laaja-alaiset ja monitieteiset tutkimustehtävät oli mahdollista ratkaista vain riittävin resurssein varustettujen tutkimusryhmien avulla. Kun säätiöt olivat lähinnä keskittyneet tukemaan yksittäisiä tutkijoita, ne jäivät pääosin sivuun laajoista ryhmätyöllä toteutetuista tutkimushankkeista, jotka olivat tyypillisiä muun muassa luonnon- ja lääketieteille, teknisille tieteille ja pian myös yhteiskuntatieteille.¹⁷²

Säätiöt kuuluivat 1970-luvun tiedepoliittisen kamppailun häviäjiin. Varsinkin isoille säätiöille tiedepoliittisen vaikutusvallan raju supistuminen oli kova pala. Ne olivat itsenäisyyden alkuaajoista lähtien vaikuttaneet keskeisesti sekä korkeimman opetuksen että tutkimuksen kehittämiseen, ja erityisesti Suomen Kulttuurirahasto oli pyrkinyt näyttämään suuntaa maan kulttuurielämälle.

Kulttuurirahaston alkuaikojen voimahahmo L. A. Puntila arvioi 1960-luvulla, että rahaston kulttuuripoliittisilla toimilla ja aloitteilla oli tärkeämpi merkitys kuin sen myöntämällä apurahoilla, minkä vuoksi se oli panostanut erityisesti vuodesta 1943 lähtien järjestämiinsä kulttuuripoliittisiin neuvottelupäiviin. Ajatus kulttuuripäivien järjestämisestä oli syntynyt synkkänä ajankohtana, jolloin oli voimakas tarve vahvistaa maaperää kulttuurin hyväksi ja valaa uskoa tulevaisuuteen. Kysymys oli päättäväisestä kulttuurioptimismista, kansallisesta terapiasta.¹⁷³

Vuosina 1959–1968 Kulttuurirahasto järjesti neljät kulttuuripoliittiset neuvottelupäivät, joiden avulla se pyrki muun muassa luomaan suunnitelmallisuutta maan tiede- ja taidehallintoon sekä edistämään opetusministeriön organisaation uudistamista ja laajentamista. Kulttuuripäivät kasvoivat kansallisiksi merkkitapahtumiksi, jotka avattiin opetusministerin vastaanotolla ja joiden alustukset ja keskustelut radioitiin koko kansalle, viimeistä kertaa lukuun ottamatta. Tuolloin »Reporadioksi» muuttunut Yleisradio ei enää ollut mukana. Saattoi toki olla, että ihmisiä kiinnostivat enemmän Vanhan valtaus, Tšekkoslovakian miehitys ja Vietnamin sota kuin akateemiset puheet kulttuurin ja hallinnon suhteista, mutta pohjimmiltaan kysymys oli siitä, että nyt maan kulttuurihallintoa ryhtyivät kehittämään toiset voimat.¹⁷⁴

Tieteen rahoituksen siirryttyä pääosin valtiollisille elimille ja yrityksille säätiöille jäi julkista sektoria täydentävän tukijan rooli, johon sisältyi rahan keräämistä, säilyttämistä ja jakamista. Pettymystä lievensi osittain säätiöiden johtohenkilöiden ymmärrys siitä, että kysymys oli osin väistämättömästä kehityksestä, jota vastaan oli turha kärejäidä. Siirtymässä ei ollut kysymys kommunistien salajuonesta vallan kaappaamiseksi poliitrukeille vaan maan pääpuolueiden sosiaalidemokraattien ja keskustapuolueen ajamasta linjasta, jolla oli vaikutusvaltaisen presidentin Urho Kekkosen tuki.

Tieteellisen tutkimuksen ja korkeimman opetuksen voimakas kasvu edellytti valtion rahoituksen voimakasta lisäämistä. Yksin tutkijan uran ammattimaistuminen ei olisi ollut mahdollinen säätiöiden apurahoihin perustuvassa järjestelmässä sen vaatiman systemaattisen ja pitkäjänteisen rahoituksen vuoksi.¹⁷⁵

Yrjö Jahnssoonin säätiön hallituksen puheenjohtajaksi Hilma Jahnssoonin jälkeen valittu L. A. Puntila totesi 1971, että uudenmuotoisen Suomen Akatemian toiminnan käynnistyminen tuli merkitsemään valtion roolin merkittävää kasvua tiedepolitiikassa. Tämä johtaisi todennäköisesti tieteen suuntaamiseen poliittisten näkökohtien perusteella, mutta samalla se vapautti säätiöt monista tehtävistä, jotka aiemmin olivat käytännössä olleet niiden harteilla. Uudessa tilanteessa säätiöiden olisi tehtävä tiivistä yhteistyötä, jotta ne voisivat toimia tehokkaana vastapoolina julkisen sektorin harjoittamalle, »yksikanavaiselle» tiedepolitiikalle.¹⁷⁶

Säätiöt osasivat tehdä väistämättömyydestä hyveen keskittymällä toteuttamaan sääntöihinsä kirjattuja tarkoituksia. Suomen Kulttuurirahasto viitoitti tietä kahdella tavalla. Kun Suomen Akademia oli toivonut säätiöitä ilmoittamaan omat tutkimuspoliittiset ohjelmansa, jotta se voisi ottaa ne huomioon kokonaissuunnitelman luomisessa, Kulttuurirahasto ei ottanut kutsua vastaan. Rahastossa katsottiin, että pienen maan ei kannattanut sijoittaa kaikkia varojaan muutaman painopistealueen kehittämiseen. Vanhojen tieteenalojen jatkuvuuden ja uusien nousun turvaamiseksi apurahoja oli suunnattava tieteellisten kriteerien perusteella niille aloille, jotka olivat jäämässä valtion tuen ulkopuolelle tai kehittyivät nopeasti.¹⁷⁷

Kulttuurirahaston linjaus hyväksyttiin säätiökentässä yleisesti, sillä säätiöt halusivat pitää kiinni itsenäisestä päätäntävallastaan ja suunnata apurahansa parhaaksi katsomallaan tavalla. Nyt ne saattoivat vähentää osuuttaan tieteellisen jälkikasvun kasvattamisessa, keskittyä yksittäisten tutkijoiden ja erilaisten tutkimushankkeiden tukemiseen, lisätä ulkomaan matka-apurahojen määrää ja ottaa valtiollisia tukielimiä enemmän riskejä rahoituspäätöksissään. Säätiöt pystyivät nostamaan esiin uusia ajatuksia, ideoita sekä tutkimuskohteita ja -muotoja, mutta saattoivat samalla harjoittaa yhteistyötä julkisten toimijoiden kanssa tärkeiksi katsomillaan aloilla.¹⁷⁸

Myös Suomen Kulttuurirahaston jo toteuttama ratkaisu luopua vuosittaisista rahanpyyntökirjeistä ja rakentaa toimintansa pääosin kiinteistöjen ja sijoitusten, lähinnä osinkojen ja korkojen, tuoton varaan hyväksyttiin säätiökentässä yleisesti 1960- ja 1970-luvulla. Tavoitteena oli sijoittaa voimassa olleen säätiölain mukaisesti varat paitsi turvallisesti myös niin tuottoisesti, että ne mahdollistaisivat tasaisen apurahavirran, johon yksittäiset lamavuodet eivät vaikuttaisi. Ratkaisu ei 1970-luvun lamavuosina tuonut helpotusta säätiöiden talouteen, sillä vuosikymmenen korkea inflaatio ja teollisuuden suhdannevaihtelut koettelivat useita säätiöitä. Esimerkiksi Sigrid Jusélius Stiftelsen oman pääoman reaaliarvo laski vuosikymmenen aikana kolmanneksella, vaikka se nimellisarvoltaan markkoina kaksin-

kertaistui. Uusi kestäväan varainkäyttöön perustuva toimintatapa osoitti voimansa seuraavien vuosikymmenten taloudellisten nousukausien aikana.¹⁷⁹

Taloudenhoidon roolin korostuminen johti siihen, että monien säätiöiden toiminta jakaantui organisatorisesti kahteen osaan: varsinaisten tarkoitusten toteuttamiseen ja toiminnan jatkuvuuden turvaavaan pääoman hoitoon. Koska säätiöiden varallisuus koostui useista elementeistä, pääomatuloista, osingoista, koroista ja vuokrasta sekä lahjoituksista ja testamenteista, sen hoito ja kasvattaminen vaativat laajaa asiantuntemusta. Monen säätiön raha-asiainhoito erotettiin erillisen elimen tehtäväksi, ja useilla isoilla säätiöillä oli oma raha-asiainvaliokuntansa, jossa oli rahalaitosten edustajia. Useassa tapauksessa säätiön raha-asiainhoito annettiin jonkin ulkopuolisen elimen, erityisesti pankkien notariaattiosastojen, tehtäväksi.¹⁸⁰

Säätiöiden välillä oli suuria eroja sen suhteen, miten pääoman vuosittainen tuotto jaettiin. Osittain erot johtuivat säädekirjojen määräyksistä, osin säätiöiden toimintatapojen ja tavoitteiden eroista. Useassa säätiössä keskimäärin viidennes tuotosta jaettiin apurahoina, loput siirrettiin käyttöpäähämaan, ja suhteellisen iso osa saattoi kulua hallinnollisiin menoihin. Jotkut säätiöt, kuten Koneen Säätiö, toimivat vähäisillä henkilöresursseilla, joten ne saattoivat käyttää vuoden tuotoista apurahoihin yli puolet ja joskus jopa vielä enemmän. Kysymys oli myös toiminnan mittakaavasta. Kun Koneen Säätiö jakoi apurahoja 1970-luvun alussa vain noin 100 000 markkaa, suurten säätiöiden, kuten Suomen Kulttuurirahaston, Jenny ja Antti Wihurin rahaston sekä Sigrid Jusélius Stiftelsen, jakosumma oli yli miljoona markkaa.¹⁸¹

Vaikka säätiöiden pääomat kasvoivat varsin hitaasti 1970-luvun taloudellisesti vaikeina vuosina, niiden merkitys tieteen tukijana pysyi suurena, sillä uudet tutkimustarpeet ja tieteellisen tutkimuksen volyymin kasvu lisäsivät painetta apurahoja kohtaan. Rahoituksen painopisteen muutoksesta huolimatta säätiöiden tukipäätöksistä vastanneiden henkilöiden työ ei helpottunut: edelleen oli tehtävä linjauksia siitä, miten kysyntään nähden vähäiset apurahat pitäisi jakaa ja miten löytää parhaat uudet kyvyt ja innovaatiot. Yleinen suuntaus oli apurahojen keskimääräisen suuruuden pieneneminen. Asiaan vaikutti vuoden 1974 tulo- ja varallisuusverolain säännös, jonka mukaan apurahat olivat verottomia 15 000 markkaan asti. Apurahat olivat olleet verottomia tiettyyn rajaan saakka jo aiemmin, mutta uusi säännös selkeytti asiaa.¹⁸²

Vaikka kaikki Suomen yliopistot olivat siirtyneet valtion omistukseen 1980-luvun alussa, säätiöt osallistuivat edelleen niiden kaikkien rahoi-

tukseen. Vanhat yliopistosäätiöt siirtyivät tukemaan omia yliopistojaan, ja valtion yliopistojen ja korkeakoulujen tueksi perustettiin tukisäätiöitä, joista kaikki eivät mahtuneet tämän tutkimuksen piiriin.

* * * *

Vuosina 1962–1981 perustettiin 20 tiedesäätiötä, joista kahdeksan taustalla oli yksityisen henkilön lahjoitus tai testamentti ja yhdeksän taustalla yhteisöjen ja yritysten lahjoitus. Kolmen säätiön synty liittyi yliopistojen valtiollistamiseen. Valtiollistaminen näkyi myös siinä, että uudet säätiöt keskittyivät pääosin rahoittamaan aloja, joita niiden perustajat pitivät tärkeinä tai joiden julkinen tuki jäi vähäiseksi. Viisitoista säätiötä ryhtyi rahoittamaan eri tieteenaloja, erityisesti lääke- ja terveystieteitä, mutta myös luonnon- ja ympäristötieteitä sekä teknisiä tieteitä. Neljä säätiötä alkoi tukea »omaa» yliopistoaan ja vain yksi suomalaista tiedettä ja kulttuuria yleensä.

Kauden aikana perustetuista säätiöistä merkittäviksi tieteen tukijoiksi nousivat Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälän rahasto, Magnus Ehrnroothin säätiö, Lastentautien tutkimussäätiö, Paulon Säätiö ja erityisesti Folkhälsans forskningsstiftelse – Kansanterveyden tutkimussäätiö. Walter och André de Nottbecks stiftelse sekä Maj ja Tor Nesslingin säätiö kehittyivät tärkeiksi ympäristötieteellisen tutkimuksen rahoittajiksi. Kauden aikana perustetuista säätiöistä Farmoksen Tutkimus- ja Tiedesäätiö fuusioitui 2006 Orionin Tieteellisen Tutkimusrahaston kanssa ja Neste Oy:n säätiö lakkautettiin 2001.

LIIKUNTATIETEITTEN KEHITYS

Suomen menestys kestävyysjuoksussa 1920- ja 1930-luvulla johti kasvavaan kiinnostukseen urheilijoiden terveyden ja fyysisten ominaisuuksien tutkimiseksi. Jo Suomen Liikuntatieteellisen Seuran toisena toimintavuonna 1934 nousi esiin ajatus urheilulääkäreiden kouluttamisesta, jota seurasi tutkimusta ja koulutusta harjoittavan Urheilulääkäriyhdistyksen perustaminen 1938. Valtio alkoi tukea urheilijoiden tutkimusta 1950-luvun alussa.

Voimistelunopettajien koulutuksesta oli vastannut 1834 perustettu Helsingin yliopiston voimistelulaitos, jossa ei ollut varsinaisia tieteellisiä virkoja. Laitoksen fysiologinen osasto oli kuitenkin urheilijoiden fysiologisen tarkkailun ja siihen liittyvän terveydenhuollon uranuurtaja Suomessa. Sen yhteyteen perustettiin 1964 myös urheilulääkäri-asema.

Systemaattisen liikuntatieteen tutkimuksen käynnistyttyä 1950-luvulla ryhdyttiin pohtimaan alan korkeakoulutuksen järjestämistä. Aluksi kannatettiin erillisen liikuntakasvatuksen korkeakoulun perustamista, mutta lopulta päädyttiin sijoittamaan alan opetus Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulun yhteyteen. Koska Suomessa ei vielä ollut liikuntatieteiden kandidaatteja, lehtoreiksi nimettiin voimistelunopettajia, jotka olivat suorittaneet kandidaatin tutkinnon lääketieteessä, luonnontieteissä tai humanistisissa tieteissä. Tieteellisten virkojen myötä liikunnanopettajien koulutus siirtyi akateemiselle tasolle.

Jyväskylän korkeakoulun muututtua yliopistoksi 1968 liikuntakasvatuksen opintosuunta muutettiin liikuntatieteelliseksi tiedekunnaksi. Sen uuden rakennuksen vihkiäisissä presidentti Urho Kekkonen piti puheen, jossa hän totesi, että Suomi ei tarvitse kuin yhden liikuntakasvatustieteiden laitoksen ja se tulisi sijoittaa Jyväskylän yliopiston liikuntatieteelliseen tiedekuntaan. Presidentin vaikutusvalta oli niin suuri, että Helsingin yliopiston voimistelulaitos lakkautettiin vuodesta 1972 alkaen.

Jyväskylän liikuntatieteellisen tiedekunnan kehittämissuunnitelmassa korostettiin, että varsinaista liikuntatiedettä ei ole olemassa, vaan liikuntaa täytyy tutkia aina jonkin perustieteen avulla. Sen vuoksi liikuntatiede kytkeytyi vahvasti muihin tieteenaloihin. Kehitysohjelmassa mainittuja kytkeäaineita olivat muun muassa kasvatusoppi, erityispedagogiikka, kehityspsykologia ja taidekasvatus.

Ajatus oman urheilulääketieteen erikoisalan muodostamisesta syntyi 1980-luvun alkupuolella, jolloin ryhdyttiin käyttämään aiempaa laaja-alaisempaa liikuntalääketiede-nimikettä. Opetusministeriön suhtauduttua asiaan myönteisesti liikuntalääketieteen erikoisala perustettiin 1985. Ratkaisu mahdollisti liikuntalääketieteen erikoislääkäreiden kouluttamisen aloittamisen.

Liikuntatieteen opetuksen ja tutkimuksen siirryttyä Jyväskylään siellä on tehty keskeinen osa Suomen liikuntatieteellisestä tutkimuksesta. Alan tutkimusta tehdään myös muissa yliopistoissa, kuten Turun yliopiston fysiologian laitoksella ja sen urheilututkimusasemalla, muun muassa biolääketieteen sekä yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden aloilla. Yliopistojen lisäksi liikuntatutkimusta tehdään liikuntalääketieteen keskuksissa (UKK-instituutti ja Liikunnan ja kansanterveyden edistämiskeskus), Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa KIHUssa sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella. Liikunta-aiheisia väitöskirjoja on 2000-luvulla valmistunut noin 200.

Liikuntatieteen kokonaistuen rahavirtojen selvittäminen on hankalaa, koska suurin osa liikuntaan keskeisesti liittyvästä tutkimuksesta ei tilastoidu liikuntatutkimukseksi. Liikuntatutkimus saa rahoituksensa yliopistoilta, ministeriöiltä, Suomen Akatemialta, Euroopan unionilta ja Tekesiltä sekä säätiöiltä. Alaa rahoittavista säätiöistä 1952 perustettu Urheiluopistosäätiö on keskittynyt erityisesti liikuntatieteiden tukemiseen. Jyväskylässä on toiminut vuodesta 1970 alkaen Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön tutkimuslaitos ja säätiöön 1976 perustettu urheilu- ja kuntotutkimusasema. Säätiö ja liikuntatieteellinen tiedekunta ovat toimineet kiinteässä yhteistyössä, ja säätiö on rahoittanut tiedekunnan tutkimustoimintaa. Suomen Urheiluliitto perusti 1978 Suomen Urheilututkimussäätiön, jonka tarkoitus oli edistää ja tukea sellaista tieteellistä perus- ja sovellettua tutkimusta, joka pyrkii fyysiseen ja psyykkiseen suorituskäytännön vaikuttavien tekijöiden selvittämiseen. Muita keskeisiä liikuntatieteitä rahoittavia säätiöitä ovat muun muassa Suomen Kulttuurirahasto, Juho Vainion Säätiö, Ellen ja Artturi Nyysösen säätiö, Kuntoutumis- ja liikuntasäätiö Peurunka ja Kunnallisalan Kehittämissäätiö.¹⁸³

Eero Kuisma

Uuden tekniikan läpimurto (1982–1999)

Tiede- ja teknologiahallinnon rakentuminen

Suomen tiede- ja teknologiapolitiikassa alkoi uusi kausi 1970–1980-luvun vaihteessa. Sitä vauhdittivat tarve teollisuuden teknologisen tason nostamiseen ja informaatioteknologian nopea kehitys, jonka uskottiin tarjoavan mahdollisuuden taloudelliseen kasvuun. Valtion tulo- ja menoarviossa 1981 tiede ja tutkimus saivat huomattavasti lisää rahaa, mutta yleisesti ymmärrettiin, että yhden vuoden lisäys ei riittäisi mihinkään vaan tulisi olla jatkuvaa. Koska valtiontalouden vaikeudet saataisivat nopeasti vähentää tutkimuksen saamaa tukea, sen turvaksi olisi saatava yksityistä rahoitusta. *Helsingin Sanomat* toivoi pääkirjoituksessaan 8.3.1981, että säätiöt muuttaisivat apurahojen jako- ja painotusjärjestelmää siten, että »tutkimukselle koituva hyöty olisi suurin mahdollinen». Yhteiskunta hyötyisi siitä, että jaettavat apurahat olisivat niin suuria, että ne loisivat edellytykset todella merkittävälle tutkimustyölle ja turvaisivat myös sen jatkuvuuden.¹⁸⁴

TEKNOLOGIAPOLITIIKAN VOIMISTUMINEN

Uusi linjaus merkitsi sitä, että tiedepolitiikkaa oli muutettava merkittävästi. Kun 1970-luvulla katsottiin, että valtion tuli asettaa tutkimukselle tavoitteet, luoda edellytykset niiden toteutumiselle ja ohjata myös yksityisen sektorin toimintaa, 1980-luvulla valtiota alettiin pitää yhtenä tutkimuksen rahoittajana. Sen tuli auttaa alan muiden toimijoiden, kuten yritysten, pääsyä niiden itsensä asettamiin tavoitteisiin taloudellisten ja muiden keinojen avulla. Samalla alkoi kehitys, jonka kuluessa taloudelliseen hyötyyn tärkeä päätöksenteko sivuutti vähitellen tiedeperusteista tavoitteenasettelua, ja tiedepolitiikka liukui yhä kiinteämmin yleisen talouspolitiikan osaksi.¹⁸⁵

1980-luvun tiedepoliittiseksi voittajaksi nousi kauppa- ja teollisuusministeriö, jonka mahdollisuudet tukea teknologiatutkimusta ja tuotekehitystoimintaa paranivat ratkaisevasti. Kehityksen huipentumiksi nousivat Teknologian kehittämiskeskuksen eli Tekesin perustaminen 1983 ja valtion tiedeneuvoston muuttuminen tiede- ja teknologianeuvostoksi 1987. Tekesin synty oli selkeä merkkipaalu uudelle teknologisten innovaatioiden ja kansainvälisen kilpailukyvyn leimaamalle aikakaudelle, jolla tutkimukselta alettiin odottaa hyötyä. Tekes käynnisti kansallisia teknologiaohjelmia, jotka lisäsivät yliopistojen ja yritysten yhteistyötä ja vahvistivat olennaisesti tieto- ja viestintäteknologisen teollisuuden mahdollisuuksia laajentaa Suomen elinkeinorakennetta.¹⁸⁶

Suomen tutkimus- ja kehittämismäärärahat kasvoivat 1980-luvulla reaalisesti noin 10 prosenttia vuodessa, mikä oli OECD-maiden ennätys. Samalla niiden osuus bruttokansantuotteesta nousi vuoteen 1991 mennessä 2,0 prosenttiin eli vihdoin valtion tiedeneuvoston toivomalle tasolle. Kasvu johtui suurelta osin yksityisen sektorin voimistuneista tutkimusinvestoinneista, jotka käsittivät yli 60 prosenttia kokonaismäärästä. Julkista tukea suunnattiin aiempaa voimakkaammin teknologiseen ja soveltavaan tutkimukseen. Kun kauppa- ja teollisuusministeriön osuus valtion tutkimus- ja kehittämismäärärahoista oli 1981 noin 33 prosenttia, vuosikymmenen lopussa se oli 39 prosenttia. Opetusministeriön osuus tutkimus- ja kehittämismäärärahoista pieneni vastaavasti 43 prosentista 38 prosenttiin.¹⁸⁷

Tiedeyhteisön luottamus Suomen Akatemiaa kohtaan palautui 1980-luvulla, kun Akatemia luopui edellisen vuosikymmenen painoalalinjasta, otti päätehtäväkseen perustutkimusvarojen tasapuolisen kasvattamisen ja ryhtyi rahoittamaan korkeakoulujen kanssa valmisteltuja tutkimusohjelmia. Akatemian aseman vahvistumista tuki sen voimavarojen kasvu. Esimerkiksi 1990 valtio tuki tutkimusta Suomen Akatemian kautta noin 275 miljoonalla markalla (noin 71,4 miljoonalla eurolla) eli summalla, joka oli noin 106 miljoonaa markkaa suurempi kuin tässä tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden tuona vuonna jakamien apurahojen yhteissumma 169 miljoonaa markkaa (noin 43,5 miljoonaa euroa). Säätiörahoitus oli kuitenkin varsin keskittynyttä, joten erällä aloilla, kuten lääketieteessä, sen vaikutus oli keskeinen. Säätiöt osallistuivat myös julkisiin tutkimushankkeisiin ja tukivat yksityisiä tutkimuslaitoksia, joiden menoista suurehko osa katettiin valtionavustuksilla.¹⁸⁸

IMATRAN VOIMAN SÄÄTIÖ > FORTUMIN SÄÄTIÖ

Imatran Voima Oy perusti 1982 Imatran Voiman Säätiön yhtiön 50-vuotisjuhlan kunniaksi. Säätiön tarkoituksena oli tukea Suomen energia-alan tutkimus-, opetus- ja kehitystyötä sekä alan koetoimintaa ja lisätä yhteiskunnan ja elinkeinoelämän energiatietämystä. Säätiö myönsi apurahoja tieteelliseen tutkimukseen, järjesti tutkimusseminaareja ja myönsi myös palkintoja ansiotuneille väitöskirjoille. Vuosisadan loppupuolella se tuki muun muassa uusien energiamuotojen sekä energiaa ja ympäristöstä säästävän teknologian tutkimista. Säätiö lopetti toimintansa vuonna 2001, jolloin se sulautui yhdessä Neste Oy:n säätiön kanssa Fortumin säätiöksi.^{91A}

LAPPEENRANNAN TEKNILLISEN KORKEAKOULUN (> YLIOPISTON) TUKISÄÄTIÖ

Viipurin Taloudellinen Korkeakouluseura ja Lappeenrannan kaupunki perustivat Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun tukisäätiön 1984 korkeakoulussa tehtävän teknillistieteellisen, teknistaloudellisen ja kauppatieteellisen tutkimuksen edistämiseksi. Säätiö sai vastaanottaa heti runsaasti lahjoituksia, joiden ansiosta se saattoi järjestää ensimmäisen apurahojen jakotilaisuuden 1985. Se keskittyi rahoittamaan jatko-opiskelijoiden ja perustutkinto-opiskelijoiden opinnäytteitä mutta myönsi apurahoja myös tieteellisiin tutkielmiin ja opetustoiminnan edistämiseen sekä opinto- ja matka-apurahoja yliopiston opiskelijoille ja henkilökunnalle. Korkeakoulun nimen vaihtuessa vuoden 2003 alussa yliopistoksi myös säätiön nimi muutui muotoon Lappeenrannan teknillisen yliopiston tukisäätiö.^{92A}

HELSINGIN SANOMAIN 100-VUOTISSÄÄTIÖ > HELSINGIN SANOMAIN SÄÄTIÖ

Sanoma Osakeyhtiö ja Lehtikuva Oy perustivat Helsingin Sanomain 100-vuotissäätiön 1985. Säätiön tarkoituksena oli tukea tulevaisuuden ennakkointiin tähtäävää poikkitieteellistä tutkimusta, viestintään liittyvää

tutkimusta ja muuta suomalaisen yhteiskunnan kannalta tärkeää tutkimusta. Säätiö aloitti perustajayhtiöiden lahjoittaman alkupääoman varassa apurahojen jaon 1995. Se tuki monipuolisesti eri tieteenaloja myöntämällä paljon erityisesti matka-apurahoja, joiden turvin suomalaiset tutkijat rahoittivat tutkimusjaksoja ulkomaisissa yliopistoissa. Vuonna 1999 säätiö lahjoitti miljoona markkaa Helsingin yliopiston Biotekniikan instituutille neurotieteiden tutkimusinstituutin käynnistämistä koskevaa selvitystyötä varten. Viimeisen kerran säätiö jakoi apurahoja 2005, minkä jälkeen säätiö yhdistyi Päivälehdessä arkistosäätiön kanssa Helsingin Sanomain Säätiöksi.^{93A}

SUOMEN ARVOPAPERIMARKKINOIDEN EDISTÄMISSÄÄTIÖ

Unitas Oy perusti 1986 Suomen Arvopaperimarkkinoiden Edistämissäätiön ja luovutti sen peruspääomaksi kolme miljoonaa markkaa. Säätiön tarkoituksena oli tukea apurahoin ja muilla tavoin laaja-alaista arvopaperisäästämistä, arvopaperimarkkinoiden kehittämistä sekä riskipääoman muodostumista Suomen elinkeinoelämän arvopaperimarkkinoiden kautta sekä niihin liittyvää tutkimus- ja julkaisu- ja toimintaa. Se aloitti apurahojen myöntämisen 1986 kohdentamaan ne pääosin taloustieteisiin. Säätiö on tukenut myös yliopistojen toimintaa ja osallistunut 2000-luvulla korkeakoulujen yhteisen jatkokoulutuskeskuksen The Graduate School of Financen toiminnan rahoittamiseen.^{94A}

ARVO JA LEA YLPPÖ SÄÄTIÖ

Suomen lastenneurologinen yhdistys ry ja Yhtyneet Kuvalehdet Oy perustivat toukokuussa 1986 Arvo ja Lea Ylppö Säätiön. Sen tehtävänä oli edistää hermoston sairauksista tai vammoista kärsiviä lapsia koskevaa yliopistollista opetusta ja tieteellistä tutkimusta. Säätiön hallituksen ensimmäinen tavoite kerätä varat lastenneurologian professuurin lahjoittamiseksi Helsingin yliopistolle toteutui syksyllä 1988, jolloin uusi professori astui virkaansa. Säätiö ryhtyi jakamaan vuosittain apurahoja tutkimuskohteisiin, jotka liittyvät lasten hermoston sairauksiin ja vammoihin, niiden syiden selvittämiseen, ehkäisyyn ja hoitoon. Lisäksi

säätiö jakoi apurahoja lastenneurologian alan kehittämisen kannalta tärkeiksi arvioituihin opintomatkoihin, myönsi Suomen Akatemian kanssa 1990-luvun alkupuolella lastenneurologian alan ulkomaisia tutkijankoulutuksen apurahoja ja rahoitti Suomessa järjestettyjä lastenneurologian alan koulutustilaisuuksia.^{95A}

TAMPEREEN TEKNILLISEN KORKEAKOULUN (> YLIOPISTON) TUKISÄÄTIÖ

Tampereen kauppakamari perusti 1987 jäsenyritystensä kanssa Tampereen teknillisen korkeakoulun tukisäätiön. Kun korkeakoulun nimi muutettiin 2003 Tampereen teknilliseksi yliopistoksi, säätiön nimi vaihtui Tampereen teknillisen yliopiston tukisäätiöksi. Säätiön tarkoituksena on edistää Tampereen teknillisen yliopiston piirissä harjoitettavaa tutkimustyötä sekä tukea taloudellisesti sen toimintaa. Säätiö on jakanut vuosittain stipendejä ja matka-apurahoja yliopiston henkilökunnalle ja opiskelijoille. Tukitoimintaa on rahoitettu pääsääntöisesti lahjoituksilla ja testamentteilla, joiden nojalla on perustettu nimikkorahastoja. Säätiössä oli 2010-luvulla kahdeksan erillistä rahastoa, joista jokainen myönsi apurahoja eri teknillisten tieteen aloille.^{96A}

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULUN TUKISÄÄTIÖ

Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiö, vuoteen 1994 Sotakorkeakoulun tukisäätiö, perustettiin 1987. Säätiön sulautui vuonna 2000 samana vuonna perustettu Taistelukoulun tukisäätiö, joka toimii nykyisin yhtenä tukisäätiönä 15 alarahastosta. Säätiön toiminta perustuu suurelta osin lahjoituksiin, joita ovat myöntäneet muun muassa Urlus-Säätiö, Werner Hacklinin säätiö ja Jalkaväen säätiö. Säätiö on tukenut Maanpuolustuskorkeakoulua myöntämällä matka-, opinto- ja tutkimusapurahoja ja avustanut myös sen kirjastoa, oppilaskunnan toimintaa sekä koulun perinnetoimintaa.^{97A}

Maanpuolustuskorkeakoulun rahoitus on järjestetty valtion tiedebudjetissa opetus- ja kulttuuriministeriön sijasta puolustusministeriön kautta, minkä vuoksi korkeakoulu ei ollut mukana yliopis-

tojen varainkeruukampanjoissa 2000-luvulla. Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiö lahjoitti kuitenkin 500 000 euroa Helsingin yliopiston varainkeruukampanjaan 2016. Lahjoituksen avulla perustettiin Helsingin yliopiston ja Maanpuolustuskorkeakoulun yhteisenä hankkeena Venäjän turvallisuuspolitiikka-professori. Professuurin muita rahoittajia olivat Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieteellinen Rahasto ja Maanpuolustuksen kannatussäätiö.

MARY OCH GEORG C. EHRNROOTHS STIFTELSE

Oikeustieteen lisensiaatti ja kansanedustaja Georg C. Ehrnrooth perusti 1987 vaimonsa Maryn kuoleman muistoksi Mary och Georg C. Ehrnrooths stiftelsen. Ehrnrooth lahjoitti säätiön alkupääoman, kasvatti sitä jatkolahjoituksin ja lopulta testamenttasi sille koko omaisuutensa 2010. Säätiön tehtävänä oli tukea lääketieteellistä tutkimusta erityisesti vatsa-, maksa- ja silmäsairauksien alalla. Vuosittain tutkijoille jaettujen apurahojen lisäksi säätiö on muun muassa tukenut Helsingin yliopiston lääketieteellistä kirjastoa ja avustanut lääketieteellistä tiedekuntaa laitehankinnoissa.^{98A}

PÄIVIKKI JA SAKARI SOHLBERGIN SÄÄTIÖ

Päivikki ja Sakari Sohlbergin säätiö perustettiin 1988. Säätiön peruspääoma perustui oikeusneuvos Sakari Sohlbergin ja esittelijäneuvos Päivikki Tulenheimo-Sohlbergin luovuttamaan varallisuuteen. Molemmat aviopuolisot olivat tehneet pitkän uran oikeuslaitoksen palveluksessa. Säätiö jakoi ensimmäiset apurahat 1989. Sen myöntämä tieteellinen tuki on keskittynyt lasten ja vanhusten sairauksien lääketieteellisen tutkimuksen tukemiseen, pääasiassa väitöskirjatutkimuksiin ja post doc -apurahoin. Tiedeapurahojen lisäksi säätiö jakaa vuosittain saman verran tukea sosiaaliin hankkeisiin, muun muassa lasten ja vanhusten palveluihin. Päivikki ja Sakari Sohlbergin asunto Helsingin Katajanokalla on toiminut heidän kuolemansa jälkeen kotimuseona, jonka toimintaa säätiö ylläpitää.^{99A}

KORKEAKOULUTUKSEN LAAJENTUMINEN

Suomen korkeakoulutus poikkesi 1980-luvun alussa edelleen monista Länsi-Euroopan maista siinä, että se oli kokonaisuudessaan valtion omistuksessa. Opetusministeriö suhtautui kriittisesti yliopistojen ulkopuoliseen rahoitukseen, jonka pelättiin vaarantavan tutkimuksen ja opetuksen riippumattomuuden. Ulkopuolisella rahoituksella tarkoitettiin maksullisen toiminnan lisäksi kaikkia niitä varoja, joita ei ollut merkitty yliopistojen omille momenteille valtion talousarviossa. Tämän vuoksi vielä vuosikymmenen alussa käytännössä lähes ainoan valtion ulkopuolisen tutkimusrahoituksen lähteen tarjosivat yksityiset säätiöt. Esille nousseet ajatukset yksityisen rahoituksen sallimisesta torjuttiin vetoamalla siihen, että valtio kykeni huolehtimaan yliopistolaitoksen kehittämisestä. Muutama vuodessa tilanne muuttui, ja korkeakouluja suorastaan rohkaistiin hankkimaan lisätuloja yksityiseltä sektorilta. Yksityisen rahoituksen osuus korkeakoulujen tutkimusmenoista nousi vuosikymmenen aikana noin viidestä prosentista yli 17 prosenttiin, ja 1990-luvulla osuus kasvoi jo yli 35 prosentin tuntumaan. Erot yliopistojen välillä olivat kuitenkin suuria.¹⁸⁹

Korkeakouluopiskelijoiden lukumäärä nousi Suomessa 1980-luvun aikana vajaasta 85 000:sta yli 110 000:een. Korkeakoulutuksen alueellinen laajentuminen merkitsi uusien oppiaineiden ja jopa tiedekuntien perustamista alun perin vain tiettyihin tieteenaloihin painottuneisiin korkeakouluihin. Muutos näkyi nimenmuutoksina. Kuopion ja Joensuun korkeakoulut saivat 1984 yliopiston nimen, ja lopulta lähes kaikki korkeakouluina aloittaneet opinahjut saivat nimekseen yliopisto, viimeisimpinä Lappeenrannan ja Tampereen teknilliset yliopistot vuoden 2003 alusta.

Vuonna 1987 säädetty korkeakoululaki ei sitonut korkeakoulujen kehitystä mihinkään tavoitteelliseen osuuteen bruttokansantuotteesta mutta takasi sen, että niiden määrärahat kohosivat 1987–1996 vähintään kustannustason nousun mukaisesti. Tämä johti nopean talouskasvun vuosina siihen, että valtion budjettirahoitus nousi lähes kaksinkertaiseksi käsittäen 1991 hieman alle 70 prosenttia yliopistojen kokonaismenoista. Alueellinen laajentuminen jatkui, kun korkeakoulutuskaupungeiksi tulivat Lahti, Pori, Mikkeli ja Seinäjoki.

Voimakkaan kasvuvaiheen jälkeen korkeakoululaitos joutui 1990-luvun alun talouslaman takia sekä säästötoimien että rakenteellisten järjestelyjen kohteeksi, kun valtionhallintoa ryhdyttiin siirtämään tulosohjauksen piiriin. Taustalla olivat OECD:n suositukset julkisen hallinnon ja johtamisen tehostamisesta. Yliopistojen saamat varat sidottiin nyt opetusministeriön kanssa käytyihin tulosneuvotteluihin, joissa sovittiin toiminnan tavoitteista sekä perus-, hanke- ja tuloksellisuusrahoituksesta.¹⁹⁰

Tuloksellisuutta mitattiin siten, että perusrahoituksesta jaettiin 65 prosenttia koulutuksen ja 35 prosenttia tutkimuksen perusteella. Koulutuksen mittarina oli maisterintutkintojen ja tutkimuksen mittarina tohtorintutkintojen määrä. Uusi rahoitusmalli alkoi vaikuttaa yliopistojen talouteen vuoden 1998 alusta.¹⁹¹

Paavo Lipposen ensimmäisen hallituksen budjettiesitys vuodelle 1996 päätti korkeakoulujen määrärahojen leikkauslinjan mutta vauhditti samalla kehitystä, joka johti ulkopuolisen kilpaillun rahoituksen merkityksen kasvuun yliopistojen taloudessa. Tutkimuksen tasoa pyrittiin nostamaan pistämällä yliopistot kilpailemaan siitä, kuinka paljon ne saivat ulkopuolista rahoitusta. Yliopistotutkimuksen kasvusta 1990-luvun lopulla lähes 80 prosenttia tuli ulkopuolisilta rahoittajilta. Julkisten rahoittajien, kuten Suomen Akatemian, Tekesin ja eri ministeriöiden, lisäksi yritykset ryhtyivät Nokian johdolla rahoittamaan tutkimus- ja tuotekehitystyötä. Valtion tilivirastoista haluttiin tehdä oikeudellisia ja kirjanpidollisia yksiköitä, jotta yhteistyö yritysten kanssa tehostuisi. Lisääntynyt yritysyritys yhteistyö sai yliopistot haikailemaan lisää taloudellista itsenäisyyttä.¹⁹²

Vuoden 1998 yliopistolaki korvasi 20 erillistä yliopistolakia ja määritteli yliopistojen tehtävät: perustutkimuksen, tutkimukseen tukeutuvan tutkijankoulutuksen sekä opetuksen. Lakiesitys takasi yliopistoille itsehallinnon sekä tutkimuksen ja opetuksen riippumattomuuden ja antoi niille aiempaa enemmän hallinnollista päätösvaltaa, esimerkiksi mahdollisuuden päättää tutkimus- ja opetusjärjestelyistä.¹⁹³

Päinvastoin kuin useissa muissa maissa Suomessa ei ollut korkeakouluja, jotka olisivat kouluttaneet korkean ammattitaidon omaavia henkilöitä yhteiskunnan ja elinkeinoelämän rakennemuutoksen synnyttämiin uusiin asiantuntija-, suunnittelu- ja esimiestehtäviin. Vuonna 1991 eduskunta säätöi lain ammattikorkeakoulujen kokeilusta. Opetusvastuu annettiin jo toimiville opistoasteen ja ammatillisen korkea-asteen oppilaitoksille, joiden tutkinnot tuli kehittää korkeakoulututkinnoiksi.

Kokeilu sai lisävauhtia aluepolitiikasta, joka tarjosi mahdollisuuden perustaa ammattikorkeakouluja niille paikkakunnille, joilla ei ollut yliopistoa. Kunnallisten ammattikorkeakoulujen rahat menivät kunnille, jotka eivät olleet velvollisia käyttämään niitä vain koulujen ylläpitoon. Ammattikorkeakoulujen kehitys kärsi alusta alkaen alue- ja koulutuspoliittisten tavoitteiden ristiriidasta.¹⁹⁴

Kesäkuussa 1995 hallitus myönsi toimiluvat yhdeksälle ammattikorkeakoululle, jotka aloittivat toimintansa seuraavana vuonna. Kuusi vuotta kokeilun aloittamisesta 24 ammattikorkeakoulua oli vakinaistettu, seitsemällä oli väliaikainen toimilupa ja koulujen toiminta käsitti käytän-

STS-SÄÄTIÖ > PALKANSAAJASÄÄTIÖ

Palkansaajasäätiö (vuoteen 1999 STS-Säätiö) perustettiin 1989, jolloin Suomen Työväen Säästöpankki muutettiin liikepankiksi, STS-Pankki Oy:ksi. Säätiön tarkoitus oli säästäväisyyden ja palkansaajien taloudellisen tietämyksen edistäminen ja STS-pankin perinteen vaaliminen ylläpitämällä työväen säästöpankkien ja STS-pankin arkistoa sekä STS-pankkimuseota, joka toimii nykyisin Työväenmuseumo Werstaan yhteydessä Tampereella. Säätiön alkupääoma muodostui 250 miljoonan markan arvosta STS-Pankin osakkeista, jotka sen valtuuskunta myi 75 miljoonalla markalla eli 175 miljoonan markan tappiolla Kansallis-Osake-Pankille käyttäen kauppahinnan KOP:n osakkeiden hankintaan. Säätiön toiminta kehittyi aluksi hitaasti, koska KOP ei taloudellisten vaikeuksien vuoksi pystynyt maksamaan osinkoja. Säätiön toiminta perustuu sijoitustoiminnan tuottoon. Se jakaa vuosittain apurahoja pääosin palkansaajien taloudellisen tietämyksen edistämiseen. Apurahoja myönnetään tutkimus-, koulutus- ja tiedotusprojekteihin niin talous- ja yhteiskuntatieteellisen kuin humanistisen tutkimuksen alueille.^{100A}

VIESTINTÄALAN (TALOUDELLINEN) TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Viestintäalan Taloudellinen Tutkimussäätiö perustettiin 1990 selvittämään koko alaan liittyviä taloudellisia kysymyksiä. Säätiö rahoitti tutkimuksia, jotka kartoittivat eri medioiden, kuten sanoma- ja aikakauslehtien sekä radiokanavien, omavaraisuutta, kannattavuutta, taloudellisia riskejä ja muita niiden kannattavuuteen vaikuttavia tekijöitä. Säätiö sulautui 2010 Graafisen teollisuuden tutkimussäätiöön, jonka nimi vaihtui samalla Viestintäalan tutkimussäätiöksi.

KUNNALLISALAN KEHITTÄMISSÄÄTIÖ – KAKS

Kunnallisan kehittämissäätiön perusti 1990 Suomen Kunnallislitto, joka sijoitti sen peruspääomaksi edellisenä vuonna myymästään Kunnallispainosta saamansa 80 miljoonaa markkaa. Säätiö ryhtyi rahoittamaan kuntia palvelevaa tutkimustoimintaa. Nykyään myös KAKS-lyhenteellä tunnettu säätiö myöntää

apurahoja tutkijoille ja rahoitusta tutkimushankkeille, jotka tuottavat uutta tietoa kuntien kehittämistyölle. Säätiö julkaisee omissa sarjoissaan (*Polemia* ja *Tutkimusjulkaisut*) kunnallistieteellisiä tutkimuksia ja järjestää vuosittain seminaareja, jotka kokoavat yhteen kunnallisanalan päättäjät ja tutkijat.^{101A}

HÖGSKOLESTIFTELSEN I ÖSTERBOTTEN

Högskolestiftelsen i Österbotten, vuoteen 2006 Stiftelsen för Österbottens Högskola, perustettiin 1990, ja sen varsinainen toiminta alkoi seuraavana vuonna. Säätiön perustamiseen vaikuttivat keskeisesti Svenska Österbottens Högskole-Föreningenin puheenjohtaja Thor Österholm ja Åbo Akademin Vaasan yksikössä pitkään vaikuttanut Bo Riska. Säätiön peruspääoma oli noin 240 000 markkaa, jonka summan se sai lahjoituksina Högskole-Föreningenistä, Svensk-Österbottniska Samfundetiltä, Stiftelsen för Åbo Akademitiltä, Svenska Österbottens lanskapsförbundiltä, Vaasan säästöpankiltä sekä Maalahden ja Vöyrin kunnilta. Säätiön tarkoituksena on edistää korkeakoulutusta ruotsinkielisellä Pohjanmaalla, mitä se toteuttaa tukemalla Åbo Akademin, Helsingin yliopiston ja Svenska Handelshögskolanin toimipisteitä ja niissä työskenteleviä tutkijoita Vaasassa. Tuki on kohdistunut 2010-luvulla muun muassa Åbo Akademin ja Helsingin yliopistojen lahjoitusprofessoreihin.^{102A}

HELSINGIN YLIOPISTON 350-VUOTISSÄÄTIÖ > HELSINGIN YLIOPISTON TIEDESÄÄTIÖ

Helsingin yliopiston 350-vuotissäätiö perustettiin 1990 Helsingin yliopiston 350-vuotisjuhlien kunniaksi. Sen alkupääoma koostui pääosin yli 200 yrityksen ja julkisyhteisön tekemistä lahjoituksista. Varallisuutta ryhdyttiin kasvattamaan sijoitustoiminnalla ja ottamalla vastaan lahjoituksia. Säätiö alkoi heti jakaa apurahoja nuorille tutkijoille väitöskirjan tekoon mutta luopui 2014 apurahojen jaosta ja ryhtyi sen sijaan myöntämään 1–4 vuoden rahoituksia tohtorikoulutettavien palkkaamiseksi työsuhteeseen. Säätiön nimi muutettiin 1999 muotoon Helsingin yliopiston tiedesäätiö.^{103A}

NESTE OY:N TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Neste Oy perusti kolmannen yhtiön nimeä kantavan tutkimussäätiön 1990. Neste Oy:n Tutkimussäätiön tavoitteena oli edistää kemian tutkimus- ja opetustoimintaa sekä kemianteollisuutta palvelevaa taloudellista tutkimus- ja opetustyötä. Säätiö toteutti tavoitettaan tukemalla lisensiaatti- ja tohtorintutkintoihin tähtäävää jatko-opiskelua. Fortumin säätiön perustamisen jälkeen säätiön toiminta alkoi hiipua 2000-luvun alkupuolella, jolloin se ei enää myöntänyt uusia apurahoja vaan maksoi vain aiemmin myönnetty loppuun. Säätiö lakkautettiin 2009.^{104A}

HYKS-SÄÄTIÖ > BIOMEDICUM HELSINKI -SÄÄTIÖ

Biomedicum Helsinki -säätiö, vuoteen 1999 HYKS-säätiö, perustettiin 1991. Säätiön tehtävänä oli kliinisen lääketieteellisen tutkimuksen edistäminen ja tukeminen. Vuosituhannen vaihteesta lähtien säätiön toiminta on keskittynyt Helsingin yliopiston ja Helsingin seudun yliopistollisen keskussairaalan aloitteesta perustetun tutkimus- ja opetuskeskus Biomedicumin tukemiseen. Säätiö on Biomedicum Helsinki -säätiökonsernin emoyhteisö. Konserni tukee kliinisen lääketieteen ja muun yliopistotasaisen terveystieteellisen tutkimustoiminnan ylläpitoa ja kehittämistä. Säätiö järjestää vuosittain Biomedicum Helsinki Day-tapahtuman, jonka ohjelmaan kuuluu apurahojen jakotilaisuus ja kansainvälisesti tunnetun tutkijan juhlatilaisuus.^{105A}

K. ALBIN JOHANSSONS STIFTELSE

K. Albin Johanssons stiftelse perustettiin 1995. Säätiö on nimetty professorin arvonimen 1954 saaneen laivanrakennusinsinööri Karl Albin Johanssonin mukaan. Hän teki uransa laivanrakennusteollisuuden alalla ja osallistui muun muassa *Sisu-* ja *Voima-*jäänmurtaajien suunnitteluun. Säätiö tukee lääketieteellistä tutkimusta, painottaen syöpätautien tutkimusta, mutta tukee vuosittain myös muutamilla apurahoilla laivatekniikkaan keskittyvää teknistä tutkimusta. Tieteelliseen työskentelyyn tarkoitettuja apurahoja myönnetään

väitöskirjavaiheessa oleville ja jo väitelleille tutkijoille. Säätiö rahoitti Suomen Syöpäinstituuttiin sijoitetun viisivuotisen lahjoitusprofessorin 2000-luvulla.^{106A}

NOKIA SÄÄTIÖ

Nokia Oyj perusti Nokia Säätiön 1995. Yhtiö lahjoitti säätiön alkupääoman 10 miljoonaa markkaa ja on lisännyt pääomaa monena vuonna. Säätiö aloitti apurahojen jakamisen jo perustamisvuonna. Sen tarkoituksena on tieto- ja teletekniikan tieteellinen kehittäminen, sen tukeminen sekä alan opetustoiminnan edistäminen Suomessa, mutta se rahoittaa myös tieteidenvälistä tutkimusta, joka selvittää ICT-menetelmien käyttöä muilla tieteenaloilla, kuten sosiaali-, käyttäytymis-, talous- ja palvelutieteissä. Se myöntää apurahoja lisensiaatintutkimuksiin ja väitöskirjoihin sekä muihin tutkimushankkeisiin. Säätiö on myös myöntänyt tunnustuspalkintoja henkilöille, jotka ovat vaikuttaneet merkittävästi tieto- ja teletekniikka-alan kehittämiseen tai jotka ovat lupaavan tutkijan tai opettajan uran alussa. Säätiön toiminnalle on tunnusomaista vahva yhteistyö yritys- ja yliopistomaailman kanssa.^{107A}

Nokia Säätiöön perustettiin 2014 yhtiön pitkäaikaisen pääjohtajan ja hallituksen puheenjohtajan Jorma Ollilan mukaan nimetty rahasto, jonka pääomaa Ollila lisäsi itse kahden miljoonan euron lahjoituksella. Nokia Säätiön hallinnoiman rahaston tarkoituksena oli tukea tieto- ja tietoliikennetekniikan huippututkimusta Suomessa sekä nuorten tutkijoiden kansainvälistymistä ja urakehitystä.^{108A}

HENGITYSSAIRAUKSIEN TUTKIMUSSÄÄTIÖ

Hengityssairauksien tutkimussäätiön perusti 1997 lahjoituksella Keuhkovammaliitto, jonka nimi muutettiin 2000-luvun alussa Hengityslitoksi. Säätiö liittyy tiiviisti Hengityslitton toimintaan, sillä sen tavoitteena on hengityssairauksiin kohdistuvien tutkimushankkeiden rahoittaminen. Säätiö on jakanut vuodesta 1998 alkaen apurahoja hengityssairauksien ennaltaehkäisyyn, hoitoon ja kuntoutukseen liittyviin tutkimuksiin. Apurahat on tarkoitettu lähinnä tutkijoille väitöskirjatyöskentelyyn.^{109A}

nöllisesti katsoen koko maan. Vuonna 1998 niissä aloitti opintonsa 32 800 uutta opiskelijaa eli yli 13 000 enemmän kuin yliopistoissa.

Nyt Suomi oli siirtynyt korkeimman opetuksen osalta duaalimalliin, joka rakentui yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen työnjakoon. Yliopistojen tehtävänä oli harjoittaa tieteellistä tutkimusta ja taiteellista toimintaa ja antaa ylintä tieteellistä opetusta, ja ammattikorkeakoulut kouluttivat elinkeinoelämän tarvitsemia asiantuntijoita ja palvelivat paikallista elinkeinoelämää. Käytännössä duaalimalli oli selkeä vain paperilla, sillä yliopistot kouluttivat eri alojen asiantuntijoita ja ammattikorkeakoulujen omaksumat uudet kehittämistavoitteet lähensivät niitä yliopistoihin. Jo 2010-luvulla ryhdyttiin valmistelemaan yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhdistämistä.

KANSALLISEN INNOVAATIOJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMINEN

Suomen nopea talouskasvu 1980-luvun jälkipuoliskolla rakentui osin saviperustalle. Inflaatio oli korkea, julkiset menot kasvoivat, vaihtotaseen alijäämä syveni, vienti ei vetänyt ja yritykset käyttivät huoletta hyväkseen 1987 avautunutta mahdollisuutta ottaa pitkiä ulkomaisia luottoja. Kotitaloudet velkaantuivat nopeasti, pörssikurssit nousivat yli kolminkertaisiksi ja asuntomarkkinat kuumentuivat. Lopulta markkinatalous ja idänkaupan romahdus rikkoivat tylysti kuvan Pohjolan teknologiatiikeristä. Vuosina 1991–1993 Suomen bruttokansantuote laski kuudenneksen eli paljon enemmän kuin 1930-luvun alun lamavuosina. Kun vientitulot romahtivat ja julkiset menot paisuivat huimasti lisääntyneen työttömyyden takia, valtion velka kasvoi räjähdysmäisesti. Muutamassa vuodessa Suomi putosi maailman rikkaimpien maiden ryhmästä teollisuusmaiden keskitason alapuolelle.

Huhtikuussa 1991 muodostettu Esko Ahon hallitus pyrki sysäämään Suomen nousuun teollisuuden rakennemuutoksen avulla. Uuden tiede- ja teknologiapolitiikan lähtölaukauksena oli hallituksen hyväksymä tiedon ja osaamisen kehittämisen kokonaisuohjelma, joka perustui suurelta osin valtion tiede- ja teknologianeuvoston edellisenä vuonna julkaisemaan linjaukseen »Katsaus 1990. Tiede- ja teknologiapolitiikan suuntaviivat 1990-luvulla». Katsaus nosti julkiseen tietoisuuteen käsitteen innovaatiojärjestelmä, joka OECD:n Technology/Economy Programme -ohjelman ansiosta vaikutti usean maan tiedepolitiikkaan 1990-luvulla.

Suomen innovaatiojärjestelmä käsitti päätöksentekijät ja neuvoa antavat elimet (eduskunta, valtioneuvosto, tiede- ja teknologianeuvosto), rahoittajat (ministeriöt, Suomen Akatemia, Tekes, Sitra, yksityiset yritykset ja säätiöt) ja tutkimusorganisaatiot (yliopistot, tutkimuslaitokset

sekä tutkimus- ja kehittämistoimintaa harjoittavat yritykset). Lisäksi innovaatiojärjestelmään kuuluivat elinkeinoelämä kokonaisuudessaan ja kaikki tekijät, jotka liittyivät tutkimustoimintaan. Kansainvälisesti katsoen varhain tehty päätös panostaa innovaatiojärjestelmän kehittämiseen oli tärkeä peruste suomalaisen tutkimuksen ja tuotekehityksen nopealle laajentumiselle, mutta samalla se aloitti kehityksen, jonka aikana yhä suurempi osa tutkimukselle myönnetystä rahoituksesta meni yliopistojen sijasta yrityksille.¹⁹⁵

Innovaatiojärjestelmää ryhdyttiin kehittämään teknologiapainotteisesti, minkä vuoksi määrärahoja suunnattiin erityisesti innovaatiojärjestelmän kulmakiviksi nostettujen tieteenalojen, kuten tietotekniikan, lääketieteen tai soveltavien luonnontieteiden, kehittämiseen. Tekes sai keskeisen roolin tutkimuksen suuntaamisessa ja rahoittamisessa, mutta myös Sitran toimintaa tehostettiin. Se siirtyi 1991 suoraan eduskunnan alaiseksi rahastoksi, jonka tehtäväksi tuli Suomen vakaan kehityksen, taloudellisen kasvun ja kansainvälisen kilpailukyvyn edistäminen. Sitra toimi Suomessa edelläkävijänä riskipääoman saatavuuden eli *venture capital* -toiminnan lisäämisessä ja yhtiömuotoisen teknologiansiirtotoiminnan kehittämisessä.¹⁹⁶

Suomessa oli keskusteltu pitkään tarpeesta valikoida tutkimusrahoitusta niin, että varoja voitaisiin suunnata riittävän suurina myöntöinä korkeatasoisille tutkijoille, mutta asia eteni vasta syksyllä 1993. Tuolloin opetusministeriö nimesi seuraavan vuoden talousarvioesityksessään tuloksellisuusrahan yhdeksi perusteeksi tutkimusryhmät, jotka tähtäsivät kansainvälisen huipun saavuttamiseen. Tavoitteena oli perustaa korkeakouluihin ja tutkimuslaitoksiin niin suuria tutkimusyksiköitä, että ne pääsisivät mukaan kansainvälisiin tutkimusohjelmiin. 12 tutkimusorganisaatiota sai huippuyksikön aseman vuosille 1995–1996.

Huippuyksiköiden ohella toinen 1990-luvun puolivälin merkittävä korkeakoulu- ja tiedepoliittinen linjaus oli tutkijakoulutuksen tehostaminen. Asiaa oli pohdittu jo 1930-luvulta lähtien, mutta toimeen ryhdyttiin vasta 1980-luvun lopulla teollisuuden huolestuttua tohtoripulasta. Opetusministeriö asetti 1990 tavoitteeksi, että vuosittain suoritettavien tohtorintutkintojen määrää nostettaisiin vajaasta 500:sta ainakin puoli-toistakertaiseksi. Tohtorien määrä alkoi kasvaa nopeasti, kun Suomeen luotiin 1994 ulkomaisten esikuvien mukainen valtakunnallinen tutkijakoulujärjestelmä ja yliopistojen tuloksellisuutta ryhdyttiin mittaamaan tohtorinhattujen määrällä. Ensimmäiset Suomen Akatemian valitsemat ja opetusministeriön rahoittamat tutkijakoulut aloittivat yliopistoissa toimintansa vuoden 1995 alussa.¹⁹⁷

Myös Suomen Akatemiaa uudistettiin. Vuonna 1994 hyväksytty laki määritteli Akatemian opetusministeriön alaiseksi tieteen keskuselimeksi, jonka tehtävänä oli edistää tieteellistä tutkimusta ja sen hyödyntämistä, kehittää kansainvälistä tieteellistä yhteistyötä, toimia asiantuntijaelimenä tiedepolitiikkaa koskevissa kysymyksissä sekä myöntää määrärahoja tieteelliseen tutkimukseen ja muuhun tieteen edistämiseen. Vuonna 1995 uusimuotoisena toimintansa aloittaneen Akatemian tavoitteena oli tukeentistä enemmän uutta innovatiivista perustutkimusta.

Vuonna 1995 toteutuneen täysjäsenyyden ansiosta Suomi saattoi osallistua aktiivisesti EU:n tiede- ja teknologiapolitiikan valmisteluun ja monivuotisiin tutkimusohjelmiin, jotka määrittivät unionin tukeman tutkimuksen tavoitteet, painopisteet ja rahoitusjakauman. EU-yhteistyö toimi siitä lähtien monin tavoin suomalaisen tutkimuksen kansainvälistymisen ponnahduslautana.¹⁹⁸

TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISRAHOITUKSEN NOPEA KASVU

Paavo Lipposen hallitus päätti toukokuussa 1996 myydä valtion omistamia osakkeita sekä muuta omaisuutta ja käyttää saadut varat tutkimusrahoituksen lisäämiseen 1,5 miljardilla markalla 1997–1999. Lisäys merkitsi noin neljänneksen kasvua aiempaan vuoden 1996 tasoon verrattuna. Tavoitteena oli nostaa tutkimus- ja kehittämistoiminnan menojen osuus bruttokansantuotteesta maailman kärkiluokkaan eli 2,9 prosenttiin vuosituhannen loppuun mennessä. Päätös johti siihen, että Suomen innovaatiopolitiikka rakentui entistä lujemmin teollistaloudellisten perusteiden varaan.¹⁹⁹

Tutkimuksen lisärahoitusohjelma pyrki nostamaan tieteellisen työn tasoa erityisesti tekniikan, luonnontieteiden ja tietointensiivisen yritystoiminnan kannalta tärkeillä aloilla. Korkeakoulut saivat lisärahoja näiden alojen koulutukseen, laitekannan uudistamiseen, kirjastojen täydentämiseen ja muuhun tutkimusedellytysten parantamiseen. Yliopistoissa lisärahoitukselle ei pelkästään heitelty hattuja ilmaan ja hurrattu vaan oltiin myös huolissaan tieteen autonomisesta asemasta ja rahoituksen jakautumisesta. Pelättiin, että juuri kun tiede oli päässyt eroon poliittisesta ohjailusta, se oli joutumassa markkinavoimien kynsiin. Pelolle oli siinä mielessä aihetta, että nyt teknologiaan ja tuotekehitykseen suunnatun rahoituksen rinnalla 1970-luvun kiistellyille painopistealoille sijoitetut summat olivat pelkää taskurahaa. Varsinkin yhteiskuntatieteellisten ja humanististen alojen tutkijat katsoivat, että tasapaino vapaan ja riippumattoman tutkimuksen ja suunnatun, usein tilausluonteisen kehitystoiminnan välillä oli murentumassa. Kun tuki suunnattiin pääosin hyötyä

mahdollisesti tuottaville tieteenoiloille, perinteinen perustutkimus ja monet tieteenalat uhkasivat jäädä rahoituksessa saranapuolen asemaan.²⁰⁰

Opetusministeriö pyrki tehostamaan huippuyksikköstrategiaansa kutsumalla sen valmisteluun Suomen Akatemian lisäksi Tekesin, elinkeinoelämän ja yliopistot, mutta ei säätiöiden edustajia. Merkittävä uusi linjaus oli tutkijatohtorijärjestelmän aloittaminen 1997. Uudella järjestelmällä oli kaksi päätarkoitusta: sen tuli edistää tutkijanuran etenemistä ja tiivistää innovaatiojärjestelmän eri osapuolien yhteistyötä. Tämä tarkoitti sitä, että tutkijatohtori saattoi työskennellä osittain yliopistolaitoksessa ja osittain yrityksessä tai muussa tutkimusyksikössä.

Tutkimus- ja kehittämistoiminnan osuus Suomen bruttokansantuotteesta nousi vuoteen 1999 mennessä 3,1 prosenttiin. Samalla Suomi nousi maailman kärkisijoille suhteellisen tutkimuspanostuksen osalta. Vaikka myös julkinen rahoitus nousi merkittävästi, se jäi matk puhelinjätti Nokian ja muiden yritysten tutkimuspanoksen voimakkaan kasvun varjoon. Nokian osuus Suomen tutkimus- ja kehittämistoiminnan menoista oli 1900-luvun lopulla noin kolmannes ja yrityssektorin tutkimus- ja kehitysinvestoinneista arviolta 47 prosenttia. Myös muissa länsimaissa oli tiedostettu tiedon ja osaamisen merkitys globaalissa taloudellisessa kilpailussa, mutta Suomen menestyksen salaisuus oli siinä, että innovaatiojärjestelmän kehittäminen aloitettiin varhain ja sitä toteutettiin pitkäjänteisesti ja kansallisen yhteisymmärryksen hengessä.²⁰¹

Säätiöt 1900-luvun lopulla

SÄÄTIÖT JA KASINOTALOUDEN ROMAHDUS

Suomen kansantuote kasvoi 1980-luvun alkupuolella selkeästi vauhdikkaammin kuin OECD-maissa keskimäärin. Pääomamarkkinoiden vapauttua vuosikymmenen puolivälistä alkaen maan talous ylikuumentui, kun kaikki kynnelle kykenevät pyrkivät pankkien, SYP:n, KOP:n ja SKOP:n, johdolla laajentamaan toimintaansa sekä ulkomaille että uusille riskialttiille markkinoille. Pörssin vuosivaihto kasvoi vuoden 1980 alle 700 miljoonasta markasta yli 37 miljardiin markkaan vuonna 1988. Kasvu johtui osin siitä, että rahoitusmarkkinoiden viisi vuosikymmentä kestäneestä säätelyjärjestelmästä luovuttiin tilanteessa, jossa arvopaperimarkkinat toimivat yhä itsesäätelyn varassa. Säätelyn puutetta ei ollut pidetty epäkohtana, koska pankkikeskeisessä rahoitusjärjestelmässä arvopaperimarkkinoiden merkitys oli ollut marginaalinen. Kurssien nousu johti nopeasti väärinkäytöksiin. Kun isojakaan omistuksia ei tarvinnut julkistaa,

yri­tysten ja pankkien johtajat saattoivat kuitata pörssistä pikavoit­toja sisä­piiritietojensa perusteella ja vallata yri­tysten nurkkia bulvaanien avulla.²⁰²

Lainsäädännön puute vaikutti siihen, että Suomen pörssi irtaantui kansainvälisestä kehityksestä. Sijoittajat eivät uskoneet ammattilaisten varoituksia kurssien epärealistisen korkeasta tasosta. Lokakuun 1987 maailmanlaajuisen pörssiromahduksen aiheuttaman lyhyen laskuvaiheen jälkeenkin kurssien jyrkkä nousu vain kiihtyi ke­väällä 1988, kun Suomen johtavat talouskihot pystyivät estämään korjausliikkeiden teke­misen. Vedätykselle lyötiin rajat vasta elokuun alussa 1989, jolloin uusi arvopaperilaki tuli voimaan. Se saattoi arvopaperimarkkinat viranomais­ten valvontaan ja määrä­tti markkinoiden uudet pelisäännöt, joiden avulla pyrittiin turvaamaan sijoittajien oikeussuojaa ja ehkäisemään markkinoi­den väärinkäytöksiä. Laki ei estänyt välttämätöntä tapahtuvaksi: Helsingin pörssi ajautui ahdinkoon 1990, kun pankkikriisi ja syvä talouslama karkottivat ostajat muille markkinoille.²⁰³

Sijoitusten varassa toimineiden säätiöiden kannalta tilannetta pahensi se, että ne eivät kohdanneet pörssikriisiä parhaassa taloudellisessa iskussa. Monen säätiön tilannetta oli heikentänyt 1990 käyttöön tullut yhtiöveron hyvitys­järjestelmä (*avoir fiscal*), jonka mukaan yritys maksaa veroa suo­raan osingoista ja jakaa ne vasta sen jälkeen osakkaille. Yritysveron hyvitys­järjestelmään siirtyminen aiheutti noin 6–20 prosenttia pörssikurssien las­kusta. Aiemmin säätiöiden kaltaisten yleishyödyllisten yhteisöjen ei ollut tarvinnut maksaa veroja tuloistaan, mutta nyt niiden saamat osinkotulot muuttuivat verollisiksi. Arvioiden mukaan *avoir fiscal* pienensi säätiöiden osinkotuloja 1991 noin kolmanneksen, joten uudistus tuli maksamaan säätiöille kymmeniä miljoonia markkoja.²⁰⁴

Varallisuuden kasvun vuoksi säätiöiden oli pitänyt jo 1980-luvun lopulla kiinnittää aiempaa enemmän huomiota sekä sijoitusomaisuuden hoitoon että apurahapolitiikkaan, johon vaikutti myös se, että valtio lisäsi huomattavasti tiederahoitustaan. Monien säätiöiden tavoin Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö ja Lastentautien tutkimussäätiö uudistivat toi­mintaansa 1980–1990-luvun vaihteessa. Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö perusti 1989 kaksi työvaliokuntaa, sijoitusvaliokunnan ja apurahavaliokunnan. Sijoitusvaliokunta jatkoi pääosin vanhalla, hyvän menestyksen viitoittamalla linjalla. Uusi apurahavaliokunta sai puolestaan tehtäväkseen valmistella apurahojen jakoa ja tuoda hallituksen kokouksiin ehdotuksia jaettavien varojen käytöstä. Kasvaneen hakemus- ja jakosumman vuoksi apurahalautakunta luopui vanhasta yksittäisiin päätöksiin perustuneesta toimintamallista ja pyrki luomaan uuden, professionaalisen linjan. Tie­tyistä tukimuodoista, kuten materiaalihankinnoista, luovuttiin, ja apu-

rahat suunnattiin pääsääntöisesti täysipäiväiseen tutkimukseen keskittyneille post doc- tutkijoille. Säätiö sai 1990 myös uudet säännöt, joiden mukaan tukea jaettiin ensi sijassa Suomen kansalaisille ja vuosittaisesta tuotosta 20–40 prosenttia tuli siirtää perusrahaan.²⁰⁵

Lastentautien tutkimussäätiö oli alkanut sijoittaa varojaan inflaation pelossa kiinteistöihin jo 1977 ja ostanut obligaatioita ja pörssiosakkeita vain »liikenevillä varoilla». Vuonna 1991 se teki Suomen Yhdyspankin notariaattiosaston kanssa sopimuksen varojensa hoidosta. Sopimuksen mukaan säätiön ja sen kaikkien rahastojen varallisuutta ryhdyttiin hoitamaan vain yhdeltä tililtä, mikä vähensi kustannuksia huomattavasti. Sopimus piti sisällään myös valtuutuksen tehdä tarvittavia muutoksia säätiön sijoitusallokaatiossa. Tämä osoittautui viisaaksi päätökseksi, sillä pörssikurssien hintojen laskiessa jyrkästi pankki saattoi myydä osakkeita ja siirtää säätiön varoja turvallisiin kohteisiin. Monet säätiöt alkoivat 1990-luvun alussa harkita varojen sijoittamista ulkomaisiin pörssiin.²⁰⁶

SÄÄTIÖRAHOITUS JA VIRALLISET TILASTOT

Säätiöiden tieteelle myöntämä rahoitus oli kasvanut huomattavasti 1980-luvulla. Seuraavan vuosikymmenen alussa säätiöt jakoivat tieteelle vuosittain talouslamasta huolimatta yli 180 miljoonaa markkaa (noin 45 miljoonaa euroa). Silti säätiöiden asema tiedepolitiikassa ei ollut juuri parantunut. Tähän vaikutti se, että Tilastokeskuksen ja opetusministeriön 1970-luvulla tekemät ratkaisut osoittautuivat pitkävaikutteisiksi. Tutkimustilastoissa ei edelleenkaan otettu huomioon säätiöiden tieteelle ja korkeimmalle opetukselle myöntämistä apurahoista kuin vain se osa, joka meni tutkijoille ja laitoksille yliopistojen kirjanpidon kautta. Tähän ratkaisuun tukeutui myös opetusministeriön KOTA-tietokanta, josta tuli 1980-luvulla yliopistojen tulosohjauksen keskeinen tilastollinen perusta.²⁰⁷

Puutteelliset tiedot johtivat siihen, että säätiöiden tiederahoituksen merkitystä vähäteltiin yleisesti julkisuudessa. Esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* julkaistiin helmikuussa 1992 laaja artikkeli, jonka mukaan Suomessa käytettiin 1987 kaikkiaan seitsemän miljardia markkaa tutkimus- ja kehittämistoimintaan, kun säätiöt jakoivat tieteelliselle tutkimukselle vain noin 50 miljoonaa markkaa eli noin 0,7 prosenttia kokonaispotista. Artikkelin arvio osui huomattavasti alakanttiin, sillä tämän tutkimuksen mukaan oikea luku olisi ollut vähintään 114 miljoonaa markkaa, joka suuntautui suoraan tieteelliseen tutkimukseen eikä tuotekehitykseen.²⁰⁸

Tilastokeskuksen tilastojen ja käytännön tukisummien ristiriitaisuuteen kiinnitettiin huomiota myös valtionhallinnon piirissä. Esimerkiksi Suomen Akatemian julkaisemassa *Suomen tieteen tila ja taso 2000* -raportissa todettiin, että valtaosa yksityisten säätiöiden tutkimustuesta myönnettiin henkilökohtaisina apurahoina, jotka eivät kirjautuneet yliopistojen tai tutkimuslaitosten menoiksi. Kun Tilastokeskuksen tilaston mukaan yliopistosektorin menoista terveydentutkimuksen alalla kotimaisilta rahastoilta tuli 10 miljoonaa markkaa 1995 ja 15 miljoonaa markkaa 1998, pelkästään Sigrid Jusélius Stiftelse rahoitti lääketieteellistä tutkimusta 1990-luvulla lähes 180 miljoonalla markalla.²⁰⁹

Tilanne pysyi muuttumattomana, kun KOTA-tietokannan 2010 korvanneessa Vipunen-raportointiportalissa ryhdyttiin julkaisemaan tietoja yliopistojen tutkimuksen rahoituslähteistä. Näissä tilastoissa kotimaiset yksityiset rahastot ja säätiöt mainittiin omana kokonaisuutenaan, mutta niissä otettiin mukaan edelleen vain se rahoitus, joka oli tullut yliopistojen kirjanpidon kautta. Vipusen luvut erosivat Tilastokeskuksen vastaavista siinä suhteessa, että ne perustuivat yliopistojen omiin arvioihin tutkimus- ja kehittämistoimintaan suuntautuneista varoista, kun taas Tilastokeskuksen versiossa tutkimukseen ja kehittämistoimintaan käytetyt varat pyrittiin erottamaan ajankäyttökertoimien avulla opetukseen ja muuhun toimintaan käytetyistä varoista. Lisäksi Tilastokeskuksen julkaisemien *Suomen Tilastollisten Vuosikirjojen* tutkimus- ja kehittämistoimintaa kuvaavissa taulukoissa säätiöiden tieteelle ja tutkimustoiminnalle myöntämä tuki sisältyi määrittelemättömänä julkisen sektorin lukuihin luonnehinnalla »Ml. yksityinen voittoa tavoittelematon toiminta». Julkisista tilastoista saa siten edelleen hyvin puutteellisen kuvan säätiörahoituksen laajuudesta.²¹⁰

Allan Tiitta

Talouslama aiheutti säätiöille monenlaisia taloudellisia ongelmia. Lahjoituskertymät jäivät vähäisiksi, ja kun useat pörssiyhtiöt joutuivat 1991–1993 luopumaan osinkojen maksamisesta, taloudellisiin vaikeuksiin joutuivat varsinkin ne säätiöt, joita jo *avoir fiscal* oli koetellut. Yritysten lahjoitukset vähenivät huomattavasti, kun suuryritykset suuntasivat rahoitustaan omaan tutkimustoimintaansa ja omien säätiöidensä rahoittamiseen.

Myöskään kiinteistösijoitukset eivät tuottaneet yhtä hyvin kuin aiemmin, koska yleinen vuokrataso laski ja kaupunkien keskustoissa oli konkurssien jäljiltä kymmenittäin tyhjiä liikehuoneistoja. Pahiten kärsivät ne

säätiöt, kuten Juho Vainion Säätiö, Suomen Luonnonvarain Tutkimus-säätiö ja Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, joiden tuloista suuri osa tuli vuokrista. Kohtalaisen hyvin selvisivät vain ne säätiöt, jotka olivat jo myyneet osakkeitaan ja sijoittaneet varat esimerkiksi velkakirjoihin, yrityslainoihin ja niin sanottuihin markkinarahoihin. Kaikki säätiöt eivät voineet näin tehdä, koska niiden säännöt rajoittivat sijoitusmahdollisuuksia.²¹¹

Paine säätiöiden apurahoja kohtaan kasvoi lamavuosina voimakkaasti, sillä tutkimushenkilökunnan määrä oli kasvanut 1970-luvulta lähtien. Yliopistojen, tutkimuslaitosten ja yritysten karsiessa sekä vakituisten työpaikkojen että lyhytaikaisten työsuhteitten määrää varsinkin opiskelijat ja uransa alkuvaiheessa olevat tutkijat joutuivat vaikeuksiin. Kun opintotuki ja -lainat eivät riittäneet toimeentuloksi, väliinputoajat joutuivat hakeutumaan jatkokoulutukseen tai oman alansa ulkopuolisiin satunnaisiin ja lyhytaikaisiin tehtäviin. Tämä merkitsi akateemisen pätkätöläisyyden alkua. Tilanne oli pahin pienillä ja vielä vakiintumattomilla tieteenaloilla, joiden rahoitus oli jäänyt pääosin säätiöiden varaan.²¹²

Säätiöt pyrkivät vastaamaan laman synnyttämiin haasteisiin muun muassa lisäämällä yhteistyötä samoilla aloilla toimivien säätiöiden kanssa ja panostamalla erikoisrahastojen toimintaan. Esimerkiksi KAUTE-säätiö kehitti yhteistyötä sen tavoin kaupallisilla ja teknisillä aloilla toimivien Liikesivistysrahaston ja Tekniikan edistämissäätiön kanssa, neuvotteli yhteistyöhankkeista Maj ja Tor Nesslingin säätiön ja Paulon Säätiön kanssa sekä perusti 1992–1993 kaksi uutta erikoisrahastoa: Merkkipäivärahaston ja Niilo V. Santasalon ja Lauri N. Santasalon erikoisrahaston. Muutamat säätiöt, kuten Maj ja Tor Nesslingin säätiö, Tekniikan edistämissäätiö, Lastentautien tutkimussäätiö, Magnus Ehrnroothin säätiö ja Väinö Tannerin säätiö, pyrkivät puolestaan tietoisesti lisäämään apurahojensa määrää paikatakseen muiden rahoittajien jättämiä aukkoja ja taatakseen tutkimuksen jatkumisen edustamallaan aloilla. Suomen Kulttuurirahasto jakoi edelleen runsaita apurahoja pääomansa heikentymisen kustannuksella.²¹³

Säätiöiden perustamisvauhti pysyi vilkkaana myös 1980-luvulla, jolloin perustettiin 10 uutta tutkimusta tukevaa säätiötä.

SUURLAMASTA NOPEAAN NOUSUUN

Säätiöt selvisivät kohtuullisen hyvin pörssikriisin ja laman seurauksista, jotka ulottuivat 1990-luvun puoliväliin asti. Kun monet uudet sijoittajat olivat nostaneet 1980-luvulla pörssikurssit huippuunsa, jo aiemmin osakkeisiin sijoittaneiden säätiöiden varallisuus kasvoi nopeasti. Yksi parhaiten menestyneistä oli Suomen Kulttuurirahasto, jonka omaisuudesta noin 80–90 prosenttia oli kiinnittynyt osakkeisiin 1980-luvun alussa, ja myös

Liikesivistysrahaston varallisuus kasvoi huomattavasti. Vuosikymmenen loppupuolella riskisijoituksilla olisi ollut mahdollista saada vielä komeampia tuottoja, mutta säätiöiden voitonhimoa hillitsi ymmärrys siitä, että lahjoitusvaroissa oli vaalittavana »liian monien ihmisten hyvä tahto». Maltti oli valttia tilanteessa, jossa esimerkiksi Suomen Kommunistinen Puolue osoitti toimillaan konkreettisemmin kuin julistuksillaan kapitalistisen talousjärjestelmän julmuuden. Se menetti riskisijoituksissaan omaisuutensa ja suuren osan aatteellisista arvoistaan.²¹⁴

Suurlama osoitti säätiöiden 1980-luvulla omaksuman varovaisen taloudenhoidon viisauden. Laman aikana tuli useita yritysruumiita, mutta yksikään iso säätiö ei mennyt nurin. Yritysten innostuttua finanssisektorin vapautuneista mahdollisuuksista säätiöt olivat hoitaneet varojaan vanhaan malliin eivätkä hamunneet suurvoittoja velkarahalla. Lama pakotti säätiöt kuitenkin tehostamaan sijoitustensa hoitoa. Kun esimerkiksi monet Kulttuurirahaston maakuntarahastojen ja nimikkorahastojen sijoitukset olivat sulaneet kriisissä melkoisesti, rahasto uudisti hallintoaan ja omaisuuden hoitoaan. Se loi sijoituspoolin, joka turvasi sen erikoisrahastojen toimintaedellytykset ja huojensi kunkin riippuvuutta yksittäisistä osakkeista. Kaikki sijoitukset olivat tästä lähtien keskusrahaston hoidossa. Myös Liikesivistysrahasto siirtyi pian käytäntöön, jonka mukaan se turvasi pitkäaikaisen sijoitustoimintansa tuotoilla kaikkien erikoisrahastojensa pääomien reaaliarvon säilymisen.²¹⁵

Säätiöt pyrkivät myös kehittämään rahankeruukeinojaan käyttämällä hyväkseen television, radion, lehdistön ja yleensä julkisuuden tarjoamia mahdollisuuksia. Hyvänä tiennäyttäjänä oli muun muassa Lastentautien tutkimussäätiö, joka sai uuden suurlahjoittajan: Lastenklonikoiden Kummit Ry:n. Kummeina toimivat jääkiekkokuningas Teemu Selänteen tapaiset kansansuosikit keräsivät varoja lastenklonikoiden pienten potilaiden hoitomahdollisuuksien ja lasten sairauksiin liittyvän tutkimustyön tukemiseksi. Vuonna 1997 säätiö sai kummeilta 1,5 miljoona markkaa.²¹⁶

Pankkikriisi ei romhuttanut vain SKOP:tä ja sen johtamaa säästöpankkiryhmää vaan heikensi huomattavasti myös Suomen suurpankkeja Kansallis-Osake-Pankkia ja Suomen Yhdyspankkia. Tämän vuoksi monet säätiöt luopuivat pankkien osakkeista ja ostivat niistä saaduilla varoilla muun muassa Nokian, jonka osakkeita sai vielä halvalla. Ratkaisu osoittautui oikeaksi, sillä kun kaikki ulkomaalaisrajoitteet poistettiin vuoden 1993 alussa, Helsingin pörssi yltyi heti kaikkien aikojen huipputulokseen. Vuosikymmenen puolivälissä pörssiyhtiöt alkoivat Nokian johdolla takoa voittoja varsinkin huipputeknologiaan perustuvan viennin ansiosta. Kun 1992 pörssiyhtiöt jakoivat osinkoja vain noin miljardi markkaa, 1995 potti

nousi 5,4 miljardiin ja seuraavana vuonna yli kuuteen miljardiin markkaan eli runsaaseen miljardiin euroon. Tämän jälkeen vauhti vain kiihtyi niin, että vuosituhannen vaihteessa osinkoja maksettiin jo yli viisi miljardia euroa.²¹⁷

Parhaiten menestyivät Nokian osakkeisiin sijoittaneet suuret säätiöt, kuten Svenska litteratursällskapet, Sigrid Jusélius Stiftelse sekä Jenny ja Antti Wihurin rahasto, mutta myös monet keskisuuret ja pienet säätiöt keräsivät sievoisia voittoja. Hyvän esimerkin tarjoaa Magnus Ehrnroothin säätiö, jonka Nokia-omistus kasvoi vuoden 1992 noin 550 000 markasta vuoteen 1994 mennessä 13,2 miljoonaan markkaan. Tämän jälkeen säätiö myi yhtiön osakkeita useana vuonna huomattavilla voitoilla, jotka parhaina vuosina 1999 ja 2000 nousivat noin 72 miljoonaan markkaan. Nokia järjesti 1995–2000 neljästi maksuttoman osakeannin, joiden ansiosta osakkeiden määrä kasvoi 64-kertaiseksi.²¹⁸

Suomen EU-jäsenyys ja globalisaatio eivät heti vaikuttaneet merkittävästi säätiöiden toimintaan. Pääosa säätiöistä jatkoi 1990-luvulla toimintaansa entiseen malliin toimintaympäristön muutoksesta huolimatta. Moni säätiö ryhtyi kuitenkin tukemaan kansainvälisiä yhteistyöhankkeita, etsimään lisärahoitusta omiin hankkeisiinsa unionin rahastoista ja jakamaan enemmän matka-apurahoja tutkijoille ja jatko-opiskelijoille ulkomailla tapahtuvaan työskentelyyn. Apurahoja ryhdyttiin myöntämään myös Suomessa toimiville ulkomaisille tutkijoille ja opiskelijoille. Nämä trendit voimistuivat 2000-luvulla, jolloin säätiöt ryhtyivät jälleen aktiivisesti edistämään Suomen tieteen kansainvälistymistä.²¹⁹

Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta julkaisi 1995 uuden säätiöluettelon. Eeva-Liisa Palotien toimittama *Säätiöluettelo* oli vajaan 20 vuotta aiemmin julkaistua *Säätiöhakemistoa* suppeampi, sillä se sisälsi keskeiset tiedot 554:stä apurahoja jakavasta säätiöstä. Teoksen julkaisemiseen vaikuttivat säätiöiden verotuksen uudistamisen yhteydessä paljastuneet seikat, jotka osoittivat, ettei viranomaisilla ollut oikeaa kuvaa säätiöiden taloudellisesta tilanteesta. Teoksen mukaan apurahoja myöntävät säätiöt tukivat 1990-luvun alussa tiedettä, kulttuuria ja erilaista yleishyödyllistä yhteiskunnallista toimintaa vuosittain noin 400 miljoonalla markalla, josta tieteelle meni hieman yli 207 miljoonaa markkaa eli selvästi yli puolet. Summa sopii varsin hyvin yksin tämän tutkimuksen antamaan runsaaseen 180 miljoonaan markkaan, joka koostui yli sadan ison säätiön yhteisestä apurahapotista.²²⁰

Säätiöluettelon mukaan säätiöiden omaisuus oli kirjanpitoarvoin 1990-luvun alussa lähes 6,2 miljardia markkaa. Omaisuus koostui pääosin pörssi- ja muista osakkeista (lähes 2,9 miljardia markkaa),

erilaisista kiinteistöistä (yli 1,8 miljardia markkaa) ja rahamarkkina-sijoituksista sekä joukkovelkakirjalainoista (yli 1,2 miljardia markkaa). Omaisuuden vuosittaiset tuotot nousivat runsaaseen 680 miljoonaan markkaan, josta summasta lähes 69 prosenttia kertyi vuokrista, koroista ja osingoista, noin 12,5 prosenttia lahjoituksista ja noin 19 prosenttia muista tuotoista.

Vaikka säätiöiden varoista suurin osa oli osakkeissa, Huhtamäen kehitykseen huomattavasti vaikuttaneen Suomen Kulttuurirahaston ohella vain harva säätiö pyrki aktiivisesti vaikuttamaan omistamansa yhtiön toimintaan. Joissakin tapauksissa säätiöillä saattoi kuitenkin olla ollut suuri vaikutus yksittäisen pörssi-yhtiön vaiheisiin. Yksi selvimmistä esimerkeistä on WSOY, joka oli Suomen tärkein kirjankustantamo 1900-luvulla. Merkittävien kulttuurisäätiöiden ja -seurojen edustajat osallistuivat vastakkaisissa leireissä kustantamon maaiskuussa 1972 pidettyyn kuuluisaan yhtiökokoukseen, jossa Hannu Tarmion uudistusmielinen linja sai voiton konservatiiveista. Säätiöt olivat myös Alfred Kordelinin rahaston ja Suomen Kulttuurirahaston johdolla siunaamassa 1999 tehtyä päätöstä, jonka perusteella sanomalehtikustantaja Sanoma, kirjankustantaja WSOY, aikakauslehtikustantaja Helsinki Media ja sijoitusyhtiö Devarda yhdistyivät uudeksi pörssi-yhtiöksi Sanoma WSOY-konserniksi.²²¹

Ratkaisu paransi merkittävästi erityisesti Kordelinin säätiön mahdollisuuksia apurahojen jakoon, mutta samalla se johti siihen, että WSOY menetti nopeasti asemansa maan huomattavimpana kirjankustantajana ja myytiin 2011 ruotsalaiselle mediakonserni Bonnierille. Vanhan suomalaisuuden puolustajan myynti Ruotsiin merkitsi eräällä tavalla paluuta juurille, sillä nuori Werner Söderström oli toiminut 1800-luvun lopulla kustannusalan harjoittelijana länsinaapurissa ja hankkinut sieltä ensimmäiset modernit painokoneensa.²²²

Nopeasta kasvusta huolimatta säätiörahoitus jäi julkisen rahoituksen vielä nopeamman kasvun varjoon. Julkiset tutkimus- ja kehittämismenot kasvoivat erityisesti teknologiapainotteisen tutkimuksen voimakkaan lisääntymisen vuoksi yli 500 prosenttia ja perustutkimusta rahoittaneen Suomen Akatemian yli 600 prosenttia. Tutkimusmäärärahojen voimakas kasvu johti siihen, että suomalaista tiede- ja teknologiapolitiikkaa väritti 1900-luvun lopulla keskeisten tiedepoliittisten päättäjien, eduskunnan, valtiovarainministeriön, kauppa- ja teollisuusministeriön ja opetusministeriön sekä korkeakoulujen ja yritysten kilpailu noudatetun politiikan linjasta. Säätiöt joutuivat pääosin vain seuraamaan kehitystä, sillä niitä ei kutsuttu linjanvetäjien neuvotteluihin. Tilannetta ei muuttanut yliopistojen ulkopuolisen, kilpaillun rahoituksen merkityksen kasvu,

koska säätiöiden myöntämä rahoitus näytti tilastojen valossa vähäiseltä eikä ollut opetusministeriön mielestä tarpeeksi kilpailtua.

Kilpaillun rahoituksen lisääntyminen vaikutti kuitenkin välillisesti säätiöihin. Tutkimusrahoituksen myöntöpäätösten siirtyminen huomattavilta osin yliopistoilta Suomen Akatemialle ja Tekesille ei johtanut tehokkuuden kasvuun. Apurahojen saanti monimutkaistui työlään hakemis- ja arvioimismenettelyn vuoksi, samalla kun tutkijanvapaus uhkasi kaventua tutkijoiden joutuessa pohtimaan sitä, mitä rahoittaja piti tutkimisen arvoisena. Säätiöiden apurahat tarjosivat usein tutkijoille mahdollisuuden tutkia sitä aihetta, jota halusivat – ja useimmiten ilman uuvuttavaa paperisotaa. Hakemuksen tuli kuitenkin olla hyvä, sillä kilpailu apurahoista oli kova.²²³

Tiedettä tukevien säätiöiden vilkas perustamisvauhti hidastui 1990-luvulla, jolloin perustettiin enää yhdeksän tämän tutkimuksen piiriin kuuluvaa uutta säätiötä.

* * * *

Suomen 1900-luvun lopulla tapahtunut siirtymä kohti tietoyhteiskuntaa näkyi selvästi säätiölaitoksen kehityksessä. Kauden aikana perustetuista 19 säätiöstä 14:n taustalla oli jonkin yhteisön tai yrityksen lahjoitus. Yksityiset henkilöt perustivat kolme säätiötä, ja kaksi (Palkansäätiö ja Kunnallisanalan kehittämissäätiö) syntyi toimialajärjestelyn seurauksena. Säätiöistä neljä keskittyi yliopistojen ja tieteen yleiseen kehittämiseen. Kahdentoista säätiön tavoitteena oli lääke- ja terveystieteellisten ja taloudellis-teknisten tieteiden, kahden pääasiassa viestintäalan tutkimuksen tukeminen, yhden tuki painottui ruotsinkielisille tutkijoille.

Kauden aikana perustetuista säätiöistä yksikään ei noussut 2010-luvulle tultaessa Suomen suurimpien säätiöiden joukkoon, mutta useimmista niistä kehittyi tärkeitä suomalaisen tieteen ja korkeimman opetuksen kehittäjiä. Huomattavimpiin säätiöihin kuuluivat omia yliopistojaan tukevat Tampereen teknillisen yliopiston tukisäätiö, Lappeenrannan teknillisen yliopiston tukisäätiö ja Högskestiftelsen i Österbotten, sekä lisäksi Päivikki ja Sakari Sohlbergin säätiö ja Kunnallisanalan kehittämissäätiö. Helsingin Sanomien 100-vuotissäätiö yhdistyi 2005 Päivälehdessä arkistosäätiön (1984) kanssa Helsingin Sanomien Säätiöksi, ja Viestintäalan Taloudellinen Tutkimussäätiö sulautui 2010 Graafisen teollisuuden tutkimussäätiöön. Imatran Voiman Säätiö lakkautettiin 2001 ja Neste Oy:n Tutkimussäätiö 2009.

Kolmannen sektorin voimatekijä (2000–2017)

Tiede- ja teknologiapolitiikka talouden paineissa

Suomi koki 2000-luvun vaihteessa talouden rajun rakennemuutoksen. Muutoksen veturina oli Nokia, jonka ansiosta Suomesta tuli tieto- ja viestintäteknologian alalla yksi maailman johtavista maista. Teollisuustuotannon ja viennin kasvettua talouden muita sektoreita nopeammin kansantalouden ulkomainen velka oli ulkomaankaupan ylijäämän ansiosta maksettu vuoteen 2001 mennessä pois lähes kokonaan. Julkiseen talouteen oli kertynyt ylijäämää, jota voitiin jakaa tutkimus- ja kehittämishankkeille, valtion tutkimuslaitoksille ja yliopistoille.²²⁴

HUIPULLA TUULEE

Tutkimus- ja kehittämistoimintaan käytettiin vuonna 2000 yli 3,3 prosenttia bruttokansantuotteesta. EU-maista edellä oli vain Ruotsi, kun taas tieteen ja teknologian suurmaat Yhdysvallat ja Japani olivat jääneet jälkeen. Tutkijat, yliopistot, tutkimuslaitokset ja yritykset osallistuivat ahkerasti EU:n puiteohjelmiin. Unionin tavoitteena oli luoda eurooppalainen tutkimusalue (*European Research Area*, ERA), minkä vuoksi se edisti tutkijoiden liikkuvuutta ja yhteistyötä tutkimusohjelmien, organisaatioiden ja järjestöjen avulla. Toimet liittyivät maaliskuussa 2000 hyväksytyyn Lissabonin strategiaan, jonka tavoitteena oli nostaa EU:n tiede maailman kilpailukykyisimmäksi vuoteen 2010 mennessä.²²⁵

Suomen hyvä asema ei merkinnyt sitä, että tarve uusiin linjauksiin olisi väistynyt. Päinvastoin kehittämistarpeita oli useita. Haasteita kohdistui tärkeiden alojen tuottavuuden kasvun pysähtymiseen, innovatiivisten teknologiayritysten vähäisyyteen, julkisen teknologiatuen pienuuteen,

tohtorien vaatimattomaan määrään yrityksissä sekä tieteen ja teknologian vähäiseen kansainvälistymiseen. Vuonna 2000 ulkomaalaisten osuus maan tutkimushenkilöstöstä oli EU:n neljänneksi pienin, 1,3 prosenttia. Ongelmia liittyi myös siihen, että tutkimus- ja kehittämistoiminnan nopean kasvun taustalla oli ollut pääosin yrityssektorin nopea kasvu.²²⁶

Suomalainen tiede- ja teknologiapolitiikka oli siten ristiriitaisessa tilanteessa. Voimavaroja ei ollut korkeakoulu-, tutkimus- ja teknologia-sektorin tasapuoliseen kehittämiseen, joten poliittisten päättäjien oli aina ratkaistava, miten käytettävissä olevilla määrärahoilla voitaisiin saavuttaa kokonaisuuden kannalta paras mahdollinen hyöty. Korkeimman tieteellisen asiantuntemukseen suhteen tilanne oli huonompi kuin aiemmin. Eduskunnassa professoreita oli vain muutama, ja ainoa valtioneuvoston istuntoon 2000-luvulla osallistunut professori oli Helsingin yliopiston kansleri, joka sai olla paikalla yliopistoasioita käsiteltäessä. Sama trendi näkyi tiedepolitiikan johtolimessä. Kun 1963 perustetussa valtion tiede-neuvostossa enemmistö jäsenistä oli ollut professoreita, sen toimintaa 2009 jatkaneessa tutkimus- ja innovaationeuvostossa professorijäsenet olivat vähemmistöasemassa poliitikoihin ja virkamiehiin nähden.²²⁷

Muutos kertoi politiikan ja tieteen ammattilaistumisesta ja tieteellisen tiedon arvostuksen vähentymisestä, joka näkyi julkisuudessa yliopistoväen panetteluna ja syrjäyttämisenä. Professorien päämääränä oli kolmen kuukauden kesäloma, dosentit olivat turhan tiedon mestareita ja toimittajat kirjoittivat tietokirjat tutkijoiden työn pohjalta. Kadunvarsikyselyn tulokselle tai satunnaisen ohikulkijan näkemykselle rakettimoottorin toiminnasta annettiin julkisuudessa usein yhtä suuri arvo kuin avaruustekniikan tutkijan lausunnolle, koska jokaisen mielipide oli tärkeä. Toisaalta kansalaiset tuntuvat vuoden 2016 tiedebarometrin mukaan yhä arvostavan tiedettä ja katsovat, että poliitikkojen tulisi kuunnella tutkijoita nykyistä enemmän.²²⁸

Tiede- ja teknologiapolitiikan kehittäminen ei ole ollut koskaan vain professoritaustaisten henkilöiden varassa, sillä kysymys on politiikan lohkokosta, jota voi kehittää myös yhteiskuntapoliittisista lähtökohdista. Tähän liittyy kuitenkin vakavia ongelmia, sillä tieteen etu ei aina ole sama kuin poliittinen etu. Kun kansanedustajat ovat eduskunnassa päättäneet tieteseen ja korkeimpaan opetukseen liittyneistä kysymyksistä, tärkeimmät päätöskriteerit ovat usein olleet oman vaalialueen etu, puoluekuri ja vaalikausi. Hanakoimmin kansanedustajat ovat äänessä silloin, kun tavoitteisiin voidaan liittää alueellisia etuja. 1970-luvulla kansanedustajat pyrkivät kansanterveyslain hengen vastaisesti rakentamaan kuntiin niin suuria terveyskeskusten sairaaloita kuin vain mahdollista, ja vuosituhannen

FORTUMIN SÄÄTIÖ

Vuonna 2001 perustettu Fortumin säätiö syntyi, kun Neste Oy:n ja Imatran Voiman säätiöt sulautettiin yhteen ja uusi säätiö sai lakkautettujen säätiöiden varat peruspääomakseen. Säätiön hallituksen puheenjohtajana toimii Fortumin toimitusjohtaja, ja muu hallitus koostuu useiden suomalaisten yliopistojen, työ- ja elinkeinoministeriön sekä Teknologian tutkimuskeskuksen VTT Oy:n edustajista.

Säätiön tarkoituksena oli tukea luonnontieteellistä, teknillistieteellistä ja taloustieteellistä tutkimus-, opetus- ja kehittämistyötä energia-alalla. Vuonna 2001 aloitetussa apurahojen jaossa etusijalle asetettiin energian tuotantoon ja käyttöön sekä liikenteen energiaratkaisuihin liittyvät tutkimukset. Säätiö myönsi apurahoja perustutkinto-opiskelijoille, jatko-opiskelijoille ja projektitutkimuksiin. Se järjesti myös tutkimusalojen teemoihin liittyviä seminaareja ja jakoi tunnustus-palkintoja alan ansioituneille professoreille.^{110A}

JANE JA AATOS ERKON SÄÄTIÖ

SanomaWSOY-mediakonsernin suurin osakkeenomistaja, ministeri Aatos Erkko perusti vaimonsa Jane Erkon kanssa 2002 puolisuuden nimiä kantavan säätiön. Aatos Erkko lahjoitti säätiölle perustamisvaiheessa noin 100 miljoonaa euroa, ja säätiön varallisuus moninkertaistui, kun 2012 kuollut Erkko testamenttasi sille noin 700 miljoonan euron arvoisen omaisuuden. Lahjoitus oli yksi kaikkein aikojen suurimmista Suomessa ja mahdollisti säätiön nopean nousun maan kolmen eniten apurahoja jakavan säätiön joukkoon. Vuonna 2017 Jane ja Aatos Erkon säätiö jakoi enemmän tiedeapurahoja kuin yksikään muu säätiö Suomessa.^{111A}

Jane ja Aatos Erkon säätiön tarkoituksena on edistää ja tukea tekniikan, taloustieteiden ja lääketieteen tutkimusta sekä yleensä taidetta, kulttuuria ja urheilutoimintaa. Se alkoi vuodesta 2004 alkaen myöntää apurahoja erityisesti post doc -tutkijoille, jakoi palkintoja ja tukia, rahoitti tutkimusprojekteja alan laitoksissa Suomessa ja ulkomailla sekä harjoitti muita tukitoimenpiteitä. Vuonna 2005 säätiö lahjoitti Tampereen yliopistolle viisivuotuisen Erkko-professorin Pohjois-Amerikan tutkimusta varten, 2008 Helsingin yliopisto

sai Jane ja Aatos Erkon ajankohtaisen yhteiskuntatutkimuksen professorin viran ja 2010 Helsingin yliopistollinen keskussairaala 1,6 miljoonan euron arvoisen leikkausrobotin. Säätiö osallistui yliopistojen pääomittamiseen miljoonalahjoituksin Helsingin yliopistolle ja Hankenille.

RUTH JA NILS-ERIK STENBÄCKIN SÄÄTIÖ

Monipuolisen uran tehnyt diplomi-insinööri Nils-Erik Stenbäck perusti vaimonsa Ruth Stenbäckin kanssa 2002 Ruth ja Nils-Erik Stenbäckin säätiön. Nils-Erik Stenbäck oli perustanut jo 1995 Suomalaisen strategisen tutkimuksen ja seurannan tukisäätiön (Stratu) tukemaan maanpuolustukseen liittyvää tutkimusta ja tilanteenarviointia, mutta uuden säätiön tarkoituksena oli edistää teknistieteellistä tutkimusta. Ruth ja Nils-Erik Stenbäckin säätiön apurahat myönnettiin vuodesta 2005 alkaen vuosittain eteille nuorille suomalaisille ja ruotsalaisille tutkijoille matematiikan, fysiikan ja kemian aloilla. Apurahamyönnessä painotettiin perustutkimusta. Säätiön ja Ruotsin Kungliga Vetenskapsakademienin edustajat tekevät ehdotukset apurahojen saajista, mutta lopullisista myöntöpäätöksistä vastaa Suomen Tiedeseura.^{112A}

TEKNOLOGIATEOLLISUUDEN 100-VUOTISSÄÄTIÖ

Teknolomiteollisuuden 100-vuotissäätiö perustettiin 2003 Teknolomiteollisuus ry:n täyttäessä sata vuotta. Säätiön tarkoituksena oli Teknolomiteollisuus ry:n jäsenyritysten edustamien toimialojen osaamisen, kehittämisen ja kilpailukykyä tukevan koulutuksen ja tutkimuksen tukeminen. Se pyrki edistämään myös teknolomiteollisuudelle suotuisan ja innovatiivisen toimintaympäristön kehitystä. Yksittäisten tutkijoiden rahoittamisen sijasta säätiö keskittyi tutkimusryhmien, isojen hankkeiden ja koululaisten tukemiseen.

Säätiö nousi heti Suomen merkittävimpien tiederahoittajien joukkoon. Se ryhtyi rahoittamaan erilaisia tutkimushankkeita yliopistoissa ja korkeakouluissa sekä tutkimuslaitoksissa ja jakoi palkintoja. Säätiö aloitti yhteistyön Fulbright Centerin kanssa ja rahoitti Yhdysvaltoihin lähteneitä tutkijoita stipendiohjelman

kautta. Se osallistui 2008–2011 Aalto-yliopiston ja Tampereen teknillisen yliopiston pääomittamiseen 64 miljoonalla eurolla. Säätiön yhteydessä toimii 2009 perustettu Metallinjalostajien rahasto.^{113A}

TEOLLISUUDEN JA TYÖNANTAJAIN KESKUSLIITON (TT) -SÄÄTIÖ

Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto perusti 2004 pääomalahjoituksella Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT) -säätiön. Säätiön tarkoituksena oli osallistua alaa koskevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun, edistää teollisuuden toimialojen tunnettavuutta ja koulutusta, mutta myös tukea laaja-alaisesti opetus- ja tutkimustyötä yliopistoissa, korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa. Säätiö rahoitti yliopistoja, muun muassa säätiöyliopistoja Aalto-yliopistoa ja Tampereen teknillistä yliopistoa niiden perustamisvaiheessa yli 28 miljoonalla eurolla, ja tutkimuslaitoksia, kuten Elinkeinoelämän tutkimuslaitosta (ETLA).

HELSINGIN SANOMAIN SÄÄTIÖ

Helsingin Sanomain Säätiö syntyi 2005 Helsingin Sanomain 100-vuotissäätiön ja Päivälehdien arkistosäätiön yhdistyessä. Uusi säätiö sai peruspääomakseen lakkautettujen säätiöiden varat, joten se nousi heti Suomen suurimpien säätiöiden joukkoon. Kun Helsingin Sanomain 100-vuotissäätiö rahoitti tieteen koko kenttää, uuden säätiön tarkoituksena oli tukea sananvapauden edistämiseen, viestintään ja viestintäteollisuuden liittävää, pääosin post doc -vaiheen jälkeistä tutkimusta. Apurahoja myönnettiin yksityishenkilöille, työryhmille ja yhteisöille. Säätiö tuki myös toimittajien ja viestinnän alan post doc -tutkijoiden ja professorien kansainvälistymistä. Säätiö on merkittävimpiä viestinnän tutkimusta tukevia säätiöitä Suomessa.^{114A}

EINO JUTIKKALAN RAHASTO

Joulukuussa 2006 kuollut akateemikko Eino Jutikkala testamenttasi pääosan omaisuudestaan Suomalaiselle Tiedeakatemialle. Se kunnioitti pitkäaikaista jäsentään ja kunniajäsentään perustamalla 2007 yhteyteensä Eino Jutikkalan nimeä kantavan erillisen rahaston. Rahasto jakoi ensimmäiset apurahansa 2008. Noin 22 miljoonan euron arvoisen testamenttilahjoituksen turvin Suomalainen Tiedeakatemia saattoi ensimmäistä kertaa liki 100-vuotisen historiansa aikana tukea merkittävästi myös humanistista tutkimusta. Jutikkalan kanssa samassa Merikadun asunnossa asunut Maija Lehtonen seurasi 2015 enonsa esimerkkiä testamenttaamalla Helsingin yliopistolle yli neljä miljoonaa euroa käytettäväksi humanistiseen tutkimukseen, erityisesti ranskan kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksen edistämiseen.^{115A}

TIINA JA ANTTI HERLININ SÄÄTIÖ

Security Trading Oy perusti Tiina ja Antti Herlinin säätiön 2014 tukemaan ja edistämään yhteiskunnallista hyvinvointia, kulttuuria, ympäristöä ja tiedettä sekä niihin liittyvää tutkimusta ja opetusta. Säätiön peruspääoman muodostivat perustajayrityksen lahjoittamat 600 000 Koneen B-sarjan osaketta ja 300 000 euroa. Säätiön pääoma on kasvanut Security Trading Oy:n lisälahjoitusten ja osinko- ja korkotuottojen ansiosta.

Säätiö toteutti tarkoitustaan tukemalla tutkimus-, opetus- ja julkaisutoimintaa sekä myöntämällä apurahoja, palkintoja ja tukia ja harjoittamalla muita tarkoituksensa mukaisia tukitoimenpiteitä. Avustuskohteita valittaessa säätiö kiinnitti erityistä huomiota hankkeiden toteutettavuuteen ja vaikuttavuuteen. Tukea suunnattiin hankkeille, jotka tavalla tai toisella edistivät yhdenvertaisuutta. Säätiö käytti harkintansa mukaan ulkopuolisia neuvonantajia päätöksenteon tukena. Ensimmäiset tutkimusapurahat myönnettiin helmikuussa 2015. Vuonna 2017 säätiö lahjoitti viidelle yliopistolle yhteensä 805 000 euroa.^{116A}

vaihteessa tuntui siltä kuin maan jokaiseen niemeen ja notkelmaan olisi haluttu rakentaa jonkinlainen korkeakoulu. Oma sairaala tai opinahjo paransi paikkakunnan statusta, toi työpaikkoja ja kaivattuja verotuloja. Kokonaisuudessaan eduskunnassa käytyjen arvokeskustelujen merkitys pienentyi sitä mukaan kuin hallitusohjelmista tuli myös tiede- ja korkeakoulupolitiikkaa ohjaava asiakirja.²²⁹

Kaikissa vanhoissa isoissa puolueissa on aina ollut kansanedustajia, jotka ovat suuntautuneet tutkimuksen ja teknologian kehittämiseen. Tämä ryhmä on usein ollut niin yksimielinen kehittämisen suurista linjoista, että merkittävin vastakkainasettelua synnyttänyt tekijä on ollut hallitus-oppositioasetelma. Tilanne näkyi selvimmin taloudellisesti vaikeina aikoina, jolloin alan tukirahojen jakaminen muuttui nollasummapeliksi. Kun poliitikkojen kanta samoihin tosiasioihin vaihtui vaalien lopputuloksen mukaan, jouduttiin tilanteeseen, jossa vaihtoehtoiset totuudet tai näkökulmat kilpailivat: »Ilman tervettä taloutta ei ole kestäväällä pohjalla olevaa ja laadukasta korkeakouluopetusta ja tutkimusta» tai »Ilman kestäväällä pohjalla olevaa ja laadukasta korkeakouluopetusta ja tutkimusta ei ole tervettä taloutta».²³⁰

Poliittisen vallan vaihtelut näkyivät hallitusten linjauksissa. Paavo Lipposen toisen hallituksen kaudella suosittiin korkeakoululaitosta tutkimus- ja kehittämistoiminnan kustannuksella, mutta Matti Vanhasen ensimmäisen ja toisen hallituksen kaudella painopistettä suunnattiin huipputekniikan suuntaan. Innovaatio-orientoitunutta tutkimusta varten luotiin yhteistyössä yrityssektorin kanssa korkeatasoisia ja kansantaloudellisesti tärkeitä strategisen huippuosaamisen keskittymiä (SHOK) Suomen kannalta tärkeille aloille. Uusi linja kuvastui myös nimenvaihdoksina: Tekesin nimi muuttui marraskuussa 2006 Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskukseksi ja tiede- ja teknologianeuvoston nimi 2009 Tutkimus- ja innovaationeuvostoksi.

Julkisen tutkimus- ja kehittämisrahoituksen jakautumisessa ei tapahtunut suuria muutoksia. Rahoitus ohjattiin pääosin kahden ministeriön kautta: opetusministeriön osuus oli yli 42 prosenttia ja kauppa- ja teollisuusministeriön vajaat 35 prosenttia. Eniten varoja suunnattiin Tekesille, jonka osuus nousi noin 30 prosenttiin. Yliopistojen osuus oli 25 prosenttia, Suomen Akatemian sekä valtion tutkimuslaitosten osuudet olivat noin 16 ja yliopistollisten sairaaloiden reilut 2,5 prosenttia. Muu budjetti-rahoitus oli lähinnä ministeriöiden tutkimusvaroja, joilla rahoitettiin tutkimushankkeita oman hallinnonalan tutkimuslaitoksissa tai muissa tutkimusorganisaatioissa. Yritykset rahoittivat lähes 90 prosenttia omasta tutkimus- ja kehittämistoiminnastaan.²³¹

Työ- ja elinkeinoministeriö ja opetusministeriö tilasivat 2008 kansainvälisen arvion Suomen innovaatiojärjestelmästä. Arvion keskeisiä suosituksia olivat tutkimuksen laadun nostaminen laatua painottavan rahoitusjärjestelmän avulla, koulutus- ja tutkimusjärjestelmän virtaviivaistaminen, yliopistojen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten toiminnan koordinoiminen sekä alan kansainvälistämisen edistäminen. Suosituksilla oli suuri vaikutus suomalaisen innovaatiojärjestelmän kehittymiseen, muun muassa tutkimusten arviointiin bibliometristen viittausindikaattoreiden avulla. Suomen Akatemian kokoama *Tieteen tila 2014* -katsaus osoitti, että viittausindeksien perusteella Suomi oli jäänyt jälkeen monista OECD-maista.²³²

Suomen ja koko EU:n tilannetta pahensi se, että kilpailu tieteen ja teknologian aloilla oli kiristynyt niin paljon, että entisin tutkimusmäärärahoihin ei ollut mahdollista pysyä kansainvälisen kärjen vauhdissa. Lissabonin strategia eli Euroopan kohottaminen maailman kilpailukykyisimmäksi talousalueeksi vuoteen 2010 mennessä paljastui vuosikymmenen puolivälissä unionille tyypilliseksi henkeä nostattavaksi retoriseksi puheeksi. Kun EU-maat panostivat edelleen huipputeknologian sijasta perinteisiin teollisuusaloihin ja vanhojen rakenteiden säilyttämiseen ja noin kaksi viidennestä unionin budjetista meni maataloustukiin, ne putosivat tiede- ja tutkimustoiminnassa Yhdysvaltojen ja Itä-Aasian maiden tahdista.²³³

YLIOPISTOLAITOKSEN KASVU PÄÄTTYI

Yliopistoihin kohdistui suuria paineita 2000-luvun alussa. Niiden piti antaa korkeatasoista opetusta, tehdä huippututkimusta, kouluttaa ihmisiä yrittäjiksi, tehostaa toimintaansa sekä palvella elinkeinoelämää, alueitaan ja yhteiskuntaa. Kaiken oli lisäksi tapahduttava samaan aikaan, kun niiden taloudellinen asema oli heikentynyt. Yliopistojen rahoitukseen 10 vuotta aiemmin tehdyt leikkaukset olivat niin rankat, että kun otettiin huomioon niiden saamat uudet tehtävät, perusrahoitus nousi vuoden 1992 tasolle vasta 2003. Yliopistojen taloutta rasittivat myös niiden kiinteistöjen siirto Senaatti-kiinteistöjen hallintaan ja sitä seurannut vuokratilustannusten nousu, maisterintutkintojen kasvattamat opetuskustannukset sekä ulkopuolisella rahoituksella tehdyn tutkimustyön lisääntyminen.²³⁴

Valtion osuus yliopistojen kokonaisrahoituksesta oli 2000-luvun alussa suhteellisesti ottaen selvästi pienempi (64–65 prosenttia) kuin mitä yksityiset yliopistot olivat 1970-luvulla saaneet valtionapuna (75–90 prosenttia). Yliopistojen rahoituksesta kaksi kolmasosaa oli budjettirahoitusta ja kolmasosa ulkopuolista rahoitusta. Ulkopuolisesta rahoituksesta pääosa tuli Suomen Akatemialta, Tekesiltä, ministeriöiltä ja säätiöiltä. Yritysten

osuus yliopistojen rahoituksesta oli 2000-luvun alussa 5–6 prosentin luokkaa, joten huoli niiden liian suuresta vaikutusvallasta oli hätävarjelun liioittelua. Tärkein ulkomainen rahoittaja oli EU, mutta kokonaisuudessaan ulkomaisen rahoituksen osuus oli yhdeksän prosenttia eli eurooppalaisittain varsin alhainen.²³⁵

Talouden piristymisen 2000-luvun alussa johti siihen, että elinkeinoelämä osallistui aiempaa monipuolisemmin julkisen tutkimus- ja kehittämistoiminnan kehittämiseen. Tämä näkyi muun muassa lahjoitusprofessuurien perustamisena. Lahjoitusprofessuurit olivat aluksi tärkeitä uusien tieteenalojen vakiinnuttamisen ja kehittämisen kannalta, mutta varsinkin 1990-luvun lopulta alkaen niiden avulla on pyritty toteuttamaan yhteisiä tavoitteita yritysten, kuntien ja säätiöiden kumppanuuden voimin. Kun lahjoitusprofessoreja oli vuoden 1980 tienoilla noin 15, syksyllä 2005 niitä oli jo lähes 190. Professuureja perustettiin tukemaan sekä aluekehitystä että erityisesti teknisten tieteiden sekä lääke- ja terveystieteiden kehitystä.

Professuureja rahoittivat pääosin yritykset, kunnat ja kunnalliset organisaatiot, mutta myös säätiöillä oli vanhastaan oma roolinsa. Esimerkiksi Kordelinin säätiö oli rahoittanut Helsingin yliopiston kauppaoikeuden ja agrariipolitiikan professuureja 1922–1945, ja Sotavahinkoyhdistys antoi Helsingin yliopistolle 1959 varoja sovelletun matematiikan professuuriin ja 1978 viestinnän professuuriin. 2000-luvulla K. Albin Johanssonin säätiö lahjoitti 2006 Suomen syöpäinstituutille sen 20-vuotisjuhlien merkeissä viisivuotisen K. Albin Johanssonin tutkimusprofessuurin ja Metsämiesten Säätiön tuki puolestaan mahdollisti 2016 uuden, kansainvälisen metsäpolitiikan professuurin Helsingin yliopistossa.²³⁶

Yritysten ja yhteisöjen lahjavirat olivat osa voimistuvaa suuntausta, jossa etenkin isommat innovaatiohankkeet rahoitettiin useammasta lähteestä, sekä julkisista että yksityisistä. Usein ajatuksena oli tukea uutta virkaa niin kauan, että se siirtyi valtion kustannettavaksi. Valtion ja yliopistojen talouden kiristyttyä virat lakkautettiin kuitenkin usein määräjän päätyttyä.²³⁷

Vaikeasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta yliopistolaitoksen alueellinen laajentuminen jatkui. Vuoden 2004 alussa perustettiin kuusi yliopistokeskusta, jotka toivat korkeakouluopetuksen piiriin myös Kajaa-
nin ja Kokkolan. Keskusten tavoitteena oli tuottaa sellaisia tutkinto-, muuntokoulutus- ja aikuiskoulutusohjelmia, jotka palvelivat alueen työelämän tarpeita ja toimivat yhteistyössä paikallisten ammattikorkeakoulujen, yritysten ja muiden organisaatioiden kanssa. Yliopistokeskusten hallinnollisina tilivirastoina toimivat emoyliopistot, jotka vastasivat niiden toiminnan laadusta ja sisällöstä opetusministeriölle. Niihin perustettiin

lahjoitusvaroin ja EU:n rakennerahoitusvaroin palkattuja määräaikaista professuureja.²³⁸

Uudistustyö jatkui 2005, jolloin tuli voimaan kaksi yliopistolain muutosta. Ensimmäinen muutos toi lakiin yliopistojen jo pitkään harjoittaman kolmannen tehtävän. Tutkimuksen ja opetuksen harjoittamisen ohella yliopistojen tuli olla vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa ja edistää tieteellisen ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Toinen muutos saattoi Suomen korkeakoulututkinnot 1999 käynnistyneen Bolognan prosessin mukaisiksi lukuun ottamatta kolme- tai nelivuotista tohtorintutkintoa, jonka toteuttamista eivät ajaneet sen paremmin yliopistot kuin opetusministeriö.

Ratkaisu mahdollisti kaksiportaiseen tutkimusjärjestelmään siirtymisen kaikilla muilla aloilla paitsi lääke- ja hammaslääketieteessä, mutta vei samalla siihen, että vertailumaihin nähden laajoiksi jääneet tohtorintutkinnot johtivat ongelmiin, muun muassa siihen, että valmistuminen vei liian monta vuotta. Joka tapauksessa uudistukset loivat edellytyksiä yliopistojen johtamisen tehostamiseen ja kansainvälistymiseen sekä korkeakoulututkintoa opiskelevien valmistumisaikojen lyhentämiseen. Samanaikaisesti pyrittiin vaikuttamaan siihen, että opiskelijat ryhtyisivät rahoittamaan opintojaan opintolainoilla, joiden merkitys oli vähentynyt vuodesta 1992 lähtien.²³⁹

Eduskunnan hyväksyttyä 1999 lait, joilla turvattiin ammattikorkeakoulujen rahoitus, oppilaskuntien järjestäytyminen ja tutkintojen kehittäminen, oli luotu edellytykset opetusministeriön pian asettamalle tavoitteelle, että 70 prosenttia ikäluokasta suorittaa korkeakoulututkinnon. Maan yliopistoissa oli tarjolla aloituspaikkoja noin 30 prosentille ikäluokasta ja ammattikorkeakouluissa noin 40 prosentille. Yliopistojen lukumäärä oli noussut 20:een ja ammattikorkeakoulujen 30:een. Lisäksi maassa oli kuusi yliopistokeskusta, joissa oli eri yliopistojen sivutoimipisteitä.²⁴⁰

Kun hieman yli viiden miljoonan asukkaan maan korkeakouluissa ja ammattikorkeakouluissa oli yli 300 000 opiskelijaa ja opintoajat olivat pitkät, opiskelun tehokkuuden lisääminen oli välttämätöntä valtiontalouden ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta. Myöskään korkeakoulujen taso ei ollut kaikilta osin pysynyt kasvuvauhdin tahdissa. Shanghain Jiao Tongin yliopiston 2005 julkaisema maailman yliopistojen rankinglista oli karua luettavaa Suomen yliopistoille. Viidensadan parhaan yliopiston joukkoon mahtui niistä vain viisi: Helsingin yliopisto (sijalla 76), Turun yliopisto, Teknillinen korkeakoulu sekä Oulun ja Jyväskylän yliopistot. Vuoden 2017 listauksessa Helsingin yliopisto oli noussut sijalle 56, mutta muut tulivat kaukana perässä: Itä-Suomen yliopisto

sijoilla 301–400, Aalto-yliopisto, Oulun yliopisto ja Turun yliopisto sijoilla 401–500.²⁴¹

Shanghain yliopiston listaa kritisoitiin paljon, mutta sen sanoma sai myös tukea. Valtion tiede- ja teknologianeuvosto totesi keväällä 2005, että Suomen yliopistojärjestelmää oli kehitettävä voimavarojen suuntaamisella, priorisoinnilla ja rakenteellisella kehittämisellä eli profiloitumisella. Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto vaati kansallista hanketta yliopistojen aseman turvaamiseksi. Elinkeinoelämä painotti, että ikäluokkien pienentyessä Suomella ei ollut varaa näin laajaan korkeimpaan opetukseen. Tärkeämpää kuin saada päättäjille hyvä mieli sijoittumalla korkealle OECD:n tilastoissa olisi käytännössä turvata riittävän laajan osaamistason säilyminen ja kehittäminen.²⁴²

VUODEN 2010 YLIOPISTOLAKI

Sitä mukaa kuin taloudelliset tekijät alkoivat vaikuttaa yhä voimakkaammin yhteiskunnan kehitykseen, tieteen ja korkeimman opetuksen vanha suosituimmuusasema alkoi murentua. Ratkaiseva käänne tapahtui 2000-luvun alussa, jolloin tieteen itsemääräämisoikeus asetettiin kyseenalaiseksi. Valtion joutuessa leikkaamaan työttömyysturvasta, sosiaali- ja terveyspalveluista, kulttuurista ja eläkkeistä oli vaikea perustella, miksi yliopistovaroihin ei koskettaisi. Kun valtio tuki yliopistoja 1,6 miljardilla eurolla vuosittain ja pääosa ulkopuolisestakin rahoituksesta tuli verovaroista, yliopistojen toiminnan kehittämiseen kohdistui suuria paineita.²⁴³

Esimakua muutoksesta antoi opetusministeriön 2005 julkaisema oman hallinnonalansa tuottavuusohjelma, jonka mukaan yliopistoilta tuli vähentää 1500 virkaa vuosina 2005–2011. Toteutukselle antoivat suuntaa OECD:n arviointiryhmän varsin kriittinen raportti Suomen korkeakoulujärjestelmästä, Niilo Jääskisen ja Jorma Rantasen ehdotus yliopistojen uudistamisesta sekä Raimo Sailaksen työryhmän esitys Teknillisen korkeakoulun, Helsingin kauppakorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun yhdistämisestä uudeksi yliopistoksi. Esitykset välittyivät Matti Vanhasen toisen hallituksen huhtikuussa 2007 julkaistuun hallitusohjelmaan, jonne kirjattiin myös lupaus tieteen- ja taiteentekijöiden aseman parantamisesta.²⁴⁴

Vakinaista virkaa vailla olevien tutkijoiden huonoon asemaan oli kiinnitetty huomiota jo 1900-luvulla, mutta asia nousi poliittiseksi kysymykseksi vasta 2000-luvun alussa, jolloin ongelmat kärjistyivät korkeakoulutuksen laajentumisen vuoksi. Eduskunnan pohtiessa loppuvuonna 2002 tutkimus- ja kehittämistoiminnan tilaa valtiovarainvaliokunta piti välttämättömänä apurahatutkijoiden aseman parantamista. Apuraha ei

antanut työsuhteen tarjoamaa sosiaaliturvaa, ei oikeuttanut työterveys- huoltoon eikä kartuttanut työttömyyspäivärahan edellytyksenä olevaa työssäoloaikaa eikä eläkettä. Näin apurahalla työskentelevä tutkija oli epäoikeudenmukaisessa asemassa työsuhteessa työskentelevään tutkijaan verrattuna.²⁴⁵

Asian korjaamisen välttämättömyydestä vallitsi suuri yksimielisyys, mutta sen toteuttaminen osoittautui vaikeaksi. Valtio sen paremmin kuin säätiölaitos ei halunnut joutua yksin uudistuksen maksajaksi. Kun lopulta 2004 löytyi malli, joka jakoi kustannukset valtion, apurahan saajan ja säätiöiden kesken, sopu löytyi. Eduskunta hyväksyi 2008 lain, jonka ansiosta apurahan saajat pääsivät vuoden 2009 alusta tietyin edellytyksin lakisääteisen eläke-, työtapaturma- ja ryhmähenkivakuutusturvan piiriin ja saivat oikeuden vakuutuslain mukaisiin päivärahaetuuksiin.²⁴⁶

Vuoden 2010 alussa voimaan tullut yliopistolaki muutti merkittävästi suomalaista yliopistojärjestelmää. Nyt yliopistojen tuli OECD:n suositusten mukaan edistää elinikäistä oppimista, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa, tukea aktiivisesti tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan vaikuttavuutta sekä toimia talouden uudistajina ja innovatiivisen yritystoiminnan sampona. Valtion tilivirastoina toimineet yliopistot muuttuivat julkisoikeudellisiksi yhteisöiksi tai yksityisoikeudellisiksi säätiöiksi (Aalto-yliopisto ja Tampereen teknillinen yliopisto).

Uudistuksen taustalla oli näkemys, jonka mukaan yliopistoilla olisi autonomisina toimijoina aiempaa paremmat edellytykset hyödyntää pääomatulojaan sekä hankkia lisärahoitusta lahjoituksin ja oman varainkeruun avulla. Kun lähes kaksi kolmasosaa yliopistojen toimintamenoista katettiin yhä valtion budjetista, käytännössä yliopistojen autonomia pysyi opetus- ja kulttuuriministeriön taskussa. Se ohjasi korkeakoulujen toimintaa ja kävi niiden kanssa sopimusneuvottelut.²⁴⁷

Uudistus synnytti epäilyksiä siitä, että säätiömalli vaarantaisi yliopistojen autonomian, monialaisten sivistysyliopistojen olemassaolon ja humboldtilaisen yliopiston keskeisen periaatteen: tutkimuksen ja opetuksen yhteyden. Arvostelijoiden mukaan uhkana oli, että vain isot yliopistot ja tietyt tieteenalat hyötyisivät uudistuksesta pienten joutuessa tyytymään jämärahoihin. Mallin kannattajat puolustivat uudistusta viittaamalla ulkomaisiin esimerkkeihin. Eri puolilla maailmaa oli korkeatasoisia ja monialaisia yliopistoja, jotka toimivat säätiömallin mukaisesti. Harvat viittasivat siihen, että säätiöyliopisto ei ollut Suomessa mikään uusi asia. Åbo Akademikin oli toiminut säätiöyliopistona yli 60 vuotta.²⁴⁸

Vuonna 2013 voimaan tullut yliopistojen uusi rahoitusmalli muodostui kolmesta osiosta, jotka olivat koulutus, tutkimus ja muut koulutus- ja

tiedepoliittiset tavoitteet. Suurimman osan yliopistojen rahoituksesta käsittäneestä perusrahoituksesta 41 prosenttia määräytyi koulutustekijöiden perusteella, 34 prosenttia tutkimustekijöiden perusteella ja 25 prosenttia muiden koulutus- ja tiedepoliittisten tavoitteiden perusteella. Rahoitusmalli painotti voimakkaasti opetusta ja tutkimusta, joiden menestystä mitattiin erityisesti tohtorintutkinnoilla ja korkeatasoisissa lehdissä julkaistuilla artikkeleilla. Painopisteen siirtyminen tutkintojen laadun korostamiseen johti julkaisujen tasoluokittamiseen. Ulkomaisten luokitelujen rinnalle luotu kotimainen järjestelmä Julkaisufoorumi (Jufo) kattoi kaikkien tieteenalojen keskeiset suomalaiset ja ulkomaiset tieteelliset lehdet, konferenssit, kirjankustantajat sekä kotimaiset kirjasarjat. Luokitusta ryhdyttiin käyttämään yliopistojen tieteellisen julkaisuotannon laadun indikaattorina vuodesta 2015 alkaen, vaikka sen katsottiin soveltuvan huonosti muun muassa pienten ihmistieteitten laadun mittaamiseen.²⁴⁹

Yliopistouudistuksen yhteydessä yliopistojen määrä väheni, kun Teknillinen korkeakoulu, Helsingin kauppakorkeakoulu ja Taideteollinen korkeakoulu muodostivat Aalto-yliopiston, Kuopion ja Joensuun yliopistot Itä-Suomen yliopiston sekä Turun yliopisto ja Turun kauppakorkeakoulu uuden Turun yliopiston. Kehitys ulottui myös taiteen puolelle Kuvataideakatemia, Sibelius-Akatemia ja Teatterikorkeakoulun yhdistyttyä vuoden 2013 alussa. Taideyliopiston tehtävänä oli antaa taiteen ylintä opetusta sekä vaalia taiteen ja tutkimuksen vapautta. Taidealan väitöksiä tehtiin myös Lapin yliopistossa, mutta koska taiteen tieteellistyminen väitöskirjojen muodossa alkoi Suomessa vasta 1980–1990-luvun vaihteessa, aihetta käsitellään tässä tutkimuksessa vain vanhojen taideaineiden yhteydessä.²⁵⁰

Suuri osa yliopistoista toteutti organisaatiomuutoksia, jotka pääasiassa kasvattivat niiden hallinnollisten yksiköiden kokoa ja keskittivät valtaa hallituksille, rehtoreille, dekaaneille ja laitosten johtajille. Virkasuhteet muuttuivat työsuhteisiksi, ja julkisoikeudellisiksi yhteisöiksi muuttuneille yliopistoille tuli hallitus, johon kuului yliopiston professoreiden, muun henkilöstön ja opiskelijoiden edustajien lisäksi sen ulkopuolisia henkilöitä. Heidän tuli edustaa monipuolisesti yhteiskunta- ja elinkeinoelämän sekä yliopiston toimialaan kuuluvien tieteiden ja taiteiden asiantuntemusta.

Nämä ratkaisut eivät olleet uusia, sillä Teknillisen korkeakoulun fyysikan professori ja useita kylmyyden maailmanennätyksiä tehnyt Olli V. Lounasmaa oli opetusministeriölle 1996 laatimassaan muistiossa vaatinut samoja asioita. Lounasmaan mukaan suomalaisessa tiedepoliitikassa oli luovuttava »pienimuotoisesta näpertelystä» ja suunnattava voimavarat kansainvälisellä tasolla olevien huippututkijoiden ja -yksiköiden tukemiseen. Lounasmaa sai seuraavana vuonna akateemikon arvonimen.²⁵¹

Vallan keskitys toi yliopistojen hallintoon yritysmaailman toimintatapoja, kuten ylhäältä alas tapahtuvan johtamisen. Uusi johtamisjärjestelmä synnytti kritiikkiä, koska se romutti yliopistoissa vallinneen kollegiaalisen hallinnon, jonka vahvuus oli eri näkökohtien esilletulo, laaja keskustelu ja sitoutuminen yhteisiin päätöksiin. Muutos tapahtui samaan aikaan, kun taloustieteilijät alkoivat ymmärtää, että yritysmaailman käytännöt eivät välttämättä sovellu sellaisinaan julkiselle sektorille.²⁵²

Uudistus vaikutti Suomen Akatemiaan siten, että sen omat tutkimusvirat, yli 300 akatemiaprofessorin ja akatemiaturkijan virkaa, lakkautettiin, ja tutkijat jatkoivat 1.1.2010 alkaen työsuhteisissa tehtävissä omissa yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissaan. Virat olivat olleet Akatemian tutkimusrahoitusinstrumenteista tärkeimpiä, mutta opetusministeriö katsoi, että kysymyksessä oli vain hallinnollinen päätös ja toteutti ratkaisun hallintoviraston vastustuksesta huolimatta. Opetusministeriön nimi muutettiin 2010 opetus- ja kulttuuriministeriöksi, jotta se vastaisi paremmin ministeriön tehtäväkenttää ja toimintaa.²⁵³

Vuoden 2010 yliopistolaki palautti siis myös säätiöyliopistot Suomeen liki 30 vuoden jälkeen. Vuonna 1981 valtiollistetun Åbo Akademin jälkeen ensimmäiset uudet säätiöyliopistot olivat Aalto-yliopisto ja Tampereen teknillisenä yliopistona toimiva TTY-säätiö. Uusien säätiöyliopistojen käynnistyminen onnistui pääosin tutkimusta rahoittavien säätiöiden mittavien lahjoitusten ansiosta: Aalto-yliopisto sai säätiöiltä lähes 115 miljoonaa euroa ja Tampereen teknillinen yliopisto liki 16 miljoonaa euroa. Eniten varoja säätiöyliopistoille lahjoittivat Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö (64 miljoonaa euroa), Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT) -säätiö (yli 28 miljoonaa euroa) ja Liikesivistysrahasto (22 miljoonaa euroa). Uudet säätiöyliopistot on jätetty tämän tarkastelun ulkopuolelle, koska niiden toiminta rahoitetaan pääosin julkisin varoin.²⁵⁴

Yliopistojen siirryttyä valtion budjettitalouden ulkopuolelle ne jouduivat itse huolehtimaan maksuvalmiudestaan, vakavaraisuudestaan ja luottokelpoisuudestaan. Tämän vuoksi yliopistoja jouduttiin pääomittamaan. Pääomittamisessa käytettiin suoria rahasiirtoja, yliopistojen hallussa ollutta valtion irtainta omaisuutta sekä kiinteistöomaisuutta, ja myös yksityiset lahjoittajat kutsuttiin mukaan 2008. Aalto-korkeakoulusäätiön pääomaksi valtio varautui luovuttamaan vähintään 500 miljoonaa euroa sillä edellytyksellä, että muut rahoittajat lahjoittaisivat kesäkuun 2011 loppuun mennessä vähintään 200 miljoonaa euroa. Tampereen teknillisen yliopiston suhteen malli toteutettiin luvuilla 125 ja 50 miljoonaa euroa. Julkisoikeudellisina laitoksina toimivia yliopistoja valtio sitoutui pääomittamaan yhteensä 211 miljoonalla eurolla.²⁵⁵

Yliopistot onnistuivat lahjoitusten keräämisessä hyvin, mistä suurin kiitos kuului kotimaisille säätiöille, joiden lahjoitusten yhteissumma kohosi lähes 175 miljoonaan euroon. Kun yksityistä rahaa oli kertynyt reilusti vaadittu määrä, valtio pääomitti yliopistoja maksimisummalla eli 836 miljoonalla eurolla. Raha osoitettiin yliopistojen peruspääomaan, joten ei ollut vaaraa siitä, että lahjoittajat ohjaisivat yliopiston toimintaa. Varsinkin kun yliopistot saattoivat rahoittaa toimintaansa vain lahjoitusvarojen pääoman tuotolla, joka ei hyvänkään sijoitustuoton vuonna noussut kovin suureksi. Itä-Suomen yliopiston rehtori Kalervo Väänänen mukaan varainkeräyksessä saatavilla lahjoituksilla oli pelkästään symbolinen merkitys – ehkä Aalto-yliopistoa lukuun ottamatta: »Kun vuosibudjettimme on noin 250 miljoonaa euroa, lahjoitusten tuotolla yliopistoa pyöritettäisiin ehkä yksi arkipäivä».²⁵⁶

Yliopistouudistukseen ladattiin kovia odotuksia. Pääministeri Jyrki Kataisen mukaan kysymyksessä oli fantastinen uudistus: »Se on parasta mitä suomalaiselle yliopistosektorille on tapahtunut sen jälkeen, kun ne on perustettu». Myös opetusministeri Henna Virkkunen kehui vuolaasti uudistusta. Ulkopuolinen rahoitus vahvisti yliopistojen taloutta pienentämättä perusrahoitusta, joka oli edelleen valtion vastuulla. Perusrahoituksen nousu oli sidottu yliopistoindeksiin, minkä ansiosta se kasvaisi vuosittain vähintään kustannustason muutosten mukaisesti.²⁵⁷

Pian paljastui, minkälainen yliopistojen arki oli juhlapuheiden jälkeen.

UUDET STRATEGIAT

Maailmanlaajuinen pankki- ja rahoituskriisi alkoi vuoden 2007 alussa Yhdysvalloista useiden asuntoluottoyhtiöiden ajaututtua konkurssiin. Tilanne kärjistyi seuraavana vuonna ensin finanssikriisiksi ja investointipankki Lehman Brothersin kaaduttua maailmanlaajuisiksi taantumaksi. Taantuma vaikutti rajusti Suomen talouteen, joka oli kasvanut muutaman vuoden ajan voimakkaasti. Kasvu oli peittänyt alleen rakennemuutokseen ja kilpailukyvyyn heikkenemiseen liittyneet ongelmat, jotka nousivat nyt esiin samaan aikaan, kun Nokian vetoapu alkoi hiipua, metsä- ja koneenrakennussektorit menettivät asemiaan ja kalliit työmarkkinaratkaisut romuttivat kustannuskilpailukykyä.²⁵⁸

Viennin volyymin supistuessa viidenneksellä ja työttömyyden kasvua julkisen talouden tasapaino järkkyy pahasti. Seurauksena oli itsenäisen Suomen taloushistorian pitkäaikaisin lama. Bruttokansantuote supistui 2009 yli kahdeksan prosenttia, ja parin vuoden välivaiheen jälkeen lasku jatkui 2012–2014.

Taantuma iski Suomeen tilanteessa, jossa tutkimus- ja kehittämistoiminnan osuus bruttokansantuotteesta oli nousemassa hallituksen tavoit-

telemaan neljään prosenttiin. Vuonna 2009 osuus oli lähes 3,8 prosenttia eli toiseksi suurin maailmassa Israelin jälkeen. Vajaan 6,8 miljardin menot jakaantuivat siten, että yrityssektori kattoi niistä noin 71,5 prosenttia, julkisen sektori vajaan 10 ja korkeakoulut vajaan 19 prosenttia. Huipulta pudottiin nopeasti. Valtion tutkimus- ja kehittämisrahoitus kääntyi 2011 laskuun, joka jatkui seuraavina vuosina. Tutkimuslaitoksilta, Suomen Akatemialta ja Tekesiltä siirrettyjä varoja kohdennettiin ministeriöille ja valtioneuvoston kanslialle. Sen koordinoiman selvitys- ja tutkimustoiminnan avulla pyrittiin saamaan tutkimustietoa asioista, jotka tulivat pian poliittisen päätöksenteon piiriin. Lisäksi Suomen Akatemian yhteyteen perustettiin syksyllä 2014 Strategisen tutkimuksen neuvosto, jonka tuli rahoittaa teieteellisesti korkealaatuisia ja yhteiskunnallisesti vaikuttavaa tutkimusta.²⁵⁹

Yliopistouudistusta 2010 oli markkinoitu lupauksilla indeksin turvaamasta pitkäjänteisestä rahoituksesta. Lupauksiin luottaneet yliopistot ryhtyivät kehittämään vahvuusalueitaan ja uudistamaan professorikuntaansa. Kun aiemmin virkaan piti valita muodollisesti pätevin hakija, uusi laki muutti henkilöstön työsopimussuhteiseksi ja teki rekrytoinnit aiempaa joustavammiksi. Monet yliopistot ottivat käyttöön Yhdysvalloista tutun tutkijoiden urapolun eli *tenure trackin*. Tavoitteena oli värvätä lahjakkaimmat nuoret tohtorit »professorikouluun», joka tarjosi heille tuetun etenemistien kohti professoritason tehtäviä. Nopeimmin uuteen käytäntöön siirryttiin Aalto-yliopistossa, jossa *tenure track* -järjestelmään avattiin vuoden 2013 loppuun mennessä yli 230 paikkaa. Kaikki eivät uudesta mallista ilahuneet, sillä se johti siihen, että monet pitkään virkoihin pätevyityneet tutkijat jäivät väliinputoajiksi. Nuorten suosimista perusteltiin kaupunkilaisjärkeen vetoamalla: kun tutkimushankkeet olivat usein monivuotisia, professoriksi ei kannattanut valita muutaman vuoden kuluttua eläkkeelle jääviä henkilöitä.²⁶⁰

Rekrytointeja jouduttiin pian hidastamaan taloudellisten vaikeuksien vuoksi. Yliopistojen perusrahoituksen turvaksi suunniteltu indeksi puolitettiin vuosiksi 2012 ja 2015 sekä jäädytettiin kokonaan vuodeksi 2013. Koska yliopistojen suurimmat kuluerät olivat tilavuokrat ja palkat, monet yliopistot joutuivat aloittamaan yt-neuvottelut. Henkilöstövähennykset olivat aluksi maltillisia ja koskivat pääosin muita kuin tutkijoita ja opettajia. Molemmissa tapauksissa akateemisen henkilökunnan työkuorma lisääntyi ja opetuksen ja tutkimuksen taso kärsi.²⁶¹

Myös ammattikorkeakouluja koskevaa lainsäädäntöä uudistettiin. Eduskunta hyväksyi marraskuussa 2014 lain, jonka perusteella ammattikorkeakoulut muuttuivat ammattikorkeakouluosakeyhtiöiksi. Tavoitteena oli kehittää ammattikorkeakoulujen profilointia, yhteistyötä, omistusta ja

alueellista verkostoitumista sekä rohkaista alueellisia päättäjiä perustamaan omia yksiköitä.²⁶²

Juha Sipilän toukokuussa 2015 muodostama hallitus käynnisti voimakkaat säästötoimet talouden tasapainottamiseksi. Strategiseksi muutoshjelmaksi nimetyn hallitusohjelman yhtenä tavoitteena oli korkeakoulujärjestelmän ja tutkimustoiminnan kustannustehokkuuden parantaminen. Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten profiloitumista, työnjakoa ja yhteistyötä oli edistettävä ja korkeatasoista osaamista oli koottava kilpailukykyisiksi keskittymiksi. Tämä merkitsi jonkinasteista paluuta 1970-luvulle, jolloin tutkimukselle asetettiin selkeitä yhteiskuntapoliittisia tavoitteita.²⁶³

Hallitusohjelmaa seurasivat rajut leikkaukset. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan määrärahoja vähennettiin vuoden 2016 talousarviossa noin 157 miljoonaa euroa ja seuraavana vuonna vielä 48 miljoonaa euroa. Tämä merkitsi sitä, että julkisen tutkimusrahoituksen osuus bruttokansantuotteesta laski noin 0,87 prosenttiin. Kun myös yksityisen sektorin tutkimuspanos pieneni huomattavasti, tutkimus- ja kehittämismenojen osuus bruttokansantuotteesta laski 2016 noin 2,8 prosenttiin eli pudotusta huippuvuoteen 2009 tuli prosenttiyksikön verran.²⁶⁴

Valtion tutkimustuen leikkaukset kohdistuivat erityisesti Tekesin, valtion tutkimuslaitosten ja yliopistollisten keskussairaaloiden määrärahoihin. Innovaatorahoituskeskus Tekesiksi nimensä vuonna 2014 muuttaneen organisaation määrärahoja vähennettiin muutamassa vuodessa yli 200 miljoonalla eurolla. Myös yliopistojen perusrahoitusta leikattiin kymmenillä miljoonilla euroilla. Yliopistoindeksi jäädytettiin kokonaan vuosiksi 2016–2019, ja apteekkikorvauksen poistamisen vuoksi Helsingin yliopisto menetti noin 30 miljoonaa euroa ja Itä-Suomen yliopisto miljoona euroa vuositasolla.

Leikkaukset käynnistivät yliopistoissa irtisanomisaallon. Aalto-yliopisto irtisanoi alkuvuonna 2016 lähes 190 ja Helsingin yliopisto yli 370 työntekijää, lisäksi molempien yliopistojen henkilökunta väheni eläköitymisten, määräaikaisten työsuhteiden päättymisten sekä muiden muutosten kautta yli sadalla. Keväällä 2017 Taideyliopisto ja Oulun yliopisto aloittivat yt-neuvottelut, jotka pelkästään Oulun osalta johtivat yli 110 työntekijän irtisanomiseen.²⁶⁵

Uusimmat leikkaukset poikkesivat aiemmista siinä, että ne kohdistuivat myös professoreihin. Keväällä 2016 Helsingin yliopisto ja Tampereen teknillinen yliopisto irtisanoivat molemmat yhdeksän professoria. Aalto-yliopiston professorit säästyivät irtisanomisilta, koska iso joukko professoreita oli siirtymässä eläkkeelle. Kysymyksessä oli ainutlaatuinen luku suomalaisessa yliopistohistoriassa.²⁶⁶

Uusien tohtorintutkintojen määrän ylitettyä 2010-luvulla reippaasti valtakunnallisen tavoitteen 1600 tohtoria vuodessa opetus- ja kulttuuriministeriö päätti 2012 lopettaa tutkijakouluja seuranneiden tohtoriohjelmien rahoituksen. Niiden tilalle tulivat 2015 yliopistojen omat tohtoriohjelmat. Se ei kuitenkaan tohtoritahtia haitannut. Vuonna 2016 tohtoreita valmistui uusi ennätysmäärä, lähes 1900. Valtaosa tohtoreista työskenteli yliopistoissa tai tutkimuslaitoksissa, ja myös kunnat sekä kuntayhtymät olivat tärkeitä työllistäjiä terveydenhuoltoalan ansiosta.²⁶⁷

Yksityinen sektori oli vaatinut 1980-luvulta alkaen tutkintojen lisäämistä mutta työllisti 2000-luvun alussa vain noin viidenneksen valmistuneista tohtoreista. Luku oli kansainvälisesti alhainen, sillä Yhdysvalloissa, Tanskassa ja Hollannissa osuus oli jopa 40 prosenttia. Vaikka tohtoreiden määrä yrityksissä lisääntyi selvästi 2010-luvulla, suurin osa Suomessa tehtävästä tutkimustyöstä tapahtui yhä maisterivoimin. Tohtorien arvostuksen kasvulta vievät osin edellytyksiä valtionhallinnon vastakkaiset toimet. Yliopistojen hallitukseen nimitettiin aivan muissa kuin tiedetehtävissä ansioituneita henkilöitä, ja kolme korkeakoulua 2019 yhdistävän Tampereen uuden suuryliopiston rehtorilta edellytettiin tohtorin tutkintoa vasta yliopistoväen ankaran kritiikin jälkeen.²⁶⁸

Uuden yliopistopolitiikan vastustus tiivistyi keväällä 2016 julkaistuun, 4000 henkilön allekirjoittamaan Yliopistokäänne-vetoomukseen ja muuttaman kuukauden kuluttua ilmestyneeseen e-kirjaan *Uusi yliopistolaki 2020*. Kriitikkojen mielestä leikattu rahoitus olisi palautettava yliopistolle, mutta tärkeintä olisi kollegiaalisuuden palauttaminen ja yliopistojen autonomian säilyttäminen. Yliopistojen profiloituminen tulisi johtamaan pienten ja hyödyttömiksi koettujen alojen alasajoon, minkä seurauksena tutkimuksen näkökulmat supistuisivat, koulukuntiin sopeutumattomat tutkijat siirtyisivät ulkomaille ja yhteiskunnallisen keskustelun tietopohja murentuisi. Pelolle antoi vahvistusta aivovuodon kiihtyminen 2015. Suurin muuttovirta kohdistui Ruotsiin, Yhdysvaltoihin, Isoon-Britanniaan ja Norjaan.²⁶⁹

Leikkausten vastapainoksi Suomen Akatemian kautta jaettiin 50 miljoonaa euroa yliopistoille niiden profiloitumisen vahvistamiseksi, ja korkeakoulujen yhteistyön kehittämiseen luvattiin 105 miljoonaa euroa. Kyseessä oli niin sanottu uudelleen kohdentaminen eli rahat otettiin muista kohteista, kuten opintotuesta. Yliopistot saivat myös oikeuden periä syyslukukaudelta 2017 alkaen lukukausimaksuja EU:n ja ETA-alueen ulkopuolisilta opiskelijoilta.²⁷⁰

Yliopistojen toiminnan turvaamiseksi Sipilän hallitus sitoutui yliopistojen toiseen pääomittamiseen. Valtio lupautui tukemaan yliopistojen marraskuussa 2014 alkanutta varainkeruukampanjaa enintään 150 miljoo-

nalla eurolla. Enimmäissijoitus, kolme euroa yhtä euroa kohden, toteutuisi, jos yliopistot keräisivät kesäkuun loppuun 2017 mennessä yhteensä 50 miljoonaa euroa. Jos keräys tuottaisi enemmän, vastinrahoitus kohdennettaisiin suhteessa kunkin yliopiston kokoamaan summaan. Kampanja osoittautui jälleen menestykselliseksi, sillä se tuotti yliopistoille yksityistä pääomaa lähes 130 miljoonaa euroa. Yli puolet keräyssummasta antoivat jälleen kotimaiset säätiöt, joiden lahjoitusten yhteissumma kohosi yli 67 miljoonaan euroon.²⁷¹

Opetus- ja kulttuuriministeriön aloitettua tulosneuvottelut yliopistojen kanssa se edellytti niiltä hallitusohjelman mukaisia esityksiä profiloitumisesta sekä tiedekuntien ja tutkimusyksiköiden yhteistyöstä. Rahoituksessa otettiin huomioon alueellisten tai alakohtaisten vahvojen osaamiskeskittymien perustaminen sekä tutkimustulosten vaikuttavuuden ja kaupallistamisen kehittäminen. Tulosneuvotteluiden merkitys kasvoi valtioneuvoston hyväksytyä keväällä 2016 yliopistojen uuden rahoitusmallin. Sen perusteella yliopistojen saama rahamäärä pysyi ennallaan, mutta sen jakoa muutettiin uusien tavoitteiden saavuttamiseksi. Vuosien 2017–2020 mallissa rahoituksesta myönnettiin koulutuksen perusteella 39 prosenttia, tutkimuksen perusteella 33 sekä muiden koulutus- ja tiedepoliittisten tavoitteiden perusteella 28 prosenttia.²⁷²

Malliin sisältyi strategisen rahoituksen osuus, joka oli nostettu aiemmasta 10 prosentista 12 prosenttiin kokonaisrahoituksesta. Strategista rahoitusta myönnettiin yliopistoille opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa sovittujen kriteerien perusteella. Perusteita olivat työelämään siirtymisen nopeuttaminen, tutkimus- ja oppimisympäristöjen kehittäminen ja osaamisen hyödyntäminen, korkeakoulutuksen ja tutkimuksen vaikuttavuuden vahvistaminen, alue- ja alakohtaisten osaamiskeskittymien luominen sekä rakenteiden ja toimintatapojen uudistaminen.²⁷³

Uusi rahoitusmalli synnytti kriittisiä puheenvuoroja. Professoriliitto katsoi, että ministeriön ohjaus oli yliopistojen autonomian kannalta liian yksityiskohtaista. Turun yliopiston rehtorin Kalervo Väänäsen mielestä uusi rahoitusmalli saattoi vähentää yliopistojen rahoituksen läpinäkyvyyttä ja heikentää niiden mahdollisuuksia toiminnan pitkäjänteiseen kehittämiseen. Kun yliopisto oli aiemmin voinut käytännössä luottaa opiskelijoiden sisäänottotavoitteet täytettyään rahoituksen saatavuuteen, se oli kyennyt sopeuttamaan toimintojaan ilman irtisanomisia. Uusi malli merkitsi siirtymistä käytäntöön, jossa rahoitus ei perustunut siihen, mitä oli tehty, vaan siihen, mitä luvattiin tehdä.²⁷⁴

Hallitus tilasi vuoden 2016 alussa OECD:ltä maa-arvioinnin Suomen tutkimusjärjestelmästä. Raportti valmistui lopullisesti kesäkuussa 2017,

mutta siitä julkaistiin väliraportti jo neljä kuukautta aiemmin, koska hallitus halusi ottaa sen ehdotukset huomioon arvioidessaan huhtikuussa hallitusohjelmansa toteutumista ja uusia kehittämistoimia. Raportissa hallitusta kehoitettiin lisäämään tutkimuksen ja tuotekehityksen rahoitusta, vähentämään innovaatiojärjestelmän pirstaleisuutta ja suuntaamaan tutkimusta aiempaa kunnianhimoisemmin. Korkeakoululaitoksen uudistamista tuli jatkaa, Tekesin ja VTT:n rahoitusta oli kasvatettava ja vaikuttavuus olisi lisättävä osaksi yliopistojen rahoituskriteerejä. Suomen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnalle olisi luotava selkeä kokonaissuunnitelma, tutkimusvisio, joka uudistaisi julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä innovaatioiden kehittämisessä ja kaupallistamisessa sekä viennin edistämisessä.²⁷⁵

Koska väliraportti oli innovaatiokeskeinen ja yritysvetoista tutkimus- ja kehittämis yhteistyötä painottava, sen pohjalta edettiin nopeimmin työ- ja elinkeinoministeriössä. Se teki maaliskuussa 2017 päätöksen Tekesin ja kansainvälistämispalveluja tarjonneen Finpron yhdistämisestä. Uuden Business Finland -organisaation tehtävänä oli edistää suomalaisten tuotteiden vientiä kokoamalla yhteen kaikki innovaatio rahoitukseen, investointeihin ja matkailun edistämiseen liittyvät palvelut ja myöntämällä varoja yritysten tutkimukseen, tuotekehittämiseen ja kansainvälistymiseen.²⁷⁶

Tekesin taival osoitti teknologiatutkimuksen tukitoiminnan nopeaa kehitystä 40 vuoden aikana. Kauppa- ja teollisuusministeriöön 1970-luvulla perustetusta teknologian toimistosta kehittyi seuraavalla vuosikymmenellä Tekes, joka oli 20 vuoden ajan merkittävin soveltavan teknisen ja teknologiateollisen tutkimuksen ja kehittämistyön tukija. Se vaikutti voimakkaasti Suomen elektroniikka- ja sähköteollisuuden nousuun 1990-luvulla, mutta vuosikymmenen lopulla sen toiminnan painopistettä suunnattiin innovaatiojärjestelmän kehittämiseen ja yritysten kilpailukykyyn parantamiseen. Suuntaus voimistui 2000-luvun alussa, ja vuoden 2017 lopussa sen toiminta päättyi itsenäisenä organisaationa.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä kehittämistoimia valmisti kansliapäällikkö Anita Lehiköisen johtama työryhmä, jonka tehtävänä oli muun muassa laatia esitys korkeakoulujen pääomittamisesta kolmannella satojen miljoonien eurojen lisärahoituksella. Koska kysymys oli isosta panostuksesta, työryhmään kutsuttiin työ- ja elinkeinoministeriön, Suomen Akatemian ja Tekesin edustajien lisäksi myös valtiovarainministeriön kansliapäällikkö Martti Hetemäki.²⁷⁷

Ministeriöiden ohella myös tieteen ja yritysten edustajat latasivat painetta hallitusohjelman puolivälitarkasteluun. Professoriliiton ja Tieteentekijöiden liiton mukaan panostukset tuli suunnata pitkäjänteisesti

tutkimukseen ja korkeimpaan opetukseen. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etla esitti yliopistojen pääomittamista jopa miljardin tai kahden lisärahoituksella. Teollisuuden edustajien mielestä tuki oli suuntautunut liikaa yliopistoille yritysten kustannuksella. Vientialojen työnantaja- ja työntekijäjärjestöt vaativat toimia suomalaisen teollisuuden kilpailukyvyn parantamiseksi.²⁷⁸

Hallituksen tehtävä ei ollut helppo, sillä talouden reunaehdot olivat tiukat. Kun valtion velkataakkaa ei haluttu kasvattaa, yliopistojen sekä tutkimus- ja innovaatiotoiminnan lisärahoitus olisi ollut pois yritystuista tai muista kohteista. Lisäksi leikkausten ja siirrettävien rahojen kohteista käytiin ministeriöiden ja puolueiden välillä kovaa kilpailua, joka kulminoitui opetus- ja kulttuuriministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön väliseen kiistaan siitä, miten varat jaettaisiin korkeimman opetuksen sekä tutkimus- ja innovaatiotoiminnan kesken. Lopputulos oli kompromissi, joka toi Suomen Akatemian ja Tekesin kautta tutkimukseen 120 miljoonaa ja yliopistojen pääomittamiseen 200 miljoonaa euroa. Akatemialle luotiin uusi rahoitusmuoto, lippulaivaohjelma, jonka tavoitteena oli vahvistaa korkeatasoisen tutkimuksen osaamiskeskittymiä yliopistoissa ja korkeakouluissa. Pääomitus ei luvannut suurta helpotusta yliopistojen ahdinkoon, sillä kohtuullisella viiden prosentin tuotolla se olisi tuonut niiden kassaan vuosittain noin 10 miljoonaa euroa.²⁷⁹

Hallituksen elokuun lopussa antama budjettiesitys vuodelle 2018 ei juuri tilannetta muuttanut. Yritystukiin ei koskettu, joten yliopistot ja tutkimus- ja kehittämistoiminta eivät saaneet toivomaansa suurta lisätukea. Yliopistojen perusrahoitus jäi noin 1,8 miljardiin euroon. Suomen Akatemia sai kuitenkin 25 miljoonaa euroa lippulaivaohjelman toteuttamiseen ja Tekes eli käytännössä vuoden 2018 alussa aloittava Business Finland -organisaatio 35 miljoonaa toimintansa kehittämiseen.²⁸⁰

Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi lokakuussa 2017 korkeakoulutuksen kehittämistä vuoteen 2030 koskevan vision, jonka se oli tehnyt yhdessä korkeakoulujen johdon, henkilöstöjärjestöjen ja opiskelijoiden kanssa. Siinä luovuttiin duaalimallin purkamisesta mutta toivottiin korkeakoulujen määrän vähentämistä. Opetus- ja kulttuuriministeriön alalla toimi yhä 14 yliopistoa ja 23 ammattikorkeakoulua, ja lisäksi Maanpuolustuskorkeakoulu koulutti henkilökuntaa puolustusvoimille ja rajavartiolaitokselle. Hallituksen tavoite oli jo etenemässä maakunnallisin ratkaisuin. Tampereella sovittiin huhtikuussa 2017 Tampereen yliopiston ja Tampereen teknillisen yliopiston yhdistymisestä. Vuoden 2019 alussa aloittava monialainen säätiöyliopisto Tampereen yliopisto (T3) tulee harjoittamaan myös ammattikorkeakoulutoimintaa Tampereen ammatti-

korkeakoulun pääomistajana. Vastaavia, mutta pienempimuotoisia hankkeita oli käynnissä myös Lappeenrannassa ja Rovaniemellä.²⁸¹

Visiossa asetettiin tavoitteeksi, että vähintään puolet nuorista aikuisista eli 25–34-vuotiaista suorittaa korkeakoulututkinnon. Tavoite oli huomattavasti vaatimattomampi kuin 2000-luvun alussa asetettu 70 prosenttia, joka oli osoittautunut ylioptimistiseksi. Korkeakoulutettujen osuus oli Suomessa 2016 hieman yli 40 prosenttia, kun se oli Kanadassa ja Japanissa 60 prosenttia ja Etelä-Koreassa peräti 70 prosenttia. Vaikka hyvät lukemat eivät itsessään taanneet mitään, Saksa kun oli menestynyt kohtalaisesti 30 prosentin osuudellaan, Suomen putoaminen OECD:n koulutustasovertailuissa kärkipaikoilta alle keskitason maaksi oli ikävä takaisku tiedehallinnolle. Suomen tiedepolitiikan yksi pitkäaikainen tavoite oli sijoittua hyvin järjestön tilastoissa.²⁸²

Muuten visio jatkoi tutuilla yleisillä linjauksilla. Opiskelun tehokkuutta oli parannettava, Suomen tieteen tasoa nostettava ja maahan oli luotava kansainvälisesti houkuttelevia »innovaatiokeskittymiä». Tavoitteena oli, että Suomen tutkimus- ja kehittämistoiminnan osuus bruttokansantuotteesta nousisi vuoteen 2030 mennessä neljään prosenttiin. Visio sai julkistamistilaisuudessa osakseen pääosin tyytyväistä hyrinää ja pään nyökyttelyä, mutta harvat osanottajat vaivautuivat pilaamaan juhlatunnelmaa kysymällä rahoituksen perään. 2000-luvun nopeasyklisessä globaalitaloudessa oli mahdotonta luoda »menoautomaatteja» 1987 säädetyin korkeakoululain tapaan, mutta jonkinlainen taloudellinen kehys olisi luonut visiolle vakuuttavuutta.²⁸³

Maan hallituksen taipumus retorisiin avauksiin oli tullut esiin jo kuu-kautta aiemmin, jolloin pääministeri Juha Sipilä esitteli suunnitelmaa Helsinkiin perustettavasta uudesta taloustutkimuksen yksiköstä Helsinki Graduate School of Economics. Sipilä ilmoitti huomanneensa, »miten tärkeää tutkimukseen perustuva tieto on», mutta hän ei kertonut mitään konkreettista valtion osallistumisesta yksikön perustamisen ja toiminnan aiheuttamiin kuluihin. Helsingin yliopiston, Aalto-yliopiston ja Svenska Handelshögskolanin yhteishankkeen rahoittajiksi sitoutuivat vuoden 2018 alussa Suomen Pankki, valtiovarainministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö, mutta siihen oli tarkoitus hakea yksityistä rahoitusta. Kutsu suunniteltui siis myös säätiöille, joille löytyy aina tilaa maksajien pöydästä.²⁸⁴

Säätiökentän muutokset

VUODEN 2015 SÄÄTIÖLAKI

Vuonna 1931 voimaan tulleeseen säätiölakiin oli tehty 2000-luvun alkuun mennessä 16 muutosta, joista merkittävimmät toteutettiin 1964, 1987 ja 1994. Lainmuutoksilla tehostettiin säätiöiden valvontaa, tarkennettiin niiden rahoitustoiminnasta annettuja säädöksiä, laajennettiin niiden tiedonantovelvollisuutta ja tiukennettiin säätiön tarkoitusta koskevia säännöksiä siten, että liiketoiminnan harjoittaminen ei voinut olla säätiön tarkoituksena. Vuonna 1995 voimaan tulleella lailla säätiöasioiden hoito siirrettiin oikeusministeriöstä Patentti- ja rekisterihallitukselle.²⁸⁵

Viimein 2000-luvun alussa todettiin, että yhteiskunta ja säätiöiden toimintaympäristö olivat muuttuneet niin paljon, että säätiölaki vaati kokonaisuudistuksen. Säätiöiden merkitys oli kasvanut voimakkaasti varsinkin 1990-luvun alun suurlaman jälkeen, jolloin ne ottivat erityisesti koulutuksen, tutkimuksen, sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä taiteen ja kulttuurin aloilla hoitaakseen monia sellaisia tehtäviä, joihin julkiset varat eivät riittäneet. Samaan aikaan yksityisvarallisuuden määrä oli kasvanut niin paljon, että vanha säätiölaki saattoi rajoittaa sen ohjautumista yleishyödylliseen toimintaan.²⁸⁶

Lainsäädäntöuudistuksen valmistelu aloitettiin 2012, ja uusi säätiölaki tuli voimaan joulukuun alussa 2015. Laki selvensi jatkuvarahoitteisten – eli apurahasäätiöiden – ja toiminnallisten säätiöiden asemaa, korosti niiden yleishyödyllistä tarkoitusta, lisäsi avoimuutta ja esti aiempaa paremmin perusteettomia lähipiirietuja. Säätiön hallintoelimistä ja niiden jäsenten oikeuksista, velvollisuuksista ja vastuista oli yksityiskohtaiset säännökset. Uuden lain mukaan säätiön varainhoidon täytyi olla suunnitelmallista, ja siihen kuului säätiön toimintaan käytettävien varojen hoitamisen lisäksi sijoitus- ja liiketoiminta. Patentti- ja rekisterihallituksen valvontamahdollisuuksia tehostettiin muun muassa siten, että sillä oli oikeus saada tietoja myös säätiöiden tilintarkastajilta ja muilta viranomaisilta.²⁸⁷

Uusi laki vauhditti säätiöiden organisaatioiden ja toimintatapojen kehitystyötä, joka oli alkanut jo edellisen vuosituhatlupien lopulla. Nyt päivitettiin strategioita ja sijoitus- ja avustuspolitiikkaa sekä täsmennettiin hallintotapaan, sisäiseen työnjakoon ja sisäpiirikysmyksiin liittyviä asioita. Useat säätiöt pyrkivät tekemään muutokset siten, että niiden organisaatiot pysyivät keveinä. Monen säätiön asiamiehet olivat edelleen sivutoimisia, ja hallituksen jäsenille maksettiin yhä usein vain kokouspalkkiot.²⁸⁸

Uudessa laissa ei ollut säännöksiä, jotka olisivat velvoittaneet säätiöitä noudattamaan naiskiintiötä. Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä naisia

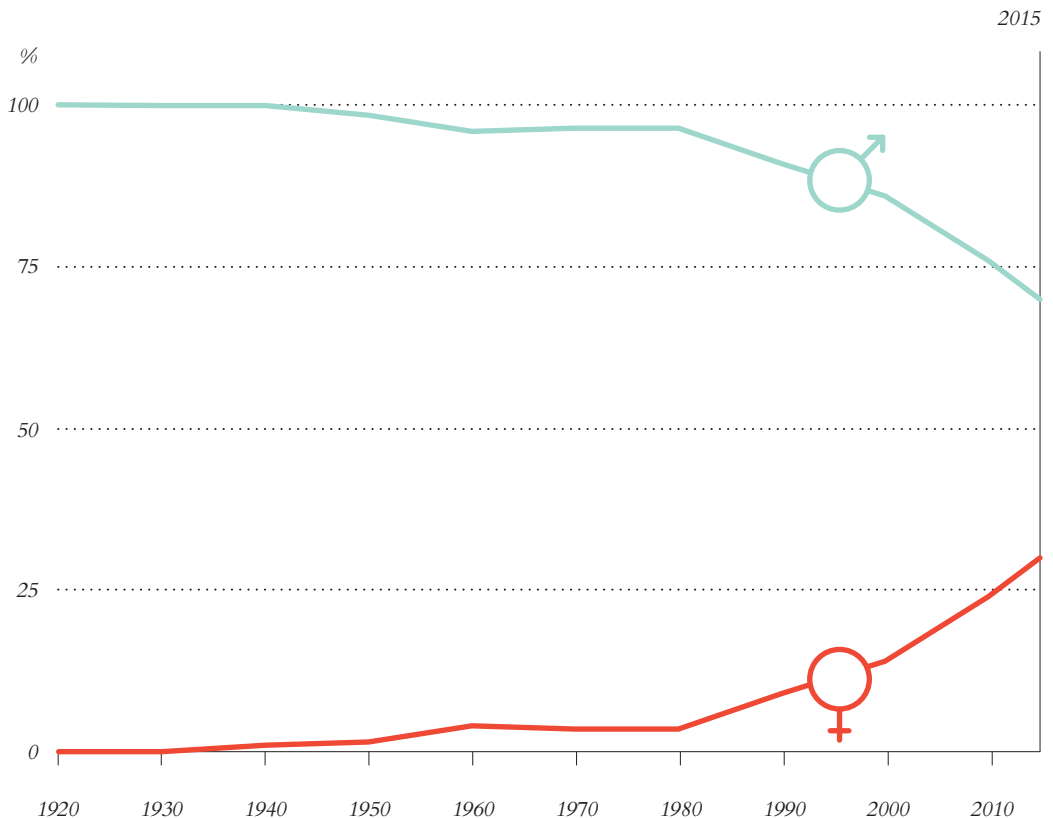
valittiin säätiöiden ja tieteellisten seurojen hallituksiin vain poikkeustapauksissa ja harvoilla aloilla, kuten lääketieteessä, jossa naiset etenivät pitkälle tieteellisellä uralla. Rosina Heikelin rahaston apurahalautakunnassa toimi naislääkäreitä, kuten esimerkiksi allergiasairauksien tutkimuksen uranuurtaja ja allergiasairaalan perustaja Zaida Eriksson-Lihr, ja myös Duodecimin hallitukseen valittiin naisia jo 1940-luvulla.²⁸⁹

Useimmiten naisten hallituspaikka selittyi sukulaisuussuhteella säätiön perustajaan. Esimerkiksi Ella Ehrnrooth oli usean vuosikymmenen ajan hallituksen jäsenenä Ella och Georg Ehrnrooths stiftelsessä, joka oli perustettu hänen puolisonsa kuoleman jälkeen. Tilanne alkoi muuttua 1940- ja 1950-luvulla. Jenny Wihuri kuului Jenny ja Antti Wihurin rahaston ensimmäiseen hallitukseen, ja hänellä oli suuri merkitys rahaston perustamis-, aloittamis- ja kehittämisvaiheessa 1942–1943. Rakel Wihuri vaikutti puolestaan säätiön toimintaan vuodesta 1945 alkaen 42 vuoden ajan. Alli Paasikivi toimi omaa nimeää kantavan säätiön kunniapuheenjohtajana 1952–1960, ja Hilma Jahnsson oli 1954 perustamansa Yrjö Jahnssonin säätiön puheenjohtajana vuoteen 1971 saakka.

Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen professorina vuosina 1975–1990 toiminut Maija Lehtonen oli pitkäaikainen hallituksen jäsen Alfred Kordelinin ja Emil Aaltosen säätiöissä. Aaltosen säätiön hallitukseen Lehtonen tuli 1978 ja oli hallituksen ensimmäinen naisjäsen. Koneen Säätiön hallitukseen 1988 nimitetty Heikki H. Herlinin pojantytär ja Pekka Herlinin tytär Hanna Nurminen valittiin hallituksen puheenjohtajaksi 2003. Määrätietoisella toiminnallaan ja lahjoituksellaan Koneen Säätiön suursäätiöksi nostanut Nurminen on Suomen säätiöhistorian vaikutusvaltaisain nainen.

Naisten vaikutusvallan kasvusta huolimatta vielä 1980-luvulla suurimpien tutkimusrahoitusta jakavien säätiöiden hallituksissa oli naisjäseniä keskimäärin vain 13 prosenttia eli hieman vähemmän kuin naisia oli professoreina, ja kuudessatoista säätiössä rahanjaosta päätettiin vain miesten kesken. Seuraavalla vuosikymmenellä naispäättäjien määrä alkoi tasaisesti nousta, ja 2010-luvulla heidän osuutensa oli kasvanut vajaaseen kolmannekseen eli suunnilleen yhtä suureksi kuin suomalaisten pörssi-yhtiöiden hallituksissa. Poliitikassa tasa-arvotyössä edettiin merkittävästi 1990-luvulla, jolloin pyrittiin siirtymään käytäntöön, jonka mukaan naisille kuului puolet tasavallan hallituksen ministeripesteistä. Tavoite kantoi Juha Sipilän toukokuussa 2015 muodostettuun hallitukseen asti. Sen ministereistä kaksi kolmasosaa on ollut miehiä.²⁹⁰

Uuden säätiölain tavoitteena oli parantaa säätiöiden toimintaedellytyksiä. Säätiöiden yleisenä pyrkimyksenä oli pitää oman toiminnan

ja hallinnon menot mahdollisimman alhaisina jaettuun apurahamäärään nähden, mutta tässä suhteessa säätiöiden välillä oli suuria eroja. Niitä selittivät säädekirjojen määräysten aiheuttamat reunaehdot, perinteet, vaihtelevat toimintatavat sekä omaisuuden hoitoon liittyvät tekijät. Toiset säätiöt pyrkivät vastaamaan mahdollisimman paljon itse apurahojen jakoon, kiinteistöjen ja erilaisten sijoitusten hoitoon liittyvistä tehtävistä ja toiset ulkoistivat niitä mahdollisimman paljon. Omat kulut mahdollisimman pieninä pitäneisiin säätiöihin kuuluivat muun muassa Emil Aaltosen Säätiö ja Ehrnroothien säätiöt, kun taas esimerkiksi Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö ja Yrjö Jahnessonin säätiö pitivät toimintoja omissa käsissään, mikä kasvatti niiden henkilöstömenoja.

Hallintohenkilökunnan vähittäisestä kasvusta huolimatta yksi asia osoittautui säätiöissä pysyväksi: tieteeseen erikoistuneen pysyvän henkilöstön vähäisyys. Muutamaaan säätiöön on pestattu tutkimuspäälliköitä ja vastaavia, mutta pääosin säätiöt toimivat edelleen hallitusten ja hakemuksia arvioivien asiantuntijoiden varassa, vaikka niiden myöntämä tiederahoitus

Kuvio 1.
Naisten ja miesten prosentuaalinen osuus tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen apurahojen myöntäjissä 1920–2015

on noussut huomattavan suureksi. Kun Suomen Akatemian palveluksessa on useita kymmeniä tiedeasiantuntijoita, voi tietenkin pohtia, onko säätiöiden tiedehallinnon keveys pelkästään hyve. Säätiöt voisivat palvella Suomen tiedettä myös palkkaamalla asiantuntijoita kehittämään sitä.

Uuden vuosituhannen aikana voimistuneet läpinäkyvyysvaatimukset kohdistuivat myös säätiöihin. Asiaa vauhdittivat väärinkäytökset, joita oli paljastunut muun muassa muutamien suomenruotsalaisten ja poliitisten tukisäätiöiden toiminnassa. Myös apurahoja saaneita tutkijoita tuomittiin Suomessa 2000-luvun vaihteessa vankeusrangaistuksiin tutkimusvarojen kavaltamisesta, mutta heille apurahoja myöntäneet säätiöt olivat näissä tapauksissa olleet hyväksikäytetyn asemassa. Apurahasäätiöt eivät välttyneet väärinkäytössyytöksiltä, mutta ne kohdistuivat pääosin apurahojen myöntöihin liittyviin asioihin, kuten esteellisyyskysymyksiin, jotka koskivat yhtä lailla myös valtiollisia elimiä, kuten tieteellisiä toimikuntia. Kysymys ei ollut vain siitä, että kotimaisten tiede- ja taidepiirien suppeuden vuoksi jääviysongelmat olivat ilmeisiä, vaan myös siitä, että Suomesta ei löytynyt kaikilta aloilta riittävän päteviä asiantuntijoita, jotka olisivat kyenneet vertaamaan ehdokkaiden ansioita. Ulkomaisten asiantuntijoiden käyttöön liittyi puolestaan monenlaisia, ei vähiten kielellisiä ja taloudellisia ongelmia.²⁹¹

Apurahasäätiöt olivat kiinnittäneet jo aiemmin paljon huomiota siihen, että niiden tutkimusapurahojen arviointi- ja myöntöprosessit noudattivat tiedeyhteisön hyväksymiä käytäntöjä. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta julkaisi 2010 ensimmäisen *Säätiön hyvä hallinto* -itsesääntelyohjeen, jonka tavoitteena oli auttaa säätiöitä luomaan hyvien käytäntöjen mukaiset toimintatavat ja esteellisyysperiaatteet. Koska säätiöt eroavat toisistaan sääntöjensä, kokonsa ja toimintansa puolesta, ohjeet olivat suosituksenomaisia ja ne oli tarkoitettu antamaan malleja säätiöiden omaa kehittämistyötä varten. Samaa tarkoitusta palveli myös neuvottelukunnan 2012 julkaisema *Säätiön kestävä varainkäyttö*.²⁹²

Uusi säätiölaki teki useista 2015 uudistetuista *Säätiön hyvä hallinto* -ohjeista velvoittavia. Hakemusten käsittelyssä tuli kiinnittää erityistä huomiota esteellisyys- ja jääviyskysymyksiin. Arvioijat tai hallituksen jäsenet joutuivat ilmoittamaan päätöksentekoon vaikuttavat mahdolliset sidonnaisuudet eivätkä eturistiriitatilanteissa voineet osallistua apurahojen myöntämistä koskeviin ratkaisuihin.²⁹³

Hakemusten arviointi tapahtui kunkin säätiön omien linjausten mukaisesti. Useimmat säätiöt käyttivät eri tieteenalojen kokeneita asiantuntijoita, jotka lukivat, arvioivat ja luokittelivat säätiöille lähetetyt hakemukset. Lopullisen myöntöpäätöksen teki säätiölain mukaisesti aina sää-

tiön hallitus. Arviointi- ja päätöksenteko olivat erittäin säädeltyjä, vaikka asiantuntijoiden henkilöllisyyttä tai yksittäisten hakemusten arvioinnin tuloksia ei julkistettu. Käytäntö on varsin yleinen myös kansainvälisesti.

Vaikka säätiöiden asiantuntijat joutuivat useimmiten tekemään työnsä talkootyön hengessä ilmaiseksi tai ateriapalkalla tahi pienellä korvauksella, tehtäviin suhtauduttiin tiedemaailmassa yleisesti myönteisesti. Kutsu asiantuntijatehtävään merkitsi luottamuksen osoittamista ja tarjosi mahdollisuuden vaikuttaa tieteenalan kehittymiseen. Varsinkin isojen säätiöiden hallitukset olivat lisäksi Suomen Akatemian ja tiedeakatemioiden ohella kolmansia organisaatioita, jotka tarjoavat erikoisalojen tutkijoille mahdollisuuden saada kokonaiskuvan tieteellisestä toiminnasta ja sen monitieteisistä piirteistä.

Säätiöiden apurahojen voimakas kasvu 2000-luvun alussa johti siihen, että hakemusten käsittelyn vaatima työmäärä nousi suuresti. Koska Suomessa asiantuntijoiden määrä on rajallinen, varsinkin isot säätiöt pyrkivät sopimaan käytännöistä, joiden avulla voitaisiin turvata hakemusten luotettava käsittely. Tämä olisi ollut mahdollista toteuttaa esimerkiksi siten, että apurahojen jakoa hajautettaisiin eri vuodenaikoihin. Ratkaisuun pääsemistä vaikeutti kuitenkin se, että säätiöiden perinteisiä ja vakiintuneita apurahan jakopäiviä tuntui olevan vaikea muuttaa.

Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta julkaisi 2015 Svenska litteratursällskapetin tutkimusjohtajan Christer Kuvajan laatiman oppaan *Esimerkkejä tieteen apurahakäytännöistä säätiöille*. Siinä esiteltiin tiedettä rahoittavien säätiöiden ja rahastojen apurahiin liittyviä käytäntöjä ja malleja. Oppaan tarkoitus oli palvella erityisesti uusia tai vasta apurahojen jakamista aloittavia säätiöitä, mutta sen tavoitteena oli auttaa myös vanhoja säätiöitä kehittämään omia apurahakäytäntöjään.²⁹⁴

Tiedesäätiöitä suojelee väärinkäytöksiltä niiden päätöksentekoon osallistuvien henkilöiden suuri määrä ja tarve pitää kilpi puhtaana. Varsinkin lahjoituksia ja testamentteja saavat säätiöt ovat tehneet kaikkensa säästyäkseen skandaaleilta, satunnaiset henkilötasolle jääneet petokset ja muut rikokset on hoidettu nopeasti ja julkisuudelta piilossa. Säätiöille nuhteeton maine on kaikki kaikessa. Vanha sanonta »Paha kello kauas kantaa, hyvä vähän vähemmän» on nykyisessä media- ja somejulkisuudessa muuttunut säätiöiden kannalta aiempaa jyrkempää muotoon. Tutkimukselle myönnettyistä miljoonien eurojen apurahoista tietoa saa usein hakemalla hakea, mutta uutinen jostakin yksittäisestä väärinkäytöksestä leviää nopeasti maailman ääriin.²⁹⁵

Vuonna 2016 Patentti- ja rekisterihallituksen säätiövalvonta tutki muun muassa tilintarkastukseen liittyvistä syistä 34 säätiötä, joiden joukossa

ei ollut yhtään tämän tutkimuksen piiriin kuuluvaa säätiötä. Apurahoja jakavien säätiöiden maine on yleensäkin pysynyt hyvänä. TNS-gallupin 2016 toteuttama tutkimus osoitti, että 70 prosenttia suomalaisista luotti apurahasäätiöiden toimintaan ja katsoi niiden toimivan tarkoituksenmukaisesti.²⁹⁶

Uusi säätiölaki ei puuttunut säätiöiden ulkoiseen asemaan. Vaikka säätiöt olivat nousseet keskeisiksi toimijoiksi useilla kolmannen sektorin alueilla, niiden yhteiskunnallinen asema ei ollut kohentunut. Useissa tutkimukseen ja korkeimpaan koulutukseen liittyvissä asioissa säätiöillä oli vain lausunnonantajan rooli, vaikka ne kantoivat huomattavan taloudellisen vastuun monista toiminnoista.

2000-LUVUN SÄÄTIÖT

Suomeen syntyi 2000-luvun alussa kahdeksan merkittävästi tiedettä tukenutta säätiötä, joista neljä, Jane ja Aatos Erkon säätiö, Ruth ja Nils-Erik Stenbäckin säätiö, Eino Jutikkalan rahasto sekä Tiina ja Antti Herlinin säätiö, perustui yksityisen ihmisen tai perheen testamenttiin tai lahjoitukseen. 1960-luvun alusta lähtien monen Suomen merkittävän tiedesäätiön perustamisen taustalla ovat olleet yritysten tai työnantajaliittojen tekemät ratkaisut, joiden tuloksena syntyivät myös 2000-luvun alussa Fortumin säätiö, Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT) -säätiö ja Helsingin Sanomain Säätiö. Uudet säätiöt perustettiin kaikki ennen uuden säätiölain voimaantuloa.²⁹⁷

Talouden ja teknologian merkityksen kasvu uuden vuosituhannen alussa näkyi siten, että neljä kauden kahdeksasta uudesta säätiöstä ryhtyi tukemaan taloudellis-teknisiä tieteitä. Jane ja Aatos Erkon säätiö nousi Aatos Erkon mahtilahjoituksen jälkeen yhdeksi Suomen eniten apurahoja jakavaksi säätiöksi. Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö ja Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT) -säätiö osallistuivat huomattavin tukisummin yliopistojen pääomittamisiin. Helsingin Sanomain Säätiö ja Fortumin säätiö vakiinnuttivat nopeasti paikkansa keskisuurten tiedesäätiöiden joukossa. Yleisestä linjasta poikkesi selvimmin Eino Jutikkalan rahasto, joka keskittyi humanististen tieteiden tukemiseen.

VARALLISUUDEN KASVUN VAIKUTUKSET

Suomi oli noudattanut OECD:n suosituksia 1960-luvulta lähtien mutta yksi järjestön esityksistä oli sivuutettu lähes kokonaan. Järjestö oli painottanut, että Suomessa olisi syytä lisätä kaikkien tutkimuksen tukijoiden yhteistyötä ja julkisen sekä yksityisen sektorin yhteistyömalleja olisi uudistettava. Kun säätiöiden edustajia ei yleensä kutsuttu niihin pöytiin,

joissa tehtiin ratkaisuja Suomen tutkimus- ja kehittämistoiminnan edistämiseksi, säätiöt jatkoivat omaa itsenäistä tukipolitiikkaansa, joka sai uutta vaikuttavuutta niiden varallisuuden huomattavan kasvun vuoksi.

Säätiöiden omaisuus, josta tutkimuksessa mukana olevat säätiöt omistivat suurimman osan, nousi jo 2000-luvun alkuun mennessä yli viiteen miljardiin euroon. Omaisuuden koostumus oli muuttunut 10 vuodessa selvästi, sillä osakkeiden osuus oli noussut yli 60 prosenttiin, kiinteistöjen osuus oli laskenut vajaan viidennekseen ja erilaisten korkoinstrumenttien osuus oli vajaa kuudennes. Menestyksen taustalla oli vanhan säätiölain velvoitteen noudattaminen eli pyrkimys vakaaseen ja turvattuun tuottoon, kenties myös säätiöiden toimintatapojen tietynlainen vanhakantaisuus. Ne eivät pyrkineet pikavoittoihin tai tehneet lainarahalla riskisijoituksia. Osakekaupoista vastanneilta asiamiehiltä ja toimikunnilta puuttuivat kannustuspalkkiot, joita liike-elämä suosi 2000-luvun alussa. Säätiöt eivät myöskään jakaneet potkuja tai bonuksia kvartaalien perusteella. Säätiöiden omaisuudenhoidossa tärkeintä oli jatkuvuuden turvaaminen eli hieman kohentuneen varallisuuden siirtäminen seuraavalle sukupolvelle. Ne ymmärsivät, että lahjoittajat eivät juuri kiinnittäneet huomiota yhden vuoden tuloksiin, mutta eivät myöskään tehneet testamentteja sellaisille instituutioille, joiden varainkäyttöön ei voinut luottaa.²⁹⁸

Säätiöiden pyrkimys pitkäjänteiseen sijoituspolitiikkaan johti siihen, että ne kävivät vähemmän osakekauppaa kuin esimerkiksi osake- ja eläkerahastot ja saattoivat luottaa pitkään vanhoihin yksittäisiin osakkeisiin ja myös poiketa markkinaindeksin jakaumasta. Tämä periaate johti ajoittain merkittäviin sijoitusriskeihin, joista pahimmat liittyivät Nokian osakkeeseen. Vaikka monet säätiöt pitivät K. H. Renlundin säätiön, Yksityisyrittäjäin Säätiön ja Magnus Ehrnroothin säätiön tapaan kiinni varovaisen sijoittajan ohjenuorasta, kaikki eivät malttaneet luopua arvopaperistaan vaan kärsivät raskaat tappiot yhtiön osakkeen arvon pudottua rajusti 2000-luvun alussa. Vuonna 2000 säätiöt omistivat Nokian osakkeita 3,5 miljardin euron arvosta, mutta yhtiön ajaututtua vaikeuksiin omistus hupeni 249 miljoonaan euroon vuoteen 2013 mennessä.²⁹⁹

Varallisuuden kasvun vuoksi säätiöt joutuivat kiinnittämään aiempaa enemmän huomiota omaisuuden hoitoon. Ne olivat kuin isoja urheiluseuroja, joiden talous ratkaisi sen, miten ne menestyivät kentällä. Sijoitusmarkkinoiden kehittymisen vuoksi toiminnan ammattitaitoon liittyvät vaatimukset olivat kasvaneet, kun tarjolle oli tullut aiempaa monimutkaisempia ja riskipitoisempia vaihtoehtoja. Osakkeiden ja valtionobligaatioiden rinnalle tulivat erilaiset vaihtovelkakirjalainat, osake-, korko- ja sekarahastot, sijoitusrahastot ja optiot sekä ulkomaiset osakkeet ja osakerahastot.

Säätiöt ratkaisivat riskien hallinnan eri tavoin. Useat säätiöt turvautuivat ulkopuolisiin varainhoitajiin, toiset lisäsivät omaa asiantuntemustaan, ja monet päätyivät yhdistämään nämä toimintamallit. Eräät säätiöt, kuten Ehrnroothin suvun säätiöt, hoitivat varainhoidon edelleen itse, koska niiden hallituksissa on ollut monessa polvessa talouselämän ammattilaisia. Useimmat muut säätiöt joutuivat kokeilemaan erilaisia toimintamalleja hyvän ratkaisun löytämiseksi, varsinkin kun 2000-luvun alun talouskehitys oli haasteellinen. Juho Vainion Säätiö tarjoaa tästä hyvän esimerkin.³⁰⁰

SUUNNITELMALLISTA SIOJITTAMISTA MALLISALKUSSA

Juho Vainion Säätiön omaisuuden hoidosta vastasi sen oma sijoitusvaliokunta 1990-luvulle asti, jolloin päävastuun sijoitusten valvonnasta sai varainhoitokunta. Säätiön hallitus edellytti, että puolet varoista sijoitettiin osakkeisiin ja puolet korkopapereihin. Vuoden 2000 lopulla säätiön vajaan 2,7 miljoonan euron sijoitukset olivat kolmen rahastoyhtiön eri rahastoissa. Kun säätiön hallitus tutki kolmen vuoden kuluksena sijoitusten tilannetta, se havaitsi, että kolmesta rahoitusyhtiöstä kaksi oli tuottanut sijoituksille kohtuullisen 6–7 prosentin koron, mutta yhden rahastosijoitukset olivat selvästi tappiollisia. Havainto sai hallituksen harkitsemaan säätiön koko varainhoidon keskittämistä yhden salkunhoitajan käsiin. Se päättyi siihen, että hallitus laati oman sijoitussuunnitelman, jossa määriteltiin sijoitustoiminnan tarkoitus, tuottotavoite ja riskit sekä ohjeistus käytännön toteutuksesta, ja pyysi varainhoitotarjoukset eri ehdokkailta. Keväällä 2004 hallitus sai tarjoukset varallisuudenhoidosta täydellä valtakirjalla kuudelta varainhoitoyhteisöltä, joista Evli Pankki Oy valittiin vuoden lopulla säätiön varainhoitajaksi.³⁰¹

Kun sijoitussalkun markkina-arvon nousu ei tyydyttänyt Juho Vainion Säätiön hallitusta, se järjesti keväällä 2006 uuden kilpailutuksen varainhoidostaan. Hallituksen muotoileman uuden sijoitusstrategian mukaan säätiön sijoitussalkkua oli hoidettava siten, että pitkän aikavälin reaalityttö oli vähintään neljä prosenttia. Lisäksi säätiön sijoitusvarallisuuden perusallokaatiota päätettiin muuttaa siten, että osakkeiden ja osakerahastojen osuus laski 65 prosentista 60 prosenttiin, lainasijoitusten osuus nousi 30 prosentista 35 prosenttiin ja rahamarkkinasijoitusten osuus pysyi viidessä prosentissa. Perusallokaation lisäksi määriteltiin tietty haarukka, jonka sisällä kunkin sijoitusluokan osuus saattoi liikkua. Hallitus pyysi varainhoitotarjoukset kolmelta pankkiiriliikkeeltä, joista Mandatum Omaisuudenhoito Oy valittiin lokakuussa 2006 varainhoitajaksi. Sen työtä ryhtyi jatkamaan

Danske Capital Finland Oy Danske Bankin ostettua Sampo Pankin helmikuussa 2007.

Mandatumin hoitaman sijoitussalkun arvo kehittyi aluksi varsin suotuisasti nousten 9,4 miljoonaan euroon keväällä 2007. Tämän jälkeen salkun arvo kääntyi laskuun, joka jatkui elokuun 2008 loppuun. Salkun arvon laskettua kuukauden kuluttua alle kahdeksaan miljoonaan euroon Danske Capital Finland Oy:n edustaja rauhoitti säätiön johtoa toteamalla, että »pessimistiseen lamaodotukseen» ei ollut syytä. Sanat osoittautuivat yhdeksi versioksi kuuluisista viimeisistä sanoista, sillä pari viikkoa aiemmin tapahtunut investointipankki Lehman Brothersin kaatuminen johti maailmanlaajuisen taantumaa ja Suomen talouden pitkäaikaiseen lamaan.³⁰²

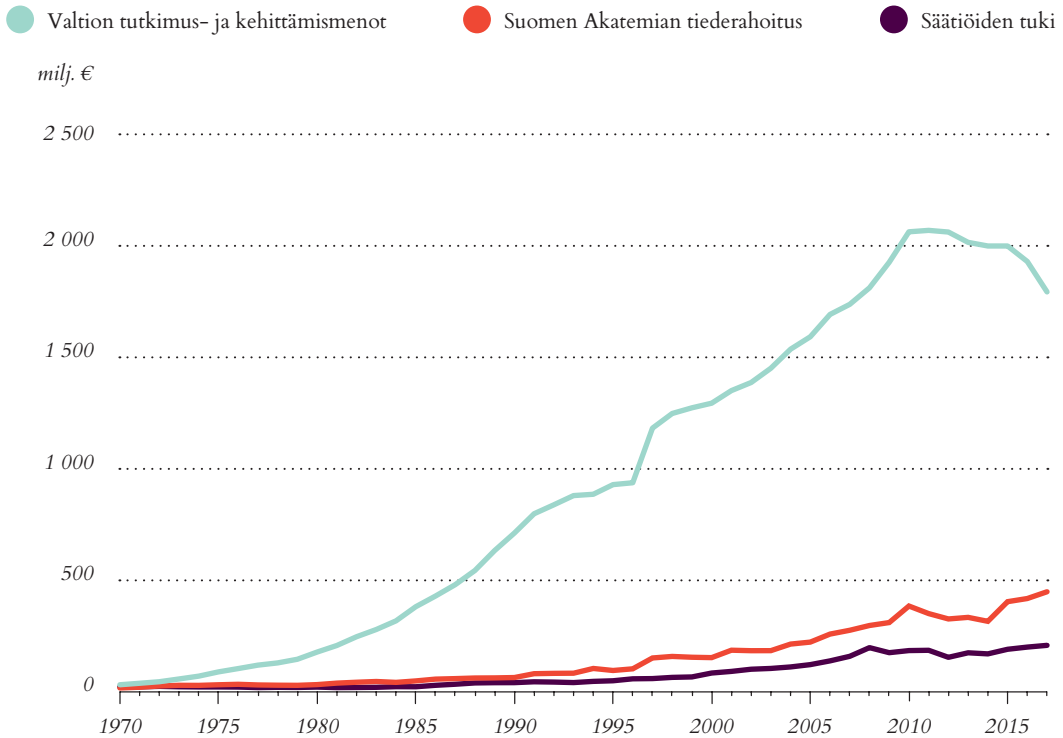
Marraskuun lopulla 2008 Juho Vainion Säätiön sijoitussalkun arvo oli laskenut 6,6 miljoonaan euroon, ja helmikuussa 2009 se oli enää runsaat 6,1 miljoonaa euroa. Salkun markkina-arvo oli pudonnut siten lähes 28 prosenttia lokakuusta 2006. Säätiön johto ei silti kadottanut luottamustaan salkunhoitajaan vaan luotti sen edustajan vakuutukseen, että se sijoittaja, »jonka hermo kestää nyt, on aika hyvässä asemassa». Kantin kestävyyyteen vaikutti se, että säätiöllä oli osakesalkun lisäksi vankka kiinteistöomaisuus sekä määräaikaistalletuksiin ja lyhytaikaisiin sijoituksiin tallennettuja varoja.

Usko tulevaisuuteen kannatti, sillä sijoitusmarkkinat nousivat nopeasti finanssikriisin lauettua. Sijoitussalkun arvo nousi helmikuun loppuun mennessä 2010 jo lähes 9,1 miljoonaan euroon. Monet muut säätiöt kokivat finanssikriisin seuraukset vielä Vainion säätiötä ankaremmin, sillä esimerkiksi Suomen Kulttuurirahaston salkku tyhjeni kriisin aikana pahimmillaan miljoonan euron päivävauhtia.³⁰³

Allan Tiitta

Säätiöillä oli laajan varallisuus pohjan ansiosta aikaa odottaa talouden käännettä, päinvastoin kuin useilla yrityksillä ja yksittäisillä sijoittajilla, jotka joutuivat realisoimaan omaisuuttaan huonojen kurssien aikana. Pörssinotkahdus johti säätiöiden myöntämän kokonaistuen hetkelliseen vähentymiseen, mutta pian tukisummat kääntyivät jälleen nousuun.

Säätiöiden erikoisluonne mahdollistaa sen, että ne voivat tilanteesta riippuen sekä antaa ratkaisuille aikaa että toimia nopeasti. Esimerkiksi Yrjö Jahnssonin säätiön omaisuuden koostumus muuttui nopeasti 2000-luvun alussa. Helsingin ja pääkaupunkiseudun liike- ja toimitilat ja kiinteistöosakkeet muodostivat 2006 noin 75 prosenttia säätiön koko omaisuudesta, mutta kun säätiö oli 2007 myynyt kiinteistöjään ja ryh-

Kuvio 2. Valtion tutkimus- ja kehittämismenot, Suomen Akatemian tiederahoitus sekä tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen tuki tieteelle ja korkeimmalle opetukselle 1970–2017

tyntä ostamaan osakkeita, kiinteistöjen osuus laski kolmessa vuodessa viidennekseen omaisuudesta osakkeiden ja korkosijoitusten noustessa 40 prosenttiin. Vuoteen 2016 mennessä osakesijoitukset kattoivat jo lähes 60 prosenttia säätiön omaisuudesta, kun taas kiinteistöt olivat kasvattaneet osuuttaan korkosijoitusten kustannuksella lähes kolmannekseen.³⁰⁴

Vuonna 2013 säätiöiden rahaa oli eniten kiinni Koneen osakkeissa, jota omisti ennen muuta Koneen Säätiö, sekä suoraan että välillisesti. Myös Svenska litteratursällskapet, Sigrid Jusélius Stiftelse, Tiina ja Antti Herlinin säätiö, Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Folkhälsans forskningsstiftelse – Kansanterveyden tutkimussäätiö, Saastamoisen säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto kuuluivat Koneen viidenkymmenen suurimman omistajan joukkoon. Helsingin pörssin yhtiöistä säätiöiden suosimia olivat myös muun muassa Wärtsilä, Sanoma, Sampo, UPM-Kymmene, Nokia, Stockmann, Fortum, Metso ja Huhtamäki, jonka huomattavin omistaja oli edelleen Suomen Kulttuurirahasto. Säätiöiden osakesijoitukset painottuivat kotimaahan, ja niiden omistusosuus Helsingin pörssin yhtiöistä oli 2010-luvun puolimaissa noin 5–6 miljardia euroa, noin kolme prosenttia.³⁰⁵

Varallisuuden kasvun ansiosta säätiöiden myöntämien apurahojen kokonaissumma kasvoi 2000-luvun alussa huomattavasti. Kuten kuvio 2 osoittaa, säätiöiden tieteelle myöntämä tuki kehittyi suotuisammin kuin valtion tutkimus- ja kehittämistoimintaan suuntaamaa rahoitus. Toisen perustutkimuksen rahoittajan eli Suomen Akatemian tutkimusmäärärahat kasvoivat 2000-luvulla säätiörahoitusta voimakkaammin, mutta sen korvamerkitsemätön myöntövaltuus tutkimukselle ei ollut ratkaisevasti suurempi kuin säätiöiden myöntämä rahoitus. Akatemian tutkimusrahoituksella rahoitettiin vuosittain noin 2 700 henkilötyövuotta yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa, mutta säätiöiden apurahojen verottomuus nosti niiden rahoituksen tehoa. Verottomiksi kokovuotiksiksi apurahoiksi muutettuna säätiöiden tuki olisi kattanut vuonna 2017 yli 10 000 henkilötyövuotta.³⁰⁶

Julkisen tuen suuruus johti siihen, että kun valtio ryhtyi 2010-luvulla leikkaamaan tiederahoitustaan, säätiöillä ei ollut mitään mahdollisuuksia – tai halua – paikata kaikkia leikkauksia. Tilanne oli sama kuin lähes kaikkialla muualla Euroopassa, jossa suurin osa säätiöistä pitää rooliaan tutkimusrahoittajana itsenäisenä ja vain täydentävänä suhteessa julkiseen tai yritysrahoitukseen. Kun julkisen tuen suunnasta ja määrästä päätettiin yhä enemmän taloudellis-teknologisten kuin tieteellisten tavoitteiden perusteella eikä säätiöiden myöntämää rahoitusta haluttu kaikilta osin edes laskea mukaan Suomen tutkimus- ja kehittämistoiminnan kokonaismenoihin, säätiöille oli tarjolla Suomen tiede-elämässä vain äänettömän maksumiehen rooli. Säätiöt eivät kuitenkaan tyytyneet vain täyttämään omaa tarkoitustaan, vaan ne tarjosivat jatkuvasti vaihtoehtoja, haasteita ja uusia toimintamalleja valtion harjoittamalle tiedepolitiikalle.³⁰⁷

II

Säätiöt tieteiden ja korkeimman opetuksen tukijoina

Tiedettä ja korkeinta opetusta tukevien säätiöiden perustamistavat ja tarkoitukset

Perustamistavat ja perustajat

Suomalaisten säätiöiden perustamisen taustalla on yleensä joko testamentti tai lahjoitus. Näin on myös tämän tutkimuksen säätiöiden suhteen. Kuten tieteitä ja korkeinta opetusta tukevien seurojen, rahastojen ja säätiöiden perustamistapoja 1745–2017 esittävä taulukko 1 osoittaa, tutkimuksen 118 yhteisöstä 53 on syntynyt yksityisten henkilöiden tekemien testamenttien tai lahjoitusten tuloksena, kun taas 44 on saanut alkunsa jonkin yhteisön tai yrityksen rahoituksen turvin. Kuuden säätiön alkupääoma on kerätty varta vasten järjestetyn keräyksen avulla, 15 synnyn selittää jokin muu tekijä, kuten jonkinlainen hallinnollinen tai tekninen järjestely tahi tieteen edistämiseen liittyvä syy.

Luokittelu luonnollisesti yksinkertaistaa todellisuutta. Monen säätiön perustamisen takana on yhden sijasta monia syitä, ja usein on vaikea todeta, mitkä tekijät tai taustavoimat ovat antaneet ratkaisevimmin syyänsä. Monien säätiöiden synnyn taustalla ovat myös valtionhallinnossa tehdyt ratkaisut tai alun perin muihin tarkoituksiin kerätyt pääomat. Oleellisinta kuitenkin on, että perustajat ovat katsoneet, että säätiömuoto turvaisi parhaiten kertyneiden varojen käytön heidän haluamiinsa tarkoituksiin.

Säätiöiden perustajilla ja lahjoittajilla on ollut useita syitä ratkaisuihin. Monet olivat kokeneet läheisten menetykset niin raskaasti, että ovat halunneet käyttää omaisuutensa lääketieteen tukemiseen. Useat olivat

PERUSTAMISTAPA	PERUSTAMISAJANKOHTA							Yhteensä
	1745– 1916	1917– 1939	1940– 1953	1954– 1961	1962– 1981	1982– 1999	2000– 2017	
Yksityiset lahjoitukset ja testamentit	4	14	9	11	8	3	4	53
Yhteisöjen ja yritysten lahjoitukset		4	7	6	9	14	4	44
Keräykset	1	4	1					6
Muut syyt	5		5		3	2		15
Yhteensä	10	22	22	17	20	19	8	118

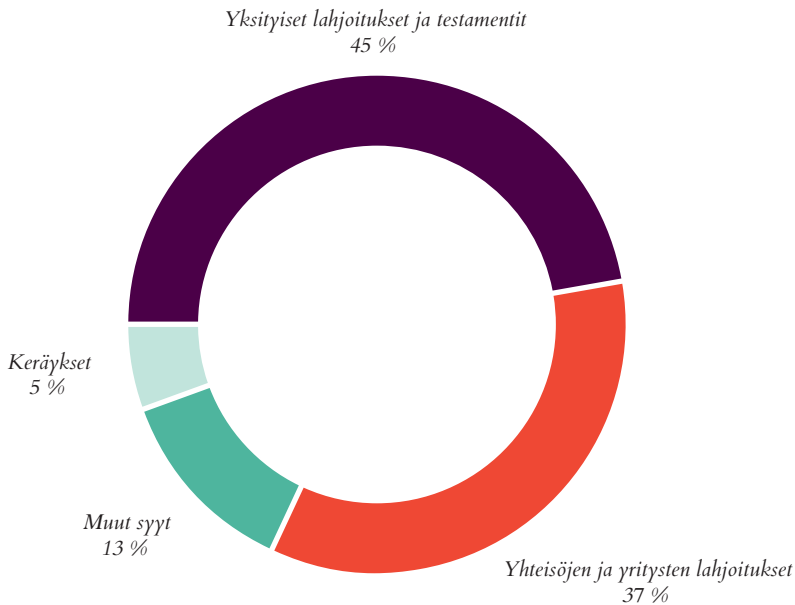
Lähteet: Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden vuosikertomukset ja tiliasiakirjat 1917–1959. OMA. KA; Heikkilä, Hannu, Tieteelliset seurat, julkaisu toiminta ja tieteen popularisointi. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 562–601. Porvoo 2002.

Taulukko 1.
Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen perustamistavat

jääneet itse osattomiksi korkeammasta opillisesta sivistyksestä ja halusivat siksi luoda mahdollisimman monelle tilaisuuden kouluttaa itseään. Monet pitivät tiedettä ja yleisen koulutustason nostamista keinona rakentaa, kehittää ja puolustaa suomalaista yhteiskuntaa tai kulttuuria, ja useat myös katsoivat, että Suomi tarvitsi kehittyäkseen juuri heidän panostaan. Monelle säätiö oli mahdollisuus jättää itsestään tai lähimmäisestään pysyvä muisto ja eräille väylä osoittaa Suomelle kiitosta sen tarjoamista mahdollisuuksista. Toki myös aineelliset ja käytännölliset seikat, kuten verotus ja kertyneiden varojen tarkoituksenmukainen jako, ovat lisänneet alttiutta lahjoitusten tekemiseen.³⁰⁸

Ensimmäiset suuret rahastot olivat kaikki ruotsinkielisiä, mikä johtui Suomen taloudellisesta ja kielipoliittisesta tilanteesta 1800–1900-lukujen vaihteessa. Talouselämän eliitin muodostivat vanhat aatelis- ja säätyläis-suvut sekä teollisuuden, laivanvarustustoiminnan ja kaupan avulla rikkastuneet ulkomaalaiset ja ruotsinkieliset yrittäjät, kuten Ehrnroothit, von Frencellit, von Julinit, Pietarsaaren Malmit, Turun Dahlströmit ja Fritz Arthur Jusélius Porista.

Suomenkielisen talonpoikaiston ja porvariston tie rahamaailman huipulle oli sen sijaan pitkään tukossa. Tilanne alkoi muuttua vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin muun muassa Antti Ahlström, Antti Mustonen, Simon Parviainen, Kalle Välimaa, K. A. Paloheimo ja Juho Lallukka nousivat maan harvojen raharikkaiden joukkoon. 1900-luvun puolella heitä seurasivat Emil Aaltonen, Alfred Kordelin, Rafael Haarla, Heikki Huhtamäki, Antti Wihuri sekä vuosisadan jälkipuoliskolla Herlinit ja Erkot. Heistä suurin osa liittyy Suomen säätiölaitoksen kehitykseen säätiöiden perustajina tai merkittävinä rahoittajina.³⁰⁹

Jenny ja Antti Wihurin rahaston ohella tutkimusaineistossa on 15 muuta avioparien mukaan nimettyä säätiötä. Molempien puolisoitten mukaan nimetyt rahastot tuovat kauniilla tavalla esiin sen, että avioliiton vähemmälle julkiselle huomiolle jäänyt osapuoli on voinut osallistua hyvin voimakkaasti puolisonsa toimintaan. Tällaisia säätiöitä ovat muun muassa Leo ja Regina Wainsteinin säätiö, Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse, Eevi ja Eemil Tannisen säätiö, Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse, Maj ja Tor Nesslingin säätiö, Arvo ja Lea Ylppö Säätiö, Päivikki ja Sakari Sohlbergin säätiö sekä Tiina ja Antti Herlinin säätiö.

Toisinaan tämä puoli on haluttu nimenomaisesti piilottaa. Perustaes-
saan Yrjö Jahnssonin säätiön 1958 kouluneuvos Hilma Jahnsson määräsi, ettei säätiön nimeä saanut milloinkaan muuttaa, vaikka säätiö perustui puolisoitten yhteiselle työlle ja Hilma Jahnsson toimi säätiön hallituksen puheenjohtajana 1954–1971.

Fritz Arthur Jusélius perusti säätiön tyttärensä Sigridin muistoksi, K. H. Renlund äitinsä Brita Maria Renlundin muistoksi ja lapset perustivat säätiön äitinsä Sophie von Julinin muistoksi. Vilho Väisälä puolestaan lahjoitti varat rahastoon, joka kantoi myös hänen veljiensä Yrjön ja Kallen nimeä.

Suomen talouselämän nopea kehittyminen 2000-luvun vaihteessa synnytti Suomeen lukuisia miljonäärejä. Kovan verotuksen maassa rikas-

Kuvio 3.
Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen perustamistavat 1745–2017

tuneet ihmiset eivät kuitenkaan säätiöineet omaisuuttaan Yhdysvaltain ja monen muun maan malliin. 2000-luvun alussa talouselämän todelliset menestyjät perustivat vain muutamia omaa nimeään kantavia säätiöitä. Niihin kuuluivat muun muassa Sara ja Björn Wahlroosin säätiö taloustieteen ja Einari Vidgrénin säätiö koneelliseen puunkorjaamiseen liittyvän tutkimuksen tukemiseksi sekä tämän tutkimuksen piiriin kuuluvat Jane ja Aatos Erkon säätiö ja Tiina ja Antti Herlinin säätiö.³¹⁰

Tarkoitukset

Säätiöt ovat velvollisia noudattamaan niitä periaatteita, jotka lahjoittajan sanelema säädekirja tai testamentti määrää. Säätiöiden tarkoitukset on yleensä määritelty varsin yleisluonteisesti, esimerkiksi kulttuurin tukeminen, tai ne voivat keskittää tuen esimerkiksi tietyn kulttuuri-, tutkimus- tai oppilaitoksen ylläpitämiseen taikka olla hyvin tarkkoja ja yksityiskohtaisia. Jos säätiön tarkoitukset ovat monimutkaiset tai sisältävät apurahan saamiselle useita ehtoja, esimerkiksi saajan varattomuuden, hyvätapaisuuden ja ahkeruuden sekä maailmanluokan tutkijan statuksen suhteen, ajan kuluttua voi käydä niin, että kelvollisia hakijoita ei enää löydy. Aiemmin säätiön toiminnan jatkamisen osoittauduttua mahdottomaksi ensin oikeusministeriö ja vuodesta 1995 Patentti- ja rekisterihallitus saattoi lakkauttaa sen. Vuoden 2015 säätiölakiuudistuksen myötä säätiö voi – ja sen myös täytyy – muuttaa tarkoitustaan, mikäli sen alkuperäisen tarkoituksen mukainen toiminta muuten on käynyt mahdottomaksi.³¹¹

Sivistystoiminnan ja tieteiden sekä taiteiden tukeminen on kuulunut hyväntekeväisyyden ja terveydenhoidon jälkeen säätiöiden suosituimpiin tukialueisiin, mutta tiedettä ja korkeinta opetusta tukeneet säätiöt ovat aina muodostaneet vain pienen osan Suomen säätiöistä. Olen sijoittanut tutkimuksessa mukana olevat 118 säätiötä, seuraa ja rahastoa niiden tarkoitusten perusteella taulukon 2 mukaisesti kahdeksaan luokkaan. Luokittelu ei ole ehdottoman yksiselitteinen, vaan sen tarkoituksena on antaa yleiskuva säätiöiden tavoitteista. Esimerkiksi Yrjö Jahnssonin säätiön olen sijoittanut lääketiedettä tukeneisiin säätiöihin, koska yli puolet sen myöntämistä apurahoista menee tämän alan tutkijoille. Suhteellisesti sen vaikutus on kuitenkin ollut suurempi kansantaloustieteiden puolella.³¹²

Säätiöiden tarkoitukset kattavat hyvin laajan alueen yksittäisen tieteen rahoittamisesta koko suomalaisen kulttuurin tukemiseen. Lähes 45 prosenttia säätiöistä kuuluu kahteen lähes samansuuruiseen luokkaan »Lääke- ja terveystieteellisen tutkimuksen tukeminen» (25) ja »Taloudellis-teknisten tieteiden tukeminen» (27). Näiden luokkien suosion syyt

TARKOITUS	PERUSTAMISAJANKOHTA							Yhteensä
	1745– 1916	1917– 1939	1940– 1953	1954– 1961	1962– 1981	1982– 1999	2000– 2017	
Yliopistojen tukeminen	1	4	1		4	4		14
Suomalaisen tieteen ja kulttuurin yleinen tukeminen	3	8	4	4	1		2	22
Ruotsinkielisen kulttuurin tukeminen	4	4		3	1	1		13
Lääke- ja terveystieteellisen tutkimuksen tukeminen	1	1	4	6	7	6		25
Taloudellis-teknisten tieteiden tukeminen		4	7	3	3	6	4	27
Luonnon- ja ympäristötieteellisen tutkimuksen tukeminen	1		1		4			6
Humanististen, sosiaali- ja yhteiskuntatieteiden tukeminen			2	1		2	2	7
Suomalaisen yhteiskunnan ja maanpuolustuksen tukeminen		1	3					4
Yhteensä	10	22	22	17	20	19	8	118

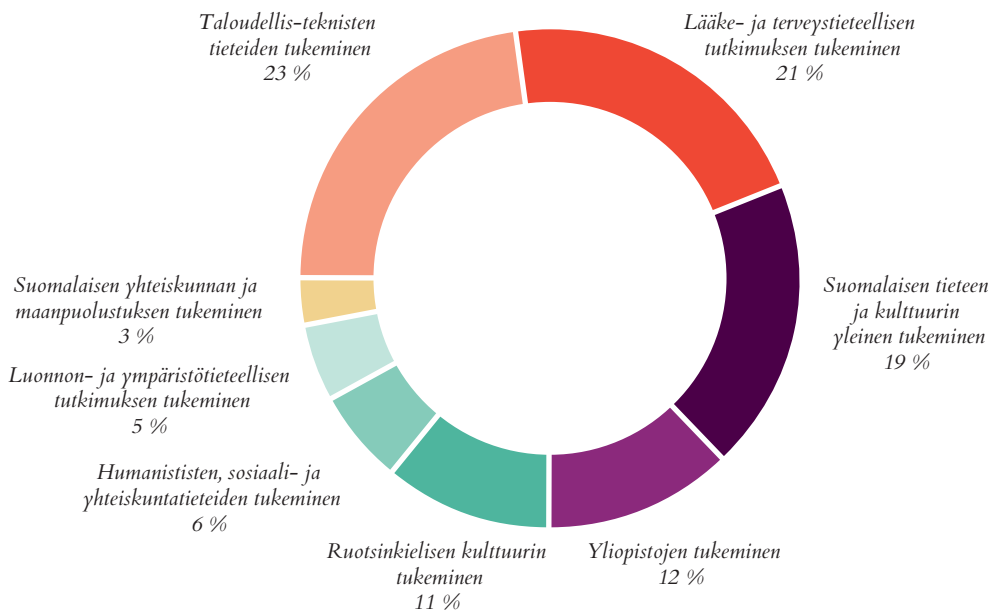
Lähteet: Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden vuosikertomukset ja tiliasiakirjat 1917–1959. OMA. KA; Heikkilä, Hannu, Tieteelliset seurat, julkaisutoiminta ja tieteen popularisointi. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 562–601. Porvoo 2002.

ovat selvät. Lääketieteen tukemiseen keskittyneitä säätiöitä on perustettu sekä omaisille murhetta aiheuttaneiden tautien että kansansairauksien nujertamiseksi. Vastaavasti yksityisten ihmisten lisäksi erilaiset teollisuus- ja talouselämän organisaatiot sekä yritykset ovat koko itsenäisyyden ajan pitäneet tärkeänä omien alojensa tutkimuksen edistämistä.

Luokkiin »Suomalaisen tieteen ja kulttuurin yleinen tukeminen» (22) ja »Yliopistojen tukeminen» (14) kuuluu säätiöistä vajaa kolmannes. Tällaisten säätiöiden perustaminen oli vilkkainta itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä, jolloin yksityisen rahan avulla haluttiin laajentaa yliopistolaitosta ja tutkimusmahdollisuuksia. Yliopistojen valtiollistamisen jälkeen säätiöt keskittyivät edelleen »omien» opinahjojensa tukemiseen.

Neljään pienimpään luokkaan kuuluu 4–13 säätiötä. Ruotsinkielisen kulttuurin tukeminen koettiin tärkeäksi tehtäväksi erityisesti kielitaistelun aikaan 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, mutta vielä 1954–1960 perustettiin kolme säätiötä tukemaan ruotsinkielistä tutkimusta. Luonnon- ja

Taulukko 2.
Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden, rahastojen ja seurojen keskeiset tieteelliset tarkoitukset

Kuvio 4.
Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen tarkoitukset 1745–2017

ympäristötieteiden tukemiseen keskittyneiden säätiöiden perustaminen pääsi vauhtiin vasta 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin ala sai neljä merkittävää tukijaa. Muiden tieteenalojen tukemiseen keskittyneistä säätiöistä useat ovat rahoittaneet viestinnän tutkimusta. Luokkaan »Suomalaisen yhteiskunnan ja maanpuolustuksen tukeminen» kuuluu vain neljä säätiötä, koska monet tähän tarkoitukseen keskittyneet säätiöt ovat osoittautuneet lyhytikäisiksi tai voimavaroiltaan suhteellisen vähäisiksi. Ryhmään kuuluvien säätiöiden tarkoituksena on tukea sellaista toimintaa, joka pyrkii turvaamaan suomalaisen yhteiskunnan jatkuvuuden.

Apurahapolitiikan päälinjat

Tuen lähtökohdat

Säätiöiden tavoitteena on ollut tukea ja täydentää suomalaista korkeinta opetusta ja tiede-elämää eikä pyrkiä kehittämään jonkinlaista omaa tiedepolitiikkaa. Säätiöt ovat rahoittaneet ja kehittäneet suomalaista tiede- ja tutkimusjärjestelmää kolmella tavalla: ylläpitämällä korkeakouluja, laajentamalla tieteellisen tutkimustyön edellytyksiä ja osallistumalla uuden tutkijasukupolven kasvattamiseen.

Ensimmäisen tehtävän täyttämisen säätiöt aloittivat heti Suomen itsenäistyttyä. Tuolloin ne saivat aikaan sen, että maahan syntyi Helsingin yliopiston ja Teknillisen korkeakoulun rinnalle kaksi muuta yliopistoa, Åbo Akademi ja Turun Suomalainen Yliopisto, ja että Helsingin kauppa-korkeakoulu saattoi jatkaa toimintaansa.

Tieteellisen tutkimustyön kehittämiseen säätiöt ovat osallistuneet monella tavoin. Ne myönsivät apurahoja henkilökohtaiseen tutkimustyöhön, aputyövoiman palkkaamiseen, laitehankintoihin, julkaisutoiminnan tukemiseen, tutkimus- ja opintomatkoihin sekä suurten tutkimushankkeiden toteuttamiseen. Apurahapäätöksiä tehdessään säätiöt tukeutuivat pääosin alojensa parhaisiin tutkijoihin, jotka olivat päättävissä asemissa myös julkisen tiedehallinnon johtoelimissä. Näin he olivat tietoisia niin toistensa kuin valtion tekemisistä apurahapäätöksistä ja saattoivat ottaa ne huomioon »omia» apurahoja jakaessaan.

Ylivoimaisesti suurin osa apurahoista myönnettiin tutkijoille henkilökohtaisiksi apurahoiksi. Ratkaisun taustalla oli Suomen koko 1900-luvun alkupuolen tiedepolitiikkaa hallinnut näkemys, jonka mukaan tieteellinen työ koostui pääasiassa lahjakkaiden tutkijoiden henkilökohtaisista suorituksista. Koska apurahojen määrä oli rajallinen, tieteellistä tutkimusta voitiin parhaiten edistää siten, että stipendit suunnattiin pääosin kokeille tutkijoille, jotka käyttivät ne parhaaksi katsomallaan tavalla.³¹³

Tämä periaate merkitsi sitä, että säätiöt eivät aluksi kokeneet pätehtäväkseen tutkijakoulutuksen edistämistä. Määritellessään toimintaohjelmaansa 1919 Kordelinin säätiö ilmoitti, että sen myöntämien avustusten ehtona oli tehty tieteellinen työ tai varmat takeet esitettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tämän ehdon mukaisesti säätiö katsoi, että apurahoja ei tullut myöntää oppiarvojen saamiseksi, siis esimerkiksi väitöskirjatyöhön. Kordelinin säätiön kanta pysyi pitkälti vallalla Suomen tiede-elämässä 1950-luvulle asti.

Tiukka linja johtui osin siitä, että tieteellinen tutkimus riutui ensimmäisen maailmansodan jälkeen pitkään ahtaissa taloudellisissa oloissa. Reaalipalkkojen laskun vuoksi professorit joutuivat tekemään tutkimuksensa pääosin opetustyön ohella ja haalimaan lisäansioita erilaisista sivutehtävistä. Koska professorit olivat eri tieteenalojen pätevimpiä tutkijoita, oli sinänsä luonnollista, että säätiöt suuntasivat apurahansa heidän työnsä tukemiseen. Nuoret tutkijat saivat ohjausta, jos professorit ehtivät sitä muilta kiireiltään antaa, ja rahoitusta, jos löysivät rahoittajan joko omasta takaa tai harvojen mesenaattien ja säätiöiden joukosta.³¹⁴

Kriteereihin ei kuitenkaan suhtauduttu kirjaimellisesti, sillä niin Kordelinin säätiö kuin muutkin säätiöt ja seurat, kuten Niilo Helanderin säätiö, Liikesivistysrahasto, Leo ja Regina Wainsteinin säätiö ja Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, myönsivät apurahoja suoraan väitöskirjan tekoon. Apurahojen hakijat ymmärsivät lisäksi muotoilla hakemuksensa niin, että niissä ei tuotu selkeästi esiin, että kysymyksessä oli väitöskirjatyö. Pyrkimys kirjoittaa hakemukset vastaamaan rahoittajien toiveita on ollut muutenkin varsin yleistä. Joka tapauksessa väitöskirjojen määrä pysyi pitkään samalla tasolla kuin 1910-luvulla, vaikka sekä ylioppilasmäärä että yliopistovirkkojen määrä olivat nousseet suuresti.³¹⁵

Väitöskirjan tekijöiden tukemisen merkitystä sekä tieteenalojen jälkikasvun että kehityksen kannalta alettiin vähitellen ymmärtää 1930-luvun lopulla. Tästä oli osoituksena muun muassa se, että Kulttuurirahasto myönsi 1939 Liikesivistysrahaston edustajien esityksestä Kauppakorkeakoululle kolme 100 000 markan stipendiä liiketaloustiedettä edustavien väitöskirjojen tekemiseen. Korkeakoulu oli saanut oikeuden kauppatieteiden tohtorin tutkinnon perustamiseen 1931, mutta ensimmäinen väitöstilaisuus järjestettiin vasta 1937, jolloin Vilho Nurmilahdesta tuli Suomen ja Pohjoismaiden ensimmäinen kauppatieteiden tohtori. Tämän vuoksi korkeakoulua pidettiin yhä lähinnä käytännönläheisenä opinahjona, eräänlaisena ammattikorkeakouluna. Vaikka suurstipendit jäivät lopulta sodan jalkoihin, ne olivat merkinä uuden ajan alkamisesta niin taloustieteiden kuin muidenkin tieteiden kehityksessä.³¹⁶

Tuen rajat

Yksittäisten tutkimusten ohella säätiöt ryhtyivät jo itsenäisyyden alussa rahoittamaan suuria tutkimushankkeita, jotka vaativat monen tutkijan tai usean vuoden tutkimuspanoksen. Suunnannäyttäjänä toimi Kordelinin säätiö, jonka D-rahasto (vuodesta 1947 lähtien C-rahasto) oli tarkoitettu suomalaista kulttuuria edistävien suurten hankkeiden tukemiseen. Rahaston varoista myönnettiin apuraha ensimmäisen kerran 1927, jolloin Suomalainen Tiedeakatemia sai 250 000 markkaa käytettäväksi keinotekoisista nestemäistä polttoainetta koskevaan tutkimukseen. Tiedeakatemia luovutti puolestaan varat Teknillisen korkeakoulun kemian professorin ja Kordelinin säätiön hallituksen puheenjohtajan Gustaf Kompan käyttöön.³¹⁷

Kompan tavoitteena oli löytää menetelmä juoksevan polttoaineen valmistamiseksi kotimaisista raaka-aineista, lähinnä turpeesta. Hanke kiinnosti myös valtiovaltaa, sillä mahdollisen kansainvälisen kriisin laajentuessa sodaksi Suomi olisi turpeen ansiosta ainakin osittain riippumaton ulkomaisista polttoaineista. Rahat käytettiin kolmen assistentin palkkaamiseen, laboratorion rakentamiseen Teknilliseen korkeakouluun, erilaisiin raaka-aineisiin ja vierailuihin ulkomaisissa laboratorioissa.

Tutkimusten osoittauduttua vaativiksi Kordelinin säätiö otti puheenjohtajansa hankkeen pitkäaikaisen tukensa piiriin. Komppa sai Tiedeakatemian kautta 1933–1942 apurahoja yhteensä 550 000 markkaa (noin 190 000 euroa). Tutkimushanke ei saanut aikaan suurta läpimurtoa, ja prosessissa syntynyt vähäinen määrä polttoainetta käytettiin sodan aikana hänen omassa autossaan.³¹⁸

Teknillisen korkeakoulun vanha kemian rakennus tuhoutui täysin Helsingin suurpommituksessa 6.2.1944. Kompan tutkimusten lisäksi Kordelinin säätiön D-rahastosta myönnettiin 1930- ja 1940-luvulla apurahoja muun muassa Suomalaisen Tiedeakatemian muihin hankkeisiin, kuten Vilho Väisälän radiosonditutkimuksiin, Sodankylän observatorion jälleenrakennukseen ja Auringonpimennystoimikunnan kuluihin.³¹⁹

Tutkimuksen tason varmistamiseksi monet säätiöt pyrkivät myöntämään apurahat niin suurina, että tutkijat voisivat niiden avulla keskittyä tutkimuksen tekoon useiden kuukausien tai jopa vuoden ajaksi. Näin toimivat muun muassa Kordelinin säätiö, Niilo Helanderin säätiö, Emil Aaltosen Säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto. Toista linjaa edustivat lääketieteelliset seurat Finska Läkaresällskapet ja Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, jotka katsoivat, että päätoimisen tieteellisen tutkimustyön rahoittaminen ei kuulunut niiden tehtäviin. Päätoiminen lääkitutkija oli

Jaakko Ignatiuksen mukaan Suomessa 1940-luvulle asti lähes tuntematon käsite.³²⁰

Säätiöt joutuivat kuitenkin nopeasti tinkimään linjastaan, kun apurahojen hakijoiden määrä lisääntyi tutkijoiden määrän kasvun ja uusien tutkimusalojen vuoksi. Kordelinin säätiö kykeni myöntämään stipendin 1920-luvulla vajaalle kolmannekselle hakijoista, mutta 1930-luvulla luku oli pudonnut jo vajaaseen neljännekseen. Niilo Helanderin säätiö pyrki pitämään myöntämiensä apurahojen suuruuden korkeana, mutta tämä johti siihen, että se kykeni ensimmäisenä toimintavuosikymmenenään myöntämään apurahan vain runsaalle kuudennekselle hakijoista.³²¹

Erityisen vaikeaksi tilanne muuttui toisen maailmansodan jälkeen, jolloin apurahoihin kohdistunut paine kasvoi nopeasti tieteellisen toiminnan ponnistaessa ylös sota-ajan aallonpohjasta. Kordelinin säätiön hallituksen puheenjohtaja Gustaf Komppa totesi 1946, että anottujen apurahojen määrä oli lähes 15-kertainen käytettävissä olevaan summaan verrattuna. Kompan mukaan jaon tarkoituksenmukaiseen toteuttamiseen olisi tarvittu eräänlaista »viiden leivän ja kahden kalan» ihmettä. Kun säätiö ei kyennyt tällaista ihmettä taikomaan, se saattoi myöntää apurahan vain kymmenesosalle hakijoista, vaikka anojien määrä oli huomattavasti alhaisempi kuin 1930-luvun loppuvuosina.³²²

Helpottaakseen apurahoihin kohdistunutta painetta Kordelinin säätiö päätti 1940-luvun lopulla pääosin luopua tuen myöntämisestä tieteellisille seuroille ja muille yhteisöille ja keskittyä tutkijoiden tutkimustyön rahoittamiseen. Kun ennen toista maailmansotaa säätiö myönsi yhteisöille huomattavan osan tieteellisistä apurahoistaan, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Suomalais-ugrilainen Seura ja Suomalainen Lääkäriseura Duodecim olivat saaneet apurahoja lähes vuosittain, 1950 niiden osuus tuesta oli runsas kymmenen ja vuosikymmenen lopulla enää viisi prosenttia. Vuosikymmenen jälkipuolella ainoa rahastolta tukea saanut yhteisö oli Kotikielen Seura.³²³

Emil Aaltosen Säätiön myöntämät henkilökohtaiset vuosiapurahat vastasivat 1940-luvun lopulla pääosin edelleen professorin kolmen kuukauden palkkaa, mutta säätiö myönsi vuosittain myös muutamia pienempiä apurahoja. Suomen Kulttuurirahasto puolestaan pyrki aluksi tukemaan mahdollisimman monia hakijoita, mutta kun stipendit uhkasivat pienentyä liikaa inflaation vaikutuksesta, se ryhtyi kehittämään uusia jakoperusteita. Tuloksena oli 1950 käyttöön otettu järjestelmä, jonka perusteella eri tieteet tulivat jakovuoroon kolmen vuoden välein. Uudistus onnistui, sillä rahaston myöntämien apurahojen keskimääräinen suuruus pysyi korkeana vuosikymmenen loppuun asti.³²⁴

Säätiöt loivat erilaisia käytäntöjä, joiden avulla ne koettivat varmistaa sen, että niiden myöntämiä apurahoja käytettiin tehokkaasti. Esimerkiksi Suomen Kulttuurirahasto pyrki jakopäätöksiä tehdessään ottamaan selville hakijan muut tulot, kuten palkkatulot assistentin tehtävästä, dosenttistipendit ja muut apurahat, jotta tukea ei kasaantuisi yhdelle tutkijalle liikaa. Se samoin kuin useat muut säätiöt edellytti, että stipendiaatit tekivät selvityksen apurahojen käytöstä. Aluksi stipendiaatit saattoivat käydä henkilökohtaisesti raportoimassa säätiöiden edustajille tutkimusten edistymisestä mutta myöhemmin tavaksi tuli, että he lähettivät joidenkin kuukausien kuluttua viimeisen apurahaerän nostamisesta säätiöille kertomukset apurahan käytöstä ja tutkimuksen tuloksista.³²⁵

Apurahapolitiikan uudistuminen sotien jälkeen

Suomen Akatemian perustamisen yhteydessä 1948 luotu apurahajärjestelmä ja 1950 perustetut tieteelliset toimikunnat lisäsivät selvästi tieteen saamaa tukea, mutta säätiöille lähetettyjen apurahahakemusten määrä ei pienentynyt. Säätiöt pystyivät 1950-luvun lopulla myöntämään yleensä tukea korkeintaan noin neljännekselle hakijoista, ja muutaman ison säätiön, kuten Jenny ja Antti Wihurin rahaston, osalta tilanne oli vielä selvästi tätäkin huonompi. Näin siitä huolimatta, että kilpailu apurahoista oli käynyt niin ankaraksi, että monet tutkijat turhautuivat ja lopettivat tykkäänään stipendien hakemisen.

Säätiöiden varallisuuden kasvu 1950-luvulla antoi niille mahdollisuuden uudistaa jakopolitiikkaansa ja miettiä keinoja tuen monipuolistamiseksi. Tämä johti muun muassa siihen, että säätiöt ryhtyivät jälleen pohtimaan suurten tutkimushankkeiden tukemista. Kordelinin säätiö oli sodan jälkeen suunnannut aiemmin suuriin tutkimustehtäviin tarkoitettavat varat ensin kansallisesti merkittäviin julkaisuhankkeisiin ja sitten kunnia-palkintoihin, mutta vuoden 1953 jälkeen se ei jakanut varoja »suuriin suomalaista kulttuuria edistäviin» tieteellisiin hankkeisiin pariinkymmeneen vuoteen.³²⁶

Tieteen kannalta tilannetta helpotti se, että valtion tieteellisten toimikuntien otettua 1950-luvun alussa ohjelmaansa suuret tutkimusohjelmat myös eräät suuret säätiöt aloittivat mittavien tutkimushankkeiden toteuttamisen. Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiön suuret tutkimusohjelmat, kuten Pohjois-Suomen metsiä koskeva erikoistutkimus, osoittautuivat varsin tuloksellisiksi. Myös Suomen Kulttuurirahasto alkoi 1957 selvittää suurten tutkimusten ja tutkimusohjelmien tukemista erillisinä projek-

teina. Se oli myöntänyt suuria tutkimusmäärärahoja jo aiemmin mutta halusi nyt luoda tälle rahoitusmuodolle kollektiivista pohjaa. Siksi se tiedusteli tieteellisiltä järjestöiltä, minkälaisia tutkimuksia olisi syytä tukea. Saatuaan vastaukset tiedusteluunsa se valitsi asiantuntijalautakuntien avulla tuettavat tutkimukset. Tukimuoto otettiin käyttöön 1958, mutta rahasto joutui pian luopumaan siitä resurssien puutteen vuoksi. Kulttuurirahaston luopuminen suurten tutkimushankkeiden tukemisesta paljasti sen tosiasian, että yksittäisten säätiöiden varat riittivät vain harvoin laajojen ja monivuotisten tutkimushankkeiden kokonaisrahoitukseen.³²⁷

Väitöskirjantekijöiden asema koheni heti toisen maailmansodan jälkeen, jolloin säätiöt myönsivät muutaman vuoden aikana huomattavasti enemmän apurahoja suoraan väitöskirjan tekoon kuin sotien välisenä aikana yhteensä. Eniten apurahoja nuorille tieteentekijöille myönsivät 1940-luvun jälkipuoliskolla Waldemar von Frenckells stiftelse ja Suomen Kulttuurirahasto. Seuraavalla vuosikymmenellä tuki lisääntyi moninkertaisesti, kun myös Liikesivistysrahasto lisäsi tukeaan väitöskirjantekijöille. Kokonaan vanha linja ei ollut kuitenkaan pettänyt, sillä valtion tieteellinen keskustuimikunta päätti keväällä 1952, että sen myöntämiä apurahoja voitiin antaa »ainoastaan tutkijakypsyä jo osoittaneille henkilöille».³²⁸

Kasvaneesta tuesta huolimatta väitöskirjantekijöiden asema ei juuri parantunut 1950-luvulla. Säätiöt katsoivat, että niiden tuli pyrkiä tieteen ja tutkimuksen kokonaisvaltaiseen kehittämiseen, minkä vuoksi ne painostivat valtiota luomaan apuraha- tai lainajärjestelmän, joka turvaisi tieteellisen jälkikasvun jatkuvuuden. Kun tuki jäi edelleen tarpeeseen nähden riittämättömäksi, väitöskirjoja tehtiin päätoimen ohella iltatöinä, ja tiettyjen alojen väitöskirjojen julkaisemista jouduttiin lykkäämään tai niistä luovuttiin kokonaan suurten kustannusten vuoksi. Suomen Kulttuurirahasto pyrki helpottamaan tilannetta kasvattamalla 1960-luvun jälkipuoliskolla huomattavasti väitöskirjastipendien määrää, mutta se ei yksin kyennyt saamaan muutosta aikaan. Väittelijöiden määrä jäi edelleen reilusti alle sataan vuodessa.³²⁹

Suomen tiedepoliitikassa tapahtui suuri muutos 1970- ja 1980-luvulla, kun opetusministeriö otti vastuulleen koko korkeakoululaitoksen ja valtiollisten elinten sekä yritysten osuus tieteen- ja tutkimustoiminnan rahoituksesta nousi nopeasti. Säätiöt pyrittiin kytkemään mukaan valtion tiedepoliittisten päämäärien saavuttamiseen ilman, että ne olisivat konkreettisesti päässeet mukaan päättämään asioista. Ne kuitenkin torjuivat äänettömän yhtiömiehen roolin, osaksi pakosta noudattaa tarkoituksypykliään ja osaksi halusta pitää kiinni omista tavoitteistaan ja vaikuttavuudestaan. Ne eivät voineet rahoittaa vain niitä kohteita, jotka tarvitsivat tukea,

tai niitä kohteita, joihin julkisuudessa kohdistui suurin mielenkiinto. Apurahasäätiöt halusivat itse järjestää hakemusten arvioinnin sekä rahoittaa vain parhaita tutkijoita ja jatko-opiskelijoita sekä säätiön tarkoitusta parhaiten vastaavia tutkimushankkeita.³³⁰

Säätiöiden tuen lisääntymisestä ja yliopistolaitoksen laajentumisesta huolimatta tohtorintutkintojen määrä kasvoi varsin hitaasti. 1970-luvun alussa vuosittain valmistui noin 150 tohtoria, joista sosiaalipolitiikan professori J. P. Roosin mukaan lähes jokainen siedettävillä papereilla valmistunut saattoi suhtautua luottavaisesti tieteelliseen uraan. Runsaan 20 vuoden kuluttua vuosittain valmistui jo noin 400 tohtoria, ja tutkijakoulujärjestelmän synty 1994 moninkertaisti määrän nopeasti.³³¹

Säätiöiden – ja tutkijoiden itsensä – kannalta kehityksessä oli se huono puoli, että opetusministeriö kantoi vastuun vain tohtorintutkintojen määrän asettamisesta mutta ei niiden rahoittamisesta. Vuonna 1998 yliopistojen tutkijakouluissa oli kaikkiaan lähes 4 000 päätoimista jatkokoulutuspaikkaa, joista noin 1 300 sai rahoituksen opetusministeriöltä ja noin 500 Suomen Akatemialta. Suurinta osaa, eli noin 2 200 paikkaa, rahoittivat muut tahot, pääasiassa yliopistot ja säätiöt.³³²

2000-luvun uudet tukimuodot ja avaukset

Säätiöt olivat itsenäisyyden alkuajoista lähtien osallistuneet yhteiskunnan rakentamiseen ja tukeneet sellaista tutkimus- ja opetustoimintaa, johon julkista rahoitusta ei riittänyt. Monet säätiöt olivat rahoittaneet tieteen kehittämiseen tähtäviä strategisia hankkeita, joille myönnettiin varhaisessa vaiheessa muutaman vuoden ajan niin huomattavia apurahoja, että ne sysäsivät koko toiminnan vauhtiin ja vetivät perässään myös julkisen huomion ja tuen. 2000-luvun alussa tämä taktiikka ei enää purrut entiseen tapaan, kun julkinen sektori ja yritykset leikkasivat tiederahoitustaan ja alkoivat uusien tukimuotojen hyväksymisen sijasta karsia vanhoja.

Tilannetta pahensi se, että julkisen tuen rajut leikkaukset lisäsivät painetta säätiöiden apurahoja kohtaan. Säätiöt kykenivät 2000-luvun alussa rahoittamaan arvioiden mukaan vain noin 12–17 prosenttia apurahaa hakeneista, mutta vaihtelu oli suurta alasta ja säätiöstä riippuen. Kielitausta näkyi apurahojen jaossa muun muassa siten, että kun Svenska kulturfonden saattoi myöntää apurahan joka toiselle hakijalle, esimerkiksi Koneen Säätiöllä, Suomen Kulttuurirahastolla ja Alfred Kordelinin rahastolla hakemusten läpimenoprosentti oli 2010-luvun jälkipuoliskolla alle 10, ja joillakin aloilla se oli alle neljä prosenttia.³³³

Säätiöt pyrkivät vastaamaan haasteeseen sekä käyttämällä monipuolisesti vanhoja tukimuotojaan että kehittämällä uusia rahoitusinstrumentteja. Ne tukivat yliopistoja ja tutkimuslaitoksia, hankkivat tutkimusvälineitä, rahoittivat määräaikaista lahjoitusprofessuureja ja käynnistivät yhteistyössä muiden säätiöiden, yliopistojen ja julkishallinnon laitosten kanssa laajoja tutkimushankkeita. Akatemian ja monien suurten säätiöiden yhteistyötä edisti se, että ne keskittyivät perustutkimuksen rahoittamiseen ja niiden molempien tavoitteena oli rahoittaa vaikuttavinta ja tieteellisesti korkeatasoisinta tutkimusta.

Esimerkiksi 2010-luvun lopulla käynnistyneessä Tieteellä terveyteen (TERVA) -ohjelmassa Akatemia ja Aivosäätiö, Lastentautien tutkimussäätiö, Suomen Lääketieteen Säätiö ja Syöpäsäätiö pyrkivät löytämään ja rahoittamaan yhteistyössä lupaavimpia kansanterveyttä edistäviä tutkimushankkeita. Vastaavaa ohjelmamuotoista, riskiä painottavaa, tutkijalähtöisiin hankkeisiin perustuvaa ja näin mittavaa rahoitusta ei Suomessa ollut aiemmin mahdollista hakea. Yhdysvalloissa (esimerkiksi National Institute of Healthin hankkeet) ja monissa Euroopan maissa oli sen sijaan saatu myönteisiä kokemuksia tällaisen rahoituksen tieteellisestä ja kansanterveyttä edistävästä vaikuttavuudesta.³³⁴

Säätiöt osasivat myös ottaa kiinni ajan virtauksista ja ilmiöistä, kuten vuodesta 2008 järjestetyn Slush teknologia- ja kasvuyritystapahtuman saamasta suuresta kansainvälisestä huomiosta. Tapahtumassa järjestettiin vuodesta 2015 lähtien post doc -tutkijoille tarkoitettu Skolar Award -tiedepurahakilpailu, jonka voittajalle myönnettiin 100 000 euron palkinto. Palkinnon rahoittivat pääosin suomalaiset säätiöt: Duodecim, Helsingin Sanomain Säätiö, Liikesivistysrahasto, Paulon Säätiö, Runar Bäckströmin Säätiö, Walter Ahlströmin säätiö sekä Tiina ja Antti Herlinin säätiö.³³⁵

Yksittäiset tutkimus- ja opintoapurahat pysyivät kuitenkin edelleen säätiöiden näkyvimpänä tukimuotona. Apuraha oli säilyttänyt myös hyvin statuksensa: Apurahan saaminen ei merkinnyt vain rahaa, vaan se oli myös tunnustus arvostuksesta ja lahjakkuudesta. Säätiöt tarjosivat tutkijoille tukea niin monipuolisen tutkimuksen harjoittamiseen, kansalliseen ja kansainväliseen liikkuvuuteen kuin esimerkiksi tieteen yleistajuistamiseen, tietokirjojen kirjoittamiseen ja kääntämiseen sekä muuhun tieteen tulosten tunnetuksi tekemiseen ja viestintään. Tämän työn Suomen Kulttuurirahasto oli aloittanut jo 1950-luvulla, mutta se alkoi vauhdittaa vasta 1970-luvun alussa, jolloin yliopistojen tiedottajat pitivät ensimmäisen yhteisen neuvonpitonsa 1972. Näiden keskustelujen jatkoksi Suomen Kulttuurirahasto kutsui 1974 yhteiseen seminaariin tutkijoita, tiedottajia ja tieteestä kirjoittavia journalisteja. Tämän tapaamisen pohjalta saatiin

aikaan *Tieteen tiedotus* -julkaisu, joka antoi virikkeitä kehitellä erilaisia keinoja kertoa tieteellisen tutkimuksen sisällöstä.³³⁶

Ensinnäkin tieteelliset keskusseurat Suomen Tiedeseura, Suomalainen Tiedeakatemia ja Teknillisten Tieteiden Akatemia päättivät tehostaa tieteen tiedotusta kehittämällä *Tieteen päiviä*. Tieteen katselmuksia oli järjestetty jo 1922 ja 1926 »tutkijainkokousten» nimellä ja 1954 *Tieteen päivinä*, mutta vasta vuodesta 1977 niitä ryhdyttiin järjestämään säännöllisesti. Tiedeakatemioiden ulkopuoliseksi rahoittajaksi tuli Suomen Kulttuurirahasto.

Kolmen vuoden kuluttua eli 1980 tieteen popularisointi saavutti seuraavan merkkipaalan, sillä silloin laajasti tiedonjulkistamista edistäneen professori Lauri Saxénin, *Duodecim*-lehden päätoimittajan ja Kulttuurirahaston hallituksen puheenjohtajan, aloitteesta perustettiin Tieteen tiedotus ry. Laajasti tiedeyhteisöä, useita säätiöitä ja muita tutkimusta rahoittavia organisaatioita edustanut järjestö ryhtyi toimimaan tiedelehtien *Tiede 2000* (nykyisin *Tiede*) ja *Terveys 2000* (nykyisin *Hyvä Terveys*) kustantajayhteisönä.³³⁷

Helsingissä toukokuussa 1982 esillä ollut Fysiikka 82 -näyttely, jonka järjestivät Suomen Fyysikkoseura, Helsingin yliopisto, Teknillinen korkeakoulu ja Euroopan hiukkasfysiikan laboratorio CERN, antoi puolestaan alkusysäyksen seuraavalle tieteen popularisoinnin edistysaskelelle eli pysyvälle tieteestä kertovalle näyttelykeskukselle. Monien säätiöidenkin tukema Tiedekeskus Heureka avautui yleisölle huhtikuussa 1989 Vantaan Tikkurilassa.³³⁸

Säätiöiden vahva osallistuminen tieteen popularisoinnin edistämiseen perustui niiden vahvuuksiin: toiminnan joustavuuteen, asiantuntevuuteen ja riippumattomuuteen. Ne kykenevät nopeisiin ja riskipitoisiin ratkaisuihin. Sama pätee myös säätiöiden apurahojen haku- ja raportointikäytäntöihin.

Vaikka kaikki säätiöt eivät ole veistetyt samasta puusta ja niiden noudattamat käytännöt vaihtelevat, yleistä kuitenkin on, että rahoituspäätöksiä tehtäessä keskeisiä valintakriteerejä ovat hankkeen tavoitteet, tutkijan saavutukset, hankkeen toteuttamissuunnitelma ja realismus sekä tulosten merkitys. Jatkoapurahan saamiseen saattaa riittää se, että hakija kykenee osoittamaan muutamalla sivulla, että on tehnyt sen, minkä oli luvannut tehdä.

Julkisella sektorilla tilanne oli toinen. Kun Suomen Akatemian tutkijatohtorin ja akatemiattutkijan tehtävän hakijoista noin kymmenen prosenttia sai rahoituksen, pelkästään koko hakuprosessi vei siihen liittyvien monenlaisten lomakkeiden ja suuren hakijamäärän vuoksi Suomen

tiedeyhteisöltä aikaa vähintään 50 tutkijatyövuoden edestä. Myös Akatemian hakemusten hyväksymisprosessi on taloudellisesti huomattavasti raskaampi kuin säätiöillä.³³⁹

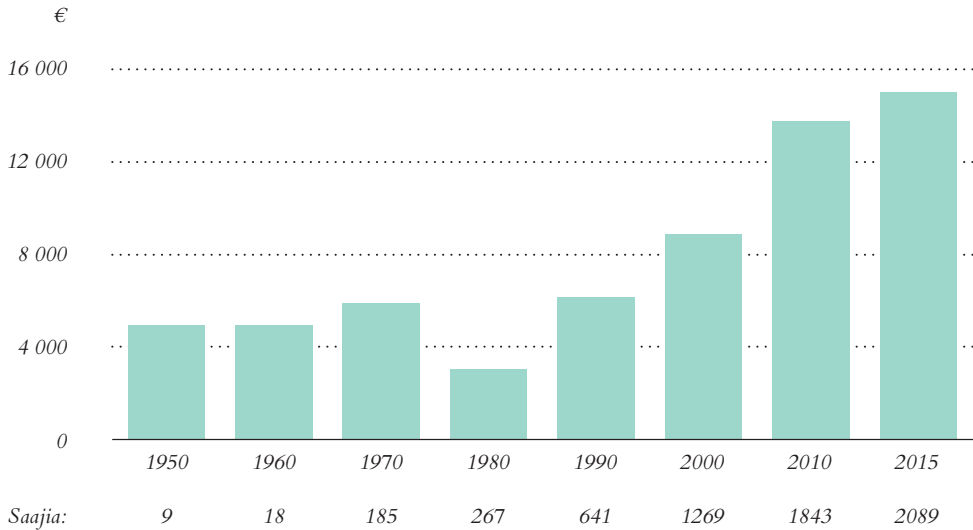
Suuresti lisääntynyt hakijapaine ja yhteiskunnallisen ilmapiirin yleinen muutos ovat kuitenkin 2000-luvun aikana heikentäneet säätiörahoituksen houkuttelevuutta. Moni tutkija on arvostellut säätiöiden apurahapolitiikkaa ja -käytäntöjä, mutta ennen kaikkea kritiikki on kohdistunut apurahatutkijan epävarmaa asemaa kohtaan. Vaikka apurahansaajan eläkevakuumuksen vuoden 2009 alussa vahvistanut laki toi useita parannuksia, se ei ratkaissut kaikkia ongelmia. Apurahatutkijalla ei ole työterveyshuoltoa, ja hänen toimeentulonsa on turvattu vain siksi aikaa, kun apurahakausi kestää. Apurahatutkijan asema ja oikeudet vaihtelevat yliopistoittain, jopa yksiköittäin, mutta lähes kaikki haluaisivat tehdä tutkimustaan mieluummin palvelussuhteessa, joka tarjoaa sentään jonkinlaisen mahdollisuuden tulevaisuuden suunnitteluun.³⁴⁰

Henkilökohtaisten apurahojen vetovoiman hiipuminen näkyi siten, että suurten säätiöiden saamien tieteen apurahahakemusten määrä laski 2017. Yleensä säätiöt olivat joutuneet uusimaan apurahapolitiikkaansa sen vuoksi, että hakemuksia tuli liikaa resursseihin nähden. Nyt niiden on ryhdyttävä miettimään uusia ratkaisuja taatakseen sen, että apurahat kiinnostavat edelleen lupaavimpia tutkijoita.

SÄÄTIÖYHTEISTYÖTÄ TOHTOREIDEN HYVÄKSI: POST DOC -POOLI JA PODOCO

Väitöskirjantekijöiden tukeminen on ollut säätiöiden keskeinen tavoite 1950-luvulta lähtien (kuvio 5). Koska säätiöiden ilmoittamista tiedoista ei aina ilmene apurahojen selkeää käyttötarkoitusta, aivan tarkkaa lukua väitöskirjantekijöiden saamasta säätiötuesta ei ole mahdollista esittää. Apurahojen keskiarvon kehitystä ja jakautumista oppiarvon mukaan 1920–2015 esittävät kuviot 6 ja 7. Kuviossa 7 on maisterien ja lisensiaattien luokka, joka antaa varsin oikean kuvan siitä, miten paljon säätiöt ovat tohtorintutkintoja tukeneet. Toki maisterit ja lisensiaatit tekivät muitakin kuin väitöskirjatöitä, mutta huomattava osa heidän tutkimuksistaan tähtäsi tohtorinhattuun.

Tohtorintutkintojen määrän nopea kasvu 1980-luvulta alkaen johti siihen, että vain pieni osa uusista tutkijoista sai koulutustaan vastaavan työtehtävän tai rahoitusta jatko-opinnoilleen. Esimerkiksi lääketieteellisissä tiedekunnissa juuri väitelleiden tutkijoiden asema oli vaikea, sillä heille sopivat virat olivat suurelta osin dosentti- ja jopa professoritasoisten tutkijoiden miehittämiä. Tämän vuoksi monet säätiöt alkoivat pohtia

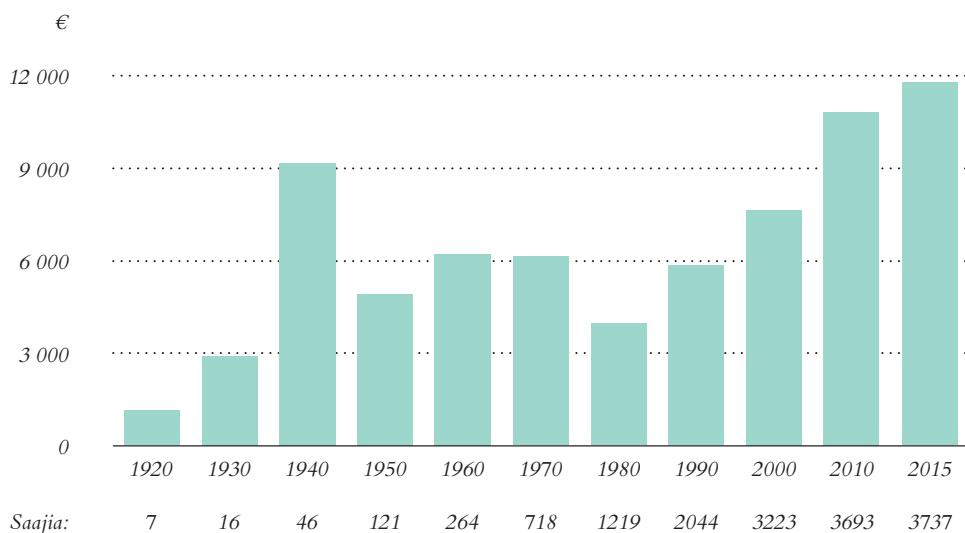
Kuvio 5.
Väitöskirjatyöhön
myönnetyt apurahat
ja apurahan suu-
ruus keskimäärin
1950–2015

rahoituksen painopisteen siirtämistä väitöskirjantekijöistä post doc -tutkijoihin, joiden oli vaikea saada koulutustaan vastaavia tehtäviä.³⁴¹

Suurista säätiöistä tilanteeseen reagoivat erityisesti Koneen Säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto. Koneen Säätiön tuen painopiste oli vielä 1990-luvulla väitöskirjojen tukemisessa, mutta vuosituhaten vaihteessa säätiössä keskusteltiin jopa mahdollisuudesta lopettaa väitöskirjojen tukeminen kokonaan. Vaikka siihen ei menty, säätiö ryhtyi suunnitelmallisesti suuntaamaan toimintaansa tutkijanuran väittelyn jälkeisten vaiheiden tukemiseen ja hanketoiminnan rahoittamiseen.³⁴²

Suomen Kulttuurirahaston tieteen apurahoista valtaosa myönnettiin 2000-luvun alussa edelleen kokovuotisina työskentelyapurahoina väitöskirjatöihin. Tohtorintutkintojen määrän kasvun vuoksi säätiö päätti siirtää apurahojen painopistettä maltillisesti jatko-opiskelijoista tutkijanuran myöhempiin vaiheisiin. Kulttuurirahaston aloitteesta kahdeksan isoa säätiötä perusti 2009 kolmen vuoden kokeilukaudeksi (2010–2012) Säätiöiden post doc -poolin, jonka tavoitteena oli rohkaista vastavalmistuneita tohtoreita lähtemään post doc -kaudelle oman tutkimusalan ulkomaiseen huippuyliopistoon.

Poolin perusidea oli tarjota tohtoreille, jotka lähtivät väitöskirjan jälkeen ulkomaille tekemään tutkimustyötä vähintään lukuvuoden ajaksi, kerralla kokonaisrahoitus »yhdeksi luukulta». Se kattoi tarpeen mukaan muun muassa tutkijan perheelle aiheutuvat kustannukset. Kokonaisrahoituksen lisäksi poolin kautta saattoi saada myös osarahoitusta täydentä-

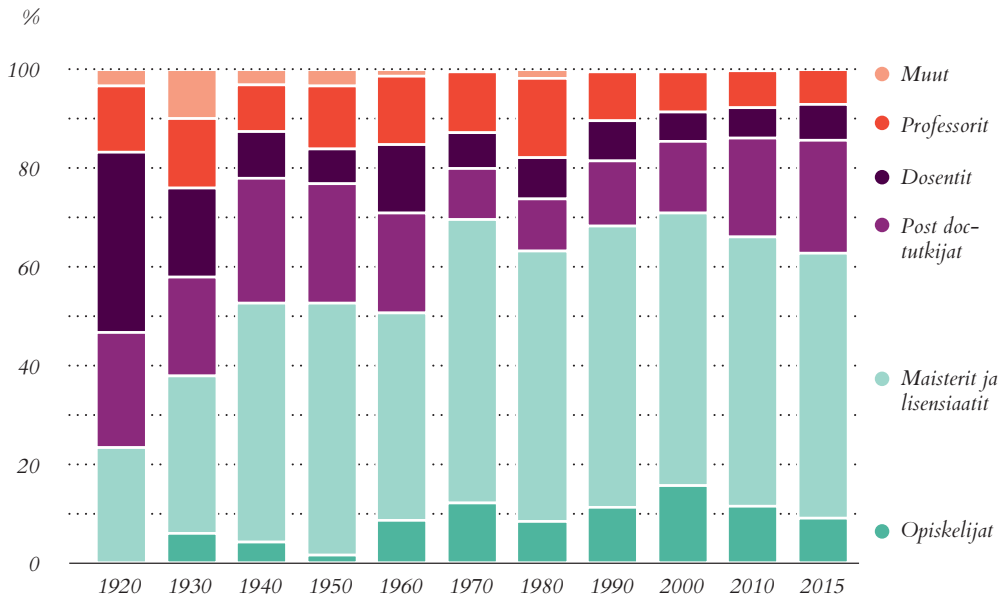

Kuvio 6.
Maistereille ja lisen-
siaateille myönnetyn
apurahan keskiarvo
1920–2015

mään muista lähteistä saatua rahoitusta. Ensimmäiseen pooliin kuuluivat Kulttuurirahaston lisäksi Alfred Kordelinin rahasto, Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Koneen Säätiö, Svenska kulturfonden, Emil Aaltosen Säätiö, Helsingin Sanomain Säätiö ja Tekniikan edistämissäätiö, jotka sijoittivat pooliin kolmivuotiskaudella vuosittain jaettavaksi yhteensä 2,5 miljoonaa euroa.³⁴³

Poolin perustaminen osoittautui onnistuneeksi ratkaisuksi sekä säätiöille että tutkijoille. Ulkomaille lähtevien post doc -tutkijoiden rahoittaminen oli yksittäisille säätiöille hankalaa, sillä rahoitustarpeet vaihtelivat matkakulujen peittämisestä aina kokonaisrahoitukseen. Räätelöityä myöntöpäätöstä vaativina erikoistapauksina hakemukset hukkuivat helposti yleishakuihin, mutta nyt säätiöt saattoivat ohjata tämän hakijaryhmän suuntaamaan hakemuksensa pooliin.³⁴⁴

Viestinnän ja viestintäteollisuuden tutkimusta rahoittava Helsingin Sanomain Säätiö jättäytyi 2012 pois poolista, koska se ei tavoittanut poolin kautta uusia hakijaryhmiä. Muilta osin kokemukset olivat niin hyviä, että toiselle kolmivuotiskaudelle 2012–2015 pooliin liittyivät Suomen Lääketieteen Säätiö, Liikesivistysrahasto, Paulon Säätiö, Svenska litteratursällskapet ja Yksityisyrittäjien Säätiö. Kun vuosittain jaettavissa oleva apurahasumma kohosi 2,65 miljoonaan euroon, pooli saattoi edelleen rahoittaa vuosittain noin 60 tohtorin ulkomaista tutkimustyötä. Suomen Lääketieteen Säätiö otti käyttöön myös palaavan tutkijan apurahan, joka

Kuvio 7. Apurahojen jakautuminen saajan oppiarvon mukaan vuosina 1920–2015

oli tarkoitettu ulkomailta Suomeen palaaville lääketieteen tohtoreille, joilla oli takanaan menestyksekkäs ulkomailla vietetty post doc -kausi.³⁴⁵

Koneen Säätiö ja Yksityisyrittäjien Säätiö jättäytyivät pois poolin kolmannelta kolmivuotiskaudelta (2016–2018), mutta kun mukaan tulivat Suomalainen Tiedeakatemia ja Ulla Tuomisen Säätiö, jäseniä oli edelleen 12. Säätiöt sijoittivat pooliin yhteensä 3,2 miljoonaa euroa vuosittain. Kokonaissumman kasvun ansiosta poolista voitiin myöntää vuosittain noin 70–80 apurahaa. Poolia hallinnoi johtoryhmä, johon kukin mukana oleva säätiö nimesi edustajan. Pooli järjesti hakemusten asiantuntija-arvioinnin ja valmistelun, minkä jälkeen mukana olevat säätiöt tekivät varsinaiset myöntöpäätökset. Eri tieteenaloja tuettiin sangen tasaisesti sen mukaan, miten niiltä oli tullut huippuluokan hakemuksia. Ensimmäisen kolmivuotiskauden hakijoista vajaa kolmannes suuntasi Yhdysvaltoihin ja 14 prosenttia Isoon-Britanniaan, niiden jälkeen tulivat Ruotsi, Saksa, Australia, Kanada ja Ranska. Säätiöiden tavoite kasvattaa post doc -tutkijoiden määrää onnistui hyvin. Kun 1990 post doc -tutkijat saivat reilut 470 apurahaa, vuonna 2015 luku oli jo lähes 1600.³⁴⁶

Tohtorikoulutettujen tuki sai uuden ulottuvuuden keväällä 2015. Tuolloin käynnistyi säätiöiden ja eri alojen isojen yritysten rahoittama Post Docs in Companies -ohjelma, jonka tavoitteena oli edistää tohtoreiden työllistymistä yritysisiin ja samalla parantaa Suomen elinkeinoelämän pitkäjänteistä kilpailukykyä ja uudistumista. Säätiöistä mukana olivat

alusta alkaen Suomen Kulttuurirahasto, KAUTE-säätiö, Tekniikan edistämissäätiö ja Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö, ja myöhemmin mukaan tulivat myös Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Maa- ja vesitekniikan tuki ry, Svenska kulturfonden, Liikesivistysrahasto ja Maj ja Tor Nesslingin säätiö. Säätiöt sijoittivat vuosittain ohjelmaan yhteensä lähes miljoona euroa. Ohjelman käytännön toteutuksesta vastasi FIMECC Oy, 2008 perustettu strategisen huippuosaamisen keskittymä (SHOK), jonka osakkaina olivat useat yliopistot ja yritykset.³⁴⁷

PROFESSORIPOOI

Yliopistojen opiskelija- ja tutkintomäärien kasvu ja hallinnollisten tehtävien lisääntyminen johtivat siihen, että professorien työmäärä kasvoi 2000-luvun alussa. Suomen Akatemian luovuttua professoreille tarkoitusta varttuneiden tutkijoiden apurahasta Suomen parhailla tutkijoilla oli yhä vähemmän aikaa tutkimukseen. Tämä lisäsi vaatimuksia siitä, että maahan olisi luotava useissa muissa maissa käytössä ollut sapattivapaa-järjestelmä, jonka perusteella professori saattoi säännöllisesti pitää vapaa-vuoden opetuksesta ja hallinnosta esimerkiksi joka viides vuosi.³⁴⁸

Useat yliopistot ja Professoriliitto ryhtyivät suunnittelemaan professoreille sapattivapaa-järjestelmää, mutta yliopistouudistus ja vaikea taloudellinen tilanne veivät edellytykset hankkeen etenemiseltä. Nyt säätiöiden yhteistyö näytti voimansa: Suomen Kulttuurirahaston aloitteesta 17 säätiötä perusti syksyllä 2011 Säätiöiden professoripoolin, jonka tavoitteena oli luoda professoreille mahdollisuus 12 kuukautta kestäväan tutkimusjaksoon. Poolin perustajina olivat Alfred Kordelinin rahasto, Alli Paasikiven Säätiö, Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse, Emil Aaltosen Säätiö, Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Kaupallisten ja teknillisten tieteiden tukisäätiö, Maj ja Tor Nesslingin säätiö, OP-Pohjola-ryhmän tutkimussäätiö, Orionin Tutkimussäätiö, Paulon Säätiö, Suomen Kulttuurirahasto, Suomen Parkinson-säätiö, Svenska kulturfonden, Svenska litteratursällskapet, Tauno Tönningin Säätiö, Yksityisyrittäjien Säätiö sekä Yrjö Jahnssonin säätiö, jotka varasivat tarkoitukseen yhteensä 2 225 000 euroa vuosittain.³⁴⁹

Ratkaisu oli uraauurtava, koska se kytki yhteen työnantajan palkkarahoituksen ja säätiöiden apurahoituksen. Professorin tutkimusjakson aikana hänen työnantajanaan ollut yliopisto maksoi hänen bruttopalkastaan 55 prosenttia ja säätiöiden myöntämä 25 000–27 000 euron apuraha kattoi nettopalkan vähennyksen. Verottaja vahvisti ennakkopäätöksellään poolin apurahojen verovapauden.³⁵⁰

Professoripoolista saattoi hakea apurahaa suomalaisessa yliopistossa vakinaisesti työskentelevä professori, jonka yliopisto sitoutui vapautta-

maan hallinnosta ja opetuksesta lukuvuoden ajaksi. Apuraha myönnettiin tutkimukseen ja tutkimusta edistäviin tarkoituksiin kaikille tieteenaloille. Tutkimuskausijärjestely auttoi myös nuoria tutkijoita, sillä sen avaamat sijaisuudet tarjosivat heille mahdollisuuksia päteväytymiseen. Pooli helpotti post doc -poolin tavoin sekä hakijoiden että säätiöiden työtä. Professorit saattoivat hakea apurahaa yhdestä osoitteesta, ja säätiöt välttyivät hakemusten moninkertaiselta arvioinnilta.³⁵¹

Pooli järjesti 2011–2015 kaikkiaan viisi hakukierrosta, joiden kautta lähes 400 professorille myönnettiin apuraha. Jakoesityksen laati säätiöiden edustajista koostunut johtoryhmä. Hakemukset arvioitiin ansioiden perusteella tieteenalakohtaisissa arviointipaneeleissa. Arvioinneissa ei sovellettu tiedepoliittisia painotuksia, joten käytännössä poolista hyötyivät eniten ne yliopistot, joiden professorit lähettivät ahkerimmin korkealuokkaisia hakemuksia. Suhteellisesti suurin hyötyjä oli Vaasan yliopisto, seuraavaksi parhaiten menestyivät Tampereen yliopisto, Lapin yliopisto ja Turun yliopistot. Apurahansaajista oli miehiä 70,1 prosenttia ja naisia 29,9 prosenttia. Maan professoreista vastaavat luvut olivat 73 prosenttia ja 27 prosenttia.³⁵²

Professoripoolin myöntöprosentit vaihtelivat eri hakukierroksilla selvästi. Kolmella ensimmäisellä kierroksella hakupaine jäi vähäiseksi ja apurahoja myönnettiin keskimäärin kolmelle neljästä hakijasta. Kahdella jälkimmäisellä hakukierroksella myöntöprosentti pieneni apurahojen suuruuden kasvun ja pestien lukumäärän vähentymisen vuoksi. Viimeisellä hakukierroksella myöntöprosentti laski 40:een, joten karsinta oli lähes yhtä tiukka kuin Suomen Akatemian varttuneen tutkijan toimien haussa.

Säätiöiden professoripooli oli tarkoitettu välivaiheen rahoitusmuodoksi, jonka toivottiin kannustavan yliopistoja käynnistämään omat tutkimusvapaajohjelmansa. Tavoitteena oli luoda säännönmukainen sapattivapaajärjestelmä, mutta kun järjestelmä kehittyi kilpailulliseksi, ajatus ei oikein enää toiminut. Kun viimeiset »pooliprofessorit» olivat käyttäneet tutkimusvapaansa lukuvuonna 2016–2017, säätiöt olivat rahoittaneet hanketta noin 11 miljoonalla eurolla. Nyt oli muiden vuoro jatkaa toimintaa.³⁵³

APURAHATUTKIJAN ASEMAA PARANTAMASSA

Apurahatutkijoiden pääsy sosiaaliturvan piiriin ei ratkaissut kaikkia heidän asemaansa liittyviä ongelmia. Heidän määränsä lisääntyminen yliopistojen laitoksilla oli jo 1900-luvun lopulla nostanut esiin kysymyksiä siitä, kuka rahoittaa heidän toiminnastaan aiheutuvat välilliset laite-, työtila- ja infrastruktuurikustannukset. Suuri osa yliopiston toiminnan

ytimestä, tutkimuksesta, ja rahoituksen edellytyksistä, julkaisuista, syntyi kylläkin apurahatutkijoiden työnä. Laitosten kannalta kuitenkin tutkijoiden saamat henkilökohtaiset apurahat, joihin ei sisältynyt *over head* - eli yleiskustannuslisää, pikemmin kuluttivat kuin lisäsivät niiden voimavaroja. Säätiöiden apurahat eivät kartuttaneet yliopistojen rahoitusmallissa kilpailtua ulkopuolista rahoitusta, joka määräsi valtionrahoituksen jakautumisen yliopistoille. Osa laitoksista alkoi vaatia apurahalla työskenteleviltä tutkijoilta työhuonevuokraa, opetusta tai muuta korvausta vastineeksi mahdollisuudesta työskennellä yliopiston affiliaatiolla eli sen »nimissä».³⁵⁴

Uuden yliopistolain kiristettyä yliopistojen taloutta apurahakaudella olevien tutkijoiden asema laitoksilla muuttui entistä epävarmemmaksi. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta oli tietoinen ongelmista, minkä vuoksi se asetti 2012 erityisen yliopistoyhteistyötoimikunnan pohtimaan keinoja niiden ratkaisemiseksi. Professori Olavi Nevanlinnan johtama toimikunta katsoi, että apurahatutkijoiden ja yliopistojen kannalta paras ratkaisu olisi se, että kilpailtu kotimainen säätiörahoitus hyväksyttäisiin osaksi yliopistojen rahoitusmallia. Tällöin säätiörahoitus olisi houkutteleva vaihtoehto niin yliopistoille kuin parhaille apurahanhakijoille.³⁵⁵

Esityksen tavoitteena oli sitouttaa säätiöt, apurahojen hakijat ja yliopistot noudattamaan yhteistä käytäntöä ja saattaa apurahalla työskentelevien toimeentulo ja asema vastaamaan palvelussuhteessa olevan tutkijan asemaa. Apuraha hakevan tutkijan olisi hankittava yliopiston suostumus hankkeelleen ennen apurahan hakemista. Jos hakijalle myönnettäisiin apuraha, yliopisto tai laitos järjestäisi hänelle säätiön myöntämää lisäkorvausta vastaan hankkeen toteuttamisen tavanomaiset perusedellytykset eli tutkimuksen luonteen vaatimat tilat, laitteet ja muut puitteet. Suomen Akatemia oli siirtynyt tähän käytäntöön 2000-luvun alussa sisällyttämällä rahoittamiinsa hankkeisiin 15 prosentin yleiskustannuslisän.

Esityksen mukaan tutkijan saamaan henkilökohtaiseen apurahaan liittyisi suoraan yliopistolle menevä korvaus. Mikäli yliopisto vastaanotaisi korvauksen, myös henkilökohtainen apuraha laskettaisiin yliopiston ulkopuoliseksi rahoitukseksi. Yliopistokorvauksen tasoksi määriteltiin seitsemän prosenttia työskentelyapurahan suuruudesta. Korvauksella katettaisiin yliopistossa työskentelevän apurahatutkijan aiheuttamat menot matkakustannuksia lukuun ottamatta.³⁵⁶

Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta hyväksyi syksyllä 2013 toimikunnan esityksen ja suositteli, että säätiöt siirtyisivät myöntämään sopimusperusteisia apurahoja vuodesta 2014 lähtien. Esityksen joustava eteneminen olisi edellyttänyt sitä, että opetus- ja kulttuuriministeriö

olisi hyväksynyt säätiöiden apurahat osaksi yliopistojen kilpailtua ulkopuolista rahoitusta. Ongelmaksi muodostui kuitenkin se, että säätiöt ja yliopistot eivät päässeet yhteisymmärrykseen korvauksen suuruudesta ja sitoumuksen merkityksestä. Koska kustannukset vaihtelivat suuresti eri tieteenaloilla, seitsemän prosentin korvaus – aiemman nollan sijaan – ei ollut kaikkien mielestä riittävän suuri.³⁵⁷

Erityisesti keskustakampuksen tilanahtaudesta kärsinyt Helsingin yliopisto piti omissa perusteluissaan apurahansaajia suurelta osin kulueränä ja oikeutti yliopiston tiedekunnat perimään 1600 euron vuosimaksua apurahansaajien työskentelyedellytyksistä. Kun Emil Aaltosen Säätiö oli ottanut ensimmäisenä käyttöönsä neuvottelukunnan hyväksymän yliopistositoumuslomakkeen, Helsingin yliopiston johto ilmoitti tammikuussa 2014 neuvottelukunnalle, että se ei hyväksy sitoumusta vaan pysyttäytyy edelleen omassa sopimuskäytännössään ja kieltää laitoksiaan solmimasta sitoumuksia säätiöiden kanssa.

Helsingin yliopiston malli sopi Suomen Kulttuurirahastolle, joka pelkäsi yleisen yliopistositoutumismallin lisäävän kohtuuttomasti sen työtaakkaa. Yliopisto ja säätiö solmivat keskinäisen sopimuksen, jonka mukaisesti yliopisto saattoi periä apurahansaajalta korvauksen. Sen sijaan monet muut säätiöt, kuten Koneen Säätiö, Jane ja Aatos Erkon säätiö, Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö, Alfred Kordelinin rahasto sekä Maj ja Tor Nesslingin säätiö, päättivät pitää kiinni neuvottelukunnan hyväksymästä sopimusmallista. Säätiöitä kismitti erityisesti se, että juuri Helsingin yliopisto torjui mallin, vaikka se sai säätiörahaa enemmän kuin muut yliopistot. Joka tapauksessa kysymyksessä olisi ollut merkittävä tulonsiirto säätiöiltä yliopistoille.³⁵⁸

SÄÄTIÖIDEN APURAHAT EIVÄT KELPAA YLIOPISTOJEN RAHOITUSMALLIIN

Säätiöiden ja julkisten tiederahoittajien sekä opetus- ja kulttuuriministeriön välinen neuvonpito ja yhteistyö tiivistyivät 2010-luvulla. Ministeriö kutsui myös säätiöiden edustajia neuvonpitoihin, joissa pohdittiin tutkimus- ja väitöskirjarahoituksen kehittämistä. Säätiöiden ja Suomen Akatemian jo 1970-luvulla alkanut kumppanuus tutkimuskohteiden rahoittamisessa laajentui koskemaan uusia tieteenaloja, kuten lääketiedettä. Koneen Säätiö ja Maj ja Tor Nesslingin säätiö olivat puolestaan 2010 perustetun, eri organisaatioiden toiminnan varaan rakentuvan Ympäristötiedon foorumin tärkeimmät rahoittajat. Foorumi pyrkii seminaarien, tapahtumien ja julkaisutoiminnan avulla lisäämään tutkimustietoon perustuvaa julkista keskustelua.³⁵⁹

Yhteistyön lisääntymisestä huolimatta yksi asia pysyi kuitenkin ennallaan. Opetus- ja kulttuuriministeriö suhtautui edelleen nyreästi säätiörahoitukseen. Säätiöt olivat 1900-luvun lopulta alkaen pyrkinneet vaikuttamaan siihen, että niiden myöntämät apurahat otettaisiin kokonaisuudessaan huomioon yliopistojen rahoitusmallissa, jossa valtion rahoituksen jakautumiseen yliopistojen kesken vaikutti niiden hankkima kilpailtu ulkopuolinen rahoitus. Sellaiseksi katsottiin yritysiltä ja ulkomaisilta säätiöiltä hankittu rahoitus, mutta kotimaisten säätiöiden myöntämästä rahoituksesta vain se osa, joka meni yliopistojen hallinnon kautta. Ne yliopistot, joiden tutkijat saivat paljon henkilökohtaisia apurahoja suoraan säätiöiltä, jäivät tässä laskennassa tappiolle.³⁶⁰

Asiaa ei parantanut se, että säätiöitä ei kutsuttu mukaan edes kaikkiin asiaa selvittäneisiin työryhmiin. Esimerkiksi opetusministeriön joulukuussa 2006 asettamaan yliopistojen tutkimustoiminnan laajuutta ja rahoittamista kartoittaneeseen työryhmään kutsuttiin edustajia opetusministeriöstä, yliopistoista, Suomen Akatemiasta ja Tilastokeskuksesta sekä asiantuntijoita Tampereen yliopistosta ja Valtion taloudellisesta tutkimuslaitoksesta mutta ei säätiölaitoksesta.³⁶¹

Tilanne ei muuttunut uuden yliopistolain voimaantulon ja yliopistojen rahoitusleikkausten jälkeen. Säätiöraha kelpasi kyllä yliopistojen pääomittamiseen mutta ei suoraan yliopistotutkijoille annettuna. Kun opetusministeriö valmisteli 2013 käyttöön otettua yliopistojen rahoitusmallia, kävi ilmi, että säätiöiden suoraan tutkijoille myöntämiä apurahoja ei otettu edelleenkään huomioon osana kilpailtua tutkimusrahoitusta.³⁶²

Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta yritti vakuuttaa ministeriölle, että suomalaisten säätiöiden myöntämä rahoitus oli samalla tavoin kilpailtua kuin muukin rahoitusmallissa huomioon otettu rahoitus ja keskittyi pääosin perustutkimukseen päinvastoin kuin soveltavaan tutkimukseen painottuva yritysrahoitus. Säätiörahoitus toi lisäksi yliopistoihin aidosti yksityistä rahaa, kun taas Suomen Akatemian ja Tekesin rahoituksessa kilpailtiin veroeuroista.

Perustelut eivät tehonneet opetus- ja kulttuuriministeriöön. Ministeriön edustajien mielestä useassa säätiössä tarkoitus rajasi rahoituksesta kilpailevan joukon varsin tarkasti, ja lisäksi monet säätiöt suuntasivat rahoituksensa tietyn yliopiston tai tietyltä alueelta tuleville opiskelijoille. Tämän vuoksi säätiörahoitus ei ollut yhtä »vapaata ja yleistä» kuin esimerkiksi Suomen Akatemian rahoitus. Akatemian rahoituksessa oli kuitenkin kysymys ministeriön hallinnonalan rahoituksen sisäisestä jakamisesta, jonka vapaata suuntaamista rajoittivat aluepoliittiset ja sukupuolten tasa-arvon edistämiseen tähtäävät pyrkimykset sekä vaihtuvien hallitusten

hallitusohjelmat. Akatemian riippuvuus poliittisesta päätöksenteosta tuli hyvin esiin 2013, kun se joutui pääministeri Jyrki Kataisen myötävaikutuksen vuoksi osallistumaan itse varsin köykäiseksi toteamansa Pekka Himasen tutkimushankkeen *Kestävän kehityksen malli* rahoittamiseen.³⁶³

Ylijohtaja Tapio Kosunen johtamaan yliopistojen rahoitusmallin tarkistamista selvittäneeseen työryhmään kutsuttiin opetus- ja kulttuuriministeriön omien edustajien lisäksi jäseniä vain yliopistoista ja niiden etujärjestöstä sekä Suomen Akatemiasta. Vuoden 2015 lopulla valmistunut ehdotus jätti säätiöt edelleen yliopistojen ulkopuolisten rahoittajien joukosta. Vetoaminen liian vähäiseen kilpailuun alkoi tuntua säätiöiden mielestä erikoiselta. Esimerkiksi Koneen Säätiöstä 2015 uutta väitöskirjastipendiä hakeneista tutkijoista vain neljä prosenttia sai myönteisen rahoituspäätöksen, ja kokonaismyöntöprosentti tieteessä oli 2017 vain yli kuusi. Akatemian hankehakemusten lukumäärästä laskettu myöntöprosentti jäi 16:een, tutkijahakemuksissa 11:een ja tutkijatohtoreissa 10:een.³⁶⁴

Yliopiston rahoitusmalli vuosiksi 2017–2020 ei muuttanut tilannetta. Mallin suunnitelleen työryhmän puheenjohtaja Tapio Kosunen myönsi, että moni säätiö jakoi aidosti kilpailtua rahoitusta, jonka sisällyttäminen rahoitusmalliin saattaisi olla tarkoituksenmukaista. Osa säätiörahoituksesta oli kuitenkin sellaista, että se ei ollut aidosti kaikkien yliopistojen kilpailtavissa eikä sitä ollut tiedonkeruukäytäntöjen vuoksi mahdollista erotella omaksi kokonaisuudekseen. Työryhmä katsoi, että mikäli aidosti kilpailtavissa oleva säätiörahoitus olisi »erikseen todennettavissa viimeistään 2018 tilinpäätöstiedoista ja siten käytettävissä rahoituslaskennan pohjaksi sopimuskaudesta vuodesta 2021 alkaen», se saatettaisiin sisällyttää rahoitusmalliin. Ehtona oli kuitenkin edelleen, että rahan tuli kulkea yliopiston kirjanpidon kautta. Yksittäisten tutkijoiden saamat apurahat olisi edelleen jätetty ottamatta huomioon.³⁶⁵

Kannanotto osoitti, että ministeriö tarkasteli säätiörahoitusta edelleen pääosin tietojen keräämisen ja yliopistojen kannalta eikä halunnut, että säätiölaitos olisi määritellyt itse, mitkä apurahat kuuluivat vapaasti kilpailun rahoituksen piiriin. Tältä osin kysymys saattoi olla siitä, että opetus- ja kulttuuriministeriö halusi pitää kontrollin omissa käsissään. Säätiöt puolestaan vierastivat ajatusta, että kaiken yliopistotutkimukselle suunnatun rahan täytyisi kulkea vain yhtä reittiä.

Säätiöiden kokonaisrahoituksen jääminen yliopistojen rahoitusmallin ulkopuolelle koetteli ankarimmin humanistista tutkimusta, joka oli kaikista oppialoista riippuvaisin kotimaisesta säätiörahoituksesta. Kun virallisten tilastojen mukaan säätiörahoitus kattoi humanistisen tutkimuksen saamasta yliopistojen ulkopuolisesta rahoituksesta noin 16 prosenttia,

todellisuudessa luku oli paljon suurempi. Tämä heikensi humanististen tieteiden asemaa tulosneuvotteluissa, joissa yliopiston tutkijoiden suoraan säätiöiltä saamaa rahoitusta ei pidetty yhtä arvokkaana kuin esimerkiksi Suomen Akatemialta saatua – vaikka se oli yhtä lailla kilpailtua ja hakeuksia arvioivat usein samat asiantuntijat kuin Akatemiassa. Käytännön elämässä maksuarvoltaan muun rahoituksen kanssa yhtä arvokkaat säätiöeurot kärsivät tulosneuvotteluissa sadan prosentin inflaation. Päinvastoin kuin säätiöiden yliopistojen pääomittamiseen osoittamat eurot, jotka palkittiin vielä valtion bonuskertoimella.³⁶⁶

Suomi oli noudattanut OECD:n suosituksia tiedepolitiikan kehittämisessä 1960-luvulta lähtien, mutta yksi järjestön esityksistä oli sivuutettu lähes kokonaan. Järjestö oli painottanut, että Suomessa olisi syytä lisätä kaikkien tutkimuksen tukijoiden yhteistyötä ja julkisen sekä yksityisen sektorin yhteistyömalleja olisi uudistettava. Silti säätiöiden edustajia ei yleensä kutsuttu niihin pöytiin, joissa tehtiin ratkaisuja Suomen tutkimus- ja kehittämistoiminnan kehittämiseksi. Näin siitä huolimatta, että säätiölaitos oli Suomen Akatemian jälkeen selkeästi tärkein perustutkimuksen rahoittaja ja tuki myös yliopistojen pääomittamista 2008–2017 lähes 240 miljoonalla eurolla.

Vaikka isoissa kysymyksissä säätiöiden sekä opetus- ja kulttuuriministeriön välillä oli ristiriitoja, se ei estänyt yhteistyötä yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Tästä olivat osoituksena muun muassa 2013 käyttöön otettu Aurora-tietokanta. Se kokoaa yhteen tiedot suomalaisista ja keskeisistä kansainvälisistä tieteen, taiteen ja kulttuurin rahoittajista, joiden tukea suomalaisten tai Suomessa asuvien henkilöiden oli mahdollista hakea. Aurora-tietokannan rahoittamiseen osallistuivat Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan ja ministeriön lisäksi Suomen yliopistot UNIFI ry, Ammattikorkeakoulujen rehtorien neuvosto ARENE ja Tutkimuslaitosten neuvottelukunta TUNE.³⁶⁷

Opetus- ja kulttuuriministeriö kutsui myös neuvottelukunnan edustajan kesäkuussa 2014 asettamaansa työryhmään, jonka tehtävänä oli kartoittaa mahdollisuuksia kehittää korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyötä tutkijanurakysymyksissä ja toimia ministeriön teettämän tutkijanura-arvioinnin ohjausryhmänä. Helmikuussa 2016 valmistuneessa muistiossa työryhmä esitti lukuisia suosituksia, joiden avulla tutkijanuria olisi mahdollista kehittää vastaamaan nopeasti muuttuvan yhteiskunnan asettamiin taloudellisiin ja tieteellisiin haasteisiin.³⁶⁸

YHTEISTYÖTÄ JA TIEDEPOLIITTISIA VAIHTOEHTOJA

Säätiöt ovat tiedostaneet koko itsenäisyyden ajan roolinsa ja vastuunsa osana kansalaisyhteiskuntaa ja kolmatta sektoria. Julkisen sektorin voimistuminen 1970-luvulta lähtien vähensi säätiöiden suhteellista merkitystä tutkimuksen tukijana, mutta tilanne muuttui 2000-luvun vaihteessa, kun valtiontalouden säästötoimet alkoivat karsia julkisen tuen piiristä paljon siihen itsestään selvästi aiemmin kuulunutta tieteellistä toimintaa. Lopullisesti yliopistojen säästötoimet ja profiloitirahoitukset sekä tiedepolitiikan teknologia- ja innovaatiokeskeisyys saivat säätiöt pohtimaan suhdettaan julkiseen sektoriin. Kun julkisen sektorin tiederahoitusta alkoi yhä enemmän leimata taloudellisen, alueellisen tai muun hyödyn tavoittelu, säätiöt pyrkivät edelleen tukemaan korkeimman opetuksen jatkuvuutta ja tutkimusta, joka edellytti pitkäjänteistä työtä tai kohdistui tieteen kannalta tärkeisiin hyötyä tavoittelemattomiin teemoihin.³⁶⁹

Kasvaneen varallisuutensa ansiosta säätiöt saattoivat kantaa vastuuta sellaisesta toiminnasta, johon muilla ei ollut mahdollisuutta tai uskallusta, reagoida nopeasti ja joustavasti esille nousseisiin haasteisiin ja uusiin ilmiöihin sekä tukea julkisia rahoittajia pitkäjänteisemmin tärkeäksi koettua tutkimusta. Kun säätiöiden yhteishankkeet, kuten post doc- ja professoripooli, eivät saaneet valtiolta vastakaikua, säätiöt halusivat osoittaa, että ne eivät ole vain valtiollisen tiedepolitiikan seuraajia ja täydentäjiä vaan myös sen kyseenalaistajia, haastajia ja uusien vaihtoehtojen esittäjiä. Näin ne pyrkivät palaamaan siihen aktiivisen suunnannäyttäjän rooliin, johon Suomen Kulttuurirahasto oli toisen maailmansodan jälkeen päässyt.³⁷⁰

Monen säätiön edustajat yhtyivät Yliopistokäänne-vetoomuksen allekirjoittajiin, jotka olivat huolissaan yliopistojen tuloshakuisuuden ja profiloitumisen seurauksista: pienten tieteenalojen ja yliopistojen kuihtumisesta. Säätiöt alkoivat kiinnittää aiempaa enemmän huomiota siihen, miten ne voisivat omilla tukipäätöksillään nostaa esiin vaihtoehtoisia ratkaisuja. Säätiöiden julkista rahoitusta täydentävä ja osin myös haastava rooli sai uusia sisältöjä.³⁷¹

Esimerkkiä näyttivät isoista säätiöistä Suomen Kulttuurirahasto ja Koneen Säätiö. Kulttuurirahasto luopui 2000-luvun puolivälistä alkaen vaiteliaan mesenaatin roolista ja palasi vanhoille juurilleen: yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja omien hankkeiden käynnistämiseen. Se ryhtyi rahoittamaan hankkeita, joita muut rahoittajat eivät tukeneet riittävästi tai jotka eivät olleet saaneet tukea lainkaan. Erityisesti se suuntasi tukeaan tutkimuksiin, jotka edistivät kansallisen eheyden ja uhanalaisen kulttuuriperinnön säilymistä.

Yksi Kulttuurirahaston tukemista »palokuntaprojekteista» eli sen itse käynnistämistä tutkimushankkeista kansallista eripuraa synnyttäneiden kiistakysymysten selvittämiseksi kohdistui Lappeenrannan Huhtiniemeen. Pitkään velloneiden huhujen mukaan paikalla oli teloitettu 1944 salaisen kenttäoikeuden päätösten perusteella satoja sotilaskarkureita, mutta julkiset rahoittajat eivät pitäneet asiaa tutkimisen arvoisena. Kulttuurirahaston apurahan turvin 2006 tehdyt kaivaukset osoittivat, että huhut eivät pitäneet paikkaansa. Paikalta löytyi vain autonomian aikaisen venäläisen varuskunnan unohdettu kirkkomaa.³⁷²

Myös Koneen Säätiö ryhtyi 2010-luvun alussa laajentamaan apurahapolitiikkaansa. Se rahoitti edelleen erityisesti humanistista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta sekä ympäristöntutkimusta ja edisti tieteen yleistajuistamista, mutta kehitti samalla tuelle uusia muotoja rahoittamalla monitieteisiä ja ajankohtaisia tutkimushankkeita, joita toteutettiin muun muassa tutkijoiden, toimittajien ja taiteilijoiden yhteistyön avulla. Esimerkiksi Jakautuuko Suomi? -tutkimusohjelman avulla säätiö pyrki lisäämään ymmärrystä suomalaisen yhteiskunnan sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ja eriarvoisuudesta, ja Art-Eco -projektissa tutkittiin ekososiaalista oikeudenmukaisuutta taiteen keinoin. Taiteen ja tieteen lähentyminen oli yksi 2010-luvun trendeistä säätiöiden apurahapolitiikassa.³⁷³

Koneen Säätiö pyrki haastamaan valtiollisen tiedepolitiikan rahoittamalla riskialttiita ja kiistanalaisia tutkimuskohteita ja juuri sellaista tutkimusta, johon valtion rahaleikkaukset pahiten vaikuttivat. Säätiö tuki muun muassa resurssileikkausten ja profiloitumisvaatimusten puserruksessa olevien yliopistojen pääomitusta useilla miljoonilla euroilla.³⁷⁴

Emil Aaltosen Säätiö näytti 80-vuotisjuhlavuonnaan keväällä 2017 puolestaan mallia siitä, miten säätiöt voivat rikastuttaa myös henkisesti suomalaista tiede-elämää. Se lahjoitti miljoona euroa Suomalaiselle Tiedeakatemialle, joka perusti lahjoituksen turvin kansainvälisen mallin mukaisen Nuorten Tiedeakatemian. Sen perustarkoituksena oli edistää tiedettä erityisesti nuorten, tieteellisen uransa alkuvaiheessa olevien tutkijoiden näkökulmasta ja avata nuorille tutkijoille mahdollisuus rakentaa monitieteisiä verkostoja eri tieteenalojen edustajien kanssa. Tällaista toimijaa ei Suomessa aiemmin ollut, mutta vastaavia oli toiminut jo jonkin aikaa Suomen kaltaisissa pienissä tiedemaissa.³⁷⁵

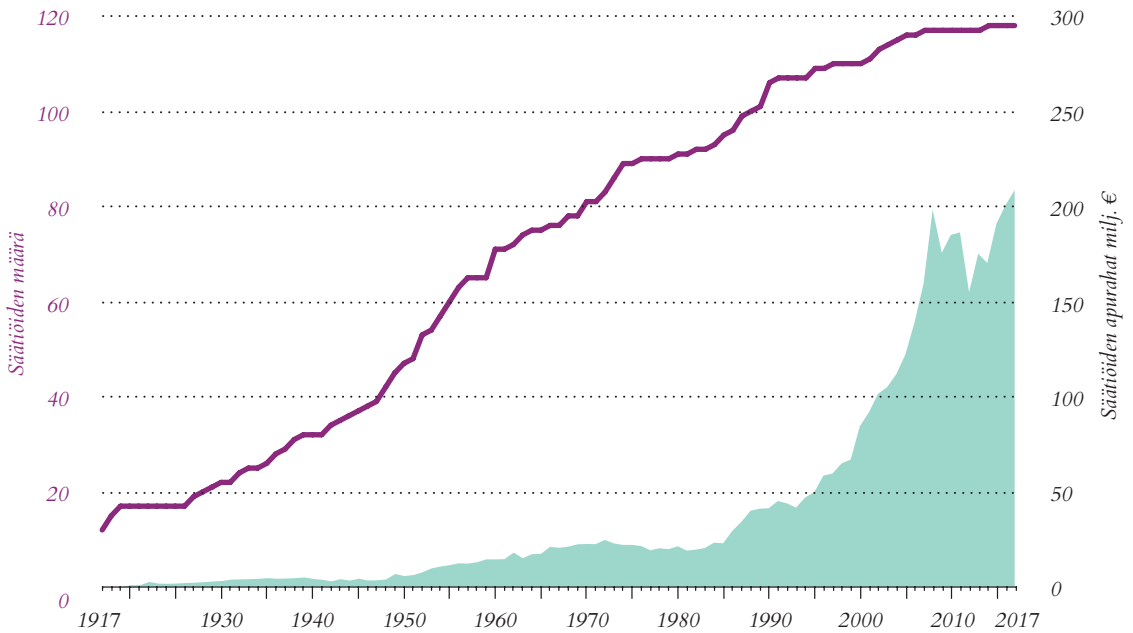
Apurahojen määrän kehitys

Huikkea kasvu

Itseenäisen Suomen vaiheet näkyvät selvästi tämän tutkimuksen piiriin kuuluvien säätiöiden lukumäärän kasvussa. Joulukuun 6. päivän 1917 itsenäisyysjulistuksen synnyttämä usko nuoren tasavallan valoisaan tulevaisuuteen oli niin vahva, että maahan perustettiin 1910-luvun loppuun mennessä seitsemän uutta säätiötä. Alkuinnostuksen jälkeen vaikea yhteiskunnallinen ja taloudellinen tilanne johtivat siihen, että seuraavan kahden vuosikymmenen aikana syntyi vain 15 uutta tiedettä tukenutta säätiötä eli suhteessa vähemmän kuin sotavuosina, jolloin perustettiin viisi säätiötä. Kun autonomian aikana perustetut säätiöt, rahastot ja tieteelliset seurakunnat lasketaan mukaan, 1945 tieteen yksityisiä tukijoita oli 37.

Käännös tapahtui sotakorvaus- ja jälleenrakennuskaudella, jolloin säätiölaitos osallistui monipuolisesti suomalaisen yhteiskunnan jatkuvuuden turvaamiseen. Voimakkainta säätiöiden perustamisaikaa olivat vuodet 1946–1959, jolloin pyrkimys suomalaisen yhteiskunnan tieteen, teknologian ja koulutuksen kehittämiseen johti 28 uuden tutkimusta tukevan säätiön perustamiseen eli joka vuosi alalle syntyi kaksi säätiötä. Paradoksaalisesti säätiöiden perustamisvauhti oli vilkkaimmillaan vuosisadan loppupuolella viisivuotiskaudella 1970–1974, jolloin koko säätiölaitoksen olemassaolo oli asetettu kyseenalaiseksi, sekä kasinotalouden kuumina vuosina 1987–1991. Tämän jälkeen kasvutahti tasaantui siten, että vuosituhatluku lopulla tämän tutkimuksen piiriin kuuluvia säätiöitä oli perustettu yhteensä 110. Uuden vuosituhatluvun alussa perustettiin kahdeksan uutta säätiötä, joista kuusi syntyi viisivuotiskaudella 2001–2005.

Kuten kuvio 8 osoittaa, säätiöiden lukumäärän kehitys poikkeaa selvästi niiden yhteensä myöntämien apurahojen määrän kehityksestä, johon vaikuttivat voimakkaimmin saadut lahjoitukset, onnistuneet varainkeruukampanjat, talouden suhdannevaihtelut, sotavuodet ja rahan-

Kuvio 8. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden, rahastojen ja seurojen lukumäärän kumulatiivinen kehitys ja niiden myöntämien apurahojen määrän kehitys 1917–2017

keruukeinojen monipuolistuminen sekä osakesijoittamisen yleistyminen. Säätiöt ja rahastot pyrkivät aluksi kasvattamaan pääomiaan muun muassa kääntymällä aktiivisesti mahdollisten lahjoittajien puoleen, kutsumalla kunniajäseniä, järjestämällä erilaisia juhlia ja tempauksia, perustamalla nimikko- ja erikoisrahastoja ja käyttämällä sekä omia »pyöreitä» juhla- vuosiiaan että isoja rakennushankkeita keräysten vetonauloina. Muutamat säätiöt toimivat alusta alkaen saamiensa osakesalkkujen tuoton varassa, mutta talletus- ja lainapapereista sekä obligaatioista alettiin yleisesti siirtää osakkeisiin vasta 1960-luvulta lähtien.³⁷⁶

Toisen maailmansodan jälkeinen niukkuus heikensi säätiöiden mahdollisuuksia apurahojen myöntämiseen. Varsin heikoista taloudellisista suhdanteista huolimatta varsinkin suuret säätiöt onnistuivat kasvattamaan varallisuuttaan 1960-luvulla suotuisasti, minkä vuoksi ne pystyivät lisäämään myöntämiensä apurahojen määrää. Kun 20:n eniten apurahaa jakavan säätiön yhteinen jakosumma oli vuosikymmenen alussa runsaat 12,7 miljoonaa euroa, 1969 se oli noin 17,8 miljoonaa euroa. Seuraavalla vuosikymmenellä apurahojen reaaliarvo kuitenkin laski vilkkaasta säätiöiden perustamisesta huolimatta öljykriisin aiheuttamien taloudellisten vaikeuksien ja jopa yli 10 prosentin tasolle nousseen inflaation vuoksi. Tilanne muuttui ratkaisevasti vasta 1980-luvun jälkipuoliskolla, jolloin pörssikurssien huiman nousun ansiosta useiden säätiöiden varal-

lisuus kasvoi niin paljon, että ne saattoivat lisätä vuosittain apurahojensa määrää.

Poikkeuksen muodosti vuosi 1992, jolloin monet suuret säätiöt joutuivat vaikeuksiin tuolloin käyttöön otetun yhtiöveron hyvitysjärjestelmän (*avoir fiscal*) vuoksi. Suomen Kulttuurirahasto leikkasi tukeaan kuusi miljoonaa, Emil Aaltosen Säätiö noin 2,5 miljoonaa ja Sigríd Jusélius Stiftelse reilusti toista miljoonaa markkaa. Kuten aiemmin jo todettiin, monet säätiöt pyrkivät lamavuosina lisäämään tukea auttaakseen tutkijoita vaikean ajan yli.³⁷⁷

Suomen taloushistorian pahimman laman synnyttämistä monista takaiskuista huolimatta suurten säätiöiden myöntämien apurahojen määrän kasvu vuosina 1986–1993 osoittaa, kuinka hyvin ne selvisivät kasvu- ja kriisivuosien myllerryksistä. Suomen Kulttuurirahaston apurahat nousivat vajaasta 9,7 miljoonasta markasta yli 14,5 miljoonaan markkaan (lähes 50 %) ja Stiftelsen för Åbo Akademin apurahat vajaasta 8,6 miljoonasta markasta lähes 15,3 miljoonaan markkaan (yli 78 %). Vielä paremmin menestyivät Sigríd Jusélius Stiftelse, joka kasvatti apurahapottiaan runsaasta 10,1 miljoonasta markasta lähes 18,9 miljoonaan markkaan (lähes 87 %), ja Liikesivistysrahasto, jonka apurahojen määrä miltei kaksinkertaistui 2,5 miljoonasta markasta yli 4,9 miljoonaan markkaan.

Useat säätiöt pystyivät kasvattamaan apurahojensa määrää lähes keskeytyksettä 2000-luvun alkupuolelle saakka. Yleistä nousuvauhtia lisäsivät vuosituhannen vaihteessa perustetut isot säätiöt, erityisesti Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö ja Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT)-säätiö, ja vanhojen säätiöiden kasvanut varallisuus, joka oli karttunut nopeasti 1990-luvun lopulta alkaen onnistuneiden kiinteistökauppojen ja sijoituspäätösten sekä muutamien säätiöiden saamien huomattavien lahjoitusten ja testamenttien ansiosta. Näistä merkittävimpiä olivat Hanna Nurmisen päätös siirtää ennakoperintönä saamansa kymmenien miljoonien eurojen arvoinen, 2000-luvun alussa arvoltaan moninkertaiseksi kasvanut Kone Osakeyhtiön osakesalkku Koneen Säätiölle ja Aatos Erkon suuri testamenttilahjoitus Jane ja Aatos Erkon säätiölle 2012. Samalla Hanna Nurminen ja Aatos Erko liittyivät suomalaisten suurlahjoittajien Alfred Kordelinin, Fritz Arthur Juséliuksen, Emil Aaltosen, Heikki Huhtamäen ja Amos Andersonin seuraan.³⁷⁸

Kasvaneen vakavaraisuuden ansiosta säätiöt saattoivat sekä lisätä apurahojensa määrää että monipuolistaa tukitoimintaansa. Samalla säätiöiden rooli suomalaisessa tiedepolitiikassa alkoi voimistua, kun ne ryhtyivät sekä paikkaamaan valtion tiederahoituksen puutteita että kehittämään uusia rahoitusmuotoja ja tarjoamaan vaihtoehtoja noudatetulle tiedepolitiikalle.³⁷⁹

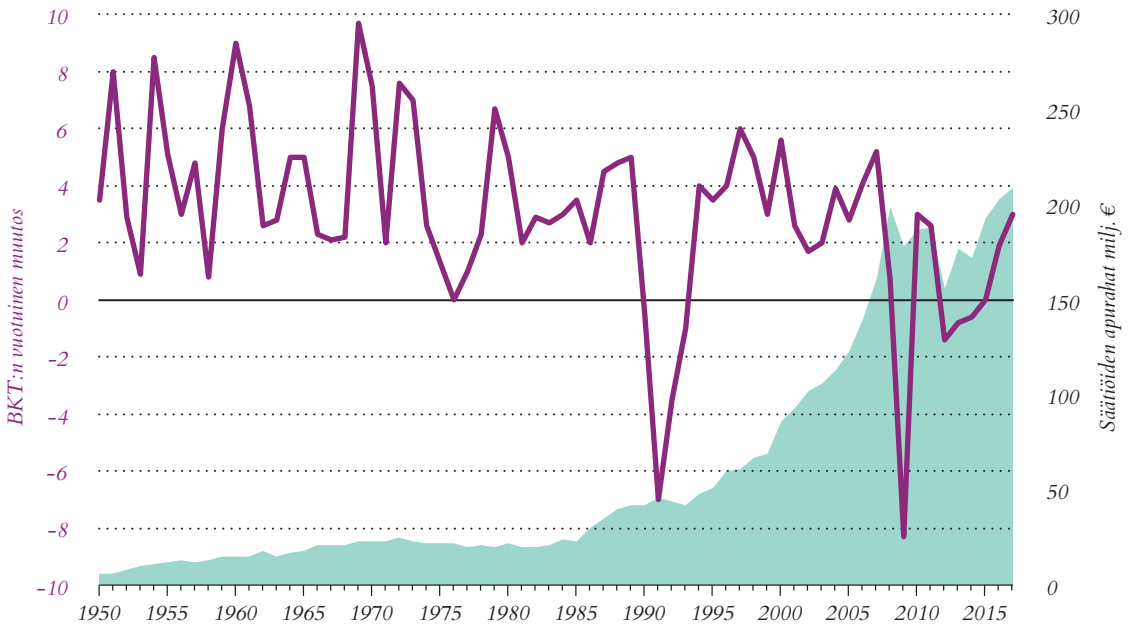
Säätiöiden myöntämien tieteen apurahojen yhteissumma jatkoi kasvuaan vuoteen 2008, jolloin apurahojen määrä kohosi yliopistojen pääomituskampanjan vauhdittamana huippuunsa eli lähes 200 miljoonaan euroon. Kampanjan alkuvuotta seurasi finanssikriisin voimistama parin vuoden laskukausi, ja 2012 kaikkien säätiöiden apurahamäärät laskivat yli 20 prosenttia ja 20 suurimman säätiön miltei 30 prosenttia vuoden 2008 huippuarvosta. Seuraavina vuosina apurahojen määrä vakiintui 170 ja 185 miljoonan euron haarukkaan osin yliopistojen uuden pääomituskampanjan ansiosta. Valtion tutkimus- ja kehittämistoimintaan suuntaamaan rahoitukseen verrattuna säätiöiden myöntämä tuki kehittyi selvästi paremmin, sillä julkinen tuki kääntyi laskuun 2010-luvulla. Sen sijaan Suomen Akatemian tutkimusmäärärahat kasvoivat 2000-luvulla säätiörahoitusta voimakkaammin vuosituhannen alkua lukuun ottamatta.

Vaikka säätiöitä ei enää 2000-luvulla perustettu tai rahoitettu kansalaiskeräysten turvin, varojen kartuttamisessa kampanjat olivat edelleen verrattomia: yliopistojen pääomittamiseksi järjestetyt kaksi keräystä 2008–2011 ja 2014–2017 siivittivät säätiörahoituksen uusiin ennätystuloksiin. Jos säätiöiden myöntämien apurahojen määrän vuosittaista kehitystä 1917–2017 tarkastellaan euroina ja otetaan huomioon inflaation vaikutus, kasvukerroin nousee yli 2 500-kertaiseksi, vajaasta 82 000 eurosta noin 209 000 000 euroon. Asiaa voidaan havainnollistaa myös hahmottamalla, kuinka monta professoria säätiöiden apurahoilla olisi voitu vuosittain palkata. Kun laskelman lähtökohdaksi otetaan professorin keskimääräinen vuosipalkka, vuonna 1920 olisi voitu palkata noin 86 professoria, 1960 noin 470 ja 2017 jo noin 1 900 professoria. Kaikkiaan säätiöt ovat lahjoittaneet Suomen tieteelle ja korkeakouluopetukselle vuoden 2017 rahanarvon mukaan yli 4,2 miljardia euroa.³⁸⁰

Vaikka säätiöiden tuen määrä kasvoi suhteellisesti reilusti yli kaksi kertaa nopeammin kuin valtion rahoitus, absoluuttisesti ja euromääräisesti valtion rahoitus kasvoi noin viisi kertaa enemmän kuin säätiörahoitus. Mittakaavaeron suuruutta kuvastaa se, että valtio tuki 2010-luvulla pelkästään Suomen korkeakouluja vuosittain lähes kymmenen kertaa suuremmalla summalla kuin säätiöt myönsivät yhteensä apurahoja.

Toisaalta vuotuinen säätiörahoitus oli selvästi suurempi kuin monen kotimaisen yliopiston liikevaihto (Tampereen teknillinen yliopisto, Åbo Akademi, Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Taideyliopisto ja Lapin yliopisto), eivätkä yliopistojen pääomitukset 2010-luvulla olisi toteutuneet täysimääräisellä valtion vastinrahoituksella ilman säätiöiden lahjoituksia.

Säätiöt osallistuivat edelleen myös yhteisrahoitettuihin ja monitieteisiin hankkeisiin, joissa oli mukana kansallisia ja kansainvälisiä rahoittajia,

yliopistoja ja tutkimuslaitoksia. Säätiöiden rahoittama tutkimus tehtiin pääosin yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa, ja Suomen Akatemian kanssa säätiöt tekivät paljon yhteistyötä muun muassa lääketieteen ja ympäristötutkimuksen aloilla.³⁸¹

Säätiöiden myöntämää tukea tarkasteltaessa on lisäksi otettava huomioon, että tässä tutkimuksessa esitetty tulos on vain vähimmäissumma, sillä se muodostuu vain nyt mukaan otettujen säätiöiden jakamista apurahoista ja lahjoituksista. Apurahojen myöntämisen ja hakuruljansin hallinnoinnin edellyttämät kustannukset on jätetty laskennallisten ongelmien vuoksi sivuun, vaikka ne mahdollistavat koko apurahajärjestelmän toiminnan. Jos niiden lisäksi laskettaisiin mukaan myös tämän tutkimuksen ulkopuolelle jääneiden satojen tiedettä tukevien säätiöiden myöntämät apurahat, saataisiin selville säätiölaitoksen tieteelle suuntaama kokonaistuki. Sen suuruus jää jatkotutkimusten selvitettäväksi.

Kuvio 9. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden, rahastojen ja seurojen apurahojen kokonaissumman kehitys ja Suomen bruttokansantuotteen vuotuinen muutos 1950–2017

Eniten tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneet säätiöt

Suomalaiselle säätiölaitokselle on ollut ominaista keskittyneisyys. Sata suurinta säätiötä edustaa yli 80 prosenttia säätiöiden taseiden yhteissummasta ja kymmenen suurinta säätiötä omistaa selvästi yli puolet säätiöiden yhteisestä varallisuudesta. Sama sääntö pätee myös tiedettä ja korkeinta opetusta tukevien säätiöiden suhteen. Itsenäisyyden alussa vain kymmenkunta säätiötä ja tieteellistä seuraa jakoi säännöllisesti apurahoja, mutta 1930-luvulta alkaen 20 suurinta säätiötä on vastannut pääosasta tieteen tuesta. Viiden ensimmäisen vuosikymmenen aikana isot säätiöt jakoivat yli 80 prosenttia kaikista apurahoista, ja 2010-luvulla osuus oli yhä lähes 70 prosenttia.³⁸²

Koko itsenäisyyden aika huomioon ottaen eniten rahaa suomalaiselle tieteelle ja korkeimmalle opetukselle on antanut Stiftelsen för Åbo Akademi, joka on jakanut yksin yli 11 prosenttia säätiöiden yhteisestä myöntösummasta. Seuraavaksi suurimmat säätiöt ovat Suomen Kulttuurirahasto ja Sigrid Jusélius Stiftelse, joiden osuudet ovat 9,6 ja 8,8 prosenttia. Kolme suurinta säätiötä on jakanut siis lähes kolmanneksen tieteen saamasta rahoituksesta.

Myöntämänsä tuen perusteella Stiftelsen för Åbo Akademi oli vuosikymmenittäin tarkasteltuna maan huomattavin tiedesäätiö itsenäisyyden alusta aina 1990-luvulle, jolloin sen paikan otti Suomen Kulttuurirahasto. Kulttuurirahasto pysyi suurimpana säätiönä 2010-luvun loppupuolelle asti, jolloin sen asemaa alkoivat haastaa Koneen Säätiö ja Jane ja Aatos Erkon säätiö. Koneen Säätiö perustettiin 1956, mutta se nousi suurimpien säätiöiden joukkoon vasta 2000-luvun alussa. Vuonna 2002 perustetusta Jane ja Aatos Erkon säätiöstä tuli jo 10 vuoden kuluttua mahtisäätiö. Suomen viides suursäätiö on Sigrid Jusélius Stiftelse, joka on merkittävin yksityinen lääketieteen rahoittaja.

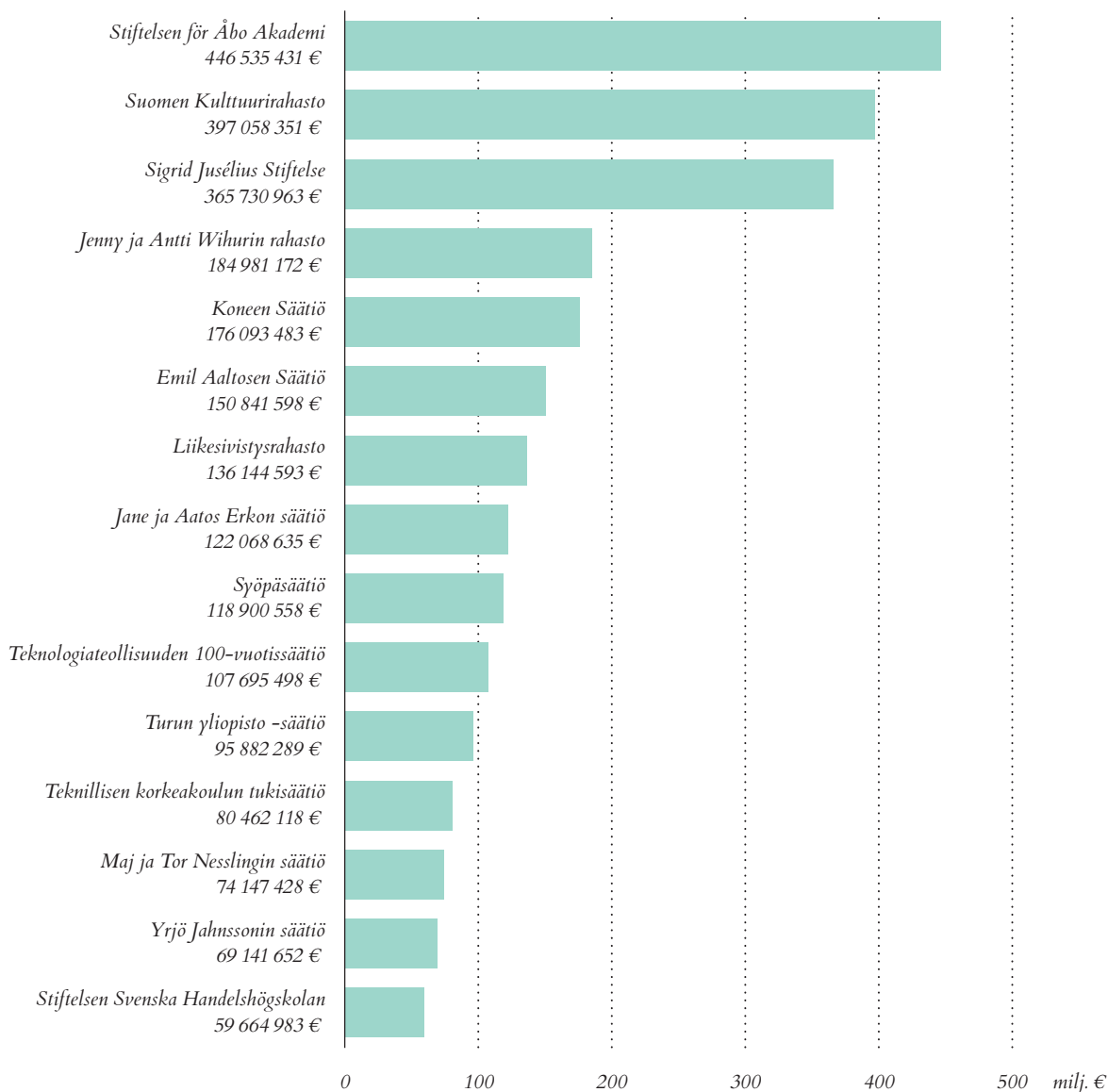
Suomen suurille tiedesäätiöille on yleensä ominaista pitkäikäisyys. Autonomian ajan lopulla ja 1910–1930-luvuilla perustetuista vanhoista säätiöistä kuusi, Svenska kulturfonden, Stiftelsen för Åbo Akademi, Liikesivistysrahasto, Sigrid Jusélius Stiftelse, Emil Aaltosen Säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto, kuului 2010-luvulla yhä suurimpiin tieteen tukijoihin. Sotavuosina ja jälleenrakennuskaudella perustettiin kaksi isoa säätiötä, Jenny ja Antti Wihurin rahasto sekä Syöpäsäätiö, joka sai 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa rinnalleen kolme muuta lääketiedettä tukevaa säätiötä, myös kansantaloutta rahoittavan Yrjö Jahnssoinin säätiön sekä Suomen

Lääkietieteen Säätiön ja Lastentautien tutkimussäätiön. Muita 1960-luvulla perustettuja merkittäviksi tieteen rahoittajiksi kehittyneitä säätiöitä olivat Inez och Julius Polins donationsfond ja Magnus Ehrnrooths stiftelse. Seuraavan vuosikymmenen alkupuolella perustettiin kaksi merkittävää säätiötä, Maj ja Tor Nesslingin säätiö ja Folkhälsans forskningsstiftelse, mutta vuosisadan viimeisellä neljänneksellä syntyi maan talouden huomattavasta kasvusta huolimatta vain muutama suuri säätiö, Kunnallisalan kehittämissäätiö, Högskolestiftelsen i Österbotten ja Neste Oy:n Tutkimussäätiö.

2000-luvun alussa perustettiin Jane ja Aatos Erkon säätiön lisäksi kolme suurta säätiötä, Helsingin Sanomain Säätiö, Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö sekä Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT)-säätiö, jotka kaikki osallistuivat huomattavalla panostuksella yliopistojen pääomittamiseen. Vanhoista yliopistojen tukemiseen keskittyneistä säätiöistä merkittävän aseman säilyttivät vain Stiftelsen för Åbo Akademi ja Liikesivistysrahasto, jotka ovat olleet ainoina 20 suurimman tiedesäätiön joukossa jokaisena Suomen itsenäisyyden vuosikymmenenä. Muuten vanhat yliopistosäätiöt menettivät valtiollistamisneuvotteluissa pääosan varoistaan valtiolle. Turun yliopisto -säätiö oli yliopiston valtiollistamiseen 1974 saakka Stiftelsen för Åbo Akademin jälkeen Suomen toiseksi merkittävin tiedesäätiö.³⁸³

Kahdenkymmenen suurimman säätiön listan ulkopuolella on monia säätiöitä, joiden merkitys on ollut suuri tiettyinä vuosikymmeninä tai tietyille tieteenaloille. Näistä huomattavin on Alfred Kordelinin rahasto, joka oli ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisenä aikana tärkein laajasti suomalaista tiedettä tukenut säätiö. Se menetti merkitystään toisen maailmasodan jälkeen mutta nousi 1900-luvun lopulla jälleen merkittäväksi tiederahojajaksi. Jälleenrakennuskaudella perustetut Tekniikan edistämissäätiö ja Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö olivat tärkeitä tekniikan ja luonnontieteiden tukijoita 1950–1980-luvuilla. Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse kehittyi tärkeäksi lääketieteitten tukijaksi, ja Yrjö Jahnssonin säätiö vaikutti huomattavasti kansantaloustieteitten kehitykseen.

Magnus Ehrnrooths stiftelsen ohella kolme muuta Ehrnroothin suvun säätiötä, Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse, Mary och Georg C. Ehrnrooths stiftelse ja Louise och Göran Ehrnrooth Stiftelse, ovat tukeneet merkittävästi suomalaista tiedettä ja korkeinta opetusta. Suvun säätiöt ovat yleensä jakaneet itsenäisesti, toistensa ydinalueet huomioon ottaen omat apurahansa, mutta yliopistojen ensimmäisessä pääomittamisessa 2008–2011 ne jakoivat yhteisesti yliopistoille lähes kaksi miljoonaa euroa. Näin »Laulussa 20 perheestä» mainitut Ehrnroothit ovat käyttäneet tieteen kannalta suotuisasti eduskunnalta puuttuvaa valtaa.

Kuvio 10.
Eniten tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneet säätiöt 1917–2017

Suomen kaikkien säätiöiden omaisuuden arvo on vain noin puolet maailman suurimman säätiön, Bill ja Melinda Gatesin säätiön, 41 miljardin euron arvosta. Vaikka suomalaiset säätiöt eivät voi varallisuudessa kilpailla maailman suurimpien säätiöiden kanssa, Koneen Säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto kuuluivat 2010-luvulla reilusti yli miljardin euron pääomillaan Euroopan isoihin säätiöihin. Maanosan varakkain tiedesäätiö oli brittiläinen lääketieteen tukemiseen keskittynyt Wellcome

Trust, jonka vuosittainen jakosumma on noin 500 miljoonaa euroa. Myös saksalainen VolkswagenStiftung, italialainen, jo 1563 perustettu Compagnia di San Paolo ja ruotsalainen Riksbankens Jubileumsfond myöntävät enemmän apurahoja kuin Suomen suurimmat säätiöt. Näillä Euroopan suurilla säätiöillä on yhteinen *Europe and Global Challenges* -hanke, joka ohjaa tukea globaalien terveys- ja ympäristöongelmien ratkaisemiseen. Sen sijaan maailmankuulun Nobel-säätiön vuosittain jakamat rahapalkinnot eivät suuresta arvostuksestaan huolimatta yllä samaan luokkaan isojen suomalaisten säätiöiden myöntöjen kanssa.³⁸⁴

Säätiöiden kansainväliset vertailut ovat hankalia. Tämä johtuu jo siitä, että säätiöille ei ole yhtenäistä määritelmää edes Euroopan unionin sisällä, koska kansalliset lainsäädännöt, historialliset tekijät, rekisteröinti- ja valvontakäytännöt sekä toimintaympäristöt ja -tavat vaihtelevat maittain niin paljon. Lisäksi eri maiden tiedepoliittiset ratkaisut sekä verotus-, lahjoitus- ja jatko-opiskelukäytännöt poikkeavat suuresti toisistaan. Esimerkiksi Ruotsissa useimmat jatko-opiskelijat ovat yliopistoihinsa työsuhteessa, kun taas Suomessa tohtorikoulutus on jäänyt suurelta osin säätiöiden apurahoituksen vastuulle. Myös toimintatapansa suhteen Suomen säätiöt poikkeavat monien muiden maiden säätiöistä. Ne jakavat apurahansa pääasiassa tutkijoille suhteellisen pienissä erissä, kun taas ulkomaiset säätiöt myöntävät huomattavia tukisummia joko suoraan yliopistoille tai hankerahana tutkimusryhmille. Tosin myös Suomessa säätiöt voivat tehdä suurlahjoituksia esimerkiksi yliopistoille, tutkimuslaitoksille ja lääketieteellisiin tutkimuksiin.³⁸⁵

Taulukko 3. Eniten tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneet säätiöt ja 20 suurimman säätiön osuus tuesta vuosikymmenittäin 1920–2010 sekä 2010–2017 ja vuonna 2017

1917–1929	1930–1939	1940–1949	1950–1959
Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi
Turun Suomalainen Yliopistoseura	Turun yliopisto -säätiö	Turun yliopisto -säätiö	Turun yliopisto -säätiö
Alfred Kordelinin säätiö	Alfred Kordelinin säätiö	Liikesivistysrahasto	Sigrid Jusélius Stiftelse
Liikesivistysrahasto	Kemiantutkimus-Säätiö	Suomen Kulttuurirahasto	Jenny ja Antti Wihurin rahasto
Suomen Tiedeseura	Liikesivistysrahasto	Kemiantutkimus-Säätiö	Stiftelsen Svenska Handelshögskolan
Svenska litteratursällskapet i Finland	Svenska litteratursällskapet i Finland	Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö
Kommerserådet Otto A. Malms donationsfond	Stiftelsen Svenska Handelshögskolan	Stiftelsen Svenska Handelshögskolan	Kemiantutkimus-Säätiö
Svenska kulturfonden	Suomen Tiedeseura	Emil Aalosen Säätiö	Suomen Kulttuurirahasto
K.H. Renlunds stiftelse	Kommerserådet Otto A. Malms donationsfond	Alfred Kordelinin säätiö	Tekniikan edistämissäätiö
	Suomen Kulttuurirahasto	Outokumpu Oy:n Säätiö	Emil Aalosen Säätiö
	Niilo Helanderin säätiö	Waldemar von Frenckells stiftelse	Liikesivistysrahasto
	Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse	Svenska litteratursällskapet i Finland	Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse
	Outokumpu Oy:n Säätiö	Svenska kulturfonden	Outokumpu Oy:n Säätiö
	Raf. Haarlan säätiö puun kemiallista tutkimusta varten	Sigrid Jusélius Stiftelse	Syöpäsäätiö
	Leo ja Regina Wainsteinin säätiö	Tekniikan edistämissäätiö	Alfred Kordelinin säätiö
	Svenska kulturfonden	Suomen Tiedeseura	Väkiuomakysymyksen tutkimussäätiö
	Waldemar von Frenckells stiftelse	Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse	Henry Fordin säätiö
	K.H. Renlunds stiftelse	Henry Fordin säätiö	Oskar Öflunds Stiftelse
		Viipurin Taloudellinen Korkeakouluseura	Alli Paasikiven Säätiö
		Leo ja Regina Wainsteinin säätiö	Yrjö Jahnssonin säätiö
20 suurimman osuus (%)			
89,4	84,8	88,0	85,0

1960–1969	1970–1979	1980–1989	1990–1999
Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi	Suomen Kulttuurirahasto
Turun yliopisto -säätiö	Turun yliopisto -säätiö	Sigrid Jusélius Stiftelse	Stiftelsen för Åbo Akademi
Sigrid Jusélius Stiftelse	Sigrid Jusélius Stiftelse	Suomen Kulttuurirahasto	Sigrid Jusélius Stiftelse
Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Suomen Kulttuurirahasto Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Teknillisen korkeakoulun tukisäätiö	Jenny ja Antti Wihurin rahasto
Suomen Kulttuurirahasto		Emil Aaltosen Säätiö	Teknillisen korkeakoulun tukisäätiö
Liikesivistysrahasto	Liikesivistysrahasto	Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Emil Aaltosen Säätiö
Tekniikan edistämissäätiö	Emil Aaltosen Säätiö	Maj ja Tor Nesslingin säätiö	Syöpäsäätiö
Stiftelsen Svenska Handelshögskolan	Maj ja Tor Nesslingin säätiö Yrjö Jahnssoonin säätiö	Syöpäsäätiö	Lastentautien tutkimussäätiö
Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö	Tekniikan edistämissäätiö	Liikesivistysrahasto	Yrjö Jahnssoonin säätiö
Emil Aaltosen Säätiö	Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse	Yrjö Jahnssoonin säätiö	Maj ja Tor Nesslingin säätiö
Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse	Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö	Turun Yliopistosäätiö	Liikesivistysrahasto
Niilo Helanderin säätiö	Neste Oy:n säätiö	Lastentautien tutkimussäätiö	Lappeenrannan teknillisen yliopiston tukisäätiö
Yrjö Jahnssoonin säätiö	Alkoholitutkimussäätiö	Neste Oy:n säätiö	Tampereen teknillisen yliopiston tukisäätiö
Outokumpu Oy:n Säätiö	Stiftelsen Svenska Handelshögskolan	Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö	Helsingin kaupparkeakoulun tukisäätiö
Syöpäsäätiö	Lastentautien tutkimussäätiö	Paulon Säätiö	Turun Yliopistosäätiö
Viestintäalan tutkimussäätiö	Outokumpu Oy:n Säätiö	Koneen Säätiö	Neste Oy:n säätiö
Suomen Lääketieteen Säätiö	Syöpäsäätiö	Alkoholitutkimussäätiö	Alfred Kordelinin säätiö
Lastentautien tutkimussäätiö	Viestintäalan tutkimussäätiö	Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse	Koneen Säätiö
Suomen Tiedeseura	Turun Yliopistosäätiö	Finska Läkaresällskapet	Kunnallisalan kehittämssäätiö
William Thuring's stiftelse		Helsingin kaupparkeakoulun tukisäätiö	Paulon Säätiö
20 suurimman osuus (%)			
82,3	75,6	70,2	61,5

Taulukko 3 (jatkoa)

2000–2009	2010–2017	VUODEN 2017 SUURIMMAT SÄÄTIÖT
Suomen Kulttuurirahasto	Suomen Kulttuurirahasto	Jane ja Aatos Erkon säätiö
Stiftelsen för Åbo Akademi	Sigrid Jusélius Stiftelse	Koneen Säätiö
Sigrid Jusélius Stiftelse	Koneen Säätiö	Suomen Kulttuurirahasto
Teknolgiateollisuuden 100-vuotissäätiö	Stiftelsen för Åbo Akademi	Sigrid Jusélius Stiftelse
Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Jane ja Aatos Erkon säätiö	Stiftelsen för Åbo Akademi
Emil Aaltosen Säätiö	Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Syöpäsäätiö
Liikesivistysrahasto	Emil Aaltosen Säätiö	Emil Aaltosen Säätiö
Syöpäsäätiö	Syöpäsäätiö	Jenny ja Antti Wihurin rahasto
Koneen Säätiö	Liikesivistysrahasto	Liikesivistysrahasto
Lastentautien tutkimussäätiö	Svenska kulturfonden	Maj ja Tor Nesslingin säätiö
Teknillisen korkeakoulun tukisäätiö	Teknolgiateollisuuden 100-vuotissäätiö	Folkhälsans forskningsstiftelse
Suomen Lääketieteen Säätiö	Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT) -säätiö	Svenska kulturfonden
Yrjö Jahnssonin säätiö	Folkhälsans forskningsstiftelse	Lastentautien tutkimussäätiö
Folkhälsans forskningsstiftelse	Lastentautien tutkimussäätiö	Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne
Maj ja Tor Nesslingin säätiö	Helsingin Sanomain Säätiö	Maa- ja vesitekniikan tuki
Helsingin Sanomain Säätiö	Maj ja Tor Nesslingin säätiö	Svenska litteratursällskapet i Finland
Inez och Julius Polins fond	Suomen Lääketieteen Säätiö	Saastamoisen säätiö
Magnus Ehrnrooths stiftelse	Högskelestiftelsen i Österbotten	Stiftelsen Svenska Handelshögskolan
Alfred Kordelinin säätiö	Inez och Julius Polins fond	Suomen Lääketieteen Säätiö
Stiftelsen Svenska Handelshögskolan	Magnus Ehrnrooths stiftelse	Orionin Tutkimussäätiö
20 suurimman osuus (%)	67,8	74,8
63,5		

Lähteet: Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden vuosikertomukset ja tiliasiakirjat. Säätiöiden omat arkistot, OMA, PRH. KA; PRH: Virre-tietopalvelu.

Kuvio 11. Säätiöiden, rahastojen ja seurojen myöntämien apurahojen kokonaismäärän kehitys vuosina 1917–2017 taustatekijöineen

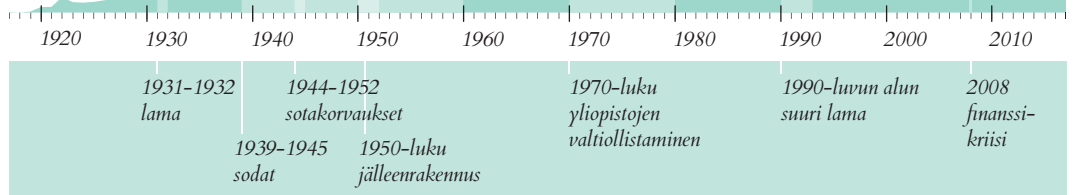
milj. €

200

150

100

50

1917

2017

Apurahojen jakautuminen

Apurahojen jakautumista koskevia lukuja tarkasteltaessa on otettava huomioon tutkimusaineiston asettamat rajoitteet. Apurahojen jakautumisesta eri kohteisiin, käyttötarkoituksiin sekä eri tieteille ja henkilöille on koottu tiedot vain tasavuosikymmeniltä 1920–2010 ja vuodelta 2015 eli 11 vuodelta, kaikilta muilta 90 vuodelta on kerätty vain säätiöiden vuoden aikana myöntämien apurahojen kokonaissummat. Tähän ratkaisuun päädyttiin käytännön syistä, sillä yksityiskohtaisen aineiston keräämiseen koko kaudelta ei ollut resursseja valtavan aineiston vuoksi. Nyt toteutetun keräystyön tuloksena saadun ja täydellisen tutkimusaineiston mittakaavaeroa kuvastaa se, että tasavuosikymmeninä 1920–2010 ja vuonna 2015 myönnettyjen noin 30 000 apurahan yhteissumma kohoaa yli 580 miljoonaan euroon, kun säätiöiden kaikkiaan vuosina 1917–2017 myöntämien apurahojen yhteissumma nousee noin 4,2 miljardiin euroon.

Itsenäisyyden neljän ensimmäisen vuosikymmenen osalta tarkastelua on voitu osittain laajentaa, sillä tutkimuksen käytettävissä on ollut 2015 julkaistuun raporttiin *Säätiöiden vaikutus Suomen tieteen ja korkeimman opetuksen kehittymiseen 1917–1959* kerätyt tiedot säätiöiden kauden aikana myöntämistä apurahoista. Näitä tietoja on kuitenkin voitu käyttää vain osittain hyväksi, sillä niihin eivät sisälly kaikkien tähän tutkimukseen kuuluvien säätiöiden apurahat, eivätkä tieteellisten ja kirjallisten seurojen myöntämät apurahat.

Säätiöiden apurahojen yleinen jakautuminen eri saajaryhmille

Säätiöt myönsivät 1919–2017 apurahoja pääosin viidelle saajaryhmälle: tutkijoille, yliopistoille ja korkeakouluille, tieteellisille akatemioille ja seuroille, tutkimuslaitoksille sekä tieteelle yleensä. Ylivoimaisesti eniten tukea myönnettiin tutkijoille, jotka saivat apurahoista lukumäärän perusteella

95 prosenttia ja arvon perusteella yli 60 prosenttia. Toiseksi eniten tukea saivat yliopistot, joille myönnettiin apurahoista lukumääräisesti vain 2,5 prosenttia mutta niiden arvosta lähes 32 prosenttia. Loppuosa apurahoista jakaantui tieteellisille akatemioille ja seuroille, tutkimuslaitoksille ja tieteillem yleensä. Tieteellisten seurojen saama osuus oli vajaat kaksi prosenttia apurahojen määrästä ja kolme prosenttia niiden arvosta. Tutkimuslaitoksille ja tieteelle yleisesti myönnettiin vain vähän apurahoja: niiden osuus apurahojen kokonaisarvosta oli 3,8 ja 1,2 prosenttia.

Yliopistojen ja yksittäisten tutkijoiden saamassa tuessa on nähtävissä selkeä ajallinen kahtiajako. Niin kauan kuin yksityiset yliopistot olivat toiminnassa, pääosa säätiöiden rahoituksesta suuntautui niiden ylläpitämiseen. Vuosina 1919–1959 säätiöiden myöntämästä tuesta reilusti yli 60 prosenttia meni suoraan yliopistoille ja korkeakouluille. Tuki suuntautui erityisesti Åbo Akademille ja Turun yliopistolle, mutta myös Teknillinen korkeakoulu sekä kauppakorkeakoulut, Helsingin kauppakorkeakoulu, Svenska Handelshögskolan, Handelshögskolan vid Åbo Akademi, Turun kauppakorkeakoulu ja Vaasan kauppakorkeakoulu,

Kuvio 12.
Apurahojen jakautuminen eri saajaryhmille vuosina 1920–2010 ja vuonna 2015 (arvon perusteella)

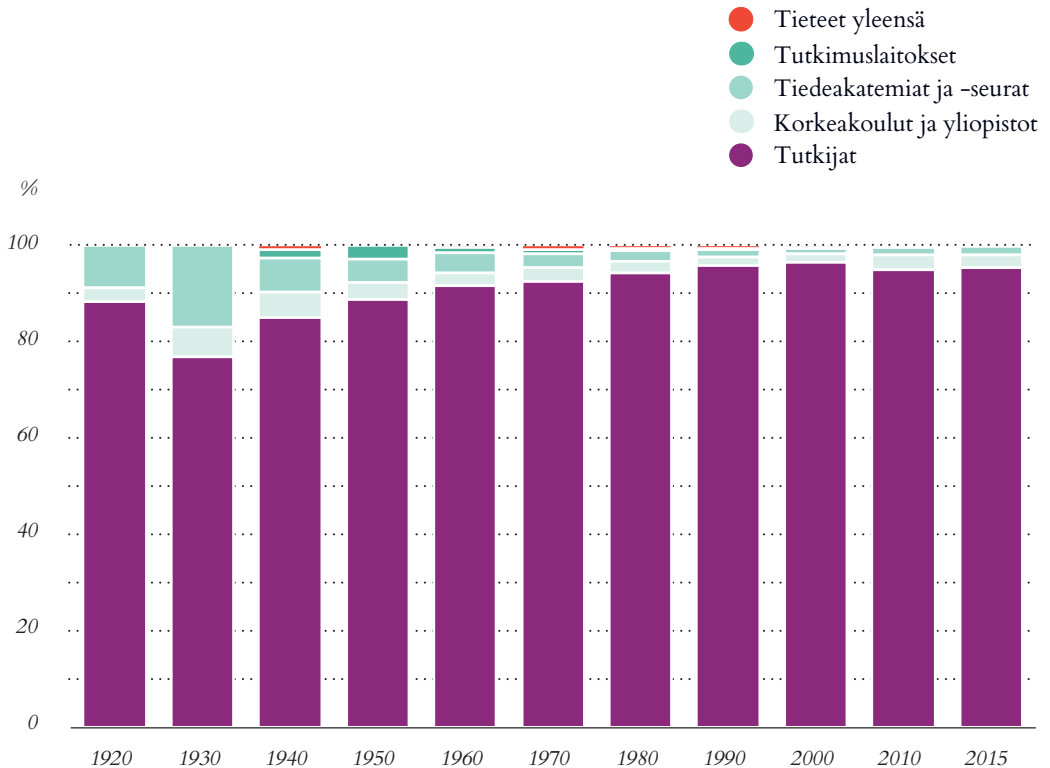

saivat paljon rahoitusta »omilta» säätiöiltään. Outokumpu Oy:n Säätiö vaikutti 1930-luvun lopulta lähtien huomattavasti Teknillisen korkeakoulun vuoritekniikan ja metallurgian opetuksen kehittämiseen ja osallistui 1950-luvun lopulla myös Turun yliopiston geologian oppituolin ylläpitämiseen.

Säätiöt tukivat huomattavasti myös Helsingin yliopistoa ja Sotakorkeakoulua sekä jonkin verran Yhteiskunnallista Korkeakoulua. Päinvastoin kuin muilla yksityisillä korkeakouluilla, sillä ei ollut turvanaan omaa säätiötä vaan sen talous rakentui pääosin valtionavun, Helsingin kaupungin avustuksen ja oppilasmaksujen varaan. Hämeeseen 1966 siirtyneen korkeakoulun nimi muuttui samalla Tampereen yliopistoksi.³⁸⁶

Yksityisten yliopistojen talous nojautui lähes täysin säätiöihin, sillä pelkästään 1920-luvun puolivälissä alkaneen valtionavun, kaupunkien avustusten ja opiskelijoiden lukukausimaksujen avulla ne eivät olisi voineet toimia. Varsinkin kauppakorkeakoulujen kehitys oli täysin riippuvainen säätiöistä, jotka keskittyivät kokoamaan liike-elämältä ja lahjoittajilta varoja niiden toiminnan turvaamiseen ja monipuolistamiseen.³⁸⁷

Kuvio 13. Apurahojen jakautuminen eri saajaryhmille vuosina 1920–2010 ja vuonna 2015 (lukumäärän perusteella)

Säätiöillä oli ratkaiseva merkitys koko korkeakoululaitoksen toiminnalle. Julkinen rahoitus ei riittänyt 1920-luvun alussa edes valtion yliopistojen professorien palkkatason reaaliarvon säilyttämiseen, joten uusien virkojen perustamiseen, erillisten tutkimushankkeiden käynnistämiseen tai tutkimus- ja opetusvälineiden hankkimiseen ei juuri ollut mahdollisuuksia.

Säätiöt paransivat valtion korkeakoulujen toimintamahdollisuuksia muun muassa perustamalla professuureja, tukemalla laitehankintoja ja myöntämällä apurahoja tutkimusten tekemiseen, väitöskirjojen kirjoittamiseen sekä ulkomaisiin tutkimus-, opinto- ja kongressimatkoihin.³⁸⁸

Yksityisten yliopistojen valtiollistaminen 1974–1981 muutti tilanteen. Korkeakoulut olisivat halunneet säätiöidä ainakin suurimman osan omaisuudestaan käytettäväksi oman toimintansa tukemiseen mutta joutuivat pääosin pettymään. Tampereen yliopisto ei onnistunut tavoitteessaan lainkaan, Turun yliopisto osittain ja Helsingin kauppakorkeakoulu kykeni vasta vaikeiden neuvottelujen jälkeen säilyttämään kaksi kolmannesta omaisuudestaan tukisäätiöllään. Selvimmän poikkeuksen muodosti Åbo Akademi, joka onnistui pääosin kielipoliittisin perustein ja varsin hyvän taloudellisen tilansa ansiosta viivyttämään järjestelyjä 1970–1980-luvun vaihteeseen.³⁸⁹

Valtiollistamisen jälkeen yliopistot saivat edelleen paljon suoraa tukea säätiöiltä, mutta tuen suhteellinen osuus kokonaismäärästä laski selvästi. 1970-luvulla osuus oli alle puolet, seuraavalla vuosikymmenellä runsas kolmannes ja vuosisadan vaihteen vuosikymmeninä enää noin neljännes kokonaistuesta. Apurahoista pääosa meni silti edelleen yliopistossa toimiville tutkijoille ja väitöskirjaa tekeville jatko-opiskelijoille, mutta koska apurahat olivat henkilökohtaisia, ne maksettiin suoraan hakijoille, jotka siirsivät vain osan rahoista hoidettavaksi yliopiston kirjanpidon kautta. Näin säätiöiden osuus yliopistojen tutkimushankkeiden kokonaismenoista jäi suurelta osin piiloon virallisista tilastoista.³⁹⁰

Tilanne pysyi ennallaan vuoteen 2008 saakka. Tuolloin käynnistynyt ja vuoteen 2011 kestänyt yliopistojen ensimmäinen pääomituskampanja nosti yliopistojen osuuden huippuvuonna 2010 yli kolmannekseen kaikesta säätiörahasta. Teknolohiateollisuuden 100-vuotissäätiön (64 miljoonaa euroa), Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT) -säätiön (lähes 28,4 miljoonaa euroa) ja Liikesivistysrahaston (lähes 25,4 miljoonaa euroa) johdolla säätiöt keräsivät Aalto-yliopistolle ja Tampereen teknilliselle yliopistolle kaikkiaan yli 130 miljoonaa euroa, mikä takasi sen, että säätiöyliopistot onnistuivat kunnianhimoisissa keräystavoitteissaan. Samalla yksityistä pääomaa kertyi niin paljon, että valtion oli pidettävä

kiinni sitoumuksestaan pääomittaa yliopistoja yhteensä 625 miljoonan euron vastinrahoituksella.³⁹¹

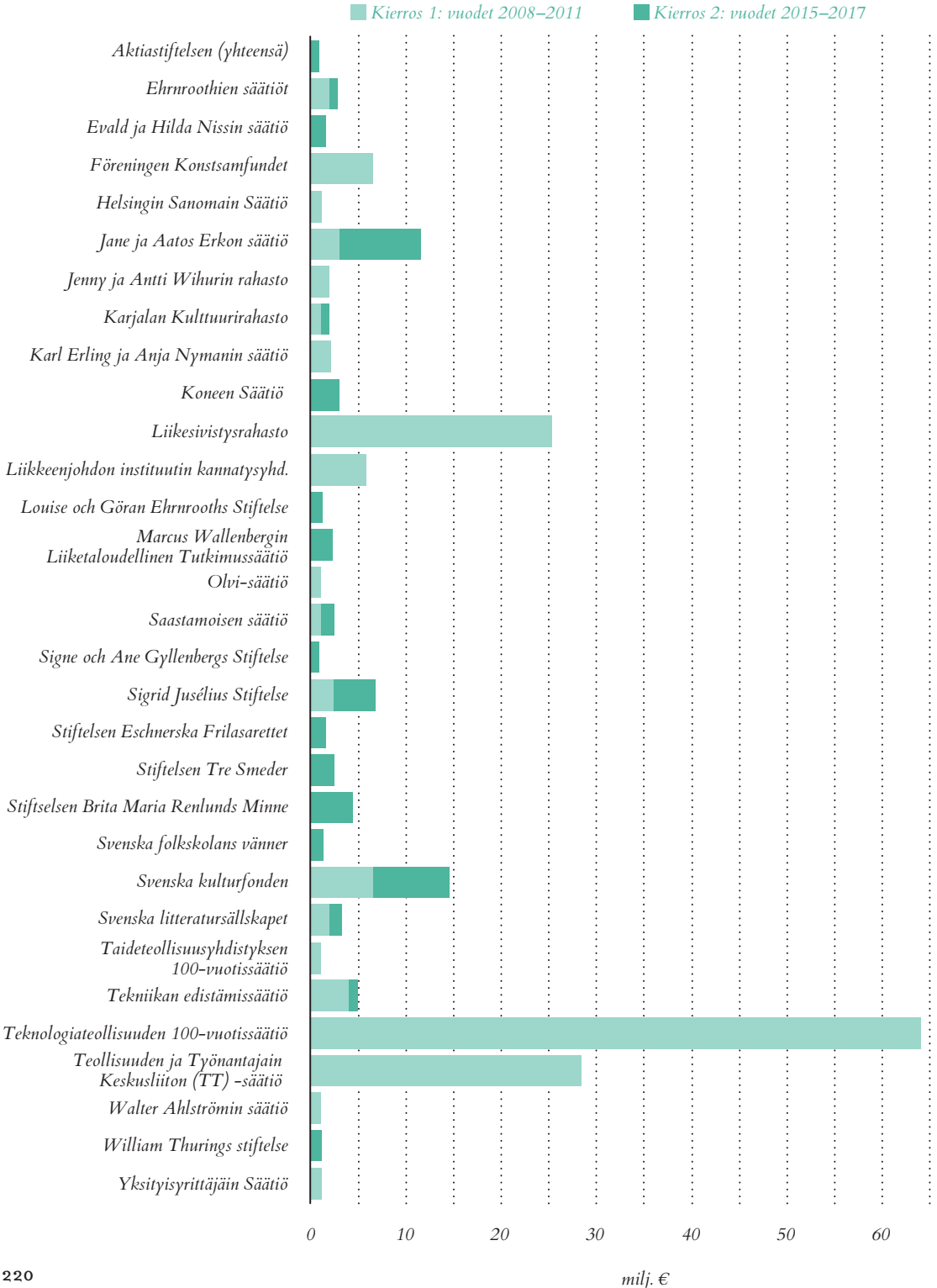
Säätiöyliopistojen lisäksi säätiöt osallistuivat muiden yliopistojen pääomittamiseen lähes 44 miljoonalla eurolla. Eniten säätiörahaa saivat Åbo Akademi (lähes 10,7 miljoonaa euroa), Helsingin yliopisto (yli 8,3 miljoonaa euroa) ja Svenska Handelshögskolan (noin 5,1 miljoonaa euroa). Suurista säätiöistä Svenska kulturfonden, Tekniikan edistämissäätiö, Jane ja Aatos Erkon säätiö, Sigrid Jusélius Stiftelse, Svenska litteratursällskapet, Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Ehrnroothien säätiöt, Helsingin Sano-main Säätiö ja Yksityisyrittäjien Säätiö osallistuivat keräykseen reilusti yli miljoonan euron lahjoituksilla. Tämän tutkimuksen ulkopuolisista säätiöistä huomattavimpia lahjoituksia yliopistoille tekivät muun muassa Föreningen Konstsamfundet (6,6 miljoonaa euroa) sekä Karl Erling ja Anja Nymanin säätiö (2,1 miljoonaa euroa). Sen sijaan suursäätiöt Suomen Kulttuurirahasto ja Koneen Säätiö eivät osallistuneet keräykseen.³⁹²

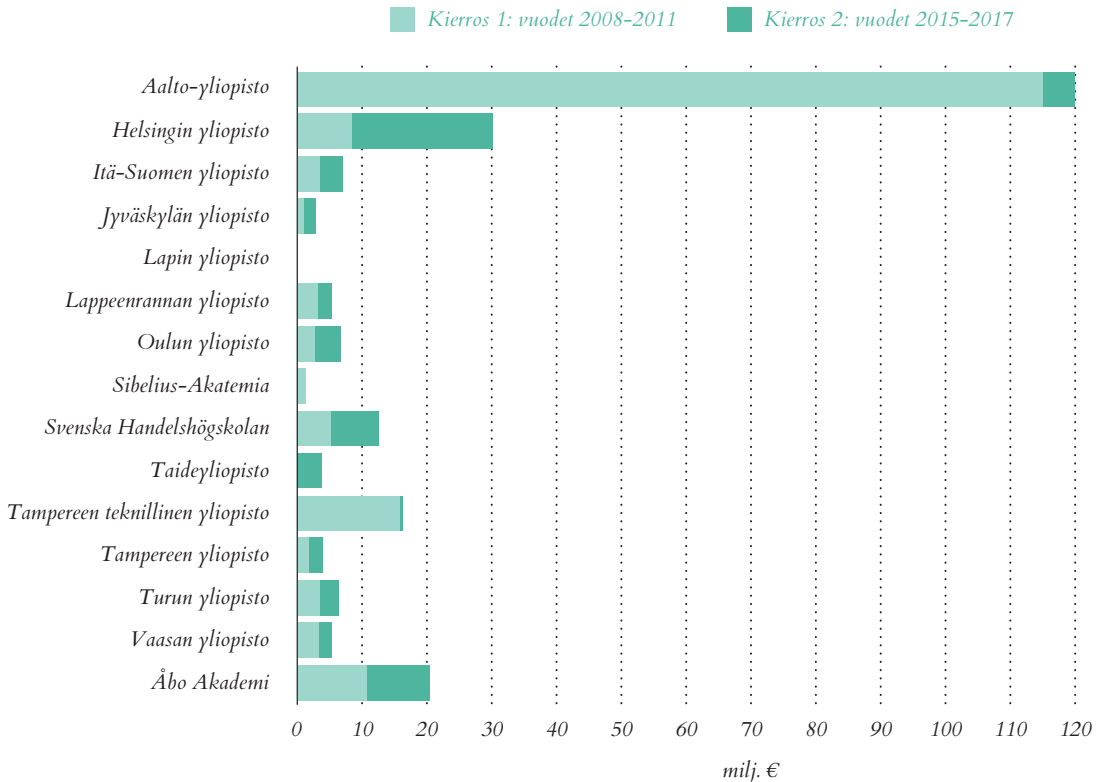
Pääomituskampanja sai liikkeelle myös muutoksia säätiökentässä. Vuonna 1964 perustettu liikkeenjohdon täydennyskoulutusta järjestänyt Liikkeenjohdon Instituutin kannatusyhdistys Lifim ja Liikkeenjohdon Instituutin Säätiö lahjoittivat Aalto-yliopistolle kaikki varansa. Lifim-säätiö luopui koulutustoiminnastaan myymällä Liikkeenjohdon Instituuttina toimineen Lifim Oy:n osakkeet yhdessä kannatusyhdistyksen kanssa Helsingin kauppakorkeakoulun omistamalle HSE Holding Oy:lle huhtikuussa 2007. Muuttuneiden olosuhteiden vuoksi Lifim-säätiö ja kannatusyhdistys etsivät uusia tapoja tarkoituksensa toteuttamiseksi ja päättivät 2010 lahjoittaa koko omaisuutensa, lähes kuusi miljoonaa euroa, Aalto-yliopistosäätiölle ja lopettaa toimintansa.³⁹³

Muutaman vuoden svantovaiheen jälkeen 2015–2017 toteutettu yliopistojen toinen pääomituskampanja käänsi jälleen yliopistojen osuuden nousuun. Yliopistojen yksityisiltä lahjoittajilta keräämästä lähes 130 miljoonaa eurosta lähes puolet tuli säätiöiltä, joiden lahjoitusten yhteissumma kohosi yli 61 miljoonaan euroon. Yliopistojen edellisen pääomittamisen kytkeytyminen uusien säätiöyliopistojen syntyyn näkyi siinä, että silloin eniten lahjoittaneista säätiöistä mukana oli vain Teknoliateollisuuden 100-vuotissäätiö pienellä osuudella. Nyt suurimmat säätiölahjoittajat olivat Jane ja Aatos Erkon säätiö (8,5 miljoonaa euroa), Svenska kulturfonden (8 miljoonaa euroa), Liikesivistysrahasto (5 miljoonaa euroa), Sigrid Jusélius Stiftelse (4,4 miljoonaa euroa) ja Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne (yli 4,3 miljoonaa euroa).

Suomen Kulttuurirahasto jätti keräyksen edelleen väliin, mutta nyt Koneen Säätiö tuki yliopistoja kolmella miljoonalla eurolla. Yli miljoona

Kuvio 14. Yliopistojen varainkeruukampanjoihin vuosina 2008–2011 ja 2015–2017 eniten lahjoittaneet säätiöt

euroa lahjoittaneita säätiöitä oli useita, muun muassa Marcus Wallenbergin Liiketaloudellinen Tutkimussäätiö (2,3 miljoonaa euroa) ja Saastamoisen säätiö (1,5 miljoonaa euroa). Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jääneistä säätiöistä eniten lahjoittivat Stiftelsen Tre Smeder (2,5 miljoonaa euroa), Stiftelsen Eschnerska Frilasarettet (1,6 miljoonaa euroa) ja Evald ja Hilda Nissin säätiö (1,6 miljoonaa euroa). Emil Aaltosen Säätiö ei osallistunut yliopistojen pääomittamiseen, mutta se päätti 2017 vauhdittaa oman kaupungin uuden yliopiston (T3) syntyä kohdistamalla sille kolmena vuonna kolme yhteensä miljoonan euron hankehakua.³⁹⁴

Toinen pääomituskampanja erosi ensimmäisestä selkeästi siinä, miten säätiöiden lahjoitukset jakaantuivat yliopistoittain. Nyt eniten varoja saaneet yliopistot olivat säätiöyliopistojen sijaan Helsingin yliopisto (lähes 22 miljoonaa euroa), Åbo Akademi (yli 9,7 miljoonaa euroa) ja Svenska Handelshögskolan (lähes 7,3 miljoonaa euroa). Aalto-yliopiston osuudeksi tuli runsaat viisi miljoonaa euroa ja TTY-säätiön vain noin 380 000 euroa.³⁹⁵

Yliopistojen pääomittamiset osoittivat, että monet säätiöiden kehitykseen liittyneet piirteet olivat yhä voimissaan. Perinteiset kampanjat

Kuvio 15. Yliopistojen säätiöiltä saamat lahjoitukset varainkeruukampanjoissa 2008–2011 ja 2015–2017

vauhdittivat edelleen hyvin varojen keräämistä, mutta ennen muuta säätiöitä innosti valtion vastinrahan tuoma lisävaikuttavuus. Teollisuutta ja liike-elämää lähellä olevat säätiöt pyrkivät rahoituksellaan tukemaan paitsi tiedettä myös laajasti suomalaista elinkeinoelämää. Åbo Akademin ja Svenska Handelshögskolanin saamat huomattavan suuret lahjoitukset osoittivat, että säätiömaailmassa ruotsin kielen asema oli yhä vahva.

Säätiöiden tutkijoille myöntämien apurahojen jakautuminen

Säätiöt myönsivät yksityisille tutkijoille apurahoja henkilökohtaiseen tutkimustyöhön, väitöskirjan tekoon, aputyövoiman palkkaamiseen, laitehankintoihin, julkaisutoiminnan tukemiseen, tutkimus- ja opintomatkoihin, suurten tutkimushankkeiden toteuttamiseen, jatko-opiskeluun ja yleensä opintojen tukemiseen. Säätiöiden tavat jaotella apurahojen käyttötarkoitukset eroavat niin paljon toisistaan, että tuen jakautumisesta on mahdollista esittää vain yleiskuva. Lisäksi useat säätiöt myöntävät muitakin kuin tiede-apurahoja, ja tieteen, kirjallisuuden ja taiteen apurahojen erottaminen toistaan ei ole aina yksinkertaista.

Selkeästi eniten apurahoja eli yli 13 600 myönnettiin henkilökohtaiseen tutkimustyöhön. Nämä apurahat muodostivat säätiöiden tukipolitiikan perustan, sillä ne mahdollistivat tuen keskittämisen säätiöiden tarkoituksien toteuttamiseen, etevien ja lupaavien tutkijoiden työn tukemiseen sekä joustavan tavan suunnata rahoitusta uusille, tärkeiksi koetuille tieteenaloille. Seuraavaksi eniten tukea myönnettiin väitöskirjatyöhön (yli 6 300 apurahaa), mutta todennäköisesti tohtoritutkintoja tuettiin enemmän, sillä suinkaan kaikki hakijat eivät ilmoittaneet valmistelewansa väitöskirjaa. Kansainvälisiin tutkimus- ja opintomatkoihin myönnettiin lähes 4 700 apurahaa. Väitöskirjastipendejä on käsitelty jo aiemmin, ja matka-apurahoja tarkastellaan omassa alaluvussaan.

Neljänneksi eniten rahoitettiin korkeakouluopintoja (yli 2 600) ja viidenneksi eniten julkaisutoimintaa (yli 1 100). Korkeakoulujen opiskelijoille ylivoimaisesti eniten tukea myönsi Bergsrådinnan Sophie von Julins Stiftelse, jonka apurahojen määrä (noin 1 400) oli yli nelinkertainen Suomen Kulttuurirahaston ja Svenska kulturfondenin apurahiin verrattuna. Säätiöt myönsivät 1900-luvun alkupuoliskolla varsin paljon apurahoja julkaisutoiminnan tukemiseen, mutta sitten tuki väheni vähitellen, kunnes se voimistui 2000-luvun alussa. Eniten julkaisutoimintaa tukivat Suomen Kulttuurirahasto, Turun Yliopistosäätiö, Koneen Säätiö ja Alfred Kordelinin rahasto.

Lisäksi säätiöt myönsivät varoja muun muassa kunniapalkintoihin, laitehankintoihin ja aputyövoiman palkkaamiseen. Kunniapalkintoja myönnettiin merkittäville tutkijoille kiitokseksi ansiokkaasta elämäntyöstä ja huomattavista tieteellisistä saavutuksista. Perinteen aloitti 1920-luvulla Kordelinin säätiö, jonka ensimmäisen tieteen kunnia-palkinnon sai 1925 ansiokas historianantutkija J. R. Danielson-Kalmari. Myöhemmin kunniapalkintoja sekä niihin vertautuvia suur- ja tunnustuspalkintoja ryhtyivät jakamaan useat säätiöt, kuten Suomen Kulttuuri-rahasto, Liikesivistysrahasto, Emil Aaltosen Säätiö, Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Svenska kulturfonden, Yrjö Jahnssonin säätiö, Lauri Jäntin säätiö ja Koneen Säätiö, joka perusti arvostetun Vuoden Tiedekynä -palkinnon 2010.

Säätiöt jakoivat suhteellisen vähäiset tutkimuslaitteiden ja -välineiden hankintaan tarkoitettua apurahaa pääasiassa yliopistoille ja tutkimuslaitoksille, mutta erityisesti 1950-luvun taloudellisesti vaikeina aikoina niitä saivat myös muutamat tutkijat. Esimerkiksi Metsämiesten Säätiö ja Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö myönsivät muutamia apurahoja tutkimuskojeiden ja -välineiden hankintaan. Laitehankintoihin tarkoitettujen apurahojen määrä alkoi kasvaa 1980-luvulta lähtien, kun erityisesti Suomen Tiedeseura, Sigrid Jusélius Stiftelse ja Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälän rahasto ryhtyivät myöntämään niitä aiempaa enemmän.

Myös aputyövoiman palkkaamiseen säätiöt jakoivat vain vähän apurahoja. Tähän tarkoitukseen myönnettiin suhteellisesti eniten tukea 1930- ja 1980-luvuilla, jolloin myönnoistä vastasivat erityisesti Alfred Kordelinin rahasto, Suomen Kulttuurirahasto ja Suomen Tiedeseura. Tämän tukimuodon käyttöä hankaloitti verotuksen vakiintuminen, joka johti siihen, että jos apurahaa käytettiin aputyövoiman palkkaamiseen, apurahan saajan oli otettava huomioon verotukseen ja sosiaaliturvamaksuihin liittyvät käytännöt.

Toisaalta kysymys oli osin myös siitä, että nimikkeen käytöstä luovuttiin. Suurten tutkimustehtävien toteuttamiseen ja huippututkijoiden vetämille työryhmille myönnetty rahoitus piti sisällään myös avustavan henkilöstön palkkaamisen. Tässä tarkastelussa suurten työryhmien saamat apurahat on merkitty yhden henkilön nimiin, vaikka ne oli myönnetty hänen johtamalleen tutkimusryhmälle. Lisäksi on todettava, että usein apurahan saaneet professorit eivät itse käyttäneet tukea vaan se meni esimerkiksi aputyövoiman ja assistenttien palkkoihin tai muihin tutkimustyön vaatimiin kuluihin.

Apurahojen jakautuminen eri tieteenaloille

Kun itsenäinen Suomi ryhtyi hakemaan paikkaansa itsenäisten kansojen joukossa, se kytki nimenomaan humanistiset ja kansalliset tieteet tukemaan kansakunnan rakentamista ja kansallista ideologiaa. Puheissa osoitettuun suureen arvostukseen nähden humanististen tieteiden saama tuki jäi kuitenkin vähäiseksi. Tämä näkyi hyvin myös säätiöiden myöntämässä rahoituksessa.

Säätiöiden ja tieteellisten seurojen apurahoista suurin osa meni 1950-luvulle asti yliopistoille ja tieteille yleisesti, kohdetta tarkemmin määrittämättä. Tieteenaloista eniten tukea saivat aluksi taloustieteet, joiden osuus nousi korkeaksi kauppa- ja korkeakouluille suunnatun runsaan tuen ansiosta. Vielä 1920-luvulla humanistiset tieteet saivat toiseksi eniten tukea, mutta 1930-luvulla ne jäivät luonnontieteiden ja seuraavalla vuosikymmenellä lääketieteiden varjoon. Vanhan tarinan mukaan aiemmin ihmiset antoivat rahansa kirkolle pelastaakseen sielunsa, mutta sairaan- ja terveydenhoidossa tapahtuneen nopean kehityksen ansiosta he luovuttivat rahansa lääketieteelle pelastaakseen ruumiinsa.³⁹⁶

Taulukko 4.
Apurahojen
jakautuminen eri
tieteenaloille tasa-
vuosikymmenittäin
1920–2010 ja 2015

	HUMANISTISET				
	TIETEET	LÄÄKETIETEET	LIIKUNTATIETEET	LUONNONTIETEET	OIKEUSTIETEET
1920	32 656	5 408		42 848	
1930	73 269	21 748		54 196	22 438
1940	203 215	136 523		389 669	8 985
1950	292 710	623 340		540 690	51 220
1960	493 412	4 016 274	6 990	1 510 644	121 393
1970	1 173 742	5 642 470	10 117	1 909 675	62 437
1980	1 289 770	5 848 226	3 460	2 766 485	191 739
1990	3 765 901	13 891 042	10 566	6 993 193	362 238
2000	8 952 536	25 093 713	70 216	10 979 107	707 075
2010	19 318 805	49 266 129	298 253	19 759 674	1 396 395
2015	30 478 098	61 334 199	363 153	27 634 146	1 096 991
Yhteensä	66 074 115	165 879 071	762 754	72 580 327	4 020 911

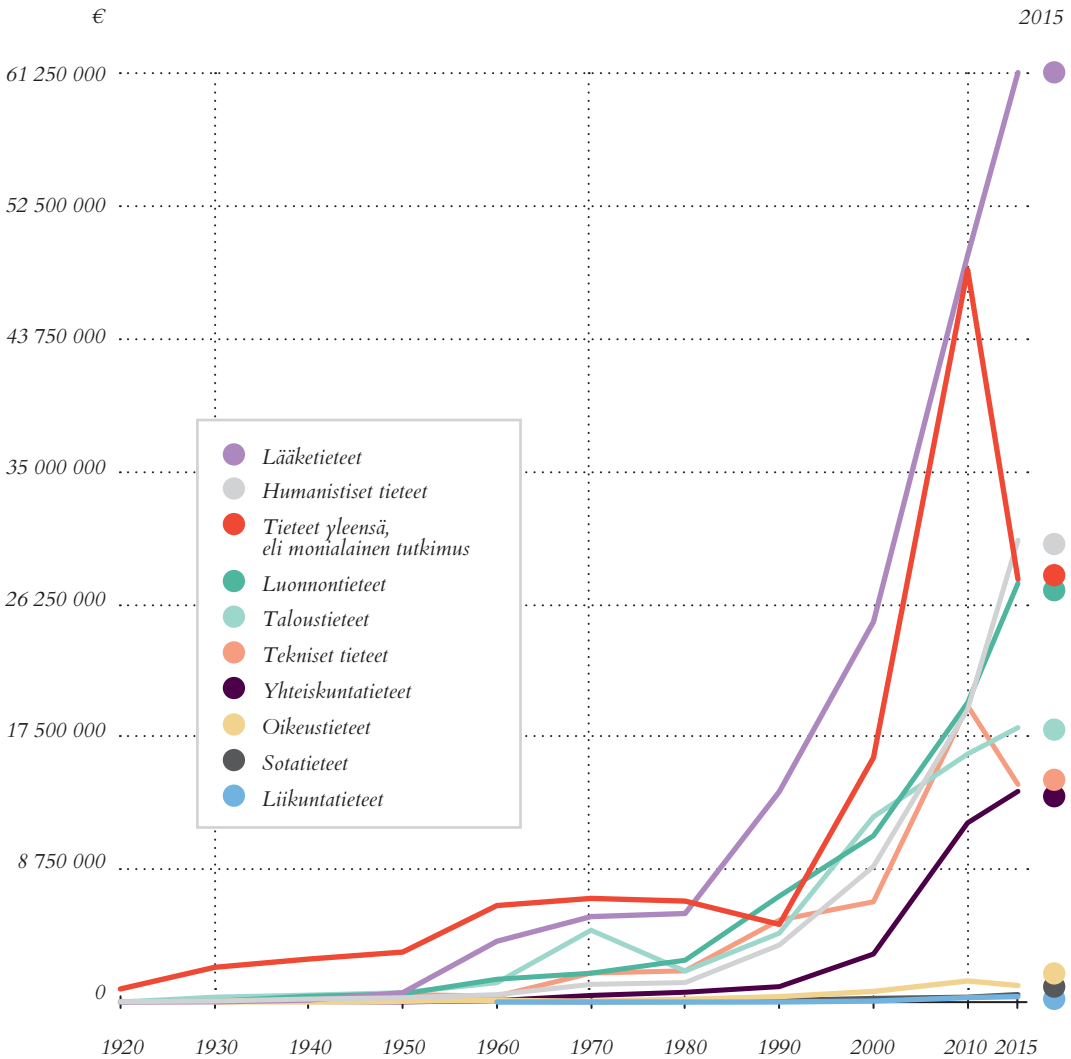
Lähteet: Säätiöiden tilinpäätökset ja pöytäkirjat 1920–2015. Säätiöiden omat arkistot, OMA, PRH. KA, PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>

Myös tekniset tieteet ja oikeustieteet saivat aluksi vain vähän rahoitusta. Säätiöiden 1900-luvun alkupuolella jakaman tuen painopisteet olivat samat kuin valtion tieteellisillä toimikunnilla, jotka rahoittivat voimakkaammin luonnontieteitä kuin muita tieteenaloja.³⁹⁷

Kun korkeakoulujen osuus laski 1950-luvulla alle puoleen säätiöiden tieteille antamasta tuesta, vanhojen ja uusien tieteenalojen kamppailu säätiörahasta koveni. Voittajaksi selviytyi lääketiede, joka nousi Sigrid Jusélius Stiftelsen ansiosta pysyvästi selvästi eniten säätiörahaa saavaksi tieteenalaksi. Säätiön merkittävää asemaa kuvastaa se, että esimerkiksi vuonna 1980 se tuki yksin alan tutkimusta 3,8 miljoonalla markalla, kun Suomen Akatemia myönsi lääketieteellisiä tutkimusprojekteja varten 4,2 miljoonaa markkaa.

Lääketieteen asemaa vahvisti se, että Sigrid Jusélius Stiftelsen ja lääketieteellisten seurojen Duodecimin ja Finska Läkaresällskapetin lisäksi monet vanhat ja uudet säätiöt, kuten Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse, Syöpäsäätiö, Tampereen tuberkuloosisäätiö, Suomen Lääketieteen Säätiö, Lastentautien tutkimussäätiö, Paulon Säätiö, Sydäntutkimussäätiö, Folkhälsans forskningsstiftelse, Arvo ja Lea Ylppö Säätiö, Biomedicum

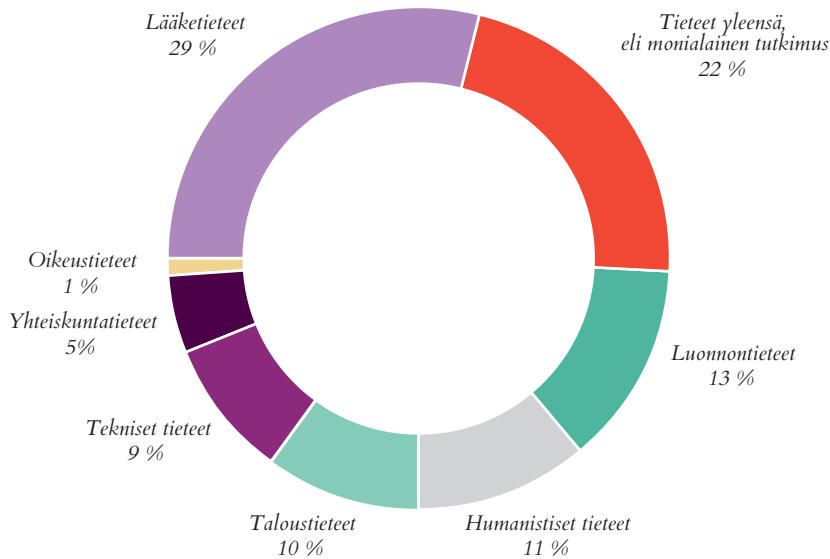
SOTATIETEET	TALOUSTIETEET	TEKNISET TIETEET	YHTEISKUNTA-	
			TIETEET	TIETEET YLEENSÄ
	2 496			868 192
	330 702	5 178		2 295 580
	464 824	126 090	39 534	2 841 997
	626 120	507 630	14 972	3 303 493
35 533	1 280 444	393 898	102 753	6 373 004
17 344	4 746 339	1 919 147	442 081	6 845 416
33 860	2 049 008	2 064 502	652 565	6 666 487
111 444	4 550 172	5 417 759	1 021 154	5 129 322
250 614	12 229 474	6 622 016	3 173 205	16 132 292
331 688	16 370 623	19 555 546	11 828 841	48 333 212
505 470	18 112 883	14 365 170	13 909 353	27 911 496
1 285 951	60 763 085	50 976 935	31 184 458	126 700 493

Kuvio 16.
Apurahojen jakautuminen eri tieteenaloille 1920–2015

Helsinki -säätiö ja Jane ja Aatos Erkon säätiö, myönsivät sille jatkuvasti runsaasti tukea. Lisäksi on otettava huomioon, että Suomessa on lukuisia näitä säätiöitä pienempiä, usein yksittäisten tautien tutkimusta tai joitakin lääketieteen erikoisaloja tukevia säätiöitä, jotka jäivät työekonomisista syistä tämän tutkimuksen ulkopuolelle.³⁹⁸

Säätiöiden kasvaneesta tuesta huolimatta lääketieteellisyys pysyi alan suurimpana rahoittajana. Kun Sigrid Jusélius Stiftelse rahoitti lääketieteellistä tutkimusta 1990-luvun aikana reilulla 200 miljoonalla markalla,

Kuvio 17. Apurahojen kokonaisjakaantuminen eri tieteenaloille 1920–2015

lääketehtaat käyttivät yksin vuonna 1994 noin 500 miljoonaa markkaa tutkimus- ja kehittämistoimintaan. Valtaosa teollisuuden rahoituksesta meni kuitenkin yritysten omaan lääketutkimukseen ja tuotekehittelyyn sekä lääkkeiden käyttö- ja markkinointitutkimuksiin, joten vapaan tutkimuksen rahoittajana säätiöiden merkitys oli huomattava.³⁹⁹

Myös taloustieteet ja luonnontieteet menestyivät hyvin, sillä ne saivat 1900-luvun jälkipuoliskon aikana keskimäärin 12–13 prosenttia säätiöiden myöntämistä apurahoista. Kansantaloustieteen asema liiketaloustieteen rinnalla kohentui selvästi 1950-luvun lopulla, jolloin Yrjö Jahnessonin säätiö alkoi tukea alan tutkimusta. Teknisten tieteiden osuus vakiintui 1960-luvun notkahduksen jälkeen reiluun yhdeksään prosenttiin apurahoista, ja ne kuuluivat useana vuosikymmenenä kolmen eniten tukea saaneen tieteenalan joukkoon.

Humanistiset tieteet saivat vain viitisen prosenttia säätiöiden apurahoista 1900-luvun lopulle asti, jolloin niiden osuus nousi selvästi. Säätiöt olivat tukeneet runsaasti jo yhteiskuntatieteitten ensimmäisiä edustajia, kuten Uno Harvaa ja K. Rob. V. Wikmania, ja kun Helsingin yliopistoon perustettiin 1945 valtiotieteellinen tiedekunta, sen uudet professorit saivat heti apurahoja. Vuosisadan lopulla yhteiskuntatieteiden saamien apurahojen määrä kasvoi vajaan neljän prosentin tuntumaan säätiöiden myöntä-

mästä kokonaistuesta, joten niiden kehitys oli huomattavasti suotuisampi kuin oikeustieteiden, joiden saama tuki pysyi vähäisenä. 1960-luvulta lähtien tukea saaneille liikuntatieteille myönnettiin vain muutaman prosentin kymmenyksen verran apurahoja.

Myös sotatieteille myönnetyt apurahat vaikuttavat suhteellisen vähäisiltä, mikä johtui osin siitä, että niitä tukevat säätiöt jäivät pienuutensa vuoksi pääosin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Alan säätiöistä tärkeimmät olivat Kauppaneuvos Werner Hacklinin säätiö upseerikoulutuksen edistämiseksi ja Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieteellinen Rahasto⁴⁰⁰.

Uudella vuosituhanella apurahojen jakosuhteissa tapahtui muutoksia. Yliopistojen ja tieteen saama osuus tuesta vaihteli sen mukaan, miten yliopistojen pääomitus eteni. Lääketieteet saivat edelleen vajaan kolmanneksen tuen kokonaissummasta, mutta oikeustieteet, sotatieteet ja liikuntatieteet joutuivat yhä tyytymään muutaman prosentin kymmenyksen apurahoista.

Yhteiskuntatieteiden asema vahvistui hieman, mutta parhaiten menestyivät humanistiset tieteet, jotka saivat nyt enemmän apurahoja kuin luonnontieteet, taloustieteet ja tekniset tieteet. Humanististen tieteiden tärkeimmät tukijat olivat Koneen Säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto, jotka jakoivat yhdessä yli 28 miljoonaa euroa eli yli puolet säätiöiden humanistisille tieteille 2000–2015 suuntaamasta tuesta. Muita humanistien tärkeitä tukijoita olivat Emil Aaltosen Säätiö, Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Alfred Kordelinin rahasto ja Svenska kulturfonden.

Humanististen tieteiden aseman vahvistumisen taustalla oli se, että säätiöt ryhtyivät 2000-luvun alussa haastamaan valtion tuloshakuista ja keskittävää tiedepolitiikkaa. Rajut leikkaukset ja säästötoimet olivat koetelleet erityisesti perustutkimusta ja humanistisia tieteitä, jotka saavat huomattavasti vähemmän ulkopuolista rahoitusta kuin soveltavat luonnontieteet ja teknologiset tieteet. Luonnontieteilijät saivat 2000-luvun vaihteessa ulkopuolista rahoitusta lähes kuusi kertaa niin paljon kuin humanistit, ja korkeakoulusektorin tutkimusmenoista 2009 pääosa meni luonnontieteille (25 prosenttia), yhteiskuntatieteille (23) ja lääke- ja terveystieteille (22). Tekniikan osuus oli 19 prosenttia, humanististen alojen kahdeksan prosenttia ja maatalous- ja metsätieteiden kolme prosenttia.⁴⁰¹

Tuen arvolla mitattuna koko kauden 1920–2015 aikana eniten säätiörahaa saivat lääketieteet, joiden osuus kokonaistuesta oli lähes 30 prosenttia. Toiseksi eniten tukea myönnettiin korkeakouluille ja yleensä tieteille, joiden osuus oli runsas viidennes. Luonnontieteet saivat noin 12,5 prosenttia ja humanistiset tieteet yli 11 prosenttia apurahoista. Seuraavaksi eniten

tukea myönnettiin taloustieteille (runsaat 10 prosenttia) ja teknisille tieteille (vajaat yhdeksän prosenttia). Yhteiskuntatieteet saivat apurahoista yli viisi prosenttia mutta oikeustieteet vain alle prosentin. Sotatieteiden ja liikuntatieteiden tutkijat joutuivat tyytymään muutaman prosentin kymmenykseen apurahoista.

Kun tarkastellaan tuen jakautumista eri tieteille, on otettava huomioon, että eri tieteet ovat sekä niiden ulkoisista ja sisäisistä että osin historiallisista syistä erilaisessa asemassa rahan tarpeeseen nähden. Luonnontieteet, lääketieteet ja tekniset tieteet tarvitsevat usein laitehankintojen sekä apu-työvoiman ja tutkimusmateriaalin hankkimisen takia moninkertaisesti enemmän varoja kuin eräät humanistiset tieteet. Tämän vuoksi esimerkiksi lääketieteilijän tai luonnontieteilijän saama miljoonaluokan apuraha sivuutetaan usein huomiotta, kun taas erään filosofin saama 700 000 euron palkkio vajaan 400 sivun raportista synnytti 2013 kovan kohun.

Tieteenalojen yksioikoinen vertailu johtaa kuitenkin helposti harhaan. Humanistinen tai yhteiskuntatieteellinen tutkimus ei ole vain tutkijan-kamarissa tapahtuvaa ja pysyvää aivotyötä vaan niiden välillinen vaikutus yhteiskuntaan voi olla huomattava: kielitieteilijä E. N. Setälä laati Suomen itsenäisyysjulistuksen sanamuodon ja oikeustieteilijä K. J. Ståhlberg vaikutti merkittävästi Suomen vuoden 1919 hallitusmuodon sisältöön. Näiden tieteenalojen kohteena ovat usein laaja-alaiset ja kulttuurisesti tärkeät tutkimustehtävät, jotka edellyttävät tutkimusapulaisten, monien tekniikoiden ja useita tieteenaloja edustavien tutkijoiden yhteistyötä. Tämän ymmärsi valtion humanistinen toimikunta, joka myönsi toimikuntajärjestelmän 1950-luvun toiseksi suurimman tuen, nykyrahassa noin 530 000 euroa, karjalan kielen sanakirjan toimitustyön aloittamiseen Pertti Virtarannan johdolla. Vuonna 2005 valmistunut kuusiosainen sanakirja käsittää lähes 83 000 hakusanaa. Luonnontieteellisen toimikunnan alainen Matematiikkakonekomitea sai apurahoja noin 660 000 euroa, jotka kuluivat suurelta osin laitehankintoihin. Komitean työn tuloksena valmistunut tietokone ESKO oli vanhentunut jo syntyessään, mutta sen rakentaminen antoi toki kokemusta matemaatikoille ja insinööreille.⁴⁰²

Säätiöiden apurahojen jakautuminen luonnontieteille

Luonnontieteet saivat lääketieteiden jälkeen toiseksi eniten apurahoja säätiöiltä. Luonnontieteistä parhaiten menestyi aluksi kemian tutkimus, joka sai sotien välisenä aikana yli puolet koko alalle myönnettyistä apu-

rahoista. Kemian tutkimuksen merkittävin rahoittaja oli Kemiantutkimus-Säätiö, mutta myös Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö ja Raf. Haarlan säätiö puun kemiallista tutkimusta varten ja kaikki isot säätiöt, Suomen Kulttuurirahasto, Kordelinin säätiö, Emil Aaltosen Säätiö, Jenny ja Antti Wihurin rahasto, myönsivät paljon apurahoja kemian tutkimusta varten.

Seuraavaksi eniten stipendejä myönnettiin biotieteille, jotka saivat kuudenneksen luonnontieteille myönnetystä apurahoista. Geotieteet ja fysikaaliset tieteet saivat noin 10 prosenttia tuesta, mutta sen sijaan maatalous- ja elintarviketieteet ja metsätieteet saivat vain runsaat kuusi ja vajaat neljä prosenttia apurahoista. Tuen vähäisyyteen vaikutti osittain se, että säätiöt katsoivat, että valtiovallan oli kannettava päävastuu maan pääelinkeinoihin liittyvien tieteiden tukemisesta. Valtio ei tosin ollut 1930-luvulla erityisen kiinnostunut tutkimustoiminnan kehittämisestä. Luonnontieteilijöistä vähiten tukea saivat matemaatikot, joille myönnetystä apurahoista huomattavan osan vei Rolf Nevanlinna.⁴⁰³

Taulukko 5.
Apurahojen jakautuminen eri luonnontieteille tasavuosisikymmittäin 1920–2010 ja 2015

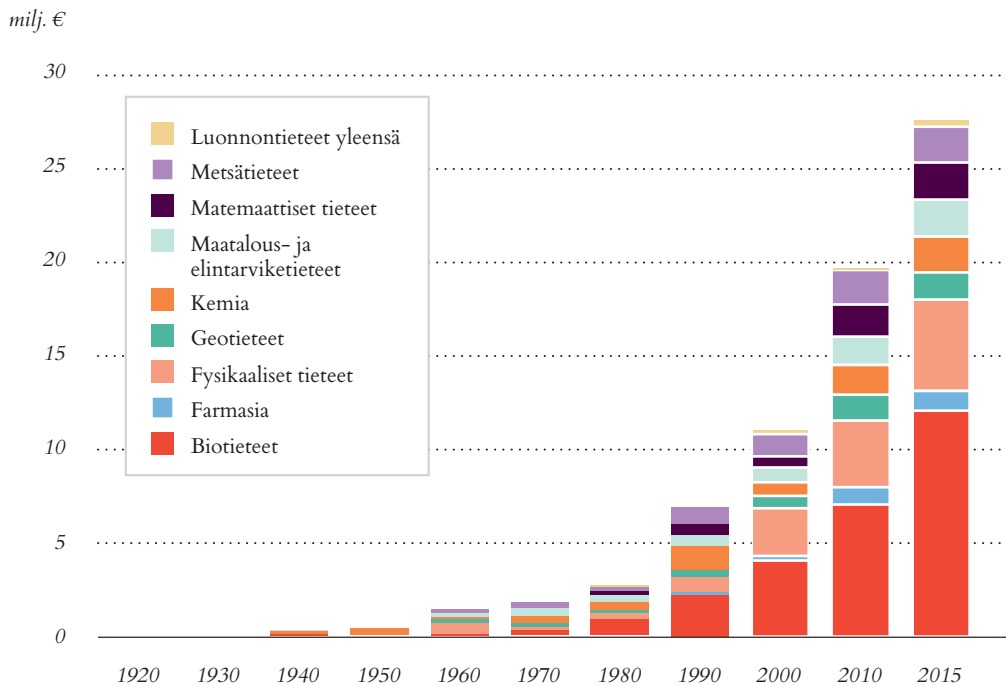
	BIOTIETEET	FARMASIA	FYSIKAALISET TIETEET	GEOTIETEET	KEMIA	MAATALOUS- JA ELINTARVIKE- TIETEET	MATEMAATTISET TIETEET	METSÄTIETEET	LUONNONTIETEET YLEENSÄ
1920	11 232		3 328	16 640		3 328		8 320	
1930	16 397		6 041	31 068		0	690	0	
1940	91 298		33 014	29 950	165 624	46 423	11 980	11 381	
1950	48 072		50 826	29 950	360 352	14 381	17 730	19 779	
1960	132 414	9 320	645 410	151 648	121 160	204 411	20 970	222 981	2 330
1970	352 749	23 125	185 721	185 366	326 204	458 420	41 914	327 505	0
1980	942 508	22 985	345 387	137 044	448 068	317 465	242 336	212 129	94 362
1990	2 244 878	178 200	789 911	374 069	1 292 160	586 216	583 020	900 028	25 126
2000	4 093 407	248 882	2 565 935	681 796	666 773	831 273	599 146	1 160 087	117 872
2010	7 114 112	903 769	3 590 840	1 350 026	1 608 491	1 484 011	1 730 537	1 823 037	97 723
2015	12 082 802	1 053 702	4 907 977	1 466 923	1 915 063	1 951 405	1 984 016	1 961 824	280 326
Summa	27 129 868	2 439 983	13 124 391	4 454 481	6 903 895	5 897 332	5 232 340	6 647 070	617 737

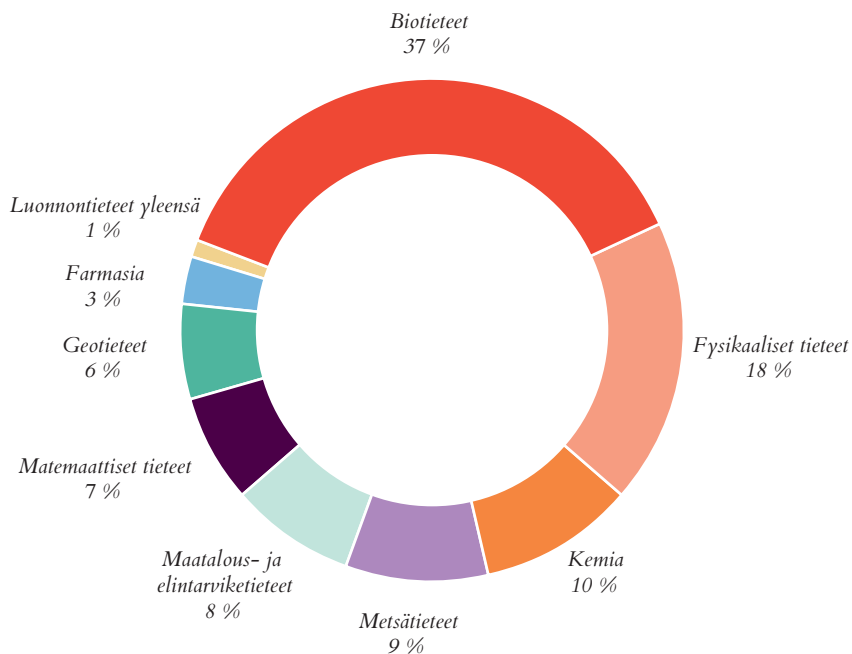
Lähteet: Säätiöiden tilinpäätökset ja pöytäkirjat 1920–2015. Säätiöiden omat arkistot, OMA, PRH. KA, PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>

Vuosisadan loppupuolella luonnontieteiden järjestys apurahojen määrällä mitattuna muuttui selvästi. Selkeäksi ykköseksi nousivat biotieteet, jotka saivat yli neljänneksen apurahoista. Kemia sai enää noin kuudenneksen tuesta, ja huomattavasti osuuttaan kasvattaneet fysikaaliset tieteet ja metsätieteet nousivat sen kantaan. Myös maatalous- ja elintarviketieteiden saama tuki kasvoi selvästi, samoin matemaattisten tieteiden tuki tilastotieteen ja tietojenkäsittelytieteen voimistumisen ansiosta. Geotieteiden suhteellinen asema heikkeni, mutta farmasian tutkijat nousivat apurahan saajien joukkoon tieteenalan aseman vahvistuttua yliopistossa.⁴⁰⁴

Uuden vuosituhannen alku ei muuttanut kehityksen suuntaa. Biotieteiden voimistuminen jatkui edelleen, ja ne saivat jo noin 40 prosenttia luonnontieteille myönnetystä apurahoista. Fysikaaliset tieteet saivat vajaan viidenneksen tuesta, ja metsätieteet runsaat kahdeksan prosenttia. Edelleen huomattavasti tukeaan menettänyt kemia muodosti maatalous- ja elintarviketieteiden ja matemaattisten tieteiden kanssa seuraavan ryhmän, josta kukin tieteenala sai runsaat seitsemän prosenttia apurahoista.

Kuvio 18. Apurahojen jakautuminen eri luonnontieteille 1920–2015

Kuvio 19.
Apurahojen kokonaisjakautuminen eri luonnontieteille 1920–2015

Geotieteet menettivät edelleen suhteellista asemaansa, mutta saivat silti selvästi enemmän apurahoja kuin farmasia.

Jakson viimeisten vuosikymmenien kehitys johti siihen, että biotieteistä tuli lähes 40 prosentin osuudellaan kauden 1920–2015 aikana säätiöiltä eniten apurahoja saanut tieteenala. Toiseksi nousivat fysikaaliset tieteet, jotka saivat lähes viidenneksen tuesta. Itsenäisyyden alkuvuosikymmenten tuetuin tieteenala kemia muodosti metsätieteiden kanssa seuraavan ryhmän. Maatalous- ja elintarviketieteet, matemaattiset tieteet ja geotieteet saivat noin 8–6 prosenttia luonnontieteiden apurahoista. Vähiten tukea sai farmasia, jonka asema vahvistui kuitenkin selvästi kauden lopulla.

Säätiöiden apurahojen jakautuminen humanistisille tieteille

Humanistisista tieteistä eniten apurahoja 1900-luvun alkupuoliskolla saivat kielitieteet ja historia, joille molemmille myönnettiin reilu neljännes koko alan saamasta tukisummasta. Seuraavaksi eniten tukea sai kirjallisuudentutkimus runsaan kuudenneksen osuudellaan. Sen sijaan julki-

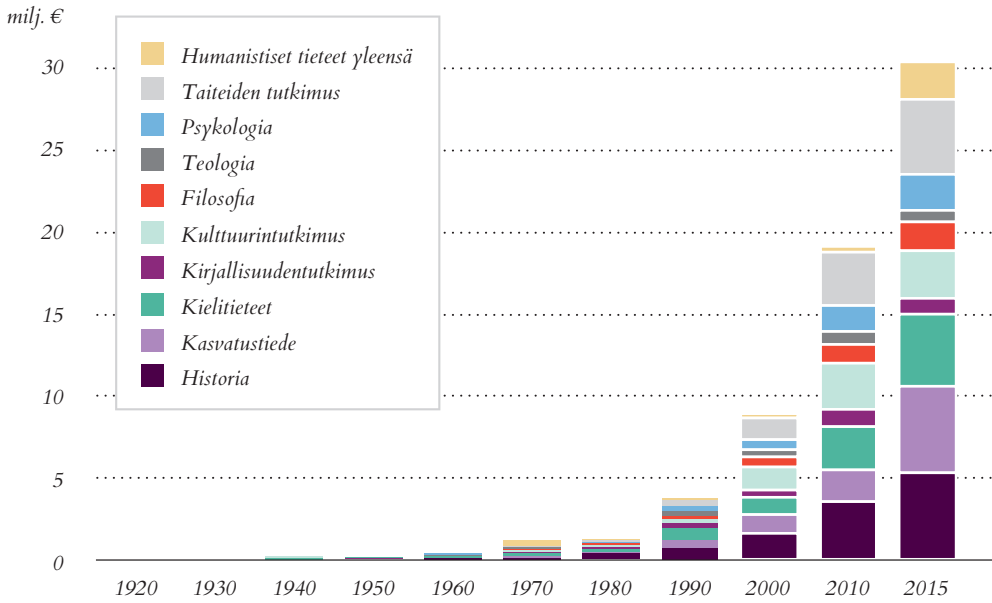
	HISTORIA	KASVATUSTIEDE	KIELITIETEET	KIRJALLISUUDEN- TUTKIMUS	KULTTURIN- TUTKIMUS	FILOSOFIA	TEOLOGIA	PSYKOLOGIA	TAITEIDEN TUTKIMUS	HUMANISTISET TIETEET YLEENSÄ
1920	2 704	3 328	12 272	6 656	4 368	6 559				3 328
1930	8 630	0	29 342	3 452	20 108	0	5 178			0
1940	54 964	2 995	46 473	26 116	52 113	0	20 554			0
1950	86 845	3 940	68 950	65 010	6 698	6 304	7 880	15 760	18 124	13 199
1960	96 030	16 310	75 935	71 554	27 378	33 785	62 910	83 880	18 640	11 650
1970	160 113	57 089	153 202	91 487	114 870	44 804	94 956	61 787	69 085	326 349
1980	397 410	90 432	210 376	45 797	194 964	55 697	42 016	92 039	89 417	67 670
1990	776 712	440 178	794 620	188 163	328 285	178 586	228 197	338 311	421 208	69 064
2000	1 602 099	1 195 635	1 026 457	483 213	1 371 414	628 048	390 805	629 085	1 314 471	294 157
2010	3 564 119	1 924 042	2 618 249	1 105 133	2 822 171	1 099 452	815 784	1 579 955	3 302 875	320 667
2015	5 286 301	5 293 627	4 386 788	1 010 013	2 864 815	1 801 266	666 309	2 237 381	4 567 248	2 294 008
Yhteensä	12 035 927	9 027 576	9 422 664	3 096 595	7 807 183	3 854 501	2 334 589	5 038 198	9 801 069	3 400 091

Lähteet: Säätiöiden tilinpäätökset ja pöytäkirjat 1920–2015. Säätiöiden omat arkistot, OMA, PRH. KA, PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>

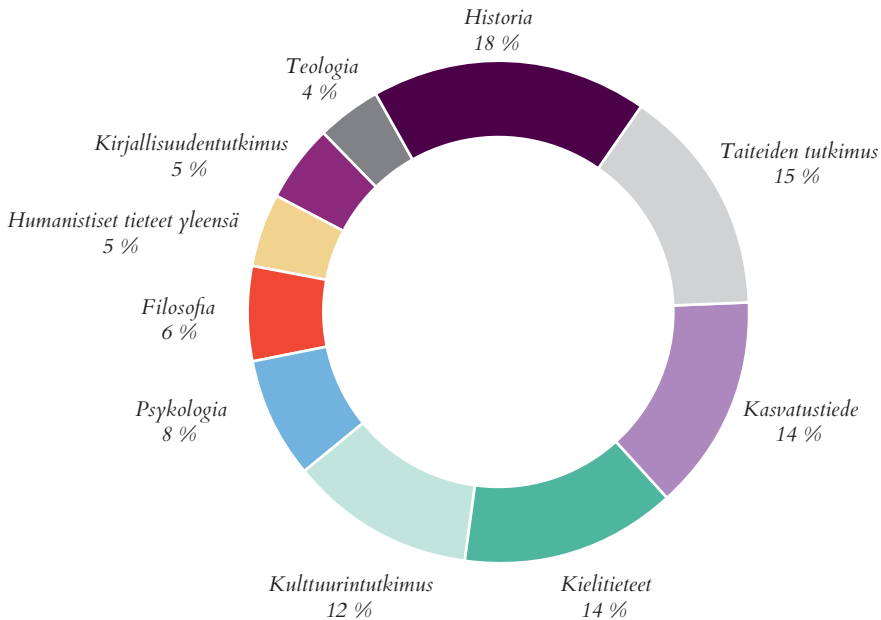
suudessa 1920- ja 1930-luvulla näyttävästi esillä ollut kulttuurintutkimus, johon sisältyi kansanperinteen ja -runouden tutkimus, arkeologia sekä kansatiede ja uskontotiede, sai alle 14 prosenttia säätiöiden humanisteille myöntämistä apurahoista. Loppuosa tuesta meni filosofeille, teologeille ja kasvatustieteille, tässä järjestyksessä.

Vuosisadan loppupuolella jakosuhteissa ei tapahtunut suuria muutoksia. Historian osuus kokonaistuesta väheni mutta se ohitti paljon suhteellista asemaansa menettäneet kielitieteet tuetuimpana humanistisena tieteenalana. Kasvatustieteiden asema vahvistui selvästi muun muassa Suomen Kulttuurirahaston, Svenska kulturfondenin ja Bergsrådinnan Sophie von Julins Stiftelsen myöntämän runsaan tuen turvin, ja psykologia ja taiteentutkimus saivat nyt enemmän tukea kuin filosofia ja teologia. Samat trendit jatkuivat 2000-luvun alussa. Taiteiden tutkimus ja kasvatustiede nousivat historian jälkeen toiseksi ja kolmanneksi tuetuimmiksi tieteenaloiksi. Kielitieteet putosivat neljännelle sijalle, ja teologian suhteellinen asema heikkeni edelleen.

Taulukko 6.
Apuhoiden jakautuminen eri humanistisille tieteille 1920–2015

Kuvio 20. Apurahojen jakautuminen eri humanistisille tieteille 1920–2015

Kuvio 21. Apurahojen kokonaisjakautuminen eri humanistisille tieteille 1920–2015

Useiden säätiöiden jatkuvasti tukema historia oli koko kauden 1920–2015 aikana selvästi eniten tuettu tieteenala, sillä se sai lähes viidenneksen säätiöiden humanistisille tieteille jakamista apurahoista. Seuraavaksi eniten apurahoja saivat 2000-luvulla voimistunut taiteiden tutkimus (taidehistoria, estetiikka, musiikkitiede, teatteritiede, taidealojen tohtorintutkinnot), suhteellista merkitystään tasaisesti menettäneet kielitieteet sekä kasvatustieteet. Kulttuurintutkimus sai runsaat 10 prosenttia, psykologia vajaat kahdeksan prosenttia ja filosofia noin kuusi prosenttia apurahoista. Kauden aikana asemiaan menettäneet kirjallisuudentutkimus ja teologia saivat humanistisista tieteistä vähiten tukea.

Humanististen tieteiden saaman tuen muutoksiin vaikutti huomattavasti säätiöiden apurahapolitiikassa 2000-luvun alussa tapahtunut muutos. Varsinkin isot säätiöt, Suomen Kulttuurirahasto ja Koneen Säätiö, mutta myös esimerkiksi Emil Aaltosen Säätiö, Niilo Helanderin säätiö ja Kordelinin säätiö, ryhtyivät tukemaan voimakkaasti taiteiden tutkimusta, joka soveltui hyvin edistämään säätiöiden tavoitetta lähentää tiedettä ja taidetta toisiinsa.

Säätiöiden myöntämien matka-apurahojen jakautuminen

Varsinkin 1920-luvulla ja 1930-luvun alussa säätiöt myönsivät suhteellisen paljon apurahoja myös ulkomaisten tutkimus- ja opintomatkojen sekä tieteellisen julkaisutoiminnan tukemiseen. Julkaisutoiminnan rahoitus väheni vähitellen, mutta matka-apurahojen painoarvo kasvoi huomattavasti toisen maailmansodan jälkeen. Säätiöiden tiedot myöntämistään matka-apurahoista ovat kuitenkin puutteelliset. Kaikki säätiöt eivät eritelleet apurahojen jakautumista eri käyttötarkoituksiin, eikä matka-apurahan saaneen tutkijan kohdemaata tai oppiarvoa aina ole mainittu. Tässä aiheen käsittely jakaantuu siten, että kauden 1920–1959 aineisto käsittää lähes kaikkien suurten säätiöiden vuosittain myöntämät apurahat ja kauden 1960–2017 aineisto säätiöiden ja tieteellisten ja kirjallisten seurojen tasa-vuosikymmeninä ja vuonna 2015 myöntämät apurahat.

Kauden 1920–1959 aineisto käsittää 944 matka-apurahaa. Suurin osa apurahoista myönnettiin maistereille ja lisensiaateille, tohtori- ja dosenttitason tutkijat saivat reilut 20 prosenttia ja professorit noin kymmenen prosenttia apurahoista. Nimettyjä matkakohteita oli 556, joiden perusteella on laadittu oheinen taulukko. Sen pohjalta on mahdollista esittää joitakin yleislinjoja.

Kuten Marjatta Hietala on todennut, suomalaisten tiedemiesten kansainväliset kontaktit olivat alalla kuin alalla erittäin tiiviit ennen ensimmä-

KOHDEALUE	1920– 1929	1930– 1939	1940– 1949	1950– 1959	YHTEENSÄ
Pohjoismaat	17	24	40	67	148
Länsi- ja Keski-Eurooppa	16	6	18	73	113
Saksa*	21	13	0	30	64
Englanti	9	10	8	24	51
Italia	1	2	0	6	9
Yhdysvallat**	7	10	40	56	113
Neuvostoliitto	5	1	0	4	10
Baltian maat	2	4	0	0	6
Muut maat	11	9	5	17	42
Tuntematon kohde	28	30	27	303	388
Yhteensä	117	109	138	580	944

*Myös Länsi-Saksa
**Mukaan lukien Kanada

Lähteet: Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden vuosikertomukset ja tiliasiakirjat 1917–1959. OMA. KA.

Taulukko 7.
Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden myöntämien matka-apurahojen jakautuminen kohdemaittain ja -alueittain 1920–1959

mäistä maailmansotaa. Suomen itsenäistyminen toi muutoksen matkustamisen edellytyksiin, sillä matkojen tärkeimmän rahoittajan eli Helsingin yliopiston varat supistuivat inflaation vaikutuksesta niin voimakkaasti, että se ei enää kyennyt tukemaan matkoja kuin pienellä osalla aiemmasta määrästä. Rosenbergin stipendi auttoi kuitenkin muun muassa Aapeli Saarisaloa matkustamaan 1924 ja 1930 Palestiinassa, Syyriassa ja Mesopotamian alueella.⁴⁰⁵

Vuonna 1919 perustettu Tieteellinen keskuslautakunta pyrki rahoittamaan tutkimushankkeita, mutta sen voimavarat olivat vähäiset eikä se puoltanut tutkimushankkeita, joissa pyrittiin käytännöllisiin tavoitteisiin. Valtion johdossa ymmärrettiin kuitenkin, että Suomen tiede ei saanut jäädä jälkeen kansainvälisestä kehityksestä. Siksi lupaaville tutkijoille pyrittiin luomaan muun muassa valtion ja eri ministeriöiden stipendien avulla mahdollisuus kansainväliseen tutkimustyöhön.⁴⁰⁶

Tämä oli erityisen tärkeää luonnontieteissä sekä maatalous- ja metsätieteissä, joiden alalla saavutetut tulokset eivät olleet pelkästään tieteellisesti mullistavia, vaan niihin liittyi myös suuria taloudellisia mahdollisuuksia. Siksi esimerkiksi maatalousministeriö tuki maan päaelinkeinojen kannalta tärkeiden metsä- sekä maatalous- ja elintarviketieteiden edusta-

jien ulkomaanmatkoja. Erityisen paljon rahoitettiin agraaripolitiikkaan, metsänarviointiin, suometsätieteeseen ja metsäteknologiaan liittyviä opintomatkoja, joita tuettiin myös valtionstipendein.⁴⁰⁷

Tutkijat joutuivat 1920-luvulla maksamaan osan matkoistaan omista varoistaan, mutta vähitellen Helsingin yliopiston ja valtion rinnalle nousi myös muita rahoittajia, kuten yksityisiä yrityksiä sekä ulkomaisia ja kotimaisia säätiöitä. Ulkomaisista säätiöistä merkittävimpiä olivat Alexander von Humboldt -säätiö, Kellogin säätiö ja Rockefeller-säätiö. Kotimaisista säätiöistä tärkeimmäksi ulkomaisten matkojen rahoittajaksi nousi Kordelinin säätiö, joka myönsi 1930-luvun loppuun mennessä 105 apurahaa. Toinen keskeinen ulkomaisen opinkäynnin rahoittaja oli Liikesivistysrahasto 44 apurahallaan.

Vuosina 1920–1939 säätiöt myönsivät kaikkiaan 168 sellaista matkaa, joiden määränpää tiedetään. Runsas neljännes matkoista suuntautui muihin Pohjoismaihin, joihin matkustaminen oli helpointa ja jotka olivat kulttuurisista ja kielellisistä syistä luonnollinen matkustuskohde suomalaisille tutkijoille. Useille historiantutkijoille Ruotsin valtionarkisto oli korvaamaton lähdeapaja, ja lääketieteilijöitä veti puoleensa länsinaapurin lääketieteen korkea tieteellinen taso.⁴⁰⁸

Runsas viidennes matkoista suuntautui Saksaan, joka ensimmäisen maailmansodan tuhoista ja maksettavaksi määrättyistä mittavista sotakorvauksista huolimatta oli säilyttänyt asemansa merkittävänä tiedemaana. Maassa oli suuri joukko maailman eturivin tutkijoita, jotka onnistuivat nopeasti sodan jälkeen saavuttamaan keskeisen aseman kansainvälisessä tiedeyhteisössä. Kielivaikeuksia ei ollut, sillä saksa oli tieteen yleiskieli 1940-luvulle asti.⁴⁰⁹

Seuraavaksi eniten matkustettiin muihin Länsi- ja Keski-Euroopan maihin sekä Englantiin. Vanhan emämaan Venäjän muuttuminen Neuvostoliitoksi katkaisi muutamaksi vuosikymmeneksi lähes kokonaan suomalaisten tutkijoiden matkat itään, sillä sinne matkusti Kordelinin säätiön tuella vain arkeologi A. M. Tallgren 1925 ja 1928.⁴¹⁰

Myös lännen suurvalta Yhdysvallat ja sen pohjoinen naapuri Kanada vetivät puoleensa suomalaisia tutkijoita. Kanadaan matkustivat säätiöiden tuella muun muassa maantieteilijät Väinö Auer ja Väinö Tanner. Tannerin Newfoundlandiin ja Labradorille 1937 tekemä tutkimusretki oli suurin ulkomainen hanke, jossa Suomen Tiedeseura oli 1930-luvulla mukana, ja sitä perusteltiin tieteellisen vertailuaineiston saamisen ohella tarpeella tehdä suomalaista tiedettä kansainvälisesti tunnetuksi.⁴¹¹

Toisen maailmansodan aikana suomalaiset säätiöt myönsivät vain muutamia matka-apurahoja, vaikka erityisesti lääketieteen ja luonnon-

tieteiden edustajat tekivät eri rahoituslähteiden turvin Saksaan ja muihin Keski-Euroopan maihin useita tutkimus- ja vierailumatkoja. Kuusi vuotta kestänyt sota mullisti täysin Suomen tieteen kansainväliset yhteydet. Keski-Eurooppa oli raunioina, ja koko maanosa joutui keskittymään jälleenrakentamiseen. Suomalaisten kontaktit Eurooppaan vähenivät merkittävästi, ja erityisesti matkat Saksaan loppuivat miltei tyystin 1940-luvun puolivälissä.⁴¹²

Toisen maailmansodan vuosina säätiöt tukivat Suomen tiede-elämän tavoin kansakunnan selviytymiskamppailua, ja sama linja oli vallalla myös sodan jälkeen. Erityisen voimakkaasti säätiöt vaikuttivat tieteellisten seurojen ohella siihen, että sodan aikana katkenneet Suomen suhteet läntisiin voittajavaltioihin elpyivät ja lujittuivat. Kääntyminen länteen oli välttämätöntä, sillä sodan jälkeen johtomaaksi monella tieteenalalla nousi Yhdysvallat, jonne lukuisat etevät tiedemiehet olivat paenneet Saksasta jo 1930-luvulla.

Muutos merkitsi myös sitä, että saksa menetti englannille asemansa tieteen pääkielenä. Tämä aiheutti ongelmia monille suomalaisille tutkijoille, mutta varsinkin luonnontieteilijät, lääketieteilijät ja tekniikan tutkijat lähtivät hanakasti englanninkielisiin maihin heti kun siihen tarjoutui tilaisuus. Esimerkiksi Helsingin yliopiston serobakteriologian (seerumi- ja bakteeriopin) laitokselta valmistuneille nuorille tutkijoille post doc -jakso Yhdysvalloissa muodostui lähes säännöksi.

Angloamerikkalainen akateemisuus vaikutti voimakkaimmin maatalous- ja metsätieteissä, lääketieteissä ja luonnontieteissä, mutta se tuntui myös yhteiskunta- ja insinöritieteissä ja humanistisissa tieteissä. Erik Allardtin mukaan »yhteen aikaan me kaikki tietyissä iässä olevat kävimme Amerikassa. Se katsottiin välttämättömäksi, jos aikoi akateemisella uralla Suomessa eteenpäin – Moskovaan hoidettiin ulkopolitiikkaa, mutta mitä uutta Suomessa opittiin, siinä yhteyksillä Yhdysvaltoihin oli keskeinen merkitys».⁴¹³

Vuosina 1950–1959 myönnettyistä 277 matka-apurahasta, joiden kohdemaatiedetään, 80 eli lähes 30 prosenttia suuntautui toisen maailmansodan läntisiin voittajamaihin Yhdysvaltoihin ja Englantiin. Jos mukaan lasketaan vielä Länsi-Saksa ja muu läntinen Eurooppa, luku nousee noin 68 prosenttiin. Kun matkoista suuntautui Pohjoismaihin 67 eli lähes 20 prosenttia, muiden maiden ja erityisesti Neuvostoliiton ja sen vaikutuspiiriin kuuluneiden maiden osuus jäi mitättömän pieneksi. Harvoja itänaapuriin säätiöiden tuella 1950-luvun lopulla matkustaneita stipendiaatteja olivat kirurgian tohtori Aimo Salminen ja teollisuusneuvos Urho Hakkarainen.⁴¹⁴

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015	YHTEENSÄ
Pohjoismaat	4	4	47	45	47	76	81	304
Saksa	3	1	21	26	34	43	49	177
Brittein saaret	2	10	42	44	86	77	124	385
Ranska	2	0	10	25	16	26	41	120
Benelux-maat	0	3	14	22	12	31	42	124
Italia	1	1	10	5	22	24	30	93
Espanja	0	0	4	9	13	31	34	91
Baltian maat	0	0	0	0	6	10	11	27
Muu Eurooppa	1	7	30	51	31	73	124	317
Venäjä*	1	2	3	6	5	8	7	32
Yhdysvallat	3	13	49	117	141	117	269	709
Kanada	2	0	11	10	24	31	41	119
Väli-Amerikka	0	0	1	2	4	7	2	16
Etelä-Amerikka	0	0	1	2	7	12	10	32
Japani	0	1	3	11	6	18	26	65
Kiina	0	0	1	2	3	19	19	44
Muu Aasia	0	0	6	10	7	52	41	116
Australia ja Oseania	0	0	1	5	22	47	28	103
Afrikka	0	0	1	4	6	9	14	34
Tuntematon	17	36	56	39	336	251	163	898
Yhteensä	36	78	311	435	828	962	1 156	3 806

*Myös Neuvostoliitto

Lähteet: Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen vuosikertomukset ja tiliasiakirjat. Säätiöiden omat arkistot, OMA, PRH. KA; PRH: Virre-tietopalvelu.

Tutkijoiden ja tekniikan edustajien matkoja läntisiin maihin rahoittivat etenkin Outokumpu Oy:n Säätiö, Tekniikan edistämissäätiö, Suomen Kulttuurirahasto ja Liikesivistysrahasto, mutta niiden ohella myös monet muut säätiöt myönsivät stipendejä tähän tarkoitukseen. Matkojen tavoitteet eivät olleet yksin tieteelliset, vaan niiden avulla pyrittiin kanavoimaan Suomeen paitsi uutta tietoa ja tekniikkaa myös läntistä ideologiaa, jonka levittäminen ei olisi ollut muuten niin helppoa Neuvostoliiton tiukan poliittisen kontrollin vuoksi.⁴¹⁵

Taulukko 8.
Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja tieteellisten seurojen myöntämien matka-apurahojen kohdemaat ja alueet tasavuosisikymmenittäin 1960–2010 ja 2015

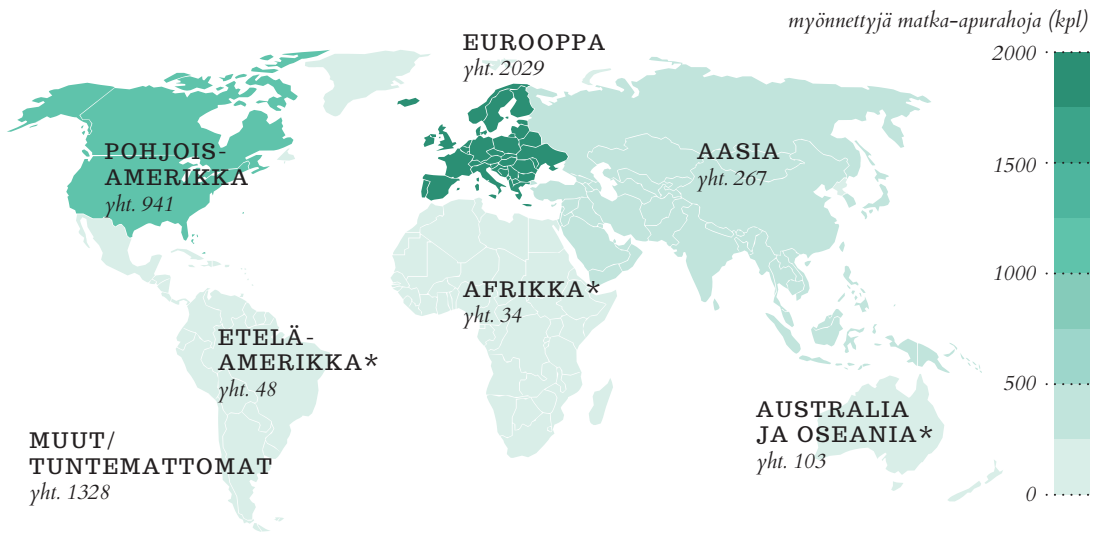
Matka-apurahoja koskevat tiedot on kerätty vuodesta 1960 alkaen vain tasavuosikymmenittäin ja vuodelta 2015. Kuten taulukko 8 osoittaa, säätiöiden myöntämien matka-apurahojen määrä oli varsin alhainen vielä 1960-luvulla. Tuolloin Suomen tieteen kansainvälisiä yhteyksiä hoidettiin pääosin tutkijoiden henkilökohtaisten kontaktien, tieteellisten seurojen ja akatemioiden sekä opetusministeriön myöntämien apurahojen avulla. Järjestelmällisestä kansainvälisestä tieteellisestä yhteistyöstä vastasivat suurelta osin tieteelliset keskusseurat. Matkat suuntautuivat edelleen pääosin vanhoihin suosikkikohteisiin Yhdysvaltoihin, Pohjoismaihin, Brittein saarille ja Länsi-Eurooppaan. Osa tieteellisestä pätevytysohjelmasta tapahtui ulkomailla, ja tuolloin luodut yhteydet olivat usein myöhemmän yhteydenpidon perusta.⁴¹⁶

Tilanne muuttui ratkaisevasti 1970-luvulla, jolloin valtio otti johtoonsa tutkimus- ja kehittämistyön kehittämisen. Opetusministeri Ulf Sundqvist totesi toukokuussa 1973, että Akatemia oli tehnyt merkittävää tiedepoliittista suunnittelutyötä, mutta se oli keskittynyt liiaksi korkeakoulujen ja perustutkimuksen edistämiseen. Nyt sen oli otettava vastuulleen tutkimus- ja kehittämistyön yleisen johtamisen lisäksi myös tieteen kansainvälisten suhteiden hoito. Akatemialle siirtyivät siten muun muassa tieteellisten seurojen kansainvälisen toiminnan rahoituspäätökset sekä tutkijoiden ulkomaanmatkojen apurahojen myöntö. Samalla siitä tuli myös seurojen ja korkeakoulujen kautta organisoidun kansainvälisen yhteistyön rahoittaja.⁴¹⁷

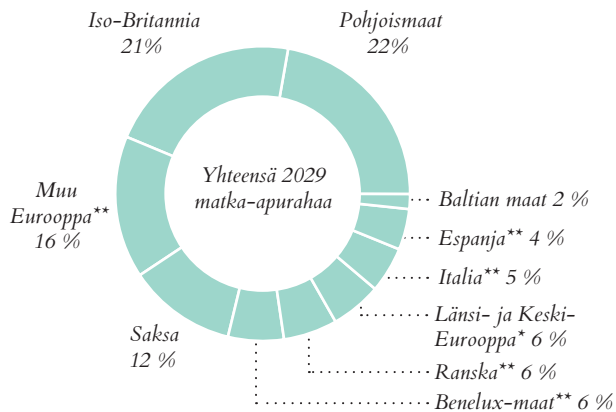
Suomen Akatemian johdolla kansainvälisen tutkimusyhteistyön tuli tähdätä yleisten tiedepoliittisten tavoitteiden lisäksi kehittyneiden ja kehittyvien maiden välisen eriarvoisuuden poistamiseen ja kansainvälisen jännityksen lieventämiseen. Tärkeää oli siirtää kansainvälinen yhteistyö yksilötasolta ja tiedeyhteisön elimiltä valtiollisille organisaatioille.⁴¹⁸ Tieteellinen yhteistyö oli edennyt organisaatitasolle vain Pohjoismaiden kesken, joten Akatemia loi 1970-luvulla laajan kansainvälisten tutkijanvaihtosopimusten verkon myös itään päin.

Itänaapurin lisäksi Suomi solmi erilaisia kulttuuri- ja kulttuurinvaihtosopimuksia useiden Itä-Euroopan valtioiden, kuten Puolan, Unkarin, Romanian, Saksan demokraattisen tasavallan ja Jugoslavian, kanssa. Suomen viralliset yhteydet läntisiin maihin kanavoituivat puolestaan varsinkin Unescon ja sen alajärjestöjen sekä muiden kansainvälisten järjestöjen ja yhteisöjen kautta.⁴¹⁹

Tieteellisten yhteyksien keskittäminen Suomen Akatemialle kertoi siitä, että valtiovalta ei luottanut professorien hallitsemien korkeakoulujen ja tieteellisten seurojen kykyyn hoitaa kansainvälisiä suhteita.⁴²⁰ Kun Akatemia otti vastuulleen virallisten suhteiden hoidon perinteisiin läntisiin

MYÖNNETTYJEN MATKA-APURAHOJEN KOHDEMAAT EUROOPAN SISÄLLÄ

*) vuodet 1920–1959 **) vuodet 1960–2015

TUTKIMUKSESSA MUKANA OLEVIEN SÄÄTIÖIDEN JA TIETEELLISTEN SEUROJEN MYÖNTÄMILLÄ APURAHOILLA SUOMEEN SAAPUNEET TUTKIJAT JA OPISKELIJAT VUOSINA 1980–2015

<i>Yhdysvallat</i>	15
<i>Viro</i>	9
<i>Pohjoismaat</i>	8
<i>Brittein saaret</i>	7
<i>Saksa</i>	5
<i>Australia ja Oseania</i>	4
<i>Muu Eurooppa</i>	3
<i>Italia</i>	2
<i>Benelux-maat</i>	2
<i>Egypti</i>	1
<i>Mongolia</i>	1
<i>Brasilia</i>	1
<i>Tuntematon maa</i> - 53 kutsua	

Kuviot 22 ja 23. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja tieteellisten seurojen myöntämien matka-apurahojen kohdealueet maailmanlaajuisesti ja Euroopan sisällä 1920–2015.

Taulukko 9. Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja tieteellisten seurojen myöntämällä matka-apurahoilla Suomeen 1980–2015 saapuneet tutkijat ja opiskelijat.

tiedeakatemiaihin, kuten Englannin Royal Society ja British Academy, sen suhteet Suomalaiseen Tiedeakatemiaan heikkenivät huomattavasti. Tiedeakatemia oli hoitanut yhteyksiä parin vuosikymmenen ajan, mutta nyt se sysättiin tylästi syrjään. Kun Akatemia pyrki ulkopoliittisista syistä vielä hidastamaan Suomen liittymistä 1974 perustettuun Euroopan tiedesäätiöön (ESF), tiedepiirit pelkäsivät, että niiden ulkomaiset yhteydet jäävät henkilökohtaisten suhteiden varaan.⁴²¹

Akatemialle oli annettu vastuu Suomen tieteen kansainvälisten suhteiden hoidosta mutta ei varoja sen konkreettiseen toteuttamiseen. Kun Suomen Akatemia kykeni myöntämään matka-apurahoihin 1970-luvun lopulla vain noin 1,5 miljoonaa markkaa, tiedepoliittiseen paitsioon sysätyt säätiöt rahoittivat omia stipendiaattejaan hieman suuremmalla summalla. Rahoitus jäi kuitenkin riittämättömäksi, ja yhteyksiä vaikeutti myös Urho Kekkosen pitkän presidenttikauden aikana vakiintunut ulkopoliittinen linja, joka kumarsi itään lännen kustannuksella. Voimakas itäpainotteisuus romahdutti vähitellen Suomen teollisuuden kilpailukyvyyn, mutta siitä kärsi myös tiede, joka uhkasi jäädä jälkeen kansainvälisestä kehityksestä.

Tilanne alkoi helpottua vasta 1980-luvulla ulkopoliittisen paineen heikennyttyä Neuvostoliiton liukuessa kohti hajoamistaan. Suomi liittyi Euroopan tiedesäätiöön 1981 viimeisenä Länsi-Euroopan maana, ja Euroopan neuvoston jäseneksi Suomi tuli vasta 1989, juuri ennen Itä-Euroopan maita. Myös suomalaisen tieteen kansainvälistymisessä tapahtui vuosikymmenen aikana muutos, siirtyminen aiempaa laajempiin ja monitasoisempiin kansainvälisiin suhteisiin.⁴²²

Muutos näkyi myös säätiöiden myöntämissä apurahoissa, joiden määrä alkoi kasvaa voimakkaasti 1980-luvulla. Matkat suuntautuivat edelleen vanhoihin suosikkikohteisiin Yhdysvaltoihin, Pohjoismaihin, Brittein saarille ja Länsi-Eurooppaan, mutta nyt monet tutkijat matkasivat myös Itä-Euroopan ja Aasian maihin. Yliopistojen kansainväliset yksiköt ryhtyivät hoitamaan tutkijanvaihdon lisäksi myös opiskelija- ja opettajavaihtoa, joka oli ollut lähes olematonta 1980-luvun jälkipuoliskolle saakka. Tuolloin korkeakoulujen kansainvälinen toiminta laajeni merkittävästi hyvän talouskehityksen ansiosta. Opiskelijoiden kansainvälisen vaihdon hallintoa ja englanninkielisiä opetusohjelmia kehitettiin, ja maan korkeakoulut liittyivät useisiin kahdenvälisiin ja monenkeskisiin vaihto-ohjelmiin. Valtakunnallisella tasolla 1991 perustetun kansainvälisen henkilövaihdon keskuksen CIMOn (Centre for International Mobility) tehtävänä oli huolehtia koulutusohjelmien koordinaatiosta, tiedotuksesta, harjoittelijavaihdosta ja erilaisista kansainvälisistä apurahaohjelmista.⁴²³

Suomen EU-jäsenyyden antama mahdollisuus kiihdyttää tieteen kansainvälistymistä oli säätiöiden mieleen. Ne olivat pitkään pyrkinet edistämään sekä suomalaisten tutkijoiden opiskelua ja tutkimustyötä ulkomailla että ulkomaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden tuloa Suomeen, mutta niiden voimavarat eivät olleet riittäneet valtiotason yhteyksien hoitoon. Nyt kun valtiovalta ryhtyi tukemaan aiempaa voimakkaammin tieteen ulkomaisia yhteyksiä, myös säätiöt lisäsivät matka-apurahojen määrää. Kun ne myönsivät vuonna 1990 noin 500 matka-apurahaa, vuonna 2000 luku oli lähes 1 000 ja 2015 liki 1 200. Suurin osa apurahoista myönnettiin edelleen maistereille ja lisenssiaateille professorien osuuden jäädessä alle viiteen prosenttiin.

Kasvu ei juuri muuttanut suosituimpien kohdemaiden jakautumaa. Yhdysvallat oli jatkuvasti selvästi suosituin määränpää, ja Länsi-Eurooppa, Brittein saaret ja Pohjoismaat olivat säilyttäneet hyvin asemansa. Saksa nousi suosituimmaksi Manner-Euroopan kohteeksi, mutta myös Benelux-maihin sekä Ranskaan, Espanjaan ja Italiaan matkustettiin paljon. Kanada oli yhä suosittu kohde, ja 2000-luvulla suomalaiset tutkijat alkoivat suuntautua myös Aasian maihin ja Itä-Eurooppaan. Sen sijaan Venäjälle matkustettiin säätiöiden rahoilla edelleen vähän.

Vaikka suomalainen tiede oli 2000-luvun alussa kansainvälisempää kuin koskaan aiemmin, tarve kansainvälisiin kontakteihin oli kasvanut globalisaation vuoksi. Tutkimukset osoittivat, että vain yksi prosentti tutkimuksen ja tiedehallinnon tarvitsemasta tiedosta tehtiin oman maan yliopistoissa tai tutkimuslaitoksissa loppujen 99 prosentin syntyessä eri puolilla maailmaa. Suomen tieteen kansainvälistämisen hyväksi oli ponnisteltu vuosikymmeniä, mutta työtä oli yhä jäljellä – ja paljon.⁴²⁴

Kysymys ei ollut vain siitä, kuinka paljon suomalaisia tutkijoita ja opiskelijoita työskenteli ulkomailla vaan myös siitä, kuinka hyvin Suomi veti puoleensa ulkomaisia tutkijoita ja opiskelijoita. Tässä suhteessa Suomi oli menestynyt huonosti, mutta säätiöiden mahdollisuudet tilanteen muuttamiseen olivat rajalliset. Kuten taulukko 9 osoittaa, Suomeen tuli 1900-luvun loppuvuosikymmeninä ja 2000-luvun alussa säätiöiden ja tieteellisten seurojen apurahoilla vain vähän ulkomaalaisia tutkijoita. Eniten heitä tuli Yhdysvalloista, Virosta, Pohjoismaista ja Brittein saarilta. Vaikka tuntemattomien lähtömaiden suuri määrä ei anna edellytyksiä selkeiden johtopäätösten esittämiseen, tulos vahvistaa näkemystä, että Suomen tiedemaailma on vielä liian sisänpäin lämpiävä. Maassa ei ole riittävästi ulkomaisia opiskelijoita, tutkijoita ja opettajia kilpailemassa suomalaisten kanssa.

Tilanne oli siten tieteessä lähes yhtä huono kuin yleisurheilussa. Suomalaiset pärjäsivät hyvin vain kansallisissa Kalevan kisoissa, mutta kun

piti menestyä kansainvälisissä huippukisoissa, seinä tuli useimmiten vastaan jo karsinnoissa. Usein tieteen ongelmia selitettiin sillä, että Suomessa oli paljon pieniä yliopistoyksiköjä, joiden oli vaikea menestyä kansainvälisessä kilpailussa. Tämä ei ole kuitenkaan koko totuus, sillä esimerkiksi peliyrittäjä Supercellin maailmanlaajuinen menestys johtui suurelta osin siitä, että sen pelintekijöistä yli puolet oli hakeutunut ulkomailta Suomeen yhtiön maineen takia.⁴²⁵

Säätiöt olivat olleet merkittäviä Suomen tieteen kansainvälistäjiä itenäisyyden alusta alkaen, ja 2000-luvun alussa ne näyttivät uusien ohjelmien avulla haluavansa pitää kiinni tästä perinteestä. Yksi menestyksekkääksi osoittautunut keino oli aiemmin mainittu post doc -pooli, jonka turvin kymmenet suomalaiset tutkijat pääsivät tekemään tutkimustyötä ulkomaisissa huippuyliopistoissa. Toinen merkittävä avaus oli Tutkijat maailmalle -ohjelma, jonka Walter Ahlströmin säätiö, Liikesivistysrahasto ja KAUTE-säätiö käynnistivät 2011. Säätiöiden yhteisenä tavoitteena oli suomalaisen teollisuuden ja liike-elämän toimintaedellytysten parantaminen kannustamalla tutkijoita kansainvälisyyteen ja monipuoliseen urakehitykseen kauppa- ja teknillistieteellisillä aloilla. Apurahoja saattoivat hakea väitöskirjatutkijat ja uransa alkuvaiheessa olevat tutkijat, ja stipendi kattoi vähintään kuuden kuukauden pituisen tutkijavierailun aiheuttamat lisäkustannukset, kuten matka-, muutto- ja asumiskustannukset sekä lasten koulumaksut ja vakuutukset. Aloituvuodesta lähtien säätiöt ovat myöntäneet vuosittain 17–24 tutkijalle stipendejä opiskeluun huippuyliopistoihin eri puolille maailmaa, erityisesti Yhdysvaltoihin.⁴²⁶

Koneen Säätiö ryhtyi puolestaan 2012 myöntämään sen henkilökohdaisilla tutkijastipendeillä työskenteleville tutkijoille apurahoja ulkomaille suuntautuviin matkoihin. Säätiö tuki myös Helsingin yliopiston tutkijakollegiumia Baltian maista ja Venäjältä tulevien humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen tutkijoiden vierailujen rahoittamiseksi.⁴²⁷

Säätiöt rahoittivat myös ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden työskentelyä Suomessa ja yleensä suomalaisten yliopistojen kansainvälistymistä. Niiden myöntämien matka-apurahojen suuri merkitys näkyi muun muassa Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskuksen CIMOn syksyllä 2016 tekemässä selvityksessä, jossa kartoitettiin sen *Fellowships- ja The Finnish Government Scholarship Pool* -ohjelmien vaikuttavuutta suomalaisyliopistojen kansainvälistymisen ja stipendiaattien väitöskirjatyon kannalta. Selvitys osoitti, että säätiöt olivat suurin yksittäinen jatkorahoittajien ryhmä sen oman rahoituskauden jälkeen.⁴²⁸

Ruotsinkielisiä korkeakouluja ja tutkijoita tukeneiden säätiöiden osuus säätiöiden tiederahoituksesta

Yksi suomalaisen säätiölaitoksen olennainen piirre on säätiöiden jakautuminen suomen- ja ruotsinkielisiin. Tutkimuksessa mukana olevasta 118 säätiöstä, seurasta ja yhteisöstä liki neljänneksen eli 27:n pääkieli on ruotsi, mutta niistä vain oheiseen taulukkoon merkityt 13 ovat suunnanneet selkeän enemmistön apurahoistaan ruotsinkielisen korkeimman opetuksen ja ruotsinkielisten tutkijoiden tukemiseen.

Finska Läkaresällskapet
Svenska folkskolans vänner
Svenska litteratursällskapet i Finland
Svenska kulturfonden
Stiftelsen för Åbo Akademi
Stiftelsen Svenska Handelshögskolan (i Helsingfors)
Bergsrådinnan Sophie von Julins Stiftelse
Harry Schaumans Stiftelse
Victoriastiftelsen
Inez och Julius Polins donationsfond
Folkhälsans forskningsstiftelse
William Thuring's stiftelse
Högskolestiftelsen i Österbotten

Taulukko 10.
Pääosin ruotsinkielistä opetusta ja ruotsinkielisiä tutkijoita tukevat säätiöt ja seurat

Oikeusministeriön vuonna 2012 laatiman selvityksen mukaan ruotsinkielisiä säätiöitä oli 14 prosenttia Suomen kaikista säätiöistä (2 830), ja niiden osuus säätiöiden taseiden loppusummasta oli 19 prosenttia. Nämä luvut vastaavat varsin hyvin tämän tutkimuksen tuloksia, sillä lukumääränsä vähäisyydestä huolimatta ruotsinkielisten yhteisöjen osuus kaikkien säätiöiden ja rahastojen kauden 1918–2017 aikana myöntämästä tukisummasta on ollut huomattavan suuri. Se kattoi noin puolet koko tuesta 1970-luvulle asti ja laski alle 20 prosentin vasta Åbo Akademin valtiollistamisen jälkeen 1980-luvulla. Vuosituhannen lopussa osuus putosi alle 15 prosentin mutta nousi jälleen 2000-luvun alussa viidenneksen tuntumaan. Osuus on varsin suuri siihen verrattuna, että ruotsinkielisen väestön osuus Suomen väestöstä oli laskenut itsenäisyyden alkuvuosien runsaasta 10 prosentista 2010-luvun lopulla noin viiteen prosenttiin.⁴²⁹

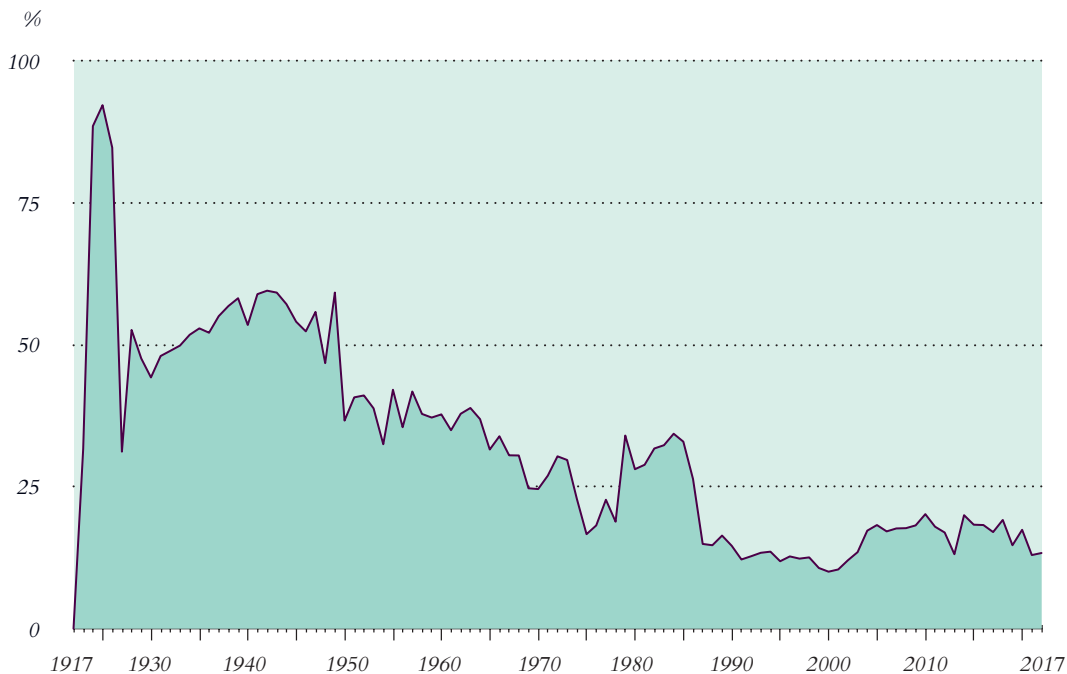
Kuten aiemmin on jo todettu, kielijako perustuu historiallisiin syihin. Koulutetun väestön kieli oli Suomessa pitkälle 1800-luvulle saakka niin selvästi ruotsi, että esimerkiksi 1838 perustetun Finska Vetenskaps-Societeten eli Suomen Tiedeuran säännöissä ei puhuttu mitään kielestä. Suomalaisuusliikkeen voimistuttua vuosisadan jälkipuoliskolla ja ruotsinkielisten puolustaessa asemiaan maahan puhkesi monta vuosikymmentä kestänyt kielitaistelu. Yliopistossa ruotsinkielisten ylivalta pysyi niin vankkana, että se johti tiedeyhteisön jakaantumiseen. Myös talouselämän puolella hallitsevien ruotsinkielisten yritysten rinnalle oli perustettu suomenkielisiä, muiden muassa Kansallis-Osake-Pankki, Pohjola ja Suomi-yhtiö.⁴³⁰

Ensimmäisen maailmansodan aikana kielitaistelu vaimeni, mutta nousi uudestaan esiin heti sisällissodan ja vankileirikatastrofin jälkeen. Turkuun perustetut yksityiset Åbo Akademi ja Turun Suomalainen Yliopisto eivät olleet 1920- ja 1930-luvulla juuri minkäänlaisissa tekemisissä toistensa kanssa, eivät myöskään Helsingin kauppakorkeakoulu ja Svenska Handelshögskolan. Helsingin yliopistossa kielitaistelu kuumentui, kun Aitosuomalaisuuden liitto alkoi ajaa 1920-luvun alussa yliopiston suomalaistamista, ja Akateemisen Karjala-Seuran vaatimus »ruotsin kieli kokonaan pois yliopistosta» sai paljon kannatusta.⁴³¹

Helsingin yliopisto muodostui siinä määrin kieliriidan taistelutante-reeksi, että koko kielitaistelun katsotaan päättyneen vasta 1937, jolloin valtiolta sääti yliopistolle uuden kielilain. Sen olennaiset piirteet osoittautuivat pysyviksi: Enemmistö professorinviroista on suomenkielisiä, mutta samalla ruotsinkielisen opetuksen asema on turvattu. Laki ei voimaan tullessaan tydyttänyt kumpaakaan osapuolta, mutta tunteet tasoittuivat, kun itsenäisen Suomen olemassaolo tuli uhatuksi. Talvi- ja jatkosodassa suomen- ja ruotsinkieliset taistelivat rinta rinnan yhteisen isänmaan puolesta.

Stiftelsen för Åbo Akademi ja Stiftelsen Svenska Handelshögskolan saivat jo perustamisvaiheessaan tukijoiltaan niin huomattavia raha- ja kiinteistölahjoituksia, että ne pystyivät Svenska litteratursällskapetin ja Svenska kulturfondenin ohella vakuuttavasti esiintymään oman kulttuurinsa vaalijoina. Vähemmistön kokiessa asemansa uhatuksi ruotsinkieliset kansalaiset, yhteisöt ja yritykset keskittivät tukeaan perinteisille yhteisöille, joiden koettiin kykenevän kantamaan parhaiten vastuun oman kulttuurin säilymisestä ja tulevaisuudesta.

Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä ruotsinkieliset säätiöt pystyivät tukemaan oman kielialueensa tutkimusta ja varsinkin korkeinta opetusta huomattavasti monipuolisemmin kuin suomenkieliset säätiöt. Vielä 1950-luvun lopulla ruotsinkielisten säätiöiden »omille korkeakouluilleen» myöntämä tuki käsitti lähes 40 prosenttia kaikkien säätiöiden tieteen ja

korkeimman opetuksen tukemiseen suuntaamista varoista. Ruotsinkieliset säätiöt pystyivät tukemaan ruotsinkielisiä tutkijoita suhteellisesti huomattavasti voimakkaammin kuin suomenkieliset säätiöt suomenkielisiä tutkijoita.⁴³²

Varallisuutensa turvin ruotsinkieliset korkeakoulut pystyivät pitämään päätäntävällän koulutukseen liittyvissä kysymyksissä omissa käsissään ja torjumaan pitkään valtionavun, vaikka opetusministeriö tarjosi sitä niille ensimmäisen kerran jo 1930-luvulla. Ensimmäisinä valtionavun piiriin tulivat Svenska Handelshögskolan ja Handelshögskolan vid Åbo Akademi, joiden menoista valtio maksoi 1950-luvun alussa jo 70 prosenttia eli saman verran kuin muidenkin kauppakorkeakoulujen menoista. Åbo Akademi otti valtionapua vastaan ensimmäisen kerran vasta lukuvuonna 1954–1955.⁴³³

Kielitaistelu vaimentui vuosisadan jälkipuoliskolla, mutta kysymys suomen ja ruotsin kielen asemasta ei poistunut mihinkään. Asiaa havainnollistaa akateemikko Olli Lehdon kuvaus 1970-luvun alussa virinneestä pyrkimyksestä yhdistää Suomen Tiedeseura ja Suomalainen Tiedekatemia. Yhdistymistä hankaloitti vauraan Tiedeseuran ja niukkavaraisen Tiedekatemian taloudellinen epätasapaino, mutta pääsyy hankkeen kariutumiseen oli pitkään oikeus- ja opetusministerinä sekä RKP:n

Kuvio 24. Pääosin ruotsinkielisten tutkijoiden ja yliopistojen tukemiseen keskittyneiden säätiöiden osuus säätiöiden tieteelle ja korkeimmalle opetukselle suuntaamasta kokonaisrahoituksesta

puheenjohtajana toimineen Christoffer Taxellin mukaan ruotsinkielisten piirin pelko Tiedeseuran assimiloitumisesta: yhdistynyt tiedeakatemia muuttuisi jäsenkunnan kielitaustan vuoksi nopeasti suomenkieliseksi. Näin ajatellen Suomalaisen Tiedeakatemian perustaminen pelasti Tiedeseuran jatkuvuuden. Jos maassa olisi ollut vain yksi tiedeakatemia, ruotsinkieliset olisivat väestön kielijakautuman vuoksi vähitellen jääneet siinä selväksi vähemmistöksi.⁴³⁴

Suomen Kulttuurirahasto piti kiinni tiukasta suomalaisuuslinjasta 1900-luvun loppuvuosikymmenille asti. Tuolloin se alkoi kääntyä kieli-suomalaisuuden tukijasta kulttuurisuomalaisuuden kehittäjäksi ja kiinnittää apurahojen myönnössä enemmän huomiota hakijan ansioihin kuin kieleen. Uudella vuosituhannella ruotsinkielisiä anoja kohdeltiin samalla tavoin kuin muitakin. Ruotsinkielisten suursäätiöiden puolella vastaavaa kehitystä ei juuri tapahtunut. Ne keskittyivät sääntöjensä mukaisesti edelleen suomenruotsalaisen kulttuurin ja sen jatkuvuuden edistämiseen ja jakoivat apurahansa pääosin ruotsinkielisten tutkijoiden ja oppilaitosten tukemiseen.⁴³⁵

Perintöjen, lahjoitusten ja taitavan omaisuudenhoidon ansiosta ruotsinkielisten säätiöiden suhteellinen osuus on varallisuusluokittain tarkasteltuna pysynyt suurimpana varakkaimpien säätiöiden luokassa. Jatkuvasti hyvänä pysyeneen taloudellisen tilansa ansiosta ruotsinkieliset säätiöt ovat voineet kasvattaa tasaisesti myöntämänsä tuen määrää. Antti Kuusterän 2004 julkaisema suurten säätiöiden 1960–2000 myöntämien apurahojen kasvuvauhtia kuvaava vertailu osoitti, että esimerkiksi Svenska kulturfondenin apurahojen määrä kasvoi prosentuaalisesti vakaammin kuin useiden suurten suomenkielisten säätiöiden, kuten Emil Aaltosen Säätiön, Jenny ja Antti Wihurin rahaston ja Liikesivistysrahaston. Vain Suomen Kulttuurirahaston, Yrjö Jahnssonin säätiön ja Alfred Kordelinin rahaston kasvuvauhti ylsi samaan suuruusluokkaan.⁴³⁶

Ruotsinkielisten säätiöiden hyvä asema sai aikaan sen, että Perussuomalaiset nosti vuoden 2011 eduskuntavaalikampanjansa yhdeksi tavoitteeksi ruotsinkielisten ja muiden varakkaiden säätiöiden verovapauden poistamisen. Puolueen »Siellä sitä rahaa on, fyrken finns» -teeman mukaan pääomatuloverotus vuosi kuin seula, koska varakkaat suvut osasivat perustaa säätiön tai yhdistyksen suojelemaan »sukupääomaa». Kampanja ei ehtinyt saavuttaa tuloksia ennen kuin puolueen rivit hajosivat kesäkuussa 2017. Jussi Halla-ahon johtoon siirtynyt Perussuomalaiset piti ohjelmassaan isojen säätiöiden verovapauden poistamisen, mutta puolueesta eronnut Sininen tulevaisuus ei periaateohjelmassaan mainitse säätiöitä lainkaan.⁴³⁷

Eniten tuetut tutkijat

Tässä tutkimuksessa on otettu huomioon vain tutkijoiden saamat apurahat tasavuosikymmeninä 1920–2010 ja vuonna 2015, joten kattavaa luetteloa säätiöiltä eniten tukea kauden aikana saaneista tutkijoista ei ole mahdollista esittää. Lähtökohdan asian käsittelylle tarjoaa 2015 julkaisutissa raportissa oleva taulukko, johon on merkitty 20 eniten säätiöiltä 1919–1959 apurahoja saanutta tutkijaa. Taulukko 11 perustuu yksinomaan säätiöiltä saatuihin apurahoihin, joten siinä eivät ole mukana tieteellisten ja kirjallisten seurojen myöntämät apurahat.

Taulukko 11.
Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden eniten tukemat tutkijat 1919–1959

TUTKIJA	TIETENALA	MYÖNTÖ- VUODET	APU- RAHOJEN LUKU- MÄÄRÄ	APURAHOJEN MÄÄRÄ YHTEENSÄ, EUROA
1. Harald Teir	Lääketieteet	1949–59	21	615 400
2. Gustaf Sirén	Metsätiede	1948–59	7	558 000
3. Gustaf Komppa	Kemia	1927–47	5	286 800
4. Olli Ant-Wuorinen	Kemia	1938–57	9	233 200
5. Kai Setälä	Lääketieteet	1949–59	11	229 600
6. Rolf Nevanlinna	Matematiikka	1925–59	4	218 400
7. Anders Langenskiöld	Lääketieteet	1941–59	13	207 100
8. Sakari Mustakallio	Lääketieteet	1952–59	5	203 900
9. Paavo Yli-Vakkuri	Metsätiede	1945–59	7	193 200
10. Nils Oker-Blom	Lääketieteet	1948–59	14	180 300
11. Waldemar Jensen	Kemia	1953–58	6	170 300
12. Unto Uotila	Lääketieteet	1954–59	6	152 600
13. C.-E. Rähä	Lääketieteet	1935–59	13	146 600
14. Albert Sundgren	Kemia	1953	1	144 200
15. Yrjö Ilvessalo	Metsätiede	1921–56	8	143 600
16. Ole Wasz-Höckert	Lääketieteet	1951–59	13	139 500
17. Hannes Sihtola	Kemia	1953–59	5	136 200
18. Asser Stenbäck	Lääketieteet	1950–58	5	132 000
19. Niilo Hallman	Lääketieteet	1949–59	11	126 000
20. Nils Riska	Lääketieteet	1950–59	7	124 400

€ vuoden 2017 rahanarvon mukaan

Lähteet: Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden vuosikertomukset ja tiliasiakirjat 1917–1959. OMA. KA.

Taulukko osoittaa, kuinka voimakkaasti säätiöiden tuki oli 1900-luvun alussa suuntautunut lääke- ja luonnontieteisiin. Kaikkien muiden tieteenalojen edustajat joutuivat näiden tutkimusalojen edustajiin verrattuna tyytymään pieniin apurahasummiin. Ainoan poikkeuksen yleiseen sääntöön muodostaa Rooman kirjallisuuden professori Edwin Linkomies, jonka saamat apurahat olisivat oikeuttaneet hänet 30:n eniten tukea saaneen tutkijan joukkoon.

Myös lääke- ja luonnontieteiden sisällä tuki oli keskittynyttä. Eniten apurahoja saaneiden tutkijoiden joukossa oli 11 lääketieteilijää, viisi kemistiä, kolme metsätieteilijää ja yksi matemaatikko, Rolf Nevanlinna. Nevanlinnan korkean sijoituksen takasi yksi apuraha, hänen 1958 saamansa Wihurin kansainvälisten palkintojen rahaston 7,5 miljoonan markan (runsaan 180 000 euron) palkinto.

Ylivoimaisesti runsaimmin tukea saivat Helsingin yliopiston patologisen anatomian professori Harald Teir (21,4 miljoonaa markkaa, yli 615 000 euroa) ja Pohjois-Suomen metsien tutkija Gustaf Sirén (17,3 miljoonaa markkaa, lähes 560 000 euroa), jotka saivat molemmat enemmän apurahoja kuin monien tieteenalojen edustajat yhteensä. Suomen Tiedekatemian kautta tutkimuksilleen tukea hankkinut Gustaf Komppa kokosi suurimmat apurahamäärät 1920- ja 1930-luvulla.⁴³⁸

Eniten apurahoja saanut naistutkija oli ensimmäisenä naisena Suomessa perinnöllisyystieteessä filosofian tohtoriksi 1947 väitellyt Eeva Therman, joka sai yhdeksän apurahaa ja yhteensä lähes 2,4 miljoonaa markkaa (yli 70 000 euroa). Muutettuaan Yhdysvaltoihin 1958 hän loi merkittävän uran ihmisen kromosomien tutkijana Wisconsinin yliopistossa Madisonissa. Varsin paljon apurahoja naistutkijoista sai myös fysiologi Eeva Jalavisto, joka oli arkeologi Ella Kivikosken ohella ainoa valtion tieteellisten toimikuntien asiantuntijavaliokuntaan valittu nainen.⁴³⁹

Säätiöiden ja valtion tieteellisten toimikuntien yhteistyö näkyi siten, että säätiöiltä eniten apurahoja saaneet henkilöt eivät yleensä menestyneet hyvin tieteellisten toimikuntien rahanjaossa. Luonnontieteelliseltä toimikunnalta saivat ylivoimaisesti eniten apurahoja Paavo Suomalainen (6,5 miljoonaa markkaa, noin 175 000 euroa) ja Ilmo Hela (6,3 miljoonaa markkaa, vajaat 170 000 euroa), joista vain Suomalainen sai kohtuullisesti tukea myös säätiöiltä (vajaat 50 000 euroa). Suurimman yhteispotin Suomalaisen jälkeen keräsi C.-E. Räihä, joka sai toimikunnilta 2,5 miljoonaa markkaa ja säätiöiltä yli 4,7 miljoonaa markkaa.⁴⁴⁰

Vaikka humanistisella toimikunnalla oli käytettävissään huomattavasti vähemmän määrärahoja kuin luonnontieteellisellä toimikunnalla, vastavasti apurahan hakijoiden määrä oli vähäisempi. Tämän vuoksi huma-

nistit menestyivät niiden apurahojen jaossa suhteellisesti paremmin kuin säätiöiden suhteen. Humanististen tieteiden tutkijat, kuten akateemikko Martti Haavio, valtionarkistonjohtaja Yrjö Nurmi sekä historian professorit Jalmari Jaakkola ja Arvi Korhonen, saivat toimikunnilta myös suuria apurahoja johtamiinsa kansallisesti tärkeisiin hankkeisiin.

Kauden loppuosalta apurahatiedot kerättiin vain tasavuosikymmeniltä 1960–2010 ja vuodelta 2015. Koska yhden kymmenesosan otos ei anna todellista kuvaa apurahojen jakautumisesta, ei luetteloja eniten tukea saaneista tutkijoista voi laatia. Sen verran voi kuitenkin sanoa, että monet jo aiemmin paljon apurahoja saaneet tutkijat menestyivät edelleen hyvin. Vuosien 1919–1959 listan ykkösnimi Harald Teir sai 1960 kaksi apurahaa, ja kaksi isoa apurahaa saivat myös viidennellä sijalla ollut Kai Setälä (1960 ja 1970) ja sijalla 13 ollut C.-E. Räihä (1960 ja 1970). Anders Langenskiöld, Nils Oker-Blom, Unto Uotila, Ole Wasz-Höckert ja Niilo Hallman kuuluivat niin ikään isoja apurahoja saaneiden tutkijoiden joukkoon 1960 tai 1970.

Lisäksi suurimpien apurahojen jakautumisesta eri tieteiden kesken voi esittää yleiskuvan. Ylivoimaisesti eniten isoja apurahoja myönnettiin edelleen lääketieteilijöille, jotka saivat noin 60 prosenttia suurimmista apurahoista. Seuraavaksi eniten suuria apurahoja saivat biotieteilijät, teknisten tieteiden edustajat, taloustieteilijät sekä viestintäalan tutkijat, joille myönnetystä tuesta vastasi pääosin Helsingin Sanomain Säätiö. Humanististen tieteiden edustajat joutuivat edelleen iloitsemaan pääosin pienistä apurahoista, samoin kuin naispuoliset tutkijat, joita oli isoja apurahoja saaneiden joukossa vain noin 15 prosenttia.

Säätiöiden apurahan saajat tieteenaloittain ja sukupuolittain

Myös säätiöiden apurahojen jakautumista sukupuolten kesken koskeva tarkastelu jakaantuu kahteen osaan: itsenäisyyden neljän ensimmäisen vuosikymmenen osalta aineisto kattaa kaikki vuodet, loppukausi perustuu tasavuosikymmenten ja vuoden 2015 tietoihin. Taulukko 12 säätiöiden apurahan saajista tieteenaloittain ja sukupuolittain 1919–1959 osoittaa, että kyseisenä aikana myönnetyistä apurahoista pääsi nauttimaan 2 824 tutkijaa. Ylivoimainen valtaosa apurahoista meni miestutkijoille, sillä 2 589 miestutkijaa sai 4 812 apuraha eli lähes 94 prosenttia kaikista tutkijoille myönnetyistä apurahoista. Naistutkijoiden osuus jäi vaatimattomaksi: Ainoastaan 235 naista sai apurahan ja hekin pääasiassa vain kerran, sillä

TIETEENALA	APURAHAN SAAJIA			APURAHJOJEN MÄÄRÄ				
	Miehet	Naiset	Yhteensä	Naisten osuus %	Miehet	Naiset	Yhteensä	Naisten osuus %
Humanistiset tieteet								
Teologia	57	1	58	1,7	99	1	100	1
Historia	135	8	143	5,6	270	11	281	3,9
Kulttuurintutkimus	61	14	75	18,7	121	19	140	13,6
Filosofia	21	1	22	4,5	44	1	45	1,2
Kielitieteet	103	8	111	7,2	215	14	229	6,1
Kirjallisuudentutkimus	63	14	77	18,2	111	18	129	14
Taideaineet	35	9	44	20,5	74	15	89	16,9
Kasvatustieteet	42	12	54	22,2	65	12	77	15,6
Psykologia	34	6	40	15	44	7	51	13,7
<i>Yhteensä</i>	551	73	624	11,7	1 043	98	1 141	8,6
Taloustieteet								
Taloustieteet	254	61	315	19,4	297	65	362	18
Liiketaloustieteet	46	0	46	0	107	0	107	0
Kansantaloustieteet	48	0	48	0	102	0	102	0
<i>Yhteensä</i>	348	61	409	14,9	506	65	571	11,4
Yhteiskuntatieteet	87	9	96	9,4	119	10	129	7,8
Oikeustieteet	91	1	92	1,1	233	1	234	0,4
Luonnontieteet								
Matemaattiset tieteet	38	0	38	0	73	0	73	0
Fysikaaliset tieteet	73	3	76	3,9	156	6	162	3,7
Kemia	100	5	105	4,8	200	11	211	5,2
Biologiset tieteet	138	5	143	3,4	257	7	264	2,7
Geotieteet	72	1	73	1,4	157	1	158	0,6
Maatalous- ja elintarviketieteet	94	20	114	17,5	135	23	158	14,6
Metsätieteet	78	0	78	0	147	0	147	0
<i>Yhteensä</i>	593	34	627	5,4	1 125	48	1 173	4,1
Lääketieteet	406	47	453	10,4	1 072	91	1 163	7,8
Tekniset tieteet	402	10	412	2,4	561	10	571	1,8
Sotatieteet	111	0	111	0	153	0	153	0
<i>Kaikki yhteensä</i>	2 589	235	2 824	8,3	4 812	323	5 135	6,3

naistutkijoille myönnettiin kaikkiaan 323 apurahaa.⁴⁴¹ Toisaalta arviota hämärtää se, ettei vertailukelpoisia tietoja apurahanhakijoiden määristä ole säilynyt. Siten ei voida selvittää, kuinka usein naishakija sai myönteisen apurahapäätöksen verrattuna mieshakijoihin – joita oli tieteen sukupuolittuneisuuden vuoksi tutkimuskauden alkupuolella väistämättä ehdoton enemmistö.

Naiset saivat kokonaisuudessaan vähän tieteen apurahoja, mutta tilanne vaihteli melkoisesti tieteenaloittain. Suhteellisesti eniten naistutkijat saivat apurahoja kasvatustieteissä, taideaineissa sekä kulttuurin- ja kirjallisuudentutkimuksessa, joissa heidän osuutensa nousi noin viidennekseen apurahansaajista. Myös taloustieteissä naisten osuus nousi 20 prosentin tuntumaan, mutta heidän kohdallaan kysymys ei ollut niinkään tieteellisen uran tukemisesta kuin ammatillisesta jatkokoulutuksesta. Varsinaisten liiketalous- ja kansantaloustieteitten apurahat menivät kaikki miestutkijoille.

Yhteiskuntatieteissä naistutkijat saivat alle 10 prosenttia apurahoista. Vielä tiukempi seula oli oikeustieteissä, joiden 92 apurahansaajasta vain yksi oli nainen. Pohjoismaiden ensimmäiseksi oikeustieteen naispuoliseksi professoriksi 1961 nimitetty Inkeri Anttila sai 1952 WSOY:n kirjallisuussäätiöltä 120 000 markan (vajaan 4 000 euron) apurahan rikos-oikeudellisen ja kriminaalipoliittisen tutkimuksen kirjoittamiseen.

Luonnontieteissä naistutkijoiden osuus apurahansaajista nousi viidenneksen tuntumaan vain maatalous- ja elintarviketieteissä. Muilla tieteenaloilla osuus jäi alle viiteen prosenttiin, ja metsätieteissä naistutkijat eivät saaneet yhtään apurahaa. Lääketieteissä naisten osuus apurahansaajista oli runsaat 10 prosenttia ja teknisissä tieteissä pari prosenttia. Sotatieteissä naiset eivät saaneet yhtään apurahaa.

Naisten huonosta asemasta virinnyt keskustelu johti siihen, että Suomen Kulttuurirahasto perusti vuonna 1964 naistoimikunnan, jonka tehtävänä oli edistää naisten toimintaa kulttuurin eri aloilla. Toimikunnan tiedejaoston toimeksiannosta valtiotieteen kandidaatti Aino Tuohinto julkaisi seuraavana vuonna selvityksen *Suomalainen nainen ja tieteellinen työ*, jossa käytiin läpi tiedenaisten aseman kehitystä, selvitettiin heidän lukumääränsä kehitystä miehiin verrattuna ja tarkasteltiin naisten tieteellisen työskentelyn alueita. Raportissa ei suositeltu toimenpiteitä, mutta toivottiin, että naisen asemaa tai osuutta tieteessä ei tarkasteltaisi vain suppeana »naiskysymyksenä» vaan annettaisiin naisille tasa-arvoiset mahdollisuudet antaa »oma kasvava panoksensa Suomen tieteeseen».⁴⁴²

Pelkkä keskustelu ei riittänyt naisten aseman parantumiseen, sillä 1960-luvulla asiassa ei juuri edetty. Yliopisto-opiskelijoista naisten osuus

Taulukko 12.
Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden apurahan saaneet tutkijat tieteenaloittain ja sukupuolittain 1919–1959

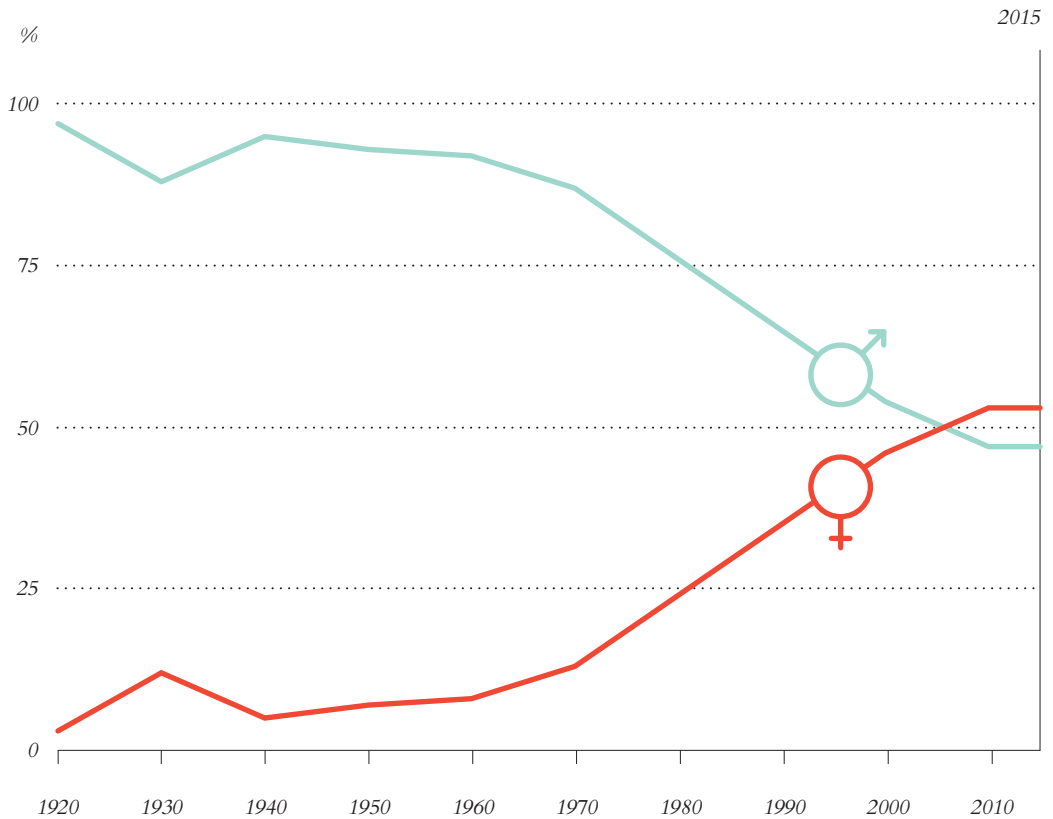
oli kohonnut yli puoleen, mutta vain pieni osa naisista suuntautui määrätietoisesti tutkijan uralle, ja väitelleistä naisia oli alle yhdeksän prosenttia. Monilla aloilla koko maassa oli väitellyt vain yksi nainen. Tällaisia aloja olivat esimerkiksi filosofia, arkeologia, tähtitiede, fysiikka, matematiikka, teologia, rikosoikeus ja tilastotiede.⁴⁴³

Ahkerimmin naistohtoreita oli väitellyt humanistisissa aineissa ja lääketieteessä, jossa naislääkärit olivat uranuurtajina myös kansainvälisesti. Vuonna 1878 lääketieteen lisensiaatiksi valmistunut Rosina Heikel oli Suomen ja Pohjoismaiden ensimmäinen naislääkäri. Karolina Sidonia Eskelin oli ensimmäinen naispuolinen lääketieteen ja kirurgian tohtori ja Laimi Laidenius oli puolestaan Suomen ja Pohjoismaiden ensimmäinen naispuolinen lääketieteen professori saatuaan 1930 nimityksen Helsingin yliopiston obstetriikan ja gynekologian professoriksi. Heikel lahjoitti Finska Läkaresällskapetille 80-vuotissyntymäpäivänsä kunniaksi saamansa varat, joilla perustettiin hänen nimeään kantava rahasto. Siitä on jaettu vuodesta 1933 lähtien matka-apurahoja naislääkäreille. Myös Duodecim myönsi apurahoja jo varhain naislääkäreille, ja naisia, kuten Eeva Jalavisto, Anja Bardy, Leena Sibelius, Kaisa Lapinleimu ja Anna-Liisa Haapanen, valittiin sen johtokuntiin 1940- ja 1950-luvulla. Hallitukseksi muuttuneen johtokunnan ensimmäinen naispuheenjohtaja oli Leena Niinistö 2000.⁴⁴⁴

Vaikka naiset nousivat lääketieteessä arvostettuihin asemiin nopeammin kuin useimmissa muissa tieteissä, apurahoja he saivat miehiin verrattuna edelleen niukasti. Esimerkiksi syöpäsäätiöiden apurahat menivät vuoteen 1973 asti ulottuneen lähes neljännesvuosisadan kestäneen jakson ajan pääosin miehille. Yhtenäkin vuonna naiset eivät saaneet kahta apurahaa enempää, ja kuutena vuonna he eivät saaneet apurahoja lainkaan. Tilanne alkoi muuttua vasta vuosikymmenen jälkipuoliskolla, jolloin naisten mahdollisuudet apurahojen saantiin paranivat hieman. Kuten oheinen kuvio osoittaa, naiset saivat silti vuonna 1980 vain neljänneksen säätiöiden myöntämistä apurahoista, joten heidän oli yhä miehiä vaikeampi löytää rahoitusta jatko-opinnoilleen.⁴⁴⁵

Naisten asema ei ollut sen parempi tieteellisissä toimikunnissa ja vuoden 1970 alussa toimintansa aloittaneessa uudessa Suomen Akatemiassa. Toimikuntien 1961–1969 viidenkymmenen eniten rahoittaman tutkijan joukossa oli vain kaksi naista, biokemisti Ulla Hamberg ja kasvipatologi Annikki Linnasalmi, ja Akatemian vuosien 1970–1989 yli 70 tutkijaprofessorista naisia oli viisi. Suomen professoreista naisia oli 1980-luvun alussa seitsemän prosenttia, joten Akatemian saavutus ei ollut kovin häikäisevä.⁴⁴⁶

Vuonna 1987 perustettu Naisten Tiedesäätiö asetti tavoitteekseen

parantaa sukupuolten tasa-arvoa tiedemaailmassa myöntämällä naispuolisille tutkijoille apurahoja nimenomaan jatko-opintoihin ja tieteidenväliseen tutkimukseen. Se tuki myös sellaisia marginaalissa olevia tutkimusaiheita, joille ei välttämättä ollut helppo saada muualta rahoitusta.⁴⁴⁷

Naisten Tiedesäätiön perustaminen osui ajankohtaan, jolloin naisten asema tiedemaailmassa alkoi voimistua. Vuoteen 1990 mennessä naiset saivat runsaan kolmanneksen säätiöiden apurahoista ja kymmenen vuoden kuluttua jo lähes puolet. Naisten suorittamien tohtorintutkintojen määrä kasvoi 1980-luvun lopulta 2000-luvun vaihteeseen mennessä noin 300 prosenttia ja miesten noin 150 prosenttia. Vuosituhannen vaihteessa naisten osuus tutkinnoista oli yli 40 prosenttia.⁴⁴⁸

Uuden vuosituhannen alussa naisten asema säätiöiden apurahojen saajien joukossa vahvistui nopeasti, vaikka kehitystä hidasti aluksi naispuolisten hakijoiden vähyys. Sama ilmiö näkyi myös Suomen Akatemiassa. Esimerkiksi vuosina 2003–2004 naisten osuus tutkimusvirkojen hakijoista

Kuvio 25.
Nais- ja miestutkijoiden prosentuaalinen osuus apurahan saajissa tasavuosisikymmeninä 1920–2010 ja 2015

oli pienempi kuin naisten osuus myönnettyjen virkojen määrästä. Ratkaisu kertoi paitsi Akatemian voimistuneesta tasa-arvopolitiikasta myös siitä, että naisilla oli miehiä korkeampi kynnys hakea tutkimusmäärärahoja ja -virkoja. Vuoden 2018 alussa 31 akatemiaprofessorista naisia oli 12 eli lähes 40 prosenttia.⁴⁴⁹

Vuonna 2010 naistutkijat saivat säätiöiltä jo enemmän apurahoja kuin miestutkijat, eikä tilanne muuttunut viidessä vuodessa. Tiedemaailmassa muutokset tapahtuvat kuitenkin hitaasti, joten matka sukupuolten tasa-arvoon oli vielä kesken. Suomen professoreista naisia oli edelleen vain vajaa kolmannes, ja naisprofessorin euro oli 95,8 senttiä.⁴⁵⁰

Säätiöiden tuen vaikuttavuus

Tutkimuksen vaikuttavuuden mittaaminen

Tutkimuksen vaikuttavuutta on pyritty selvittämään 1950-luvulta lähtien. Suomessa aihetta ryhdyttiin pohtimaan 1990-luvulla, mutta kunnolla asiaan paneuduttiin vasta, kun 2005 yliopistojen kolmanneksi tehtäväksi tutkimuksen ja korkeimman opetuksen lisäksi tuli yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Vaikuttavuudella ymmärrettiin monenlaisia asioita. Yliopistojen tuli palvella yhteiskuntaa kouluttamalla kasvuhakuisia yrittäjiä ja asiantuntijoita yhteiskunnan palvelukseen, kehittämällä uusia menestystuotteita sekä löytämällä ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Samalla ymmärrettiin myös yliopistojen perinteinen tehtävä etsiä uutta tietoa ja haastaa vanhoja näkemyksiä. Esimerkiksi historian ja kulttuurin tutkimuksen avulla voitiin luoda uutta kulttuuria ja sivistystä sekä vaikuttaa ihmisten ymmärrykseen heidän identiteetistään ja kulttuuristaan.⁴⁵¹

Kiinnostus tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointiin kasvoi sitä mukaa kuin valtion taloudellinen tilanne kiristyi. Kuten yritykset aiemmin, nyt myös tieteen julkiset rahoittajat nostivat tutkimuksen vaikuttavuuden keskeiseksi arviointiperusteeksi rahoituspäätöksiä tehdessään. Tavoitteena oli saada sijoitetuille varoille optimaalinen, tehokas ja hyödyllinen käyttö.

Suomen Akatemia toteutti 2005–2006 hankekokonaisuuden, jonka tavoitteena oli arvioida ja selvittää tutkimuksen ja tutkimusrahoituksen vaikuttavuutta, tieteen tasoa ja rakennetta sekä tutkimusjärjestelmän tulevaisuuden haasteita. Taustalla olivat hallituksen huhtikuussa 2005 tekemän periaatepäätöksen linjaukset julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteellisesta kehittämisestä. Akatemian tieteelliset toimikunnat tekivät samaan aikaan omia vaikuttavuusarvioitejaan, sillä tutkimusrahoittajan oli tärkeätä kyetä osoittamaan, mitä sen rahoituksella oli saatu aikaan.⁴⁵²

Arvioitsijat päätyivät varsin yksimieliseen toteamukseen: tutkimuksen tieteellisen ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arvioiminen on vaikea tehtävä. Vaikutukset voivat olla suoria tai epäsuoria, ja ne voivat kohdistua eri tavoin eri toimijoihin, kuten itse tutkijoihin, yksittäiseen tutkimusalaan, ainelaitokseen, suoritusyliopistoon, tutkimuspaikan lähiympäristöön ja yhteiskunnan eri tasoihin sekä kansalaisiin. Heti alkuun törmättiin myös vaikeuteen löytää oikeita ja yleispäteviä mittareita vaikutuksen mittaamiseen. Julkaisumääriin ja julkaisujen saamiin viittauksiin perustuvien bibliometristen menetelmien avulla oli mahdollista saada käsitys julkaisutoiminnan volyymistä ja tutkimustulosten läpäisevyydestä tiedeyhteisössä, mutta niihin liittyi monia ongelmia, kuten tieteenalojen erilaiset julkaisukäytännöt.⁴⁵³

Toinen ehkä vielä vaikeampi ongelma liittyy tutkimuksen vaikuttavuuden aikajänteeseen. Tutkimus- ja kehittämistoiminta voi tuottaa nopeasti tuloksia tai oivalluksia, jotka johtavat vientikelpoisten tuotteiden tai palvelujen syntyyn. Toisin on perustutkimuksen laita. Perustutkimuksella on keskeinen merkitys uuden tiedon ja tietopääoman lisäämisessä, tiedon uudistumisessa ja sen laadun parantamisessa, rationaalisen maailmankuvan muodostamisessa sekä ilmiöitä ja asioita koskevan ymmärryksen lisäämisessä. Se on aina enemmän tai vähemmän riskitutkimusta, joka saattaa muuttua kaupallisesti hyödynnettäväksi vasta vuosien, vuosikymmenien tai ääritapauksissa vuosisatojen kuluttua – tai sitten ei milloinkaan. Perustutkimuksen vaikuttavuutta arvioitaessa ei voi käyttää tavallisia mittareita vaan on luotettava siihen, että tutkija tietää mitä tekee ja että tutkimusaihe on tutkimuksen arvoinen.⁴⁵⁴

Esimerkki havainnollistaa asiaa. Kun William Faraday teki ensimmäisiä urauurtavia sähkötutkimuksiaan 1800-luvun puolivälissä, Britannian valtiovarainministerin kerrotaan kysyneen häneltä, mitä hyötyä tuosta kaikesta oli. Faradayn vastaus tuli nopeasti: »Sir, jonakin päivänä voitte varmaan verottaa sitä».⁴⁵⁵

Soveltamisvaikeuksista huolimatta myös säätiöt ryhtyivät tekemään 2000-luvun vaihteessa vaikuttavuustutkimuksia, -kartoituksia ja selvityksiä. Työ alkoi Yhdysvalloissa ja Englannissa, joissa siihen oli parhaat taloudelliset edellytykset. Pääosa tutkimuksista rajoittui kuvaamaan säätiöiden jakopolitiikan tuloksia niiden vaikuttavuuden selvittämisen sijasta, mutta myös vaikuttavuuden piiriä laajennettiin. Huomiota alettiin kiinnittää muun muassa vaikuttavuuden erilaisiin välittymismekanismeihin ja -reitteihin, välillisiin seurauksiin ja eri tekijöiden yhteisvaikutuksiin. Huomiota on ryhdytty kiinnittämään myös mikrotasoon eli siihen, millaisia vaikutuksia apurahalla on ollut apurahan saajan työhön ja hänen tutkimuksensa mahdollisiin vaikutuksiin.⁴⁵⁶

Vaikka tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan vaikuttavuutta on selvitetty 2010-luvulla useista eri lähtökohdista ja näkökulmista, kokonaisvaltaista, tieteellisen tutkimuksen laajan alan ja monet toimijat huomioon ottavaa menetelmää vaikuttavuuden arvioimiseksi ei ole kyetty luomaan. Suomessa yhden kattavimmista vaikuttavuusselvityksistä esitti Suomen Akatemia *Tieteen tila 2016* -katsauksessaan, jossa tarkasteltiin laajasti muun muassa tutkimusten yhteiskunnallisia reittejä ja vaikutuksia.⁴⁵⁷

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista esittää yhtenäistä esitystä säätiöiden rahoituksen vaikuttavuudesta tieteeseen, korkeimpaan opetukseen ja yhteiskuntaan koko itsenäisyyden aikana. Tämä johtuu suurelta osin tutkimusajan pituudesta ja säätiökentän laajuudesta ja osin myös siitä, että säätiöiden vaikuttavuus on usein riippunut vain osin niiden omista toimista. Kuten muidenkin rahoittajien myös säätiöiden myöntämä rahoitus on usein ollut vain osa tutkijan, tutkijaryhmän tai oppilaitoksen kokonaisrahoitusta. Rajaan esitykseni kolmeen osaan. Aluksi esittelen joitakin säätiöiden tekemiä vaikuttavuusselvityksiä, sitten tarkastelen säätiöiden vaikuttavuuden ulottuvuuksia ja lopuksi tarkastelen viiden esimerkkieteenalan avulla hieman yksityiskohtaisemmin säätiöiden vaikutuksia 1917–1959.

SÄÄTIÖIDEN VAIKUTTAVUUSSELVITYKSET

Säätiöt loivat alusta lähtien erilaisia käytäntöjä, joiden avulla ne pyrkivät varmistamaan sen, että niiden myöntämiä apurahoja käytettiin tehokkaasti. Monet säätiöt alkoivat seurata apurahojensa vaikuttavuutta vaatimalla stipendiaateiltaan selvitystä tuen käytöstä ja laatimalla asiasta koontilistoja. Esimerkiksi Suomen Kulttuurirahasto ja Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö edellyttivät stipendiaattien toimittavan joidenkin kuukausien kuluttua viimeisen apurahaerän nostamisesta säätiölle selostukset apurahan käytöstä ja tutkimuksen tuloksista. Nämä selvitykset ja listat jäivät kuitenkin vain säätiöiden omaan käyttöön.⁴⁵⁸

Koska säätiöistä ei ollut 1970-luvun alkuun mennessä minkäänlaista yhtenäistä esitystä, säätiölaitoskomitean 1975 ilmestynyttä mietintöä voi pitää ensimmäisenä yrityksenä kartoittaa säätiöiden vaikuttavuutta. Komitean mukaan säätiöiden merkityksen selvittäminen oli mahdotonta, osin niiden heterogeenisyyden vuoksi, osin siksi, että säätiöt olivat useissa hankkeissa vain osarahoittajina. Maarit Manninen puolestaan mainitsi 2005 ilmestyneessä raportissaan *Säätiöt Suomessa* säätiöiden myönteisinä vaikutuksina vain kulttuurivaihdon ja kansainvälistymisen edistämisen.⁴⁵⁹

Ensimmäiset säätiöiden vaikuttavuuteen keskittyneet tutkimukset ilmestyivät 2000-luvun alussa. Näistä voidaan mainita muutama. Vuonna

2008 Eeva Hällström julkaisi selvityksen Metsämiesten Säätiön rahoitus-toiminnasta 1998–2007 ja Pekka Oesch tutkimuksen säätiöiden tuesta taiteille 2001 ja 2003. Kaksi vuotta myöhemmin Timo Siivonen kartoitti Graafisen teollisuuden tutkimussäätiön vaikuttavuutta 1997–2009, Suvi Heikkilä Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahaston apurahojen alueellista ja kulttuurista vaikuttavuutta sekä Pasi Saukkonen ja Kaisa Herranen Suomen Kulttuurirahaston maakuntarahastojen apurahojen vaikuttavuutta. Heikkilä käsitteli Satakunnan rahaston apurahojen vaikut-tavuutta myös metodologisessa väitöskirjassaan *Koettu vaikuttavuus*.⁴⁶⁰

Suomalaisista säätiöistä ehkä laajimmin vaikuttavuutta on selvittänyt Maj ja Tor Nesslingin säätiö. Se julkaisi 1990 Timo Herrasen kirjoittaman säätiön perustajapariskuntaa ja säätiön alkutaivalta kuvaavan historiikin ja 2001 Merja Otrosen toimittaman teoksen *Maj ja Tor Nesslingin säätiö: lähes kolmekymmentä vuotta suomalaisen ympäristötutkimuksen hyväksi*, jossa tarkasteltiin säätiön tutkimusrahoituksen suuntautumista ja arvioitiin tutkimusprojektien tieteellistä tasoa sekä tutkimusten yhteiskunnalli-lista vaikuttavuutta. Tarkastelu vietiin uudelle tasolle 2012, jolloin säätiö teetti ilmeisesti ensimmäisenä suomalaisena säätiönä toiminnastaan laa-jan vaikuttavuusarvioinnin.⁴⁶¹

Katri Hailan, Riitta Kettusen, Kaisa Lähteenmäki-Smithin ja Vesa Salmisen raportti *Vaikuttavuutta ympäristötutkimukseen – Maj ja Tor Nesslingin säätiö* osoitti, että säätiön rahoitus oli merkittävällä tavalla edistänyt tieteellistä tutkimusta ja tutkijakoulutusta. Samalla säätiö oli osallistunut ja vaikuttanut yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksten-tekoon. Sosiaalisen median ja verkostoitumisen merkityksen kasvu nosti esiin uuden mahdollisen vaikutuskanavan: osallistumisen ympäristön-tutkimuksen viestintään.⁴⁶²

Kunnallisalan kehittämissäätiön tavoitteena on julkaista sellaisia tut-kimuksia, jotka auttavat kuntia kehittämään toimintaansa ja ovat tärkeitä niiden tulevaisuuden kannalta. Selvittääkseen rahoittamiensa tutkimus-ten vaikuttavuutta sekä kuntien että yhteiskunnan kannalta säätiö antoi Liisa Kauppilan tehtäväksi laatia selvityksen sen rahoittaman tutkimuksen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. Toukokuussa 2011 valmistuneessa selvityksessä todettiin, että säätiön apurahalla väitelleet tutkijat olivat vai-kuttaneet muun muussa tutkijoiden ja asiantuntijoiden kouluttamiseen sekä kuntien toiminnan kehittämiseen.⁴⁶³

Sampsu Kaataja julkaisi 2014 selvityksen Tekniikan edistämissäätiön apurahatoiminnan vaikutuksista. Selvityksen mukaan säätiö oli tukenut 1940-luvun lopulta lähtien noin 33 miljoonalla eurolla tekniikan tutki-musta, avustanut tekniikan alan perus- ja jatkokoulutusta sekä luonut

edellytyksiä muulle tekniikan kehityksen kannalta tärkeälle toiminnalle. Tieteellisten vaikutusten lisäksi säätiön tutkimusrahoituksella on ollut huomattavaa yhteiskunnallista vaikutusta. Se on tukenut monia uutta teknologiaa hyödyntäviä hankkeita, joista tunnetuin on julkisen televisiotoiminnan käynnistäminen Suomessa 1955, tukenut suomalaisen tekniikan opetuksen ja tutkimuksen infrastruktuurin rakentamista ja ollut parantamassa insinööriopiskelijoiden asunto-oloja. Vuonna 2009 se teki Tiedekeskus Heurekaalle 200 000 euron suuruisen lahjoituksen, jonka avulla Heurekaan hankittiin Tiedettä pallolla -projisointilaitteisto. Tekniikan edistämissäätiön, Vaisala Oy:n ja Heurekan yhteishankkeena hankitun laitteiston avulla tiedekeskuksen vierailijoille havainnollistetaan luonnon ilmiöitä, valtamerien, ilmaston, maankuoren ja avaruuden toimintaa.⁴⁶⁴

Kun kansainvälinen ja kotimainen keskustelu tutkimuksen vaikuttavuuden selvittämisestä voimistui, Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta julkaisi 2014 Liisa Suvikummun, Päivi Tikan ja Pasi Saukkosen toimittaman arviointioppaan *Vaikuttava säätiö*. Sen tarkoituksena oli saada säätiöt vakuuttumaan siitä, että niiden kannatti liittää vaikuttavuuden arviointi osaksi säännöllistä toimintansa kehittämistä. Arviointien avulla ne voisivat saada tietoja tavoitteiden onnistumisesta ja tarvittaessa kehittää toimintamallejaan. Säätiökentän kirjavuuden vuoksi yhtä kaikille säätiöille soveltuvaa arviointimenetelmää ei ollut mahdollista esittää, minkä vuoksi oppaassa kuvattiin parhaita käytäntöjä, jotka oli räätälöity säätiökentän tarpeiden ja erityispiirteiden mukaan.⁴⁶⁵

Koneen Säätiö julkaisi 2015 laajan selvityksen *Koneen Säätiön suunnattujen hakujen toteutus, tulokset ja vaikuttavuus*, jossa tarkastellaan kahden hankkeen Ihmistieteet ja evoluutionäkökulma (2008) sekä Monikielisyys ja taide (2013) toteutusta, rahoitettujen hankkeiden tuotoksia ja tuloksia, säätiön suunnattujen hakujen (myöhemmin teemahakujen) sekä myös itse säätiön vaikuttavuutta. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cuporen johtajan Pasi Saukkosen laatima selvitys osoitti, että hankkeet tuottivat suuren määrän sekä tieteellisiä julkaisuja että kirjoja, äänitteitä, konsertteja, näyttämötaiteen esityksiä sekä uusia menetelmiä ja toimintatapoja.⁴⁶⁶

Pari vuotta Koneen Säätiön laajan selvityksen jälkeen Suomen Lääketieteen Säätiö julkaisi 2017 Mari Heikkilän toimittaman selvityksen hankeapurahojensa vaikuttavuudesta. Selvitys, joka perustui Sirpa Nykäsen pro gradu -tutkielmaan »Suomen Lääketieteen Säätiön vuosina 2001–2012 myönnettyjen hankeapurahojen vaikuttavuus» (2016), keskittyi säätiön vuonna 2000 perustaman hankeapurahainstrumentin vaikutuksiin. Säätiön kannalta huomattava panostus johti selvityksen mukaan merkittäviin

tutkimuksiin, joilla oli niin tieteellistä, koulutuksellista kuin yhteiskunnallista vaikuttavuutta.⁴⁶⁷

Monet säätiöt ovat myös ryhtyneet seuraamaan aktiivisesti, miten niiden toimet näkyvät eri tiedotusvälineissä, televisiossa, radiossa sekä sanoma- ja aikakauslehdissä. Lukuisat säätiöt ovat ottaneet Kunnallisan alan kehittämissäätiön tavoin välineekseen myös sosiaalisen median ja liittyneet esimerkiksi Facebookiin ja Instagramiin.⁴⁶⁸

Säätiöiden vaikuttavuuden ulottuvuuksia

YLIOPISTOJEN TUEN MERKITYS

Suomalaisten säätiöiden vaikutus suomalaisen tieteen ja yhteiskunnan kehitykseen oli suurin itsenäisyyden alkuvuosista hyvinvointiyhteiskunnan rakentumisen käynnistymiseen 1960-luvulla. Pääosin säätiöiden ylläpitämät yksityiset yliopistot muodostivat huomattavan osan Suomen yliopistolaitoksesta aina niiden 1970- ja 1980-luvulla tapahtuneeseen valtiollistamiseen saakka. Monet näistä yliopistoista tulivat valtionavun piiriin 1930-luvulla, mutta niiden kautta kanavoitui silti merkittävästi yksityistä rahaa korkeimman opetuksen kehittämiseen.

Yksityiset yliopistot olivat resursseiltaan huomattavasti pienempiä kuin Helsingin yliopisto, joka nautti valtion voimakasta tukea ja oli 1920-luvun lopulla lähes 90 professuurillaan suurempi kuin maan kaikki yliopistot ja korkeakoulut yhteensä. Yksityiset yliopistot eivät siten kyenneet kilpailemaan tieteellisyydessä maan pääyliopiston kanssa, varsinkaan, kun yleinen sääntö on, että uudelta yliopistolta menee aina useita vuosia, tai jopa vuosikymmeniä, oman tieteellisen tutkimustradition kehittämiseen. Kuitenkin Turun yliopistoissa tehtiin jo 1920-luvulta alkaen osin maailmanluokan tutkimusta ja annettiin korkeatasoista opetusta. Ne tarjosivat myös kotimaisia vaihtoehtoja tutkijoille, joille Helsingin yliopisto ei kyennyt tarjoamaan professuuria. Muutama esimerkki havainnollistaa asiaa.⁴⁶⁹

Maailmanmaineeseen 1900-luvun vaihteessa kohonnut sosiaaliantropologian pioneeri Edvard Westermarck toimi Åbo Akademin filosofian professorina 1918–1932 ja rehtorina 1918–1921. Myös muun muassa sosiologit K. Rob. V. Wikman ja Knut Pipping sekä kemistit Per Ekwall ja Kurt Buch toimivat yliopiston professoreina. Yliopiston kemiallis-teknilinen tiedekunta loi kokonaisuudessaan tieteellisteknistä pohjaa Suomen teollisuuden kehitykselle.⁴⁷⁰

Myös Turun yliopiston opettajakuntaan kuului huomattavia tutkijoita. Eino Kaila toimi Turun yliopiston ensimmäisenä filosofian professorina

1922–1930 ja perusti yliopistoon Suomen ensimmäisen kokeellisen psykologian laboratorion. Maantieteilijä J. G. Granö, matemaatikko Kalle Väisälä, fyysikko Yrjö Väisälä, kemisti Matti Herman Palomaa, sosiologi, uskontotieteilijä Uno Harva, kielitieteilijä Paavo Ravila ja kirjallisuudentutkija V. A. Koskenniemi olivat yliopiston pitkäaikaisia professoreita. Koskenniemi toimi myös yliopiston rehtorina ja J. G. Granö sekä rehtorina että kanslerina Gustaf Kompan tavoin. Myös Turun yliopiston perustajiin kuulunut kielitieteilijä E. N. Setälä toimi yliopiston kanslerina 1926–1935. Hän oli tosin suhtautunut varauksellisesti yliopiston tieteellisiin mahdollisuuksiin alusta alkaen ja nousi 1933 kyseenalaiseen maineeseen ajamalla kanslerina oman yliopistonsa lakkauttamista tai ainakin muuttamista tutkimuslaitoksiksi.⁴⁷¹

Suhteellisesti merkittävimmin säätiöt vaikuttivat kauppakorkeakoulujen syntyyn ja niiden toiminnan kehittymiseen. Ilman säätiöitä ja niitä avokätisesti tukeneita liikemiehiä talousalan korkein koulutus olisi ilmeisesti kehittynyt huomattavasti hitaammin, sillä valtion tuki alalle oli pitkään opetusministeriön sijasta kauppa- ja teollisuusministeriön ja kaupunkien tuen varassa. Kauppakorkeakoulut kehittyivät varsinaisiksi tieteellisiksi laitoksiksi vasta toisen maailmansodan jälkeen, jolloin ne toimivat jo pääosin valtionavun varassa, mutta koulutuksellista ja yhteiskunnallista tehtäväänsä ne täyttivät heti perustamisestaan alkaen.⁴⁷²

Kauppakorkeakoulujen ja yksityisten yliopistojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta voi arvioida monesta näkökulmasta ja monenlaisin mittarein, mutta joka tapauksessa on selvää, että ne kouluttivat tuhansia suomalaisia vastuullisiin tehtäviin yhteiskunnassa ja edistivät korkeakoulutuksen tieteenalakohtaista, alueellista ja kielellistä tasa-arvoa. Esimerkiksi ruotsinkielisten opinahjojen merkitys suomenruotsalaiselle väestölle on ollut huomattava. Varsinkin Turussa yliopistot elävöittivät myös kaupungin taloudellista ja sivistyksellistä toimintaa.⁴⁷³

Säätiöt osallistuivat yliopistojen valtiollistamisen jälkeen monipuolisesti niiden rahoittamiseen. Liikesivistysrahasto ja muut vanhat säätiöt jatkoivat edelleen yliopistojen rahoittamista, ja yliopistojen tukemiseen perustettiin omia säätiöitä. Myös säätiöyliopistojen perustamisessa ja rahoittamisessa säätiöt olivat ratkaisevassa asemassa. Ne keräsivät kahdessa kampanjassa lähes 240 miljoonaa euroa, mikä johti siihen, että valtion oli tuettava säätiöyliopistoja lupaamallaan enimmäissummilla.

TUTKIJOIDEN JA TIETEENALOJEN RAHOITUS

Tässä tutkimuksessa ei ole mahdollista antaa kokonaiskuvaa säätiöiden tuen vaikuttavuudesta yksittäisten tutkijoiden ja tutkimusryhmien työ-

hön. Tämä johtuu paitsi tutkimusaineiston rajallisuudesta myös siitä, että säätiöiden myöntämät apurahat kattavat usein vain osan hankkeen kustannuksista. Tutkijat ovat yleensä saaneet tukea myös muilta rahoittajilta, ja kokonaisrahoitus kootaan useista lähteistä. Tässä mielessä termi »apuraha» on oikeaan osunut.⁴⁷⁴

Säätiöiden yleisenä periaatteena on myöntää tukea vain parhaille ja lupaavimmille tutkijoille, mutta tämä ei tarkoita sitä, että päämääränä olisi riskien välttäminen. Päinvastoin, säätiörahoituksen luonteeseen kuuluu hallittu riskinotto. Toki myös säätiörahoituksessa toimii sama Matteusvaikutus kuin muussakin tiederahoituksessa: ne saavat, jotka olivat saaneet jo aiemmin. Apurahan hakijalle myönteinen päätös merkitsee paitsi mahdollisuutta näyttää tutkijankykynsä myös suurta henkistä tunnustusta. Kokeneet tutkijat luottavat häneen ja arvostavat hänen tutkimusaihettaan.

Suomen Akatemian 2000-luvun alussa tekemä kyselytutkimus osoitti, että yli puolet sen tukemiin tutkimushankkeisiin osallistuneista tutkijoista kertoi hankkeen vahvistaneen heidän asemaansa työmarkkinoilla ja tiedeyhteisössä. Sama pätee suurelta osin myös säätiöpuolella. Moni säätiön tukema nuori tutkija tai tiedeasiantuntijaksi tai tutkimusjohtajaksi palkkaama tohtori on saanut hyvän lähtölaukauksen uralleen yliopistomaailmassa tai yhteiskunnan johtotehtävissä. Vuonna 1980 yli puolet Suomen kaikkien viiden lääketieteellisen tiedekunnan professoreista oli saanut uransa jossakin vaiheessa tukea Sigrid Juséliuksen Säätiöltä.⁴⁷⁵

Säätiöiden myöntämän tuen vaikuttavuutta osoittaa se, että kaikkien suomalaisten tieteen nobelistien taustalta löytyy säätiörahaa. Suomen tieteen ensimmäinen Nobelin palkinto, A. I. Virtasen 1945 saama kemian palkinto, perustui työhön, jonka hän oli tehnyt pääosin Osuusliike Valion laboratoriossa sekä sen ja yksityisen elinkeinoelämän rahoittamassa Kemiantutkimus-Säätiössä. Ruotsiin sotavuosina muuttaneen Ragnar Granitin 1967 saama Nobelin fysiologian ja lääketieteen palkinto perustui osin hänen Helsingin yliopistossa tekemiinsä tutkimuksiin, joita muun muassa Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö tuki 1938. Vuonna 2016 taloustieteen Nobelin palkinnon saanut Bengt Holmström oli puolestaan saanut väitöskirjaansa varten apurahoja 1970-luvulla muun muassa Suomen Kulttuurirahastolta, Kommerserådet Otto A. Malms donationsfondilta ja Oskar Öflunds Stiftelseltä, ja myöhemmin erityisesti Yrjö Jahnssonin säätiö tuki hänen toimintaansa.⁴⁷⁶

Luottamusta säätiöiden kykyyn löytää suuresta tutkijajoukosta kansainvälisen tason valiot vahvistaa se, että myös maailmankuulut matemaatikot Rolf Nevanlinna ja Lars Ahlfors kuuluivat niiden tukemiin tutkijoihin. Funktioteorian tärkeimpiin kehittäjiin kuulunut Nevanlinna

sai säätiöiltä Wihurin 7,5 miljoonan markan suurpalkinnon lisäksi useita muita apurahoja. Niilo Helanderin säätiö ja Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö tukivat puolestaan 1934–1943 Ahlforsia, joka sai matematiikassa Nobel-palkintoa vastaavan Fieldsin mitalin ensimmäisenä 1936 ja muutti pian toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvaltoihin Harvardin yliopiston professoriksi.⁴⁷⁷

Säätiöt eivät vaikuttaneet tieteeseen ja yhteiskunnan kehitykseen vain apurahojensa vaan myös muun toimintansa kautta. Kemiantutkimus-Säätiön johtajana A. I. Virtanen pystyi keksinnöillään takaamaan Valion voim ja juustojen menestyksen vientimarkkinoilla ja kotimaassa. Virtaselle biokemia oli paitsi teoreettinen tiede myös hyötytiede, joka tarjosi monenlaisia mahdollisuuksia käytännön sovelluksiin. Tämän hän osoitti konkreettisesti osallistumalla talvisodan aikana panssarintorjuntaan kehitetyn polttopullon, »Molotovin cocktailin», alkuperäistä versiota tehokkaamman koostumuksen kehitystyöhön.⁴⁷⁸

Eräiden säätiöiden, kuten Yrjö Jahnssonin säätiön, Alkoholitutkimussäätiön sekä Maj ja Tor Nesslingin säätiön, palveluksessa on toiminut tutkimusjohtajia, jotka ovat yliopistojen ohella osallistuneet eri tieteenalojen kehittämiseen. Heistä mainittakoon Seppo Honkapohja, joka oltuaan Yrjö Jahnssonin säätiön tutkimusjohtajana 1975–1987 toimi muun muassa Helsingin yliopiston kansantaloustieteen professorina 1992–2003 ja Cambridgen yliopiston kansantaloustieteen professorina 2004–2007 ennen nimitystään Suomen Pankin johtokunnan jäseneksi.

Paitsi yksittäisten tutkijoiden kehitykseen säätiöillä on ollut suuri vaikutus tieteenalojen kehitykseen. Säätiöt ja tieteelliset seurat ovat autonomian ajan lopulta ja itsenäisyyden alkua ajoista lähtien tukeneet sellaista tutkimus- ja opetustoimintaa, johon julkista rahoitusta ei ole riittänyt tai jonne se ei ole ulottunut. Monet säätiöt ovat käynnistäneet tieteen kehittämiseen tähtäviä strategisia hankkeita tai ottaneet tuen piiriin uusia tutkimuksen aloja, joille myönnettiin varhaisessa vaiheessa muutaman vuoden ajan niin huomattavia apurahoja, että ne saivat alan vauhtiin ja vetivät perässään myös julkisen huomion ja tuen.

Yksi säätiöiden käyntiin sysäämistä tutkimusaloista oli viestinnän tutkimus. Alan tutkimus alkoi Suomessa oikeastaan vasta 1940-luvun lopulla, jolloin Suomen Kulttuurirahasto ryhtyi tukemaan lehdistöopin tutkimusta. Kulttuurirahasto myönsi eräiden muiden säätiöiden ohella huomattavasti varoja alan tutkimukseen 1990-luvulle saakka, jolloin myös Helsingin Sanomien 100-vuotissäätiö liittyi viestinnän ja viestintäteollisuuden tutkimuksen rahoittajiin. Vuonna 2005 perustetusta Helsingin Sanomien Säätiöstä tuli heti Suomen suurin mediatutkimuksen rahoittaja,

ja sen tuen pienennyttyä Koneen Säätiö aloitti 2010-luvun puolivälissä viestinnän tutkimuksen tukemisen.⁴⁷⁹

Myös kansantaloustieteessä, ympäristöntutkimuksessa ja lääketieteessä säätiöiden merkitys kasvoi huomattavasti 1900-luvun jälkipuoliskolla. Vaikka kansantaloustieteen professuureja oli perustettu useaan yliopistoon ja korkeakouluun, sen samoin kuin liiketaloustieteen kehitys jäi vaatimattomaksi 1950-luvulle saakka. Asiaan vaikutti se, että molemmat tieteenalat olivat kärsineet siitä, että talouselämän ja yhteiskunnan johtopaikat olivat vetäneet puoleensa suurilla palkoilla ja muilla eduilla huomattavan osan talouselämästä kiinnostuneista lahjakkaista nuorista.⁴⁸⁰

Nostaakseen kansantaloustieteen profilia Yrjö Jahnssonin säätiö järjesti vuodesta 1963 lähtien 2–3 vuoden välein Yrjö Jahnsson Lectures -luentosarjaa, jossa esiintyivät kansantaloustieteen kansainväliseen huippuun lukeutuneet tutkijat. Linja jatkui 1975, jolloin säätiö valitsi L. A. Puntilan vaikutuksesta keskeiseksi toimintastrategiakseen Suomen taloustieteen kehittämisen kansainväliselle tasolle. Säätiö alkoi tukea ja organisoida systemaattisesti kansantaloustieteen tutkijakoulutusta ja otti uudeksi painopisteen alueeseen terveystaloustieteen rahoittamisen.⁴⁸¹

Säätiö luopui 1980–1990-luvun vaihteessa aktiivisesta roolistaan kansantaloustieteen jatkokoulutuksen organisoijana ja rahoittajana. Säätiön kokemusten pohjalta perustettiin kansantaloustieteen valtakunnallinen tutkijakoulutusohjelma KAVA, jo vuosia ennen kuin muiden tieteenalojen tutkijakoulut käynnistyivät. Kun vastuu valtakunnallisesta tutkijakoulutuksesta oli siirtynyt pääosin Helsingin yliopistolle, muille korkeakouluille ja Suomen Akatemialle, säätiö keskittyi ajankohtaisten tutkimusten, suurten projektitutkimusten sekä ulkomailla tapahtuvien opintojen rahoittamiseen. Se ryhtyi tukemaan erityisesti sellaisia tutkimuksia, jotka liittyivät Euroopan integraatiokehitykseen ja edistivät yhteistoimintaa kansantalouden ja lääketieteen aloilla toimivien tutkimuslaitosten kanssa.

Pian puhjennut lama sai Yrjö Jahnssonin säätiön puuttumaan talouspoliittiseen keskusteluun. Se pyrki aktiivisesti vaikuttamaan siihen, minkälaista talouspolitiikkaa maassa harjoitettiin. Säätiön rahoittama epävirallinen ekonomistiryhmä, johon kuuluivat muun muassa Bengt Holmström, Seppo Honkapohja ja Jouko Paunio, laati keväällä 1992 esityksen Suomen talouden tasapainottamiseksi. Tasavallan ylimmälle johdolle luovutettu esitys sai poliitikoilta tyrmäävän vastaanoton, sillä esitykseen sisällynyttä ehdotusta 20 prosentin devalvaatiosta pidettiin sopimattomana yrityksenä horjuttaa vakaan markan politiikkaa. Maan hallituksen tiukka linja koki haaksirikon jo alkusyksystä. Kun markka

syyskuun alussa 1992 laskettiin kellumaan, se heikkeni heti tärkeimpiin valuuttoihin nähden 16–18 prosenttia.⁴⁸²

Ympäristöntutkimus lähti liikkeelle tieteellisten toimikuntien, Suomen Akatemian ja säätiöiden yhteistyön voimin. Yksi 1960-luvun isoista tutkimushankkeista oli toimikuntien neuvottelukunnan Sitran kanssa 1968 käynnistämä selvitys *Ympäristön pilaantuminen ja sen ehkäiseminen*. Tämä tutkimus sekä Reino Ryhäsen ja Aarno Voipion vesien likaantumista koskenut tutkimus saivat Suomen Akatemian käynnistämään 1970-luvulla useita ympäristönsuojelu- ja ympäristöntutkimusprojekteja, joihin esimerkiksi Walter ja Andrée de Nottbeckin säätiö sekä Maj ja Tor Nesslingin säätiö osallistuivat. Säätiöiden tuki vaikutti siihen, että ympäristönsuojelun ensimmäinen professuuri voitiin perustaa Helsingin yliopistoon 1974. Ympäristönsuojeluun liittyvää tutkimusta oli aiemmin tehty useassa yliopistossa muun muassa vesiensuojelussa, vesitaloudessa ja vesihuollossa, mutta vasta nyt alan opetus käynnistyi Suomessa omana oppiaineenaan.

Säätiöiden merkitys kasvoi entisestään, kun Koneen Säätiö otti 1990-luvulla ympäristöntutkimuksen yhdeksi keskeiseksi tukikohteekseen. Suomen Kulttuurirahasto toteutti vastaavia hankkeita muun muassa Maailman Luonnon Säätiön WWF:n kanssa, ja Tiina ja Antti Herlinin säätiö ryhtyi 2016 tukemaan Ilmasto, muutos! -teemaan liittyen hankkeita, joissa perehdyttiin niin ilmaston lämpenemisen aiheuttamiin muutoksiin kuin asian tiimoilta käytyyn keskusteluun.⁴⁸³

Myös lääketieteellisen tutkimuksen kehittymiseen tieteellisillä seuroilla ja säätiöillä on ollut suuri vaikutus. Kaikki suursäätiöt, Kordelinin säätiö, Emil Aaltosen Säätiö, Suomen Kulttuurirahasto ja Jenny ja Antti Wihurin rahasto, olivat jo tukeneet lääketieteellistä tutkimusta, mutta vasta Sigrid Jusélius Stiftelsen toiminnan alkaminen merkitsi alan tutkimusmahdollisuuksien olennaista laajentumista. Säätiön tuki suuntautui erityisesti perustutkimukseen niin teoreettisen kuin kliinisen tutkimuksen alalla, mutta se rahoitti myös kokeellista lääketiedettä ja kirurgiaa. Osa säätiön tukemista hankkeista liittyi ongelmiin, joilla oli välitön vaikutus suomalaisten kansanterveyteen. Lapamatoa koskeneet tutkimukset mahdollistivat madon hävittämisen lähes kokonaan, kilpirauhassairauksien hoitoa kyettiin parantamaan, samoin eräiden muiden hormonaalisten sairauksien. Säätiö ryhtyi tukemaan johdonmukaisesti myös geenitutkimusta, joka kohosi nopeasti kansainväliselle huipulle.⁴⁸⁴

Lastentautien tutkimussäätiö ja sen edeltäjä, 1947 perustettu Lastentautien tutkimusrahaston kannatusyhdistys, kuuluivat muun muassa Suomen Punaisen Ristin Veripalvelun, Työterveyslaitoksen Fysiologian

osaston ja Lääketieteellisen Tutkimuslaitoksen Minervan kanssa niihin laitoksiin, jotka ovat tuottaneet tasoltaan ja määrältään yliopiston laitoksiin verrattavaa lääketieteen tutkimusta. Niiden ansiosta suomalaiset lastenlääkärit saivat 1947 käyttöönsä ensimmäisen tutkimuslaboratorion. Sen ansiosta lastentautien tutkimus nousi tasolle, josta monien muiden lääketieteen alojen edustajat saattoivat vain unelmoida.

Säätiön tutkimuslaboratoriossa tehtiin Niilo Hallmanin johdolla 1949 laaja tutkimus ripulitaudista, joka oli 1960-luvulle asti Suomessa merkittävä imeväiskuolleisuutta aiheuttanut sairaus. Syyksi osoittautui huono maitohygienia. Säätiön merkitys tutkimustyön kehittämiseksi ei rajoittunut vain Helsinkiin, sillä sen laboratoriossa pätevyityneitä henkilöitä nimitettiin lastentautiopin professoreiksi Suomen muihin yliopistollisiin sairaaloihin, kun niihin perustettiin 1970-luvun jälkipuoliskolla lastenklinit. Klinikoiden yhteyteen perustetut nimikkorahastot ryhtyivät tukemaan niissä harjoitettua tutkimustyötä, minkä ansiosta ne pystyivät luomaan omat tutkimustraditionsa ja vahvuusalueensa. Säätiö on siten omalta osaltaan vaikuttanut siihen, että 2010-luvun alussa imeväisikäisten eli alle vuoden vanhojen lasten kuolleisuus oli Suomessa vain hieman yli kaksi promillea, mikä oli pienimpiä maailmassa.⁴⁸⁵

Arvioiden mukaan lääketieteellisen tutkimuksen kokonaisrahoitus jakaantui 1990-luvun alussa Suomessa siten, että julkisen sektorin osuus siitä oli noin 54 prosenttia ja yksityisen sektorin noin 46 prosenttia. Yksityisen sektorin osuudesta vastasivat pääosin lääketieteellisyys ja säätiöt. Säätiöiden merkitys on ollut tärkeää erityisesti siksi, että niiden tuki on ollut joustavaa ja kohdistunut tavallisesti tutkimustyön keskeisille alueille, kuten apu-työvoiman palkkaamiseen, materiaalikuluihin ja henkilökohtaisiksi apurahoiksi. Kliinisessä tutkimuksessa säätiörahoituksen osuus oli suurempi kuin Suomen Akatemian. Monelle nuorelle tutkijalle säätiön myöntämä stipendi on ollut ensimmäinen rahallinen tuki, mahdollistanut väitöskirjatyon ja johtanut tutkijanuran alkuun.⁴⁸⁶

Suomalaisen lääketieteen vaikeaksi ongelmaksi nousi 2000-luvun vaihteessa päätoimisten ammattitutkijoiden puute sairaaloissa. Tilanteeseen vaikutti lääkäreiden vähentynyt kiinnostus taloudellisesti epävarmaan tutkimustyöhön mutta myös yliopistosairaaloiden muuttunut rooli akateemisen tutkimuksen työssijana. Valtion tuki yliopistollisissa sairaaloissa tehtävälle tutkimustyölle oli alkanut hiipua jo 1990-luvun lopulla, ja kehitys vauhdittui 2000-luvun alussa valtion vuosittaisen tuen pudotessa 70 miljoonasta 15 miljoonaan vuoteen 2016 mennessä. Tilannetta pahensi se, että samaan aikaan lääketieteellisen tutkimuksen painopiste siirtyi kliinisestä ympäristöstä perustutkijoiden laboratorioihin, ja biolääketieteelli-

sestä tutkimuksesta ryhtyivät vastaamaan lähes yksinomaan biotieteilijät. Yliopistosairaalat muuttuivat julkisen terveydenhuollon paineissa tulosta tekeviksi terveystehtäiksi.⁴⁸⁷

Yliopistosairaaloissa tilanne koettiin huolestuttavana, sillä niiden oma tutkimustyö oli keskeinen osa sairaanhoidon kehittämistä ja sillä oli paitsi kansanterveydellistä myös taloudellista merkitystä. Yliopistosairaaloissa tehdyn tutkimustyön yhteydessä syntyneet ideat olivat johtaneet alan yritysten syntyyn, ja terveysteknologia oli yksi nopeimmin kasvaneista korkean teknologian ventialoista. Valtion yliopistosairaaloille myöntämän rahoituksen pieneneminen ei siten koskettanut pelkästään tutkijoita vaan sen vaikutukset ulottuivat myös potilaiden saamaan hoitoon ja tutkijoiden siirtymiseen ulkomaille.⁴⁸⁸

Tilanteen pelastivat osin lääketieteellistä tutkimusta tukevat säätiöt, jotka kykenivät huomattavilla lisäpanostuksilla pitämään tutkimuksen käynnissä. Esimerkiksi Suomen Lääketieteen Säätiö perusti vuonna 2000 erityisen hankeapurahainstrumentin, jonka avulla se tuki kliinikkotutkijoiden tutkimustyötä. Myös yksityiset lääkeyhtiöt rahoittivat tutkimusta tutkimusryhmien kanssa solmittujen sopimusten nojalla.⁴⁸⁹

Säätiöiden apurahoilla ja lahjoitusprofessuureilla on ollut suuri vaikutus paitsi tutkimuksen myös Suomen talouden ja kulttuurin kehittämiseen. Esimerkiksi metsäalan professuurien ansiosta on voitu paitsi parantaa metsätyöläisten oloja myös kouluttaa metsäalan kansainvälisiä osaajia, jotka ovat osallistuneet metsäalan kansainvälisen lainsäädännön kehittämiseen erityisesti EU:n puitteissa.⁴⁹⁰

Säätiöiden tuki on ollut myös monen kulttuuri- ja taiteenalan kannalta elintärkeää, mutta sen kuvaaminen ei ole tämän tutkimuksen tehtävä. Mainittakoon silti muutama esimerkki, miten säätiöiden toiminta on ylittänyt tieteiden ja taiteiden rajoja sekä tukenut yhteiskunnallista vuorovaikutusta uusilla ja kokeellisilla tavoilla. Koneen Säätiö, Saastamoisen säätiö, Jane ja Aatos Erkon säätiö, Louise och Göran Ehrnrooth Stiftelse, Svenska kulturfonden sekä Tiina ja Antti Herlinin säätiö osallistuivat huomattavin lahjoituksin Taideyliopiston pääomituskampanjoihin ja tukivat Suomen Kulttuurirahaston tavoin monipuolisesti suomalaista taide- ja kulttuurielämää. Kulttuurirahasto järjestää viiden vuoden välein Mirjam Helin-laulukilpailun ja erilaisia tempauksia, kuten syksystä 2017 lähtien yhdessä Svenska kulturfondenin kanssa järjestetyn Taidetestaajat-hankkeen, joka vie kolmen vuoden ajan kaikki Suomen kahdeksaluokkalaiset – yhteensä lähes 200 000 koululaista – kokemaan ja arvioimaan taidetta.⁴⁹¹

Koneen Säätiö on puolestaan tukenut 2000-luvun alusta alkaen hankkeita, joissa yhdistetään tieteen ja taiteen tarkastelutapoja ja pyritään rik-

komaan alojen välisiä rajoja. Säätiön 2008 ostamasta Saaren kartanosta on luotu tutkija- ja taiteilijaresidenssi, joka tarjoaa eri alojen suomalaisille ja ulkomaalaisille tutkijoille, taiteilijoille, kriitikoille ja kääntäjille mahdollisuuden kahden kuukauden mittaiseen intensiiviseen työskentelyjaksoon. Saastamoisen säätiön taidekokoelma oli tallennettuna vuodesta 1980 alkaen Kuopion kaupungin taidemuseoon, kunnes se siirtyi vuoden 1999 lopulla Espoon modernin taiteen museoon Emmaan. Kokoelmaan kuuluu noin 2 600 suomalaista ja kansainvälistä teosta. Se on yksi Suomen merkittävimmistä julkisesti näytteillä olevista yksityisistä taidekokoelmista.⁴⁹²

Tiina ja Antti Herlinin säätiö ryhtyi tukemaan 2015 Floora-hanketta. Se rahoitti kolmen vuoden musiikkiopinnot sadalle lapselle, jotka olisivat jääneet muuten niiden ulkopuolelle taloudellisista tai sosiaalisista syistä. Samalla malli kehitti uusia yhteistyömuotoja kulttuuritoimen ja sosiaali-toimen välille ja pyrki avaamaan yhteistyökanavia sosiaali- ja koulutoimen sekä musiikkioppilaitosten välille kulttuuritarjonnan tasa-arvon lisäämiseksi. Floora-hanke valittiin vuoden 2017 Taidekasvatusteoksi.⁴⁹³

Säätiöillä on ollut suuri merkitys myös Suomen Rooman-instituutin taustavoimina. Liikemies, lehdenkustantaja ja suurlahjoittaja Amos Anderson perusti Suomen Rooman-instituutin säätiön eli Institutum Romanum Finlandiaen Helsingissä vuoden 1938 lopulla, ja suurelta osin hänen myöntämänsä tuen turvin sen toimintaa varten ostettiin 1954 taidehistoriallisesti arvokas renessanssihuvila Villa Lante. Huvila tuli Suomen valtion omistukseen, mutta rakennus päätettiin restauroida instituutinkäyttöä varten. Restaurointiin osallistui huomattavalla lahjoituksella Wihurin rahasto, joka 1953 myönsi 10 miljoonaa markkaa huvilan peruskorjaukseen.

Instituutti on luonut avaamisestaan vuodesta 1954 lähtien suomalaisille tutkijoille ainutlaatuiset edellytykset tutkimustyöhön, joka on suuntautunut erityisesti antiikin ja keskiajan historiaan, klassilliseen filologiaan, klassilliseen arkeologiaan ja taidehistoriaan. Se on tarjonnut myös taiteilijoille mahdollisuuden asua ja työskennellä Roomassa. Wihurin rahasto ryhtyi tukemaan instituutin hankintoja ja tutkimushankkeita tutkijastipendeillä vuodesta 1965 alkaen, ja myös Jane ja Aatos Erkon säätiö, Kordelinin säätiö sekä Waldemar von Frenckellin säätiö ovat rahoittaneet sen toimintaa.⁴⁹⁴

Useat säätiöt ovat tukeneet merkittävästi myös Suomen Ateenan-instituuttia. Vuonna 1984 perustetun instituutin päätehtävänä on harjoittaa ja edistää Kreikan arkeologian, historian, kielen ja kulttuurin tutkimusta aina antiikin ajasta nykypäivään asti.⁴⁹⁵

SÄÄTIÖT LÄNTISTEN YHTEYKSIEN YLLÄPITÄJINÄ KYLMÄN SODAN AIKANA

Joinakin aikoina säätiöiden myöntämällä rahoituksella on ollut samaan aikaan sekä suurta tieteellistä että yhteiskunnallista vaikutusta. Näin oli erityisesti toisen maailmansodan jälkeen, jolloin säätiöt vaikuttivat tieteellisten seurojen ja koko tiedeyhteisön ohella siihen, että Suomi pysyi länsimaisen yhteiskunta- ja tiedejärjestelmän piirissä koko kylmän sodan ajan.

Suomalaisten säätiöiden sekä Asla- ja Fulbright-ohjelmien stipendit olivat Suomen henkisen ilmaston tärkeimpiä piilovaikutuskanavia sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Niiden ansiosta sadat suomalaiset tutkijat saattoivat opiskella yhdysvaltalaisissa ja englantilaisissa huippuyliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa. Palattuaan kotimaahan he olivat uriansa aktiivisimmassa rakennusvaiheessa ja miehittivät huomattavan osan maan nopeasti laajenneesta professorikunnasta ja yritysten keskijohdosta. Samalla kun he toivat kotimaahan uuden tiedon ja tekniikan, he välittivät myös kokemusperäiset havainnot siitä, miten lännessä elettiin. Maan poliittinen johto hyväksyi toiminnan, sillä useat valtionyhtiöt, kuten Imatran Voima, tukivat perustamilleen säätiöille myöntämänsä tuen avulla työntekijöidensä ulkomaista opintomatkaileua.⁴⁹⁶

Vaikka käsite »suomettuminen» on monimerkityksinen, yksi sen selkeä ominaispiirre oli poliittisen elämän suuntautuminen Neuvostoliittoon. Eturivin poliitikot ja talousjohtajat pyrkivät hoitamaan suhteita itään ja tulemaan siellä tunnetuiksi ja hyväksytyiksi, mutta tiede muodosti poikkeuksen tästä yleisestä säännöstä. Akateemikko Erik Allardtin mukaan tieteelliset seurat ja tutkijayhteisöt hoitivat 1950-luvun jälkipuoliskolla vuorovaikutussuhteet Neuvostoliittoon ja Itä-Euroopan maihin asiallisesti, mutta niiden päähuomio suuntautui läntiseen maailmaan. Humanistiset tieteet olivat kääntyneet erityisesti läntiseen Eurooppaan ja Pohjoismaihin, kun taas luonnon- ja lääketieteet, tekniset tieteet ja yhteiskuntatieteet hakivat uusia näkemyksiä ja hyvän tieteen määrittäjiä varsinkin Yhdysvalloista, joskus muiden Pohjoismaiden välityksellä. Tämä ei ollut avoimesti ja nimenomaisesti suunniteltua, mutta tiedemiehille ja tieteellisille seuroille on luonnollista hakea inspiraatiota ja vaikutteita sieltä, missä tieteellisen tason katsotaan olevan korkein.⁴⁹⁷

Länsimaiseen tiedetraditioon ankkuroitu kriittinen tieteellinen tieto vahvisti suomalaisen yhteiskunnan laillisuus- ja päätöksentekorakenteita. Länsimainen teknologia ja teknillisen tutkimuksen perinne myös sitoivat Suomen länsimaiseen teollisuuteen ja lännessä kasvaviin suuriin teknologisiin järjestelmiin. Jos tätä rakennetta olisi vakavasti järkytetty sodan jälkeen, seuraukset olisivat saattaneet olla kriittiset koko yhteiskunnan

kannalta. Länsimailta ja erityisesti Ruotsilta saatu tuki johti muun muassa siihen, että Suomi oli toisen maailmansodan jälkeen huomattava poikkeus pakolaiskysymyksen surkeassa historiassa. Koko valtava ongelma, liki 400 000:n luovutetuilta alueilta siirtyneen ihmisen asuttaminen eri puolille maata, onnistuttiin ratkaisemaan ilman suuria mullistuksia.

Tiiviiden suhteiden ansiosta Yhdysvalloissa tunnettiin suomalaisen tiede-eliitin hengenmaailma paremmin ja aiemmin kuin Neuvostoliitossa, jonne matkusti 1940- ja 1950-luvulla vain muutama suomalainen tutkija. Marxilainen tiede ei löytänyt kasvualustaa sodanjälkeisessä Suomessa, eivätkä Neuvostoliiton julistamat tieteen ja teknologian uudet ihanteet innostaneet vielä suomalaisia tieteentekijöitä. Tilanne muuttui pian, mutta nyt vaikutteet tulivat idän sijasta lännestä. Yhdysvalloista Suomeen tuoduista marxilaisista ajatuksista kasvoi 1970-luvulla vahva taistolainen liike, joka kuihtui pian seuraavalla vuosikymmenellä. Historian ironiaa oli siinä, että taistolaisuuden vastustamiseen osallistuneet säätiöt saivat ajoittain tukea myös Neuvostoliiton suurlähetystön edustajilta, jotka pyrkivät suitsimaan liikkeen radikaaleinta siipeä.⁴⁹⁸

Säätiöiden vaikutus viiden tieteenalan kehitykseen 1920–1959

HISTORIA

Suomalaiselle tieteelle oli 1900-luvun alussa ominaista kansallinen ote, oman maan luonnon ja identiteetin hahmottaminen, sen historian ja kansanperinteen kartoittaminen. Tieteen tehtävänä oli vahvistaa kansakunnan asemaa maailman kansojen joukossa ja kartoittaa sen taloudellisia resursseja. Tämän tehtävän mukaisesti tieteellisessä tutkimuksessa suunnattiin päähuomio aiheisiin, jotka liittyivät Suomen maahan, luontoon ja kansaan, sen historiaan ja kulttuuriin.⁴⁹⁹

Jo autonomian aikana historiasta oli etsitty suomalaisten omatoimisuutta, kansallishengen ilmentymiä. Kun sitten itsenäisyys oli toteutunut, menneisyys pyrittiin tulkitsemaan tietoiseksi tieksi kohti täysivaltaisen valtion asemaa. Samalla huomio kohdistui etenkin itsenäisyystaistelun voittajiin, suomenkieliseen oppineistoon, porvaristoon, talonpojistoon ja sotilaisiin. Ruotsinkielinen historiantutkimus menetti huomattavasti asemiaan, ja vasemmistolainen tutkimusperinne tukahdutettiin ennen kuin se oli oikeastaan ehtinyt syntyäkään.⁵⁰⁰

Historia kuului suomen kielen ohella säätiöiden eniten rahoittamiin humanistisiin tieteisiin 1920–1959. Kielitieteet saivat selvästi eniten apu-

rahoja talvisodan alkuun saakka, sen jälkeen historiatieteet kohosivat yhtä ylivertaiseen asemaan. 1950-luvulla historia sai vuosikymmenen alkuvuosia lukuun ottamatta eniten apurahoja joka vuosi. Historiantutkijoita tuki 1930-luvun loppuun saakka merkittävimmin Kordelinin säätiö. Sen jälkeen alan tärkeimmäksi rahoittajaksi nousi Suomen Kulttuurirahasto, joka myönsi 1950-luvun loppuun mennessä 11 kertaa vuosittain historian-tutkijoille suurimman apurahapotin. Myös WSOY:n kirjallisuussäätiö, Emil Aaltosen Säätiö ja Waldemar von Frenckellin säätiö olivat alan tärkeitä tukijoita. Liikesivistysrahasto ja Wihurin rahasto myönsivät kumpikin vain yhtenä vuonna eniten historian apurahoja, mutta niiden myönnöt olivat suuria.

Vuosina 1920–1939 ylivoimaisesti eniten apurahoja sai suomalaisen historiantutkimuksen *grand old man* J. R. Danielson-Kalmari, joka oli osallistunut useilla tutkimuksilla Suomen autonomian puolustamiseen Venäjän yhtenäistämisyarkimyksiä vastaan. Danielson-Kalmari kirjoitti 1920- ja 1930-luvulla miltei sokeana tutkimusassistentteja apuna käyttäen moniosaiset teokset *Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää 18:nnellä ja 19:nnellä vuosisadalla ja Tien varrelta kansalliseen ja valtiolliseen itsenäisyyteen*.⁵⁰¹

Seuraavaksi eniten stipendejä saivat yleisen historian professori Kaarlo Jäntere, Suomen 1500- ja 1600-luvun sotahistoriaa tutkinut Arvo Viljanti ja Jalmari Jaakkola, joka harkitusti hajanaisia lähdeaineiksia sommittelemalla loi Suomelle uutta vanhaa historiaa 1200-luvulle saakka. Samalla hän rakensi määrätietoisesti kuvaa Suomesta läntisen kirkon ja kulttuurin etuvartiona idän painetta vastaan. Paljon historiantutkimusta tukenut Kommeriserådet Otto A. Malms donationsfond myönsi apurahoja muun muassa Åbo Akademin professoreille Gabriel Nikanderille ja Oscar Nikulalle.⁵⁰²

Sotavuosina 1940–1945 säätiöt myönsivät historiantutkimukseen paljon apurahoja, jotka jakautuivat tasaisesti yli 35 tutkijalle. Rauhan palattua 1940-luvun jälkipuoliskolla tuki jatkui runsaana ja monipuolisena, sillä vuoteen 1959 mennessä apurahan saaneesta 120 tutkijasta vain kuusi, Aulis J. Alanen, Arvi Korhonen, Juhani Paasivirta, Einar W. Juva, Jaakko Suolahti ja Sven-Erik Åström, sai apurahan vähintään viidesti.

Kaiken kaikkiaan tämän tutkimuksen piirissä olevat säätiöt jakoivat 1920–1959 apurahoja 12 yhteisölle tai projektille ja noin 150 tutkijalle. Eniten apurahoja saivat Arvi Korhonen (10 apurahaa) ja Einar W. Juva (8 apurahaa). Myös Jalmari Jaakkola sai paljon apurahoja.

Naispuolisia tutkijoita oli apurahan saajien joukossa kahdeksan. Ensimmäisinä apurahan saivat Ester-Margaret von Frenckell ja Lolo

Krusius-Ahrenberg 1945. A. I. Arwidssonina tutkinut Liisa Castrén sai apurahan 1947, ja kahden vuoden kuluttua Anna-Leena Toivonen sai ensimmäisen apurahansa Etelä-Pohjanmaan valtamerentakaista siirtolaisuutta käsittelevää tutkimustaan varten. Kun Toivonen sai apurahat vielä 1950 ja 1954, hänestä tuli säätiöiltä eniten kauden aikana tukea saanut naispuolinen humanistitutkija. 1950-luvulla naisista eniten tukea saivat Marta Hirn, Aira Kemiläinen, Sylvi Möller ja Aulikki Ylönen.

Tuki kohdistui voimakkaasti Suomen historian tutkimukseen. Tutkijoiden kansallisena tehtävänä oli näyttää, että Suomella oli oma itsenäinen historia, joka oli vain kaivettava esiin arkistojen kätköistä. Eniten apurahoja saaneet tutkijat Einar W. Juva, Arvi Korhonen ja Jalmari Jaakkola olivat kaikki J. R. Danielson-Kalmarin tavoin arvostettuja professoreita, joiden Suomen yleistä historiaa, sotahistoriaa ja keskiaikaa koskevat tutkimukset toteuttivat kansallista tehtävää myös siinä mielessä, että ne suhtautuivat kielteisesti Venäjään ja Neuvostoliittoon. Muista paljon apurahoja saaneista tutkijoista Aulis J. Alanen keskittyi talous- ja sosiaalihistoriaan, Juhani Paasivirta 1900-luvun poliittisen historian tutkimukseen, Armas Luukko Pohjanmaan historiaan ja Yrjö Nurmio Suomen tiedonvälitys- ja julkaisuolojen selvittämiseen.

Suomalaisen historian tutkimuksen pitkäaikainen kärkihahmo ja ensimmäinen akateemikko Eino Jutikkala sai apurahan seitsemän kertaa. Historianfilosofiaan ja metodioppiin keskittynyt Pentti Renvall sai neljä apurahaa, mutta kulttuurihistorian ja yleisen historian ammattitutkijoista paljon apurahoja sai vain Jaakko Suolahti. Alan tutkimusta täydensivät kuitenkin kielitieteilijät, muun muassa Edwin Linkomies ja Lauri Kettunen, ja Rafael Koskimiehen tapaiset kirjallisuudentutkijat, jotka julkaisivat kulttuurihistoriallisia teoksia.

Toisen maailmansodan jälkeen uudelleen virinneen työväenliikkeen ja torpparien historian tutkijoista tukea saivat muun muassa Hannu Soikkanen, Viljo Rasila ja Erkki Salomaa. Muita 1950-luvulla tukea saaneita ja myöhemmin historian professuuriin tai vastaaviin tehtäviin yltäneitä tutkijoita olivat muun muassa Patrick Bruun, Heikki Kirkinen, Kauko Pirinen, Sven-Erik Åström, Matti Lauerma, Toivo J. Paloposki ja C. J. Gardberg, joka oli yksi Suomen johtavista keskiaikaisen arkkitehtuurin tuntijoista.

Kokeneiden tutkijoiden tukemisen ohella säätiöt vaikuttivat historian eri alojen kehitykseen tukemalla väitöskirjojen tekijöitä. Historiatieteissä oli 1920–1959 vajaat sata väittelijää, joista lähes kolmannes oli saanut vuoteen 1959 mennessä yhden tai useamman apurahan väitöskirjan tekemiseen. Ensimmäiset apurahoin tuetut väitöskirjat olivat Pentti Renvallin

Klaus Fleming und der finnische Adel (1939) ja Erik Ludvig Birckin *General Tolls krigsplan år 1788: dess utförande och sammanbrott* (1944). 1940-luvun loppuvuosina jo puolet väittelijöistä oli saanut yhden tai useamman apurahan, ja sama tahti jatkui seuraavalla vuosikymmenellä, jolloin 36 väittelijästä puolet sai apurahan.

Vuoteen 1959 mennessä apurahan saaneista tutkijoista useat, muun muassa Erkki Lehtinen, Toivo J. Paloposki ja Lauri Hyvämäki, väittelivät 1960-luvun alkupuolella. Lisäksi monipuolinen kulttuurihistorioitsija Sven Hirn väitteli kirjallisuudentutkimuksen alalla 1958 ja Tapio Horila kielitieteessä 1967. Vajaa kymmenkunta väitöskirjan tekoon apurahan saanutta tutkijaa ei onnistunut tavoitteessaan.

Historioitsijoiden mahdollisuuksia apurahojen saantiin vaikeutti aluksi se, että alalla ei ollut edustusta Kordelinin säätiön tieteiden jaostossa eikä muissa säätiöissä. Tilanne muuttui vasta, kun Suomen Kulttuurirahasto aloitti toimintansa. Historian alalta 1944 väitellyt L. A. Puntila, myöhempi poliittisen historian professori, toimi rahaston hallituksen jäsenenä ja tiedeasiantuntijana vuodesta 1939 alkaen. Lisäksi Puntila toimi Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiössä jaoston jäsenenä 1953. Kulttuurirahastossa historian tutkijoista toimivat Jalmari Jaakkola asiantuntijana 1944, Katri Laine jaoston puheenjohtajana 1952 sekä jaoston jäsenenä Eino Jutikkala 1952, 1955 ja 1958, Pentti Renvall 1952 sekä Yrjö Nurmio 1955 ja 1958.⁵⁰³

Myös 1952 perustetussa Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiössä historioitsijoiden asema oli vahva. Puntilan lisäksi säätiön jaoston jäseninä toimivat Arvi Korhonen, Martti Ruutu ja Aimo Halila. Kaikki olivat päteviä historian tutkijoita ja samalla taattuina kommunistisen toiminnan vastustajia. Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön perustaminen liittyi siihen, että historian tutkimus on kiinteästi aikaan ja paikkaan sidonnainen tiede. Jokainen aikakausi tai esimerkiksi poliittinen järjestelmä kirjoittaa historian uudelleen tukeutumalla uusiin lähteisiin, tulkintoihin ja kysymyksenasetteluihin tai muokkaamalla lähdeaineistoa.⁵⁰⁴

OIKEUSTIETEET

Oikeustiede on yhteiskuntatiede, joka tutkii yhteiskunnan järjestystä ja arvoja. Henkisen puolen lisäksi sillä on käytännöllinen tehtävä: tuottaa lainlaatijoille ja -säättäjäille aineistoa heidän työtään varten. Keskeisen yhteiskunnallisen asemansa ansiosta oikeustiede on kuulunut säätiöiden säännöllisesti tukemiin tieteenaloihin.⁵⁰⁵

Oikeustieteitten ensimmäinen merkittävä yksityinen rahoittaja oli Kordelinin säätiö. Se jakoi juristeille 1920- ja 1930-luvulla myönnetystä apurahoista kaksi kolmasosaa, kun toiseksi suurimman säätiön, Liike-

sivistysrahaston, osuus jäi alle 30 prosenttiin. Kolmas oikeustieteilijöille tukea antanut säätiö oli Niilo Helanderin säätiö, joka myönsi 1930-luvulla juristeille kaksi apurahaa.

Toisen maailmansodan vuosina oikeustieteilijöiden apurahoittajien joukkoon tulivat Leo ja Regina Wainsteinin säätiö ja Svenska kulturfonden sekä erityisesti Suomen Kulttuurirahasto ja WSOY:n kirjallisuussäätiö. Kulttuurirahastolle oikeustieteet olivat vain yksi merkittävä tukikohde monien muiden joukossa, mutta 1943 perustetulle WSOY:n kirjallisuussäätiölle ne muodostivat historian tutkimuksen kanssa säätiön tärkeimmät painopistealat.

Kirjallisuussäätiön apurahojen jakaantumiseen vaikutti voimakkaimmin säätiön hallituksen perustajajäsen, yleisen lainopin ja siviilioikeuden apulaisprofessoriksi 1941 nimitetty Ilmari Melander, joka oli toisen sukupolven säätiövaikuttaja. Hänen isänsä Meteorologisen Keskuslaitoksen johtaja ja professori Gustaf Melander oli Kordelinin säätiön tieteen jaoston jäsen sen perustamisesta 1919 vuoteen 1933, jolloin säätiö myönsi apurahan myös Ilmari Melanderille.⁵⁰⁶

Melanderin asema WSOY:n kirjallisuussäätiössä oli suuren osakeomistuksen takia vahva alusta alkaen, mutta se voimistui entisestään 1951, jolloin hänestä tuli kustannusyhtiön hallintoneuvoston puheenjohtaja. Juuri Melander sai aikaan 1940–1950-luvun vaihteessa säätiön hallitukseen nousseiden siviilioikeuden professorin Ilmari Caseliuksen ja hallinto-oikeuden professorin Aarne Rekolan kanssa sen, että kirjallisuussäätiö myönsi apurahoja erityisesti Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen johtohahmoille, jotka julkaisivat useita tutkimuksia oikeustieteen eri aloilta. Runsaasti tukea saivat muun muassa Tauno Tirkkonen, joka kirjoitti laajat teokset Suomen siviili- ja rikosprosessioikeudesta, ja Martti Rautiala, joka laati useita perhe- ja jäämistöoikeuteen liittyviä tutkimuksia.⁵⁰⁷

1950-luvulla oikeustieteilijöiden suhteellinen osuus tieteen saamasta rahoituksesta pieneni, mutta tuen myöntäjien piiri laajeni, kun Kulttuurirahaston ja WSOY:n kirjallisuussäätiön ohella myös useat muut säätiöt ryhtyivät myöntämään apurahoja juristeille. Vuosittain suurimman potin jakoivat vuorollaan Emil Aaltosen Säätiö, Kyösti Haatajan rahasto, vanha päätukija Kordelinin säätiö ja Osk. Huttusen säätiö, joka nousi vuosikymmenen lopulla oikeustieteilijöiden merkittävimmäksi tukijaksi. Vuonna 1958 Suomalainen Lakimiesyhdistys perusti Oikeustieteen tutkimussäätiön, jonka tehtävänä oli tukea oikeustieteellistä tutkimustyötä sekä edistää oikeustieteen tuntemusta ja kehitystä.⁵⁰⁸

Melanderin, Caseliuksen ja Rekolan ohella monet muut oikeustieteilijät osallistuivat apurahapäätösten tekemiseen säätiöiden hallitusten

puheenjohtajina, jäseninä ja asiantuntijoina. Vaikutusvaltaisimpaan asemaan nousseita tutkijoita olivat muun muassa rikosoikeuden professori Antti Tulenheimo, joka toimi pitkään Niilo Helanderin säätiön hallituksen jäsenenä ja puheenjohtajana, Leo ja Regina Wainsteinin säätiön puheenjohtajana sekä Kordelinin säätiön tieteen jaoston puheenjohtajana, sekä kauppaoikeuden professori A. R. Heikonen, joka kuului sekä Kordelinin säätiön tieteen jaostoon että Kulttuurirahaston hallituksen asiantuntijoihin. Kordelinin säätiössä oikeustieteellisten apurahahakemusten käsittelyyn osallistui 1920–1944 eli neljännesvuosisadan ajan suomalaisen sosiaalipolitiikan kehittäjä Einar Böök.

Asiantuntijan rooli antoi kantajalleen mahdollisuuden tukea tärkeinä pitämiään tutkimussuuntia ja myös arvovaltaa tutkijayhteisössä, mutta tehtävässä oli myös varjopuolensa. Esimerkiksi Niilo Helanderin säätiön oikeustieteen asiantuntija, työoikeuden professori Arvo Sipilä joutui 1954 vaikeaan tehtävään, kun hänen oli valittava, kuka monista pätevistä hakijoista, joita olivat muun muassa oikeustieteen tohtorit Väinö Vihma ja Jouko Halila, Helsingin yliopiston siviilioikeuden virkaa tekevä apulaisprofessori Otto Brusiin sekä oikeustieteen lisensiaatti Jorma Vuorio, saisi hänen puoltolauseensa. Hän asetti etusijalle Vihman ja Vuorion, joista hän piti lopulta Vuoriota etevämpänä, varsinkin kun tämän työsuhdetta ja työpalkkoja koskeva tutkimusaihe oli uusi ja »tällä haavaa ajankohtainen». Vuorio sai apurahan, ja hänestä kuten muistakin loppusuoran hakijoista tuli myöhemmin arvostettu professori.⁵⁰⁹

Itsekin säätiöiltä viisi apuraha saaneen Arvo Sipilän ratkaisun takana oli hänen omaksumansa periaatteellinen kanta, jonka mukaan säätiöiden tulisi suosia apurahojen jaossa taloudellisia vaikeuksia vastaan taistelevia nuoria kykyjä. Kun lahjakkaat nuoret pääsisivät osoittamaan tieteelliset taitonsa, sekä tiede että säätiö hyötyisivät eniten. Sipilän periaate toteutui vain osin, sillä useimmiten säätiöt päättivät varmistaa apurahoituksensa tuloksellisuuden osoittamalla ne jo kannuksensa ansainneille tutkijoille.⁵¹⁰

Vaikka niin sanotun Punaisen Valpon päällikkönä 1945–1946 toiminut ja teoreettisuutensa vuoksi paljon arvostelua osakseen saanut Otto Brusiin jäi ilman Helanderin säätiön apuraha, hän sai samana vuonna Emil Aalosen Säätiöltä apurahan ja oli jo aiemmin saanut kaksi apuraha. Säätiöiden pyrkimystä juridiikan tieteellisyyden syventämiseen osoitti myös se, että Suomen Kulttuurirahasto myönsi 1958 suuren apurahan analyttisen oikeustieteen kehittäjälle Simo Zittingille.⁵¹¹

Oikeustieteiden suhteellinen osuus säätiöiden humanistisille sekä talous- ja yhteiskuntatieteellisille tieteille vuosittain myöntämästä apurahoituksesta jäi 40 vuoden jakson aikana yli 20 kertaa alle 10 prosentin

tasolle, muutamina huippuvuosina (1927–1929, 1935 ja 1947–1949) se nousi viidenneksen tuntumaan. Tieteenalan saamasta suhteellisen pienestä tuesta huolimatta muutamat oikeustieteilijät onnistuivat kokoamaan huomattavan suuren apurahapotin. Parhaiten menestyivät Tauno Tirkkonen, Paavo Kastari, Y. J. Hakulinen, Kyösti Haataja ja Huugo Raninen (apurahoja myös taloustieteilijänä), mutta myös Tauno Ellilä, Matti Ylöstalo ja Veli Merikoski saivat runsaasti apurahoja.

Juridiikka oli hyvin miesvaltaista 1900-luvun puoliväliin asti. Vuonna 1940 Suomen lakimiehistä oli naisia vain vajaat kaksi prosenttia, ja vuoteen 1946 kaikki alan väitöskirjat olivat miesten kirjoittamia. Muutoksen aloitti suomalaisen kriminologisen tutkimuksen uudistaja Inkeri Anttila, josta tuli 1946 ensimmäinen naispuolinen lakitieteen tohtori. WSOY:n kirjallisuussäätiön stipendin 1952 saanut Anttila oli ainut naispuolinen oikeustieteilijä, joka sai säätiöltä apurahan kauden aikana.⁵¹²

Kokeneiden tutkijoiden tukemisen ohella säätiöt vaikuttivat oikeustieteen eri alojen kehitykseen tukemalla väitöskirjojen tekijöitä. Kaikkiaan 1920–1959 oikeustieteissä oli 78 väittelijää, joista 26 eli kolmannes oli saanut apurahan väitöskirjan tekemiseen. Tuki lisääntyi vuosien kuluessa siten, että kun ennen toista maailmansotaa vain vajaa viidennes väittelijöistä oli saanut apurahan, vuosina 1945–1959 jo puolet uusista tohtoreista oli saanut yhden tai useamman apurahan. Lisäksi vuoteen 1959 mennessä apurahan saaneista tutkijoista kahdeksan väitteli 1960-luvulla.

Säätiöt myönsivät yhden tai useamman apurahan kaikkiaan 92 henkilölle ja neljälle yhdistykselle tai organisaatiolle, joista ylivoimaisesti eniten tukea sai Suomalainen Lakimiesyhdistys. Tuetuista tutkijoista professoreita oli kahdeksan ja kokeneita, tohtori- ja dosenttitason tutkijoita 15. Oikeustieteen jatkotutkimuksia varten apurahan saaneita oli 45, joista oikeustieteissä väitteli 32 eli lähes kolme neljäsosaa. Veli Verkko väitteli yhteiskuntatieteiden puolella ja kahden tutkijan väitöskirja hylättiin pääosin metodisten heikkouksien vuoksi. Muut henkilöt saivat apurahan tieteellistä tutkimustyötä tai jonkun teoksen julkaisemista varten. Heistä puolet pääsi tavoitteeseensa, ja peräti kolme, Paavo Alkio, Matti Aura ja Voitto Saario, vihittiin myöhemmin oikeustieteen kunniatohtoreiksi.⁵¹³

Säätiöiden voi katsoa onnistuneen hyvin oikeustieteitten tukemisessa. Valtaosa apurahoista myönnettiin tutkijoille, jotka tekivät pitkän akateemisen uran tai toimivat muuten ansiokkaasti oikeuslaitoksen palveluksessa. Säätiöt tukivat erityisesti toisen maailmansodan jälkeen sekä nuoria tutkijoita, joiden väittelemistä valtio ei juuri kyennyt helpottamaan, että yliopistojen harvaa opettajakuntaa, jonka tehtävänä oli uusien oppikirjojen kirjoittaminen, perustutkimuksen harjoittaminen ja juristien kouluttaminen.

SOSIOLOGIA

Moderni suomalainen sosiologia alkoi vasta toisen maailmansodan jälkeen, mutta sosiologista tutkimusta harjoitettiin jo 1800-luvulla. Yliopistollisena nimikkeenä sosiologia esiintyi Suomessa ensimmäisen kerran 1890, jolloin Edvard Westermarck nimitettiin sosiologian dosentiksi. Sosiologian opetusta annettiin käytännöllisen filosofian opetusohjelmassa, mutta yhteiskuntatieteellistä tutkimusta harjoitettiin Suomessa kuten muissakin Euroopan maissa laajalti myös muiden tieteiden piirissä, kuten oikeustieteessä, historiassa ja lääketieteessä.⁵¹⁴

Ensimmäiset sosiologian nimeä kantavat oppituolit perustettiin 1920-luvun jälkipuoliskolla. Vuonna 1926 Uno Harva (vuoteen 1927 Holmberg) nimitettiin Turun yliopiston sosiologian professoriksi ja 1927 Gunnar Landtman Helsingin yliopiston sosiologian ylimääräiseksi professoriksi. Seuraavan professuurin sosiologia sai vasta 1942, jolloin K. Rob. V. Wikman sai nimityksen Åbo Akademin henkilökohtaiseksi ylimääräiseksi sosiologian professoriksi. Hän oli Harvan tapaan kansallisesti virittynyt tutkija.⁵¹⁵

Helsingin yliopistoon perustettiin sosiologian oppituoli 1945 muodostetun valtiotieteellisen tiedekunnan yhteyteen, ja sen opetusalaksi määriteltiin nimenomaan »kulttuuriyhteiskunnan sosiaalinen elämää». Uuden tiedekunnan keskeisiksi opettajiksi nousivat Veli Verkko ja Heikki Waris. Verkko toimi ensimmäisenä sosiologian professorina 1948–1955 ja Waris sosiaalipolitiikan professorina 1948–1968. Sosiaalipolitiikasta oli tullut itsenäinen akateeminen aine jo 1945.⁵¹⁶

Kun Yhteiskunnallinen Korkeakoulu 1944 sai tieteellistä tasoa vaativan tiedekunnan, siihen perustettiin myös sosiologian ja sosiaalipsykologian professorin virka. Sen ensimmäiseksi haltijaksi tuli 1947 Antero Rinne, joka oli aiemmin tutkinut pääasiassa sosiaalifilosofisia ongelmia.

Ensimmäinen toisen maailmansodan jälkeinen sosiologian väitöskirja oli Knut Pippingin *Kompaniet som samhälle*, joka esitettiin Åbo Akademiassa 1947. Pippingistä tuli varhain kuolleen Rinteen jälkeen Yhteiskunnallisen Korkeakoulun sosiologian professori 1953. Hän hoiti virkaa vain kolme vuotta, kunnes siirtyi Åbo Akademin professoriksi. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun professorin virkaa ryhtyi hoitamaan 1961 Paavo Koli.⁵¹⁷

Uno Harvan seuraajaksi Turun yliopiston sosiologian professorina tuli 1951 sosiaalihistoriallisen suuntauksen edustaja Esko Aaltonen. Hän julkaisi sosiaali- ja kulttuurihistoriallisia tutkimuksia talonpoikais- ja kyläyhteiskunnan elämästä mutta ei juuri lainkaan varsinaisia sosiologisia teoksia. Hän oli kuitenkin etevä opettaja ja opasti monia oppilaitaan, kuten Mauno Koiviston, tekemään sosiologisen väitöskirjan.⁵¹⁸

Veli Verkon seuraajaksi Helsingin yliopiston sosiologian professorin virkaan tuli 1958 Erik Allardt. Vuonna 1952 ilmestyneessä väitöskirjassaan Allardt oli käsitellyt väestön avioliittoa ja avioeroja koskevia arvostuksia, mutta siirtyi sitten yhteiskuntarakenteen ja poliittisen elämän suhteita käsittelevään vertailevaan poliittiseen sosiologiaan.⁵¹⁹

Vähäisten virkojen ja ilmeisesti liian epäkansallisina pidettyjen tutkimus-aiheiden vuoksi yksikään suomenkielinen säätiö ei myöntänyt sosiologeille apurahaa ennen toisen maailmansodan loppua. Sosiologien tukemisesta vastasi alkuun pääosin Svenska kulturfonden, jonka kolme ensimmäistä (1924–1943) apurahaa sai K. Rob. V. Wikman, neljännen Knut Pipping 1946 ja viidennen Sven-Erik Åström 1948. Neljäs 1940-luvulla tuettu sosiologian tutkija oli Väinö Luoma, jolle Leo ja Regina Wainsteinin säätiö myönsi 1947 apurahan virkamieskysymystä selvittävään tutkimukseen.

Sosiologisen tutkimuksen merkityksen nopea kasvu näkyi 1950-luvulla, jolloin myös isot säätiöt ryhtyivät rahoittamaan alan tutkimusta. Eniten tukea myönsivät Suomen Kulttuurirahasto, Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö, Emil Aaltosen Säätiö ja Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki-säätiö, joka pyrki myös sosiologisen tutkimuksen avulla patoamaan kommunismin leviämistä suomalaisessa yhteiskunnassa. Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiöllä oli Erik Allardtin mukaan suuri vaikutus erityisesti sosiologiaan ja sosiaalipolitiikkaan, joiden tutkimusmenetelmien kehittämistä, tilastollisten monimuuttujamenetelmien soveltamista ja kvalitatiivisten havainnointimenetelmien kokeiluja se tuki merkittävästi.⁵²⁰

Kaikkiaan säätiöt myönsivät vuoteen 1959 mennessä sosiologian apurahoja 20 tutkijalle ja yhdelle yhteisölle, Suomen Ylioppilaskuntien Liitolle, jolle Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö myönsi 1952 stipendin ylioppilaiden taloudellista asemaa koskevaa tutkimusta varten. Sosiologia sai yhteiskuntatieteistä toiseksi eniten apurahoja, sillä sosiaalipolitiikan tutkijat saivat kaikkiaan 34 stipendiä. Valtio-opin tutkijat saivat 15, lehdistöopin tutkijat 13 ja antropologian, väestötieteen, tilastotieteen sekä yleisten yhteiskuntatieteiden tutkijat yhteensä vajaat 20 apurahaa. Yhteiskuntatieteilijöistä sai eniten tukea Pertti Pesonen, jolle myönnettiin 1956–1959 viisi yhteisarvoltaan runsaan 2,4 miljoonan markan stipendiä.

Sosiologeista ylivoimaisesti eniten apurahoja sai Paavo Koli, jolle myönnettiin 1950-luvulla neljä suurta stipendiä (yhteensä 1 150 000 markkaa). Toiseksi eniten tukea saanut Väinö Luoma joutui tyytymään yli puolta pienempään tukisummaan. Sosiologien saamaa vähäistä rahoitusta kuvaa se, että Elina Haavio-Mannila ja Kalevi Piha pääsivät eniten alan apurahoja saaneiden tutkijoiden listalle yhdellä stipendillä. Haavio-Mannila oli ainoa apurahan saanut naistutkija.

On kuitenkin otettava huomioon, että sosiologian virkoja hoitaneet ja sosiologisia tutkimuksia tehneet tutkijat saivat paljon muiden tieteenalojen stipendejä. Esimerkiksi Uno Harva sai 1934–1947 viisi apurahaa uskontotieteellisiin tutkimuksiin, Veli Verkko 1931 yhden apurahan oikeustieteelliseen tutkimukseen ja Heikki Waris 1946 yhden apurahan sosiaalipolitiikan tutkimukseen. Esko Aaltonen sai puolestaan 1958 suuren kunniapalkinnon suomalaisen kansanperinteen tutkimuksen edistämisestä.

Sosiologiassa julkaistiin 16 väitöskirjaa 1937–1959, ja niiden tekijöistä vain neljä, K. Rob. V. Wikman, Knut Pipping, Paavo Koli ja Mauno Koivisto, oli saanut yhden tai useamman apurahan tutkimustaan varten. Lisäksi 1960-luvun alussa sosiologiassa väitelleistä Raino Vehmas, Kalevi Piha ja Leo Paukkunen olivat saaneet aiemmin apurahan.

Sosiologiien saamien apurahojen vähäisyys johtui osittain siitä, että tieteenalan ensimmäisen suomalaisen edustajan Edvard Westermarckin edustama tutkimusperinne oli jo 1920- ja 1930-luvulla menettänyt niin paljon asemiaan, ettei hänen oppilailleen juuri riittänyt tukea. Hilma Granqvist, Rudolf Holsti ja Ragnar Numelin eivät saaneet yhtään apurahaa, Westermarckin viimeiseksi oppilaaksi mainittu Arne Runeberg sentään yhden 1958.⁵²¹

Osittain tuen vähäisyyttä selittää myös se, että ensimmäiset uuden modernin, teollisen yhteiskunnan ja teollistumisen vaikutuksien tutkimukseen keskittyneen sosiologian edustajat Erik Allardt, Esko Aaltonen ja Paavo Koli nousivat säätiöiden apurahoista päättäviin elimiin ja aseisiin vasta 1950-luvun lopulla. Säätiöiden asiantuntijat onnistuivat varsin hyvin arvioimaan hakijoiden edellytyksiä töidensä toteuttamiseen. Vuonna 1959 sosiologian apurahan saaneesta kahdeksasta tutkijasta seitsemän, Elina Haavio-Mannila, Yrjö Littunen, Leo Paukkunen, Kalevi Piha, Väinö Luoma, Ari Haavio ja Raino Vehmas, eteni myöhemmin sosiologian tai sen lähitieteen professuuriin tai apulaisprofessuuriin.

KANSANTALOUSTIEDE

Suomessa käytiin 1900-luvun alussa vilkasta taloustieteellistä keskustelua, mutta taloustieteiden asema yliopistossa oli heikko. Turun akatemiaan 1747 perustettu talousopin professuuri oli siirretty seuraavalla vuosisadalla oikeustieteelliseen tiedekuntaan ja joutunut siellä varsin alistettuun asemaan. Tilanne alkoi parantua 1906, jolloin kansantaloustiede sai itsenäisen professuurin Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteelliseen osastoon. Jo seuraavana vuonna hyväksyttiin ensimmäiset suomeksi laaditut ja muodollisesti kansantaloustieteessä hyväksytyt väitöskirjat.⁵²²

Kauppatieteen eli myöhemmän liiketaloustieteen katsottiin Suomessa 1900-luvun vaihteeseen saakka kuuluvan tekniikan ja maa- ja metsätaloustieteiden tapaan käytännön aineisiin, jotka haluttiin pitää erillään akateemisesta maailmasta. Liiketaloustieteilijät saivat ensimmäiset omat professuurinsa Kauppakorkeakouluun, jonka tehtävänä oli aluksi kouluttaa kielitaitoisia ja teoreettiseen ajatteluun kykeneviä ammattilaisia. Kansantaloustiede kuului alusta asti sen tärkeimpiin oppiaineisiin.⁵²³

Vaikka kansantaloustieteen professuureja perustettiin seuraavien vuosikymmenien aikana Helsingin yliopiston lisäksi Teknilliseen korkeakouluun, Kauppakorkeakouluun, Åbo Akademiin, Turun yliopistoon ja Svenska Handelshögskolaniin, se vahvistui vain hitaasti akateemisena aineena. Vanha historiallinen suuntaus pysyi vallitsevana 1920- ja 1930-luvulla, ja väitöskirjoja valmistui vähän.⁵²⁴

Heikko asema akateemisena aineena johti siihen, että kansantaloustiede yleisesti laskettiin pitkään vain yhdeksi taloustieteitten osa-alueeksi. Kun esimerkiksi Kulttuurirahaston hallitus jakoi 1940 apurahahakemusten käsittelyä varten kulttuurielämän kolmeen ryhmään, muun muassa historia, sosiologia ja oikeustieteet luokiteltiin erikseen, mutta taloustieteet muodostivat vain yhden kokonaisuuden. Tämä heijastui myös rahaston apurahapäätöksiin, sillä esimerkiksi oikeustieteet saivat 1920- ja 1930-luvulla lähes kaksi kertaa ja historiatieteet yli puolitoista kertaa enemmän apurahoja kuin kansantaloustieteet.⁵²⁵

Alfred Kordelinin rahasto oli aluksi merkittävin kansantaloustieteitä tukenut säätiö. Se myönsi sotien välisenä aikana kansantaloustieteelle yhteensä 14 apurahaa, kaksi kertaa niin paljon kuin taloustieteiden tukemiseen keskittynyt Liikesivistysrahasto. Kolmas tieteenalalle tukea antanut säätiö oli Niilo Helanderin säätiö, joka myönsi alalle kaksi apurahaa. Tutkijoiden määrän vähäisyyttä kuvastaa se, että tieteenalan saamista 23 apurahasta lähes puolet (11) meni Kansantaloudelliselle Yhdistykselle, joka julkaisi muun muassa huomattavan osan alan väitöskirjoista ja alan keskeistä julkaisua *Kansantaloudellista aikakauskirjaa*.

Kansantaloustieteen asema yhteiskunnassa alkoi voimistua toisen maailmansodan jälkeen, jolloin historiallisen koulukunnan vaikutus hii-pui ja vaikutteita ryhdyttiin hakemaan Englannista ja Yhdysvalloista. Ratkaisevaa muutosta merkitsi oppiaineen siirtyminen Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisestä osastosta 1945 perustettuun valtiotieteelliseen tiedekuntaan. Neljällä professuurillaan se sai vankan aseman tiedekunnassa ja pystyi nyt huolehtimaan paitsi uuden virkamieskunnan kouluttamisesta myös yhteiskuntatieteen tutkijoiden kasvattamisesta.⁵²⁶

Vähitellen tieteenalan asema parani myös yksityisen rahoituksen suhteen. Sodan aikana sen rahoittajien joukkoon liittyivät Suomen Kulttuurirahasto, Emil Aaltosen Säätiö sekä Leo ja Regina Wainsteinin säätiö. Pian myös Jenny ja Antti Wihurin rahasto ja WSOY:n kirjallisuussäätiö, Svenska kulturfonden ja Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö ryhtyivät myöntämään tukea kansantaloustieteilijöille. Ratkaisevasti alan tutkijoiden tilanne parani kuitenkin vasta 1954, jolloin kouluneuvos Hilma Jahnsson perusti Yrjö Jahnssonin säätiön.⁵²⁷

Nopeasti Suomen suurimpien säätiöiden joukkoon kohonnut Yrjö Jahnssonin säätiö suuntasi vuodesta 1958 alkaen tukensa lääketieteellisen tutkimuksen ohella kansantaloustieteen edistämiseen. Sen myöntämän mittavan tuen ansiosta kansantaloustieteilijät saivat 1950-luvun lopulla enemmän apurahoja kuin esimerkiksi oikeustieteilijät. Säätiön merkitystä kuvaa se, että se jakoi kahtena ensimmäisenä toimintavuotenaan kansantaloustieteilijöille enemmän apurahoja kuin kaikki säätiöt yhteensä 1920–1944.

Säätiöt myönsivät 1945–1959 kansantaloustieteille noin 90 apurahaa, jotka jakaantuivat Taloustieteelliselle yhdistykselle, Kansantaloudelliselle Yhdistykselle ja yleisesti tutkimukseen suunnattujen stipendien lisäksi 42 henkilölle. Näistä oli professoreita seitsemän ja kokeneita, tohtori- ja dosenttitason tutkijoita kolme. Jatkotutkimuksia varten apurahan saaneita oli yli 30, joista väitteli kansantaloustieteissä 24 eli yli kaksi kolmasosaa. Lisäksi Unto Partanen sai 1953 Yrjö Jahnssonin säätiöltä apurahan Yrjö Jahnssonin keskeneräisten tutkimusten painokuntoon saattamiseksi. Lista oli osin pakostakin täysin miesvaltainen, sillä Ragni Bärlundia ja Mirjam Ekholmia lukuun ottamatta Suomessa ei ollut 1950-lukuun mennessä naisekonomisteja, jotka olisivat julkaisseet tutkimuksia.⁵²⁸

Säätiöiden tuki suuntautui pääosin kansantaloustieteen jatko-opintojen tukemiseen. Seitsemästä eniten apurahoja saaneesta kansantaloustieteilijästä vain Ilmari Kovero ja Matti Leppo olivat ehtineet väitellä ennen kuin he saivat ensimmäisen apurahansa. Mikko Tamminen, Veikko Halme, Jouko Paakkanen, Fedi Vaivio ja Osmo Jaskari saivat yhden tai useamman apurahan maistereina tai kandidaateina. He kaikki etenivät professoreiksi ja vaikuttivat monipuolisesti kansantaloustieteen tutkimuksen ja opetuksen kehittymiseen.⁵²⁹

Kansantaloustieteessä valmistui 1919–1959 yli 50 väitöskirjaa. Vuoteen 1944 mennessä vajaasta 30 väittelijästä vain yksi, Emil Hynninen, oli saanut työtään varten apurahan säätiöltä. Tilanne muuttui ratkaisevasti toisen maailmansodan jälkeen. Vuoden 1945 kolmesta väittelijästä (Klaus Waris, Mikko Tamminen ja Tuure Junnila) kaikki olivat saaneet apurahan,

ja 1950-luvun runsaasta 20 väittelijästä jo reilusti yli puolet oli saanut yhden tai useamman apurahan. Lisäksi vuoteen 1959 mennessä apurahan saaneista tutkijoista kuusi väitteli 1960- ja 1970-luvulla. Tunnetuimpia säätiöiden rahoittamia tutkijoita olivat Raimo Ilaskivi ja Tuure Junnila.

Apurahan saajista 11 ei onnistunut viemään väitöskirjatyötään loppuun, mutta heistäkin useimmat tekivät ansiokkaan uran yhteiskunnan eri tehtävissä. Vuonna 1937 apurahan saanut T. A. Wiherheimo toimi Kauppakorkeakoulun kansantaloustieteen professuurin hoitajana 1937–1938, Liiketaloustieteellisen tutkimuslaitoksen varajohtajana 1939–1949 ja pitkään myös kansanedustajana ja ministerinä. Vuonna 1959 sektori-kohtaisen kansantulon ja -varallisuuden laskennan teoriaa koskevaan tutkimukseen apurahan saaneen Jussi Linnamon tieteellinen ura pysähtyi pääosin hallinnollisiin tehtäviin 1960-luvulla. Hän oli useasti ministerinä ja toimi pankkitarkastusviraston ylijohtajana 1970–1988. Linnamo sai professorin arvonimen 1999.⁵³⁰

Säätiöiden apurahan saajien merkittävää asemaa suomalaisessa kansantaloustieteessä kuvastaa se, että 1955 muodostuneen nuorista taloustieteilijöistä ja tutkijoista koostuneen kansantaloustieteen teoriaa ja metodeita pohtineen O-ryhmän 11-jäseniseen sisäpiiriin kuului yhdeksän stipendiaattia: Timo Helelä, Lauri Korpelainen, Erkki Laatto, Jaakko Lassila, Jussi Linnamo, Olavi E. Niitamo, Jouko Paunio, Jaakko Railo ja Pentti Viita. Ryhmän jäsenistä vain Reino Hjerppe ja Mauno Koivisto eivät olleet saaneet apurahaakaan kansantaloustieteellisiin tutkimuksiin. Koivisto sai kuitenkin stipendijä sosiologista väitöskirjaansa varten.⁵³¹

Kansantaloustieteilijöillä alkoi vasta 1950-luvun lopulla olla vaikutusvaltaa säätiöiden apurahojen jaosta päättävissä elimissä. Ennen toista maailmansotaa alan tutkijoista vain J. H. Vennola ja Heikki Renvall osallistuivat säätiöiden johtoelinten toimintaan. Vennola oli vain vuoden Kordelinin säätiön tieteiden jaoston jäsen, mutta Renvall toimi pitkään Niilo Helanderin säätiön hallituksessa 1920–1950-luvulla. Renvall esitti 1930-luvun alussa, että säätiö myöntäisi osan varoistaan kansantaloudelliseen tutkimukseen. Asiasta keskusteltiin muutaman kuukauden ajan, mutta esitys kaatui ilmeisesti pätevän hakijan puutteeseen.⁵³²

1950-luvulla tilanne oli kokonaan toinen, sillä kansantaloustieteilijöillä oli useita edustajia säätiöiden päättävissä elimissä. Heistä vaikutusvaltaisimmat olivat A. E. Tudeer, joka toimi muun muassa Niilo Helanderin säätiön hallituksen puheenjohtajana ja Kordelinin säätiön tieteen jaoston jäsenenä, Bruno Suviranta, joka oli WSOY:n kirjallisuussäätiön hallituksen jäsen ja Yrjö Jahnssonin säätiön asiantuntija, sekä Mikko Tamminen, joka kuului Kulttuurirahaston ja Yrjö Jahnssonin säätiön asiantuntijoihin.⁵³³

Yksi hallituspaikka sinänsä ei vielä tarjonnut suuria vaikutusmahdollisuuksia, jos vastassa oli tiukasti edustamiensa alojen etua ajavia henkilöitä. Sen sai kokea muun muassa Bruno Suviranta. Hänen hallituskaudellaan 1946–1959 WSOY:n kirjallisuussäätiö myönsi kansantaloustieteilijöille vain kaksi apurahaa, jotka sai Matti Leppo 1947 ja 1951. Vastaavana ajanjaksona Ilmari Melander ja hallituksen muut oikeustieteilijät siunasivat oikeustieteilijöille 41 apurahaa ja V. A. Koskenniemi kirjallisuudentutkijoille 22 apurahaa.⁵³⁴

Tilanne oli kokonaan toinen 1950-luvun lopulla Yrjö Jahnssonin säätiössä, jonka keskeisenä tavoitteena oli kansantaloustieteen edistäminen ja jonka asiantuntijat olivat hyvin perillä tieteenalan uusimmista virtauksista. Suviranta, Klaus Waris, Tuure Junnila, Lauri af Heurlin, Jouko Paakkanen, Reino Rossi ja Jouko Paunio saattoivat tukea runsaskätisesti sellaisiakin nuoria tutkijoita, joiden tutkimussuunnitelmat olivat vielä varsin jäsentymättömiä.⁵³⁵

METSÄTIETEET

Metsätieteet saivat luonnontieteistä kemiantutkimuksen jälkeen toiseksi eniten apurahoja säätiöiltä. Kuten aiemmin on jo todettu, summa oli alhainen verrattuna metsien asemaan Suomen kansantaloudessa. Asia selittyi suurelta osin sillä, että metsätieteet saivat suuren taloudellisen merkityksensä vuoksi suhteellisen paljon julkista rahoitusta. Metsäalan yritykset keskittyivät raakapuun ja puolivalmisteiden vientiin, joten niiden tutkimustoimintaan suuntaama rahoitus jäi vielä vähäiseksi.⁵³⁶

Tilanne oli erityisen huono 1920- ja 1930-luvulla, jolloin metsätieteet saivat kaikkiaan vain seitsemän apurahaa. Näistä kaksi myönnettiin 1920-luvun alussa nuorelle Yrjö Ilvessalolle, joka saatuaan 1922 nimityksen vastaperustetun Metsätieteellisen koelaitoksen professoriksi suunnitteli ja organisoivat ensimmäisen valtakunnallisen metsien inventoinnin. Hän sai nimityksen Suomen Akatemian jäseneksi 1948, mutta jatkoi tieteellistä työskentelyään ja ehti ennen eläkkeelle siirtymistään johtaa neljää peräkkäistä inventointia.⁵³⁷

Ilvessalo sai toisen metsätieteilijöille itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä myönnetyistä kahdesta matka-apurahasta. Alan tutkijoiden tilannetta paransi kuitenkin se, että lupaavat ja menestyneet metsätieteilijät saivat tutkimus- ja opintomatkoilleen varsin runsaasti rahoitusta sekä valtiolta että ulkomaisista rahoituslähteistä. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta tutkijasta on kansainvälisesti suuntautunut metsäekonomian professori ja metsätaloustieteen perustaja Eino Saari.⁵³⁸

Saari ei saanut säätiöiltä kuin Suomen Kulttuurirahaston 1948 myöntämän 100 000 markan apurahan, mutta hänestä tuli maatalousministeriön

myöntämän rahoituksen ja ulkomailta saadun säätiörahoituksen ansiosta yksi kansainvälisimmin suuntautuneista suomalaisista luonnontieteilijöistä. Hän teki 1920–1940-luvuilla useita tieteellisiä matkoja Englantiin, Yhdysvaltoihin ja Kanadaan ja kohosi suomalaisen metsätaloustieteellisen tutkimuksen voimahahmoksi.⁵³⁹

Toinen maailmansota ja sitä seurannut niukkuus vaikeuttivat huomattavasti metsätieteitten kehitystä. Tilannetta pahensi se, että alan tutkimus oli edelleen Helsinki-keskeistä ja keskittyi Metsäntutkimuslaitokseen ja Helsingin yliopiston metsälaitoksiin. Yksityisistä tutkimuskeskuksista huomattavin oli metsäteollisuuden »Metsäteho», joka tutki ennen kaikkea metsätöiden palkkausperusteita, sekä Työtehoseura, joka kehitti maatalaametsiin sopivia käsityökaluja ja puunkorjuulaitteita.

Tutkijoiden määrä oli edelleen vähäinen. Helsingin yliopiston metsälaitoksissa ja Metsäntutkimuslaitoksessa oli päätoimisessa tutkimusvirassa vain parikymmentä akateemisen loppututkinnon suorittanutta henkilöä. Tutkimustoiminta oli päällikkövaltaista ja hierarkkista ja luonteeltaan pääasiassa yksilöllistä puurtamista. Ainoan poikkeuksen muodostivat oikeastaan vain suuret yhteistyöhankkeet, kuten metsien inventoinnit, puunkäyttötutkimukset ja Eino Saaren 1950-luvun puolivälissä käynnistämä metsätyömiestutkimus, johon osallistui metsäntutkijoiden lisäksi myös sosiologeja.⁵⁴⁰

Metsätieteitten heikko asema valtion tiederahoituksessa jatkui 1950-luvulla, jolloin esimerkiksi valtion luonnontieteellinen toimikunta tuki suhteellisen vähän alan tutkimusta. Myös säätiöiden tuki pysyi vähäisenä vuoteen 1952 saakka, jolloin Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö aloitti toimintansa. Se ryhtyi tukemaan vuosittain metsätieteellistä tutkimusta useiden miljoonien markkojen apurahoin. Kun myös muut säätiöt, muun muassa Emil Aaltosen Säätiö, Suomen Kulttuurirahasto ja Kordelinin säätiö, myönsivät tukea metsätieteille, niiden osuus nousi viidennekseen ja huippuvuonna 1955 lähes 30 prosenttiin luonnontieteiden saamasta kokonaistuesta 1953–1959.

Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö oli perustettu edistämään ja tukemaan tutkimus- ja koetoimintaa Suomen metsä- ja muiden luonnonvarojen tuoton ja teknillistaloudellisen hyväksikäytön kehittämiseksi. Se ryhtyi tehokkaasti toteuttamaan tarkoitustaan myöntämällä tavanomaisen stipendien lisäksi myös suuria, miljoonaluokan apurahoja, joiden turvin oli mahdollista saattaa tehokkaasti loppuun laajoja tutkimusohjelmia.⁵⁴¹

Tutkimussäätiön voimakkaimmin tukemiin tutkijoihin kuului Gustaf Sirén, jonka Lapin metsien tutkimukset muuttivat ratkaisevasti pohjoisten

metsien hoitoa. Sirén osoitti, että pohjoisen Suomen paksusammaltyypin kuusikot edustivat itsessään viljavan mustikkatyypin taantuneita sekundaarivaiheita, joiden potentiaalinen puuntuotoskyky oli nykyistä parempi. Sirénin tutkimusten jälkeen vanhojen kuusikoiden saattaminen kulotuksen ja viljelyn avulla tuottaviksi männiköiksi oli keskeisenä periaatteena Lapin metsänhoidossa yli 20 vuotta.

Muita Luonnonvarain Tutkimussäätiöltä paljon apurahoja saaneita tutkijoita olivat männyn luontaisen uudistamisen tutkija Paavo Yli-Vakkuri ja erityisesti suometsätieteellisiin tutkimuksiin keskittynyt Leo Heikurainen. Myös akateemikko Yrjö Ilvessalo sai kolme suurta apurahaa johdolla toteutettuihin tutkimuksiin, joiden aiheena olivat muun muassa hoidettujen metsien kehitys ja tuotto ja ilmavalokuvauksen käyttö metsätaloudellisiin tarkoituksiin.⁵⁴²

Kaikkiaan säätiöt jakoivat 1920–1959 metsätieteen apurahoja seitsemälle yhteisölle ja 78 tutkijalle, joista yksikään ei ollut nainen. Eniten alan tutkijoista apurahoja saivat Sirén ja Ilvessalo, jotka sijoittuivat myös kymmenen eniten säätiöiltä apurahoja saaneen tutkijan listalle. Sirénin seitsemän stipendin yhteissumma oli yli 17 miljoonaa markkaa ja Ilvessalon kahdeksan stipendin yhteissumma oli yli 3,6 miljoonaa markkaa.

Säätiöiden 1950-luvulla voimakkaasti kasvaneella tuella oli suuri vaikutus metsätieteiden kehitykseen ja monipuolistumiseen. Vuosikymmenen aikana tuen piiriin tuli useita uusien tutkimussuuntien edustajia, kuten metsäteknologian tutkija Kalle Putkisto ja metsikköjen kasvun tutkijat Yrjö Vuokila ja Kullervo Kuusela.

Komea kaari

Tutkimus osoittaa, että säätiöillä on ollut huomattava vaikutus Suomen tieteen ja korkeimman opetuksen kehittymiseen. Merkitys oli suhteellisesti suurin itsenäisyyden ensimmäisten 50 vuoden aikana, jolloin valtion tiedehallinnon voimavarat olivat heikot. Säätiöt ylläpitivät useita yksityisiä yliopistoja, olivat tärkeitä tieteen rahoittajia ja kansainvälistäjiä ja osallistuivat uuden tutkijapolven kouluttamiseen sekä maan tiede-elämän kehittämiseen. Monet säätiöiden rahoittamista hankkeista siirtyivät vähitellen julkisen rahoituksen piiriin. Kylmän sodan vuosina säätiöt vaikuttivat matka-apurahoillaan tieteellisten seurojen ja koko tiedeyhteisön ohella siihen, että Suomi pysyi länsimäisen yhteiskunta- ja tiedejärjestelmän piirissä.

Säätiöiden vahva asema murentui 1960-luvun aikana, jolloin valtion tiedepolitiikka alkoi voimistua. Tieteestä ja korkeakoulutuksesta tuli yksi politiikan osa, jonka kehittämisen suuntaviivat määrättiin eduskunnassa ja valtioneuvostossa ja jonka toteutuksesta vastasivat pääosin opetusministeriö sekä kaupp- ja teollisuusministeriö. Lisäksi tiede- ja teknologiapolitiikan määrittämiseen osallistuvat valtion tiede- ja teknologianeuvosto, korkeakoulut, erilaiset valtionhallinnon asiantuntijaelimet, virastot ja laitokset, kuten Suomen Akatemia, Tekes, Sitra ja tutkimuslaitokset, sekä elinkeino- ja yhteiskuntaelämän edustajat.

Tieteessä reilussa 10 vuodessa tapahtunut vallanvaihdos oli merkittävä. Tiedettä siihen asti hallinnut yliopistojen, tiedeakatemioiden ja isojen säätiöiden johtohenkilöistä koostunut vanha eliitti joutui väistymään poliittisten päättäjien tieltä. Kun vielä 1950-luvun lopulla Suomen Kulttuurirahasto pyrki näyttämään suuntaa Suomen kulttuurielämän kehittämiseksi ja Suomen Tiedeseura ja Suomalainen Tiedeakatemia nimittivät valtion tieteellisten toimikuntien jäsenet, 1970-luvun alussa tieteen edustajat oli sysätty lähes täysin syrjään päätöksenteosta.

Vaikka jyrkimmän poliittisen kuohunnan aika oli nopeasti ohi ja tiedeyhteisö sai takaisin osan vaikutusvallasta, tieteellisten seurojen ja säätiöiden aika Suomen tieteen suunnannäyttäjinä oli ohi. Korkeakoulut

siirtyivät kaikki valtion omistukseen, ja tieteen- ja kehittämistoiminnan rahoittamisesta päävastuun kantoivat valtio ja yritykset, joiden osuus nousi muutamassa vuosikymmenessä yli 60 prosenttiin kokonaissummasta.

Vastaavanlainen siirtymä kohti suunnitelmallista julkista tiedepoliittikkaa tapahtui lähes kaikkialla läntisessä maailmassa, mutta Suomessa säätiöiden merkityksen sivuuttamista edisti myös muutama muu seikka. Tilastokeskus ryhtyi kokoamaan tutkimustilastoa siten, että valtaosa säätiöiden myöntämistä apurahoista jäi sen ulkopuolelle. Nopeasti valtaansa kasvattanut, uutta poliittista suuntausta edustanut opetusministeriö sivuutti säätiölaitoksen lähes kokonaan ja antoi tukensa voimille, jotka pyrkivät saattamaan säätiöt aiempaa voimakkaammin valtion valvontaan.

Säätiöt selvisivät vastatoimiensa ja poliittisten voimasuhteiden muutoksen ansiosta kiirastulestaan hyvin. Niiden vaikutusvalta pieneni, mutta samalla ne vapautuivat tehtävistä, kuten ammattitutkijoiden työn rahoittamisesta, jotka olisivat aikaa myöten osoittautuneet niille liian kalliiksi. Nyt ne saattoivat keskittyä toteuttamaan tarkoituksiaan ja keskittymään niihin rahoitusmuotoihin, joiden ne katsoivat parhaiten hyödyntävän suomalaista tiedettä.

Säätiöiden tuki tieteelle kasvoi hitaasti 1980-luvun jälkipuolelle asti. Ne tukivat pääosin tutkijoita, jotka saivat kauden loppupuolella yli 60 prosenttia kokonaisrahoituksesta. Apurahoja myönnettiin etenkin henkilökohtaiseen tutkimustyöhön, väitöskirjan tekoon, ulkomaisiin tutkimus- ja opintomatkoihin sekä opiskelun ja julkaisutoiminnan tukemiseen. Liki neljännes apurahoista meni edelleen yliopistoille ja korkeakouluille, joita tukivat sekä vanhat yliopistojen rahoittamiseen keskittyneet säätiöt että uudet tukisäätiöt.

Säätiöiden mahdollisuudet tieteen tukemiseen paranivat huomattavasti 1900-luvun lopulla, kun niiden varallisuus oli kasvanut Suomen talouden kasvun ja pörssikurssien huikean nousun ansiosta. Vaikka myös säätiöt kokivat menetyksiä, ne selvisivät kohtuullisen hyvin 1990-luvun alun pörssikriisin ja laman seurauksista. Niiden menestys perustui sekä varovaiseen sijoituspolitiikkaan että laajaan varallisuus pohjaan, jonka ansiosta niiden ei ollut pakko realisoida omaisuuttaan huonojen kurssien aikana. Vuosien 1992–1993 notkahdusta lukuun ottamatta säätiöiden tieteelle osoittama tuki kasvoi jatkuvasti vuodenvaihteeseen 2009–2010 asti, jolloin finanssikriisi alkoi ankarasti koetella säätiöiden taloutta. Tästäkin koettelemuksesta säätiöt selvisivät, ja yliopistojen talouden turvaamiseksi järjestetyt varainkeruukampanjat palauttivat ne jälleen merkittäviksi yliopistojen rahoittajiksi.

Varallisuuden kasvu sekä valtion tutkimus- ja yliopistotuen rajut leikkaukset 2010-luvun alussa antoivat säätiöille tilaisuuden profiilin nostoon. Säätiöt vastasivat haasteeseen sekä käyttämällä monipuolisesti vanhoja tukimuotojaan että kehittämällä uusia rahoitusinstrumentteja. Ne tukivat yliopistoja ja tutkimuslaitoksia, hankkivat tutkimusvälineitä ja rahoittivat määrääkäsia lahjoitusprofessuureja sekä käynnistivät yhteistyössä muiden säätiöiden, yliopistojen ja julkishallinnon laitosten kanssa laajoja tutkimushankkeita.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ei edelleenkaan pitänyt säätiörahoitusta yhtä merkittävänä kuin yritysten ja ulkomaisten säätiöiden tieteelle suuntaamaa tukea. Eri hankkeissa yhteistyö silti sujui, varsinkin jos säätiöt tyytyivät pelkkään rahoittajan rooliin ja antoivat muiden määrätä suuntaviivat. Säätiöt puolestaan olivat valmiit keskustelemaan yhteisestä tiederahoituksesta ministeriön kanssa mutta vain siten, että myös niiden lähtökohdat otetaan huomioon. Säätiöiden toiminta perustuu pääosin siihen, että yksityiset ihmiset ovat luovuttaneet omaisuutensa tai varojaan tiettyjen tieteellisten tavoitteiden toteuttamiseen.

Säätiöt eivät voi suunnata varojaan valtionalouden kulloinkin muuttuvien tarpeiden mukaan, vaan niiden on toteutettava niitä tarkoituksia, joita lahjoittajat ovat niiden sääntöihin kirjauttaneet. Kolme yleisintä tarkoitusta ovat tieteiden yleinen tukeminen, lääke- ja terveystieteellisen tutkimuksen tukeminen sekä taloudellisten ja teknisten tieteiden tukeminen. Kun näihin kolmeen tarkoitukseen lisätään vielä neljäs eli yliopistojen tukeminen, koossa on neljä viidesosaa säätiöiden tarkoituksista eli arvoista. Tämä vahvistaa näkemystä, että arvojensa suhteen säätiöt ovat olennainen osa kansalaisyhteiskuntaa. Ne ovat edustaneet kolmatta sektoria jo vuosikymmenien ajan ennen kuin tämä käsite luotiin.

Sitoutuminen sääntöjen noudattamiseen on johtanut hyvään tulokseen. Säätiöt ovat rahoittaneet itsenäisyyden aikana Suomen tiedettä ja korkeakouluopetusta vuoden 2017 rahanarvon mukaan yli 4,2 miljardilla eurolla, ja jos vuoden 2017 apurahasummalla olisi palkattu professoreita, »säätiöyliopisto» olisi noin 1 900 professorillaan ylivoimaisesti maan suurin yliopisto.

Tiedesäätiöiden sadan vuoden taival paljastaa niin pysyviä, usein toistuvia kuin hitaasti muuttuvia piirteitä. Tutkimusta tukevien säätiöiden tasainen perustamisvauhti osoittaa, että niiden toimintamalli koetaan oikeaksi. Ihmiset haluavat edelleen tukea tiedettä, he perustavat uusia säätiöitä ja luovuttavat myös varojaan vanhojen säätiöiden hallintaan. Perustamis- ja lahjoittamismotiivit vaihtelevat, mutta niiden takana on aina halu edistää tärkeiksi katsottuja asioita, auttaa ihmisiä ja yhteiskuntaa sekä luoda edellytyksiä paremmalle tulevaisuudelle.

Kilpailu apurahoista on ollut tiukkaa itsenäisyyden alkuajoista lähtien, joten säätiöiden hallituksilla ja asiantuntijoilla on aina ollut vaikea tehtävä löytää hakijoiden sankasta joukosta parhaimmat kyvyt. Myöntäjät ovat pääsääntöisesti onnistuneet tehtävässään hyvin, mistä kirkkaimpana osoituksena on se, että kaikkien suomalaisten tieteen nobelistien taustalta löytyy säätiörahaa. Säätiöt ovat tukeneet merkittävästi yliopistojen ja tutkimuslaitosten professorien pätevoitymistä, mutta ne ovat myös kiinnittäneet huomiota tutkimusedellytysten luomiseen. Syöpäsäätiö myönsi 1950 ensimmäiset apurahansa laboratoriohiiriin.

Suomalaisella säätiölaitoksella on yksi kansainvälisesti ainutlaatuinen erityispiirre eli kansalaiskeräyksen tuotolla perustetut säätiöt. Periaatteessa kysymys on ollut välttämättömyyden kääntämisestä hyveeksi, sillä pääomaköyhässä maassa ei ollut suurlahjoittajia jonoksi saakka. Kansalaiskeräyksellä perustettuja suuria säätiöitä ovat muun muassa Svenska kulturfonden, Turun Suomalainen Yliopistoseura, Liikesivistysrahasto, Syöpäsäätiö ja Suomen Kulttuurirahasto.

Vaikka Suomessa ei ole ollut Rockefellerien tai Carnegien tapaisia raharuhtinaita, täällä on aina ollut miljonäärejä, jotka ovat luovuttaneet omaisuuttaan rikastuttamaan tulevien sukupolvien elämää. Stiftelsen för Åbo Akademin turvana olivat turkulaiset mesenaatit, ja tähän suurlahjoittajaketjuun ovat liittyneet myös Alfred Kordelin, Fritz Arthur Jusélius, Emil Aaltonen, Heikki Huhtamäki ja Amos Anderson sekä viimeksi Hanna Nurminen ja Aatos Erkko. Näihin hyväntekijöihin kuuluvat myös useat teollisuus- ja pankkiirisuvut, kuten Wihurit, von Frenckellit, von Julinit ja Ehrnroothit.

Toinen suomalaisen säätiölaitoksen olennainen piirre on säätiöiden jakautuminen suomen- ja ruotsinkielisiin. Tutkimuksessa mukana olevista säätiöistä, seuroista ja yhteisöistä liki neljänneksen kieli on ruotsi, mutta vain runsaat 10 säätiötä on suunnannut selkeän enemmistön apurahoistaan ruotsinkielisen korkeimman opetuksen ja ruotsinkielisten tutkijoiden tukemiseen. Lukumääränsä vähäisyydestä huolimatta ruotsinkielisten yhteisöjen osuus kaikkien säätiöiden ja seurojen itsenäisyyden aikana myöntämästä tukisummasta on ollut huomattavan suuri. Se kattoi noin puolet koko tuesta 1970-luvulle asti ja laski alle 20 prosentin vasta Åbo Akademin valtiollistamisen jälkeen 1980-luvulla. Kielijako on lisännyt sekä suomenkielisten että ruotsinkielisten säätiöiden saaman ja jakaman tuen määrää.

Säätiöiden tuki on aina ollut hyvin keskittynyttä. Pitkän alkukauden aikana suurimmat säätiöt jakoivat liki 90 prosenttia kaikista apurahoista, ja 2017 vastaava luku oli noin 60 prosenttia. Vanhat ennen toista maailmansotaa perustetut isot säätiöt ovat säilyttäneet asemansa, sillä niistä

neljä, Stiftelsen för Åbo Akademi, Sigrid Jusélius Stiftelse, Emil Aaltosen Säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto, on yhä eniten apurahoja jakavan 10 säätiön joukossa. Suurten joukkoon voi nousta myös hitaasti tai nopeasti. Koneen Säätiöltä se kesti lähes 50 vuotta mutta Jane ja Aatos Erkon säätiöltä vain 10 vuotta.

Säätiöt ovat tukeneet eniten lääketieteellistä tutkimusta, joka on saanut kokonaistuesta lähes 30 prosenttia. Niiden merkitys on kuitenkin ollut suhteellisesti suurin humanistisille tieteille ja perustutkimukselle, jotka saavat huomattavasti vähemmän ulkopuolista rahoitusta kuin soveltavat luonnontieteet ja teknologiset tieteet.

Säätiöt ovat 1920-luvun inflaatiovuosien kokemusten ja sotavuosien menetysten jälkeen oppineet huolehtimaan varsin hyvin taloudestaan. Säätiöiden taloudenhoitoa on leimannut varovaisuus, mikä pelasti niitä sortumasta riskisijoituksiin vuosituhannen vaihteen vuosina, jolloin monet suurvoittoja hamunneet joutuivat vaikeuksiin. Lamavuodet pakottivat säätiöt tehostamaan sijoitustensa hoitoa, mutta samalla moni säätiö turvautui edelleen myös vanhoihin taattuihin varainkeruun keinoihin, joista varsinkin riittävän usein järjestetyt kampanjat ovat osoittautuneet tärkeiksi. Yliopistojen perustaminen ja pääomittaminen sekä erilaisten rakennustöiden rahoittaminen ovat lisänneet säätiöiden saamaa rahoitusta, samoin keräykset erilaisten tavoitteiden saavuttamiseksi ja pyöreiden vuosien juhlistamiseksi.

Tutkijoiden keskuudessa säätiöt ovat säilyttäneet hyvin suosionsa, vaikka säätiötyö on luonteeltaan pienistä palkkioista huolimatta lähinnä talkootoimintaa. Suosiota selittää suurelta osin se, että varsinkin isojen säätiöiden hallituspaikat tarjoavat tutkijoille mahdollisuuden seurata laajasti suomalaisen tieteen kehitystä ja myös vaikuttaa siihen. Lisäksi säätiön hallintoon pääseminen on osoitus siitä, että tutkija nauttii kollegoidensa luottamusta. Sama pätee myös apurahojen saajiin.

Säätiöt ovat osa kansalaisyhteiskuntaa myös siinä suhteessa, että naisten asema ja merkitys niiden toiminnassa on voimistunut vasta 2000-luvun vaihteessa. Itsenäisyyden runsaan viiden ensimmäisen vuosikymmenen aikana naisen hallituspaikka perustui useimmiten sukulaissuhteeseen säätiön perustajaan tai muuhun keskeiseen henkilöön. 1980-luvun aikana naisten määrä hallituksissa alkoi nousta, ja 2010-luvulla heidän osuutensa oli vajaa kolmannes eli suunnilleen yhtä suuri kuin suomalaisten pörssi-yhtiöiden hallituksissa ja professorikunnassa. Apurahansaajissa naisten osuus alkoi kasvaa vasta 1980-luvulla. Vuonna 1990 naiset saivat runsaan kolmanneksen säätiöiden apurahoista ja kymmenen vuoden kuluttua jo lähes puolet.

Liite:
Tilastokeskuksen
rahanarvonkerroin
1860–2017

Kertoimella voidaan
muuttaa vuosien
1860–2001 markat ja
vuosien 2002–2016
eurot vuoden 2017
euroiksi. Vuodet
1921–2017 perustuvat
viralliseen elin-
kustannusindeksiin
ja vuodet 1860–1914
erillistutkimuksiin.
Vuosien 1914–1920
luvut ovat epävirallisia.
Laskelmassa
on otettu huomioon
vuoden 1963 raha-
uudistus.

Herakleitoksen ajatus »et voi astua kahta kertaan samaan virtaan» korostaa näkemystä, jonka mukaan historiasta ei voi oppia mitään, sillä tapahtumat, asiat ja tilanteet eivät koskaan toistu sellaisinaan. Näin varmasti on säätiömaailmassakin yksittäisen hakemuksen suhteen, mutta perusproblematiikan eli apurahojen myönnön suurten linjojen suhteen historiasta voi olla apua. On nimittäin niin, että menneisyyden toimijat joutuivat ratkaisemaan periaatteessa samoja kysymyksiä kuin nykyisetkin päättäjät. Vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien kirjo on muuttunut, mutta peruskysymykset ovat pysyneet samoina: miten löytää suuresta apurahan hakijoiden ja tarvitsijoiden joukosta ne, joille tuki kannattaa suunnata, mikä tukimuoto tarvitsisi nyt eniten rahaa, ja minkälaiset uudet ratkaisut edistäisivät nyt parhaiten suomalaista tiedettä.

Apurahasäätiöillä on onneksi turvanaan pitkä perinne, josta ammentaa. Jos ei aina valmiita keinoja, niin ainakin uskoa vaikeuksien voittamiseen. Kaari on yhä nouseva.

VUOSI	KERROIN 2017=1,000	VUOSI	KERROIN 2017=1,000	VUOSI	KERROIN 2017=1,000	VUOSI	KERROIN 2017=1,000
1860	5,037	1900	4,563	1940	0,302	1980	0,498
1861	4,563	1901	4,621	1941	0,254	1981	0,445
1862	3,886	1902	4,621	1942	0,215	1982	0,407
1863	4,176	1903	4,673	1943	0,191	1983	0,375
1864	4,411	1904	4,621	1944	0,180	1984	0,350
1865	4,313	1905	4,673	1945	0,128	1985	0,331
1866	4,673	1906	4,464	1946	0,080	1986	0,319
1867	4,364	1907	4,313	1947	0,062	1987	0,308
1868	4,411	1908	4,134	1948	0,046	1988	0,294
1869	4,845	1909	4,176	1949	0,045	1989	0,275
1870	5,099	1910	4,176	1950	0,040	1990	0,260
1871	4,788	1911	4,004	1951	0,034	1991	0,249
1872	4,464	1912	3,928	1952	0,033	1992	0,243
1873	4,464	1913	3,928	1953	0,032	1993	0,238
1874	4,134	1914	3,928	1954	0,033	1994	0,236
1875	4,134	1915	3,386	1955	0,034	1995	0,233
1876	4,134	1916	2,502	1956	0,030	1996	0,232
1877	4,268	1917	1,255	1957	0,027	1997	0,229
1878	4,733	1918	0,371	1958	0,025	1998	0,226
1879	5,099	1919	0,419	1959	0,024	1999	0,223
1880	4,563	1920	0,419	1960	0,023	2000	0,216
1881	4,313	1921	0,335	1961	0,023	2001	0,211
1882	4,621	1922	0,345	1962	0,022	2002	1,233
1883	4,788	1923	0,342	1963	2,106	2003	1,222
1884	4,845	1924	0,336	1964	1,908	2004	1,220
1885	5,163	1925	0,324	1965	1,820	2005	1,209
1886	5,688	1926	0,332	1966	1,752	2006	1,188
1887	5,860	1927	0,325	1967	1,658	2007	1,159
1888	5,778	1928	0,319	1968	1,530	2008	1,114
1889	5,453	1929	0,321	1969	1,496	2009	1,114
1890	5,237	1930	0,348	1970	1,456	2010	1,101
1891	4,621	1931	0,378	1971	1,367	2011	1,064
1892	4,411	1932	0,383	1972	1,276	2012	1,035
1893	4,673	1933	0,392	1973	1,142	2013	1,020
1894	5,163	1934	0,400	1974	0,973	2014	1,009
1895	5,304	1935	0,394	1975	0,826	2015	1,011
1896	5,237	1936	0,394	1976	0,722	2016	1,008
1897	5,037	1937	0,374	1977	0,641	2017	1,000
1898	4,845	1938	0,366	1978	0,596		
1899	4,673	1939	0,357	1979	0,556		

Kiitokset

Ratkaisevat tukihenkilöt säätiölaitokseen kohdistuneen tutkimustyöni alkuvaiheessa olivat akateemikko Päiviö Tommila ja professori Paavo Hohti, jotka uskoivat aiheen tärkeyteen ja antoivat sille puoltolauseensa. Kiitän heitä molempia avusta ja hyvistä neuvoista. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan ehdotettua lisätutkimusta aiheesta tärkeimmän vetovastuun otti neuvottelukunnan toimitusjohtaja, dosentti Liisa Suvikumpu, joka vastasi myös ensimmäisen raportin *Säätiöiden vaikutus Suomen tieteen ja korkeimman opetuksen kehitykseen 1917–1959* (2015) taitavasta toimittamisesta.

Neuvottelukunta asetti työtä seuraamaan tutkimustoimikunnan, jonka puheenjohtajana toimi Koneen Säätiön tiedejohtaja, dosentti Kalle Korhonen sekä jäsenenä Emil Aaltosen Säätiön hallituksen puheenjohtaja, professori Olavi Nevanlinna, Suomen Kulttuurirahaston asiamies, oikeustieteen maisteri Ralf Sunell, Liikesivistysrahaston toimitusjohtaja, kauppatieteitten tohtori Johanna Vesterinen sekä Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan toimitusjohtaja, dosentti Liisa Suvikumpu ja v.t. toimitusjohtaja, dosentti Päivi Tikka (24.8.2017–11.2.2018). Kiitän tutkimustoimikuntaa rakentavasta yhteistyöstä ja monista hyödyllisistä keskusteluista sekä korjaus-, muutos- ja lisäsesityksistä.

Käsikirjoituksen ovat huolella lukeneet Liisa Suvikumpu, Kalle Korhonen ja Olavi Nevanlinna, joilla on monipuolinen kokemus tieteen kehittämisestä ja rahoittamisesta. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan poolikoordinaattori, dosentti Mikko-Olavi Seppälä luki myös käsikirjoituksen osia. Asiantuntijalukijoiden kritiikki ja huomautukset antoivat minulle hyvän syyn miettiä uudelleen sekä esityksen suuria linjoja että yksityiskohtia

Tutkimuksen tekemiseen osallistuivat vahvasti projektitutkijat maatalous- ja metsätieteiden maisteri Eero Kuisma ja filosofian maisteri Maaria Gråsten. Heidän toimenkuvansa oli laaja, sillä se ulottui apurahatietojen keräämisestä säätiöiden pienoishistorioiden ja erikoisartikkeleiden

kirjoittamiseen. He muun muassa kokosivat tietoja suoraan säätioistä, arkistoista ja internetistä, olivat mukana luomassa tietojen luokittelu-järjestelmää ja vastasivat tietojen siirtämisestä tietokantaan. Projektitutkijat lukivat myös tutkimuksen käsikirjoitusversioita, antoivat arvokasta palautetta ja osallistuivat siten sen sisällön muotoutumiseen.

Tutkimuksen tietokanta-asiantuntijana toimi filosofian maisteri Lauri Hirvonen, jonka monipuolinen kokemus laajojen historiallisten aineistojen keräämisestä ja tietokantamallintamisesta oli ratkaisevan tärkeää projektin onnistumisen kannalta. Hirvonen teki työnsä huolellisesti ja nopeasti ja tuli tärkeäksi osaksi yhteisöämme. Kiitän kaikkia kollegoitani erinomaisen hyvin sujuneesta yhteistyöstä ja mukavasta työtoveruudesta.

Säätioiden ja rahastojen neuvottelukunnan henkilöstö otti Liisa Suvikummun johdolla säätiotutkijahankkeen tutkijat lämpimästi yhteyteensä. Yhteiset tilaisuudet Suvikummun ja Tikan sekä lakimies Martin Löfmanin, hallintoassistentti Mira Björklundin sekä koordinaattori Mikko-Olavi Seppälän kanssa olivat meille tärkeitä voimanlähteitä.

Projektin käytössä oli työhuone Kansallisarkiston kolmannessa kerroksessa. Kiitän Kansallisarkistoa hyvien tutkimusolojen järjestämisestä ja sen henkilökuntaa erinomaisen mukavasta suhtautumisesta tilapäisiin vuokralaisiin.

Olen iloinen siitä, että perinteinen kustannustalo WSOY on ottanut teoksen kustannusohjelmaansa. Teoksen kustannustoimittamisesta on vastannut suvereeniin tapaansa Juha Honkala ja ulkoasusta graafikko Martti Ruokonen. Kirjan infografiikat on suunnitellut ja tehnyt graafikko Jyri Öhman Kilda Creativesta yhdessä tiedeviestintään erikoistuneen Kaskas Median kanssa.

Tämän kuten niin monen muunkin tieteellisen tutkimushankkeen tekivät tuellaan mahdolliseksi Emil Aaltosen Säätio, Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Koneen Säätio, Suomen Kulttuurirahasto, Sigrid Jusélius Stiftelse, Stiftelsen för Åbo Akademi, Svenska litteratursällskapet i Finland sekä Alfred Kordelinin Yleinen Edistys- ja Sivistysrahasto.

Kiitän kaikkia hyvin tehdystä työstä.

Viitteet

1. Nuorteva 2001, 54–56.
2. Nuorteva 2001, 109–113; Eskola 2004, 8–9.
3. Urpilainen 2001, 170–172; Tiitta 2010, 24.
4. Tommila 2001, 283–288.
5. Tommila 2001, 299.
6. Heikel 1940, 571–572; Suviranta 1956, 34–38; Tommila & Hietala 2002, 72–73.
7. Aro 1971, 11–12; Ilmanen 1988, 32; Pykäläinen-Syrjänen 2007, 13–15.
8. Yrjänä 2009, 307–311, 326–332; Keskisarja 2014, 221.
9. Tommila 2001, 420.
10. Vilkuna 1974,7; Falk, Jaakkola & Viikari 1976, 86; Allardt 1999; Tommila 2003, 39–60.
11. Meinander 2006, 124–128; Nykänen 2006, 29–30.
12. Allardt 1999; Tommila 1999; Heikkilä 2002, 564–572.
13. Sulkunen 2004; Tiitta 2009b, 48–53.
14. Krogius 1935; von Bonsdorff 1960; Edgren 2010.
15. Soininen 1958; Koivusalo, Kuusisto & Teppo 1981; Ignatius 2012, 25–48, 201–202, 858–923; www.duodecim.fi; www.laaketieteensaatio.fi/fin/saatio/historia.
16. Allardt 1999; Tommila 1999.
17. Elfving 1938; Paaskoski 2008, 74–77.
18. Steinby 1985; Heikkilä 2002, 564–573; Wiklund 2015.
19. Cavonius & Bäck 1982; Svenska folkskolans vänner kalender 1990–2017.
20. Ilmanen 1975, 69.
21. Kuusterä 1997, 288–292; Kuisma 2009, 117.
22. Tommila 2002, 79–85.
23. Pyykkö 2000, 160.
24. Pihkala 2000, 544; Tiitta & Asp 2009, 11–12.
25. Mannil 1999, 53–59; Heikkinen 2015, 142–148.
26. Kuisma 2009, 158–177.
27. Tommila 2002, 28–101; Kuisma 2009, 158–177; Heikkinen 2015, 148–149.
28. Hietala 2002b, 492–494; Michelsen 2002, 148–152; Tiitta 2004, 24–27.
29. Eskola 2008; Tikka 2015.
30. Eskola 2002a, 227–230; Eskola 2002b.
31. Michelsen 2002, 169–174.
32. Perko 2009, 154–171.
33. Michelsen 2002, 174–176; Nykänen 2006, 25.
34. Tommila 2002, 91–124.
35. Turun Suomalaisen Yliopiston vuosikirja 1923–1927; Turun Yliopiston vuosikirja 1928–1959; Jäntere 1942; Perälä 1970 ja 1977; Tarmio 1987; Paaskoski 2008, 62–70; Keskisarja 2014, 15–16; <http://yliopistoseura.utu.fi/index.php?page=historia>.
36. Liikesivistysrahaston hallituksen ptk:t 1922–1959. LSRA; Pihkala 2000; Tiitta & Asp 2009.
37. Stiftelsen Svenska Handelshögskolan i Helsingfors -säätiön tilinpäätösselvitykset oikeusministeriölle 1946–1960. OA. KA; Fabritius 1959; Westerlund 1984; Pihkala 2000; Svenska Handelshögskolan (i Helsingfors). Årsberättelse 1927–1960.
38. Kuusterä 1997, 294–295.
39. Suviranta 1956, 7, 38–41; Mannil 1999, 53–54; Hietala 2002a, 534–535; Österman 2004, 6–7; Yrjänä 2009, 328; Ignatius 2012, 861.
40. Leikola 1974, 206; Blomstedt 1982, 142; Pohls 1989, 28–55; Tiitta 2004, 24–27; Virén 2014, 14–15.
41. Immonen 1995, 35; Tiitta 2004, 30.
42. Itsenäiset nimikkorahastot.
43. Kuusterä 1997, 295–296; Kuisma 2004, 103–127; Kuisma 2009, 172–174.
44. AsK 109/1930; Mähönen 2010, 34–35; Uusi säätiölaki 2013, 17.
45. Stolte-Heiskanen 1991, 23–24; Pykäläinen-Syrjänen 2007, 15.
46. Selén 1987, 175; Klinge 1990, 125; Eskola 2002a, 152–162.
47. Lindgren 2002, 134–135; Tommila 2002, 38–45.

48. Kaarninen & Kaarninen 2002, 202–206.
49. Blomstedt 1999, 31–32; Tiitta 2004, 32–34.
50. Autio 1990, 283–284.
51. Tiitta 2004, 34–37.
52. Michelsen 2000, 649–652; Michelsen 2002, 185–198.
53. Leo ja Regina Wainsteinin säätiön hallituksen ptk 26.4.1940. Jenny ja Antti Wihurin rahaston toimintakertomus 1942. KA; Suomen kulttuurirahaston hallituksen ptk:t 22. ja 27.2., 7.4.1943. SKRA; *Helsingin Sanomat* 7.11.1940; Hokkanen 1986, 313; Perko 2009, 131–149; Antamisen taito... 2011, 12; Keskisarja 2014, 45–47.
54. Poukka 1983; Salonen 1992; Autio 2004.
55. Otavan Kirjasäätiön arkisto hallituksen ptk:t. OKA; WSOY:n kirjallisuussäätiön hallituksen ptk:t. WSOYKA; OMA, PRH. KA; PRH: Virretietopalvelu. Heikinheimo 2012; Häggman 2012; Häggman 2015; Finne 2010.
56. Rentola 2016, 69–136.
57. Michelsen 2000, 656–661; Vahtola 2003, 379–386.
58. Kuisma 2009, 191–192.
59. Saxén 2002, 21.
60. Michelsen 2002, 204–211.
61. Perko 2009, 156–160; Perko 2015, 292–334.
62. Sario 1965, 12; Autio 1990, 17; Paaskoski 2008, 195–200.
63. Tiitta 2004, 38–70.
64. Keskisarja 2014, 124–125; Perko 2015, 454–457.
65. Michelsen 2002, 204–210; Tiitta 2004, 169–175.
66. Tiitta 2004, 202–290.
67. Duodecim-seuran ptk 10.1.1950; Lehto 1997, 63.
68. Tiitta 2004, 680–681.
69. Kuusterä 2004, 60; Kuisma 2004, 54–61; Keskisarja 2014, 121.
70. Suomen Kulttuurirahaston hallituksen ptk:t 14.9. ja 18.10.1945. SKRA; Väinölä 1964, 22.
71. Halila 1990, 29; Kuusterä 2004, 60–61; Keskisarja 2014, 117–123.
72. Väinölä 1964, 22–24; Hohti 2010, 10–11.
73. Stipendiaattikortisto. SKRA.
74. Pohls 1989, 82; Halila 1990, 70.
75. Niilo Helanderin Säätiön hallituksen ptk:t 2.10. ja 28.12.1940. NHSA; Castrén 1965, 52–53; Pohls 1988, 74–76; Halila 1990, 53–54.
76. Turunen 2008, 106–107.
77. Juvonen 2000, 83–84; Tiitta & Asp 2009, 25; Keskisarja 2014, 109–110.
78. Väinölä 1964, 18–40, 111–112; Finne 2010; 177–231; Pohls 1989, 425–428; Tuuri 1999, 65; Tamminen 2012, 31.
79. Antamisen taito... 2011, 14–16; Keskisarja 2014, 127–135.
80. Linkomies 1958, 81; Pykäläinen-Syrjänen 2007, 15.
81. Michelsen 2002, 199–204; Nykänen 2009, 94–95, 113–131; Vesikansa 2016, 23.
82. Puukari 1959, 43, 60, 83–84; Hietala 2002a, 539–541; Tiitta 2004, 38–72; Tiitta & Asp 2009, 31–32.
83. Rautkallio 1990, 146–147; Setälä, Suvikumpu, Sihvola & Keinänen 2004, 89–99; Luukkanen 2011; Laine 2015, 50–51.
84. Lappalainen 1995; Hietala 2002a, 537–541; Majander 2007, 102–119, 219–234; Laine 2015, 53–61.
85. Tiitta 2009, 278–280; Tarkka 2012, 102–103.
86. Markkanen 2004.
87. Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiön tilinpäätökset 1954–1960. OMA. KA; Setälä, Suvikumpu, Sihvola & Keinänen 2004, 105–107.
88. Rentola 1997, 117–148; Meinander 2006, 189–192; Lund & Berg 2016, 77–79.
89. Setälä, Suvikumpu, Sihvola & Keinänen 2004, 93–94; Majander 2007, 20–23; Kuisma 2010a, 53–54, 70–71; Kuisma 2010b.
90. Herlin 1993; Rentola 1997 ja 2016, 137–189; Vesikansa 2004; Jalovaara 2005; Majander 2007; *Työkansan Sanomat* 27.1.1955.
91. Suomen 1920–1940-luvun historian säätiön tilinpäätökset 1954–1959. OMA. KA.
92. Pykäläinen-Syrjänen 2007, 15; Virén 2014, 14–15.
93. Vahtola 2003, 389–392; <http://valtioneuvosto.fi/ajankoh-taista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?oid=364972>.
94. Rentola 1997, 301–311.
95. Vahtola 2003, 392–402; Meinander 2006, 192–194.
96. Autio 1990, 46–49, 63–64.
97. Pesonen 1961, 43–45; Tiitta 2004, 163–165, 234–238.
98. Tiitta 2004, 88, 169–170.
99. Pesonen 1961, 10–11, 39–42; Autio 1990, 59–62, 205, 296; Hietala 2002b, 494–496.
100. Kom 1964, B 8, 15; Hietala 2002b, 492–496; Nevala 2002, 395–396; Tiitta 2004, 230–244.
101. Autio 1990, 16–22; Immonen 1995, 13, 36–37; Eskola 2002a, 222–233, Tiitta 2004, 291–299.
102. Pesonen 1961, 134–138; Blomstedt 1982, 156; Pohls 2002, 520–521; Tiitta 2004, 169–173, 234–239.
103. Kauko 2009; Tiitta & Asp 2009, 60–62; Andersson 2013, 21.
104. Werner Söderström Osakeyhtiön Kirjallisuussäätiön vuosikertomus 1943–45.

- WSOYKA; Pohls 1989, 35–37; Paaskoski 2008, 79, 139.
105. Vesikansa 2004, 12–65; Heikinheimo 2012, 34–37.
106. Seppälä 1987, 48, 51–65.
107. Seppälä 1987, 48, 56–35; Pohls 2002, 522; Stadius 2010, 13.
108. Alfred Kordelinin rahaston vuosikertomukset 1920–44. AKA; Halila 1990, 106–112.
109. Kordelinin rahaston vuosikertomus 1921–50. AKA; Heikinheimo 2012, 42.
110. Paaskoski 2008, 140–141.
111. Tiitta 2004, 250–252.
112. Allardt 2002, 308–309.
113. Pohls 2002, 521–522; Tiitta 2004, 169, 204, 250–251.
114. Vesikansa 2004, 131–133.
115. Liikesivistysrahaston hallituksen ptk 1954. LSRA; Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön hallituksen ptk 16.12.1954. SYTA. KA.
116. Keskisarja 2014, 234–235.
117. Pohls 2002, 521.
118. Virén 2014, 14–15.
119. Tiitta 2004, 291–314.
120. Kom 1960: 39; Kom 1961: 7; Kom 1964: B 8; Autio 1990, 297–303; Immonen 1995, 12–16, 35–41.
121. Eskola 1991, 37–39.
122. Otronen 2001, 28.
123. Tiitta 2004, 358–365, 469–474, 682–685.
124. Elfving & Mickwitz 1988, 120; Autio 1990, 302–303.
125. Eskola 2002a, 234–244, 266–277; Lemola 2002, 471; Nevala 2002, 404–405.
126. Autio 1990, 31–38; Eskola 1991, 33; Immonen 1995, 24–25, 50–51, 68; Tiitta 2007, 150–153.
127. Tiitta 2004, 586–674.
128. Tiitta 2004, 688.
129. Eskola 1991, 28–31; Lalu 2015.
130. Autio 1993, 16–20; Rentola 2003, 98–111.
131. Löppönen & Noro 1976, 27–29; Elfving & Mickwitz 1988, 119–120; Immonen 1995, 11–20; Lemola 2002, 472–473.
132. Rantanen 1970, 573; Vilkkuna 1974,7; *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 15; Hautamäki & Stähle 2012, 66.
133. Autio 1993, 37–54, 198–223.
134. Autio 1993, 223–226; Eskola 2002a, 314. Tiitta 2007, 186.
135. Eskola 1991, 82–87; Immonen 1995, 47–53.
136. Hyyppä 1970, 587.
137. Tiitta 2007, 162–184.
138. Elfving & Mickwitz 1988, 120.
139. Immonen 1995, 96, 191; Paaskoski 2008, 251–269.
140. Eskola 2002a, 234–244, 331–342; Nevala & Rinne 2012, 206–207.
141. Tiitta 2004, 171–176; Paaskoski 2008, 245–249.
142. Kirjonen 2016.
143. Vilkkuna 1974, 8–10; Autio 1993, 292; Immonen 1995, 202–203, 241–246; Paaskoski 2008, 278.
144. Elfving & Mickwitz 1988, 104, 122–124; Tiitta 2007, 172–179; Kirjonen 2016, 213.
145. Immonen 1995, 238; Rentola 2005, 144; Paaskoski 2008, 249; Lehto 2010, 33.
146. Immonen 1995, 238; Lemola 2002, 475–476; Rentola 2005, 144.
147. Kom. 1964 A: 7; Tiitta 2004, 243–244; Pohls 2005, 314–317; Antamisen taito... 2011, 16–17.
148. Immonen 1995, 37–41, 259.
149. Lemola, Rätty & Vesikansa 1976, 125–127; *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 152; Luhtala 2010.
150. Ilmanen 1975, 65.
151. Immonen 1995, 139–140, 259; Lemola 2002, 465–467.
152. Lemola, Rätty & Vesikansa 1976, 144–146; Pohls 2003, 38–39.
153. Lemola 2002, 468–477.
154. Pohls 2005, 41–43.
155. Pohls 1989, 35–37.
156. *Valtiokaleriterit* 1917–2015.
157. Pohls 1989, 302; Eskola 1991, 41; Keskisarja 2014, 198–200.
158. *Helsingin Sanomat* 6.3.1970; Hohti 2010, 11–14.
159. Pohls 2002, 524.
160. Hohti 2010, 14–19.
161. Kyti 1970; Eskola 1991, 41.
162. Brax, Gronow & Saarenpää 1974, I; Kom. 1975:81, 91–96.
163. Melin 1976.
164. *Uusi Suomi* 10.10.1974; Keskisarja 2014, 189–203.
165. Kom. 1975:81, 113–143, 150–239; Pohls 1988, 303–304.
166. Haapanen 1976, 123; Kom. 1975:81, 241–262; SKR:n toimintakertomus 1975–1976, 116–120; Cantell 1977, 14–15.
167. Ilmanen & Kontuniemi 1977.
168. Numminen 1974, 11–18.
169. Kom 1964: B 8, 35; Tiitta 2004, 358–360.
170. Pohls 1989, 298–301; Nykänen 2006, 72–74; Vesikansa 2016, 23.
171. Tamminen 2012, 29–39.
172. Kom 1964: A7; Immonen 1995, 41–43, 153–188.
173. Väinölä 1964, 19.
174. Ilmanen 1975, 69–70; Pohls 1989, 172–178; Eskola 1991, 32–39; Keskisarja 2014, 144–145, 167–169, 179.
175. Immonen 1995, 50, 238–239; Pohls 2002, 524; Antamisen taito... 2011, 10; Virén 2014, 15–16.
176. Kuusterä 2004, 128–136, 230–238; Kuusterä 2014.
177. Ilmanen 1975, 67–68; Eskola 1991, 42–44, 104–105; Antamisen taito... 2011, 16–18.
178. Otronen 2001, 28, 38–39; Pohls 2005, 490; Suomen Kulttuuri-rahaston toimintakertomus 2012–13.

179. Pohls 1988, 325–328; Nykänen 2006, 79–80; Tiitta & Asp 2009, 60–67; Stadius 2010, 67–68; Keski-sarja 2014, 177–179; <http://sigridjuselius.fi/fi/saatio/historia-2/>.
180. Brax, Gronow & Saarenpää 1974, 97; Antamisen taito... 2011, 31–32.
181. Vikström 2016.
182. Eskola 1991, 32–45; Antamisen taito... 2011, 18.
183. Ilmanen – Voutilainen 1982; Palotie 1995; Ignatius 2000; Ketola 2003; Takala – Uusitalo 2013, 11–30; www.urheiluopisto-saatio.fi/11.
184. *Helsingin Sanomat* 8.3.1981.
185. Lemola 2002, 476–481.
186. *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 16; Niinikoski 2011, 248; Hautamäki & Stähle 2012, 64.
187. *Suomen tieteen tila ja taso 2003*, 13; Suomen Akatemian vuosikertomus 2009, 4; Luhtala 2010.
188. Eskola 1991, 38–39; Pohls 2005, 314–326.
189. Mikkola 1988, 17, 79; Halinen & Rätty 1994, 7–18; Helsingin yliopiston rehtorin... 1994, 7; *Suomen tieteen tila ja taso 2003*, 10; Raivio 2007, 5–6.
190. Nevala & Rinne 2012, 219–223; Kallunki 2015, 16–19.
191. Eskola 2002a, 363–364; Sipilä 2000.
192. Liiten 2002; Kirsilä 2016, 352.
193. *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 52.
194. Nevala 2002, 402–403; Kriikkula 2013, 16–17.
195. Suomen Akatemian tutkimusrahoituksen vaikuttavuus 2006, 13; Tiitta 2007, 218–221; *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 16; Kantola 2017.
196. Autio 1997, 159; *Suomen tieteen tila ja taso 2003*, 64.
197. *Tohtoreiden työllistyminen...* 2003, 10; Husso 2005, 50–56; Heikkilä 2007, 404–408, 425–432; Häggman 2015, 193–194; Raivio 2007, 5.
198. *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 16–17; Hautamäki & Stähle 2012, 61.
199. Niinikoski 2011, 248; Hautamäki & Stähle 2012, 64.
200. Tiitta 2007, 242–243.
201. *Suomen tieteen tila ja taso 2003*, 9–13; Tiitta 2007, 243.
202. Kuusterä 2004, 111; Tamminen 2012, 31; Lassila 2016.
203. Jääskinen 1989; Kauko 2009.
204. *Helsingin Sanomat* 21.5.1991; Seppänen 1992b; Hohti 2010, 23–24.
205. Stadius 2010, 69–70, 87–88.
206. Seppänen 1992b; Tamminen 2012, 36–37.
207. Eskola 1991, 36; Kallunki 2015, 17, 62.
208. Seppänen 1992a.
209. *Suomen tieteen tila ja taso 2000*, 235–237.
210. *Suomen Tilastollinen Vuosikirja 2015*, 325; *Tieteen tila 2016*, 14.
211. *Helsingin Sanomat* 13.6.1992 ja 25.2.1996; Juvonen 2000; Eskelinen 2002, 63; Jern 2006, 65; Nykänen 2006, 87–89; Turunen 2008, 109; Tiitta 2011b, 163–169; Puro 2012, 82–84; Andersson 2013, 26; Suvanto 2016, 68–70.
212. Seppänen 1992a; Otronen 2001, 48–49.
213. Lastentautien tutkimussäätiön hallituksen ptk 20.12.1993. LTSA; *Helsingin Sanomat* 13.3.1993; Tuuri 1999, 164–167; Nykänen 2006, 89–90; Antamisen taito... 2011, 18; Keski-sarja 2014, 216.
214. Tiitta & Asp 2009, 60–62; Puro 2012, 82; Keski-sarja 2014, 214–215, 285.
215. Tiitta & Asp 2009, 69; Stadius 2010, 84–85; Keski-sarja 2014, 217.
216. Tamminen 2012, 33–35.
217. *Helsingin Sanomat* 25.2.1996 ja 26.3.1997; *Hämeen Sanomat* 7.3.2006; Kauko 2009; Keski-sarja 2014, 216; Hurmerinta 2017.
218. Andersson 2013; Wiklund 2015.
219. Manninen 2005, 59–60. Ulko-maisten tutkijoiden saamien apurahojen tutkiminen osoit-tautui haasteelliseksi tehtäväksi. Suomi on kansainvälistynyt, ja syntyperäisen, tänne muutta-neen tai täällä vain vierailevan tutkijan tunnistaminen suoma-laiseksi tai ulkomaalaiseksi oli vaikeaa pelkkien apurahaluette-loiden perusteella.
220. Palotie 1995.
221. Keski-sarja 2014, 177–179, 209–213.
222. Häggman 2003, 355–363, 526–529; Ahdekivi 2016.
223. Liiten 2012; Virén 2014, 15–16; Mustajoki 2016.
224. Husso 2005, 12; *Suomen tieteen tila ja taso 2003*, 9–12.
225. Tiitta 2007, 270–272; Luhtala 2010.
226. *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 21; Lemola 2012, 132–133; *Tieteen tila 2012*, 30; *Helsingin Sanomat* 6.10.2016.
227. Eskola 2008; Mattila 2012, 193–194; Tikka 2015.
228. Saxén 2002, 26; Tiedebarometri 2016; Enqvist 2017, 2.
229. Tiitta 2010, 25; Junkkari 2017.
230. Tiitta 2007, 246–247; *Iltta-Sanomat* 16.3.2017.
231. Suomen Akatemian vuosiker-tomus 2003; *Suomen tieteen tila ja taso 2006*, 14; *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 16–19; *Tieteen tila 2012*, 30–34.
232. Evaluation of the Finnish... 2009; Hautamäki & Stähle

- 2012, 64–66; *Tieteen tila 2014*, 4; *Tieteen tila ja taso 2016*, 16–34; Heikkilä 2017, 21–27.
233. Mykkänen 2017a.
234. *Suomen tieteen tila ja taso 2003*, 10–15, 24; Raivio 2007, 4–6; Kirsilä 2016, 352.
235. Puhakka 2011, 34–35; *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 16; *Tieteen tila 2012*, 30–31; *Tieteen tila 2014*, 19; Hautamäki 2016.
236. *Helsingin Sanomat* 8.12.1980; Halila 1990, 106–112; Liiten 2002; Österman 2004, 28; Repo 2007; Sotarauta 2007; Mustonen 2017.
237. Husso 2005, 45; Vilhula, Kosonen & Sotarauta 2006, 5, 10; Hemming 2007.
238. Tiitta 2007, 253–258.
239. AsK 715/2004 ja 556/2005; Vilhula, Kosonen & Sotarauta 2006, 5; Hautamäki & Stähle 2012, 72–75; Kantola 2016.
240. Raivio 2007, 2.
241. AsK 411/2005 ja 413/2005; Lounasmaa 1996, 14–15; Hautamäki & Stähle 2012, 111; *Tieteen tila 2012*, 20; *Helsingin Sanomat* 16.8.2017.
242. Raivio 2007, 2–7; Tiitta 2007, 275–277; Panula 2017.
243. Hautamäki 2016.
244. Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelma 19.4.2007, 30; Virkkala 2007; Mäenpää 2009, 2–5; Mansikkamäki 2010, 7–9; Hautamäki & Stähle 2012, 69–70; Orjala 2012, 32–33.
245. Puhakka & Rautopuro 2001; *Suomen tieteen tila ja taso 2003*, 48, 54.
246. SiVL 13/2008 vp; HE 92/2008 vp; AsK 990/2008; Husso 2005; Raivio 2007, 8; Alanko-Kahiluoto 2008; Hohti 2010, 27–28; Katainen 2013, 28; Häggman 2015, 192.
247. AsK 558/2009 ja 559/2009; Mansikkamäki 2010, 13–26; *Tieteen tila 2012*, 16; Kallunki 2015, 1; Kotiranta & Tahvanainen 2017.
248. Bläfield 2008; Pursula 2008; *Tieteen tila 2014*, 20; Hautamäki 2016; Kirsilä 2016, 352.
249. Hautamäki & Stähle 2012, 19, 107–109; Yliopistojen rahoitusmalli vuodesta 2013 alkaen, 2–5; Julkaisuforum; Korpela 2017.
250. *Tieteen tila 2014*, 15.
251. Lounasmaa 1996, 14, 148–150; Niiniluoto 2002, 636.
252. AsK 558/2009; Hautamäki 2016; Junkkari & Liiten 2016; Professoriiliton lausunto... 2017; Valtavaara 2017.
253. SiVM 8/2009, HE 27/2009. VP 2009; AsK 922/2009; Suomen Akatemian toimintakertomus 2010, 6, 16; *Tieteen tila 2014*, 19.
254. Kauppinen 2006; Virén 2014, 16–17; Räsänen 2017.
255. Valtion vastinrahan maksamien yliopistoille 2012, 7–12.
256. Säätiöiden lahjoittamat varat yliopistojen varainkeruukampanjoihin vuosina 2008–2011 ja 2014–2017. Diaari OKM/33/092/2017. OKMA; Ukkola 2010; *Helsingin Sanomat* 4.12.2017.
257. Opetusministeri Virkkunen... 2010; Lappalainen 2012a.
258. Freystätter & Mattila 2011, 4–10; Lehtinen 2013; www.stat.fi/til/vtp/2016/vtp_2016_2017-03-16_kat_001_fi.html.
259. AsK 482/2014; *Tieteen tila 2012*, 18; Valtio rahoittaa t&k-toimintaa... 2013; Mickwitz & Maijala 2015; Kirsilä 2016, 353–354; Tuomisto 2017; Tutkimus- ja kehittämistoiminnan menot... 2016; Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta.
260. *Tieteen tila 2014*, 19, 30–34; Valtavaara 2017.
261. Lemola 2012, 131; Häggman 2015, 194; www.tiedeliitto.net/
- Lehikoinenrahoituksenrakenne.pdf.
262. AsK 932/2014; Salminen & Ylä-Anttila 2010, 9; Kriikkula 2013, 20–24; *Helsingin Sanomat* 27.9.2016.
263. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän... 2015; Tutkimus- ja kehittämistoiminta 2015; Junkkari 2017.
264. Valtion tutkimus- ja kehittämisrahoitukseen leikkauksia... 2016.
265. *Helsingin Sanomat* 29.1.2016, 26.5.2016 ja 20.4.2017; *Kaleva* 3.5.2017; *Acatiimi* 4–5/2017.
266. Kauppi 2016; Sintonen 2016, 8; Professoriiliton lausunto 3.3.2017.
267. Seppälä 2013c; Tutkimus- ja kehittämistoiminta 2010–2015; Häggman 2015, 194; Suomi osaamisen kasvu-uralle 2015, 86; *Tieteen tila ja taso 2016*, 6; Taulu 2017; www.stat.fi/til/tk/2016/yop_2016_2017-05-10_tie_001_fi.html.
268. Hemming 2007; *Ylioppilaslehti* 30.3.2007; *Talouselämä* 12.3.2014 ja 1.6.2016; *Tekniikka ja talous* 16.1.2017; Laakso 2017, 2; Liiten 2017b; Taulu 2017; Tampereen korkeakoulusäätiö hakee... 10.11.2017.
269. Koneen Säätiö tukee tieteen vapautta kahdella... 2017; Lindström & Kolu 2017; Yliopistokäänne 2016.
270. AsK 963/2013; Muutoksia valtion tutkimus- ja innovaatio-toiminnan rahoituksessa 10.10.2016; Raivio 2007, 10; Liiten 2016; *Tekniikka ja talous* 2.6.2016; Mykkänen 2017b; www.stat.fi/til/tkker/2017/tkker_2017_2017-02-23_tie_001_fi.html.
271. Säätiöiden lahjoittamat varat yliopistojen varain-

- keruukampanjoihin vuosina 2008–2011 ja 2014–2017. Diaari OKM/33/092/2017. OKMA; Kehysriihessä tulee kääntää... 2017; Liiten 2017d.
272. AsK 331/2016; Tervonen 2012; Yliopistojen rahoitusmalli uudistuu 2016; Suomi osamisen kasvu-uralle 2015, 24; Kauko & Isopahkala-Bouret 2015.
273. Mannila 2016; Hautamäki 2016; Yliopistojen rahoitusmalli uudistuu 2016.
274. Yliopistot ja tutkimus... 2016; »Yliopistojen uusi rahoitusmalli... 2016; *Talouselämä* 20.5.2016; Professoriliiton lausunto 3.3.2017.
275. OECD Review of Finland's Innovation Policy... 2017; Kotiranta & Tahvanainen 2017; Liiten 2017a.
276. AsK 963/2013; Metsämäki 2017; Rauhamäki 2017; Tekes ja Finpro yhdistetään... 2017.
277. OECD: Finland needs a new national... 2017; Ekberg 2016; Niemelä 2016.
278. Kehysriihessä tulee kääntää yliopisto- ja tutkimusrahoituksen suunta... 2017; Liiten 2017a; Liiten & Luukka 2017; Vientiliitot: Hallituksen... 2017.
279. Hallitus sopi uusista panostuksista kasvuun ja työllisyyteen. 25.4.2017.www.valtionneuvosto.fi.
280. *Helsingin Sanomat* 31.8.2017; Valtioneuvoston päätöksenteon tukeva... 2017.
281. *Tieteen tila 2012*, 16; *Tieteen tila 2016*; Liiten 2016 ja 2017f.
282. *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 52; Mäenpää 2009, 7–9; Tomperi 2009, 146–164, 170–177; Orjala 2012, 33–34; Björn, Pöllänen & Saarti 2016; Liiten 2017g.
283. Liiten 2017e.
284. *Helsingin Sanomat* 21.9.2017; Liiten 2017e; Suomeen perustetaan taloustieteen huippuyksikkö 2017; Liiten 2018.
285. AsK 400/1964; AsK 349/1987; AsK 1172/1994; Tervonen 2012, 27.
286. Säätiöiden valtioneuvoston ja valvonta 2010, 17; Uusi säätiölaki 2013, 17–19.
287. Säätiölainsäädännön uudistaminen 2010; AsK 487/2015.
288. Vesikansa 2016, 47–48.
289. Ignatius 2000, 564; Lääketieteen pioneerit.
290. Husu 1999; Korppi-Tommola 2002; Hakulinen 2007, 9–10; Rantanen 2013; Tiitta 2013; Naisia ennätysmäärä... 2017.
291. Tiitta 2004, 118, 250–253, 508; Keskarja 2014, 251–259.
292. Hohti & Kilpinen 2010 ja 2012.
293. Suvikumpu 2015.
294. Kuvaja 2015.
295. Keskarja 2014, 222; Pietiläinen 2016.
296. Suvikumpu 2016c; Vesikansa 2016, 48.
297. Kauppinen 2006; Virén 2014, 16–17; Räisänen 2017.
298. Manninen 2005, 39–42; Keskarja 2014, 223.
299. Andersson 2013, 26–27; Ahdekiivi 2014, 28–45; Ehlers, Lindén & Wiklund 2016, 62; Vesikansa 2016, 43.
300. Kuusterä 2004, 118, 122–123; Stadius 2010, 63–69, 87–91; Puro 2012, 82–91; Tamminen 2012, 38–41.
301. Tiitta 2011b, 216–223.
302. Tiitta 2011b, 220–223.
303. Tiitta 2011b, 224–225; Tamminen 2012, 41; Keskarja 2014, 220–223.
304. YJS:n toimintakertomukset 2007–2016. YJSA.
305. Kuusterä 2004, 118; Pääomamarkkinat ja kasvu 2012, 50; Andersson 2013, 28–30; Ahdekiivi 2014, 34.
306. Antamisen taito... 2011, 30–31; Mannila 2016.
307. Suvikumpu & Korhonen 2016.
308. Halila 1990, 5; Pohls 2002, 510–513; Keskarja 2014, 106–113.
309. Paavilainen 2006, 17–29; Kuisma 2009, 90–92, 126–142; Kuisma 2010a, 34–37, 146–147; Keskarja 2014, 89–90; Virén 2014, 20.
310. Kauppinen 2006; Räisänen 2017.
311. Kom 1964: B 8, 23–24, Pohls 2002, 518. Säätiölaki (487/2015).
312. Pykäläinen-Syrjänen 2007, 16.
313. Tiitta 2004, 249.
314. Kom 1964: B 8, 24; Autio 1986, 178–179; Selén 1987, 175; Hietala 2002b, 493–494, Pohls 2002, 520; Ignatius 2012, 292–293.
315. Klinge 1990, 125; Kolbe 1993, 209; Halinen & Rätty 1994, 24.
316. Grandell 1944; Michelsen 2001, 89, 120–129; Tiitta & Asp 2009, 26.
317. Halila 1990, 22–26, 106–107; Pyykkö 2000, 171.
318. Paaskoski 2008, 141.
319. Kordelinin rahaston vuosikertomukset 1933, 14; 1937, 18; 1942, 11. AKA; Halila 1990, 107–108.
320. Ignatius 2012, 293.
321. Väinölä 1964, 18–40; Seppälä 1987, 34–35; Halila 1990, 72.
322. Kordelinin rahaston vuosikertomus 1946, 4–5. AKA.
323. Kordelinin rahaston vuosikertomukset 1921–1950, erityisesti 1950, 4–5. AKA; Tiitta 2004, 680–681.
324. Väinölä 1964, 40.
325. Suomen Kulttuurirahaston säätiön hallituksen ptk:t 1940 ja 1946. SKRA; Jenny ja Antti Wihurin rahaston toimintakertomus 1945. OA. KA; Suomen Luonnonvarain Tutkimus-

- säätiön vuosikertomus 1954.
OA. KA; Pohls 2002, 521.
326. Kordelinin rahaston vuosikertomukset 1947, 7–8, 1953, 6. AKA; Halila 1990, 72, 109–110.
327. Kom 1964: B 8, 23–24; Castrén 1965, 52–53; Pohls 1989, 129–131; Tiitta 2004, 259–290; Antamisen taito... 2011, 14–15; Tamminen 2012, 35.
328. Halila 1990, 72; Tiitta 2004, 248–249; Heikinheimo 2012, 40.
329. Väinölä 1964, 42; Ilmanen 1975, 69; Pohls 1989, 129–130, 268–269; Tiitta 2004, 380–381.
330. Seppälä 2013c; Korhonen 2016.
331. Roos 1999, 22–23.
332. Heikkilä 2007, 429; *Ylioppilaslehti* 30.3.2007; Herlin & Korhonen 2016, 1; Vikström 2016; Suvikumpu 2017; www.koneensaatio.fi/, vuosikertomukset 2008–2016.
333. Keskisarja 2014, 269–273; Suvikumpu 2016b.
334. Suomen Akatemian tutkimusrahoituksen vaikuttavuus 2006, 29, 46; Tieteellä terveyteen... 2017.
335. Pihlava 2017.
336. Heikkilä 2002, 592–593.
337. Pohls 1988, 320; Koneen Säätiön vuosikertomus 2013, 15–16; Seppälä 2013c; Keskisarja 2014, 275–276; Puhakka & Rautopuro 2017, 15.
338. Heikkilä 2002, 594–595.
339. Keskisarja 2014, 285–286; Heikkilä & Niiniluoto 2016, 75–76; Kosunen & Kivelä 2017, 22–28.
340. Aatsinki 2014; Sintonen 2014, 10; Jalovaara 2015; Aivelo 2016 ja 2017; Raevaara 2017.
341. Karma & Sahi 1995; Kuusterä 2004, 257–258; *Ylioppilaslehti* 30.3.2007; Stadius 2010, 94–95.
342. Herlin & Korhonen 2016, 1; Vikström 2016; Suvikumpu 2016a ja 2017; www.koneensaatio.fi/, vuosikertomukset 2008–2016.
343. Säätiöiden post doc -pooli; Antamisen taito... 2011, 25–37.
344. Seppälä 2013b, 47–48.
345. www.laaketieteensaatio.fi/fin/apurahat/haku/palaavan_tutkijan_apuraha.
346. Seppälä 2013b, 47–48.
347. www.podoco.fi/.
348. Antamisen taito... 2011, 25.
349. Seppälä 2015.
350. Säätiöiden professoripooli.
351. Antamisen taito... 2011, 39.
352. Seppälä 2015.
353. Seppälä 2015.
354. Raivio 2007, 5–8.
355. Sintonen 2012, 16; Katainen 2013, 3; Seppälä 2013a, 3–4.
356. Seppälä 2013a, 6–7.
357. Heikkilä 2007, 64; Liiten 2013.
358. Aatsinki 2014; Katainen 2015; Raevaara 2017.
359. Korhonen 2017.
360. Seppälä 2013c; Heikkilä & Niiniluoto 2016, 75–76.
361. TiedeKOTA 2008:9, 1–22, 56–57
362. Liiten 2012; Liiten 2013.
363. Liiten 2012; Kallunki 2015, 63; Honkonen 2016.
364. Suomen Akatemian tilinpäätös vuodelta 2015; Herlin & Korhonen 2016, 1.
365. Seppälä 2013a, 3–5; Ehdotus yliopistojen rahoitusmalliksi 2017... 39.
366. *Tieteen tila 2014*, 20; Heikkilä & Niiniluoto 2016, 75–76.
367. Aurora kokoaa tieteen... 2013.
368. Tutkijanuran tilannekuva 2016.
369. Antamisen taito... 2011, 10; Ahdekivi 2014, 11–12; Herlin & Korhonen 2016, 2.
370. Ilmanen 1975, 69–70.
371. Koneen Säätiö tukee... 2017; Lindström & Kolu 2017.
372. Keskisarja 2014, 285–289.
373. Jakautuuko Suomi?; Tiede tavoittaa uusia... 2017.
374. Koneen Säätiön vuosikertomus 2013 ja 2014; Acatiimi 3/2017, 20; Koneen Säätiö tukee tieteen... 2017.
375. Suomeen perustetaan tiedeakatemia... 2017.
376. Kuusterä 2004, 125; Tiitta & Asp 2009, 25–32.
377. *Helsingin Sanomat* 21.5.1991; Seppänen 1992a; Seppänen 1992b; Hohti 2010, 23–24; Stadius 2010, 68–70.
378. Nurminen 2014, 10; *Helsingin Sanomat* 29.5.2012 ja 29.3.2014.
379. Puro 2012, 74–75.
380. Professorin keskimääräinen palkka oli vuonna 2017 noin 7 000 euroa kuukaudessa, joten työntajan vuosittaiset palkkakustannukset sivutuloineen nousivat noin 110 000 euroon; *Suomen valtiokalenteri* 1920–1960; Luoma 1962; Palkkaselvitykset 2016; Tilintarkastaja Risto Järvisen haastattelu 14.2.2018.
381. *Suomen tieteen tila ja taso 2003*, 67, 258; Suomen Akatemian vuosikertomukset 2004–2017; *Acatiimi* 5/2017.
382. Ahdekivi 2014, 16, 30; Virén 2014, 39.
383. Eskola 2002a, 314–316.
384. Antamisen taito... 2011, 32–33; Ahdekivi 2014, 13, 21; Aamulehti 29.9.2017; Riksbankens Jubileumsfond 2018.
385. Manninen 2005, 17–19; Herweijer, Kerkhoven & Hughes 2012; Tutkijanuran tilannekuva 2016, 35–39; Suvikumpu 2017.
386. Rasila 1973; Eskola 2002b.
387. Pihkala 2000, 544.
388. Blomstedt 1982, 144; Autio 1986, 412–413; Klinge 1990, 524–530; Stolte-Heiskanen 1991, 27–30; Hietala 2002b, 493–494.
389. Autio 1993, 223–226; Perälä 1977, 453–465; Kaarninen 2000, 129–135; Michelsen 2001, 261–268; Eskola 2002a, 314.

390. Halinen & Rätty 1994, 85.
391. Valtion vastinrahan maksamien yliopistoille 2012, 7–12.
392. Säätiöiden lahjoittamat varat yliopistojen varainkeruukampanjoihin vuosina 2008–2011 ja 2014–2017. Diaari OKM/33/092/2017. OKMA.
393. Liikkeenjohdon Instituutin kannatusyhdistykseltä Aalto-yliopistolle 5,2 milj. euroa, Aalto-yliopiston tiedote 7.12.2010, http://www.aalto.fi/fi/current/current_archive/news/2010-12-07/.
394. Säätiöiden lahjoittamat varat yliopistojen varainkeruukampanjoihin vuosina 2008–2011 ja 2014–2017. Diaari OKM/33/092/2017. OKMA.
395. Säätiöiden lahjoittamat varat yliopistojen varainkeruukampanjoihin vuosina 2008–2011 ja 2014–2017. Diaari OKM/33/092/2017. OKMA.
396. Ilmanen 1975, 67.
397. Pesonen 1961, 137; Tiitta 2004, 260–271, 358–361.
398. Oker-Blom 1980.
399. Karma & Sahi 1995; *Suomen tieteen tila ja taso 2000*, 235–237.
400. Tanskanen 2009; Karjalainen 2012.
401. *Suomen tieteen tila ja taso 2006*, 14; *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 16–19; *Tieteen tila 2012*, 30–34; Kirsilä 2016, 352.
402. Vares & Häkkinen 2001, 329–330; Tiitta 2004, 260–287; Heikkilä & Niiniluoto 2016, 67–68; 82–92.
403. Michelsen 2002, 163–173.
404. Ignatius 2000, 541–543.
405. Hietala 2002a, 525–528, 534–538.
406. Tiitta 2004, 24–27.
407. Hietala 2002a, 529–537.
408. Lappalainen 1995; Hietala 2002a, 530–532.
409. Michelsen 2002, 148–149, 181–182.
410. Kordelinin rahaston vuosikertomukset 1925, 12–14, 1928, 8–10; Hietala 2002a, 530–538.
411. Tiitta 2000, 320–321; Tiitta 2009b, 190, 226–227.
412. Hietala 2002a, 537–541; Hietala 2006.
413. Lappalainen 1995; Ignatius 2000, 570–576; Ignatius 2012, 335–340.
414. Tekniikan edistämissäätiön hallituksen ptk. 1959. TEA; Kordelinin rahaston vuosikertomus 1957. AKA; Hietala 2002a, 537–541.
415. Michelsen 2002, 199–204; Nykänen 2009, 94–95, 113–131; Vesikansa 2016, 23.
416. Hietala 2002a, 547; Tiitta 2004, 425–440.
417. Eskola 2002a, 357; Pohls 2005, 495–504.
418. Tiitta 2007, 166.
419. Pohls 2005, 525–539; Paaskoski 2008, 189–195; Lehtimäki 2011, 10–12; Immonen 2016, 227–228.
420. Niiniluoto 2002, 612–614.
421. Eskola 2002a, 358–359; Paaskoski 2008, 260–274.
422. Eskola 2002a, 360–362; Pohls 2005, 495–508, 537–543.
423. Hietala 2002a, 547.
424. *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 21; Lemola 2012, 132–133; *Tieteen tila 2012*, 30; Tuomisto 2017; Vartiainen 2017
425. Lounasmaa 1996, 14; *Suomen tieteen tila ja taso 2009*, 21; Lemola 2012, 132–133; *Tieteen tila 2012*, 30; Tuomisto 2017; Vartiainen 2017.
426. Tutkijat maailmalle.
427. *Suomen tieteen tila ja taso 2000*, 254–256; Koneen Säätiön vuosikertomus 2013, 16.
428. Selvitys CIMOn ulkomaisille väitöskirjan... 2016, 5–6.
429. Eskola 1991, 36; Lappalainen 2012b; Tervonen 2012, 12.
430. Kuisma 2010a, 146–153.
431. Lindgren 2002, 134; Tiitta 2011a, 310–312.
432. Puntila 1937; Leikola 1974, 206; Blomstedt 1982, 144; Pohls 1989, 9–61; Paaskoski 2008, 143.
433. Hietala 2002b, 492.
434. Lehto 2010, 30–32.
435. Österman 2004, 7; Keski-sarja 2014, 16–67, 269–273.
436. Haapanen 1976, 128; Arolainen 1993; Kuusterä 2004, 125–125; Manninen 2005, 41–42; Keski-sarja 2014, 15, 61.
437. *Helsingin Sanomat* 25.2.2011; Hertsi 2011; Virén 2014, 19; Perussuomalaisten vaihtoehto-budjetti 2018; Sinisen tulevaisuuden periaateohjelma 2017.
438. Tiitta 2015, 42.
439. Tiitta 2004, 218; Tiitta 2013, 17.
440. Tiitta 2004, 260–261, 272–287.
441. Laiho 1997, 48; Tiitta 2015, 45.
442. Tuohinto 1965; Pohls 1989.
443. Husu 1999.
444. von Bonsdorff 1960; Ignatius 2000, 564; 549–556; Ignatius 2012, Engman 2005; Lääketieteen pioneirit.
445. Tiitta 2013, 17.
446. Tiitta 2004, 583; Pohls 2005, 378–387; Hakulinen 2007, 10.
447. Hakulinen 2007, 5, 13–15.
448. Tohtoreiden työllistyminen... 2003, 10; Husso 2005, 50–56.
449. Hakulinen 2007, 10.
450. Palkkaselvitykset 2016.
451. Halinen & Rätty 1994, 8–9; Mattila 2010, 32–33; Heikkilä & Niiniluoto 2016, 22–30, 63–65.
452. Suomen Akatemian tutkimusrahoituksen vaikuttavuus 2006, 8; Mattila 2010, 32.

453. Suomen Akatemian tutkimus-
rahoituksen vaikuttavuus 2006,
24; Mattila 2010, 32–34; Kaataja
2014b, 5–7; Mustajoki 2017.
454. Löytönen 2010.
455. Leikola 2013.
456. Lund & Berg 2016; 126–127;
Heikkilä, Suvi 2017, 11.
457. *Tieteen tila 2016*.
458. Suomen Kulttuurirahaston
säätien hallituksen ptk:t 1940
ja 1946. SKRA; Jenny ja Antti
Wihurin rahaston toimintaker-
tomus 1945. OA. KA; Suomen
Luonnonvarain Tutkimus-
säätien vuosikertomus 1954.
OA. KA; Pohls 2002, 521.
459. Kom. 1975:81, 99–100; Manni-
nen 2005, 79; Heikkilä, Mari
2017, 10, 248.
460. Hällström 2008; Oesch 2009;
Heikkilä 2010a, 2010b; Saukko-
nen & Herranen 2010; Siivonen
2010; Heikkilä, Suvi 2017.
461. Herranen 1990; Otronen 2011.
462. Haila, Kettunen, Lähteenmäki-
Smith & Salminen 2012, 9–38.
463. Kauppila 2011.
464. Kaataja 2014b.
465. Suvikumpu, Tikka ja Saukko-
nen 2014.
466. Saukkonen 2015.
467. Nykänen 2016; Heikkilä, Mari
2017.
468. Suomen Arvopaperimark-
kinoiden Edistämissäätiön
tilinpäätökset 2015–2016.
Virre-tietopalvelu. [https://
virre.prh.fi](https://virre.prh.fi).
469. Michelsen 2002, 153–157; Tiitta
2011a, 382.
470. Michelsen 2000, 667; Pyykkö
2000; Eskola 2002a, 202–203.
471. Tiitta 2011a, 380–393.
472. Pihkala 2000, 544.
473. Nevala 2002, 392–394, 435–437.
474. Helsingin yliopiston rehtori...
1994, 11.
475. Oker-Blom 1980; Mattila 2010,
34.
476. Ignatius 2000, 554–555.
477. Pyykkö 2000, 161; Lehto 2000,
39–43.
478. Perko 2009, 44–55, 137–138;
Perko 2015, 243–245.
479. Väinölä 1964, 114–117; Antami-
sen taito... 2011, 20.
480. Kuitunen & Sullström 1984,
105–107; Pekkarinen 1984,
30–31; Pihkala 2000, 560–561;
Michelsen 2001, 14–23, 45–53,
120–149; Haaparanta & Ilma-
kunnas 2010.
481. Kuusterä 2004, 128–41, 230–238;
Kuusterä 2014.
482. Kuusterä 2014, 120, 172–199.
483. Otronen 2001, 28, 38–39; Tiitta
2004, 469–474, 682–685; Pohls
2005, 490; Suomen Kulttuuri-
rahaston toimintakertomus
2012–13.
484. Oker-Blom 1980; Ignatius 2000,
589–598.
485. Ignatius 2000, 561, 575, 597;
Tamminen 2012, 66–68.
486. Karma & Sahi 1995.
487. Ignatius 2000, 575; Pasternack
2005, 1740–1741; Visakorpi 2007,
1323–1324; Nykänen 2016; Val-
tion rahoitus lääketieteelle....
2016.
488. Helsingin ja Uudenmaan...
2014–2016..., 3–4; Waris 2017.
489. Visakorpi 2007, 1328; Heikkilä,
Mari 2017.
490. Mustonen 2015.
491. Taidetestaajat.
492. Säätiöiden lahjoittamat
varat yliopistojen varain-
keruukampanjoihin vuosina
2008–2011 ja 2014–2017. Diaari
OKM/33/092/2017; Hellman
1990; www.koneensaatio.fi;
[http://saastamoinenfoundation.
fi/taidekokoelma/](http://saastamoinenfoundation.
fi/taidekokoelma/).
493. Tiina ja Antti Herlinin säätiön
tilinpäätös 2017. PRH. Virre-
tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>;
www.tahsaatio.fi.
494. Jenny ja Antti Wihurin rahaston
toimintakertomus 1953. OA.
KA; <http://wihurinrahasto.fi/>
toiminta/stipendiohjelmät;
Suomen Rooman-instituutti
2017.
495. Suomen Ateenan-instituutin
tuokit 1983–2016.
496. Puukari 1959, 43, 60, 83–84;
Hietala 2002a, 538–541; Tiitta
2004, 38–72; Tiitta & Asp 2009,
31–32; Tarkka 2012, 102–104;
Laine 2015, 51–52.
497. Allardt 1999; Tiitta 2009a,
282–283.
498. Sinnemäki 2010, 16.
499. Ahtiainen & Tervonen 1996,
48–83.
500. Tommila 2000, 84–85.
501. Tommila 1989, 168–170, Tom-
mila 2000, 72–89, 123.
502. Ahtiainen & Tervonen 1996,
87–92.
503. Halila 1990, 34–35.
504. Vesikansa 2004, 12–65.
505. Kangas 1998; Kangas & Tiitta
2000.
506. Kordelinin rahaston vuosikerto-
mus 1933, 6–13. AKA; Häggman
2003, 104–107, 160–166; Heikin-
heimo 2012, 39–51.
507. Kangas & Tiitta 2000, 626–639,
648.
508. Ilmanen & Kontuniemi 1977, 111.
509. Niilo Helanderin säätiön
hallituksen ptk:t 15.2. ja 8.5.1954.
NHSA.
510. Niilo Helanderin säätiön halli-
tuksen ptk 28.4.1956. NHSA.
511. Kangas 1998, 73–75, 173–182.
512. Kangas 1988, 77–78, 331–336.
513. Kangas 1998, 66–78, 440–441,
517–521.
514. Allardt 1973, 1–15; Allardt 2000,
476–489.

515. Allardt 1973, 2–3; Haavio-Mannila 1973, 27–78.
516. Allardt 2000, 495–503.
517. Allardt 2000, 512–516.
518. Haavio-Mannila 1973, 45–46; Tommila 1989, 158; Allardt 2000, 514–515.
519. Alapuro 1997.
520. Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätien hallituksen ptk:t 8.11.1952 ja 10.2.1953. SYTA. KA; Allardt 1976; Vesikansa 2004, 12–65, 129–131.
521. Allardt 2000, 495–496.
522. Kuitunen & Sullström 1984, 52–54; Pekkarinen 1984, 19–20; Pihkala 2000, 543–553.
523. Tommila 2002, 79–81, 96–101; Haaparanta & Ilmakunnas 2010, 91.
524. Kuitunen & Sullström 1984, 105–107; Pekkarinen 1984, 30–31; Pihkala 2000, 560–561; Michelsen 2001, 14–23, 45–53, 120–149.
525. Väinölä 1964, 40.
526. Kuitunen & Sullström 1984, 55–56, 89; Michelsen 2001, 137–149; Haaparanta & Ilmakunnas 2010, 92–93.
527. Kiander 1999; Pohls 2002, 519; Kuusterä 2004, 137–138.
528. Linnamo 1999, 133–134.
529. Kuitunen & Sullström 1984, 57–61, 83; Pihkala 2000, 550–558; Okko 2004, 521–522; Pihkala 2007, 624–625.
530. Pekkarinen 1984, 33–34; Vartiainen 1984, 43–34.
531. Linnamo 1999, 133–134; Kuusterä 2004, 138–141, 196.
532. Niilo Helanderin säätien hallituksen ptk:t 8.5. ja 18.6.1931. NHSA.
533. Haaparanta & Ilmakunnas 2010, 93.
534. Werner Söderström Osakeyhtiön Kirjallisuussäätien vuosikertomus 1946–59. WSOYA.
535. Kuusterä 2004, 120, 142–172.
536. Hietala 2002a, 535; Michelsen 2002, 174–175.
537. Leikola 1996; Leikola 2000, 464–465.
538. Leikola 2000, 452.
539. Hietala 2002a, 529–537.
540. Leikola 2004, 520.
541. Kom 1964: B 8, 23–24.
542. Leikola 2000, 462, 479–482.

Säätiöhistorioiden viitteet

- 1A. Österman 2004, 6–7; Manninen 2005, 19; Virén 2014, 14–15.
- 2A. Heikel 1940, 130, 162, 167, 296; Suviranta 1956, 31–32.
- 3A. Mannil 1999.
- 4A. Snellman 1959; Mattlin & Nyman 1981; Lindholm 1999.
- 5A. Finne 2010; Ehlers, Lindén & Wiklund 2016.
- 6A. Stiftelsens för Åbo Akademin ilmoitukset oikeusministeriölle 1942–1959. OA. KA; Stiftelsens för Åbo Akademi styrelsen Årsberättelse 1917–1944; Stiftelsens för Åbo Akademi delegations protokoll 1918–1959; Nordström 1968; Widén 1993; Keskarja 2014, 15–16.
- 7A. Kølhi 1999; Michelsen 2002, 162–165; www.karjalankulttuurirahasto.fi.
- 8A. Kordelinin rahaston hallituksen ptk:t ja vuosikertomukset 1927–1959. AKA; Halila 1990; Paaskoski 2008.
- 9A. Puukari 1959, 5.
- 10A. www.vitako.fi.
- 11A. Vento 1995; Reitala 2004; Tiitta 2011a, 48–49.
- 12A. Niilo Helanderin Säätiön hallituksen ptk:t 1927–30. NHSA; Castrén 1965.
- 13A. Klinge & Vento 2008.
- 14A. Leo ja Regina Wainsteinin säätiö 1928–1938; *Helsingin Sanomat* 17.12.1990, 16.12.1992, 27.12.1993, 4.1.1997 ja 14.1.1998; Niemi 2016.
- 15A. Tiitta 2009a, 190; Lund & Berg 2016, 46–47.
- 16A. Perko 2009 ja 2015; Heikura & Laitinen 2010.
- 17A. Oker-Blom 1980; Ignatius 2000; Mauranen 2004, 512–513.
- 18A. Järnefelt, Saanila & Haarala 1999.
- 19A. Stiftelsen Svenska Handelshögskolan i Helsingfors -säätiön tilinpäätösselvitykset oikeusministeriölle 1946–1960. OA. KA; Fabritius 1959; Westerlund 1984; Pihkala 2000; Svenska Handelshögskolan (i Helsingfors). Årsberättelse 1927–1960.
- 20A. www.svj.fi.
- 21A. Jern 2006.
- 22A. Stadius 2010.
- 23A. Michelsen 2002, 174–175.
- 24A. Reittilä 1986; Vesikansa 2016.
- 25A. Seppälä 1987.
- 26A. Lehto 1958; Haapala 2000, 277; Nykänen 2009.
- 27A. Moring, Ramsay & Turpeinen 1996.
- 28A. Väinölä 1964; Eskola 1991; Keskarja 2014.
- 29A. Suomen Kulttuurirahaston Kannatusyhdistyksen perustava kokous 28.2.1937. SKRA.
- 30A. Pohls 1989, 39–51; Levä 2001.
- 31A. Kaataja 2014a.
- 32A. Salonen 1992, 208–217.
- 33A. Palotie 1995.
- 34A. www.oskaroflund.fi.
- 35A. Ilmanen & Kontuniemi 1977, 342–343; Tiitta 2009a, 278–280.
- 36A. Turunen 2008; Nokela 2009; Paasonen-Kivekäs 2016.
- 37A. Kulha 2012; www.henryfordinsaatio.fi/historia.html.
- 38A. Tiitta 2009a, 374–377; <http://gyllenbergs.fi/fi/>.
- 39A. Tiitta 2013; www.syopasaatio.fi.
- 40A. Tiitta 2013, 11.
- 41A. Pakkanen 1998.
- 42A. Tuuri 1999; Kaataja 2014b.
- 43A. Saarsalmi 1961; Perälä 1975; Kanerva 2000.
- 44A. Bruun 1957; Allardt 1976, 13–20; Allardt 2000, 528–529; Alastalo 2005; Häikiö 2007; Warsell 2012.
- 45A. Juvonen 2000; www.kkes.fi/saatio.
- 46A. Nordberg 1993; Selén 2001; Vesikansa 2004.
- 47A. Ilmanen & Kontuniemi 1977, 73; www.tutkimusapurahat.fi/fi/etusivu/.
- 48A. Eskelinen 2002.
- 49A. Arajoki-Siikala & Siikala 2002.
- 50A. Ketola 2003.
- 51A. Siltala 1985, 26–27, 642.
- 52A. Zetterberg 1982; Kuusterä 2004 ja 2014; Kiander 1999.

- 53A. www.tuberkuloosisaatio.fi/
- 54A. <https://victoriastiftelsen.fi>.
- 55A. Kukkonen & Lyytinen 1999.
- 56A. www.sivistysrahasto.fi.
- 57A. www.olvisaatio.fi/historia.
- 58A. Nurminen 2014; *Helsingin Sanomat* 29.3.2014; Vikström 2016; www.koneensaatio.fi.
- 59A. Nykänen 2006.
- 60A. www.orion.fi/tutkimus/orionin-tutkimussaatio/tietoa-saatiosta/.
- 61A. *Tutkijoiden tukena* 1987; Sillanpää 2007.
- 62A. Leistén & Kauttu 2000; Puro 2012.
- 63A. Soininen 1956; Lönnqvist 2000; Ignatius 2012; Heikkilä 2017.
- 64A. Siivonen 2010; www.media-liitto.fi.
- 65A. Meinander 2003.
- 66A. Kemppinen 1990; Tiitta 2011b; <http://juhovainionsaatio.fi/fi/juho-vainion-saatio>.
- 67A. www.sls.fi/fi/donatorernas-bok/inez-och-julius-polins-donationsfond.
- 68A. Mäkeläinen 1990; Laatikainen, Lounasmeri & Saha 2010; www.silmasaatio.fi/historia.
- 69A. Hallman, Raivio & Taajamaa 1977; Perheentupa 2011; Tamminen 2012.
- 70A. Tamminen 2012.
- 71A. Halila 1987; Paaskoski 2008, 234, 336–341.
- 72A. Magnus Ehrnroothin säätiö 2013; www.magnus-ehrnroothinsaatio.fi/.
- 73A. Neste Oy:n säätiön tilinpäätökset 1964–2001. OMA, PRH. KA.
- 74A. Paulon säätiön 50 vuotta... 2016.
- 75A. Paaskoski 2005; <http://saastamoinenfoundation.fi/>.
- 76A. www.paavonurmensaatio.fi/saatio.htm.
- 77A. Eskola 1995; www.sydantutkimussaatio.fi/sydantutkimussaatio/historia.
- 78A. www.instrufoundation.fi/index.php?k=120152.
- 79A. Niemi 1989, Niemi & Häggström 2000; Niemi, Häggström & Kuosa 2011; www.nottbeck.org/.
- 80A. Herranen 1990; Otronen 2011; Lähteenmäki-Smith & Salminen 2012; www.nessling.fi/saatio/tarina/.
- 81A. www.tutkimusapurahat.fi/fi/etusivu/.
- 82A. www.uta.fi/tukisaatio/esittely.html.
- 83A. www.orion.fi/tutkimus/orionin-tutkimussaatio.
- 84A. www.foundationweb.net/wallenberg/.
- 85A. www.folkhalsan.fi/forskning/.
- 86A. Mäkelä 2000; Terho 2006.
- 87A. Tiitta 2011; www.utu.fi/fi/yksikot/yliopistosaaio/toiminta/historia/Documents/history.pdf.
- 88A. Eskola 2002a, 314–316; <http://biz.aalto.fi/fi/cooperation/foundation/>.
- 89A. www.diabetestutkimus.fi/tarinoita_diabetestutkimuksesta/tarina_1_2016.
- 90A. http://elec.aalto.fi/fi/about/foundation_technology/; <http://elec.aalto.fi/fi/about/history/>.
- 91A. Imatran Voiman Säätiön tilinpäätökset 1982–2001. OMA, PRH. KA.
- 92A. www.lut-tukisaatio.fi.
- 93A. Helsingin Sanomain 100-vuotissäätiön tilinpäätökset 1985–2005. OMA, PRH. KA.
- 94A. Suomen Arvopaperimarkkinoiden Edistämissäätiön tilinpäätökset 1987–2016. SAEA, OMA, PRH. KA, PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>; Palotie 1995, 107; www.sae.fi/.
- 95A. www.aly.fi/saation-taustaa/.
- 96A. Tampereen teknillisen yliopiston tukisäätiön tilinpäätökset 1988–2016. OMA. PRH, KA, PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>; Palotie 1995, 117; www.tut.fi/fi/yrityksille/ttyn-tukisaatio.
- 97A. Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiön tilinpäätökset 1987–2016. OMA, PRH. KA, PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>, www.helsinki.fi/fi/uutiset/korkeakoulu-tiedepoliitikka/katri-pynnoniemi-nimitetty-venajan-turvallisuuspolitiikan-apulaisprofessoriksi.
- 98A. www.marygeorg.fi/index.html.
- 99A. www.pss-saatio.fi/perustajat.htm.
- 100A. STS-Säätiön ja Palkansaajasäätiön tilinpäätökset 1989–2016. OMA. PRH, KA, PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>; Soukola 2008; www.palkansaajasaatio.fi/.
- 101A. Korpimo 2000; Suvanto 2006.
- 102A. Anttila 2015; Högskolestiftelsen i Österbottenin tilinpäätökset 1992–2016. OMA, PRH. KA, PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>.
- 103A. Helsingin yliopiston rahastot ja lahjoittajat -vuosikirjat 2003–2017; www.helsinki.fi/fi/tiedesaatio.
- 104A. Neste Oy:n Tutkimussäätiön tilinpäätökset 1990–2009. OMA, PRH. KA, PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>.
- 105A. Biomedicum Helsinki -säätiön tilinpäätökset 1991–2016.

- OMA, PRH. KA, PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>.
- 106A. K. Albin Johanssons stiftelsen tilinpäätökset 1995–2016. OMA, PRH. KA, PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>.
- 107A. Nokia Säätiön tilinpäätökset 1995–2016. OMA, PRH. KA, PRH. Virre-tietopalvelu; <https://virre.prh.fi>; <http://nokiafoundation.com/>; Nokia Foundation: A Decade of Activities 1995–2004; <http://nokiafoundation.stage.rfistudios.com/wp-content/uploads/2016/01/historiikki-enpdf.pdf>.
- 108A. Uusi Jorma Ollilan rahasto tukee... 2014.
- 109A. www.hengityslitto.fi/fi/hengityslitto/historia.
- 110A. www.fortum.com/fi/konserni/linkit/fortumin-saatio/pages/default.aspx.
- 111A. *Helsingin Sanomat* 30.5.2012; <http://jaes.fi>.
- 112A. Lehtonen 2008; <http://scientiarum.fi/fi/>.
- 113A. techfinland100.fi.
- 114A. www.hssaatio.fi/.
- 115A. Majander 2017; www.acadsci.fi/suomalainen-tiedeakatemia/rahastot-ja-saatiot/eino-jutikkalan-rahasto.html.
- 116A. Tiina ja Antti Herlinin säätiön tilinpäätökset 2014–2017. PRH. Virre-tietopalvelu. <https://virre.prh.fi>; www.tahsaatio.fi.

Lähteet

ARKISTOLÄHTEET

Alfred Kordelinin Yleisen Edistys- ja Sivistysrahaston arkisto (AKA)
Alfred Kordelinin rahaston hallituksen pöytäkirjat
Alfred Kordelinin rahaston vuosikertomukset

Kansallisarkisto (KA)
Oikeusministeriön arkisto (OMA)
Kb: Säätiöiden tilit 1932–1990
Tutkimuksessa mukana olevat säätiöiden tiliasia-
kirjat

Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön arkisto (SYTA)
Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön hallituksen
pöytäkirjat

Lastentautien tutkimussäätiön arkisto (L TSA)
Lastentautien tutkimussäätiön hallituksen pöytä-
kirjat

Liikesivistysrahaston arkisto (LSRA)
Liikesivistysrahaston hallituksen pöytäkirjat

Niilo Helanderin säätiön arkisto (NHSA)
Niilo Helanderin säätiön hallituksen pöytäkirjat

Opetus- ja kulttuuriministeriön arkisto (OKMA)
Säätiöiden lahjoittamat varat yliopistojen varain-
keruukampanjoihin vuosina 2008–2011 ja 2014–2017

Otavan Kirjasäätiön arkisto (OKA)
Otavan Kirjasäätiön hallituksen pöytäkirjat

Patentti- ja rekisterihallitus (PRH)
Virre-tietopalvelu
Tutkimuksessa mukana olevat säätiöiden tiliasia-
kirjat 2005–2017

**Patentti- ja rekisterihallituksen säätiörekisterin
arkisto (PRHA)**
Ga: Säätiöiden tiliasiakirjat 1991–2010
Tutkimuksessa mukana olevat säätiöiden tiliasia-
kirjat

**Suomen Arvopaperimarkkinoiden
Edistämissäätiön arkisto (SAEA)**
Suomen Arvopaperimarkkinoiden Edistämissäätiön
tilinpäätökset

Suomen Kulttuurirahaston arkisto (SKRA)
Stipendiaattikortisto
Suomen Kulttuurirahaston hallituksen pöytäkirjat
Suomen Kulttuurirahaston Kannatusyhdistyksen
perustava kokous 28.2.1937
Suomen Kulttuurirahaston säätiön pöytäkirjat

Tekniikan edistämissäätiön arkisto (TEA)
Tekniikan edistämissäätiön hallituksen pöytäkirjat

WSOY:n kirjallisuussäätiö (WSOYKA)
WSOY:n kirjallisuussäätiön hallituksen pöytäkirjat
Werner Söderström Osakeyhtiön Kirjallisuussäätiön
vuosikertomukset

Yrjö Jahnssonin säätiön arkisto (YJSA)
Yrjö Jahnssonin säätiön toimintakertomukset

PAINETUT LÄHTEET

Duodecim-seuran kokousten pöytäkirjoja 1950.
Duodecim 2/1951.

Ehdotus yliopistojen rahoitusmalliksi 2017 alkaen.
Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:19, 9.

Helsingin yliopiston rahastot ja lahjoittajat -vuosikirja 2003–2017. Helsinki 2004–2018.

Helsingin yliopiston rehtorin asettaman varainhankintatyöryhmän muistio. Helsingin yliopiston toimikuntien mietintöjä ja selvityksiä 61. Helsinki 1994.

Hohti, Paavo & Kilpinen, Kai (toim.), Säätiön hyvä hallinto. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta ry. Helsinki 2010.

Hohti, Paavo & Kilpinen, Kai (toim.), Säätiön kestävä varainkäyttö. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta ry. Helsinki 2012.

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelma 19.4.2007. Helsinki 2007.

Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Helsinki 2015.

Stiftelsen för Åbo Akademi delegations protokoll 1918–1959. Åbo 1918–1960.

Stiftelsen för Åbo Akademi styrelses Årsberättelse 1917–1944. Åbo 1918–1945.

Suomen Akatemian toimintakertomus 2010.

Suomen asetuskokoelma (säädökset ilmenevät viitteistä).

Suomen Kulttuurirahaston toimintakertomus 1975–1976, 2012–2013. Helsinki 1976–1977, 2013–2014.

Suomen valtiokalenterit 1917–2015. Helsinki–Porvoo 1916–2015.

Suomi osaamisen kasvu-uralle. Ehdotus tutkintotavoitteista 2020-luvulle. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:14.

Suvikumpu, Liisa (toim.), Säätiön hyvä hallinto. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta ry. Helsinki 2015.

Svenska folkskolans vänner kalender 1990–2017.

Svenska Handelshögskolan (i Helsingfors). Årsberättelse 1927–1960. Helsingfors 1928–1960.

Säätiöiden valtiontuki ja valvonta. Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomukset 210/2010. Helsinki 2010.

Säätiölaki (487/2015). Oikeusministeriö. Finlex, <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150487>

Säätiölainsäädännön uudistaminen. Oikeusministeriö. Selvityksiä ja ohjeita 47/2012. Helsinki 2012.

Säätiölaitoskomitean mietintö. Komiteanmietintö 1975:81. Helsinki 1975. (Kom. 1975:81)

TiedeKOTA-työryhmän raportti. Opetusministeriö. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:9. (TiedeKOTA 2008:9)

Tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomitean mietintö I. Komiteanmietintö 1960: 39. Helsinki 1960. (Kom 1960: 39)

Tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomitean mietintö II. Komiteanmietintö 1961: 7. Helsinki 1961. (Kom 1961: 7)

Tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomitean mietintö III. Komiteanmietintö 1964: B 8. Helsinki 1964. (Kom 1964: B 8)

Turun Suomalaisen Yliopiston vuosikirja 1923–1927. Turku 1923–1928.

Turun Yliopiston vuosikirja 1928–1959. Turku 1929–1960.

Uusi säätiölaki. Säätiölain uudistamistyöryhmän mietintö. Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja 23/2013. Helsinki 2013.

Valtion vastinrahan maksaminen yliopistoille. Lailis-uustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 9/2012. Helsinki 2012.

Valtiopäiväasiakirjat (VP) 2009.

HAASTATTELU

Risto Järvinen 14.2.2018.

KIRJALLISUUS

Ahdekivi, Eeva, *Säätiöt omistajina*. Pörssisäätiön julkaisu 10/2014.

Ahdekivi, Eeva, *Interactions between Non-Profit finance, governance and investments*. Espoo 2016.

Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka, *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen*. Vammala 1996.

Alanko-Kahiluoto, Outi, Miten apurahatutkija sai sosiaaliturvan. *Helsingin yliopiston Tieteentekijöiden jäsenlehti* 3/2008.

Alapuro, Risto, Erik Allardt (s. 1925) Sosiologian vaikuttaja. Teoksessa *Kansallisgalleria. Suuret suomalaiset* 5, 124–129. Porvoo 1997.

Alapuro, Risto & Alestalo, Matti, Konkreettinen sosiaalitutkimus. Teoksessa Alapuro, Risto, Alestalo, Matti & Haavio-Mannila, Elina (toim.), *Suomalaisen sosiologian juuret*, 84–147. Porvoo 1973.

Alastalo, Marja, *Metodisuhdanteiden mahti. Lomake-tutkimus suomalaisessa sosiologiassa*. Tampere 2005.

Allardt, Erik, Suomalaisen sosiologian tutkimisesta. Teoksessa Alapuro, Risto, Alestalo, Matti & Haavio-Mannila, Elina (toim.), *Suomalaisen sosiologian juuret*, 1–26. Porvoo 1973.

Allardt, Erik, Alkoholitutkimussäätiön yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen heijastusvaikutukset. *Alkoholipolitiikka* 41/1976, 1:13–20.

Allardt, Erik, Tieteelliset seurat tieteessä ja yhteiskunnassa. *Tieteessä tapahtuu* 7/1999.

Allardt, Erik, Yhteiskuntatieteet. Teoksessa *Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet*, 476–535. Porvoo 2000.

Allardt, Erik, Tiedeyhteisö ja vallankäyttö. Teoksessa Karjalainen, Sakari, Launis, Veikko, Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.), *Tutkijan eettiset valinnat*, 299–315. Tampere 2002.

Andersson, Edward, Magnus Ehrnroothin säätiön ensimmäiset 50 vuotta. Talousosa. Teoksessa *Magnus Ehrnroothin säätiö*, 20–34. Porvoo 2013.

Anttila, Håkan, *En regional resurs. Högskolestiftelsen i Österbotten 1990–2015*. Vasa 2015

Arajoki-Siikala, Iiris & Siikala, Kalervo, *Lotta-Svärd ja Alli Paasikivi*. Jyväskylä 2002.

Aro, Pirkko-Liisa, *Säätiön tarkoituksesta ja sen toteuttamisen takeista*. Porvoo 1971.

Arolainen, Teuvo, Gamla pengar ei haise. *Helsingin Sanomat* 6.11.1993.

Autio, Lauri, Salus, *Wihurin tutkimuslaitos ja suomalaisen sydäntutkimuksen alkuvaiheet*. Keuruu 2004.

Autio, Veli-Matti, *Ensimmäisen tasavallan kulttuuripolitiikka 1917–1944. Opetusministeriön historia IV*. Järvenpää 1986.

Autio, Veli-Matti, Tavoitteeksi opetusministeriöstä tosiasiallinen kulttuuriministeriö, Koulutoimi ja Tiedehallinto valinkauhassa. Teoksessa Autio, Veli-Matti & Heikkilä, Markku, *Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripolitiikkaa 1945–1965. Opetusministeriön historia V*, 23–85, 86, 223, 283–303. Pieksämäki 1990.

- Autio, Veli-Matti, *Suurjärjestelmien aika koittaa 1966–1980. Opetusministeriön historia VI*. Pieksämäki 1993.
- Autio, Veli-Matti, *Vakiintuneisuudesta uusien muotojen etsimiseen 1981–1995. Opetusministeriön historia VII*. Pieksämäki 1997.
- Björn, Ismo, Pöllänen, Pirjo & Saarti, Jarmo, Yliopistosankarit eri vuosikymmenillä. *Acatiimi* 5/2016, 32.
- Blomstedt, Yrjö, Korkeakoululaitos ja tiedepolitiikka. Teoksessa Tommila, Päiviö, Reitala, Aimo & Kallio, Veikko, *Suomen kulttuurihistoria III*, 138–156. Porvoo 1982.
- Blomstedt, Yrjö, L. A. Puntila. *Mies ja miehen merkitys*. Toim. Jyrki Paaskoski. Helsinki 1999.
- Blåfield, Antti, Yliopistojen autonomia vaarassa. *Helsingin Sanomat* 15.3.2008.
- von Bonsdorff, Bertel, *Finska Läkaresällskapet historia 125 år: historik 1935–1960*. Helsinki 1960.
- Brax, Riitta, Gronow, Jukka & Saarenpää, Ahti, *Tietoja säätiöistä*. Tutkimusraportti. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 8/1974. Helsinki 1974.
- Bruun, Kettil, Säätiön tutkimusohjelma. *Alkoholipolitiikka* 6/1957.
- Cantell, Ilkka, *Lausunnot säätiölaitoskomitean mietinnöstä*. Tiivistelmä. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 17/1977.
- Castrén, Kaarlo, *Niilo Helanderin säätiö 1927–1965*. Keuruu 1965.
- Cavonius, Gösta & Bäck, Gunnar, *Tanke och gärning: Svenska folkskolans vänner 1882–1982*. Helsinki 1982.
- Edgren, Johan, *Finska Läkaresällskapet – 175 år: 1835–2010*. Helsinki 2010.
- Ehlers, Carl, Lindén, Carl-Gustav & Wiklund, Henry, *Sadan vuoden malmijahti – K.H. Renlundin säätiö 1915–2015*. Vaasa 2016.
- Elfving, Fredr., *Suomen Tiedeseuran historia 1838–1938*. Helsinki 1938.
- Elfving, Gustav & Mickwitz, Gösta, *Suomen Tiedeseuran kolmas puolivuosisata 1938–1987. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 136b*. Helsinki 1988.
- Engman, Marja, Suomen varhaisimmat tutkijanaiset. Teoksessa Husu, Liisa & Rolin, Kristina (toim.) *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki 2005.
- Enqvist, Kari, Yliopisto on myös symboli. *Tieteessä tapahtuu* 6/2017, 1–2.
- Eskelinen, Heikki J., *Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö 1952–2002*. Jyväskylä 2002.
- Eskola, Jouko, *Neljännesvuosisata työtä kansansairautemme vähentämiseksi: Sydäntutkimussäätiö – Stiftelsen för hjärtforskning 1970–1995*. Hyvinkää 1995.
- Eskola, Seikko, *Tiedettä, taidetta, aatetta. Suomen Kulttuurirahasto Suomen kulttuurissa*. Keuruu 1991.
- Eskola, Seikko, Tiedepolitiikka ja korkeakoulut. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 220–391. Porvoo 2002. (Eskola 2002a)
- Eskola, Seikko, Yhteiskunnallinen korkeakoulu Helsingissä. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 158–159. Porvoo 2002. (Eskola 2002b)
- Eskola, Seikko, Professorin tehtävät historian valossa. *Acatiimi* 8/2004, 8–19.
- Fabritius, Fabian, Svenska Handelshögskolan 1909–1959. I Fabrin, Nils (red.), *Svenska Handelshögskolan 50 år*, 23–89. Borgå 1959.
- Falk, Pasi, Jaakkola, Risto & Viikari, Matti, Keskustelu ja ohjelmat. Teoksessa Bruun, Kettil, Eskola,

- Katarina & Viikari, Matti, *Tiedepolitiikka ja tutkijan vastuu*, 83–114. Helsinki 1976.
- Finne, Bo, *Donatorernas bok. Människorna bakom fonderna i Svenska litteratursällskapet i Finland. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland* 733. Helsingfors 2010.
- Grandell, Axel, *Äldre redovisningsformer i Finland. Företagsekonomiska Forskningsföreningens skriftserie* 1. Helsingfors 1944.
- Haapala, Ilmari, Geologia. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 3. *Luonnontieteet, lääketieteet ja tekniset tieteet*, 268–305. Porvoo 2000.
- Haapanen, Kaino, Säätiöt ja rahastot. Teoksessa Bruun, Kettil & Eskola, Antti (toim.), *Taloudellinen valta Suomessa*, 122–131. Helsinki 1976.
- Haaparanta, Pertti & Ilmakunnas, Pekka, Kohti modernia, kansainvälistä kansantaloustiedettä. Teoksessa Pöykkö, E. & Åberg, V. (toim.), *Tutkintoja, tosiasioita, tarinoita: Helsingin kauppa- ja korkeakoulun historiaa*, 91–102. Helsinki 2010.
- Haatanen, Pekka, Sosiaalhistoria. Teoksessa Alapuro, Risto, Alestalo, Matti & Haavio-Mannila, Elina (toim.), *Suomalaisen sosiologian juuret*, 148–193. Porvoo 1973.
- Haavio-Mannila, Elina, Etnologia ja sosiaaliantropologia. Teoksessa Alapuro, Risto, Alestalo, Matti & Haavio-Mannila, Elina (toim.), *Suomalaisen sosiologian juuret*, 27–83. Porvoo 1973.
- Haila, Katri & al., *Vaikuttavuutta ympäristötutkimukseen – Maj ja Tor Nesslingin säätiön toiminnan arviointi*. Helsinki 2012.
- Halila, Aimo, *Alfred Kordelinin yleinen edistys- ja sivistysrahasto 1918–1988*. Pieksämäki 1990.
- Halinen, Arto & Rätty, Teuvo, *Ulkopuolisen rahoituksen yliopistotiedettä suuntaava vaikutus Helsingin yliopistoa koskevan tiedon valossa*. Suomen Akatemian julkaisuja 6/94. Helsinki 1994.
- Hallman, Niilo, Raivio, Kari & Taajamaa, Bruno, *Lastentautien tutkimussäätiö 30 vuotta: juhla kirja*. Helsinki 1977.
- Hautamäki, Antti & Stähle, Pirjo, *Ristiriitainen tiedepolitiikkamme. Suuntana innovaatiot vai sivistys?* Helsinki 2012.
- Heikel, Ivar A., *Helsingin yliopisto 1640–1940*. Helsinki 1940.
- Heikinheimo, Erika, *Tukea, turvaa ja tunnustusta. WSOY:n Kirjallisuussäätiö 1942–2012*. Helsinki 2012.
- Heikkilä, Hannu, *Tieteelliset seurakuntat, julkaisutoiminta ja tieteen popularisointi*. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 562–601. Porvoo 2002.
- Heikkilä, Hannu, *Kilpailu ja yhteistyö. Suomen Akatemian historia III 1989–2003*. Jyväskylä 2007.
- Heikkilä, Mari (toim.), *Suomen Lääketieteen Säätiön hankeapurahojen vaikuttavuusselvitys*. Helsinki 2017. (Heikkilä, Mari 2017)
- Heikkilä, Suvi, *Viisi vuosikymmentä vaikuttamista. Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahasto 1959–2009*. Kulttuurituotannon ja maiseman tutkimuksen laitoksen julkaisuja XXIV. Pori 2010. (Heikkilä 2010a)
- Heikkilä, Suvi, *Kulttuurinen vaikuttavuus. Metodologinen pohdinta Satakunnan rahaston apurahojen kulttuurisen vaikuttavuuden kartoittamisesta*. Pro gradu -tutkielma Turun yliopisto. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma. Kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaine. Pori 2010. (Heikkilä 2010b)
- Heikkilä, Tuomas & Niiniluoto, Ilkka, *Humanistisen tutkimuksen arvo. Kuusi murrettavaa myyttiä ja neljää uutta avainta*. Opuscula Instituti Romani Finlandiae V. Helsinki 2016.
- Heikkinen, Sakari, Suomen taloudellinen kehitys keisariaikana. Teoksessa Nuorteva, Jussi & Hakala, Pertti (toim.), *Pro Finlandia. Näkökulma: Saksa, Iso-Britannia, Itävalta ja Unkari*, 140–150. Porvoo 2015.

- Heikura, Pekka T. & Laitinen, Leena, A. I. Virtasen valtakunta. *Kemia* 1/2010, 10–11.
- Hellman, Heikki, Yhtiöverotuksesta este ensi vuonna säätiöiden tukipolitiikalle. *Helsingin Sanomat* 30.11.1990.
- Hemming, Mia, Yliopisto ja kaupunki etsivät yhteisiä säveliä. *Acatiimi* 9/2007.
- Herlin, Ilkka, *Kivijalasta harjahirteen. Kustaa Vilkunan yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta*. Keuruu 1993.
- Herlin, Ilona & Korhonen, Kalle, Säätiö katsoo päiväntiedepolitiikan yli. *Tieteessä tapahtuu* 2/2016, 1–2.
- Herranen, Timo, *Pro aere aqua terra*. Forssa 1990.
- Hertsu, Anneli, Soini haluaa säätiöt verolle: Fyrken finns. *Kauppalehti* 25.2.2011.
- Hietala, Marjatta, Kansainväliset yhteydet. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 525–561. Porvoo 2002. (Hietala 2002a)
- Hietala, Marjatta, Tutkimuksen julkinen rahoitus. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 490–509. Porvoo 2002. (Hietala 2002b)
- Hietala, Marjatta (toim.), *Tutkijat ja sota. Suomalaisen tutkimuksen kontakteja ja kohtaloita toisen maailmansodan aikana*. Jyväskylä 2006.
- Hohti, Paavo, Piirteitä säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan 40 vuoden toiminnasta. Teoksessa Hohti, Paavo & Kilpinen, Kai (toim.), *Puheenvuoroja säätiöistä*, 10–32. Sastamala 2010.
- Hokkanen, Kari, *Kyösti Kallio 2. 1930–1940*. Juva 1986.
- Honkonen, Juha, Tutkimus ryöpyttää Suomen Akatemiaa: Tehottomuutta, suosimista, avoimuuden puutetta. *Helsingin Sanomat* 10.4.2016.
- Hurmerinta, Mirko, Nämä säätiöt uivat Nokia-miljoonissa. *Arvopaperi* 10.6.2017.
- Husso, Kai, *Tohtorit, tiedepolitiikka ja työmarkkinat. Tutkijankoulutus Suomessa 1950-luvulta tutkijakoulujen aikaan*. Opetusministeriön julkaisuja 2005:21.
- Hyypä, Markku, Lääketieteellinen tutkimus tämän päivän Suomessa. *Duodecim* 1970, 585–594.
- Häggman, Hely, Mikä on olennaista tutkijan ammatissa ja miten siihen voidaan valmistautua koulutuksen aikana? *Metsätieteen aikakauskirja* 3/2015, 192–196.
- Häggman, Kai, *Avarimmille aloille, väljemmille vesille*. Porvoo 2003.
- Häggman, Kai, *Sanojen talossa: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1890-luvulta talvisotaan*. Helsinki 2012.
- Häggman, Kai, *Pieni kansa, pitkä muisti: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura talvisodasta 2000-luvulle*. Helsinki 2015.
- Häikiö, Martti, *Alkon historia. Valtion alkoholiliike kieltolain kumoamisesta Euroopan unionin kilpailupolitiikkaan 1932–2006*. Keuruu 2007.
- Hällström, Eeva, *Metsämiesten Säätiön rahoitustoiminnan evaluointi ja kehittämiselvitys 1998–2007*. Helsinki 2008.
- Ignatius, Jaakko, Lääketieteet. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 3, 502–607. Porvoo 2000.
- Ignatius, Jaakko, *Suomalainen lääkäriseura Duodecim 1881–2006 I–II*. Porvoo 2012.
- Ilmanen, Matti, Säätiöt tutkimuksen rahoittajina. Teoksessa *Korkeakoulut, tutkimus ja tutkimuspolitiikka. Opetusministeriön ja Suomen korkeakoulujen rehtorien neuvoston järjestämät korkeakoulupäivät 23.–24.1.1975 Lammin biologisella asemalla*, 63–70. Helsinki 1975.
- Ilmanen, Matti, Säätiöistä ja niiden yleisistä pelisäännöistä. Teoksessa *Säätiöt ja niiden verotus*, 31–36. Mänttä 1988.

- Ilmanen, Matti & Kontuniemi, Ritva (toim.), *Säätiö-hakemisto*. Karkkila 1977.
- Immonen, Kari, *Suomen Akatemia suomalaisessa tiedepolitiikassa 1970-luvulla*. Keuruu 1995.
- Immonen, Visa, *Tutkimuksen ja hallinnon ristiaal- lokossa. Museoviraston historia 2 1917–1972*. Museo- viraston julkaisuja 3. Helsinki 2016.
- Jalovaara, Ville, Kylmä sisällissota: Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön historia. *Suomen kirkko- historiallisen seuran vuosikirja 95/2005*.
- Jern, Kurt, *Harry Schaumans Stiftelse 1933–2003*. Vasa 2006.
- Jernström, Frank, *För kultur och framtid. Svenska Kulturfonden 1908–1984. Svenska Kulturfondens skrifter XIII*. Jacobstad 1987.
- Junkkari, Marko, Miksi poliitikot tölvivät asiantuntijoita? *Helsingin Sanomat* 31.8.2017.
- Junkkari, Marko & Liiten, Marjukka, Suuri erimielisyys vuoden 2010 yliopistolaista. *Helsingin Sanomat* 16.9.2016.
- Juvonen, Jaana, *Humanismia ja heimohenkeä. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö 1950–2000*. Joensuu 2000.
- Jäntere, Kaarlo, *Turun yliopiston perustaminen*. Turku 1942.
- Järnefelt, J., Saanila, K. A. & Haarala, R., *Sigrid Juséliuksen säätiö: 50 vuotta lääketieteen tutkimuksen tukena*. Helsinki 1999.
- Jääskinen, Niilo, *Pörssipelin uudet säännöt. Mitä Missä Milloin 1990*, 212–215. Keuruu 1989.
- Kaarninen, Mervi, *Murros ja mielikuva*. Tampereen yliopisto 1960–2000. Tampere 2000.
- Kaarninen, Mervi & Kaarninen, Pekka, *Sivistyksen portti. Ylioppilastutkinnon historia*. Keuruu 2002.
- Kaataja, Sampsa & Wilska, Alvar, Mikroskooppien lumoissa. Teoksessa Markkanen, Tapio, Tiitta, Allan & Havaste, Paula (toim.), *Suomalaisia tieteen huipulla. 100 tieteen ja teknologian saavutusta*. Tallinna 2014. (Kaataja 2014a)
- Kaataja, Sampsa, »Kiitos kannustuksista. Sillä oli merkitystä!» Tekniikan edistämissäätiön apuraha- toiminnan vaikutuksia. *Tekniikan edistämissäätiö* 5/2014. (Kaataja 2014b).
- Kallunki, Jarmo, *Yliopistojen rahoitusmallipolitiikka Suomessa 1995–2010. Diskurssianalyysi politikoinnin säännönmukaisuuksista rahoitusmallien kehittämistyöryhmien muistioissa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Käyttätymistieteellinen tiede- kunta. Koulutusosologia ja -politiikka. Helsinki 2015.
- Kanerva, Reino, *Miekka, hattu ja diplomi. Ekonomikoulusta kansainväliseksi tiedeyhteisöksi*. Uusikau- punki 2000.
- Kangas, Urpo (toim.), *Oikeustiede Suomessa 1900–2000*. Juva 1998.
- Kangas, Urpo & Tiitta, Allan, Oikeustiede. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 2, 614–661. Porvoo 2000.
- Kantola, Anu, Nousisin tieteen huipulle, jos tietäisin missä se on. *Helsingin Sanomat* 9.5.2017.
- Karma, Pekka & Sahi, Timo, Mistä rahat tutkimus- työhön – nuoren lääketieteen tutkijan rahoitusmah- dollisuuksista. *Duodecim* 19/1995.
- Kauko, Jaakko & Isopahkala-Bouret, Ulpukka, Säästöt murentavat yliopiston perustaa. *Helsingin Sanomat* 9.11.2015.
- Kauko, Karlo, Osakesijoittaminen kannattaa. Pörssin viimeksi kuluneet 50 vuotta. *Arvopaperi* 29.3.2009.
- Karjalainen, Mikko, *Marskin salattu rahasto – Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieteellinen Rahasto 1937–2012*. Helsinki 2012.

- Kauppi, Pekka, *Kahlittu yliopistomme – Miten vapaudumme byrokratiasta ja opetuksen ylenkatsomisesta*. Helsinki 2016.
- Kauppila, Liisa, KAKS:n rahoittaman väitöstitelmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Julkaisematon selvitys. Kunnallissalan kehittämissäätiö 31.5.2011.
- Kauppinen, Perttu, Vain harvat raharikkaat säätiöivät varojaan elinaikanaan. Sam Huber tukee taiteilijoita, Einari Vidgrén tutkijoita. *Helsingin Sanomat* 2.11.2006.
- Katainen, Elina, *Apurahatietoa tutkijalle. Työskentelyn ehdot, sosiaaliturva ja verotus*. Helsinki 2013.
- Kemppinen, Kullervo, *Juho Vainio ja hänen perustamansa säätiö*. Iisalmi 1990.
- Keskisarja, Teemu, *Suuri tammi. Kertomuksia kulttuurista, rahasta ja Suomen Kulttuurirahastosta*. Riika 2014.
- Kiander, Jaakko (toim.), Jahnsson, Yrjö, *Suomen Pankki ja puolueiden pyhät kissat. Talouspoliittisia kirjoituksia*. Helsinki 1999.
- Kirjonen, Juhani, Pimeän lobbauksen pyörövi. *Yhteiskuntapolitiikka* 2/2016, 232–234.
- Kirsilä, Jari, Kilpaillun tutkimusrahoituksen odottamattomia seurauksia. *Yhteiskuntapolitiikka* 81/2016:3, 352–354.
- Klinge, Matti (kirjoittajina myös Knapas, Rainer, Leikola, Anto & Strömberg, John), *Helsingin yliopisto 1917–1990*. Keuruu 1990.
- Klinge, Matti & Vento, Urpo, Helander, Niilo (1865–1939) liikemies, kulttuurisäätiön perustaja, kunnallisneuvos. Teoksessa *Suomen Kansallisbiografia. Hakemisto*, 39–40. Hämeenlinna 2008.
- Koivusalo, Esko, Kuusisalo, Tuula & Teppo, Lyly (toim.), *Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 1881–1981*. Helsinki 1981.
- Kolbe, Laura, *Sivistysteistön rooli. Helsingin Yliopiston ylioppilaskunta 1944–1959*. Keuruu 1993.
- Korpela, Jukka, Suomen Akatemiassa on rakenne-vika. *Helsingin Sanomat* 3.3.2017.
- Korpimo, Sauli, *Säätiön synty. Kunnallissalan kehittämissäätiön alkuvaiheet*. Vammala 2000.
- Korppi-Tommola, Aura, Tiedenäisiä ja naistutkimusta. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 448–449. Porvoo 2002.
- Kosunen, Sonja & Kivelä, Mikael, Sosiaaliset verkostot ja tarpeelliset resurssit kilpailussa tutkimusrahoituksesta. *Tiedepolitiikka* 2/2017, 21–35.
- Kotiranta, Annu & Tahvanainen, Antti-Jussi, Kaupallistaminen on tieteen edun mukaista. *Helsingin Sanomat* 1.9.2017.
- Kriikkula, Ilari, *Ammattikorkeakoulu-uudistus osakeyhtiöitymisen näkökulmasta. Onko esitys ammattikorkeakoulu-uudistuksesta perusteltu osakeyhtiöhallituksen muodostamisen näkökulmasta?* Opinnäytetyö. Kevät 2013. Liiketalouden koulutusohjelma. Oulun seudun ammattikorkeakoulu
- Krogius, Ali, *Finska Läkaresällskapetets historia 1835–1935*. Helsinki 1935.
- Kuisma, Markku, *Kahlittu raha, kansallinen kapitalismi. Kansallis-Osake-Pankki 1940–1995*. Hämeenlinna 2004.
- Kuisma, Markku, *Suomen poliittinen taloushistoria*. Keuruu 2009.
- Kuisma, Markku, *Rosvoparonien paluu. Raha ja valta Suomen historiassa*. Juva 2010. (Kuisma 2010a)
- Kuisma, Markku, Suomen salaiset ja vaaralliset länsisuhteet. *Kaleva* 24.9.2010. (Kuisma 2010b)

- Kuitunen, Tero & Sullström, Risto, Kansantaloustieteen opetus, tutkintovaatimukset ja väitöskirjatutkimus Helsingin yliopistossa 1906–1982. Teoksessa Koskenkylä, Heikki, Pekkarinen, Jukka, Räikkönen, Antti & Vartia, Pentti (toim.), *Sata vuotta suomalaista kansantaloustiedettä. Kansantaloudellinen Yhdistys 1884–1984*, 51–107. Vammala 1984.
- Kukkonen, Martti & Lyytinen, Eino (toim.), *Huttulaisten tutkijain tie. Ulkomaan apurahan saajien kokemuksia vuosilta 1966–1999*. Osk. Huttusen säätiö. Helsinki 1999.
- Kulha, Keijo, *Rytin luottomies. Jukka Rangell (1894–1982)*. Porvoo 2012.
- Kuusterä, Antti, Markan matkassa – Suomen rahajärjestelmän historiaa 1840–1996. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 2/1997, 285–305.
- Kuusterä, Antti, *Kivitalot tieteen tukena. Yrjö Jahns-sonin säätiö 1954–2004*. Helsinki 2004.
- Kuusterä, Antti, *Tarina kansantaloustieteen kansainvälistymisestä. Yrjö Jahns-sonin säätiö taloustieteen tukijana 60 vuotta*. Helsinki 2014.
- Kuvaja, Christer, *Esimerkkejä tieteen apurahakäytännöistä säätiöille*. Helsinki 2015.
- Kyti, Rafael, Säätiöt ja rahastot. Teoksessa Kara, Kimmo & Kullberg, Rolf (toim.), *Rahatalouden tietokirja*, 275–280. Porvoo 1970.
- Kölhi, Jarmo, *Viipurin taloudellinen korkeakoulu-seura 80 vuotta*. Lappeenranta 1999.
- Laakso, Liisa, Tutkijakoulutuksen hyödyistä ja hyödyntämisestä. *Tieteessä tapahtuu* 2/2017, 1–2.
- Laatikainen, Leila, Lounasmeri, Matti & Saha, Liisa (toim.), *Silmäsäätiö 50 vuotta, vuodet 1990–2010*. Silmäsäätiön julkaisuja 7. Helsinki 2010.
- Laine, Jaana, Metsätieteilijät ja ASLA-Fulbright 1950-luvulla. Teoksessa Laine, J. M. & Kauppi, P. E. (toim.), *Vuosisadan metsäbiologi. Peitsa Mikolan juhlakirja*, 50–62. Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk 197. Espoo 2015.
- Lappalainen, Jukka-Pekka, Akateeminen Amerikan-kortti. *Helsingin Sanomat* 25.5.1995.
- Lappalainen, Tuomo, Kuinka yliopistouudistuksesta tuli kaikkien aikojen fiasko? *Suomen Kuvalehti* 43/2012. (Lappalainen 2012a)
- Lappalainen, Tuomo, Säätiöselvitys: Ruotsinkielisten vauraus ei ole pelkkä myytti. *Suomen Kuvalehti* 15.8.2012. (Lappalainen 2012b)
- Lassila, Anni, Skop kaatui valtion syliin – voisiko pankkikriisi tapahtua nyt? *Helsingin Sanomat* 17.9.2016.
- Lehtimäki, Heidi, *Oppia Neuvostoliitosta: valtiollisen väljän stipendiaattien Neuvostoliitossa opiskelun motiivit, todellisuus ja merkitys*. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto 2011.
- Lehtinen, Ilkka, Taluskriisi on kohdellut lempeästi suomalaisten asumista. Tilastokeskus. *Hyvinvointikatsaus* 1/2013.
- Lehto, Olli, 35 vuotta tiedeakatemioiden yhteistyötä. *Tieteessä tapahtuu* 8/2010, 30–33.
- Lehto, Reino R., *Outokumpu Oy:n säätiö vuoritekniikan, metallurgian ja geologian opetuksen ja tutkimuksen edistämistä varten. Säätiön 20-vuotis-historiikki*. Geologian tutkimuslaitos. Geoteknillisiä julkaisuja 62. Helsinki 1958.
- Lehtonen, Lauri, Nils-Erik Stenbäck. *Helsingin Sanomat* 19.9.2008.
- Leikola, Anto, Luonnontieteen vuosisata Suomessa. Teoksessa *Sata suomalaisen kulttuurin vuotta. 1870-luvulta nykyaikaan*, 201–220. Porvoo 1974.
- Leikola, Anto, Mitä tiedetoimittajan tulee tietää tieteen historiasta. *Tiedetoimittaja* 2/2013, 32–33.

- Leikola, Matti, Yrjö Ilvessalo (1892–1983) Metsien mittaaja ja kuvaaja. Teoksessa *Kansallisgalleria. Suuret suomalaiset* 4, 46–47. Porvoo 1996.
- Leikola, Matti, Metsätieteet. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 3, 446–501. Porvoo 2000.
- Leikola, Matti, Metsäntutkimus 1950–1969. Teoksessa Tiitta, Allan, *Huippuyksilöitä ja toimikuntia. Suomen Akatemian historia 1* 1948–1969, 520–521. Jyväskylä 2004.
- Leistén, Martti & Kauttu, Kyllikki (toim.), *Jalmari ja Rauha Ahokkaan säätiö 1958–1998*. Vantaa 2000.
- Lemola, Tarmo, Tiede- ja teknologiapolitiikan muotoutuminen. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 464–489. Porvoo 2002.
- Lemola, Tarmo, Onko yliopistoille viritetty innovaatioansa. Teoksessa Hautamäki, Antti & Stähle, Pirjo, *Ristiriitainen tiedepoliittikkamme. Suuntana innovaatiot vai sivistys?*, 131–142. Helsinki 2012.
- Lemola, Tarmo, Rätty, Teuvo & Vesikansa, Esko, Rahoitustilastoa. Teoksessa Bruun, Kettil, Eskola, Katariina & Viikari, Matti, *Tiedepoliittikka ja tutkijan vastuu*, 125–146. Helsinki 1976.
- Leo ja Regina Wainsteinin säätiö 1928–1938*. Helsinki 1938.
- Leppänen, Veli-Pekka, CIA sai tietoja Virolaiselta ja Jakobsonilta. Urho Kekkosen yksinvaltaa vastustettiin hakemalla selkänöjää CIA:lta. *Helsingin Sanomat* 14.6.2013.
- Levä, Ilkka, *Sivistyneistön ja kansan uusi liitto: Suomen kulttuurirahaston perustamiskeräykset ja kansallinen ajattelu*. Helsinki 2001.
- Liiten, Marjukka, Yliopistoissa yli 100 lahjaprofessuuria. *Helsingin Sanomat* 11.2.2002.
- Liiten, Marjukka, Säätiöt haluavat mukaan yliopistojen rahoitusmalliin. *Helsingin Sanomat* 7.4.2012.
- Liiten, Marjukka, Tutkijoiden tyyli kohtelu yliopistoissa halutaan lopettaa lisäkorvauksella. Tutkimuksia rahoittavilta säätiöiltä tulisi korvaus yliopistoille, jotka sitoutuisivat antamaan tutkijalle työvälineet. *Helsingin Sanomat* 7.9.2013.
- Liiten, Marjukka, Korkeakouluissa kiire hakea avustuksia. *Helsingin Sanomat* 29.10.2016.
- Liiten, Marjukka, OECD: Suomi tarvitsee uusia huipputeknologian ventialoja ja innovatiivista yrittäjyyttä – nyt tutkimuksesta puuttuu selkeä suunta. *Helsingin Sanomat* 9.2.2017. (Liiten 2017a)
- Liiten, Marjukka, Esitys: Tohtoreitten työllistymisestä uusi rahoitusmittari yliopistoille – myös se vaikuttaisi, millaista työtä valmistuneet saavat. *Helsingin Sanomat* 2.3.2017. (Liiten 2017b)
- Liiten, Marjukka, Tampereen jättiliopisto herättää taas kritiikkiä. *Helsingin Sanomat* 2.4.2017. (Liiten 2017c).
- Liiten, Marjukka, Yliopistot keräsivät yksityistä pääomaa lähes 130 miljoonaa euroa – valtio antaa vastineeksi 150 miljoonaa. *Helsingin Sanomat* 28.8.2017. (Liiten 2017d)
- Liiten, Marjukka, Korkeakoulujen visio hukassa. *Helsingin Sanomat* 28.9.2017. (Liiten 2017e)
- Liiten, Marjukka, Yliopistoväki jarruttaisi yhteistä korkeakoululakia. *Helsingin Sanomat* 13.10.2017. (Liiten 2017f)
- Liiten, Marjukka, Korkeakoulujen määrää halutaan vähentää ja opiskelijoita hoputtaa valmistumaan – tällainen on opetusministeriön visio vuodelle 2030. *Helsingin Sanomat* 25.10.2017. (Liiten 2017g)
- Liiten, Marjukka, Pääministeri Sipilän ja nobelisti Holmströmin suitsuttama taloustieteen huippuyksikkö etenee – perustamissopimus on jo allekirjoitettu. *Helsingin Sanomat* 4.2.2018.
- Liiten, Marjukka & Luukka, Teemu, Hallitus yrittää pelastaa osaamisen. *Helsingin Sanomat* 21.4.2017.

- Lindgren, Klaus, Yliopiston kielitaistelu. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 134–135. Porvoo 2002
- Lindholm, Magnus (red.), *Individen, språket, kulturen: idéerna och pengarna bakom Svenska kulturfonden 1908–1998*. Svenska kulturfondens skrifter XXVIII. Helsingfors 1999.
- Lindström, Kai & Kolu, Timo, Suomi menettää tutkijoita vahvoin tiedemaihin. *Acatiimi* 3/2017, 30–34.
- Linkomies, Edwin, Suomalaiset sivistysrahastot. Teoksessa *Oma maa IV*, 79–85. Porvoo 1958.
- Linnamo, Jussi, O-ryhmä metodologisena keskustelufoorumina. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1/1999, 133–137.
- Lounasmaa, Olli V., *Huippuyksikköä ei perusteta vaan se syntyy*. Opetusministeriön työryhmien muis-tioita 3/1996. Helsinki 1996.
- Lund, Anker Brink & Berg, Christian Edelvold, *Dansk fondhistorie*. Höjbjerg 2016.
- Luukkanen, Arto, Kun suurvaltojen rahaa virtasi Suomen »poliittisille markkinoille». *Suomen Kuva-lehti* 8.4.2011.
- Lönnqvist, Jouko, Suomen Lääketieteen Säätiö 40 vuotta. *Duodecim* 19/2000.
- Löppönen, Paavo & Noro, Arto, Tieteen yhteis-kunnallisista yhteyksistä. Teoksessa Bruun, Kettil, Eskola, Katariina & Viikari, Matti, *Tiedepolitiikka ja tutkijan vastuu*, 27–55. Helsinki 1976.
- Löytönen, Markku, Perustutkimuksen vaikuttavuus ja aikaikkunan haaste. *Tieteessä tapahtuu* 4–5/2010, 26–29.
- Magnus Ehrnroothin säätiö*. Porvoo 2013.
- Majander, Antti, Kymmenien miljoonien lahjoitukset humanismin pelastamiseen syntyivät vuosikym-menten säästämisellä – sukulaisprofessorit jakoivat asunnon ja tarkan elämäntavan. *Helsingin Sanomat* 16.3.2017.
- Majander, Mikko, *Demokratiaa dollareilla. SDP ja puoluerahoitus pulataloudessa 1945–1954*. Keuruu 2007.
- Mannil, Ragnar, »Lähimmäisten hyödyksi ja yhteis-kunnan parhaaksi». *Kauppaneuvos Otto A. Malmin lahjoitusrahaston säätiö 1898–1998*. Helsinki 1999.
- Manninen, Maarit, *Säätiöt Suomessa*. Cuporen julkaisuja 7. Helsinki 2005
- Mansikkamäki, Ulla, *Yliopistouudistus Helsingin yliopistossa. Taustat, tavoitteet ja toteutus*. Helsingin yliopiston hallinnon julkaisuja 70. Helsinki 2010.
- Markkanen, Tapio, Heiskanen, Veikko Aleksanteri (1895–1971) geodesian professori, Geodeettisen laitoksen johtaja. Teoksessa *Suomen Kansallisbiog-rafia* 3, 698–699. Hämeenlinna 2004.
- Mattila, Markku, Rahoittajat ja tutkimuksen vaikut-tavuus. *Tieteessä tapahtuu* 4–5/2010, 32–34.
- Mattila, Markku, Miten Suomen tiedettä voisi kehittää? Teoksessa Hautamäki, Antti & Stähle, Pirjo, *Ristiriitainen tiedepolitiikkamme. Suuntana innovaa-tiot vai sivistys?*, 185–195. Helsinki 2012.
- Mattlin, Håkan & Nyman, Kristina (red.), *Svenska kulturfonden i närbild*. Svenska kulturfondens skrifter X. Helsingfors 1981.
- Mauranen, Tapani, Jusélius, Fritz Arthur (1855–1939), puutavarakauppias, lahjoittaja, vuorineuvos. *Suomen kansallisbiografia* 4, 512–513. Hämeenlinna 2004.
- Meinander, Henrik, *Kapital blir kultur: En blick på William Thuring's livsverk och stiftelse*. Helsingfors 2003.
- Meinander, Henrik, *Suomen historia – Linjat, raken-teet, käännekohdat*. Porvoo 2006.
- Melin, Ingvar S., Valtion liikeyritykset. Teoksessa Bruun, Kettil & Eskola, Antti (toim.), *Taloudellinen valta Suomessa*, 103–121. Helsinki 1976.

- Michelsen, Karl-Erik, Teknilliset tieteet. Teoksessa *Suomen tieteen historia 3. Luonnontieteet, lääketieteet ja tekniset tieteet*, 622–685. Porvoo 2000.
- Michelsen, Karl-Erik, *Vuosisadan tilinpäätös. Helsingin kauppa- ja korkeakoulu 1911–2001*. Helsinki 2001.
- Michelsen, Karl-Erik, Tiede rauhan ja sodan vuosina. Teoksessa *Suomen tieteen historia 4*, 146–219. Porvoo 2002.
- Mickwitz, Per & Majjala, Riitta, Strateginen tutkimus ja Strategisen tutkimuksen neuvosto. *Tieteessä tapahtuu* 6/2015, 29–33.
- Mikkola, Heidi, *Korkeakoulujen ja valtion tutkimuslaitosten ulkopuolinen tutkimusrahoitus*. Suomen Akatemian julkaisuja 6/1988. Helsinki 1988.
- Moring, Beatrice, Ramsay, Alexandra & Turpeinen, Oiva, *Syöpä voidaan parantaa. 60 vuotta syöpätutkimusta*. Porvoo 1996.
- Mustajoki, Arto, Autonomia supistuu. *Yliopisto* 10/2016, 6.
- Mustajoki, Arto, Tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden eettisiä kysymyksiä. *Tieteessä tapahtuu* 5/2017, 3–13.
- Mustonen, Antti, Juureva säätiö haluaa vaikuttaa Suomen suuntaan – »Metsä on aarreaitta». *Kauppalehti* 11.2.2017.
- Mykkänen, Pekka, Innovaatorit halutaan tuplata. *Helsingin Sanomat* 4.7.2017. (Mykkänen 2017a)
- Mykkänen, Pekka, Tutkijat hakevat turvaa EU:sta. *Helsingin Sanomat* 28.9.2017. (Mykkänen 2017b)
- Mäenpää, Olli, *Yliopistolaki*. Helsinki 2009.
- Mähönen, Jukka, Säätiölaitoksen synty ja kehitys Suomessa. Teoksessa Hohti, Paavo & Kilpinen, Kai (toim.), *Puheenvuoroja säätiöistä*, 33–49. Sastamala 2010.
- Mäkelä, Janne, *Tieteen tukipylyvä. Turun Yliopistosäätiö 1974–1999. Turun Yliopistosäätiön vuosikertomus 1999. Liedon Vanhalinnan -säätiön vuosikertomus 1998–1999*. Turku 2000.
- Mäkeläinen, Sirkka, *30 vuotta silmien puolesta: Silmäsäätiö 1960–1990*. Silmäsäätiön julkaisuja 3. Helsinki 1990.
- Nevala, Arto, Korkein opetus ja yhteiskunta. Teoksessa *Suomen tieteen historia 4*, 392–463. Porvoo 2002.
- Nevala, A., & Rinne, R. (2012). Korkeakoulutuksen muodonmuutos. Teoksessa Pauli Kettunen & Simola, Hannu (toim.), *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Hämeenlinna 2012.
- Niinikoski, Marja-Liisa, *Innovation: Formation of a Policy Field and a Policy-Making Practice*. Aalto-yliopisto, Doctoral Dissertations 40/2011.
- Niiniluoto, Ilkka, Suomalaisen tutkimuksen suunnat. Teoksessa *Suomen tieteen historia 4*, 602–637. Porvoo 2002.
- Nokela, Rauni, Pisaroista tiedon virta. Maa- ja vesitekniikan tuki ry:n 60 toiminnan vuotta. *Vesitalous* 5/2009, 34–37.
- Nordberg, Erkki, *Urlus. Suojeluskuntien säätiö*. Vammala 1993.
- Nordström, W. E., *Academia Aboensis rediviva 1918–1968*. Ekenäs 1968.
- Numminen, Jaakko, Kuka tieteeestä määrää. *Yleisradion julkaisusarja* 44/1974:2, 11–18.
- Nuorteva, Jussi, Humanismin kaudelta Turun akatemian perustamiseen ja Suurvaltakauden tiede Suomessa. Teoksessa *Suomen tieteen historia 1*, 38–97, 98–167. Porvoo 2001.
- Nurminen, Hanna, *Koneen Säätiön tarina: Matka Kekkosen ajan Hyvä veli -verkostosta naisjohtoiseen*

avoimuuteen. *Koneen Säätiön vuosikertomus 2013*, 8–10. Helsinki 2014.

Nykänen, Panu, *Erottamaton parivaljakko. Kauppalisten ja Teknillisten Tieteiden Tukisäätiö KAUTE 50 vuotta*. Jyväskylä 2006.

Nykänen, Panu, *Jos kultaa kaivannet. Outokumpu Oy:n säätiö vuoritekniikan, metallurgian ja geologian opetuksen ja tutkimuksen edistämistä varten 1937–2010*. Jyväskylä 2009.

Nykänen, Sirpa, *Suomen Lääketieteen Säätiön vuosina 2001–2012 myönnettyjen hankeapurahojen vaikuttavuus*. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Hallintotiede. Rovaniemi 2016.

Oesch, Pekka, *Säätiöiden tuki taiteille 1993 ja 1997*. Tilastotietoa taiteesta -sarjan julkaisu 23. Taiteen keskus toimikunta – Arts Council of Finland. Helsinki 1999.

Oker-Blom, Nils, Nuoren tytön kuolema johti Suomen huomattavimman lääketieteen apurahoja jakavan säätiön perustamiseen. Juséliuksen Säätiö on toiminut nyt puoli vuosisataa. *Helsingin Sanomat* 18.5.1980.

Okko, Paavo, Veikko Halme (1916–1988) kansantaloustieteen professori, Turun kauppakorkeakoulun rehtori. Teoksessa *Suomen Kansallisbiografia* 3, 521–522. Hämeenlinna 2004

Orjala, Juho, *Yliopistouudistus uusliberalistisen koulutuspolitiikan ilmentymänä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Johtamiskorkeakoulu. Valtio-oppi. Tampere 2012.

Otronen, Merja, *Maj ja Tor Nesslingin säätiö: lähes kolmekymmentä vuotta suomalaisen ympäristötutkimuksen hyväksi*. Maj ja Tor Nesslingin säätiö. Helsinki 2001.

Paaskoski, Jyrki, *Vastuu ja velvoitus: kolme sukupolvea Saastamoisen perheyhteyksessä*. Helsinki 2005.

Paaskoski, Jyrki, *Oppineiden yhteisö. Suomalainen Tiedeakatemia 1908–2008*. Keuruu 2008.

Paavilainen, Marko, *Eversti. Upseeri ja teollisuusmies Olli Paloheimo*. Helsinki 2006.

Pakkanen, Esko, *Läskinjakajasta metsäsektorin mesenaatiksi. Metsämiesten Säätiö 50 vuotta*. Valkeakoski 1998.

Palotie, Eeva-Liisa (toim.), *Säätiöluettelo: apurahoja jakavia säätiötä*. Helsinki 1995.

Panula, Jarmo, Helsingin yliopisto on vertailussa Euroopan huippua – ainoana Suomesta maailman sadan parhaan joukossa. *Helsingin Sanomat* 16.8.2017.

Pasternack, Amos, *Elytyt! Akateeminen lääketiede on pulassa*. *Duodecim* 16/2005, 1740–1746.

Paulon säätiön 50 vuotta. Säätiön 50-vuotisjuhla-julkaisu. Helsinki 2016.

Pekkarinen, Jukka, Kansantaloudellinen yhdistys ja taloudellinen keskustelu Suomessa. Teoksessa Koskenkylä, Heikki; Pekkarinen, Jukka; Rääkkönen, Antti & Vartia, Pentti (toim.), *Sata vuotta suomalaista kansantaloustiedettä*. Kansantaloudellinen Yhdistys 1884–1984, 11–39. Vammala 1984.

Perheentupa, Jaakko, Lastentautien tutkimussäätiön jakama tutkimusrahoitus ja sen tuloksellisuus. *Duodecim* 11/2001, 1182–1185.

Perko, Touko, *Kalevankadun Akatemia. Säätiö – A. I. Virtanen – ravitseemus*. Jyväskylä 2009.

Perko, Touko, *Mies, liekki ja unelma: Nobelisti A. I. Virtasen elämäntyö*. Helsinki 2015.

Perälä, Tauno, *Turun yliopisto 1920–1939*. Turku 1970.

Perälä, Tauno, *Turun kauppakorkeakoulu 1950–1975*. Turku 1975.

Perälä, Tauno, *Turun yliopisto 1939–1974*. Turku 1977.

- Pietiläinen, Tuomo, Kymmenien suomalaisten säätiöiden toiminnassa epäselvyyksiä – HS:n hankkima lista näyttää 34 tutkinnan kohdetta. *Helsingin Sanomat* 16.10.2016.
- Pihkala, Erkki, Taloustieteet. Teoksessa *Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet*, 536–611. Porvoo 2000.
- Pihkala, Erkki, Tamminen, Mikko (1913–1965) kansantaloustieteen professori, Kauppakorkeakoulun rehtori. Teoksessa *Suomen kansallisbiografia 9*, 624–625. Hämeenlinna 2007.
- Pohls, Maritta, *Suomen Kulttuurirahaston historia*. Porvoo 1989.
- Pohls, Maritta, Yksityiset tahot tutkimuksen tukijoina. Teoksessa *Suomen tieteen historia 4*, 510–524. Porvoo 2002.
- Pohls, Maritta, *Yhteiskunta ja tutkimus. Suomen Akatemian historia II 1970–1988*. Jyväskylä 2005.
- Poukka, Pentti, *Antti Wihuri. Kapteeni laivassa*. Keuruu 1983.
- Puhakka, Antero, Yliopistojen rahoituksen kysymyksiä. Vahvistiko yliopistojen rahoituksen monipuolistaminen niiden kykyä toteuttaa perustehtäviään, tutkimusta ja opetusta? *Talous & yhteiskunta* 2/2011, 32–37.
- Puhakka, Antero & Rautopuro, Juhani, Pätkillä tieteen huipulle. Tieteentekijöiden liiton jäsenkysely 2001. Joensuu 2001.
- Puhakka, Antero & Rautopuro, Juhani, Kauas urat karkaavat. Tieteentekijöiden liiton jäsenkysely 2016. Joensuu 2017.
- Puntila, L. A., Missä on Suomalainen Kulttuurirahasto. *Suomen Kuvalehti* 13.2.1937.
- Puro, Laura (toim.), *Sätkällä kääritty perintö. Jalmari ja Rauha Ahokkaan säätiö lääketieteen asialla*. Keuruu 2012.
- Pursula, Matti, Säätiömalli tuskin vaarantaa yliopistojen autonomiaa. *Helsingin Sanomat* 29.3.2008.
- Puukari, Arvo, *Suomalaisen Liikesivistysrahaston työtä ja miehiä*. Helsinki 1959.
- Pykäläinen-Syrjänen, Ritva, *Säätiön tehokkuus. Corporate governance -sääntösten vaikutuksesta säätiön tarkoituksen tehokkaaseen toteuttamiseen*. Vantaa 2007.
- Pyykkö, Pekka, Kemia. Teoksessa *Suomen tieteen historia 3*, 154–189. Porvoo 2000.
- Raivio, Kari, *Suomen yliopistojen kestävä rahoitus-pohja. EVA Analyysi 1*. Helsinki 2007.
- Rantanen, Jorma, Tiedepolitiikan yleiset ongelmat. *Duodecim* 86/1970, 569–584.
- Rantanen, Miska, Naispolitiikat huipulle vasta 1990-luvulla. *Helsingin Sanomat* 29.12.2013.
- Rasila, Viljo, *Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1925–1966*. Porvoo 1973.
- Rautkallio, Hannu, *Paasikivi vai Kekkonen. Suomi lännessä nähtynä 1945–1956*. Helsinki 1990.
- Reitala, Aimo, Eetu Isto (1865–1913) taidemaalari, koristemaalari. *Suomen kansallisbiografia 4*, 347–348. Hämeenlinna 2004.
- Reittilä, Erkki, *Yksityisyrittäjien Säätiö. 50 toiminnan vuotta 1936–1986*. Helsinki 1986.
- Rentola, Kimmo, *Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958*. Keuruu 1997.
- Rentola, Kimmo, *Vallankumouksen aave. Vasemmosto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Keuruu 2005.
- Rentola, Kimmo, *Stalin ja Suomen kohtalo*. Keuruu 2016.
- Repo, Päivi, Nimikkoprofessori kehittää levinneen syövän hoitoa. *Helsingin Sanomat* 13.6.2007.

- Roos, J. P., Kun Suomi putosi puusta: Suomi 1970-luvulla. Teoksessa Uusitalo, Kari (toim.), *Suomen Kansallisfilmografia* 8 (1971–1980), 17–25. Helsinki 1999.
- Räisänen, Kari, Miljonäärien määrä Suomessa kasvaa. *Helsingin Sanomat* 3.7.2017.
- Saarsalmi, Meeri, Historiikki. Teoksessa *Kauppa-korkeakoulu 1911–1961*. Helsinki 1961.
- Salminen, Hannele & Ylä-Anttila, Pekka, *Ammatti-korkeakoulujen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:23.
- Salonen, Erkki, *Henkistä ja taloudellista viljelyä. Jenny ja Antti Wihurin rahasto 1942–1992*. Keuruu 1992.
- Sario, Leo, Taistelu Suomen Akatemiasta. *Suomen Kuvalehti* 5/1965, 10–15, 36.
- Saukkonen, Pasi & Herranen, Kaisa, *Suomen Kulttuurirahaston maakuntarahastojen apurahojen vaikuttavuus. Pilottiselvityksen loppuraportti 26.4.2010*. Helsinki 2010.
- Saxén, Lauri, Tieteen vuosisata. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 14–27. Porvoo 2002.
- Selén, Kari, Tasavalta hakee suuntaa. Teoksessa *Suomen historia 7. Itsenäisyyden alku*. Toisen maailmansodan aika, 122–273. Espoo 1987.
- Selén, Kari, *Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944*. Juva 2001.
- Selén, Kari, *Urluksen vuosikymmenet*. Hämeenlinna 2012.
- Selvitys CIMOn ulkomaisille väitöskirjan tekijöille tarkoitettujen apurahaohjelmien vaikuttavuudesta*. CIMOn julkaisuja 10/2016.
- Seppälä, Mikko-Olavi, *Apurahatutkijan aseman parantaminen. Suositukset sitoumusperustaiseen tutkimusrahoitukseen*. Helsinki 2013. (Seppälä 2013a)
- Seppälä, Mikko-Olavi, Säätiöt rohkaisevat tohtoreita ulkomaille. *Tieteessä tapahtuu* 3/2013, 47–48. (Seppälä 2013b)
- Seppälä, Mikko-Olavi, Tutkijakoulun murros ja säätiöiden esiintulo. *Tieteessä tapahtuu* 1/2013, 53. (Seppälä 2013c)
- Seppälä, Mikko-Olavi, Neljäsataa professoria tutkimusvapaalle. *Tieteessä tapahtuu* 6/2015, 37–38.
- Seppälä, Raimo, *Emil Aaltosen Säätiö 1937–1987*. Tampere 1987.
- Seppälä, Raimo, *Anna Wikanderin perintö: Tampereen tuberkuloosin vastustamisyhdistys 1912–1954: Tampereen tuberkuloosisäätiö 1954–2004*. Tampere 2004.
- Seppänen, Janne, Kilpailu apurahoista kovenee. *Helsingin Sanomat* 23.2.1992. (Seppänen 1992a)
- Seppänen, Janne, Kulttuurirahasto joutuu leikkaamaan ensi vuoden apurahoja neljänneksellä. *Helsingin Sanomat* 13.6.1992. (Seppänen 1992b)
- Setälä, Päivi, Suvikumpu, Liisa, Sihvola, Juha & Keinänen, Timo, *Villa Lante. Suomen Rooman-instituutti 1954–2004*. Porvoo 2004.
- Sillanpää, Aino, *August Johannes ja Aino Tiuran maatalouden tutkimussäätiö: katsaus vuosiin 1986–2006*. Helsinki 2007.
- Siltala, Juha, *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Keuruu 1985.
- Sinnemäki, Anssi, Verikoirat, Arvi-setä ja Gunnar Björling. *Kanava* 3/2010.
- Sintonen, Kirsti, Säätiöt kaipaavat rahoitukselleen valohoitoa. *Acatiimi* 9/2012, 16.
- Sintonen, Kirsti, Apurahatutkijat yhä välitilassa- *Acatiimi* 3/2014, 10.
- Sintonen, Kirsti, Yliopistojen työpaikkakato lähes 4000. *Acatiimi* 1/2016, 8.

- Sipilä, Jorma, Laskentamalli allikossa. *Acatiimi* 5/2000.
- Snellman, Kaj, *Svenska Kulturfonden 1908–1958. Femtisårshistorik*. Helsingfors 1959.
- Soininen, Gunnar, *Suomalainen lääkäriseura Duodecim 1881–1956*. Helsinki 1956.
- Sotara, Markku, Lahjoitusprofessoreista lisävoimaa tutkimukseen. *Acatiimi* 3/ 2007.
- Soukola, Timo, *Sallitun riskinoton rajat: STS-pankki ja sen edeltäjä 1980–1992*. Porvoo 2008.
- Stadius, Peter, *Tieteen ja kirjallisuuden hyväksi. Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö 1935–2010*. Keuruu 2010.
- Steinby, Torsten, *Forskning och vitterhet: Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–1985. Del 1, Det första halvseklet*. Helsingfors 1985.
- Stolte-Heiskanen, Veronica, Säätiöt Suomen tieteessä ja tutkimuspolitiikassa. *Alkoholipolitiikka* 56/1991, 1:23–31
- Sulkunen, Irma, *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Hämeenlinna 2004.
- Suomen Akatemian tutkimusrahoituksen vaikutavuus*. Suomen Akatemian julkaisuja 11/2006. Helsinki 2006.
- Suomen tieteen tila ja taso 2000. Katsaus tutkimukseen ja sen toimintaympäristöön Suomessa 1990-luvun lopulla*. Suomen Akatemian julkaisuja 6/2000. Helsinki 2000.
- Suomen tieteen tila ja taso 2003. Katsaus tutkimukseen ja tutkimuksen vaikutuksiin 2000-luvun alussa*. Suomen Akatemian julkaisuja 9/2003. Helsinki 2003.
- Suomen tieteen tila ja taso 2009*. Suomen Akatemian julkaisuja 9/2009.
- Suvanto, Pertti (toim.), *Kasvuvuodet. Kunnallisalanelkehittämissäätiö 1990–2006*. Porvoo 2016.
- Suvikumpu, Liisa, Säätiöt löytävät tulevat huippuosaajat. Julkaisussa *Paulon säätiön 50 vuotta. Säätiön 50-vuotisjuhlaulkaisu*, 6–7. Helsinki 2016. (Suvikumpu 2016a).
- Suvikumpu, Liisa, Tieteen asemaa tulisi parantaa julkisen ja yksityisen rahan yhteistyöllä. *Helsingin Sanomat* 26.6.2017.
- Suvikumpu, Liisa & Korhonen, Kalle, Harmaa etiikka on vierasta tiedettä tukeville säätiöille. *Helsingin Sanomat* 14.2.2016.
- Suvikumpu, Liisa & Tikka, Päivi & Saukkonen, Pasi (toim.), *Vaikuttava säätiö*. Helsinki 2014.
- Suviranta, Antti, *Helsingin yliopiston lahjoitusrahoitusta*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B:79. Vammala 1956.
- Tamminen, Seppo, *Lapsen tähden. Lastentautien tutkimussäätiö 50 vuotta*. Keuruu 2012.
- Tarkka, Jukka, *Karhun kainalossa. Suomen kylmä sota 1947–1990*. Keuruu 2012.
- Tarmio, Timo, *Yliopisto kahden kulttuurin välissä – Turun yliopiston perustaminen ja sille asetetut suomalaista yhteiskuntaa koskeneet tavoitteet*. Turku 1987.
- Terho, Henri, *Vapaalle tieteelle*. Turku 2006.
- Tieteen tila 2012*. Suomen Akatemian julkaisuja 6/2012.
- Tieteen tila 2014*. Yhteenvedo. Helsinki 2014.
- Tieteen tila 2016*. Suomen Akatemia. Helsinki 2016.
- Tiitta, Allan, Maantiede. Teoksessa *Suomen tieteen historia 3. Luonnontieteet, lääketieteet ja tekniset tieteet*, 306–353. Porvoo 2000.
- Tiitta, Allan, *Huippuyksiköitä ja toimikuntia. Suomen Akatemian historia I 1948–1969*. Jyväskylä 2004.

- Tiitta, Allan, Tiede- ja teknologiapolitiikka Suomessa 1970–2006. Teoksessa Perna, Ville & Tiitta, Allan, *Sivistyksen ja tiedon Suomi. Suomen eduskunta 100 vuotta osa 9*, 145–281. Helsinki 2007.
- Tiitta, Allan, *Collegium medicum. Lääkintöhallitus 1878–1991*. Jyväskylä 2009. (Tiitta 2009a)
- Tiitta, Allan, Suomalaisten tutkimusmatkat autonomian aikana. Teoksessa Löytönen, Markku (toim.), *Suomalaiset tutkimusmatkat*, 29–79. Hämeenlinna 2009. (Tiitta 2009b)
- Tiitta, Allan, Miten vaikuttavuus tuli tiedepolitiikkaan. *Tieteessä tapahtuu* 4–5/2010, 24–25.
- Tiitta, Allan, *Sinisten maisemien mies. J. G. Granön tutkijantie 1882–1956*. Saarijärvi 2011. (Tiitta 2011a)
- Tiitta, Allan, *Terveiden rakentaja. Juho Vainion Säätiön historia 1960–2010*. Keuruu 2011. (Tiitta 2011b)
- Tiitta, Allan, Syöpäjärjestöjen myöntämät apurahat 1950–2012. Syöpäjärjestöjen julkaisuja 2013. Helsinki 2013.
- Tiitta, Allan, *Säätiöiden vaikutus Suomen tieten ja korkeimman opetuksen kehitykseen 1917–1959*. Helsinki 2015.
- Tiitta, Allan & Asp, Kari, *90 vuotta Suomen liikelämän asialla. Liikesivistysrahasto 1919–2009*, 9–66. Loimaa 2009.
- Tohtoreiden työllistyminen, sijoittuminen ja tarve*. Suomen Akatemian julkaisuja 4/03. Helsinki 2003.
- Tommila, Päiviö, *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia*. Porvoo 1989.
- Tommila, Päiviö, Sata vuotta tieteellisten seurain yhteistoimintaa. *Tieteessä tapahtuu* 7/1999.
- Tommila, Päiviö, Historia. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 2, 64–139. Porvoo 2000
- Tommila, Päiviö, Kansallisen tiedeyliopiston alku. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 1, 274–435. Porvoo 2001.
- Tommila, Päiviö, Suomalaisen tieteen voimakkaan kasvun kausi. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 38–145. Porvoo 2002.
- Tommila, Päiviö, Tieteellistyvä tutkimus ja tiedepolitiikan alku. Teoksessa Tommila, Päiviö ja Korppi-Tommola, Aura (toim.), *Suomen tieteen vaiheet*, 39–60. Helsinki 2003.
- Tommila, Päiviö & Hietala, Marjatta, Suomalaisia tutkijoita ulkomailla opissa. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 4, 72–74. Porvoo 2002.
- Tomperi, Tuukka, Yliopistolaki taustoineen. Koulutuspoliittinen tarkastelu. Teoksessa Tomperi, Tuukka (toim.), *Akateeminen kysymys? Yliopistolain kritiikki ja kiista uudesta yliopistosta*, 145–202. Tampere 2009.
- Tuohinto, Aino, *Suomalainen nainen ja tieteellinen työ*. Helsinki 1965.
- Tuomisto, Jouko, Tieteen ja politiikan yhteyttä on vahvistettava. *Helsingin Sanomat* 15.2.2017.
- Turunen, Harri, *Alansa uranuurtaja: Sven Hallinin tutkimussäätiö maa- ja vesitekniikan tutkimus- ja koetoiminnan edistäjänä vuosina 1946–2006*. Oulainen 2008.
- Tutkijoiden tukena: August Johannes ja Aino Tiuran maatalouden tutkimussäätiö 30 vuotta*. Helsinki 1987.
- Tuuri, Antti, *Eteenpäin katsomisen taito. Tekniikan edistämissäätiö 1949–1999*. Keuruu 1999.
- Ukkola, Jukka, Painostiko liikemies Itä-Suomen yliopistoa lakkauttamaan filosofian? *Suomen Kuva-lehti* 23.10.2010.
- Urpilainen, Erkki, Hyödyn ja uushumanismin kausi. Teoksessa *Suomen tieteen historia* 1, 168–273. Porvoo 2001.

- Valtavaara, Marjo, Yliopistojen rekrytoinnista tuli »täysin mielivaltaista». *Helsingin Sanomat* 26.2.2017.
- Vares, Vesa & Häkkinen, Kaisa, *Sanan valta. E. N. Setälän poliittinen, yhteiskunnallinen ja tieteellinen toiminta*. Juva 2001.
- Waris, Olli, Syöpäbiologian professori ärähtää päättäjille: »En ymmärrä, miten he tämän selittävät». *Iltalehti* 13.10.2017.
- Vartiainen, Henri J., Sata vuotta Kansantaloudellisen Yhdistyksen julkaisutoimintaa. Teoksessa Koskenkylä, Heikki, Pekkarinen, Jukka, Räikkönen, Antti & Vartia, Pentti (toim.), *Sata vuotta suomalaista kansantaloustiedettä. Kansantaloudellinen Yhdistys 1884–1984*, 41–49. Vammala 1984.
- Vartiainen, Niko, Vakaus on vetovoimatekijä. *Helsingin Sanomat* 21.7.2017.
- Vento, Urpo (toim.), *Niilo Helanderin säätiö 1927–1995*. Helsinki 1995.
- Vesikansa, Jarkko, *Salainen sisällissota. Työnantajien ja porvarien taistelua kommunismia vastaan kylmän sodan Suomessa*. Keuruu 2004.
- Vesikansa, Jyrki, *Kämpistä Slushiin. Yksityisyrittäjien Säätiö 1936–2016*. Helsinki 2016.
- Westerlund, Göran, *Svenska Handelshögskolan. Återblick på en 75-årig utveckling*. Helsingfors 1984.
- Widén, Solveig, Stiftelsen för Åbo Akademi. Teoksessa Widén, Solveig (red.), *Åbo Akademi 1918–1993. Forskning och institutioner I. Verksamhets bakgrund och förutsättningar*, 22–38. Åbo 1993.
- Wiklund, Henry, *Uppdraget som växte: Historien om Svenska litteratursällskapet som förvaltare av allmännyttigt kapital*. Borgå 2015.
- Vilhula, Anna, Kosonen, Kati-Jasmin & Sotara, Markku, *Yliopistot ja osaamiskeskukset aluekehittämisessä*. Tampereen yliopisto. Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. SENTE-julkaisu 21/2006.
- Vilkuna, Kustaa, *Kuka tieteestä määrää*. Yleisradion julkaisusarja 44/1974:2, 5–10.
- Virén, Matti, *Yleishyödylliset yhteisöt Suomessa. Verot, lahjoitukset ja avustukset tutkimuksen kohteena*. Hanken School of Economics. Research Reports 74. Helsinki 2014.
- Virkkala, Jorma, Yliopistouudistus etenee vauhdilla. *Acatiimi* 7/2007.
- Visakorpi, Tapio, Duodecimin ja Suomen Lääketieteen Säätiön apurahat ja niiden jakautuminen. *Duodecim* 2007, 1323–1328.
- Väinölä, Tauno, *Suomen Kulttuurirahasto 1939–1964*. Forssa 1964.
- Yrjänä, Jouni, *Metsäpirulainen. Liikemies Erik Johan Längman (1799–1863) talousjärjestelmän murroksessa*. Helsinki 2009.
- Zetterberg, Seppo, *Yrjö ja Hilma Jahnsson*. Helsinki 1982.
- Österman, Pia, Lahjoittajien tahtoa tieteen ja opiskelijoiden parhaaksi. Teoksessa *Helsingin yliopiston rahoittajat ja lahjoittajat 2003*, 6–35. Helsinki 2004.

INTERNET-LÄHTEET

Säätiöiden, rahastojen sekä tieteellisten ja kirjallisten seurojen kotisivut

Aatsinki, Ulla, Tutkimusrahoituksen turhan jännittävät käänneet! Blogi 27.1.2014. (https://tieteentekijoidenliitto.fi/media/blogi/tutkimusrahoituksen_turhan_jannittavat_kaanteet!.377.blog?80_a=comment&80_m=377). Viitattu 23.10.2017.

Aivelo, Tuomas, Säätiöiden jakama rahoitus kaipaa lisää avoimuutta. 7.11.2016. (<https://www.tiede.fi/blogit/kaiken-takana-loinen/saatioiden-jakama-rahoitus-kaipaa-lisaa-avoimuutta>). Viitattu 8.6.2017.

Aivelo, Tuomas, Apuraharumba kyynistää tutkijan. 1.9.2017. (<https://www.tiede.fi/blogit/kaiken-takana--loinen/apuraharumba-kyynistaa-tutkijan>). Viitattu 8.6.2017.

Antamisen taito. Katsaus Suomen Kulttuurirahaston apurahojen jaon historiaan, toimintaympäristön muutoksiin sekä uusiin linjauksiin 2011. (https://skr.fi/sites/default/files/tiedostot/antamisen-taito_web.pdf). Viitattu 8.6.2017.

Aurora kokoaa tieteen, taiteen ja kulttuurin rahoituslähteet. Turun yliopiston tiedote 4.3.2013. (www.utu.fi/fi/Ajankohtaista/mediatiedotteet/arkisto/2cbd6ea7.html). Viitattu 8.4.2017.

Ekberg, Siina, Lännen Media: Hallituksen täyskäännös – korkeakoulutukselle satojen miljoonien lisärahoitus. 16.10.2016. (http://www.verkkouutiset.fi/politiikka/lm_korkeakoulut_lisarahoitus-56450). Viitattu 15.9.2017.

Eskola, Seikko, Professorit Suomen historiassa ja yhteiskunnassa. 2008. (www.professoriliitto.fi/@BIN/24969/Eskola.pdf). Viitattu 15.8.2017.

Evaluation of the Finnish National Innovation System – Full Report. Published on 28 October 2009. (https://www.etla.fi/wp-content/uploads/Inno-EvalFi_FULL_Report_28-Oct-2009.pdf). Viitattu 23.5.2017.

Freystätter, Hanna & Mattila, Veli-Matti, Finanssi-kriisin vaikutuksista Suomen talouteen. Suomen Pankki. Rahapolitiikka- ja tutkimusosasto 18.1.2011. BoF Online 1/2011. (<https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/8434/167911.pdf?sequence=1&isAllowed=y>). Viitattu 23.5.2017.

Hakulinen, Silja, Naisten tiedesäätiö 1987–2007. Vetenskapsstiftelsen för Kvinnor 1987–2007. Helsinki 2007. (http://www.naistentiedesaatio.fi/files/nts_1987-2007.pdf). Viitattu 23.11.2017.

Hallitus sopi uusista panostuksista kasvuun ja työllisyyteen. 25.4.2017. (http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/10616/

hallitus-sopi-uusista-panostuksista-kasvuun-ja-tyollisyyteen). Viitattu 23.11.2017.

Hautamäki, Antti, Uushumboldttilainen yliopisto – ratkaisu sivistyksen ja hyödyllisyyden dilemmaan. Poliitiikasta. Ajankohtainen ja ajaton tiedeverkko-lehti. 6.5.2016. (<http://politiikasta.fi/hautamaki/>). Viitattu 5.4.2017.

Heikkilä, Suvi, Koettu vaikuttavuus. Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahaston toiminta apurahansaajien kertomana. Kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaine. Turun yliopiston julkaisuja C 446. Turku 2017. (<http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/144091/AnnalesC446Heikkila.pdf?sequence=1>) (Heikkilä, Suvi 2017). Viitattu 17.1.2018.

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin tutkimusstrategia vuosille 2014–2016. Hyväksytty hallituksen kokouksessa 12.5.2014. (hus.fi/tutkijalle/tieteellinen-tutkimus/tutkimusstrategia/Documents/Tutkimusstrategia_2014-2016.pdf). Viitattu 14.10.2017.

Herweijer, Rosien, Kerkhoven, Russell & Hughes, Rosin, Foundations in Europe Working Together. July 13, 2012. (<http://www.grantcraft.org/guides/foundations-in-europe-working-together>). Viitattu 23.1.2018.

Husu, Liisa, Tiedenäiset suomalaisen yliopistopoliitiikan kohteina. Yliopistotieto 1/1999. (<http://www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/tiedepol.html>). Viitattu 14.1.2018.

Huttu, Essi, Why PoDoCo. 29.1.2016. PoDoCo – Post Docs in Companies. (www.podoco.fi/). Viitattu 14.12.2017.

Itsenäiset nimikkorahastot. (www.helsinki.fi/fi/itsenaiset-nimikkorahastot). Viitattu 14.1.2018.

Jakautuuko Suomi? (<https://koneensaatio.fi/jakautuuko-suomi-2/>). Viitattu 20.12.2017.

Jalovaara, Ville, Onko apurahatutkijoilla sijaa yliopistoilla? 9.3.2015. (www.kotimaa24.fi/blogit/onko-apurahatutkijoille-sijaa-yliopistoilla/). Viitattu 14.10.2017.

Julkaisufoorumi. (<http://www.julkaisufoorumi.fi/>). Viitattu 8.9.2017.

Kantola, Raimo, Bolognan prosessin luoma tutkintorakenne on epäonnistunut. 30.9.2016. (www.csc.fi/web/atcsc/-/bolognan-prosessin-luoma-tutkintorakenne-on-epaonnistunut). Viitattu 18.12.2017.

Katainen, Elina, Miksi yliopisto näkee apurahansaajan vain kulueränä? 12.3.2015. (https://tieteentekijoidenliitto.fi/media/blogi/miksi_yliopisto_nakee_apurahansaajan_vain_kuluerana.1000.blog?80_a=comment&80_m=1000). Viitattu 15.10.2017.

Kehysriihessä tulee kääntää yliopisto- ja tutkimusrahoituksen suunta. 21.3.2017. (https://tieteentekijoidenliitto.fi/media/tiedotteet/kehysriihessa_tulee_kaantaa_yliopisto_ja_tutkimusrahoituksen_suunta.2267). Viitattu 14.11.2017.

Koneen Säätiön vuosikertomus 2013 ja 2014. (<https://koneensaatio.fi/koneen-saatio/vuosikertomukset/>).

Koneen Säätiö tukee tieteen vapautta kahdella miljoonalla eurolla – Jyväskylän yliopistolle 800 000 euroa. 15.3.2017. (www.jyu.fi/ajankohtaista/arkisto/2017/03/tiedote-2017-03-15-12-12-51-593787). Viitattu 15.3.2017.

Korhonen, Kalle, Miten tieteellistä säätiötutkimuksen tulisi olla? (<http://www.saatiopalvelu.fi/juttuarkisto/sarana/22016/miten-tieteellista-saatio-tutkimuksen-pitaisi-olla.html>). Viitattu 14.9.2016.

Korhonen, Kalle, Tieteen rahavirrat kohtaavat. (<http://www.saatiopalvelu.fi/juttuarkisto/sarana-2/2017/03/tieteen-rahavirrat-kohtaavat.html>). Viitattu 20.4.2017.

Lalu, Liisa, Ainakin vuori on kääntämättä. Nuor-
taistolaisuuden muistaminen ja menneisyyden

radikalismi. Ennen ja nyt 1/2015. (<http://www.ennenjanyt.net/2015/01/ainakin-vuori-on-kaantamatta-nuortaistolaisuuden-muistaminen-ja-menneisyyden-radikalismi-2/>). Viitattu 20.9.2017.

Liikkeenjohdon Instituutin kannatusyhdistykseltä Aalto-yliopistolle 5,2 milj. euroa, Aalto-yliopiston tiedote 7.12.2010 (http://www.aalto.fi/fi/current/current_archive/news/2010-12-07/).

Lääketieteen pioneerit. (www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/tiet_al.html). Viitattu 14.1.2018.

Mannila, Heikki, Tutkimuksen ja korkeimman opetuksen rahoituksesta – julkisen talouden suunnitelma. Suomen Akatemia 22.4.2016. (www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2016-AK-54703.pdf). Viitattu 14.6.2017.

Metsämäki, Mikko, Hallitus yhdistää Tekesin ja Finpron – »Emme ole Team Finlandia lakkauttamassa» 28.3.2017. (www.kauppalehti.fi/uutiset/hallitus-yhdistaa-tekessin-ja-finpron---syntyy-business-finland/Y9SWaXs4). Viitattu 15.12.2017.

Muutoksia valtion tutkimus- ja innovaatiotoiminnan rahoituksessa 10.10.2016. Työ- ja elinkeinoministeriö. Elinkeino- ja innovaatio-osasto. (<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2016-AK-80312.pdf>). Viitattu 15.12.2017.

Naisia ennätysmäärä pörssiyhtiöiden hallituksissa ja toimitusjohtajina. K3 Viestintä 11.5.2017. (<https://kauppakamari.fi/2017/05/11/naisia-ennatysmaara-porssiyhtioiden-hallituksissa-ja-toimitusjohtajina/>). Viitattu 10.1.2018.

Niemelä, Tarja, Tutkimuksen ja ylimmän opetuksen tulevaisuus? 24.10.2016. (<http://blogi.professori-liitto.fi/tarja-niemela/tutkimuksen-ja-ylimman-opetuksen-tulevaisuus/>). Viitattu 15.12.2017.

Niemi, Seija A., Leo ja Regina Wainsteinin rahasto. Suurlahjoituksia Suomen kulttuurille. 8.6.2016. (<http://apurahat.skr.fi/nimikkorahastot/nimikkorahastoestoite?numero=289040>). Viitattu 4.5.2016.

Niemi, Åke, Historik över Stiftelsens verksamhet 1973–1988 för att understödja Östersjöforskningen. Walter och Andrée de Nottbecks stiftelse. Helsingfors 1989. (<http://www.nottbeck.org/userData/walter-o-andree-denottbecks-stif/Historik-over-stiftelsens-verksamhet-1973-1988-for-att-understodja-ostersjoforskningen-Ake-Niemi.pdf>). Viitattu 10.4.2017.

Niemi, Åke & Häggström, Carl-Adam, Verksamhet 1989–1999 för understöd av Östersjöforskning vid Tvärminne Zoologiska Station. Walter och Andrée de Nottbecks stiftelse. 2000. (<http://www.nottbeck.org/userData/walter-o-andree-denottbecks-stif/Historik-over-stiftelsens-verksamhet-1973-1988-for-att-understodja-ostersjoforskningen-Ake-Niemi.pdf>). Viitattu 10.4.2017.

Niemi, Åke, Häggström, Carl-Adam & Kuosa, Harri, Baltic Sea researc at Tvärminne Zoological Station in 2000–2010 supported by the Walter and Andrée de Nottbeck Foundation. 2011. (http://www.nottbeck.org/userData/walter-o-andree-denottbecks-stif/pdf/WANS_HISTORIKEN_2000-2010.pdf). Viitattu 10.4.2017.

OECD: Finland needs a new national vision for research and innovation policy. 8.2.2017. (http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410877/oecd-suomi-tarvitsee-uuden-kansallisen-tutkimus-ja-innovaatiotoiminnan-vision?_101_INSTANCE_3wyslL01Zoni_languageId=en_US). Viitattu 20.11.2017.

OECD Review of Finland's Innovation Policy – Stakeholder Discussion on Preliminary Overall Assessment and Recommendations, Helsinki 8.2.2017. (<https://tem.fi/en/innopol-discussion-08022017>). Viitattu 20.11.2017.

Opetusministeri Virkkunen: Verovähennysoikeus vauhdittaa yliopistouudistusta 6.9.2010. (<http://www.muc.fi/6-9-2010-opetusministeri-virkkunen-verovahennysoikeus-vauhdittaa-yliopistouudistusta>). Viitattu 15.9.2017.

Palkkaselvitykset 2016. Professoriliitto. Raportti. Huhtikuu 2017. (www.professoriliitto.fi/@Bin/675325/Professoriliitto_Palkkaselvitys_2016_2.pdf). Viitattu 15.9.2017.

Perussuomalaisten vaihtoehtobudjetti 2018. 14.11.2017. (www.perussuomalaiset.fi/news/perussuomalaisten-vaihtoehtobudjetti-2018/). Viitattu 15.9.2017.

Pihlava, Minna, Slushin tiedeapurahakilpailun voittaja kehittää entsyymeistä antibiootteja. Mediuutiset 1.12.2017. (www.medi uutiset.fi/uutisarkisto/slushin-tiedeapurahakilpailun-voittaja-kehittaa-entsyymeista-antibiootteja-6690400). Viitattu 15.12.2017.

Professoriliiton lausunto selvityksestä yliopistolain uudistuksen vaikutuksista 3.3.2017. (<https://www.professoriliitto.fi/?x18668=648665>). Viitattu 8.4.2017.

Pääomamarkkinat ja kasvu. Valtiovarainministeriö. Valtiovarainministeriön julkaisu 10/2012. (http://www.porssisaatio.fi/wp-content/uploads/2012/03/Paaomamarkkinat-ja-kasvu_130312.pdf). Viitattu 9.9.2017.

Raevaara, Tiina, Apurajatutkija on hyödyllinen hyppyyttävä. Tarinoita tieteestä 8.9.2017. (<https://suomenkuvalehti.fi/tarinoitatieteesta/apurahatutkija-on-hyodyllinen-hyppyyttava/>). Viitattu 10.10.2017.

Rauhamäki, Jari, Lisää tekeviä käsiä kentälle. 29.3.2017. (<http://www.insinööri-lehti.fi/lis%C3%A4%C3%A4-tekevi%C3%A4-k%C3%A4si%C3%A4-kent%C3%A4lle>). Viitattu 10.10.2017.

Rentola, Kimmo, Kevään 1968 isänmaan toivot. Teoksessa Saaritsa, Sakari ja Kari Teräs (toim.), Työväen verkostot, 96–132. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Vaasa 2003 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/4034/68/toivot_2003.pdf?sequence=1. Viitattu 15.9.2017.

Riksbankens Jubileumsfond. (www.rj.se/). Viitattu 12.1.2018.

Saukkonen, Pasi, Koneen Säätiön suunnattujen hakujen toteutus, tulokset ja vaikuttavuus. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö (Cupore). Vaikuttavuus selvitys 2015. (https://www.koneen-saatio.fi/wp-content/uploads/ks_raportti_o3.pdf). Viitattu 22.2.2018.

Siivonen, Timo, Graafisen teollisuuden tutkimussäätiön vaikuttavuus 1997–2009. 2010. (www.media-liitto.fi/files/1218/Vaikuttavuus selvitys.22.9.2010.pdf). Viitattu 12.12.2017.

Sinisen tulevaisuuden periaateohjelma (www.sinisentulevaisuus.fi/periaateohjelma/). Viitattu 12.1.2018.

Suomeen perustetaan taloustieteen huippuyksikkö. 19.9.2017. (http://vnk.fi/artikkeli/-/asset_publisher/suomeen-perustetaan-taloustieteen-huippuyksikko). Viitattu 1.10.2017.

Suomeen perustetaan tiedekatemia nuorille tieteen tekijöille 24.4.2017 (<http://www.smackthejack.net/onnigideon/46019>). Viitattu 1.10.2017.

Suomen Akatemian tilinpäätös vuodelta 2015. (<http://www.aka.fi/globalassets/4oakatemia/tilinpaatos-2015.pdf>). Useita viittauksia.

Suomen Akatemian vuosi- ja toimintakertomukset 2001–2016 (www.aka.fi/tilinpaatos/tilinpaatos-2015.pdf). Useita viittauksia.

Suomen Ateenan-instituutin tutkijat 1983–2016. (<http://www.finninstitute.gr/fiadev/wp-content/uploads/2016/11/Instituutin-tukijat-1983-.pdf>). Viitattu 22.2.2018.

Suomen Rooman-instituutti. (<http://irfrome.org>). Viitattu 7.12.2017.

Suvikumpu, Liisa, Säätiöiden tiederahoitus Euroopassa mittavaa mutta lisätietoja kaivataan. Sarana 29.8.2016. (<http://www.saatiopalvelu.fi/juttuarkisto/saatioiden-tiederahoitus-euroopassa-mittavaa-mutta-lisatietoja-kaivataan.html>) (Suvikumpu 2016b). Viitattu 12.1.2012.

Suvikumpu, Liisa, Tätä et olisi arvannut: kansa arvostaa säätiöitä isosti. Sarana 19.12.2016 (<http://www.saatiopalvelu.fi/juttuarkisto/sarana/32016/tata-et-olisi-arvannut-kansa-arvostaa-saatioita-isosti.html>) (Suvikumpu 2016c). Viitattu 5.4.2017.

Säätiöiden post doc -pooli. (<http://www.postdoc-pooli.fi/>). Viitattu 12.11.2017.

Säätiöiden professoripooli. (<http://www.professori-pooli.fi/>). Viitattu 12.11.2017.

Taidetestaajat. (www.taidetestaajat.fi/?artType=overall). Viitattu 19.1.2018.

Tampereen korkeakoulusäätiö hakee näkemyksellistä muutosjohtajaa uuden Tampereen yliopiston rehtoriksi. 10.11.2017 (https://www.tampere3.fi/ uutiset/197/tampereen_korkeakoulusaaatio_hakee_nakemyksellista_muutosjohtajaa_uuden_tampereen_yliopiston_rehtoriksi). Viitattu 16.11.2017.

Tanskanen, Seppo, Suomen Sotatieteellinen Seura – ajassa mukana 1927–2009. Julkaistu 2009. (<http://www.sotatieteet.fi/sites/sotatieteet.fi/files/historiikki.pdf>). Viitattu 11.12.2017.

Taulu, Heikki, Tilastoja korkeasti koulutettujen työttömyydestä. 31.1.2017. (http://www.akava.fi/files/12516/01_Tilastoja_korkeasti_koulutettujen_tyottomyydesta_yleisimmat_asteet.pdf). Viitattu 12.9.2017.

Tekes ja Finpro yhdistetään, ulkoministeriön rooli vienninedistämisessä vahvistuu. 28.3.2017. (<http://www.finland.no/public/default.aspx?contentid=360085&nodeid=39579&culture=fi-FI>). Viitattu 14.10.2017.

Tervonen, Markus, Säätiölainsäädännön uudistaminen. Selvitys kansallisten säätiöiden säännöistä ja käytännöistä. Oikeusministeriön julkaisu 47/2012. (https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76389/saatiolainsaadannon_uudistaminen.pdf?sequence=1). Viitattu 7.9.2017.

Tiedebarometri 2016. (www.tieteentiedotus.fi/tiedebarometri.html). Viitattu 7.4.2017.

Tiede tavoittaa uusia yleisöjä taiteen avulla. Aikalainen 30.11.2017. (<http://aikalainen.uta.fi/2017/11/30/tiede-tavoittaa-uusia-yleisoja-taiteen-avulla/>).

Viitattu 9.1.2018.

Tieteellä terveyteen (TERVA). Akatemiaohjelma 2018–2010. Ohjelmamuuisto 6.3.2017. (<http://www.aka.fi/globalassets/32akatemiaohjelmat/terva/tieteella-terveyteen-terva-suomi.pdf>). Viitattu 7.4.2017.

Tikka, Juha-Pekka, Kansanedustajina on ollut 76 professoria. Päivitetty 6.10.2015. (<https://www.verkkouutiset.fi/politiikka/professori%20oeduskunta-41648>). Viitattu 12.5.2017.

Tilastokeskus (www.stat.fi) (tarkat osoitteet ilme-nevät viitteistä)

Tutkijanuran tilannekuva. Tutkijanuratyöryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:2. (http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/64967/Tutkijanuran_tilannekuva_tutkijanuraty%c3%b6ryhm%c3%a4n_loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y). Viitattu 14.4.2017.

Tutkijat maailmalle (<https://tutkijatmaailmalle.fi/>). Viitattu 14.10.2017.

Tutkimus- ja kehittämisenot jatkoivat kasvuaan 2005. (http://tilastokeskus.fi/til/tkke/2005/tkke_2005_2006-10-04_tie_001.html). Viitattu 12.11.2017.

Tutkimus- ja kehittämisenot painuivat alle kolmen prosentin bruttokansantuotteesta. Julkaistu 27.10.2016. (http://tilastokeskus.fi/til/tkke/2015/tkke_2015_2016-10-27_tie_001_fi.html). Viitattu 12.11.2017.

Tutkimus- ja kehittämistoiminta 2015. Päivitetty 27.10.2016. <http://tilastokeskus.fi/til/tkke/2015/>

[tkke_2015_2016-10-27_kat_001_fi.html](http://tilastokeskus.fi/til/tkke_2015_2016-10-27_kat_001_fi.html)). Viitattu 12.11.2017.

Uusi Jorma Ollilan rahasto tukee nuorten tutkijoiden kansainvälistymistä. (https://www.nokia.com/fi_fi/uutiset/tiedotteet/2014/05/16/uusi-jorma-ollilan-rahasto-tukee-nuorten-tutkijoiden-kansainvalistymista). Viitattu 20.1.2018.

Valtioneuvoston päätöksentekoa tukeva selvitys- ja tutkimussuunnitelma 2018 hyväksytty.21.9.2017. (http://vnk.fi/artikkeli/-/asset_publisher/valtioneuvoston-paatoksentekoa-tukeva-selvitys-ja-tutkimussuunnitelma-2018-hyvakskyty). Viitattu 14.10.2017.

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. (vnk.fi/valtioneuvoston-selvitys-ja-tutkimustoiminta). Viitattu 5.9.2017.

Valtion rahoitus lääketieteelle vähentynyt hälyttävästi: kiristykset näkyvät potilaille saakka – »Sitä saa mitä tilaa». Julkaistu 5.10.2016.

(<http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/valtion-rahoitus-laaketieteelle-vahentynyt-halyttavasti-kiristykset-nakyvat-potilaille-saakka-sita-saa-mita-tilaa/6104452>). Viitattu 5.9.2017.

Valtion tutkimus- ja kehittämisrahoitukseen leikkauksia vuoden 2016 talousarviossa. Korjattu 3.3.2016. (http://tilastokeskus.fi/til/tkker/2016/tkker_2016_2016-02-25_tie_001_fi.html). Viitattu 18.9.2017.

Valtio rahoittaa t&k-toimintaa kahdella miljardilla eurolla 2013. (http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/valtio-rahoittaa-t-k-toimintaa-kahdella-miljardilla-eurolla). Viitattu 13.1.2018.

Warsell, Leena, Yhteiskunnallisen alkoholitutkimuksen alkumetrit <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102945/warsell.pdf?sequence=1> 2012. Viitattu 12.2.2017.

Vientiliitot: Hallituksen puolivälitarkastelussa keskityttävä teollisuuden kilpailukykyä parantaviin toimiin. 10.4.2017. (<http://teknologiateollisuus.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/>

vientiliitot-hallituksen-puolivalitarkastelussa-keskityttävä-teollisuuden). Viitattu 8.11.2017.

Vikström, Tarja, Koneen Säätiön 60 vuotta. 2016 (<http://www.koneensaatio.fi/koneen-saation-60-vuotta/>). Viitattu 15.10.2017.

Yliopistojen rahoitusmalli uudistuu. 29.4.2016. (http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yliopistojen-rahoitusmalli-uudist-1). Viitattu 24.9.2017.

Yliopistojen rahoitusmalli vuodesta 2013 alkaen. Opetus- ja kulttuuriministeriö. (http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/yliopistokoulutus/hallinto_ohjaus_ja_rahoitus/liitteet/OKM_rahoitusmalli-muistio.pdf). Viitattu 24.9.2017.

»Yliopistojen uusi rahoitusmalli vähentää läpinäkyvyyttä ja heikentää ennustettavuutta». Turun yliopiston tiedote 3.5.2016. (<https://www.utu.fi/fi/Ajankohtaista/mediatiedotteet/Sivut/yliopistojen-uusi-rahoitusmalli-vahentaa-lapinakyvytta-ja-heikentaa-ennustettavuutta.aspx>). Viitattu 13.5.2017.

Yliopistokäänne 2016. (<http://yliopistokaanne.fi/>). Viitattu 7.10.2017.

Yliopistot ja tutkimus eivät kestä lisäleikkauksia. Tieteentekijöiden liitto. Tiedote 31.3.2016. (https://tieteentekijoidenliitto.fi/media/tiedotteet/yliopistot_ja_tutkimus_eivat_kesta_lisaleikkauksia.1596.news). Viitattu 13.5.2017.

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

Aamulehti 29.9.2017

Acatiimi 3–5/2017

Helsingin Sanomat 7.11.1940, 6.3.1970, 8.12.1980, 8.3.1981, 17.12.1990, 21.5.1991, 13.6.1992, 16.12.1992, 13.3.1993, 27.12.1993, 25.2.1996, 4.1.1997, 26.3.1997, 14.1.1998, 25.2.2011, 29. ja 30.5.2012, 29.3.2014, 29.1.2016, 26.5.2016, 27.9.2016, 6.10.2016, 20.4.2017, 16. ja 31.8.2017, 21.9.2017, 4.12.2017

Hämeen Sanomat 7.3.2006

Ilta-Sanomat 16.3.2017

Kaleva 3.5.2017

Talouselämä 12.3.2014, 20.5.2016, 1.6.2016

Tekniikka ja talous 2.6.2016, 16.1.2017

Uusi Suomi 10.10.1974

Ylioppilaslehti 30.3.2007

Säätiöhakemisto

Säätiöhakemisto käsittää nimimuunnoksineen tutkimukseen mukaan otetut 118 säätiötä, rahastoa, tiedeakatemiaa ja tieteellistä ja kirjallista seuraa. Säätiöiden minihistoriat sisältävät sivut on merkitty puolilihavalla.

ta = taulukko, ku = kuvio, nuoli (→) viittaa hakemistossa olevaan nimivarianttiin

- Aalto-yliopiston tekniikan tukisäätiö, alk. → Teknillisen korkeakoulun tukisäätiö
- Alfred Kordelinin säätiö (Alfred Kordelinin Yleinen Edistys- ja Sivistysrahasto) 10 (ta), **35**, **36**, 41, 49, 51, 65, 81, 82, 85, 106, 137, 145, 160, 180–183, 185, 190, 192, 195, 207, 210 (ta), 211 (ta), 212 (ta), 222, 223, 228, 230, 235, 237, 248, 267, 270, 273, 275–277, 282, 284, 286
- Alkoholitutkimussäätiö (alk. Väkijuomakäytöksen tutkimussäätiö) 11 (ta), **60**, 68, 72, 211 (ta), 265
- Alli Paasikiven Säätiö 11 (ta), **64**, **82**, 106, 192, 210 (ta)
- Ammattilääketieteen tutkimussäätiö (Ammattilääketieteen säätiö) 11 (ta), **56**, 66, 106
- Arvo ja Lea Ylppö Säätiö 13 (ta), **121**, **122**, 175, 225
- August Johannes ja Aino Tiuran maatalouden tutkimussäätiö 12 (ta), **79**, 88
- Bergsrådet Tekn. och Ekon. dr h.c. Marcus Wallenbergs Stiftelse för Företagsekonomisk Forskning 12 (ta), **96**, 220 (ku), 221
- Bergsrådninnan Sophie von Julins Stiftelse (myös Rachel von Julins fond) 10 (ta), **43**, 45, 175, 222, 233, 245 (ta)
- Biomedicum Helsinki -säätiö 13 (ta), **126**, 225
- Diabetestutkimussäätiö 13 (ta), **99**
- Duodecim (Suomalainen Lääkäri-seura Duodecim) 10 (ta), 29, **80**, 95, 160, 180–182, 186, 225, 254
- Eevi ja Emil Tannisen säätiö 11 (ta), **55**, 175
- Eino Jutikkalan rahasto 13 (ta), **142**, 164
- Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse 10 (ta), **43**, 45, 49, 131, 160, 161, 166, 175, 192, 207, 210 (ta), 220 (ku), 264, 265, 283
- Emil Aaltosen Säätiö 11 (ta), **44**, 49, 65, 82, 84, 106, 160, 161, 181, 182, 190, 192, 195, 200, 203, 206, 208 (ku), 210 (ta), 211 (ta), 212 (ta), 221, 223, 228, 230, 235, 248, 267, 273, 276, 277, 280, 283, 286, 293
- Farmoksen Tutkimus- ja Tiedesäätiö 79, **96**, 115
- Finska Läkaresällskapet 10 (ta), 28, 181, 211 (ta), 225, 245 (ta), 254
- Finska Vetenskaps-Societeten – Suomen Tiedeseura 10 (ta), 29, 33, 37, 62, 91, 141, 187, 210 (ta), 211 (ta), 223, 237, 246, 247, 248, 289
- Folkhälsans forskningsstiftelse – Kansanterveyden tutkimussäätiö 12 (ta), **96**, 115, 168, 207, 212 (ta), 225, 245 (ta)
- Fortumin säätiö 13 (ta), 92, 121, 126, **141**, 164
- Graafisen tekniikan tutkimussäätiö (myöh. Graafisen teollisuuden tutkimussäätiö, yhdistyi sittemmin → Viestintäalan tutkimussäätiöksi) 12 (ta), **80**, 88, 260
- Harry Schaumans Stiftelse 10 (ta), **43**, 45, 49, 245 (ta)
- Helsingin kauppakorkeakoulun tukisäätiö 12 (ta), **99**, 110, 211 (ta)
- Helsingin Sanomain 100-vuotissäätiö (yhdistyi myöh. → Helsingin Sanomain Säätiöksi) 13 (ta), **121**, 138, 142, 265
- Helsingin Sanomain Säätiö 13 (ta), 121, 138, **142**, 164, 186, 190, 207, 212 (ta), 219, 220 (ku), 251, 265
- Helsingin yliopiston rahastot 10 (ta), **24**, 41
- Helsingin yliopiston tiedesäätiö (alk. Helsingin yliopiston 350-vuotissäätiö) 13 (ta), **125**
- Hengityssairauksien tutkimussäätiö 13 (ta), **126**

- Henry Fordin säätiö 11 (ta), **56**, 66, 70, 210 (ta)
- HYKS-säätiö, myöh. → Biomedicum Helsinki -säätiö
- Högskolestiftelsen i Österbotten 13 (ta), **125**, 138, 207, 212 (ta), 245 (ta)
- Imatran Voiman Säätiö (yhdistyi myöh. → Fortumin säätiöksi) 13 (ta), 92, **121**, 138, 141
- Inez och Julius Polins donationsfond 12 (ta), **83**, 88, 207, 212 (ta), 245 (ta)
- Instrumentariumin tiedesäätiö 12 (ta), **95**
- Jalmari ja Rauha Ahokkaan Säätiö 12 (ta), **80**, 88
- Jane ja Aatos Erkon säätiö 13 (ta), **141**, 164, 176, 195, 203, 206, 207, 208 (ku), 212 (ta), 219, 220 (ku), 226, 269, 270, 293
- Jenny ja Antti Wihurin rahasto 11 (ta), 51, 52, **55**, 65, 66, 72, 82, 85, 102, 106, 109, 114, 136, 160, 168, 175, 183, 190, 192, 206, 208 (ku), 210 (ta), 211 (ta), 212 (ta), 219, 220 (ku), 223, 228, 230, 248, 267, 270, 273, 283
- Juho Vainion Säätiö 12 (ta), **83**, 88, 117, 134, 166, 167
- K. Albin Johanssons stiftelse 13 (ta), **126**
- Kamarineuvos Herman Rosenbergin rahasto 10 (ta), 26, 41, 236
- Kansan Sivistysrahasto 12 (ta), **75**, **76**
- Kansanterveyden tutkimussäätiö → Folkhälsans forskningsstiftelse
- Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö 11 (ta), **60**, 68, 108, 134
- Karjalan Kulttuurirahasto 10 (ta), **35**, 39, 220 (ku)
- Kaupallisten ja teknillisten tieteiden tukisäätiö KAUTE 12 (ta), **79**, 111, 134, 192, 244
- Kemiantutkimus-Säätiö (myöh. Ravitsemuksen Tutkimussäätiö) 10 (ta), **40**, 42, 51, 81, 210 (ta), 230, 264, 265
- K. H. Renlunds stiftelse 10 (ta), **24**, 27, 44, 165, 210 (ta)
- Kommerserådet Otto A. Malmns donationsfond 10 (ta), **24**, 27, 51, 210 (ta), 264, 273
- Koneen Säätiö 12 (ta), 15, **76**, 88, 114, 160, 168, 185, 189-191, 195, 197, 199, 200, 203, 206, 208 (ku), 208, 211 (ta), 212 (ta), 219, 220 (ku), 222, 223, 228, 235, 244, 261, 266, 267, 269, 293
- Kunnallisan alan kehittämssäätiö - KAKS 13 (ta), 117, **125**, 138, 207, 211 (ta), 260, 262
- Kuntoutussäätiö → Ammattiläketieteen tutkimussäätiö
- Kyösti Haatajan rahasto 11 (ta), **63**, 106, 276
- Lappeenrannan teknillisen yliopiston (aik. korkeakoulun) tukisäätiö 13 (ta), 39, **121**, 138, 211 (ta)
- Lastentautien tutkimussäätiö 12 (ta), 68, **91**, 115, 131, 132, 134, 135, 186, 207, 211 (ta), 212 (ta), 225, 267, 268
- Leo ja Regina Wainsteinin säätiö 10 (ta), **40**, 42, 49, 51, 81, 175, 180, 210 (ta), 276, 277, 280, 283
- Liikesivistysrahasto 10 (ta), **36**, 41, 49, 65, 67, 81, 82, 86, 106, 134, 135, 150, 180, 184, 186, 190, 192, 203, 206, 207, 208 (ku), 210 (ta), 211 (ta), 212 (ta), 218, 219, 220 (ku), 223, 237, 239, 244, 248, 263, 273, 282, 292
- Lääke Oy:n Tutkimus- ja Tiedesäätiö (myöh. → Orionin Tutkimussäätiö) 12 (ta), **96**
- Maa- ja vesitekniikan tuki ry 11 (ta), **56**, 192, 212 (ta)
- Maa- ja vesitekniillinen tutkimussäätiö **56**, 66, 67
- Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiö 13 (ta), **122**
- Magnus Ehrnrooths stiftelse 12 (ta), **91**, 115, 134, 136, 161, 165, 166, 207, 212 (ta), 220 (ku)
- Maj ja Tor Nesslingin säätiö 12 (ta), **95**, 115, 134, 175, 192, 195, 207, 208 (ku), 211 (ta), 212 (ta), 260, 265, 267
- Marcus Wallenbergin Liiketaloudellinen Tutkimussäätiö → Bergsrådet Tekn. och Ekon. dr h.c. Marcus Wallenbergs Stiftelse för Företagsekonomisk Forskning
- Mary och Georg C. Ehrnrooths stiftelse 13 (ta), **122**, 161, 166, 207, 220 (ku)
- Metsämiesten Säätiö 11 (ta), **59**, 66, 145, 223, 260
- Neste Oy:n säätiö (yhdistyi myöh. → Fortumin säätiöksi) 12 (ta), **92**, 115, 121, 141, 211 (ta)
- Neste Oy:n Tutkimussäätiö 13 (ta), **126**, 138, 207
- Niilo Helanderin säätiö 10 (ta), **39**, 42, 81, 82, 106, 180-182, 210 (ta), 211 (ta), 235, 265, 276, 277, 282, 284
- Nokia Säätiö 13 (ta), **126**
- Olvi-säätiö 12 (ta), **76**, 220 (ku)
- OP-Pohjola-ryhmän tutkimussäätiö → OP Ryhmän tutkimussäätiö
- OP Ryhmän tutkimussäätiö (alk. Osuuspankkijärjestön Tutkimussäätiö) 12 (ta), **95**, **96**, 192
- Orion-Farmos Tutkimussäätiö → Orionin Tutkimussäätiö
- Orionin Tieteellinen Tutkimusrahasto, myöh. → Orionin Tutkimussäätiö
- Orionin Tutkimussäätiö (alk. Orionin Tieteellinen Tutkimusrahasto) 12 (ta), **79**, 96, 115, 192, 212 (ta)
- Osk. Huttusen säätiö 11 (ta), **75**, 276
- Oskar Öflunds Stiftelse 11 (ta), **55**, 210 (ta), 264
- Osuuspankkijärjestön Tutkimussäätiö (myöh. → OP Ryhmän tutkimussäätiö) 12 (ta), **95**
- Outokumpu Oy:n Säätiö 11 (ta), **44**, 49, 106, 210 (ta), 211 (ta), 217, 239

- Paavo Nurmen Säätiö 12 (ta), **92**
- Palkansaajasäätiö (alk. STS-Säätiö) 13 (ta), **125**, 138
- Paulon Säätiö 12 (ta), **92**, 108, 115, 134, 186, 190, 192, 211 (ta), 225
- Päivikki ja Sakari Sohlbergin säätiö 13 (ta), **122**, 138, 175
- Rachel von Julins fond → Bergsrådinnans Sophie von Julins Stiftelse
- Raf. Haarlan säätiö puun kemiallista tutkimusta varten 11 (ta), **43**, **44**, 49, 210 (ta), 230
- Ravitsemuksen Tutkimussäätiö, alk. → Kemiantutkimus-Säätiö
- Ruth ja Nils-Erik Stenbäckin säätiö 13 (ta), **141**, 164
- Saastamoisen säätiö 12 (ta), **92**, 168, 212 (ta), 220 (ku), 221, 269, 270
- Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse 11 (ta), **56**, 66, 72, 175, 207, 210 (ta), 211 (ta), 220 (ku), 225
- Sigrid Jusélius Stiftelse 10 (ta), **40**, 42, 45, 49, 68, 81, 82, 106, 108, 113, 114, 133, 136, 168, 175, 203, 206, 208 (ku), 210 (ta), 211 (ta), 212 (ta), 219, 220 (ku), 223, 225, 226, 264, 267, 293
- Silmäsäätiö 12 (ta), **83**, 88
- Sotakorkeakoulun tukisäätiö, myöh. → Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiö
- Stiftelsen Brita Maria Renlunds Minne 10 (ta), **24**, 212 (ta), 219, 220 (ku)
- Stiftelsen för Åbo Akademi 10 (ta), **35**, 38, 47, 49, 80, 81, 84, 106, 125, 203, 206, 207, 208 (ku), 210 (ta), 211 (ta), 212 (ta), 245 (ta), 246, 292, 293
- Stiftelsen för Österbottens Högskola, myöh. → Högskolestiftelsen i Österbotten
- Stiftelsen Svenska Handelshögskolan (i Helsingfors) 10 (ta), 41, **43**, 45, 84, 208 (ku), 210 (ta), 211 (ta), 212 (ta), 245 (ta), 246
- STS-Säätiö → Palkansaajasäätiö
- Suomalainen Lääkärisseura Duodecim → Duodecim
- Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki 11 (ta), **63**, 71, 82, 86, 87, 275, 280
- Suomen 1920–1940-luvun historian säätiö 11 (ta), **64**, 71, 72
- Suomen Arvopaperimarkkinoiden Edistämissäätiö 13 (ta), **121**
- Suomen Kulttuurirahasto 11 (ta), 27, 35, 40, 46, **47**, 49, 51, 55, 58, 64–66, 68, 81, 82, 84, 93, 106–110, 112–114, 117, 134, 135, 137, 167, 168, 180–187, 189, 190, 192, 195, 199, 200, 203, 206, 208, 208 (ku), 210 (ta), 211 (ta), 212 (ta), 219, 222, 223, 228, 230, 233, 235, 239, 248, 253, 259, 260, 264, 265, 267, 269, 273, 275–277, 280, 282–286, 289, 292, 293
- Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö 11 (ta), **63**, **64**, 72, 106, 134, 161, 183, 195, 207, 210 (ta), 211 (ta), 223, 230, 259, 286, 287
- Suomen Lääketieteen Säätiö 12 (ta), **80**, 88, 186, 190, 206, 207, 211 (ta), 212 (ta), 225, 261, 269
- Suomen Tiedeseura → Finska Vetenskaps-Societeten – Suomen Tiedeseura
- Sven Hallinin tutkimussäätiö 11 (ta), **56**, 67
- Svenska folkskolans vänner 10 (ta), 30, 110, 220 (ku), 245 (ta)
- Svenska kulturfonden 10 (ta), **24**, 27, 49, 65, 81, 84, 106, 110, 185, 190, 192, 206, 210 (ta), 212 (ta), 219, 220 (ku), 222, 223, 228, 233, 245 (ta), 246, 248, 269, 276, 280, 283, 292
- Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) 10 (ta), 29, 52, 53, 68, 83, 136, 163, 168, 190, 192, 210 (ta), 212 (ta), 219, 220 (ku), 245 (ta), 246
- Sydäntutkimussäätiö 12 (ta), **95**
- Syöpäsäätiö 11 (ta), **59**, 66, 72, 80, 186, 206, 208 (ku), 210 (ta), 211 (ta), 212 (ta), 225, 292
- Tampereen teknillisen yliopiston (aik. korkeakoulun) tukisäätiö 13 (ta), **122**, 138, 150, 211 (ta)
- Tampereen tuberkuloosisäätiö 11 (ta), **75**, 225
- Tampereen Yliopiston Tukisäätiö 12 (ta), **96**
- Tekniikan edistämissäätiö 11 (ta), **59**, **60**, 68, 72, 106, 134, 190, 192, 207, 210 (ta), 211 (ta), 219, 220 (ku), 239, 260, 261,
- Teknillisen korkeakoulun tukisäätiö (myöh. Aalto-yliopiston tekniikan tukisäätiö) 13 (ta), **99**, 208 (ku), 211 (ta), 212 (ta), 219
- Teknologiatoellisuu den 100-vuotis-säätiö 13 (ta), 49, **141**, 150, 164, 192, 203, 207, 208 (ku), 212 (ta), 218, 219, 220 (ku)
- Teollisuuden ja Työnantajain Keskuksliiton (TT) -säätiö 13 (ta), **142**, 150, 164, 203, 207, 212 (ta), 218, 220 (ku)
- Tiina ja Antti Herlinin säätiö 13 (ta), **142**, 164, 168, 175, 176, 186, 267, 269, 270
- Turun Kauppakorkeakoulun Säätiö 11 (ta), **60**, 68, 72
- Turun Kauppakorkeakoulun Tukisäätiö **60**
- Turun Suomalainen Yliopistoseura 10 (ta), **35**, 38, 49, 81, 210 (ta), 292
- Turun yliopisto -säätiö 10 (ta), **35**, 49, 207, 208 (ku), 210 (ta), 211 (ta)
- Turun Yliopistosäätiö 12 (ta), **99**, 211 (ta), 222
- Työterveysäätiö 56
- Urheiluopistosäätiö 11 (ta), **64**, 117
- Urlus-Säätiö 11 (ta), **60**, **63**, 68, 71, 122
- Waldemar von Frenckells stiftelse 11 (ta), **44**, 84, 184, 210 (ta), 270, 273
- Walter och Andrée de Nottbecks stiftelse 12 (ta), **95**, 115, 267
- Victoriastiftelsen 11 (ta), **75**, 245 (ta)
- Viestintäalan Taloudellinen Tutkimussäätiö 13 (ta), 80, **125**, 138

- Viestintäalan tutkimussäätiö
 (yhdistyi Graafisen teollisuuden
 tutkimussäätiöstä ja Viestintäalan
 Taloudellisesta Tutkimussää-
 tiöstä) 12 (ta), 13 (ta), **80**, **125**, 211
 (ta)
- Viipurin Taloudellinen Korkeakoulu-
 seura 10 (ta), **39**, 121, 210 (ta)
- Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälän rahasto
 12 (ta), **91**, 115, 223
- William Thuringin stiftelse 12 (ta), **80**,
 88, 211 (ta), 220 (ku), 245 (ku)
- WSOY:n kirjallisuussäätiö 11 (ta),
 52-54, 65, 72, 82, 85, 106, 253, 273,
 276, 278, 283-285
- Väkijuomakysymyksen tutkimus-
 säätiö, myöh. → Alkoholitutki-
 mussäätiö 11 (ta), **60**, 68, 106, 210
 (ta), 280
- Yksityisrittäjien Säätiö 11 (ta), **44**,
 165, 190-192, 219, 220 (ku)
- Yrjö Jahnssonin säätiö 11 (ta), **75**, **82**,
 88, 108, 113, 160, 161, 167, 175, 176,
 192, 206, 207, 208 (ku), 210 (ta),
 211 (ta), 212 (ta), 223, 227, 248,
 264-266, 283-285

Henkilöhakemisto

- Aalto, Alvar 99
Aaltonen, Emil 44, 84, 174, 203, 292
Aaltonen, Esko 87, 279, 281
Ahlfors, Lars 43, 264, 265
Ahlström, Antti 28, 174
Aho, Esko 127
Ahokas, Jalmari 80
Alanen, Aulis J. 64, 273, 274
Alkio, Paavo 278
Allardt, Erik 63, 86, 238, 271, 280, 281
Anderson, Amos 203, 270, 292
Angervo, Tauno 108
Annala, Vilho 64
Antell, Herman 26
Anttila, Aarne 65
Anttila, Inkeri 253, 278
Ant-Wuorinen, Olli 249 (ta)
Aro, Pirkko-Liisa 108, 109
Arwidsson, A. I. (Adolf Ivar) 274
Auer, Väinö 237
Aura, Matti 278
- Bardy, Anja 254
Bilmark, Johan 24
Birck, Erik Ludvig 275
Blomstedt, Kaarlo 84
Blomstedt, Yrjö 107
Bonsdorff, Wäinö 36, 41
Brax, Riitta 108
Brooks, Harvey 97
Brusiin, Otto 277
Bruun, Patrick 274
Buch, Kurt 262
Bush, Vannevar 58
Bärlund, Ragni 283
Böök, Einar 277
- Cajander, A. K. (Aimo Kaarlo) 27, 46, 48, 58
Caselius, Ilmari 276
Castrén, Jonas 35
Castrén, Liisa 274
Cederberg, Aarne 60
- Dahlström, Ernst 35
Dahlström, Magnus 35
Danielson-Kalmari, J. R. (Johan Richard) 36, 223, 273, 274
Decatur, Stephen 87
Donner, Otto 28
- Ehrnrooth, Ella 91, 160
Ehrnrooth, Georg 43, 91
Ehrnrooth, Georg C. 122
Ehrnrooth, Magnus 91
Ehrnrooth, Mary 122
Ekkestubbe, Erik 24
Ekholm, Mirjam 283
Ekwall, Per 262
Ellilä, Tauno 278
Eriksson-Lihr, Zaida 160
Erkko, Aatos 141, 164, 203, 292
Erkko, Jane 141
Eskelin, Karolina Sidonia 254
- Fagerholm, K.-A. (Karl-August) 74
Faraday, William 258
Frenckell, Ester-Margaret von 273
Frenckell, Sigrid von 44
Frenckell, Waldemar von 44
Fulbright, J. William 69
- Gardberg, C. J. (Carl Jacob) 274
Gestrin, Kristian 98
- Granit, Ragnar 43, 264
Granqvist, Hilma 281
Granö, J. G. (Johannes Gabriel) 26, 99, 263
Gronow, Jukka 108
Gyllenberg, Ane 56
Gyllenberg, Signe 56
- Haapanen, Anna-Liisa 254
Haapanen, Kaino 108, 109
Haarla, Rafael 43, 174
Haartman, Carl von 28
Haartman, Johan J. 24
Haataja, Kyösti 63, 278
Haavio, Ari 281
Haavio, Martti 82, 85, 251
Haavio-Mannila, Elina 280, 281
Haila, Katri 260
Hakkarainen, Urho 238
Hakulinen, Y. J. (Yrjö Juho) 278
Halila, Aimo 63, 275
Halila, Jouko 277
Halla-aho, Jussi 248
Hallin, Sven 56
Hallman, Niilo 91, 249 (ta), 251, 268
Halme, Veikko 283
Halonen, Pentti 55
Hamberg, Ulla 254
Hannula, Uuno 48
Harva, Uno 227, 263, 279, 281
Heikel, Rosina 254
Heikinheimo, Olli 44
Heikkilä, Mari 261
Heikkilä, Suvi 260
Heikonen, A. R. (Arvo Rafael) 277
Heikurainen, Leo 287

- Heiskanen, V. A. (Veikko Aleksan-
teri) 47, 48, 58, 70
- Hela, Ilmo 250
- Helander, Niilo 39
- Helelä, Timo 284
- Helin, Mirjam 269
- Herakleitos 294
- Herlin, Heikki H. 76, 160
- Herlin, Pekka 76, 160
- Herranen, Kaisa 260
- Herranen, Timo 260
- Hetemäki, Martti 156
- Heurlin, Lauri af 285
- Hieta, Seppo 108
- Hietala, Marjatta 235
- Himananen, Pekka 197
- Hirn, Marta 274
- Hirn, Sven 275
- Hjelt, Ulla 91
- Hjerppe, Reino 284
- Holmberg, Uno → Harva, Uno
- Holmström, Bengt 264, 266
- Holsti, Rudolf 281
- Honkapohja, Seppo 265, 266
- Horila, Tapio 275
- Huhtamäki, Heikki 174, 203, 292
- Hult, Ragnar 26
- Huttunen, Oskar 75
- Hynninen, Emil 283
- Hyvämäki, Lauri 275
- Hällström, Eeva 260
- Ignatius, Jaakko 182
- Ihamuotila, Risto 70
- Ilaskivi, Raimo 284
- Ilmanen, Matti 107–110
- Ilvessalo, Yrjö 249 (ta), 285, 287
- Isto, Eetu 39
- Jaakkola, Jalmari 251, 273–275
- Jahnsson, Hilma 75, 113, 160, 175, 283
- Jahnsson, Yrjö 283
- Jalavisto, Eeva 250, 254
- Jansson, Jan-Magnus 63, 86
- Jaskari, Osmo 283
- Jauho, Pekka 108
- Jensen, Waldemar 249 (ta)
- Johansson, Karl Albin 126
- Julin, Albert von 43
- Julin, Greta von 35
- Julin, Rachel von 43
- Julin, Sophie von 175
- Junnila, Tuure 283–285
- Jusélius, Fritz Arthur 40, 174, 175,
203, 292
- Jusélius, Sigrid 40, 175
- Jutikkala, Eino 142, 274, 275
- Juva, Einar W. 273, 274
- Jäntere, Kaarlo 273
- Jääskinen, Niilo 147
- Kaataja, Sampsä 260
- Kaila, Eino 262
- Kaila, Erkki 106
- Kaitera, Pentti 56
- Kallio, Kyösti 51, 106
- Kallio, Teuvo 108
- Kaprio, Leo 64
- Karttunen, Liisa 92
- Karttunen, Osmo P. 92
- Kastari, Paavo 278
- Katainen, Jyrki 151, 197
- Kauppila, Liisa 260
- Kekkonen, Urho 74, 78, 89, 93, 101,
112, 116, 242
- Kemiläinen, Aira 274
- Ketonen, Oiva 93
- Kettunen, Lauri 274
- Kettunen, Riitta 260
- Kirkinen, Heikki 274
- Kivikoski, Ella 250
- Kivimies, Yrjö 48
- Kivivuori, Antti 108
- Koivisto, Mauno 86, 87, 279, 281, 284
- Koli, Paavo 279–281
- Komppa, Gustaf 36, 82, 85, 181, 182,
249 (ta), 250, 263
- Kontuniemi, Ritva 110
- Kordelin, Alfred 35, 36, 38, 39, 52, 84,
174, 203, 292
- Korhonen, Arvi 63, 251, 273–275
- Korpelainen, Lauri 284
- Korpinen, Pekka 108, 109
- Koskenniemi, V. A. (Veikko Antero)
44, 82, 85, 263, 285
- Koskimies, Rafael 274
- Kosunen, Tapio 197
- Kovero, Ilmari 283
- Krohn, Kaarle 85
- Krusius-Ahrenberg, Lolo 274
- Kuusela, Armi 73
- Kuusela, Kullervo 287
- Kuusi, Pekka 60
- Kuusterä, Antti 248
- Kuvaja, Christer 163
- Kyti, Rafael 108
- Laatto, Erkki 284
- Laidenius, Laimi 254
- Laine, Katri 275
- Laine, Yrjö 64
- Lallukka, Juho 28, 174
- Landtman, Gunnar 279
- Langenskiöld, Anders 249 (ta), 251
- Lapinleimu, Kaisa 254
- Lassila, Jaakko 284
- Lauerma, Matti 274
- Laurell, Victoria 75
- Laurila, Erkki 82, 89
- Lehikoinen, Anita 156
- Lehtinen, Erkki 275
- Lehto, Olli 247
- Lehtonen, Maija 142, 160
- Leppo, Matti 283, 285
- Levón, Martti 58
- Liikanen, Erkki 103
- Lindman, Sven 87
- Linkomies, Edwin 54, 70, 89, 90,
250, 274
- Linnamo, Jussi 284
- Linnasalmi, Annikki 254
- Lipponen, Paavo 124, 129, 143
- Littunen, Yrjö 281
- Louekoski, Matti 103
- Lounasmaa, Olli V. 75, 149
- Luoma, Väinö 280, 281
- Luukko, Armas 274
- Lähteenmäki-Smith, Kaisa 260
- Längman, Erik Johan 26, 36
- Malm, Otto A. 24
- Manninen, Maarit 259
- Melander, Gustaf 85, 276
- Melander, Ilmari 276, 285

- Merikoski, Veli 278
Miettinen, Urho 66
Mustakallio, Sakari 249 (ta)
Mustonen, Antti 174
Möller, Sylv 274
- Nessling, Maj 95
Nessling, Tor 95
Nevalainen, Anna 65
Nevanlinna, Olavi 194
Nevanlinna, Rolf 44, 55, 58, 94, 230,
249 (ta), 250, 264
Niemi, Mikko 101
Niinistö, Leena 254
Niiränen, Weikko 56
Niittamo, Olavi E. 284
Nikander, Gabriel 273
Nikula, Oscar 273
Niukkanen, Juho 74
Numelin, Ragnar 281
Numminen, Jaakko 110
Nurmi, Paavo 92
Nurmi, Yrjö 251
Nurmilahti, Vilho 180
Nurminen, Hanna 76, 160, 203, 292
Nurmio, Yrjö 274, 275
Nykopp, Marcus 108
Nykänen, Sirpa 261
- Oesch, Pekka 260
Oker-Blom, Nils 249 (ta), 251
Ollila, Jorma 126
Otronen, Merja 260
- Paakkanen, Jouko 283, 285
Paasikivi, Alli 64, 160
Paasikivi, Annikki 59
Paasikivi, J. K. (Juho Kusti) 59, 64, 77
Paasio, Rafael 98, 100, 108
Paasivirta, Juhani 273, 274
Palmén, Ernst 70
Palmén, J. A. (Johan Axel) 84
Paloheimo, K. A. (Karl Alfred) 174
Palomaa, Matti Herman 263
Paloposki, Toivo J. 274, 275
Palotie, Eeva-Liisa 136
Palotie, Veikko 108
Partanen, Unto 283
- Parviainen, Simon 174
Paukkunen, Leo 281
Paulo, Hulda 92
Paulo, Marja 92
Paulo, Reko 92
Paunio, Jouko 266, 284, 285
Pekkala, Mauno 42
Pesonen, Pertti 86, 280
Piepponen, Risto 108
Piha, Kalevi 280, 281
Pipping, Knut 262, 279-281
Pirinen, Kauko 274
Polin, Inez 83
Polin, Julius 83
Puntila, L. A. (Lauri Adolf) 47, 58,
64-66, 82, 109, 112, 113, 266, 275
Putkisto, Kalle 287
- Railo, Jaakko 284
Raninen, Huugo 278
Rantakari, K. N. (Kaarle Nestor) 39
Rantala, Paavo 64
Rantanen, Jorma 147
Rasila, Viljo 274
Rautiala, Martti 276
Ravila, Paavo 70, 82, 263
Reinikainen, Oskari 56
Rekola, Aarne 276
Renlund, Brita Maria 175
Renlund, K. H. (Karl Herman) 24,
175
Rentola, Kimmo 103
Renvall, Heikki 284
Renvall, Pentti 102, 274, 275
Ringer, Fritz 101
Rinne, Antero 279
Riska, Bo 125
Riska, Nils 249 (ta)
Roos, J. P. (Jeja Pekka) 185
Rosberg, J. E. (Johan Evert) 26
Rossi, Reino 285
Runeberg, Arne 281
Ruutu, Martti 275
Rydman, Magnus 56
Ryhänen, Reino 267
Ryti, Risto 36, 106
Rytkönen, Ida 55
Rytkönen, Maria 55
- Räihä, C.-E. (Carl-Eric) 249 (ta),
250, 251
- Saarenpää, Ahti 108
Saari, Eino 58, 285, 286
Saario, Voitto 278
Saarisalo, Aapeli 236
Sahlberg, Carl Reinhold 28
Sailas, Raimo 147
Salmi, Olle 66
Salmiala, Bruno A. 64
Salminen, Aimo 238
Salminen, Arvo 74, 77
Salminen, Vesa 260
Salomaa, Erkki 274
Salonen, Erkki 68
Sario, Leo 58
Saukkonen, Pasi 260, 261
Saxén, Lauri 70, 187
Schauman, Harry 43
Schultén, C. G. (Cay Gerhard) af 108
Selänne, Teemu 135
Sergejeff, Feodor 39
Serlachius, Allan 36
Setälä, E. N. (Eemil Nestor) 33, 229,
263
Setälä, Kai 249 (ta), 251
Sibelius, Jean 36
Sibelius, Leena 254
Sihtola, Hannes 249 (ta)
Siivonen, Timo 260
Sillanpää, Frans Emil 44
Sipilä, Arvo 277
Sipilä, Juha 153, 154, 158, 160
Sirén, Gustaf 249 (ta), 250, 286, 287
Sohlberg, Päivikki → Tulenheimo-
Sohlberg, Päivikki
Sohlberg, Sakari 122
Sohlberg, Seth 35
Soikkanen, Hannu 274
Sorsa, Kalevi 98, 101
Stalin, Josif 73
Starck, Margaretha 107
Steiner, Rudolf 56
Stenbäck, Asser 249 (ta)
Stenbäck, Nils-Erik 141
Stenbäck, Pär 98
Stenbäck, Ruth 141

- Ståhlberg, K. J. (Kaarlo Juho) 229
 Sukselainen, V. J. (Vieno Johannes) 64
 Sundgren, Albert 249 (ta)
 Sundqvist, Ulf 100, 103, 240
 Suolahti, Hugo 44, 85
 Suolahti, Jaakko 273, 274
 Suomalainen, Paavo 250
 Susitaival, Paavo 64
 Suvikumpu, Liisa 261
 Suviranta, Bruno 82, 284, 285
 Särkilähti, Allan → Serlachius, Allan
 Söderström, Werner 137
- Tallgren, A. M. (Aarne Michaël
 (Mikko)) 237
 Tammi, Jukka 108
 Tamminen, Mikko 283, 284
 Tanner, Väinö (maantieteilijä) 237
 Tanner, Väinö (poliitikko) 75
 Tanninen, Eemil 55
 Tarkiainen, Viljo 26
 Tarmio, Hannu 137
 Tawastsjerna, Ilmari 46
 Taxell, Christoffer 248
 Teir, Harald 249 (ta), 250, 251
 Therman, Eeva 250
 Thuring, William 80
 Tikka, Päivi 261
 Tirkkonen, Tauno 276, 278
 Tiura, Aino 79
 Tiura, August Johannes 79
 Toivonen, Anna-Leena 274
 Trilling, Regina → Wainstein, Regina
 Tudeer, A. E. (Alf Emil) 284
 Tulenheimo, Antti 82, 277
- Tulenheimo-Sohlberg, Päivikki 122
 Tuohinto, Aino 253
 Tuomioja, Sakari 56, 70, 73, 77
- Uotila, Uuno 249 (ta), 251
- Wahnlund, Kaarlo 36
 Vainio, Juho 83
 Wainstein, Leo 40
 Wainstein, Regina 40
 Vaivio, Fedi 283
 Wallenberg, Marcus 96
 Vanhanen, Matti 143, 147
 Vannas, Mauno 83
 Waris, Heikki 63, 86, 279, 281
 Waris, Klaus 99, 283, 285
 Wasz-Höckert, Ole 249 (ta), 251
 Vehmas, Raino 281
 Vennola, J. H. (Juho Heikki) 284
 Verkko, Veli 278-281
 Westermarck, Edvard 262, 279, 281
 Wexionius, Michael 23, 25
 Wiherheimo, T. A. (Toivo Antero)
 284
 Vihma, Väinö 277
 Wihuri, Antti 52, 55, 65, 174
 Wihuri, Jenny 52, 55, 160
 Wihuri, Rakel 160
 Viita, Pentti 284
 Wikander, Anna 75
 Wikman, K. Rob. V. (Karl Robert
 Villehad (Ville)) 227, 262, 279,
 280, 281
 Viljanti, Arvo 273
 Vilkuna, Kustaa 76, 93, 102
- Wilska, Alvar 55
 Virkkunen, Henna 151
 Virkkunen, Matti 108, 109
 Virolainen, Johannes 63, 93, 98
 Virtanen, A. I. (Artturi Ilmari) 37, 40,
 46, 47, 58, 61, 74, 77, 90, 264, 265
 Virtaranta, Pertti 229
 Voionmaa, Väinö 27, 58
 Voipio, Aarno 267
 Wright, Georg Henrik von 44, 94
 Vuokila, Yrjö 287
 Vuorio, Jorma 277
 Vähä-Kirvelä, Kaarlo → Wahnlund,
 Kaarlo
 Väisälä, Kalle 175, 263
 Väisälä, Vilho 91, 175, 181
 Väisälä, Yrjö 175, 263
 Välimaa, Kalle 174
 Väänänen, Kalervo 151, 155
- Yli-Vakkuri, Paavo 249 (ta), 287
 Ylppö, Arvo 91
 Ylönen, Aulikki 274
 Ylöstalo, Matti 278
- Zitting, Simo 277
- Åberg, E. W. (Evert Wilhelm) 76
 Åberg, Hedwig 76
 Åström, Sven-Erik 273, 274, 280
- Äyräpää, Matti 95
- Öflund, Oskar 55
 Österholm, Thor 125